CBB 83.3 (2M) G 17
C. Ga ne
G 17 Trecute vieţi de Doamne şi domniţe în două volume Vol. II – Ed îngr. de I Maftei – Ch Universitas, 1991 – 608 p
ISBN – 5 – 362 – 00800 – 5 (voi II)
Volumul 11 ni vâslei lucrăn semnale de C G-sne Trecuie vieţi de Doamne ţi domniţe include vieţile trai le mai aproipe de zilele noastre epoca (îi nano td – aproape toate Doamnele sân! siraine de – „athil nostru epoca renaşterii – femeile ţi ielele Domnilor pimintem. Se încheie volumul cu descrierea vieţilor nevestelor Im Gheorg le Vodă Bibescu, care a domnit piua la cunoscutele evenimente din 1848
celecţie după ediţia apăruta la Bucureţii în 1933 tv i) J935 (v 11) 1939 (v îi!) şi cea întocmila de editura Junimea laşi în 1971 (v i), 1972 tv II), 1973 fv 111)
4 – 91 (supl)
0503020909 – 095
M751 (10) – 91
ISBN 5 – 362 – 00800 – 5 (voi. H) ISBN 5 362 – 00798 – X
CBB 63.3 (2M)
Prezentare grafică Igor Pelin, 199!
*f!*
Pe când, în occidentul Europei, al paisprezecelea din Ludovicii Franţei se cobora lin pe calea ce duce la sfârşitul tuturor deşertăciunilor, în orientul ei, Petru I abia atunci se arunca în vâltoarea cuceritoarelor lupte, abia atunci, la orizontul politic al noului veac, se înalţă despotul moscoxit, ca o lungă ameninţare pentru viitorul atotputernicului Stambul.

De trei veacuri sâăpâni ai acestui orient, fui lui Osman aveau, orice s-ar spune, destula pricepere politica pentru a simţi că ameninţarea este serioasa şi ca, de când se aşezaseră ei în Euiopa, se aflau acum întâia dată în faţă unui adevărat pericol. Victoria ţarului la Poltava fusese un categoric imperativ, dezastrul de la Prut, o întâmplare

numai. Turcii pricepuseră gravitatea situaţiei; trebuiau luate în consecinţă măsuri grabnice şi eficace. Şi în primul rând deci, trebuiau să se asigure de statul tampon, de Principatele Dunărene, care nu erau otomane, care făceau puntea între Kremlin şi giamia Sfintei Sofia, îndoita îrădaie Cantemir-Brâncoveanu avusese darul să zăpăcească o clipă înţelepciunea înaltei Porţi, în anticamera seraiului bătea un vânt de nebunie: să facă din hainele ţări româneşti raiale otomane.

Cu încetul, însă. Poarta se cuminţi. De ce ar face raiale din aceste ţinuturi, care timp de trei \cacun n-au putut îi supuse? Moldova şi Muntenia paşalâcun turceşti? Ar însemna menţinerea unui Focar de revolta, acolo unde tocmai aveau turcii mai multă ne\oic de linişte, ar însemna să arunce de bunăvoie aceste populaţii în braţele celor împotriva caiora începuse acum lupta pe viaţa – şi pe moarte.

Nu, trebuia căutată altă soluţie.

Şi o găsiră. Menţinerea unui siat tampon, dar supus, plecat, îmblânzit. Cum? Dar era la mintea omului. Scoaterea din conducerea statelor a oamenilor cu rădăcinile înfipte în pământ, a oamenilor cu sufletele îndurerate de necazurile neamului şi înlocuirea lor cu stranii, dornici de avutri şi credincioşi stăpâni Io r care le procurau Ziua în care în mintea nu ştiu cărui turc, sub domnia sultanului Ahmed Han al treilea, se născu această idee, fu şi ziua de naştere a epoca fanariote în Ţări le Dunărene.

Dar acum l reia lui a prudenţă, circumspecţie şi înţelepciune în alegerea celor cărora se arendau ţările româneşti. Trebuia, pe de o parte, să fie aceşti oameni înţelepţi, învăţaţi, nu prea lacom! pentru a da ţărilor o administraţie bună de – care să fie mulţumite, iar pe de altă parte, să fie ei oameni în rare înalta Poarta să-şi poată pune cea mai deplină încredere.

Cum s-au priceput turcii să împlinească cerinţele de mai sus se va vedea din cuprinsul capitolelor următoare, din care se va constata că dacă fanarioţii au fost în

majoritate oameni înţelepţi şi învăţaţi, apoi în privinţa lipsei de lăcomie au cam lăsat de dorit, fără să mai vorbim de netemeinicia încrederii ce pusese Poarta în ei.

Pentru noi, românii, veacul acesta de guvernare fanai iotă a fost şi folositor şi dăunător, ca toate trebile omeneşti, care-şi au, ca şi lucrurile, părţile lor de lumină şi de umbra, mai mult dintr-una, mai puţin din alta – după locul unde te aşezi pentru a le privi.

Domniile fanariote ne-au fost folositoare din punctul de vedere politic, fiindcă, într-o vreme când începuseră cele două mari împărăţii vecine, Austria şi Rusia, să râvnească la posesiunea ţărilor noastre, fina diplomaţie a grecilor a ştiut să strecoare barca printre stânci fără a o sparge, deoarece interesul lor cerea ca ţările române să rămâie sub dominaţia sultanului, de la care căpătau ed acele gospodorate care le aduceau mărire şi avuţie. Certele anterioare ale boierilor noştri şi nemăsuiatele lor ambiţiuni ar fi putut, dimpotrivă, face mai uşor ca ţările noastre să devie în scuiia vreme anexe austriece sau moscovite.

De asemenea ne-au fost fanarioţii folositori din punct de vedere cultural, căci majoritatea din ei fund oameni cu multă ştiinţă de carte, au deşteptat în sufletul boierilor, prin şcoli, prin dascăli particulari, prin înseşi persoanele lor, interesul pentru o cultură, care, deşi străină, era totuşi cultură, ceea ce va înlesni mai târziu trecerea de la cartea grecească la cea românească.

Şi mai putem adaugă la aceste foloase arătate, încă acela că dominaţia fanariotă, fiind de fapt foarte urâta de boierii care nu puteau ierta grecilor să vie să-i scoată pe ei dinnaţi între ei, „alonala cu destul de con mai pomentr 3

«care aduse lut demult, l minte, este ăţii Vodă Alexandru, spu.

soarea uni» scopurile lor

Şuţu, inta la câr ubească dezbârnei cu w- Redeşteptarea

— S-a născut

— vremun

— Ca aceştia – şi strângă aci cruţ din acest…

am de corupere de nea depravare fără efortul mu-n, moldo venii în amândne, pecar aş a

„—”.

rece get de in strângea o erii st

e el *întrebuit* niesneau cu şşş’s, r, ra’s

— ar ev a mii de pericole despă

Domnia soarte, în

destulă pentru a-şi putea duce viitoarele zile ale scăderii

1 Fe lu’) *cum* se purtau aceşti fanarioţi pentru a-şi ajunge scopul arătat de Nicolae Şuţu, ni-l deapănă un străin de sufletul turcului, ai grecului şi al românului, dar un fin observator al celor văzute şi auzite în timpul şederii sale în capitala imperiului otoman. Acesta e colonelul di Ferrieri care scria lui Latanzzi următoarele:

Toţi dragomanii (tâlmacii ambasadelor străine sau ai Porţii, din care se recrutau îndeobşte Domnii ţărilor române, 1 *n.a.*) sunt de clasa cea mai de jos, îşi însuşesc însă nume strălucite, străine cu totul de ei. Sunt oameni fără moravuri şi principii… inculţi (fals, *n.a.*) … aroganţi şi interesaţi peste măsură… Se înrudesc între ei şi-şi comunică *unii altora* toate secretele ce le sunt încredinţate… Neamul acesta de oameni nu trăieşte decât din minciună şi înşelătorie…

Mentă să-i vezi cu câtă mândrie merg, când se duc la Poartă în vreo chestiune oarecare, purtând căciulă de zebelin, şi arătându-se în mers absorbiţi de cele mai adânci gânduri, ca şi cum ar fi vorba de mântuirea împărăţiei. Sosiţi însă la Galata, trec canalul pe cea mai sărăcăcioasă barcă, ca să nu plătească decât două parale, când cu trei sau patru ar putea face acelaşi drum cu cel mai frumos caic.

Aceste personaje marcante, când debarcă la Stambul, se transformă ca prin minune, în locul aerului arogant, iau o înfăţişare umilită, făcând loc pe strada plină de turci – călcând adesea chiar în noroi – până şi ce i ui mai păcătos musulman, şi închinându-se la ei cu cele mai plecate

ploconeli.

Ajunşi la Poartă în această stare mizerabila, intră tremurând şi se refugiază într-o cameră sărăcăcioasa de lângă apartamentele lui Reiss-Effendi (Ministrul afacerilor străine). De aici pe-o scară strâmtă de! emn, pe care nu se pot urca decât mai mult încovoiefi, ajung într-o odaie îngustă de 7 pe 2 arşâni, unde se aşază, înghesuiţi ca saidelele, pe câteva saltele subţiri de două degete, singura mobilă ce se află acolo, şi ne vorbind decât doar foarte încet, de teamă să nu fie auziţi şi bruftuiţi de slugile ministrului... La câte umilinţe nu se expun ei pentru a reuşi să trimită pe vreunul din servitori până la uşă a vedea dacă Reiss-Eflendi este sau nu bine dispus. Dacă se întâmpla ca acesta să nu-i primească, ce chin până găsesc pe un alt servitor, care se însărcinează a comunica lor le l ministru im ceea ce arc de spus sau să-l înmâneze monut ce are de dat.

Dacă, dimpotrivă, sunt introduşi îniauntru, atunci urmează un nou şir de umilmţi: cu capul plecat pisnă-l la pa mi-n t, cil mâinile încrucişate pe piept, Ţară sa se apropie de sofaua lui Reiss-Effendi, halind mii de mătănii, îl saluta ţinând mâna la frunte, şi în starea sc-la\iei celei mai josnice i se adresează tremurând de frică.

Ministrul răspunde prin monosilabie, iar întrebarea nu ţine decât câteva minute.

Dacă chestiunea ce este de aranjat cere mai mult timp, alunei sunt trimişi să aştepte răspunsu-l afară, Se înâimplă adesea ca, aşteptând până în seară, ministrul să treacă pe lângă ei fără a-i băga în seamă, ca pe fi>nga nişte servitori.

Dragomanul se întoarce apoi, pe acelaşi drum, la Pera sau aiurea, unde tot ca prin farmec, îşi recapătă mândria şi aroganţa de la plecare, îndreptându-se cu mare alai, însoţit de servitori şi de tenâcen, spre locuinţele lor».

...Şi de la locuinţele lor, foşni dragomani vene-au \ oievozi – în ţătile noastre...

Lucrarea de faţă întâmpină două greutăţi, întâi, aceea de a găsi şi de a aduna materialul necesar pentru a

descrie ueţile u.nor Doamne şi domniţe străine, care, jucând un rol cu totul inexistent în politica şi în istoria ţărilor române, n-au dăsat, ca atare, urme decât toarte şterse, atât în cronicile cât şi în documentele timpului. Cercetătorul vremilor apuse este deci nevoit, când vorbeşte de trecutul fanariot, să culeagă orice şti>re, cât de neînsemnată, cu privire la aceste femei, şi să bage doar tabloul în rama epocii. A doua greutate este planul unei atare lucrări; căci dacă, cum ar fi mai firesc, s-ar adopta „acel cronologic, apoi desele schimbări de domnii, venirea, plecarea, revenirea Doamnelor fanariote din Constantinopol la noi şi înapoi, ar face un labirint în cugetul cititorului, de nu i-ar mai putea da de rost. De aceea se pare că planul adoptat în această lucrare, de-a vorbi despre Doamnele fanariote în legătură cu neamurile soţilor lor, este cel care poate da cititorului o icoană mai claia asupra unui trecut, care, înstrăinat cum a fost, îşi are totuşi şi el farmecul său, căci este al străbunilor noştri, şi deci al nostru al tuturor.

10

LUŞ MICOLÂE VODĂ S! DOAMNA LUI ION VODĂ

u apariţia lui Nicolae Mavrocordat pe tronul Moldovei, în 1710, începe perioada zisă «fanariotă», însă, din punct de vedere politic şi cultural, întâia jumătate a veacului a XVI – lhea are încă un caracter p, ronunţat românesc, N. Iorga o proclamă chiar ca fiind, noastră naţionala». *Viaţa socială* începe totuşi de pe atunci a căpăta o înfăţişare înstrăinată. Felul de trai al, femeilor române luă un caracter constantinopolitan, porni-l din rândurile Doamnelor ce se perindau, uneori fulgerător, pe la Curţile din Bucureşti şi din Iaşi, şi coborân-di treptele sociale până la cele din urmă, jupânese de boiernaşi – căci maimuţăria a fost unul din jalnicele apanaje ale clasei noastre conducătoare.

Începuturile unei asemenea influenţe sunt mai vechi, din vremea când Voievozii detronaţi se apucară să-şi petreacă anii de mazilire la Stambul. Însă, în rândul boierilor şi jupâneselor, influenţa grecească n-a pătruns decât

atunci când în mod constant, au început să ne vie din Fanar numai Domni greci sau complet grecizaţi lax răul incalculabil, ce ni! – a adus aceasta, influenţă, este înstrăinarea.

Au fost, între timp, şi excepţii Viaţa la Curtea lui Constantin Mavrocordat, de pildă, a avut un caracter românesc şi în tot cazul vina deznaţionalizării desigur nu Doamnele fanariote o poartă. Născute şi crescute pe malurih Bosforului, ele veneau la noi formate şi rămj, ne-au prea scurtă vreme pentru a se putea româniza. La. r pe de al la parte, chiar bunăvoinţă de-ar fi avut, mai mare era bunăvoinţa boieroaicelor noastre de-a inuia felul de-a fi şi de-a vorbi de la Curtea Domneasca – aşa încât ce-a trebuit să se întâmple, s-a întâmplat.

Trei neveste a avut Nicolae Vodă şi toate erau străine.

Fiul lui Alexandru Mavrocordat Exapontul şi al sultanei Hnsoscoleu, Nicolae, se născuse şi crescuse ia Constantinopol. Nu ştia deci o boabă româneşte, căci nici n-avea de unde să fi învăţat această limbă. Se însurase de tânăr cu *Casandm Cantacazino*, fata lui Dumitraşcu Vodă, deci acea ramura a Cantacuzinilor neromânizată. La moartea acesteia, care-i dărui doi copii, pe Scarlat se pe Ruxanda, el se reînsură cu *Pulcheria Ciuki*, fată de boier ţărigrădean. Cu această nevastă sosi el la Iaşi, la 25 ianuarie 1710, după ce întâi îşi îngropase tatăl la Constantinopol, mort acolo de-o dambla, unii zic că de bucurie de a-şi vedea fiul Domn, iar alţii zic că de supărare, fiindcă domnia ţărilor dunărene aducea mărirea dar şi pierderea unui neam.

Această întvie şi scurta domnie a lui Nicolae Vodă, care pentru a se înţelege cu sfetnicii lui avea nevoie de tâtmaci, a fost nesuferită ţării, sau mai bine zis, boierilor. Sosit din Ţangrad cu o droaie de greci după el, din care cel mai straşnic era un anume Spadoni, el veni şi cu un plan de cârmuire extraordinar pentru vremile acelea. Venise anume cu gândul bine preconceput de-a sprijini ţărănimea împotriva boierimii. Din prima săptămână a sosirii lui la

Iaşi, băgă o seamă de căâtăniţi în beci, smântându-i în bătăi, iar când la Divan se jeluia un sătean împotriva boierului său, ştiut era de la început că dreptatea a ţăranului va fi.

Trebuie mărturisit că aceşti Mavrocordaţi, atât Nicolae cât şi fiul său Constantin, au fost oameni foarte neobişnuiţi pentru vremurile în care trăiau.

Din nefericire pentru ţărani şi din fericire pentru boieri, domnia aceasta n-a ţinut decât zece luni, în noiembrie 1710 îi sosi mazilirea în următoarele împrejurări, în care Doamna Pulcheria juca un rol duios.

Războiul ruso-suedez se isprăvise cu înfrângerea lui CavoA al XII-lea la Poltava, iar Petru cel Mare era gata să deschidă ostilităţile împotriva tu vei lor. Sublimei Porţi îi în încă de Brâncoveanu, să nu cumva să se dea de partea muscalilor. O obişnuită mazilire nu-i păru însă prudenta Ea ar fi vrut să pună mâna pe Domnul Munteniei, brusc, întmzându-i o cursă. Pe Mavrocordat nu-l putea însărcina cu o astfel de treabă, deşi avea toată încrederea în el, fiindcă era încuscrit cu Domnul A-unteniei, frate-său Scâr lat Mavrocordat ţinând în căsătorie pe lata Br\neo\canului, Ileana, îl trimiseră deci pe Dimitrie Cantemir Domn în Moldova, ca duşman învederat şi cunoscut al Voievodului., din Buciuieşti, cu însărcinarea de-a prinde el pe Brâncoveanu!!

Nicolae Vodă habar n-avea de toată această intrigărie din Stambul. Judeca liniştit la Divanul Domnesc, când unul din grecii lui intră pe neaşteptate în odaie şi apropimdu-se de el îi suflă la ureche: «Mâna Ta, a venit o seamă de turci, cu nişte oameni de-ai lui Dumitraşcu Cantemir, au tras drept la Curte, au descălecat în capul scării dinspre casele Doamnei, şi-au spart uşa beciului de sub scară, de-au slobozit pe vornicul Iordachi Ruşeţ din închisoare». Înţelegând Vodă că aceasta nu putea însemna decât mă-zilirea** se ridică în grabă de ia Divan şi merse în apartamentele sale. Le găsi pline de toţi grecii lui, ascunşi prin toate ungherele, necutezind niciunul să iasă afară de frica boierilor care i-ar fi sfâşiat. Capugiul chemă pe Vodă

la o parte, îi citi firmanul de mazilire şi-l asigură că are poruncă să vegheze asupra lui şi a Doamnei, să nu li se întâmple nimic. Dar boierii, din curtea palatului, cereau pe Spandoni să-l sugrume. Acesta fugi din casele Domnului într-ale Doamnei, cerându-i ocrotirea. Iar miloasa Doamnă Pulcheria îl îmbrăcă cu o rochie de-a ci şi, pentru a-i scăpa viaţa, îl urcă cu dânsa în rădvan, ieşind astfel pe poartă în văzui tuturor boierilor, care pricepură şiretlicul, dar nu îndrăzniră să se apropie de careta domnească. Nicolae Muşte, cronicarul, era de faţă la această scena pe care ne-o descrie astfel: «Iar acea poghibală spurcată, Spandoni, sfetnicul lui Vodă, s-a îmbrăcat mu-jereşte cu topuzul în cap, cum poarta muierile grece, şi-au intrat într-un rădvan cu Doamna, într-un loc cu muierile, pentru ca să nu-l cunoască nimeni, pe care cu ochii mei l-am ţinut. Şi într-alt chip de-ar fi ieşit din Iaşi, pe loc I-ar fi omorât!»

În rădvanul Doamnei mai erau şi copin din prima căsătorie a lui Mavrocordat, precum şi un mic plod din a doua cununie, domniţa Mana.

Luară cu *io\u drumul Stambuluâut*, *de* unde, peste mai puţin de un an, se întoarseră la Iaşi, deoarece Cantemir jucase turcuiui festa, trecând cu trupul şi cu sufletul, cu familia şi cu sfetnicii lui, de partea farului.

A doua domnie *a* lui Nicolae Mavrocordat în Moldova lua cu totul altă întorsătura decât cea dintâi. Mârâiala boierilor împotriva lui şi răscoala care era sa coste viaţa toi Spandoni nu le uitase Vodă şi s-apucă deci să se poarte bine cu boierii, scoţându-i din închisoare şi chemându-i din pribegie.

Dar ceea ce incinta cel mai mult pe moldoveni e inovaţia aceea introdusa de Mavrocordat de a da seama

Divanului de socotelile vistieriei; încasări şi cheltuieli, bugetul statului, supus controlului sfatului boieresc – un început de regim constituţional introdus de Nicolae Vodă în Moldova în timpul absolutismului ce domnea în ţărileoccidentale.

Spre lauda lui Mavrocordat, om inteligent şi cultivat, el nu era lacom. Bun administrator, s-a arătat mai cu

durere pentru păsurile larii decât mulţi din Domnii dinaintea lui, moldoveni drepţi! Ţara îl iubea şi turcii îl stimau. Când, în 1716, scoaseră pe Ştefan Vodă Canlacuzino din scaunul muntenesc, ei mutară pe Mavrocordat din laşi la Bucureşti – un fel de înaintare în rang, Muntenia trecând întotdeauna ca fiind o ţară mai bogată şi deci mai însemnată decât Moldova.

Aşadar după cinci ani de domnie, Vodă Nicolae cu Doamna Pulcheria, cu copiii arătaţi mai sus şi cu doi alţi născuţi între timp, Constantin *şi* Ioan, care vor devem şi ei Domni, se urcară în rădvane şi luară, prin Focşani, drumul Bucureştilor. Primiţi la graniţa ţării de către boieri, intrară în capitală la 30 ianuarie 1716, cu obişnuitul; alai şi cu salve de tunuri.

Doamna era însărcinată. Drumul din rădvaneie acele arhaice o obosise atât de mult, încât puţină vreme după sosirea ei la Bucureşti, căzu la pat.

Cam trei luni mai târziu, la 10 mai născu un tiu, pei

To mă.

Î ni

Naşterea tu grea şi Doamna rămase bolnavă în îngrijirea unor medici proşti. Opt zile mai târziu, la 18 mai., avu loc botezul ţâncului, a cărui viaţă în numai de P săptămâni şi în aceeaşi zi, vineri, în faptul zilei, muri, îi casele domneşti din Bucureşti, Doamna Pulcheria. «Moar tea a fost anunţată prin sunetele clopotelor tuturor bisericilor şi puşcăriaşii au fost scoşi din închisori, pentru a-şi ruga de sufletul celei moarte. Corpul principesei, frumo gătit, a fost întins pe-o masă acoperită cu covoare, într-una din camerele palatului, având împrejur făclii mă aprinse. Sala era plină de iupâneseie marilor boieri, car păstrau o atitudine maiestuoasa, de adâncă tăcere.

Sâmbătă dimineaţa înmormântarea avu loc cu mân alai, în biserica mitropoliei din Bucureşti, în următoare: rânduiala: la ora 12, toată garda seimenilor care aştept în curtea palatului se porni pe jos, în rând câte doi, far arme, ţinând fiecare câte o luminare aprinsă. După garr: urma o trupa de cazaci, apoi breslele de meseriaşi corpul

negustorilor. Urmau preoţii tuturor bisericilor

H

Bucureşti în patrafire, şi stareţii mănăstirilor cu prapurile desfăşurate.

Corpul defunctei, aşezat într-un sicriu căptuşit cu atlas roş, fu ridicat şi purtat de şase mari boieri ai ţării: banul vornicul, logofătul, spătarul, vistierul şi clucerul, schimbaţi din timp în timp cu alţi boieri, care le luau locui la cobor! re a pe scară, Domnul, care stătuse într-o odaie de vorba cu patriarhul Alexandriei, luă loc în urma sicriului, uniblând pe jos după el, îmbrăcat în uniformă roşie, ca şi fiul său din prima căsătorie (Scarlat). Urmau o cărnărăşiţă bătrână, cu faţa acoperită de-o năframă neagră, apoi jupâneseie boierilor, urmate de vreo 15 roabe despletite, bocitoarele. La urmă veneau rădvaneie defunctei trase de câte şase cai albi. În sunetele clopotelor, procesiunea ajunse ia mitropolie, unde începu slujba religioasă, terminată cu rugăciunea morţilor făcută de mitropolitul Munteniei, care din cauza podagrei nu putuse urma convoiul.

Domnitorul, urmai de fiul său, se apropie pentru a-şi lua rămas bun de la fosta sa tovarăşă, ceea ce stârni bocetele lumii dimprejur, care asurziră urechile, în sfârşit, sicriul fu ridicat de boieri şi, adus lângă cavou, fu acoperit cu capacul şi depus în gropniţă. Patriarhul luă cu sapa pământ din patru părtk şi-l aruncă peste sicriu, intonând psalmul al 24-lea. Vodă îngenunche ca şi fiul sau (acest copil, fiu vitreg al moartei, avea 15 ani, *n.a.*), aruncând şi ei câte un pumn de ţărână peste sicriu» (*Del chiar o*).

Rămaşi fără mamă, copiii lui Mavrocordat Scarlat, Maria, Constantin şi *Ion* (căci Ruxanda şi Toma muriseră) avură ia frageda lor vârstă fel de fel de peripeţii, împreună cu tatăl lor, fugiră, ia 4 septembrie 1716, la Giurgiu, fiindcă bucureştenii, pentru a-şi speria Voievodul, care nu le era drag, alergau prin faţa Palatului Domnesc, strigând: «Nemţii, au venit nemţii» Alarma fiind mincinoasă, Vodă Nicolae se întoarse cu plozii lui la Bucureşti, pentru ca la iO săptămâni mai târziu, când în adevăr veniră nemţii,

Domnul, neîncrezător, să se lase prins de ei. Surprins în halat de casă, Vodă încremeni în aja Pistoale Io r întinse spre el şi încercă să deruteze pe năvântori, ascunzându-şi identitatea. Zărind însă printre ei boieri români, care-l cunoşteau, se văzu nevoit să le întrunte trădarea, răcnindu-le în faţă că «nu e prima dală când românii îşi pângăresc mâinile cu s-îngele Voievozilor Joi». Unul din ei îi asigură că «Măria Sa să nu aibă fricâ

15

de viaţă, căci avem poruncă să-l ducem nevătămat Ui Transilvania».

Şi aşa, îl duseră la Sibiu, sub comanda maiorului Dettm, în grabă mare întâi, fără popasuri, zi şi noapte, însă, copiii \m U\nd de vârsta trageda, şi timpul Ut ud! riguros. Domnul obţinu Savoarea ca drumul să f te făcui numai ziua, oprindu-se noaptea prin sate (*Del Chiaro*).

Luni, 7 decembrie, convoiul ajunse la Sibiu, şi Domnul în găzduit în p\à la mare a oraşului, lângă clădirea corpului de garda, păzit fiind de trei santinele, la uşa din stradă, la uşa casei şi la uşa camerei ce ocupa. Copiii, liberi, se puteau plimba prin oraş, iar Vodă el însuşi lua uneori masa la generalul Steinville, comandantul Transilvaniei! în tot timpul acesta, tronul Munteniei fu ocupat de fratele. lui. Nicolae Mavrocordat, Ion, pe care-l trimiseră turcit, să ţie locul prizonierului, ca un fel de caimacam numai. Ion Vodă era însurat cu *Zamfira Guliano*, despre care nu ştim nimic, nici măcar dacă însoţi pe bărbatul ei în Bucureşti sau dacă rămase la Constantinopol

Am văzut mai sus cum fu adus în ţară de Doamna Mă – rta, văduva Brmcoveanului în timpul acestei domnii fără, însemnătate „noul Voievod n-a ştiut nici el să-şi atragă; simpatia boierilor, Când, trei ani mai târziu, în 1719, pacea} dintre nemţi şi turci fiind încheiată, frate-său Nicolaej recapătă tronul pierdut. Ion Vodă încercă în tot chipul să î. rupiedice. această numire care-l stingherea. Nicoiat Mavrocordat plecă totuşi de la Sibiu la Constantinopoil îşi aşează acolo treburile şi căpătă domnia. Pe c’ind alaiul noului Domn – se îndrepta de la Stambul

spre Dunăre aici., în Bucureşti, Ion Vodă mu n pe neaşteptate

Rămâne în sarcina lui Nicolae bănuiala fratricidului

Prizonierul de la Sibiu, în scurta lut trecere prin ŢaJ ngrad, se însura a tveia oară, luând de soţie pe *Smarandt* fata grecului *Panaiotachi Stavropoleos*. Cu această noul Doamna şi cu copiii din acele două căsătorii dinţii, şi întoarse Vodă la Bucureşti, în iarna anului 1719. Dar it ţară era foamete şi ciumă, o ciurnă cum nu se mai auzi; de când lumea. Aşadar, cum au intrat cu pompă mare scaunul domniei, Doamna cu jupâneasa au trecut la Ce troceni, «pentru frica ciumei ce se izvodise în Bucureşti} (*Radu Popescu*). Vodă el însuşi, după ce-şi compuse Divî nul şi împărţi poruncile de iznoava, îşi lua reşedinţa tot Cotroceni, unde rămase aproape un an încheiat, până potoliră şi foametea şi ciuma, datorită de altfel chibzuit! lor măsuri ce luase Domnul împotriva lor

16

Rareori a fost un Voievod mai diferit judecat de contemporanii lui, unii ridicându-l în slava cerului, alţii Făcându-l de două parale. Dar cel mai înverşunat duşman al lui a. fost un compatriot, doctorul Vanderbech, ai cărui adevărat nume era Skendos, stabilit la Craiova sub ocupaţia austriacă, ca om devotat ce era al generalului Steinvilie. Chemat de Vodă la Bucureşti pentru a-i îngriji copiii – care sufereau, zicea doctorul, unui de nervi şi celălalt de epilepsie – el pleca mai apoi la Viena pentru a se întoarce în curând din nou în ţară, stabilindu-se pe o vreme în capitală. Devenit medicul *Curţii*, el se certa apoi cu Mavrocordat, fără ca să cunoaştem pricina neînţelegerilor dintre ei. Dintr-o broşura pe care a scris-o mai târau, aflăm cu surprindere că «Ntcolae – Mavrocordat era de neam prost, rudele lui având cărbunişi ot în orient, Vodă el însuşi nu-şi cunoştea biblioteca, căci aproape nu ştia carte». Faţă de toate mărturiile contemporane, care înfăţişează pe acest om ca un doct, autor el însuşi al unor cărţi (poate apocrife), afirmaţiile lui Vanderbech sunt suspecte. Cu atât mai suspecte, cu cât se leagă şi de

Doamna Smaranda, spunând că ea «n-a fost nevasta Domnului, iar copiii au fost făcuţi cu un morar», nu se poate înţelege de ce.

Doamna Smaranda era o femeie deosebit de aleasa. Deşteaptă, cultivată şi energică, ea avu o mare influenţă nu numai asupra soţului ei, însă chiar asupra copiilor din căsătoriile anterioare ale Voievodului.

LJN an după căsătorie se născu fiul lor Alexandru, din care se trage o parte din Mavrocordaţii de mai târziu, apoi o fată Sultana, despre care va fi vorba mai jos, şi în sfârşit dor copii, numiţi amândoi Ştefan, care n-au avut zile.

În 1730, Vodă Nicolae, om de abia de 50 de ani, muri de boală, în scaun, la Bucureşti, după ce domnise de două ori în Moldova şi de două ori în Muntenia, în total 17 ani

Fiul său mai mare, Scarlat, murise cu patru ani înainte. Boierii aleseră deci Domn pe al doilea fecior, Constantin, fiul Doamnei Pulcheria. Însă acesta avea numai *10 ani*. Poarta nu-i confirmă domnia. Porni deci Doamna Smaranda cu toţi copiii ei, adevăraţi şi vitregi, la Constantinopol, unde prin legăturile ce avea, cât şi prin Ke «-sinţa ci, ajunse, după mai puţin de un an, să capete totuşi Pentru Constantin Vodă domnia Munteniei.

În riudurile ce urmează o vom mai întâlni-o.

9 r

— Ji Comanda

]/

NEVESTELE LUI CONSTANTIN VOIEVOD

e la moartea lui Nicolae Vodă au începi a se amesteca domniile în ţările noastre, e.nu se mai pot desparte istoriile \ov. Constai ţin Mavrocordat a domnit 25 de ani, aproaj consecutivi, din care, de patru ori în MoldovJ de şase ori în Muntenia, în timpul acesta – i – „r, cof., itju când în Moidov.

[«BHibgp-al şi de şase ori în Mumema. În u… K. –… Grigore Ghica domnea şi el consecutiv, când în Mo l do-w când în Muntenia, înlocuind pe vărul său Mavrocorde într-

una din ţări când acesta era mutat în cealaltă. Pata zeci de ani au ţinut aceste alternaţii, care spre bine] vistieriilor româneşti nu au fost, dar care ne-au dat totuţ un Voievod bun.

Constantin Mavrocordat s-a bizuit şi ei pe ţăran *mi* mult decât pe boier, pe care-l gratifica cu măgulitorii epitet de «mare mascara». El a scuturat tagma preoţească a purificat oarecare moravuri şi a făcut acele cunoscut reforme administrative şi financiare, care au lăsat dup el un nume lăudat.

Marele nostru Neculce, care-i era potrivnic, spune d «spre el că era «om prea mic de stat, de făptură p ros! căutătură încrucişată şi vorba lui înecată. Dar la hâreers înalt şi vrea să se arate cu mândrie». Ceea ce nu-l era piedica să adauge: «Numai nu era prea grabnic a fac râu. Ca? ţie, bătăi, rele ia oameni nu făcea. Nici la sâng nu era lacom, şi răbdător mult». Odată ce recunoaş Neculee aceste calităţi – puţine din câie avea – te între de ce era el oare «la făptură prost»?

În 1730, când muri tată-său şi-l aleseră boierii Dom al Munteniei, Mavrecordat era însurat cu *Smaranda Cât tacuzino*, iată lui Radu din Ţara Românească, fratele ne norocitului Ştefan Vodă, feciorul stolnicului Constanţi Cantacuzino. Această femeie muri în curând, fie în tâmpţ domniei de-o Sună a soţului ei, He scurtă vreme mai târzij la Coiiblantinopoi, în timpul maziliei lor. Când, după ni un an, Constantin Mavrocordat se întoarse Domn la Bi

18

ureşti el era văduv – un văduv de 20 de ani, fără copii.

r avântui unor nerăbdătoare tine re fi, el scrie vărului mimar, Grigore Ghica, Domnul Moldovei, rugându-i

S-Ul J-aiită prin Iaşi o fată de boier ca s-o ia în căsătorie.

S₃Ti v-d t* * *r*. – … >

Acesta se puse pe lucru *şi-i găsi* pe *Catruia*, fata vornirului *Constantin Rosetti1*), care pare a fi fost deosebit de frumoasa căci Mavrocordat ambit-o toată viaţa cu o

nebună *patimă*. *Mireasa veni* cu părinţii şi rudele ei în Bucureşti unde o aşteptau obişnuitele sărbători de cununie cu mese bogate, cu dansuri şi pehlivanii. Nunta se făcu la *12* septembrie! 732, în încăperile vechii Curţi Domneşti iar la 13 aprilie anul următor Grigore Ghica primi de la frate-său, terzimanui, ştirea că s-a făcut schimb de scaune între el şi vărul său Mavrocordat. Plecând fiecare către noua lui reşedinţă, ei se întâlniră pe drum, ia Focşani, unde se ospătară strălucit, pornind apoi, la 3 mai, *în scaunele lor*.

Cu toată recunoştinţa ce-o purta Constantin Vodă vărului său Ghica pentru fericirea casnică ce i-o dăduse – s-a găsit şi o scrisoare prin care-i mulţumea de buna alegere ce făcuse – totuşi, cum merg treburile omeneşti, se ivi în curând o neîmpăcată ceartă între ei. Poate nici nu era atât Mavrocordat de vină cât mamă-sa vitregă, Doamna Smaranda a defunctului Vodă Nicolae. Căci obişnuită cu Bucureştii şi viaţa mai bogată de acolo, ea stătu «de zi, de noapte asupra lui Vodă, numai să meargă în Ţara Muntenească», zice Ion Neculee. «Aşa socotesc», spune acelaşi cronicar, «că acest Domn, de n-ar hi avut casa grea a tată-său, cu mulţime de mâncări, şi să nu-i hi fost gândul cu pizmă să scoată pe văru-său, pe Grigore Vodă, din Ţara Muntenească, şi mult îndemnându-l şi maştihă-sa, Doamna tătâne-său, n-ar hi fost atâta jaf în tară».

Acuma, c-o hi sau n-o hi fost maştiha de vină, vorba e că Constantin Vodă suflă vărului său scaunul Munteniei. În 1735, nou schfmb de domnii, plecând unui spre Bucureşti şi celălalt spre Iaşi, fără a se mai întâlni la Focşani. Ba dimpotrivă, de data aceasta unui luă drumul Siretului în jos *şi celălalt al* Bârladujur în sus. Duşmănie de moarte, care a ţinut cu necurmate schimbări de domnie la fiecare doi-trei sau patru ani, până la moartea lui Grigore Ghica, întâmplaia în 1753.

Nu vom urmări toate domniile alternative ale lui Vodă Constantin, despre care am spus mai sus ca a Sosi un uomn, bun şi un luminat reformator, ci vom arăta numai

acele câteva întâmplări în legătura cu subiectul ce muia n m

Dacă în veacurile trecute erneia lua parte la manifes ţările vieţii sociale şi chiar ale celei publice, odată cu îananotismul, secolul al XVIfl le-a introduse la noi şi austeritatea moravurilor femeieşti Influenţa tuicească, care de mult acaparase felul de trai al grecilor, începu a se resimţi şi va noi Femeile trăiau izolate între ele, în apartamente separate, ginecee, sau chiar haremuri, cum se vor numi aceste locuinţe sub Vodă Alexandru Mavrocordat Eie nu mai apăreau în public decât la serbările la mihale, logodne nunti, botezuri şi în a-ară de unele excepţii (cum al ost de pildă, Doamna Ruxanda Ipstlanti), emanciparea îemeii din aceasta stare de semisclavie se îacu abia pe la sirşitul secolului sub influenta austnacăj şi mai ales ruseasca

Având în vedere felul acesta retias de a trăi al îeme-i iloi precum şi oarecare austeritate şi chiar pudoare cart domnea în viaţa socială, se poate înţelege uşor de ce S n i boierilor şi ai Domniloi noştri se însurau tineri de tot; Constantin Mavrocordat însurat pe la 18 am, văduv 1; 20 şi reînsurat Să 22 avu asupra i aporturilor sexualt ulei ngioc care izvorau nu numai din iirea lui, ci du spiritul timpului sau De aceea îl vedem făcând, ca Domni nişte acte de autoritate, care în se par, după conceptnk noastie de azi ciudate, dar care au parfumul lor de? haica morala, care ca orice parfum când e savuros, ni poate decât să placă

«Constantin Vodă s-a apucat de capul preoţilor înveţe carte, frarmntindu-i în tot chipul îi punea de in ţi-au în biserica U 3 din noapte şi ieşeau la 7 din zi punea un ciohodar la uşă ca să nu poată ieşi şi un plec imatat cetea de pe amvon onnduiala bisericii, a botezul şi a spovedaniei /icind Vodă ca popii, când tămâiază îl bisericd pe muieri, stau câte un minut înaintea îieştecaieii muiere de o tamnaza şi o pliveşte din tălpi până în caj punând gând râu asupra lor, (*Enache K.ogalniceanu*)

Şi avea Vodă dreptate, fiindcă balul în care ajunses preoţimea speria până şi pe străinii care întâmplător ce-au

prin ţările noastre Un ungur, Mikes, calatonn* pe atunci prin Moldova, serie ca «popii stau toată vreme în jurul butoaielor prin cârciumi» (*ci n. iorga*) iai HauU nve, încă 40 de ani mai târziu, ne asigura ca «unul principalele venitun ale mitropolitului erau cârciumi sale»

20

VfftambbmmhmMMgdai supăraiea lui Mavrocoidat pe popii greci, care şi n. meau gând rău pe muieri, tamându-le, era şi un fel „râurisit de a şi arăta nemulţumnea ce i pucinuiau Sie ca i e, lipsite de ruşine, se uitau şi ele la sfinţiile în Şi f» ndcă jupâneselor n avea Vodă ce să le facă, şi a CÂT – ăito alta treaba, care a făcut mare vâlvă pe \icmca hn mai ales în i iadurile tineretului zglobiu

<Constantin Vodă Mavrocordat», spune ciomca Ghi-cu Ieştilor «nu numai c-a poruncit să înceteze vechea deprindere a boierilor, de-a pune cinei în cârciumi, şi mai ales de-a alege pe cele mai frumoase pentru ca vinul să se vândă lepede, dar a sens se ispiavniciloi fiecărui ţinut, porunemdu le ca onunde or găsi vreo femeie tnunuită de curvic mai tunsita, s-o prindă numaidecât şi s-o trimită fa Iaşi»

Allam din *Le f opt Se u* că s-au sinus ast el 80 de muie-n – numai 80 m toată Moldova' – şi că au fost închise toate în beciurile de la S* Gheoighe, la mitiopolie, unde erau ţinute «de mureau de toarne, rămânând ca \ai de ele, goale»

Dar uite ca deodată. Doamna Catiina, din fundul şi neceului ei, prinse mila de aceste nenorocite faptim, şi merse Mana Sa sa le vadă, acolo în beciurile mitropoliei «trimitindule apoi pâme şi lumină ca să nu şadă pe în tuneric, şi le trimitea şi câte un cântar, două de in ea să nu şadă fără treaba, până se va găsi niscana oameni să le ceară. Şi pe care o cerca şi primea şi ea punea de o cununa şi apoi o slobozea»

Acestea se petreceau în 1748, în Moldova în anul următor, un mâie eveniment puse Curtea lui Vodă Constantin în iieibere Era nunta care se piegatea domniţei

Sultana Mavrocordat, sora Domnului, cu bei-zade Ştefan Racoviţă, fiul lui Mihai Vodă

Asupra acestei căsătorii, versiunea data de pseudoKo-galmceanu în *Letopiseţe* se deosebeşte cu totul de aceea pe care o însemnă cronica Ghiculeştilor Ne vom ţine totuşi mai mult de cea din urmă, care pare mai bine în – ormată (de ar fi numai să ne gândim la numele domniţei, Pe care *Letopiseţu* îl arata ca ’und *Smaranda*, pe când e îndeobşte cunoscut ca pe aceasta aţa a lui Nicolae Maxiocordat din a 3 a căsatoiie cu Doamna sa Smaranda, chema *Sultana*]

Constantin Mavrocoidat era, precum ştim, certat la au [sau Grgo<e Ghicg Afund ca acesta, prin lui la Poaită, scoase pe Minai Vodă Racoviţă

21

din exnul de la Mitnena, unde! trimiseseră turcu, v atunci domnea cea m-i perfecta armonie şi dragoste Ît4 rţ

Racovit? şi Gi. ca, Ma\rocordat, căruia îi era încă de scaunul său, încerca toate chipurile să rupă acea & ta armonie FI trimise deci ta Constantinopol răspuns lui Minai

Vodă că ar dori să-şi mărite sora mai mică cu al dei ed fiu al acestuia, Ştefan, nădăjduind ca astfel, prin apio

pielea ce s-ar face între Mavrocordaţi şi Racoviţeşti. al

putea dauna pl [eternei dintre Grigore şi Mihai Vodă

Mihai Vodă măgulit de aceasta propunere e primi Zţi

*Letopiseţu* ca «S-au apucat Mavrocordat de mari găti]

a nunţii, şi apiopundu-se beizadeaua de Iaşi i au trimis alai domnesc cu multe podoabe de l-au adus Va iaşi, I

Curtea Domneasca şi a doua zi au început nunta» Numi ca, după toate aparenţele, ba chiar aproape sigur, acel Şerban nu ei au de nuntă, ci de logodna

În timpul acesta însă, la Stambul a venit un vizi nou, care a hotaiat scoaterea din scaun a Im Constanţii Mavrocordat Vizirul era un prim-ministru şi la schimbare!

lui tot aparatul administrativ al Turciei se schimba şi el Acest vizir, prieten cu Mihai Vodă Racoviţă, trimise Doni în Moldova pe fiul acestuia mai mare, Constantin «Fa cându-l Domn», zice Kogalmceanu, «au scris îndată l Moldova, şi sosind timusul, au nimerit tocmai în ziua! care s-a cununat beizade Ştemn şi erau toţi la mă: caic şi-au cam stricat cheful şi nunta, auzvnd de mazilii iar pe urmă, auzind cine a luat domnia, s-au bucuraj După cum am spus, *Leiooiseţii* fac o eroare vorbi] de nunta lui Ştefan Raccviţăcu Sultana Mavrocorteăci serbările care aveau! ce atunci la Iaşi erau nur Şerban de logodna Nunta aceasta n-a avut loc metod*! Domniţa Sultana nântându-se abia un an, doi mai tal cu Dumitru Moruzi, pe când beizad «Ştetan a luatij Theodo-a Ipsilanti

Mazilirea lui Constantin Mavrocordat a ţinut im! În 1744 – este din nou irimib Domn, în Munten. a de i aceasta A n-ai domnit apoi încă alte două on în Motor şi alte două la Bucureşti însă stân despre Doamna domniţele din îamiha lui nu mai avem de aci! în decât foarte puţine

Ştim ca în 1750, când ru mazilit a treia oară din de\a, Constantin Vodă fu exilat în insula Lemnos şi ţ* închis acolo «în fundul tu mu Fui» Biograful Domr Petre Depăşia, merse să-l vadă în l ăcaşul înst al ghiunului, unde nu i rămăsese lui Vodă decât doar

.) rjjp-eiărilor hlozotice» Ei află pe stăpânul sau în cu ic (i t*” s îţi de i am tuia de deasupra muntelui, pe care-l sui gifnnd, şi moresionat de «păcătoasa locuinţă» a lui Vodă, ne povest ” ca mugeau uneori amândoi pe malul mm să se răcorească de-zadu’u! zilei «şi de ai şi ţa aprins d inimii celei învăpăiate»

După \reun an de exil, Ma\iccord? te icchemat la Constantinopol, şi acofo întâlnim din nou pe Doamna Caluna, caic impleuna ci cnpi. i, judele şi «toată casa Manei Sale» veniră să îninapine pe Vodă când se coborî din corabia care-l intoicea din Lemnos Îi să dornia ru şi o poate încă recăpăta, şi în cuiind e trimis ci>n nou să filosofeze la Lemnos şi la Ch’os, pana în 17 bb, c.ul capdti în sfârşit din nou scaunul Ţării Româneşti

De asemenea sărace sunt notele co putem culege despre ne\estele lui Ion Vodă Mcniocordat, fiatele lui Constantin, care Ł domnit şi el 4 ani în Mo! de\a, iniţe 1743 şi 1747

Acest Ion Mavrocordat a fost însuâat cu Mana Guliano, o greacă pe care a adus o la Iaşi ca Doamna, dar despre care nu ştim nimic, decât doar că i sta poza pe unul din pereţii bisericn Sf. Niculae Domnesc din Iaşi, care biserica arsese cu câţna ani în urmă, şi a fost complet reparata de Ion Vodă, care a chemat meşteri străini s-o zugrăvească, zugrâundu se şi pe sine, cu Doamna Mana şi cu toate beizadelele sale, şi pe tot neamul lui

Accsf Domn, căruia îi pfaceau mult cheiurile şi zaia e-iturile >rei alte desfătări aţe lumii», iscu pentru petrecerile lacestea ale lui un Ioane frumos Foişor <din cea parte de meleşteul Frumoasei, sub Cetaţuie, când şi ei – tiea cu pa curgătoare, de mergeau în plimbare» acolo cu Doamna? i copiii lui

După mazilirea lui Vodă, deci în 1747, munndu i poamna Mana, e! se reîitsură ia Constantinopol cu Sultana Mano, fata lui Mihai Mano, marele Sog-oldt ai patriarhiei din Fanar Această Sultară, care deci n-a! ost Doamna, deşi astfel s-a intitulat şi ea şi asllei n zicea? i lumea, era văduva lui Dumitru Rmadan (Bala-achsi: u care avea o Tată, Smaranda, şi doi ecion Cu! on *n7*? *navut* C°PII> de altfelân ai de! le-a sa ai casm1/49), Mavrocordat muri, acolo la Constintinoool pe biata Sultana văduvă a doua oaia

23

LUI

DELIBEV H RARI S

e lin Voievozilorirăţi Constantin şi le Mavrocordat îi chema pe amândoi Alexandr Veneau deci veri primari, şi au domnit e „scurt-a vreme, în Moldova, către sfârşitl

Cei dintâi avea de soţie pe Maria, f al ei de-al doilea pe Zamfiri

I

Stea „ai. UgssJP™ Cei dintâi avea de soţie pe ara, lui

Ion Vodă Calhmachi, iar cel de-al doilea pe Zamfiri îiica lui Nicolae Vodă Caradja. Precum vedem, ajunge la vremea când fanarioţii se încuscreau numai între l rămânând boierii băştinaşi în afară nu numai de sluîşi de viaţa publică a ţării, dar în afară chiar de „mal viaţa socială, al cărei ton îl dădeau doar Curtea şi prol pendadă iar în aceasta din urmă rar se pripăşea câte 1

boier de ţară. i

Câteva neamuri numai au ştiut să-şi ţie rangulf picsbgiul, ca de pildă, în Moldova, Sturzeştii şi Balşi tu, şi în Muntenia Văcăreştii, Fiii peşin, cel mult z douăsprezece familii. Restul a fost numai import îanar de la cele mai bune neamuri ale grecilor până la cele proaste, de la coborâton din împăraţi bizantini la zai vagn de pe Bosâor, toţi Domni şi mari boieri în îngajtoarele noastre tău!

Alexandrul Mavrocordat, zis şi Delibey, înlocui Moldova pe Constantin Moruzi, care trebui să parase) ţara din cauza consulului rusesc, Lascarov. La rândul Mavrocordat, după trei ani de domnie (1782 – 85) ti să plece din Moldova din cauza consulului aus1 Raicewici. Abia de câţiva am se introduseseră aceste a late în ţările noastre şi buclucurile începură să ci De ce i s-a spus acestui Domn «Delibey» – îndrul nu putem şti, când mai curând’s s-ar fi putut «nenorocosul» sau, cum a şi rămas ele altfel poiec noi în ţară: Pinea Vodă, înndcă, de cum soseşte laşi, Curţile Domneşti iau loc de e nevoit Domnul mute cu toţi ai lui în casa mitropolitului Gavnt Călim1

24

j, soţiei lui. Dar parca se lua focul după el, căci „bine apucase să se mute, că ard şi casele mitropo-Iltudoamna-sa Mănoara a fost o femeie deşteaptă şi plă

despre a cărei viaţă avem unele amănunte intere°Un’ te întrucât însă ele privesc numai epoca dinainte de H în ni a lui Vodă Alexandru, când era Mănoara o tânără e, ° nostima domniţă, o îndrăgostită dar sperioasă logodnică şi aP° ° simandicoasa mireasă, vom vorbi despre când ne vom ocupa de domnia tatălui ei Ion Callimachi. Doamnă a fost abia la 25 de ani după ce se măritase, şi nu ne-a rămas

nimic de la ea din epoca aceea.

Din căsnicia domniţei Marioara Callimachi cu Alexandru Mavrocordat Delibey s-a născut, foarte iârziu, un singur copil, domniţa Ralu, care a fost măritată cu beizadea Constantin Moruzi, fiul lui Alexandru Vodă. Aceşti Ralu şi Constantin au fost bunicii lui Dumitru Moruzi, zis Mitică, zis «cneazul», fost prefect de poliţie al capitalei înainte de primul război mondial şi una din cele mai cunoscute figuri bucureştene din acele vremuri. Un tablou în ulei, aflător la Atena, la Lilly Moruzi ni-l înfăţişează pe vestitul cneaz la vlista de 4 – 5 ani, alături de bunică-sa, domniţa Ralu.

Alexandru al II-lea Mavrocordat zis Firans era terziman la Poartă în timpul domniei de trei ani a vărului său. Cum trăise multă vreme la curtea imperială rusească, s-au gândit turcii că s-ar pricepe să se poarte într-un chip mai iscusit cu consulii străini, din Jaşi, şi-l trimiseră deci Domn al Moldovei, în primăvara anului 1785.

Alexandru Firans fusese însurat – în Rusia, probabil – cu o alsaciană din Strassburg. Murind aceasta de înără şi fără a lăsa copii, Mavrocordat se însura a doua oară la Constantinopol, cu Zamfira, fata lui Nicolae Caradja (care domnise un an în Muntenia, 1782 – 83) şi a Doamnei

T *i*

l arşiţa

Atât de la tatăl ei Nicolae Vodă, om cu inteligenţă upenoară şi o deosebită cultură, cât şi de la maică-sa, Doamna Tarsita, despre care spune Hauterive că era «une emrne de beaucoup d’esprit, qui a affiche dans să cour a liberté de vivre la plus absolue», noua doamnă Zamfira rocordat avea de unde moşteni suficiente calităţi IU a la ce din ea o femeie, dacă nu superioară, în tot i foarte plăcută. Hauterive, mare amator şi cunoscător pl erne!” ° descrie astfel: «Figura ei exprimă o adâncă neohe, semnul unui suflet simţitor şi al unui spirit

25

care cugetă. Aceste două calităţi se trădează prin mişcării neaşteptate, naturale şi graţioase şi prin

răspunsuri p lins de îneţe».

De altfel, Haut & rwe a fost cam amorezat de ea, ca – de ţoale femeile cu care venea în contact. Francezul acesta, savant, conte şi sărac, venise la Constaţi U no p în calitate de «gentuhomme d'Evr. bassade» în tovărăşia CSR. oscul-Goairier, Żnoul ambasador francez pe lângă Poartă. Un an după sosirea lui în Turcia, el tu recomai dat de – către ambasadorul Franţei lui Mavrocordat, căra plecând în Moldova să-şi ia scaunul în primire, il lui cu el în calitate de secretar particular.

Hauterive avu minunata inspiraţie să-şi ţie un «Juri n-ai de călătorie», care, publicat mai întâi în «Revue d Geographie» (1877) şi mai târziu în volum (1902), ni face pe noi astăzi să aflăm toate amănuntele unei călă lorii între Constantinopol şi Iaşi în anul 1785. Drumi ţinea atunci, pe uscat, 27 de zile.

La 13 februarie se porni alaiul la drum, plecând Pera, către seară, înspre Aivaskioi, unde şi tăcu popt după două ceasuri. Domnul pornise nu numai cu ra vasta, cu copiii, cu secretarul şi cu tot cârdul de slu şi de paznici care-i compuneau îndeobşte alaiul, dar avea încă o bună parte din familia lui, sau mai bine din familia CIOB – mnei, care ţinuse să-l întovărăşească bucată de drum. Părinţi nu mai avea Mavrocord-al, duţ cum am văzut mai sus, socrul său murise şi el cu un mai înainte. Dar soacra, Doamna Tarsita Caradja, cu fiii, fiicele, ginerii şi nurorile, mulţi la număr, se ţineau Doamna Zám fira, ca şi cum ar fi dus-o la spânzurătoaj

Secretarul, prea. nou încă, nu era admis în intimi tai măririlor lor. El trebuia să meargă mult în urmă, dese. călare, alte ori în rădvan, culcându-se prin odăi murda şi mâncând dintr-o strachină cu alţii. Pentru un conte, vechiului regim, tratamentul era cam sălbatic. Dar ce îa-ce omul pentru o plinei în ziua a treia, de la Gecmedje la Silivria, Hauterive notează: «*On se / %rând matin, ou coivie le mer, on va manger a Kli du inauvais pain et une lionible fritare. On met" doigis dar's te metne assiette tous a ta foi's, on îi" sermette, îi bou-teitle, ni table: on boit du*

*vin avale ia lic*”, *ou prenă du café dotit on boit te aspire ea merne îemps la fumee de cent pipes*, *et coz îi n-a a que moi pour qui ces choses soient extraorres*, *le me grade bien de montrer de l’etonnement*…

26

*mincesse passc*, a *ne princesse belle comme le jow*;

*Îi offre du vin*, *elle*. *le boit et se prive de la moitié*

% *inoouiet que je devore*»! Iată l pe *th signor segretarios* tat de încântat de-a fi mâncat jumătate din puiul Doamnei

Zamfirei încât zice că se simte deodată grec, şi c-ar da cu tăcere cea mai frumoasă pălărie *Louis setze* pentru un calpac verde à la turca.

A doua zi, nouă memtare. Silivna nu-i place, deşi e antica Seiibria a lui Strabon. Însă se ţine după Doamna şi doinmţe la biserică – o basilica veche, care-i aminteşte catacombele primilor creştini. Şi când vede francezul pe toate femeile acele frumoase saruâind icoanele, moare de necaz că nu este şi el una din ele. Cumnate Doamnei fi place cel mai mult din toate, şi e păcat că n-o numeşte, căci astfel nu putem ştr dacă e vorba de Catnna a kn Ion, sau de Ralu a l-ul Constantin Caradj-a (născură Moruzi).

Într-a cinccazi, de la Silivna, rudele Doamnei îşi tău în sfârşit rămas bun, pentru a se întoarce la Constantt-nopol, cu care ocazie Hautenve exclamă sentimental: «Fi *n’est pas possible de ne pas prendre part au chagrm d’une familie parţaitement urne*, *om se separe du plus aimabie du princes*».

O soră de-a Domnului, Catnna Cantacuzimr, care urma sa se înapoieze şi ea la Constantinopol, e atât de nenorocită de această despărţire, încât se duce la episcopal lacului să-i ceară rmngâiere. Francezul, mereu pe urma fustelor, o urmăreşte acolo, însă pleacăsupărat din palatel episcopal, fiindcă Sfinţia Sa, luându-l drept un popă catolic, abia îi răspunde la salut.

De acum înainte, drumul, încă toarte lung, începe & – \ plictisi pe domnul secretar, hmdcă rămâne lipsii nu numai de tovărăşia zânelor fanariote, dar chiar de-a lin

Vodă şi de-a Doamnei care cu cai mai sprinteni o luară a goană înainte, lăsând pe Hauterive mult în urmă cu sluirorn şi cu bagajul. Prin Burgas şi Kirkihsse, oraşe menite să se ilustreze mai târziu, ajunge el în sfârşit la Silistra nâr-a 18-a zi. Rămâne foarte încântat de pitorescul acestui „”şi primul său contact cu Dunărea fi minunează. *f le plus beau fleuve de l'Europe*», declar» el.

*I*™ sfârşit, şchioapa-şchioap», prin Slobozia, unde fran

— Cn. U face cuno-tinâă cu mămăliga românească, e „îi şi Tecuci, urrde ispravnicii i se par foarte *gneurs*», prin Bâriad şi Vasjui, unde contele oară vinul de pelin, care cu70 de ani în urmă 27

— «» „g”.

”.

drept t o. iemeie amp l. spirituali A ŁU Doa potrivă sm „r” râu Domneşti imp til-z, u

În gr» dl” a, iacudevwtt. cea care va. Îi va je

prto «în rd. ar. – e europeană de «o, lt plin a ele

Doamna

28

face parte din acest guvernământ, el nu bagă de seamă – V vorbind astfel, îşi face laudă sie însuşi!».

Măririle acestei simpatice Doamne nu ţinură mult. Un după sosirea lui Mavrocordat la Iaşi, Raicevici, consulul austriac, care începea să facă lege în Moldova, ceru de H Poartă rechemarea lui, fiindcă i se părea ca noul Domn era prea aplecat politicii ţariste. Alexandru Mavrocordat nu aştepta să-i vină firmanul de mazilire, îşi lua nevasta, iată* şi lucruşoarele şi porni în grabă la Petersburg, unde din mila împăratului căpătă titlul de principe, punându-se apoi în capul unei mişcări greco-ruse în vederea eliberăm elenilor de sub jugul turcesc. Vremurile de care vorbim sân! acele ale lui Rigas şi ale preetenei.

Restul vieţii şi-i petrecu Alexandru Mavrocordat în Rusia, despărţit de nevasta lui, care-i trimitea totuşi

deseori scrisori din Constantinopol. El muri acolobătrân, în anul 1809. Doamnei Zamfira i se pierd urmele, iar domniţa Catnna, singurul lor copii, se mantă în împărăţia vecină şi nu se mai întoarce nici ea în ţară

Din aceşti doi Alexandru Mavrocordat n-au rămas lecă coborâtori în linie bărbătească1 Toţi Ma vrocordaţii le mai târziu se trag, fie din Dumitru, fratele lui Alexandru Jelibey (feciori amândoi de-ai lui Vodă Constantin), sie în Alexandru, fiul lui Vodă Nicolae

VODĂ.

ple lui

DOAMNELT Lut…

*Şi* A LUI ŞTEFAN VODĂ

namte de a trece la Doamnele um-u.v., tilor, care, concomitent cu ale Mavrocordâjţilor, au ocupat ţările noastre mai bine d a»;»o jumătate de veac, vom fi nevoiţi, pentţ

H & ffiP «ifeil a nu nedreptăţi umbra vreunei dispărute, *i* iS2Ssăslă arătăm cine au fost nevestele fraţilor ta, stantin şi Ştefan Racovvţă, care, deşi moldoveni, au domr şi ei, efemer, în epoca fanariotă.

Feciorii lui Mihai Vodă Racoviţă şi ai îrumoa-Doamne Ana, grecizaţi de altfel şi prin educaţie şi p; alianţă, au domnit unul 9 ani (Constantin) când la U când la Bucureşti4, celălalt (Ştefan) un singur an Muntenia (1764 – 65). Acesta din urmă, care fusese godit întâi cu Sultana Mavrocordat, se însura, după stcarea logodnei, cu fata logofătului Constantin ip-l: Theodora, Doamna Teodora deci, despre care nu nimic, căci prea i-a fost scurtă mărirea, în schimb, o trl şi prea interesantă povestire despre Doamna Sul ani lui Constantin Vodă Racoviţă îşi are locul aici.

Acest fiu mai mare al lui Mihai Vodă fusese msu'j scurta vreme, cu o femeie care nu i-a dăruit copii. $

undui aceasta primă soţie, el se căsători din noul

Constantinopol, cu Sultana Slugearoglu. Când, în 1749, 1

pata scaunul Moldovei, îşi luă cu el la Iaşi pe tina

soţte, pe care o iubea ca ochii din cap. Toate pot

Doamnei trebuiau satisfăcute şi neştund cum s-o;

răsfeţe, Vodă se gândea acum să-i asigure viitorul-l

5 ianuarie 1752, secretarul Domnului, Linchouit, şi lui Desalleurs, ambasadorul Franţei la Constantul că «hospodarul» doreşte să plaseze 50.000 de ptaşl numele nevestei sale la Casa Naţională Franceză. S

vreme după aceea tratează cumpărarea unei case la P

Dere, tot pentru Doamna.

În atare condiţiuni îşi poate închipui oricine bij (– ce resimţi Constantin Vodă, când, în vara aceluia

30

MTT nevastă-sa îi destăinui ca este însărcinata. Va (n sfârş-it un copil, şi încă de la aceasta femeie pe a-ea „rinrai Dar bucuria se transformă în curând într-o M linişte fiindcă Doamna Sultana suporta foarte mare starea e/ în toamnă, sănătatea Doamnei era atât f' Clâmnutmată încât Racovâţa, serios alarmat, începu să umbre după medici străini, căci doftoiul grec de la Curte „adeverise neputincios de a-şi caută stapma. Secre-*i* nil francez al lui Vodă, acei Linchouit arătat mai sus, îl «ifaiii să aducă neapărat din Constantinopol pe un medic italian-sau poate levantin – care fusese multă vreme la Curtea din Dresda, şi care, după părerea lui, era un mare învăţat… Şi astfel sosi în curând la Iaşi Giu-seppo Antonio Pisani, care se apucă să îngrijească pe Doamna Sultana cu atâta râvnă, încât de Crăciun ea trăgea de moarte, iar în ziua de 2 ianuarie 1753 îşi dădu biata femeie duhul în braţele nemângâiatului ei soţ.

«A doua zi, cu multă cinste şi ja! e, au ridicat boierii cei mari oasele cu mare adunare de vlădici, egumeni şi preoţi fără de număr, mergând şi Domnul cu toate gloatele pe jos până la mănăstirea Goliei, făcând mare obidnuire Domnul pentru Doamna, la care cetind oasele cu mari cântări şi împărţiri de bani la săraci şi ia tot norodul ce se afla acolo, au îngropat-o. De acolo au luat boierii cu toţii pe Domnul şi l-au dus la Curte, mângâindu-l cu multe cuvinte

dulci şi blânzi, punând Domnul straie cernite şi la fel toată Curtea Măriei Sale, rămânând mare jale în toată Curtea» (*E. Kogălniceanu*)

Dar blândele cuvinte ale boierilor nu mângâiară pe Vodă. În zadar încerca doftorul să se dezvinovăţească spunând ca Doamna a murit de-o «*enfrasis*», Kac oviţă, care-l privea ca pe asasinul nevestei lui, îl băga la răcoare «. Într-un cuptor, cu pine şi apă». Şi rămase bietul Pisam acolo, muritor de foame şi de Irig, luni şi Iun; de? ils Cine, în sur-ii, Constantin Racoviţă fu muiat cu domnia un la Jaşi la Bucureşti, italianul putu crede ca i s-a – privit canonul. Dar aşi! El fu scos din cuptor fereu-l. h „Un Ş DLIS aşa peste Miicov Până la Bucureşti, nde-i ba gară oamenii lui Vodă într-alt cuptor. Chinul

Mum! îl” 1 aproape un an-Numai prin repetatele cd SS? 6 C°ntelui Desaucurs, doftorul Pis-ni îşi Col f Jlbertatea’ P’ecând de-a dreptul la Constanti-in (!” („— i 3 Vrea să mai facă drumul până la Dresda, mrf UUÂDEU stăruinâă Creşte că, lata de ambasa-L ici, Kacoviţă nu îndrăzni să mărturisească ade

31

— «*f* iS-i. ° ««– TS „«?; ar, s ş-Ssi Auşs? *!

se afla tot se

FAMILIA GHICA

DOAMNA ZOE A LUI GRIGORE VODĂ AL II-LEA

e la îndoita trădare a lui Brâncoveanu şi a lui Cantemir împotriva suzeranului lor padişahul, în timpul războiului ce purta acesta cu Petru cel Mare (1711), Înalta Poartă hotărâse a nu mai încredinţa domniile ţărilor noastre decât numai membrilor familiei Mavrocordat ca fiind singurii în care mai avea încredere. Dacă în 1726 Grigore Ghica *tu* numit Domn l Moldovei, apoi împrejurarea aceasta se datorează faptu-fui că mama lui Grigore era o Mavrocordat, fata vesti-ului Alexandru Exaporitul şi sora Voievozilor Nicolae Ion. Rămase aşadar scaunul Moldovei în patrimoniul: cleiaşi familii.

Grigore Ghica, al cărui bunic şi răzbunic domniră în irile noastre, se grecizase cu totul, neştiind şi neînţe-fgând

măcar limba românească. Născut la Constantino1 prin anii 1690 – 95, el acolo crescuse, acolo trăise şi bolo se însurase. De altfel, era om cu carte; învăţase [caca antică, latineşte şi italieneşte, şi era – se zice – irte cu bun simţ, cum era şi buna lui mamă Ruxanda, leie învăţată, deşteaptă şi vrednică. Contele Mniszech, polon care a cunoscut-o bine, spune despre ea că era inteligentă», cu o creştere aleasă, având o perfectă intre în afacerile turceşti». Demnă fiică a Exaporitului. Ţ Un obicei care începea să se statornicească cerea ca hevozii ţărilor româneşti să fi fost mai întâi mari inpreţi ai Porţii – dragomani – înainte de a fi Domni. creşterea pe care Ruxanda Ghica o dădu fiu-ei fu îndreptată asupra cunoaşterii limbilor şi a polila prima vacanţă a dragomanatului, Grigore Ghica sa investească această misiune de înaltă încredere l™1” 3 pe toţi diplomat-i din Constantinopol, care inff” pe! – * & *ooane di kngue*» atribuiră această nu-” «mentei mamei sale. Totuşi, după scurtă vreme, ar tata a doua în curând

„Mărul pentru a urni această treabă, care pusese mă, mu-umărul p di yrebizonda.

S un W’nuenta în euhsele seraiului: bătrânul Con-i r cu mare i1

staniin Ipsilanţi. * brie 1710, Grigore Gh.ca căpătă când aşadar în decem g [u] p & t pe domnia Moldovei f tinflUP Enachbi ceea va binefăcătorul să-r-i De altfel, alaiul domnesc era plin pricinu. mân „le-od: dragomâneasa Zoita, acum de creci, rudele noului \oievo beizadele, mama

Doamnă, (*J* cumnatul Arapache Vlaste.

Ruxanda. *P*™* decembrie, pe o iarna foarte în dimineaţa zile de – în de prieteni, biade – r mnitnare u bine primită în Moldova... r, ™

mo n’s = r „E;» «sK s. Şi <y i ««». *”;». «»: „ter» is „,»?

Ku

„Tinereţea ş...

— O

I! a inima omului, dornic întotdeauna de a ieşi din

noianul de necazuri care-i copleşeşte viaţa. Cronicarul Arniras spune despre Grigore Vodă că „Domn tânăr ţiind, dar era întreg la minte... îi plăceau vânătorile şi petrecerile, împreună cu boierii, că nu era mândru. La plimbări, la câmp, ieşea adesea cu boierii săi, zăbovindu-se cu naiun şi naga-rale, iar cu săgeta tul şi cu sinetul bătând prea bine". Curtea Domnească fund în stare destul de rea, Grigore Ghica fel făcu o casă sus pe dealul Ga la tei, lângă mănăstirea ui Petru Şchiopul, şi de asemenea un foişor în dealul depoului, despre care ne spune Kogăiniceanu ca „era! aptură de Ţarigrad, cu tot felul de boieie", adică în felul paselor turceşti de pe malul Bosforului. Acolo, la Copou, cea Vodă în toţi anii halca, „şi care din boieri o lua, dăruia cu grele cumanaşuri" – halca, acest străvechiu e naţional, alungat de mult din meleagurile noastre de Ure modernele sporturi anglo-saxone, dar pe care Domnii „în fanarioţi o apreciau ca în \remunte lui Petru Ra = îşi ale Lăpuşneanului6.

Scurt, Vodă se „engledisea", cum se spunea pe atunci, ia masa petrecea uneori până noaptea târziu „cu tot îlul de zicători".

Îl nu 7 if-3 t-i; „*if*

35

al r în o.

a H

v*", cun um—"», dud, acum u aceasta t*, lui oa3" – te ori încă aflam t Ghigheciuiui, ţi călcărilor strameo în U>, alcătuită. din 70W duşmani, iara ai şi curteni fhvului pe /csstacv ei! pudje \a\ar d acolo găzduit la Hotin după ld n o Unea

4 cu jupânesele „una cu f „I Vlas odavar! „ta fi» Łmca? lj ielele, cu laşa şi să înkjahotinului, căci trebui să pfjafassce închidă înceta tealui Consta. belel Movila, să je Din Jstelnic. şi a întâmdiase duciul se mare h b ru

Pila>? e Enache acut aga se sul rf rdache; lui acestuia Enache lui Voda M M cu mitru Rfindoi din pâme, îşi Grigore tachi „l'urilor. Pentru ycoat *L* pricina ta Gherai, hanul tăia be enant ţara armatel pe fuhal Racov, ţa pico

Voda

Ghica din scaun* Făldu> seinti „i... boier hp) ce să mai zicem... acolo la moşie, a doua

Va a! UIV Dumiau Racoviţă muri!...

zi chiar, uui în]72S Scurta vreme după aceea

Ar! în toată Moldova o boală de friguri, „că nu 56 Imisau doi într-o casă, ci câţi erau toţi zăceau, şi îaraprostâme şi la boieri, şi până şi prin casa Domnului a

ntrial mare necaz şi durere intră atunci şi Doamna Zoita – i moartea seceră pe copilul ei cel mai mic, pe beiza-AIccu pe care-l îngropară cu multă jale şi cinste la sttntul Neculai Domnesc – iar îndată după aceea, „câţi au fost în casă, pe toţi i-a orânduit boala". Iar dacă Doamna a scăpat mai uşor de friguri, apoi Vodă a zăcut bolnav aproape un an de zile, îndreptându-se abia în vara; următoare (1729).

Anul 1730 fu bogat în englediseli, căci lucrurile mer-[gând bine în Ţara Moldovei, Vodă şi Doamna-sa mai vir –(os ca oricând se puseră pe petreceri, uitând cum e în lu-lea aceasta, de moartea bietului băieţaş şi de lunga boală Domnului. Cu prilejul reînnoirii domniei veni un divan) ffendi anume din Stambul să-l îmbrace pe Vodă cu caftan, şi cu acest prilej se făcură la Curte şi în tot oraşul intrălucite serbări.

Apoi, scurtă vreme după aceea trecu prin Iaşi şam-[elanul Poloniei, Mniszech, care mergea la Stambul ca îl al regelui său. I se făcu la Curtea lui Vodă Grigore primire regească, urmată de un banchet „cu 400 de far-irii de mâncăruri, în sunetul meterhanelei şi tambulhanai. Doamna Zoe, în calitate de fostă dragomănească, obişlită cu lumea ambasadelor, primi şi ea în gineceul său contele J.A. Mniszech, şambelan şi mareşal al Litua-i, câerindu-i, pe lângă plăcuta ei conversaţie, dulceaţă rajitun şi parfumuri, în schimbul cărora ambasadorul trimise a doua zi „o frumoasă garnitură de porţelan întru cafea turcească".

Fericit că toate-i merg după plac, Vodă Grigore – re avea frumosul obicei să cutreiere mănăstirile ţării şi cu toată Curtea de-au mers la Deleni. Iar a cincea zi, duminică dimineaţa, după ieşirea aţă a mers Grigore Vodă

la gazdă la Iordaspătar l r a, ntacuzino şi după cafea, a poftit Domnul 9 ani se-i aducă o cocoană mică ce avea că a r-St-°jvadă §* întu a stătut spătarul să nu i-o aratinri i-i că nu e obiceiul, şi era îngrijit, ne

37

Dntm7” S„au r, idieat într-o zi de Cercuri, iunie 1730, uoamna şi cu toată mt-toa ho. «„– i „r-l” „”; Îl id a fost fata lui Mihai Vodă Racoviţă. Cum părinţii aterin, vorbind de o atare însoţire, beizadeaua nu

„V013U Sf dpulltngoarerde era să-şi dea duhul. Doamna Lizu la Pal f ind se înţelese cu părinţii fetei pentru a-şi Zoita, mama.

SCapă Jju – d-na se făcu, iar Voievozii Grigore şi Mi – 5 împrieteniră din nou, începând, nici că se putea, să hatif- a acum împreună împotriva lui Mavrocordat. unelteased războiul turco-austriac aduse ocupa-acel an, i» Moldovei de către generalul München. Doamna Zoita *ar*, tjhţţia jviuiuu frrtnctont; minni n crăcim amin în rf, is-o după poruiJ, Und ce – aşa-AP-i-a un f Vij-Kur. cu – S

neascâ.

tot» la laf nă bucurie, şi mruanda ca, Dar, după bu» u u, Kuxa Doamna

au słt de capul «Vodj”.

După un „minut zice come a?

S

ceas iube. – „+ ” t o Stea >-u – apoi s-a atât o de *t*, la urmă – SnnamM Zoita, cu f

te Vodăţi. Daoa Galata *V* l*”, rtaie; a întu, apoi Iar” maoe f

Peregrinam-v, Cingo» * =”, „ţ; losodia

? «„*, p-k; s ” «.» «„! i» °i Sllăl-*? R”. fi vrocordat, în” °. cauneiteau mereu ne neputinâncuscriţi acum un n un, p

Vodă pentru a-l sco ţ labu

…– îi mutau cin din cete te j

Î satisface peţitori

I-a

— Srf-i

pe toate aşexaruc „na unat „t’s. luă copiii ştfugi la

Constantinopol. O găsim acolo în lomentul ei pe fosta dragomăneasa, uneltind fel de fel le intrigi politice: înlocuirea lui Mavrocordat, acţiune – are nu Izbuteşte şi înlocuirea patriarhului, pe care par „îne a-l surghiuni. Un călător străin, aflător pe atunci în Dâmbul, spune despre această Doamnă; „un*e femme ce-bre,* no*mmee Zoe,* ay*ant acces dans les maisons des nistres Tures,* a *persuade a*u *grand vizir d'exiler Neocite,* Pa*triarche d*e *Constantina pole,* a *Viile d*e *Pat moş"* întoarsă în ţară în 1740, ea este nevoită să ia din nou, anul următor, drumul spre Constantinopol, fiindcă instantin Mavrocordat, mai tare decât Ghiculeştii, iz-itesic a lua scaunul Moldovei, obţinând exilul lui Gri-Vodă tocmai în insula Tenedos. Bietul Voievod surliunit rămâne acolo, singur de tot, 6 ani de zile, în care ip Doamna Zoita uneltea de zor prin anticamerele seraiu- aducerea soţului ei cel puţin în Stambul. În sfârşit, 1747, Grigore Ghica părăseşte ostrovul arhipelagului – „întoarce Domn la Iaşi, unde nu rămâne decât un an „– 48), fiindcă noi intrigi făcură să fie iarăşi mutat Muntenia.

La Bucureşti familia domnitoare locuia, pare-se, la: bea Curte de pe malul gârlei. Dar aceasta fiind foarte apânată, iar prefacerea ei fiind prea costisitoare, din: mă proporţiilor ce luase ea în cursul veacurilor, Vodă gore îşi clădi o casă – de altfel, foarte modestă – curtea mănăstirii Pantelimon, ctitoria lui. împrejurul >tui lăcaş el făcu o grădină mare, un parc. Zidurile a se a [e mănăstirii (înăuntrul căreia sunt două incinte serică cu prea îrumoase ornamente) se ridică pe o me înconjurata de-o abundentă vegetaţie. Şi ce viaţa i când J°, acol° sub Grigore Vodă şi Doamnă-s a effi se, în PC crasa cu scările de Piatră, rămase încă

— Uri-le bis râcâiaâcnmh *mb-in*™m e oglindesc 14>ei cum heleşteul din vale, cum li se joacă

39

copiii şi nepoţii printre tufişurile grădinii, cum curge mi murind izvorul din iată chioşcului turcesc, în care, o d pe an, venea să se aşeze, pe dâvanuri ce nu mai sunt, paşă din Stambul pentru a primi peşcheşul.

După patru ani de paşnică domnie, într-o zi de varăj anului 1752, Grigore Vodă Ghica căzu bolnav la pat. putându-i da doctorii de leac, Doamna Zoe trimise grabă la Constantinopol după tatăl ei, Mihalachi Mai elevul lui Boerhaave. Sosit la Bucureşti, socrul domnii dădu ginerelui său să înghită tiriac (theriaca celest dar într-o cantitate atât de mare, încât bietul bolnav ce într-un somn „care nu se deosebea deloc de moarte", după 36 de ceasuri îşi dădu duhul în braţele nemângâii sale soţii (23 august).

Totuşi, nu trebuie uitat că nepriceperea doctori Mano ne este arătată de cronicarul Comnen-Ipsilanti, fiind şi el doctor în medicină, poate uşor îi bănuit de tinire faţă de un „coleg".

După moartea lui Grigore Vodă – îngropat la mâi tirea lui, Pantelimonul – Doamna Zoita rămase încă; an în Bucureşti, în timpul domniei fiului ei Matei. când celălalt fiu, Scarlat, e numit Domn al Moldovei) se mută la Iaşi, pentru a se întoarce din nou la Bucure odată cu trecerea lui Scarlat Vodă în Muntenia.

Aici o prinde moartea la vârsta de vreo 60 de ani ziua de 14 martie 1759. Îngropată în frumosul mon de marmoră în care odihneau şi ciolanele soţului ei, 1 Scarlat Vodă puse să-i sape un duios epitaf „pentru nica ei pomenire" – şi astfel, după cum stă scris pe morraânt, îşi dete şi Doamna Zoita:

*datoria cea obştească de pre* firea *omenească*.

DOAMNELE VOIEVOZILOR MATEI, SCARLAT ŞI ALEXANDRU GHICA

urorile Doamnei Zeiţa Ghica, fie c-au fost femei foarte şterse, fie că numai întâmplarea a făcut să nu ne vorbească nici contemporanii, nici documentele despre ele, n-au lăsat aproape nicio urmă în istorie. Totuşi, nevrând să nedreptăţesc pe niciuna din acele Doamne care, cât de cât, au apucat şi ele măririle ce aduceau cu sine domniile ţărilor noastre, voi arăta deci cel puţin cine au fost ele şi ce fel de bărbaţi au avut.

Fiii lui Grigore Ghica şi ai Doamnei Zoe n-au fost vrednici de părinţii lor. Minte mai puţină, carte mai puţină,

anii domniilor lor au fost şi ei mai puţini. N. Iorga îi numeşte, elegant: „decăzuţii porfirogeneţi ai vasalităţii fanariote".

La moartea lui Grigore Ghica, boierii munteni cerură pe fiul mai mare al acestuia, Scarlat, să le fie Domn, însă lucrurile nu fură pe voia lor. AL doilea fiu, Matei, era însurat cu fata unui grec bogat şi influent din Constantinopol, Gheorghe başa Mihalopol. Prin intrigile acestuia, prin prieteniile ce întreţinea la Istanbul, prin bani mulţi fireşte, başa Mihalopol reuşi să-şi trimită ginerele Domn în Muntenia.

La l septembrie 1753 i s-a pus cuca domnească în cap, jla, 14 ale lunii părăsi Stambulul şi, după o călătorie tărăgănată a lene, sosi la Bucureşti în ziua de l octombrie. Doamnă-sa – fata lui Mihalopol – sosi, fireşte, odată leu el. Însă femeia aceasta fu într-adevăr atât de neînsemP? la". cât nici cronicile noastre, şi nici măcar genealogie Uhiculeştilor nu ne arată numele ei.

mntă

«ştie despre ei că au locuit, ca şi Grigore Ghica, la 11 na ştireai lui Mihai Vodă, cre a fost, de la dărăpănarea şi vechi reşedinţă românească sub mai mulţi Voieue altfel, ei îşi clădiră la Giuleşti – cale cam de „ide capitală – un frumos foişor, cu o-mi-ia, „aducând acolo, cu mare cheltuială, o parte

41

din gârla Dâmboviţei", după cum pitoresc se exprimă cronica Ghiculeştilor. Matei Vodă, care făcea atâta risipa în vederea unei îndelungate domnii, în mutat în JWoldo\a, după abia câteva luni de zile. Cauza acestei atât de grabnice mutan în nemulţumirea boierilor munteni de domnia acestui Voievod înconjurat de greci.

O plângere făcută la Poartă împotriva sa hotărî pe sultan să trimită la Bucureşti pe un om al lui de încredere, Hagi Mustaţa, pentru cercetarea pricinii. Capugiui găsi capitala ţării răzvrătită. Biv vei vornicul Constantin Dudescu, fraţii Barbu şi Ştefan Văcărescu, şi îi fruntea lor mitropolitul Neofit, îi ieşiră în cale şi-i ceru răi aproape

imperios, darea afara a lui Ghica din ţară. Hagi Mustaia potoli uşor această răscoală, trimiţând pe Matei Ghica Domn în Moldova, iar pe Dudescu şi pe Neoaă în surghiun la Tenedos, în Arhipelag. Aceasta însemn; a împăca şi capra şi varza!

La Iaşi, Domnul acesta încercă să se pună bine cu b ierii. Ba mai mult, pentru a-şi atrage dragostea întrel gului popor, el aducea la Curte nu numai pe jupâneseii acestora, dar şi pe nevestele negustorilor. Cu porunc; ele trebuiau să joace cu toatele la Curte, iar Domnul; Doamna făceau priveala. Totuşi, nici aici în Moldova n în iubit de nimeni. Mai întâi, fiindcă nu era pe placi moldovenilor, şi al doilea fiindcă în privinţa boierili greci nu p-rinsese Matei Ghica minte. El îi adusese toţi după el la Iaşi, pe socrul sau başa Mihalopol, lacovachi Rizu, pe fraţii Nicolae şi Alexandru Şuţu. I pe lângă toate nici nu vorbea bine româneşte. Totuşi Me dova nu putu scăpa de el decât în 1756, când murind’s tanul Mahomed, noul sultan Osman dădu domnia Me de vei lui Constantin Racoviţă.

Aşadar, după numai 3 ani de domnie, Matei Grige Ghica, împreună cu Doamna lui, luă calea exilului, unde nu se mai întoarse niciodată. a

Acolo, la Constant’mopol, socrul său, bogatul ba] Mihalopol, văzând, dar cam târziu, că ginerele Matei ei vorba lui Kogălniceanu, „straşnic de vanitos, măreţ, îşi la mânie şi iubitor de bătăi” şi că pe lângă toate aces nici nu era măcar în stare să se menţină într-o de ni cumpărată de el cu atâtea jertie băneşti, porunci o fetei lui să-şi părăsească bărbatul. Nu ştim dacă a un o despărţenie legiuită, dar îl aflam mai târziu pe fost Voievod Matei Ghica, judecându-se pentru bani, în fi unor cadii turci, cu propria sa Doamnă, şi trăind maâi urmă „din milostenia creştiniion.

42 JJto.

„UMW *

ci când te gândeşti că tatăl său, Grigore Vodă, încă la vreme înainte de-a muri, credea că dinastia sa e Uimiră ta pe vecii vecilor!

Totuşi, un an mai târziu, fratele său Scarlat ajunge la f rsit şi el Domn în Moldova.

Am arătat în capitolul trecut că, băiai tânăr fiind, tari său, Grigore Vodă, îi logodise cu fiica lui Costachi Cantacuzino de la Deleni. Însă fetiţa aceasta avea numai nouă ani nu Putea deci fii măritată înainte de-a fi înmlinit cel puţin 12 ani. Cum tânărului Scarlat îi trebuia o nevastă, nu o jucărie, el nu se sinchisi mult de logodnica lui şi-şi îndreptă privirile aiurea. Soarta vru ca, din câte fete văzu împrejurul lui, una singură să-i cadă cu tronc la inimă, şi aceasta să fie tocmai fata celui mai aprig duşman al tatălui său, Ecaterina, fiica lui Mihai Vodă Ra-coviţă. Fireşte că nici părinţii fetei, nici ai lui nu se învoiră la această căsătorie, şi iarăşi fireşte că Scarlat Ghica se însura până la urmă cu fata pe care o iubea.

Aceasta e o poveste veche ca lumea şi totuşi veşnic nouă. Numai că au părinţii obiceiul să spună ca copiii sunt fără experienţă; pe când copiii ştiu că cei lipsiţi de experienţă sunt părinţii, care la început tună şi blestemă, pentru ca la urmă să primească şi să binecuvânteze. Aşa se întâmplă şi acum 200 de ani cu familia Ghica-Racoviţă. Beizadea Scanat „căzând fa pat cu lingoare” – astfel zice cronica, deşi s-ar mai putea spune şi „căzând la pat cu şiretlic”, buna sa maica, Doamna Zoe, merse la Doamna Ana, mama Ecaterinei, şi se sfătuiră amândouă că nu-l pot lăsa pe băiat să moară de dragoste. *Et ce que tetrime veut…* Grigore Vodă Ghica şi Mihai Vodă Racoviţă îşi strânseră mâna şi căsătoria copiilor se făcu! (1734).

Însă pe domniţa Ecaterina n-o ajunseră zilele să se vadă Doamnă. După o cuviincioasă convieţuire de câţiva ani, ea muri, lăsându-l pe beizadea Scarlat încă în floarea tinereţii. El se însura a doua oară cu o fată de boier, Eufrosina, despre care nu ştim nimic, nici măcar cine a fost tatăl ei. Apoi fie că o fi murit şi aceasta, fie că s-o fi despărţit de ea, îl aflăm pe Scarlat Ghica însurat a treia oară cu Luxandra, fiica lui Gh. Moruzi şi a Smarandei Ipsilanti.

cele trei neveste ale lui Vodă Scarlat numai aceeaşi –

V1— „v-viou ale lui vuud ot-diiai. imiueu et «ceidovp f11” 1713 ajunge Doamnă. O găsim în scaunul Mol-abia 3 fi de bărbatu! ei. Între anii 1757 – 58. După la COJ! ltan.de domnie> Scarlat Ghica fu mazilit şi dus tentinopol, unde, prin daruri multe şi făgăduieli

43

— (1758 – 61), i mai mu, că Peu-lf* «*

„KTW – ssşi

dar, asupra ţa; u, „f, poarta, în urma ca

Voda, a acolo patru”, banll ce m

uf căci domnule lor e mai trăime u tn8 stirea „V să clădească un pa Veche, ba ta Brt

Vodă locuise ba va alese reşedinţa în bn „Minai Vodă ar curte, a ta l* „A veanului (nu în olte, e, în casa”.

din jo «jU care venea pe juraata cembri xa târziu Doamna său pricina ca, împreună

Colonei moscovit ca

pământ românesc ostaşi pentru armata rustrângă *pe P-i p ia* despre această ispravă, îl mazileştesească AM n „Constantinopol, de unde nu se mai

Pe data Niciodată în ţară. Muri acolo, însurat întâi cu ” loarccno – te fata lui Iordache Rizu, şi apoi cu Smaranda Mana. *Vf*™ din urmă va fi fost Doamna lui dintre M°rui7 fifi-68 însă nu putem şti nimic precis despre ea. anilfalalor, Domniţa Ruxanda, a fost Doamna lui Constantin Vodă Hangerh.

jbune. subtectu\ intraliei unui

*e* ş. Mru, am.

ocamdată f „ut că icoana Łałuor >à la vreme, să se răzbune.

«rata de ltjce-n tieânga – v se arata, p l Deşi om deştept, învăţat şi deosebit de iute, Grigore l Oopuiar este chipu1 e iar. A căzu totuşi) ca mai toţi fanarioţii din vremea lui, l* este una u» – u\întâi.

ui v-i – e a bucăţi a ei, de stat v ca ga cup sale, ci era ita totuşi i u care n gtat vas, cuprin ceda a

? 4 Pauna de boa, 1 mănunchi Weainteresant n n &

es cut-o into

ei. mit don, a o, nncţiuni. a tăcunei

— Tare mal ţara sa v Legea, bucovi mal a. \ nostru a &

drept înrcului.

Austne înrcu, cut s-a fi ca g

V °v în vedea mai *o** aceasta rum s-a în „i istoriei a ricu\ imperativ d răjbune.

şi înrna. Mru a intra că icoana

Oo puiar este ştearsă. l-dată, Ş> – … iwu

— Ciifsiune în viaţa lor de toate zilele, cu indiscreţiuni luate

*stir le vil*".

„Grigore al III-lea Ghica era fiul dragomanului Alexandru, care era frate cu Voievodul Grigore al II-lea. Acest dragoman se bucurase de toată încrederea sultanului şi a vizirului său, care nu mai ştiau cum să-i arate mulţumirea lor pentru credincioasele sâujbe pe care înaltul funcţionar le făcea Porţii otomane. În urma tratativelor Huse de e! cu prilejul încheierii păcii de la Belgrad M739) prin care Austria fusese silită să ne restituie Oltenia, pe care o răpise în 1718 (Pacea de la Passaro-witz) i Alexandru Ghica fu gratificat cu titlul onorific de Domn al Ţării Româneşti şi al Moldovei, distincţie care nu se mai făcuse şi nu se va mai face niciodată nimănui.

Din pricini rămase necunoscute – care însă trebuie desigur căutate în simţământul invidiei şi în corolarul lui: pârile colegilor fanarioţi – marele dragoman, Voievod onorific, căzu din culmea măririlor în culmea nenorocirilor. Nici doi ani după Pacea de la Belgrad, în 1741, el fu ridicat într-o bună zi din casa lui, băgat la închisoare şi ferecat în lanţuri. Apoi, ca de atâtea alte ori şi altor altora, i se retează, într-o noapte, fără alt drept decât bunul plac, capul de pe umeri.

Văduva lui, Elena (născută Eupraghioti}, rămase, de ia o zi la alta, pe drumuri, cu trei copii în cârcă: o fată, i, şi doi băieţi, Dumitru şi Grigore. Averea le fusese. fireşte,

confiscată în întregime, casă, banii, ju

stofele şi bucatele. Trăiră mai departe din mila

Găinilor. Pe Grigore îl luă în casă la el internunţiul Aus-ei, Penkler. Găsise neamţul în copilul acesta calităţile rebmtoare pentru a face din e! „un jeune de languc”, un i. din care se nasc mai întâi dragomanii şi mai apoi

J căzu totuşi, ca mai toţi fanarioţii din vremea lui? ai mă măririlor. Moartea tatălui său, decapitat fără „nu-i fu de învăţătură. El râvnea dragomanatul.

Grigore Ghica rămase în casa lui Penkler vreo 4 – D n, de la 1743 la 1747. Când, desfăşurându-şi aripile, porni acolo în lume să facă carieră, tânărul căpătă de ia, frâne! acator” său, în dar, un ceas de aur şi binecuvânta-F să în schimb, Ghica dărui lui Penkler o încă nemăr –, Jnsită ură împotriva Austriei, pe care internunţiul va la vreme, să se răzbune.

lui i ce

la din nevo cu vază» a Poarta Tău d ™” un J

În tia avh e „au întotdeauna frouren? potH i gearoglu, care pe dragoste şi t, dac

* acului. Auzind acum ţara c-o să-i vină iar „ce capul ei, mai mândru, pesemne, şi mai oricând ieşiră boierii întru întâmpinarea lui îi şi-i spuseră verde că „foarte ne bucuram

* * „,.! – „L: – X» r* T1! –, *fttt* oino TOT/)

„Nrcr Mici Taie-şi ne închinăm. Ţie cu sănătate, m, în u să ştii că toţi s-au întristat auzind că ai luat pe Stavrachi pe lângă Măria Ta”. Iar la Iaşi, după ce se unse Ghica Domn şi păşi în spătăria Curii pentru a împart, boieriile merseră iar cu toţii să sărute nuna Voievodului lor zicându-i din nou: „Să fie într-un ceas bun şi să trăieşti Măria Ta până la adânci bătrâneţi, numai un lucru să ştii că dacă vrei să ai Măria Ta odihnă aici, în ţara, şi să fim şi noi odihniţi, pe Stavrachi să-l lipseşti pe iânga Măria Ta!” Grigore Vodă scrise deci pe dată la Ţangrad lui Stavrachi că nu-l vor boierii şi că-l cere pe Nicoiachi Şuţu să-i fie

capuchihaie. Intrând astfel în voia ţării, noul Voievod fu de la început iubit de supuşii săi, şi îndeosebi de prostime, care-l găsea „întreg la toate, plin de minte, învăţat, ştiind toate trebile cum le va purta, că nu putea nimeni ca să-l înşele cât de puţin…”. Ceea ce, de altfel, îi atrase şi multe duşmănii.

Şi apoi, în ochii boierilor celor veliţi, mai avea Vodă un mare cusur: iubea dreptatea şi pe oamenii mici şi slabi. Se apucase omul acesta să adune la curte pe toţi ispravnicii de ţinuturi, dându-le poruncă „să fie cu mare dreptate aracilor, neîngăduind nimănui să-i calce sau să-i năpă-istuiască, căci de va auzi c-a păzit hatârul cuiva, atunci u mare pedeapsă îl va pedepsi”. De unde şi cronica Moldovei n-are cuvinte destule să-l laude, zicând despre el; a „cuvântul ce grăia era grăit, şi era lăudat de toţi şi făcut prostimei, iară boierilor nu atât, căci nu puteau ei să „ănânce pe cei mici şi săraci”.

esta „erilor

Vodă – în această domnie dintâi cel puţin – nu părea i se sinchisi mult de nepopularitatea de care se bucura în indul lacomei boierimi. Ba dimpotrivă, el căută orice nlej pentru a mai tăia din ifosurile acestor evghenotaţi ŁLS, e p, urtaP în straie scumpe şi în blănuri, care nu era de agonisire după hainele ce le purta”, este de făcut pentru a stârpi luxul ruinător, vru mai întâi să dea poruncă mai de rând. Dar

În V?”
lui de om fi!
În n 3 lt mijloc mai P°trivit un te straie
„Şi a făcut şi” cu postav, libadea şi jubear şi într-o
49
— F în ele la Divan, care
cron.canului
„—Hsr; h-s, că a rochie ru

alte cei ce erau msuiai „erau cele care t… or de cheltuieli c. Să urmărească e* trimise n Poloni. care porniri

în ana sa tonei

— C™ l-br.”«Ţ? Ł”;

— Întlă-Sf-rre; *;

În ţară, în – *?

I apoi în Muntenia, că-l şi aflăm pe Vodă întâi ureşie, şnjerui jos. Banul Caradja, în *Efemeridele* Grigore prizo merell *se* „prinsoare” (era şi el unul din sale, vorbe şi împreună cu Qhica în Rusia), însă din Prins” P’ecambasadorilor străini) precum şi din faptele rapoartele vădit că Grigore Ghica, care avea tot

Qunărea înainte de intrarea armatelor timpul să Bucureşti, nu fusese „prins” de ruşi, ci se moscovit De altfel el îi trimisese famiţia cum au curs mu» 1 – 1” „je bunŁ voiee De a inel, el îţi trimisese lamina PTnsilvania drept dovadă că voia s-o scape de urgia l „Mor care, aflând că el trecuse la ruşi, desigur că ar r hăffat-o la închisoare şi ar fi schingiuit-o.

Doamna Ecaterina nu rămase însă în Ardeal. Ruşii a lui Qhica, drept condiţie a „prinsoare!”, s-o aducă, Unpreună cu toţi copiii, la St. Petersburg. Acolo, Gri-ffore Vodă văzu pe împărăteasa Ecaterina a II-a, care-i dărui o tabacheră de aur bătută în briliante, primi pe fiul său mai mare în şcoala imperială de ofiţeri, corpul cadeţilor, *zur Auferziefiung* (pentru a fi crescut acolo), şi-i mai dete şi bani pentru despăgubirea drumului boierilor care-l întovărăşiseră în exil… Viaţa aceasta, care nu poate să fi fost tocmai amară, ţinu cinci ani, în care timp războiul îşi urma cursul. (…)

Se impune aici o scurtă privire retrospectivă asupra Miticii generale a Imperiului Otoman şi a războaielor iile în ultimele trei sferturi de veac.

Vom înţelege astfel şi cum a putut să se nască vestita [chestie a răpirii Bucovinei.

În 1527, după bătălia de la Mohaci, Ungaria îşi pier-[duse neatârnarea, intrând sub stăpânire turcească. Dar Casa de Austria n-a putut niciodată suferi această imixtiune Imperiului Otoman în politica Europei Centrale, care ditică ducea de altfel de-a dreptul la cucerirea întregii

Europe. Timp de mai bine de 180 de ani, Austria a dus teci o neîncetată şi aprigă luptă împotriva cotropirii turceşti, teatrul acţiunii fiind aproape întotdeauna Trânti”? ™ a, care cădea, cu o aparenţă de independenţă, bn r d influenta Casei de Austria, când sub cea a înaltei forţe Kestul Ungariei rămase în tot timpul acesta turcesc, tyA a. asedml Vienei din 1688, când i-a lipsit puţin şi mei şi întregii Europe să nu se prefacă într-un paşaiâc ttenir JUmK Re? de Poloniei-Ion Sobie-ki, a scăpat k renpH l aceasta pacoste. De atunci începu, destul qfri”, dechnul Puterii otomane. Un nou război turco-dm care sultanul ieşi din nou învins, duse la

5]

Caş:

care

* ar.

sk-sr? f».

ocupând iarăşi atât Moldova cât şi Muntenia, cu l de a rămâne de data aceasta definitiv stăpâni ţările noastre.

Austria propriu *seŁeƮŁ* & * & *fâtftă* poarei, după cum îi desch-au f Dardarele.

ce U

ÎncE-a; s33>îmi.

s” sssff», Ky-rs u orie: ţarul Peloaşa ne%oie decât A spre

Armatele ruseşti au mers din izbândă în izbândă, ajutate – „altfel şi de flota engleză, care pusese mâna pe strâmtoarea Dardanelelor, ameninţând capitala Imperiului Otoman, îmbătată de victorie, Rusia cerea acum, ca preţ i unei păci implorată de turci, cedarea Crimeei şi eliberarea tătarilor de sub jugul Stambulului, precum şi înglobarea Moldovei şi Munteniei în Imperiul moscovit.

ca – i**1-„v → 1 – „«-v* «îi.

Atunci din nou interveni Austria. Ea propuse Turciei să împace lucrurile şi să intervie pe lângă ţarina Ecate-rina pentru încheierea unei păci mai onorabile pentru înalta şi mândra Poartă Otomană. Drept preţ pentru această intervenţie, ea cerea – deocamdată şi cam prea

negustoreşte – suma de zece milioane aur.

dinţi

După multe şi tărăgănate tratative, la Focşani şi ia Bucureşti, după moartea sultanului Mustafa al IV-lea (că – ruia îi urmează în scaun Abdul Hamid), după noi izbânzi

%Tmai curâna, îi & –, tagomsm, «» – ti avură mulae ruşilor şi intervenţia lui Frederic cel Mare, regele U Sfn pricina acestui ant-Ue maneţ cŁ duc Prusiei, în sfârţ t pacea se încheie ia Cuciuc-Cainardji, t. resele austriece ţi g t Fiindcă dru venea de in zâua de 2I mhe j774 prin stipulaţiunile acestui tratajt tp oătimit şi mult de L \ & de la Viena, se riunllurcia eliberează pe toţi tătarii de sub supremaţia Porţii, t Stambul, fie ca el v e câmpm Bosar ruşi, se objiga a evacua Principatele Dunărene, rezeroerad, ducea prin de a ajunge pe Dar cândjindu-şi totuşi dreptul de protectorat asupra lor, sau, stfe. Ca atare, inaimdova şi Munteni nemă] upa *Clim* t tu tratatului (art xyi) Rusja j

„Trebuiau cucerite i muscalu se tâelj mefezerva dreptul de a vorbi în favoarea voievodatelor

V-au austriecii asupra ha îl Prinloldovet şi Ţării Româneşti”.

SS l ocupa rusul, *V* s ioar *M* *

hhrtute, mereu ocupate, nu de cotrop învecin» asarabiei la Kiselev şi la Regulamentul Organic, însă natite Dunărene scaparari pute liocamdata este neîndoeinic faptul că evacuarea Princim Ua” atul en, a a întreg Bamto în u» finlo în sfâr-se veni în 1736, emu austere, nd ceasu ei re; d Moltova Pe cfacfi atun ruşii f Imeia sau a a-ia J între Au şi t for de către rus. În 1774 s-a datorat Austriei. „Inter3 în 1718, un nou va passarowitz, P acel al w», «a fost fireşte, interesată, căci nici de dragul Prin pacea te olteniei f Ung Wro-ne-ri n „8 „7° – evacsape care o urmărea de aproape 100 de au ci o cauza d

ÎÂ5” ocupaa uje – război T r

Intrară în Muntenia, P. păstreze Ţi s-a ar matele austriece căzându-le în spinare.

Intrară între el ca „nplloase. DmJ (i, youi p ea acum.

rini pa meheierea Păcii, în septembrie 1774, Austată

n, cu Pretenâie împotriva Porţii, cerându-i drept moscovitul nejr-untenia, dar şi u».

— Jioa„j™ intervenţia ei trecută, în afară de cele zece ocupase.

Pacesjadova iar

Mo\dova le între

«v-ffisas

21 de an.

1768, t”. –... V-14UIU 111 11L Z. CUC

adulte şi „o mică” rectificare a graniţei la iovei, de care avea ea nevoie pentru înlesnirea ace

53

winor romaneşti, ci numai în vederea politicii ei de ea a d Uz] UI

la turci, se chema duv „–, cam un sfert din teritoriul ţării.

Domnul Moldovei era din nou Grigore Ghica. îl l –, „-3 Ecaterina şi, cu toate că Austria!) „sultanul se codise, voinţa împ] e iustine cea mai tare. se întoarce de la St. Petersburg la l-ai –, mi şi, luând din nou în

CJ

elenismul... din ce în ce mai mult spre puuu. chestia Bucovinei, Grigore n-a lucrat ca agent al Ei noi a II-a, ci ca Voievod al Moldovei, care nu înţi ca să dispună sultanul de un teritoriu care nu-i apaj Fireşte, că felul de a lucra al lui Ghica nu putea ţiş; adică el, de drept un suveran vasal, dar de fapt u – *i,<rr*. n; ci nu se putea împotrivi voinţei lui

„— I «nods de Bucovin i ml wat la Poarta cât puteau iab, asculta înreg

™ *r*: *mă* ţecetluiau cu încetul.

O r fmrte încet. Corespondenţa între cancelarul Aus – D – Fetrul său la Stambul urmă, aproape fără rezultiei şi min st 6 luni din septembrie 1774 până în martie ta t, timp c’ rapoarte, veşnice plângeri împotriva l? 70”. d –!; şi a lui Ghica, până într-o zi, Maria There-atitU” tnr7 Înt răbdarea (la 21 februarie 1775), trimite lui T3 Şut o împuternicire redactată pe latineşte cu porunca îhufr? nsi chestiunea cedării Bucovinei. La 4 marlie Thuffut răspunde că Poarta

s-a hotărât, la 7 martie, Prusia nfnia protestează. Dar tratativele urmează mea două şi în sfârşit la 12 mai convenţiunea cedării este încheată ia Constantinopol. Articolul I: „Având în vedere nevoia mei comunicări uşoare între Transilvania şi Galiţia… Sublima Poartă cedează Curţii Imperiale pământurile uprinse între Nistru, Pocuţia, Ungaria şi Transilvania – te Articolul îi „Curtea Imperială nu va face forţă-aţe în cuprinsul acestei ţări…" etc. Şi după cum am mai ratat, din punct de vedere politic, nimeni n-a înţeles reoda la ce a putut hotărî pe turci să „cedeze" un pământ care-l priveau ca fiind al lor, iar din punct de vedere Dreptului International cesiunea unui pământ, care nu a al lor, era inexistentă!

Cu o nemaipomenită ironie, ambasadorul Thugut îşi rmisc să scrie lui Grigore Ghica o scrisoare prin care-i. unea că „sunt convins că Alteţa Voastră a auzit *cu acere* despre înţelegerea prietenească ce a avut loc îre Sublima Poartă şi Noi cu privire la graniţele recioce din părţile Moldovei…" (25 mai). Şi parcă încă mai – geros de ironic îi răspunse Ghica (ia 29 mai) că idăjduiesc că bucuria ce am simţit în această împreare nu vă este necunoscută, şi, deşi pierderea este irte însemnată pentru Moldova, vă pot încredinţa, dornic, că am făcut tot ce mi-a stat în putinţă întru-desăsirea acestei opere… iar în viitor mă voi sluji de asemenea toate privilegiurile pentru a arăta Maiestăţii Sale ce jrtaş sunt la interesele Sale!"

f ca un Joc al bronz, După în Dar

— Pii, H Ştefan

şi™? ntcuvintele acestea merită Grigore Vodă i de frunte în istoria ţării şi o statuie n-o are, într-una din pieţele Capitalei. comisiunilor pentru regula rea graniprei, în culmea indignării, scrie socru-Kizu, ca austriecii vor să le ia şi Suceava „re? edinta lui Alexandru cel Buni tare a lui Petru Rareş. Dar austriacul aceasta nu se poate şi că împărăteasa

55

pe viitor „mai bur, J

— Sru:!

Vorbele ace şic, vorbit de a tore co
”). n de puţin ai Mirirwei. ele stau», „votăm
s şi lucrar6
ŞIin tfl care s-a arătata
— Raret însă că omul acesta, e*™ înăuntru Ciuda. Însă ca afar „— a. &” * n mai (
priceput în P? me boierimii. Şi asta cu să-şi atra-a, SIS a se fetele cu boien din &
cu cât el îşi man-in 1775 sau I77 b, Pţ (t sit jTS-i. «-”:
tacuzmo, wi u: „T! et; pin\cul., „u”, «şi nu-l
O re de berime Ne amm mâncătoare se lab) ca P” s
Voda° e nu ngiduie hattrun? ca ce
”, în Moldova, care jefuiau ţara şi despuiau lumea.

Cel puţin astfel afirmau boierii laşului. Şi cui trebuie să s-o facem pe judecătorul. Dar dacă trebuie privit lucrul cu nepărtinire apoi, având în vedere f rM lui Grigore Ghica, suntem aplecaţi a crede a creă ca greciirire n/rare-i

— 1 înconjurau, nu puteau fi acei oamenmacomi şi răi arătau moldovenii a fi, căci nu i-ar fi suferit Domnul pe lângă el. Şi i-ar fi suferit cu atât mai puţin, r, i rât timp de trei ani de zile mereu se repetaseră cererile boierilor de a îndepărta pe greci de la Curte. Pe Stavrachi, om ne care Vodă îl cunoştea bine a fi hrăpăreţ şi fără suflet cum ceruse Divanul să nu fie adus în ţară, cum îi scrisese la Constantinopol să rămâie acolo. Pe aceştia de acum – îi chemau Ventura, Hristodulo şi Semliţii (Schelet!) – cu toate cererile boierimii, el nu voia să-i îndepărteze de la sine. Trebuie să fi avut motivele sale. Şi aceste motive, pe care nu le putem cumpăni bine astăzi, vorbesc în tot cazul în favoarea celor trei greci atât de nesuferiţi veliţilor boieri moldoveni.

Şi apoi, mai „era ceva, Vodă – am mai arătat lucrul acesta – îşi iubea nepoţii de soră, pe Iordachi şi Costachi Sulgearoglu, ca pe copiii lui. Îi ţinea la Curte, îi îngrijea, îi cocolea, de ajunse, pare-se, a le şi îngădui să-şi schimbe numele din Sulgearoglu în Ghica. Însă, cel puţin unul din ei, fordachi, era, ca să zicem aşa, un om nerecunoscător şi fără caracter. El se dete de partea nemulţumiţilor boieri –

de unde râvnea o situaţie mal mare decât cea pe care o avea – şi fi sub mână îi aţâţa împotriva grecilor şi a lui Vodă.

De acolo trebuia să se fi tras toată supărarea ceea care amari cele din urmă zile ale lui Grigore Ghica şi care de nu murea Vodă de sabia turcului, ar fi tras poate după sine alungarea lui din ţară.

consp. raţiune, al anci

O mină de boieri, din cei mai îndârjiţi, se întruni într-o cărei scop era sau să alunge pe greci ajunse Pe Vodă el însuşi. Iar nă fu-a ei Peste *nită*, de unde noartă Deoca-dată, plecară peste Bălănes™. ™rele paharnic D Iordachi Canano, clucerul B, al şi de la Botoşani. Dar tre’

IOnită Cantacuzin? Du mulţi mă în Delea™. Printre cei mai mari

57

Foarte ascuns se făcură toate. Nu numai Vodă, nu ştia în mi c. Vineri seara, la 29 septembrie 1777, cuscră boierii Nistrul ia Ho lin, şi dacă nu i-ar fi v o slugă a lui Iordachi Balş „cu ochii lui, pe când Ire râul”, a ar mai îi întâmplat cine ştie ce, iara ca să prindă cineva de veste. Dar din gura în gură, de la sluga \u Balş la cămăraşul Costachi, întâmplarea se auzi, şi atunci în puterea nopţii, merse cămăraşul la Curte şi trezia pe Vodă din somn îi dădu această veste.

— Oare, să fie adevărat? – zise Domnul somnoro

Apoi se întoarse pe cealaltă parte şi adormi din no

Era obosit. Fata lui, domniţa Ruxanda Balş, născu chiar în seara aceea. Doamna Ecaterina nu avusese aati păr toată ziua şi el însuşi nu-şi aflase locul, fiindcă ei acum, pentru întâia data, amândoi bunici, şi oricum, a înseamnă ceva în viaţa omului… înseamnă începutul trî netei!

Dar a doua zi, 30 septembrie, dis-de-dimineaţă, V

Grigore se îmbrăcă în graba şi, trecând în spătărie, trim după boierii săi, întrebându-i dacă ştiu ceva despre îij unora din ei. Fireşte că nimeni nu ştia nimic. Supai Vodă le spuse boierilor că pot pleca şi, chemând pe nepe său, hatmanul Iordachi, îl trimise după logofătul loi

Cantacuzino, căci bănuia că acesta trebuia să sse UL din capetele conjuraţiei. Asupra acestui lucru Ghica na înşela. Logofătul lonâţă înghiţise de la Vodă nişte ai tun – nu ştim care – de rămăsese atât de mâlinit li se hotărî se să nu mai dea pe la Curte, punându-sJ atunci făţiş în fruntea conspiratorilor boseri. Cum trl sera prietenii săi graniţa, părăsise şi el laşii, ascunzâjj se la ţară, la Holboca, moşia rudei sale spătarul W

Ghica.!

Hatmanul Iordachi, întru împlinirea poruncii de in f îl caută de două ori acasă şi, negăsându-l, el află – nu cumva ştia dinainte – că logofătul fugise la ţarij întoarse deci către seară la Curte să facă unchmliiij raportul.

— Ai auzit ceva despre mofturile lor?”, îl îâlj

Vodă.!

— „Da, Doamne!” f

— „Nebunii cei de Bălănescu şi Deleanu...”. Dar Sulgearoglu îl întrerupse:

— „Nu cved. Doamne, ca lucrul să he numai al U ci precum am auzit de ici, de colo, cred că sau jr toţi boierii până la cel din urmă, şi cu mitropolitul

5%Jfe»

v B %

„Fugă din ţară şi să arate stăpânirii (adică Porţii, *n.a.*)

UC 10; s-a schimbat la faţă, auzind vorbele acestea i său s-a rămas uimit cu gura căscată”. z.se el, „să găseşti chip de începot face eu?”, izbucni hatmanul Iordachi. spus dinamte c-o să se spargă buba? Şi ce dat Măria Ta, ca să pot fi de ajutor

„1* şi luând ca miniştri astfel de oameni ca grecii aceiar re au nenorocit ţara cu nedreptăţile lor, cu mi*” 1” – ic luau răsfurnind judecăţile şi slujind pe ciocoi?

când i-ai înd e nenorocit ţara cu nedreptăţile lor, cu mitele ce

Destul, băiatule, numi arde mima! răspunse

Vodă amari t...

Cum ieşi nepotul din odaie, cum trimise Vodă au pa

— cheletti. Sfătuindu-se cu el ce este de tăcut, Domnul nsărrină pe „ministrul său” să meargă pe la boieri din să în casă, pentru a încerca să îmbuneze lucrurile.

— R>ar, după cum spuneam, faptul că Grigore Vodă era le 24 o re bunic, era un semn vădit al unor bătrâneţe care

e apropiau, aducând cu sine o slăbiciune a facultăţilomtelectuale. Căci altfel cum s-ar tălmăci faptul că nu

T”! el pe altcineva să-l trimită pentru a îmbuna pe au.

I, decât tocmai pe omul împotriva căruia ci se răz

*g* de altă parte, din înseşi vorbele nepotului Iordachi grecii slujeau pe ciocoi” reiese totuşi o vădită nevino-\rflie a acestor oameni, care nici n-or fi luat mită, nici ii-or fi răsturnat judecăţile, care însă, întru împlinirea poruncilor domneşti, împiedicau dimpotrivă hatârul, mita aş judecata strâmbă, ţinând întotdeauna partea celor oropsiţi şi slabi – căci pe atunci asta era însemnătatea vorbei ciocoi, oameni noi care se ridicau – şi pe care Vodă prin ministru să-i greci, îi ocrotea împotriva samavolniciilor boierilor

— Cum. Se lămure? te toată chestiunea. Grigore

«antaââlâasese în a doua lui domnie ceea ce fusese în w ºC™titoru! săracilor, iar miniştrii săi greci

ne McCU? Vă <jspravnicii nu-9 i făcuteră.

«P devenrf-l împledecând Pe boieri *să-l* facă rhii ce erelreşte T° °chii acelei P ««™ce i în mM Um, 3 Ungarea din ară a unor i în meleagurile lor să facă pe moralizatorii

59

*°data ° «Totou & °îi.» loeu ghiiie. *V*»-Ł citJ

— V – * An? – arcă mă tţ-Łsf.: r-ţ-b-CU dD\gr e în legea natun ai departo’s &

JBKÂBÎ

— «Adevărat ca

«ta

„Un vechi

Bey era un e de ce n.ar U a ace, de «fo’ r ’noastre să at H.

trebuiau nu. i voia mei t, raţii boieri, careul amarau

de nu mai ştia acum i-Hră pentru a-i îmbuna.

4 r pe nepotul Iordachi, întrebându-l dacă mai imd idi p p…”, Acesta însă nu. Şi pierduse

— N voste de la» «f v „ţ –… i i i

\ler4 se de la unul la altul – uneltise probabil *2* îşi se întoarse la Curte cu jalbele boierilor în „o Ventura, Scheletti şi Hristodulo trebuiau alungaţi din tară. altfel nu mai rămâne un boier în Moldova. vor trece graniţa şi vor face arz ia Poarta să-i, aH pe Ghica din scaun. Vodă îşi luă capul între miim „oină şi răspunse nepotului, cam în doi peri de altfel, ca da boierilor „beiaz”, adică mână liberă pentru orice, oială or vrea dânşii, numai să se întoarcă fugarii de la

Cum auzi acestea, Iordachi Sulgearoglu, deşi se făcuse, ipte, ieşi din Curtea Domnească şi începu din nou a troie ra casele boierilor pentru a le da răspunsul lui mă, întruniţi cu toţii împreună – la Ioniţă Cânta – ei tărira deci să trimită o scrisoare fugarilor pentru a le mnp ca nu cumva să se întoarcă la Iaşi, dar nici să îna-eze vreo plângere împotriva lui Vodă la Poartă, ci să (miic în aşteptare până se vor lămuri lucrurile în capijtiui. ioniţă Canano fu însărcinat cu ducerea acestei nsori. Acest Canano era fratele conspiratorului medel-t-or Iordachi, un frate vitreg şi nepot de soră al mitroţâţului Gavril Callimachi O Pentru a pleca la Hotin ceru unul bani de drum, dar boierii îl în mi seră la Vodă. lalmanul Sulgearoglu merse deci la unchiul său să-i [pună toate cele le pusese la cale şi să-i ceară de cheltuia pentru drumul lui Canano. Însă Vodă găsi că n-are ce plaţi ci bani pentru nişte răzvrătiţi „şi nu vru să i nicio para”. Cum nepotul său îl tot îndemna să-şi desda punga, Grigore Ghica îi spuse plictisit: Ei dă-i ceva> apoi îl le dau eu!”

prost să scoată bani din chiar Incirtn cu Scheietti:

— \imir” n „1” 141 caminarule!” lr! u™*, Doamne, răspunse acesta. „Zgomot tredolla*, l octombrie, dis-de-dimineaţă, Vodă ieşi

67

n-nrii. Se \etji

„Dar era tulburat şi du, pe gmu la biserica „uar –, n *t*... mprseră la Lui

«»

era rumen, e doftorul, mi Łlu Pte nedument slab, încât iama fie foarte u măci C! poposeala drumului, mă le 9 g de în afară de obosea a „este din ostu la a, iar întârziere. În sfârşit, când sosi doftorul, anmasa, şi Vodă îl întreb., scurt:

Fii *cp* este?

nu-l «hi istorisi toate, spunând că turcul n-are „caiduri.

Im de slab de postul ramazanului, cât de-abia dacă <lire, l pulsul S” mai spuse toate celelalte, că vrea „T1; carată cu camuri /ca o adânc mâhnit că n-a s-a J; o ţii. i J”.

ueri.

Când veniră aceştia la Curte, Ghica îi întrebă dacă pleseră Sturză şi Rosetti ia Hotin. Boierii îi spuseră că da însă Lupu Balş11 adăugă că el nu ştie dacă vor face mare treabă acolo, fiindcă nimeni nu mai crede pe Mana Sa, care şi în alte rânduri multe a făgăduit şi nu s-a ţinut de cuvânt. Dacă vrea Vodă să fie crezut, apoi să le dea chezaş pe Iordachi Ghsca şi să-l facă postelgnic în locul lui Ventura, atunci da! Ilie Catargi, ginerele lui Vodă după Domniţa Elena, s-a pus şi el pe lângă socru-său ca să primească cererea boierilor, dar nepotul Iordachi se făcea că nu dllSE; V?? scuâat apoi toţi de la masă, dar Mâna Sa n-a mân – „i n, mic fund foarte neliniştit şi întristat. A intrat numai lui şi îndată a trimis iar după mitropolit şi după

vrea.

Scena aceasta, arătată de Caradja în *Efemeride*, este.

Irte caracteristică. Se vede clar din ea că nepotul rdachi (căruia i se zicea de pe atunci Ghica) era în cea îi bună înţelegere cu doieni şi uneltea contra unchiului re – (crescuse şi-l făcuse om. De altfel, după moartea iucstuia, venind Domn în Moldova Constantin Moruzi, care

nea în căsătorie pe sora acestui Iordachi, grecul ’nu-

şi ai putea stăpâni bucuria, mergând până la Galaţi să-şi

nmeasca cumnatul şi întorcându-se apoi a doua oară a malul Dunării să-şi primească sora, pe Doamna imaragda.

1

Deocamdată însă, deşi postelnicia lui Ventura – un C mare rang boierese-n rodea ambiţia, ei se pre” ° ’63 Boieril> Părăsind Pe Vodă, merseră cu sfătui «că între ei, iar Ghica nu i-o dea.

a primi postelnicia», a înţelege cine-i este mai trimisese între

63

să ne ei, lui Vodă Grigoie – prieten

Uvremuâite tinereţilor de pe malurile Bosforului – era stantin Caradja, autorul acelor *Efemeride*, despre care în vorbit în mai multe rânduri. Însuiat cu o Ghicu-fetsa o vară îndepărtată de-a Domnului Moldovei, el a nst unul din devotaţii acestuia, care l-a şi urmat în cap-ivitafea sa de la Petrograd. împreună petrecuseră ei în caoitala imperiului moscovit şi împreună se întorseseră în Moldova Grigore Vodă îl ţinu pe lângă el, făcându-l dea de poliţie. Dar Caradja era un om bolnăvicios. În urma unor friguri, care ţinuseră doi ani cu stăruinţă, şi fiind cu neputinţă să le vindece «toţi doftorii câţi erau [aflători în Iaşi, cu toate metodele şi doftoriile lor», el scrise la Viena, spunând învăţaţilor de acolo felul bolii sale şi chipul în care a fost îngrijit. Dar nici de acolo [nu i-a venit vindecarea. Doftorii din Iaşi scriseră atunci Constantânopole medicului Nicolae Mano, care fiind de) arere că este Caradja impadulat, îi prescrisese «schimparea de aer». Aga Constantin ceru atunci lui Vodă să-l dea drumul din slujba ce avea pentru a merge să se iţe în ţinutul Neamţului «unde este aerul mai sănătos». Îngore Ghica îl tăcu mare comis (onorific) şi-i dete raia şi de drum. Şi aşa, la I1 septembrie a anului 1777, pleca [recul cu nepotul său Iordache Caradja, care suferea şi el friguri, la moşia Mărgineni a vei logofătului Lasca-ichi Rosetti, ginerele lui Lucachi tanculeo. Acest Lascăr >; >etti – sau Russet – altul decât tatăl Doamnei

Zoc [oruzi despre care vom vorbi într-unul din capitolele vei. un, te*ptam\\i* căit v – VJjm” ”— F, „, ai-Vum vului mu- unul *am* capitolele că f „e noapte. P?” *). tachi Sulg-i” întoarcă» oare, fiind ispravnic de Neamţ, era nevoit să locuiască

*C*îfil. USE 111J r i… l („OSL<1. r, la să 3 t-VIldtnsill la tăr5 ne „*î* –, *A* –”. (.: „1… T7 i., căci nimeni, nici cei mai înverşunaţi nu se aşteptau la acest fatal deznodământ. din prietenii rec e

S»
nu e vrea, nu ce rate
— BvU
Uu ci’s spătărie, *l* ţinu
— ° & Nu. m*
veni
— Wr-şşş o fi.
Întovărăşească, târziu. cili unu!

(tinsul la ţară, pe când soţia lui Elena stătea la Iaşi preună cu fiii ei. Moşia, dar mai cu seamă conacul lui conu Lascăr îi

„Aia centr1, Cfradj> Fiind 3 Cea Curte boierească *f J*. Unde Priveli-tea Asupra câmpiilor, np9 feload mpre un era mi” unată, el găsea raanată între te din Moldova» – mai ales rămas mat

— I
a f
n pe când căreia se plimba T°tu-boala lui nu se vindeca
„Organiza vânători cu ş.
ea primi
65
Deleanu şi 1 P*
r erne sta w că e; v
cita v teasca, a se voda l’aur am nindu –, i
În a v boier” l „ita îi coana Zoita.

ca lucru 66

— d

mea ţării va fi numit postelnic, iar de nu atunci el postelnicia – de unde noastre se amestecau pe a omci m

Costache se duse lani, lirte pentru a a-ţ-ţi ăj Ala Efendi, cu câţiva bostangii aşi P pecetluiau odăile Domnului. Hatmanul Va

*CAIC* UtLC Îl ui” 1*

— I p., 7, 1 îmbrăcat în con lăş nafe, stătea Imga ei. Sulgea-Sle, m, de spaimă, rămase piron. t locului, neştiind ce’s°/ a Nu Indsi să întrebe nimic, dar înţelese prea bhie f reste ca dincolo la „beilic trebuia să se fi petrecut o dramă El credea că Razu e Domn, ş., deşi acesta n tăcea emn să se uite la încălţămintea sa pătata de sânge, el nu înţelegea şi rămânea cu ochii holbaţi la bostangm care oecetluiau de zor.

În timpul acesta, boierii erau încă toţi adunaţi la mitropolie, în odaia cea mare de primire. Pe când mai puneau ei acolo la cale alungarea lui Grigore Ghica din scaun, deodată se deschise uşa şi un om de rând intră răcnind: «Părinte, scoală, că te caută la Curte împreună cu ceilalţi boieri».

— «Cine mă caută?»

— «Dumnealui vei logofătul Vasile Razu!»

Unii din boieri începură sa rida, alţii se supărară, bănuindu-se unii pe alţii că au fost trădaţi. Dar un alt om şi în curând spunând că e straşnică porunca să vie înda –, cu toţii *la* Curte, împreună cu hatmanul Iordachi şi cu intropolitul. Întrebat fiind cine l-a trimis, omul răspunse i l-a trimis Razu, fiindcă Vodă nu s-a întors la Curte, r un turc cu nişte bostangii de-ai lui pecetluiesc odăile „mnului. «Atunci au început a bănui boierii că Vodă e – zi-i». Şi de unde, de zile întregi, puneau doar ei la le mazilirea lui, deodată toată adunarea răzvrătiţilor \ la murojx>lie’s* nrpfâr „înrrt; „i”; „«adunare cav de

Doamnei, ale i-a e ” tăcut.

uneor, pe ascuns, încălţămintea

67

, 1C boierii, mo f d L Ecaterina

** la Curoeamen Ta, *W*
paza unor oameni Ł
ci se e se petrecură a se casa turcu u.
mică, şi ac0, urile, zise aga Ahma lui Kiani, i-a 1
la Stambul

h (– cnirea paşalci la Iaşi, încredinţându-l că-i T ± s, ocrotitor. La vorbele acestea, Ahmed ras – ’n „da» cam pe ocolite, spunându-i ca lacovachi

! *f*] dar nu-l găsise acasă.

băură cafelele, de faţă fiind secretarul Hahz Holul Fotachi, aceştia doi se duseră în altă carnea aşezându-se pe un divan, începură a sta de vorbă „una Pe ceilalţi însoţitori ai lui Vodă, cămăraşul al JII-lea comis şi cei ce mai erau acolo, i-au., dohodarii în odaia «cafelelor» şi le-au [dat ciubuce, muru rămaseră deci singuri singurei Vodă Grigore îhica şi Ahmed Capugiul 12, străjuiţi fiind afara la uşa… doi ostaşi cu puştile încărcate.

Cine deci poate şti cum s-au petrecut lucrurile acolo. Żol ce se spune e născocire. Un singur lucru e sigur, ca \ *era* Ahmed l-a omorât pe Grigore Ghica cu mâna lui”. Moldovenii din odaia cafelelor şi doftorul grec din, amera lui Ha fi z au auzit deodată gălăgie, ţipete, o scurtă lupta probabil, un horcăit… şi gata. Apărătorul Bucovinei nu mai era decât o tristă amintire în cugetele celor re i-au iubit şi celor care-l mai iubesc încă şâl vor iubi, ni va bate un suflet de român, undeva, în ţara aceasta. Capul lui Ghica n-a fost jupuit. A fost sărat, pus în iiie şi trimis la Stambul. Iar trupul a zăcut jos pe podeaua aţi în care fusese omorât gol – numai în izmene i zile întregi. În noaptea plecării lor, turcii îl îngro – ra pe ascuns, în grădina beilicului. A doua zi trebuiră ierii să răscolească toată grădina ca să-l găsească, şi zgropindu-l de acolo, îl înmormântară cu cinste în bi-ica sfântului Spiridon. Pe piatra lui de mormântseşte ca… «a fost zinuls de o năprasnică moarte, iar în lăcaşul ceresc locuieşte».

Jinna Ecaterina avu de trăit îngrozitoare clipe de – ştearsă în tot timpul domniei bărbatului ei – n la moartea

acestuia înnebunită nu numai de du-sa-ae soţie, dar şi de grija ce avu pentru viaţa

Înroan a pecetluise toate lucrurile ei, de o o înştiinţase că va trebui să plece Prin intervenţia noului Voievod* care se spunea că a contribuit

de dea f incit să-i fi dorit şi moartea (MoIIP*75 t* C f o o-i J1 *

acestui nepot, deci, Doamna".

69

sosirea s-a

*

FAMILIA IPSILANTL

ALEXANDRU VODĂ, DOAMNA ECATERSNA ŞI FIII LOR

acă în 1774, după încheierea păcii de la Cuciuc-Cainargi, Poarta fusese silită să numească Domn în Moldova pe Grigore Ghica, apoi, pentru scaunul Munteniei, ea căuta printre competitorii la domnie pe un devotat de-al ei, în care să-şi poată pune toată încrederea. Şi-l găsi tocmai pe Alexandru Ipsilanti.

Istoria imperiului otoman este una din cele mai stranii din lume. Când stai să cugeţi, nu poţi scăpa de chinuitoarea întrebare ce ţi se impune, cum de-au putut musulmanii cuceri o atât de mare parte a lumii şi păstra atâta vreme cuceririle lor, având însuşiri atât de negative, printre care trebuie numărată în primul rând o totală iâpsă de discernământ.

Viteji, iuţi la mânie şi cruzi, mândri şi lacomi, democraţi ca din poveşti, cu aceste însuşiri pozitive or fi învins [ei. Dar cum au păstrat, timp de 600 de ani, cuceririle lor, jfiind oameni buni la suflet, credincioşi cuvântului dat, în[crezători ca nişte copii şi cu totul lipsiţi de cunoştinţe >sihologice? Fanarioţii – prin cele mai umile procedee le altfel – îi învârteau cum voiai şi-i duceau de nas, >ina în ziua, fireşte, când s-aprindea deodată în sufletul turcului scânteia mâniei. Atunci era prăpăd: schingiuirea moartea, deseori chiar pentru neîntemeiate bănuieli. puţini greci din cei cu vază, fie că erau Domni sau

nu ra u, au scăpat de acest tragic sfârşit, ceea ce nu a împiedicat pe niciunul din acei ambiţioşi să dorească, să voiască să înfăptuiască, să intrige, să mintă şi să trădeze, să în ne bogăţii, să-şi făurească blazoane şi să moară cu Pul retezat! Ipsilanti a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a nu

e tânăr el arătă o deosebită aplecare către Austria, e nu/e poate tălmăd într-alt chip decât că, prin nea de dragoman al tatălui său, o fi avut deseori

71

W////////I

era o

ta Transilvaniei să-i felicitări şi complimente. Adevărat că pe atunci

a trimită, din porunca cancelarului nplimente. Adevărat că pe atunci în cum să; n cotita urine ui» – „S din stambul erau în cele mai bune Imaturi totuşi «complimentele» acestea nu meneau a bine pentru Viitorul şi liniştea unui funcţionar turc, cât de Voievod al Ţării Româneşti o îi fost el.

Domnia lui Alexandru Ipsilanti a rămas în amintirea oamenilor de arunci, români zbuciumaţi şi amărâţi de 1 lăţea războaie, de atâtea jafuri şi de atâtea nedreptăţi, la rămas în amintirea lor ca un balsam pe-o rană.

d.

f «t drept ne cunoş

vei-rv-r-i-i

Deodată, în oraşe, la sate, în părţile Dunării şi în păr-Je muntoase, numai belşug pretutindeni. Dările fură scăzute, veniturile aşezate, lefurile plătite, meseriile spoeau, negoţul înflorea. Diontsie Eclesiarhul, cronicarul Ternii „spune: «Darul şi mila lui Dumnezeu au intrat în ceasta ţară, cu linişte mare şi cu pace adâncă, deschizân-u-se hotarele dimprejur, şi de către turci nicio supărare era. Boierimea sporea întru slujbele ei, neguţătorii lăţeau cu alişverişurile lor la câştig, meşteşugul sporea lucrarea sa,

ţăranii îşi lucrau pământurile lor, ne deci uraiul „i l) UIHLI „rtpel l «L” t-H. P – l – lJ.un, a lui i L/aiiaiui

Storuri, ţilca; «J Ecaterina era se XVIII-Wfa, care statornicise toate printr-a sa «Pravilnicească 1. AAo-rocordat. *z*-... a veacuuu atât» idica», cea dintâi încercare de lecrinirp mmân-o™ a-i parăţi cu greutate de dăjdii, toţi se bucurau şi fără ijă petreceau. leftinătate era la mărfuri şi la dobitoace, ele cu puţin preţ, bucatele cu mai puţin şi cu prea tini bani îşi făcea omul îmbrăcăminte. Un veac fericit i, care pot zice că altul nu va mai fi niciodată». Şi tot belşugul acesta de la înţelepciunea lui Ipsilanti

«*!! „l l U l III V CI Od

— R”.

— T să: sgni»:?? să

din cele m? V” „etantin Vodă i moartea. Vf-onţ că cui aute

Ipsi

a-fedică», cea danţai încercare de legiuire românească de – «Vasile Lupu şi Matei Basarab încoace, prin care se ea sfârşit neînţelegerilor dintre «Obiceiul Pământului» Pravila Bisericească». Legiuirea aceasta (care dădea Tstrucţiuni de procedură pentru cele 3 grade de jude-ri: Cremenalion, Departament şi înaltul Divan) să i şi se împărţi în tot cuprinsul ţării, împreună cu un

*

ltJ”! „’3 Harcam vor-i în poveşti. Dar să nu uităm că Ipsi-a X n-a domnit în ţară decât şapte ani: puţini, dintr-o

v anume care zicea: «Vai de judecătorul ce se va i»

roata este asta.

— A

Narea mese mn? ° – care este *Vuire* pentru Nt şcotl, n fE 3 neiot” „i-Ipsilanti a mai J’undutndn PPîof Onvcujnoscători de mai uite

OA u mai interesau-Gngo-l psaatiti: jste lipsită hp îi „7-V a această creştinească

— R „ş e ar

Şi iolosesc poporul» (*Hrisovul din 1775*)

«*KŁf-f-K*”.

Unul pe ea r-\n Bucureştv, gen la sosirea lui în 72

73

da’% 74. odauten. a u-ţi f, psua d nvaŁ, tura, dţtiinţe şi de arte, care ceste a fost colegiul fo’ orţncoveanu.

Cede Simtul.

— Vuv, vesg” Atonnesc o? auseră a-cv., = 5 NVarcu UP” Const

— te acesta Ţ Pf, în îna-ţi ghe o. ta «„Ł, oratorul” * care va

Văcărescu, illlf p nu Fuipes. a. m-dadea simt în 14, şi locuia acum fiul acestuia „evodului decapita tu n 7 (*74Q50* pe Grigore

l! I le-a adăpostea acum pe Alexandru Vodă f mai adăposti între 1842 – 48 pe Gheorghe ta (teci un fel de curte domneasca în tot

Rscu ca liidescu. icinri> în 1912, deşi cam dărăpănata.

r într Uf i cum stătea acolo singurateca şi

„V ne alţi Apelor gârlei, ea părea, pe lângă modernant>upnaoa ca clădire a Palatului de Justiţie, o duioasa

ţâre a trecutului şi o batjocura a nepasan. cârmuito

„României. Dar, aşa cum era, tot mai bine decât de

V dintr-o zi a pomenitului an 1912, asasinele târna

— Je administraţiei comunale se puseră în mişcare

vârstră în câteva zile opera de distrugere, pentru trebuise timpului 200 de ani pentru a o înfăptui.

, 1 «casei coconilor Domniei Mele» se săpară funului palat al Senatului, care n-a mai fost clădit la fiindcă era – zor nevoie de-un ştrand şi de-o

J la Snagov.

<. andru Ipsilanti, care închinase casa Brâncovea

c-o suma destul de însemnată, având de gând să jscă o vreme mai îndelungată în Muntenia, se gândi i-asca o Curte Domnească noua, căci cea veche era

are, şi reparaţia ei ar fi fost prea costisitoare. Trei pa sosirea sa ia Bucureşti, în martie 1775, e! puse de

zidească” Curtea Nouă, în Dealul Spirei, pe locul iiânâstirii Mihai Vodă. Ispravnicii pentru supra

n-a lucrărilor fură numiţi vei banul Dumitrachi a, vei vornicul Niculae Dudescu şi medelnicerul Ion

— Ră, care într-un an şi opt luni isprăviră lucrarea niibrie 1776), în afară de grajduri, de cazărmile sei

— ilor şi de zidurile înconjurătoare. Se cheltuiseră de pungi. Cronicarul Fotino o găsea «minunată» iar

HZ3V Un tă o maeazie fără gust». Adevărat din urma poate fi bănuit de părtinire căci el n-a? să-l? –1, *™ 3 numit C°nsui ausvac sau i? ei i-a fi3011 S3U Ce PUâjn Profesor drept i îi n F” ° – VIS a d PG malui Dâmboviţei. n tpart? a mea Una dsn don” ele Sale – el care uni» Prit; na nevgstei S3 ie ° Săsoaică rân «sa frecventeze aristocraţia roboieri ov r-i.13 Curte „icimăcar °tUŞ1 schimba” rochiile cu

Noua, arata
Cum la al ea ina
Sâântu prin
Cre, cută ea rul rul ţări
76
şti noi azi. mai văzu e

$*: >-sev ca mâna destinului să scrie actele piesei, şi ca actorii să se plf-/gesă într-o z. de primăvară a anului

etc ca r.

178 Domnita Ralu, deşi cea mai mică din copii, era acum meritată cu Alexandru Mano, vei ban, care va ajunge ™, rr loeofit al patriarhiei. Fetele se căsătoreau pe atunci Ta vreo 12 – 14 ani, băieţii pe la vreo 18 – 19. În 1781, hPÂ7 idea Constantin împlinise vârsta însurătoarei şi părinţii se gândiră deci că trebuie căsătorit. Alexandru Vodă îi şi găsise mireasa, o fată de neam din Ţarigrad, nu prea bogată, dar deosebit de frumoasă. Doamna Era – (erina zise: «cum de nu», iar băiatul era încântat. Atunci se arătă de după culise mama Sultana, soacra lui Vodă, ca să încurce toate iţele.

fusese cineva peste]

je-” –”, „o. \ iai niciodată-… s.

lă

s-A S3

fireşte ca tnai-unenou urdnţesorul 1°T 4? elnvăţa ţa, era andru Vodă-cu.

Mama lui Vodă Alexandru, Smaranda Ipsilanti, fata Mamona din Constantinopol, locuia acolo, pe Bosforului*, în* primitoarea ei casă, pe care n-o pă[raşi niciodată. Nu avusese niciun fel de legături cu ţara şi nici nu voi să aibă. În schimb, mama Doamnei: caterina urmaşe pe fiica ei la Bucureşti, şi locuia imprecu familia Ipsilanţilor la Curtea Noua din Dealul ipirei. Legăturile ei cu ţara erau multe şi vechi căci, fată a lui Nicolae Mavrocordat, ea trăise de copilă în ideagurile noastre, cunoscând bine atât viaţa de la noi, t şi acea de la Ţarigrad, unde locuise mulţi ani cu bărițul ei, fostul mare postelnic Dumitru Moruzi. Ca cele ai multe din fanariote, politica o interesa şi era şi ea, altele, meşteră în arta de a trage sfori. Ştia că ţinta ţii unui grec «bine născut» era numai şi numai domnia una din iarile noastre, care se câştiga cu greu, prin Iţe primejdii, cu multe jertfe, multe umilinţe şi în→sebi cu multă dibăcie. Relaţiunile sociale şi legăturile familie jucau un rol de căpetenie în goana după aurul nanesc căci în furnicarul acela din Constantinopol la pentru scaunele din Bucureşti şi din Iaşi se dădea, cianuri, pe partizi, pe familii. Pe de altă parte îşi înnsân9 Van! tatea nasul în aţe, căci ighemoniconul fată rin Cn Intanłibil? * sacrosanct. Sultana Moruzi in a Inî-o” 111! 3 lui Nic°Iae Mavrocordat, soră de «Jtach? Morui anti”, V°dă şi mamă de Doamna poţiJ Moldovei ei C’n vremea aceea era Voie

77

* teSUU năţ; °ia ti” facă TOlul ei cu o alcătuH. L (n an-rad. ră avere, fără nume, fără ighemonicul «°™

ului nevestei să efelul ei Caş q tor Ş atu din picio

sau zise el, eu voi’s nostime pe văduvi sau holtei. Erau cârciumi ascunse unde se (-rau chefuri cu lăutari şi erau «saloane», în care tocmai făcea”. strălucea vestita Sofia Potocki-eare în curted PC minuna prin frumuseţea ei, Curtea din Versailles şi u? scandaliza, prin felul de vieţă ce

ducea, întreg Aima-ahul de Gotha al Europei Beizadelele lui Ipsilanti nu mai lipseau de nicăieri. Tosia vara şi toată toamna prin casele binevoitorilor boieri sau boiernaşi, prin grădinile din afară de oraş, prin cârciumele centrului chiar, erau oaspeţi nelipsiţi. Beizadea Du-mitru, cel oacheş, cu sângele mai cald, împinse lucrurile până a scandaliza pe ruda sa, cronicarul Athanasie Comnen-Ipsilanti.

Vodă şi Doamnă-sa na aflară despre această destrăbălată viaţă a copiilor lor decât foarte târziu, pe la sfârşitul toamnei. Toată liniştea vieţii familiale se spulberă atunci în vânt. Băieţii fură certaţi, sfătuiţi, rugaţi, supravegheaţi, ţinuţi din scurt. Prin decembrie ei putură totuşi să mai scape o dată de sub paza părintească şi să mai tragă la o cârciumă un chef de-i merse vestea prin tot oraşul. Atunci Vodă Alexandru, amintindu-şi că bă-jtaia este ruptă din rai, trase luminatelor sale odrasle o [chelfăneală, de rămaseră băieţii cu oasele frânte. Pe urmă fi închise pe amândoi în beciurile Curţii, dându-le 20 de îiie de arest şi amenin̦ţându-i că dacă nu se vor linişti, /or fi trimişi să taie sare la ocnele Vâlcii

De după zăbrelele ferestrelor se vedea un colţ de cer [ibastru, de parcă s-ar fi strâns în peticul cel de sineală ki dorul de libertate al păsărilor călătoare, îşi amintiră; >piii de minunile ce le spuseseră dascălii lor despre Parts Versailâes, despre Roma şi Florenţa, despre arta Re-jşteni italiene şi despre teatrul clasicilor, în locul aces-Jr orizonturi, zidul negru din faţă al mănăstirii lui Mihai >dă!

Beizadelele nu statură mult pe gânduri. Vreo câteva le de consfătuiri frăţeşti, o momeală a paznicilor, care-i mai ajutară să ia din scrinul Domnului bani şi juvaiere Jtru cheltuială şi în noaptea de 15 spre 16 decembrie fii Ipsijanti, întovărăşiţi numai de doi slujitori saşi, rs «ră tiptil ia grajdurile domneşti, luară patru din cei I» sprinteni armăsari şi, încălecându-i, zburară într-o 1 oare, de-a unlul Prahovei, prin munţi până la graf transi vămii, «pe poteci de acele, care cu greu le

*l* ce se cătâtoresc în toată
O d *f*& *xr* & *Z*” risb» „te” \.
de 5 «Mi. Năe? i t pe) ne ph. mbase tare
DUterU seitulu» „Şanurile sale de ungare a tuj
„™* 5 v „= /S

din tru a F/să-i iugm-u-Tui? Se vor up
Isfesssi s-se

l-mil Raicevici, întrucât el le înflăcărase minnt W frâul de poveşti din minunatul apus şi tot el tlll f hni să le potolească avântui. Ipsilanti pare a nu trebui să îl. Ful 1: „o hQ; n-lpinr că Hal va

„riit” nicio clipă că Fuga beizadelelor se datora? V-îi închisorii Acesta era sfântul lui drept de părinte H, Voievod. Aşa încât, după credinţa lui, tiu să-i fugi-rr! p acasă numai pentru a călători în ţări străine. În sensul acesta scrise şi epistola pe care o trimise prin Raicevici în dimineaţa de 19 decembrie generalului v. Preiss, mivernaiorul Sibiului:

fe \Am notificat Ex. Voastre aseară despre pasul necueetat ce-au făcut fiii mei de a pleca de aici, iară învoirea mea, cu intenţiunea de a merge în alte părţi ale Europei pentru a-şi potoli curiozitatea lor de a vedea lari străine, precum şi dorinţa lor de a se instrui. Sunt foarte sigur, scrie mai departe, că în această afacere atât de delicată şi de simţitoare pentru dragostea mea de păjinfe, aţi luat toate măsurile trebuincioase pentru a îmi ledica pe fiii mei să înainteze şi le-aţi dat toate sfătuiie Dvs. pentru a-i hotărî să se întoarcă cât mai repede „i braţele mele...» «*a riiornare ne l le mie braccia, a rendere la pace alia loro jamiglia*»... făgăduind fiilor săi că-i va ierta şi va acoperi cu veşnică uitare fapta lor copiii. t rea scă «*e coprire con un e tei no oblio queslo passo (ţiovamic*».

Dar tinerii Constantin şi Dumitru nu erau deloc de
j re rea tatălui lor, căci altfel n-ar fi fugit de acasă.

— A scrisorile pe care le primiră atât de la generalul Preiss.

Îi şi de la von Eichholz, prin care erau rugaţi şi era

iiţi să se înapoieze la Bucureşti, ei răspunseră că au vii t dreptate de-a face «*un şi mi le passo ireparabile gia*»

rin tapful că vor fi acasă lipsiţi până şi de puţina cinste ţ repulaţiecare se poate păstra într-o asemenea ţară l ca ºC altfel tatăl lor i-a tratat întotdeauna «ca pe nişte

[adaton, de zeitori şi atari duşmani care vor să iaca

— H l»

Raicevici's, căminarul Ioniţă avură pe lângă încapă – e beizadele tot atât de puţină trecere cât şi geau-stneci. Totuşi, dacă ei nu voiau să se întoarcă puteau j-nerge mai departe, fiindcă autorile ureşti la *a* de

90

— Ţ. – u, Jt lui ld grantţa ani, în Jj pul sărbătorilor Crăciunului lu-" „i. dar îndată după aceea cegă din nou: scrisori de la Braşov la Timiş şi la Viena.

81

° aaa? rea? lor vrând să vadă " hiaveuca corn

Habsbur, gh «dalmce U «o te o prega a uneltolui Mnnte ««„a Tur««= i e „a de îs

%s;! Sr-l &»

avu: – *" aauce – „al ciu

16? C! nteze" venirea la.

vorbi cu can cela întocmaibeiza

O Fiohholz îl trimise el însuşi, cu multe îl îndupleca, e» – guvernatorul oraşului, uze politicoase Bruckenthal e mai mare dedţ von Prfil? se se, nu von Bruckenthal îl lăsă să înţeleagă el-La undui's Transilvania dar că şeful stacă° „clarul von Kaunitz. «Înţelesei», zice Vaca-Uilui Amintirile sale, «că treaba ieşise din mimile lor». rescu în J» că de] a început treaba ieşise din mumie… în Fui lui Ipsilanti refugiindu-se în Austria nimeni 1 t să le refuze dreptul de azil. Generalii nu vor putea face nicio mişcare până nu le va veni poruncă de

13 vicărescu rugă deci pe banul Dumitrachi Ghica, precum „şi pe înaltele feţe bisericeşti, să binevotasca a se întoarce în ţară, căci v-a merge el singur la Viena să vorbească cu împăratul.

La 27 decembrie 1781 plecase delegaţia din

Bucureşti.

ui 30 ale lunii fusese la Braşov, la 5 ianuarie 1782 era

Ui Sibiu şi la 16 Se despărţi în două, o parte, luând din nou drumul Bucureştilor (popii şi Ghica), cealaltă parte

Văcărescu) luând calea Beciului, cum i se spunea pe

[atunci, pe ungureşte, Vienei.

l Văcărescu plecă singur, numai cu un tovarăş trimis Ide Vodă înadins la Sibiu, boierul grec paharnic Hurmufcachi «şi cu toate că era o iarnă foarte grea, în opt zile im ajuns la Beciu», scria el.

A doua zi, la 25 ianuarie deci, Văcărescu fu primit de Caunitz, «că era mare cancelar al Curţii». Acesta îl înredinţă că s-au trimis porunci la toţi generalii Ardea-ilui pentru a îndemna pe beizadelele lui Ipsiianti să întoarcă în ţară.

«După ce făcui mulţumită cuviincioasă şi mă bucurai, ici înţelesei că au priceput nemţii că nu era vreo taină fcosebitala mijloc, întrebându-mă prinţul Kaunitz când fă «hbl Sa? în audlentă la împăratul, eu, vrând să-mi caut anul cu temei, răspunsei că mă rog să fie îngăduială de? a ve. n răspunsul din Ardeal pentru ca să vedem, «mii L ” zadelele în Muntenia, la audienţă să-de nu’s. arU? atciune împăratului, ci numai mulţumită.

Vorbele acel”. fiunci ss-i fac şi rugăciune», ornat von *K*,} e înţelepte, umplură pe finul di-l drăcia i, H n. de „Imire – EL care cunoscuse de alt-învea însă ca ungore-Vod-Ghica al Moldovei pe care-l

— pe un Jli5 hod” s-a şcolii greceşti, rămase uimit diplomatic

Ie dini-Lfe1” stare să susţie cu el o subţire

83

nseseră deşci mă

Văcăresc” *i* prilejui, F viene –, l ristocratica, fonul sub nlor”.

a sa tuturor, nu

pul ca

ra urmaw «’7> în cu biletun» «heret\şi cu

84

dată politeţea, îndeosebi de încântat fu conu Enă-ţi… de jvionsieur de Breteuii, ambasadorul lui Ludovic i XVI-lea, îimdcă acesta îi făcu toate politeţile din lume, f nădejdea fireşte de a-i stoarce vreo taină cu privire 111 – r ga a beizadelelor lui Ipsilanti şi la războiul austro-care Franţa îl credea de neînlăturat. Dar îl găsea francezul tocmai pe vulpoiul de Enăchiţă pentru a face astfel de destăinuiri diplomatice!

*„Rs*& *g*âff «>i-şpir; S'f-b".

— Ale. SSşşă sistt-Kf:

A doua zi, 26 ianuarie, tocmai când se pregătea Văărescu să meargă să vadă pe vice-canceiarul conte Coblenz! ven să o ac veste *din*? ara Românească cum că Alexandru Vodă Ipsilanti fusese mazilit, că în locul lui numiseră turcii Domn pe Nicolae Caradja, iar că ei, Văcărescu, fusese însărcinat cu căimăcămia ţării. Noua lui slujbă cerea deci să se întoarcă cât mai în grabă la Bucureşti, lucru pe care totuşi nu-l putea face până nu «i-o fi împlinit însărcinarea la Viena. Merse deci pe dată la Coblenz, şi împreună cu acesta la cancelarul Kaunitz pentru a-i arăta lucrurile cum stau şi a cere ca atare să vadă pe împărat mai devreme poate decât s-ar fi cuvenit. Trei ceasuri mai târziu, Văcărescu primi de la marele şambelan al Curţii înştiinţarea că împăratul i-a acordat audienţa pentru a doua zi la ceasul 10 dimineaţa.

— adun»

În aceeaşi seară, spătarul Enăchiţă se duse la baiul ambasadorului Spaniei, unde găsi o parte din cunoştinţele din saloanele lui Kaunitz, precum şi pe toţi cei mai mari boieri ai Vienei, până şi pe arhiducele Maximilian, fratele împăratului. D-l de Breteuii îl pofti la balul de ia ambafsada franceză, care urma să aibă loc peste 3 zile după obiceiul ce au ei la carnavaluri, onoare pe care Văcăescu fu nevoit s-o decline, deoarece nădăjduia că la remea aceea va fi părăsit capitala Austriei. A doua zi, la 10 dimineaţa, el era la vestita Hoaburg Habsburgilor, pe care ne-o descrie el însuşi în culori Łstul de vii, arătându-ne curţile, scările şi saloanele ce

I – u T

zise Vaca cum couiră străbătute până să ajungă noul caimacam al Ţării. oniâneşti în faţa sacrosanctei sale majestăţi apostolice.

— I°Łii al II-lea, om simplu de altfel ţi binevoitor, aţnd este nojJI) t: îl Pe Văcărescu în picioare, în mijlocul odăii.

Inima socotind! Acesta, cât de multă învăţătură o fi avut, n-avea de dat, nutkle să cunoască obiceiurile ceremonialului curţilor occi-n Şle, aşa încât o făcu de oaie, pe turceşte, aruncându-se Poarele împăratului să-i sărute încălţămintea, cum că se obişnuieşte la seraiul Stambulului. m-am pomenit deodată cu mâna cesarului pe cap.

85

oul zicându-mi că nu face trebuinţă de această ceremonie, ş, mă ridică. Vrând numai atunci să-i sărut mâna, el a tras-o. şi, fiindcă mă cunoştea de când mă văzuse la 1773 le, Braşov, îndată mi-a zis; „Signor Văcărescule, dumneata în Viena cum a fost cu putinţă a veni, aflându-te şi consilier al Principatului?»

Din toată istoria neamului nostru, trei răspunsuri a? putea să rămână scrise cu litere de aur în vreo carte transcendentă care cine ştie cine va putea-o scrie – distanţate toate cu câte un veac una de alta: răspunsul logofătului Tăutu făcut marelui vizir în anul 1505, al lui Miron Costin sultanului Mă ho med al IV-lea în 16721J şi al Văcarescului lui Iosif al II-lea, în 1782.

«Simte împărate», a zis acesta, «un Voievod plin de întristare şi o ţară plină de jale mi-au dat lăcrimele lor în pumni, rugându-mă să le aduc şi să le vărs la picioa: rele Mariei Tale, şi să pot astfel deşerta din comorile ceia nedeşertate ale milostivirii tale o îndurare nemaiauzită J Este aceasta eloquentă sau nu este? JU

Dar pornit pe calea artei lui Demostene, marele nof tru Văcărescu nu se mai opri. Când. după mai multe îl trebări şi răspunsuri, împăratul zise spătaruluient* chită: «De-i voi sili pe generali să trimită pe fiii lui Ipsilanti peste

graniţă, ating azilul împărăţiei». Va că re seu înflăcărat, făcu fiului Mar. ci-Thereza o învăţătură de drep1 internaţional public, spunându-i că «azilul se cuvine a-dobândi cei ce dosesc de la primejdie şi pieire – atunc. da, se cunoaşte cinstea şi canoanele azilului – dar când doseşte cineva de la bine pentru a petrece rău, şi m.1 vârtos pentru a pncâaui şi altora râu, din neştiinţă chi? şi din copilărie, apoi tocmai de nu se întoarce silit, aturj se ating canoanele azilului…»

«Iar împăratul mi-a zis: Bravo!» Vorbele românului nostru mişcară atât de adânc împăratul sacrului imperiu roman, rege al Boemiei Ungariei, arhiduce al Austriei, duce al Ştiriei, Cârmi Steiermarcului şi celelalte, încât:

«Deodată, punându-şi mâna pe piept, mi-a zis: îţi fă duiesc pe cuvântul meu de împărat că nici în ţările m şi nici în slujba mea nu-i voi ţine pe băieţii aceştia, voi întoarce numaidecât în Turela; numai trebuie l aduc întâi aici ca să vorbesc cu ei… Şi te mulţumeşti aceasta?»

Văcărescu îngenunche în faţa împăratului, spunân că faptă lui «este plină de iubire de omenire».

«fi

Şi a doua zi plecă.

Cu paşapoarte anume, prin Timişoara, Mehadia şi Craiova, caimacamul Ţării Româneşti se întoarse la Bucureşti.

În timpul acesta, după cum am văzut, Ipsilanti fusese mazilit. Da’ se pare că Înalta Poartă înţelesese cum ca fuo-a beizadelelor nu fusese pusă la cale de tatăl lor. Rechemarea acestuia fiind numai o urmare a stăruitoarelor sale cereri, Alexandru Vodă nu pierdu încrederea potentaţilor turci, care-i învoiră să rămâne la Bucureşti cu Doamna şi cu soacră-sa, până la sosirea noului Domn Nicolae Caradja. Poarta poruncind ca el să fie tratat cu toată cinstea «als wăre ei noch wirklicher Furst» (Herbert către Kaunitz). Ipsilanti, în loc să meargă la o mănăstire, cum era obiceiul în astfel de cazuri, rămase la Curtea Nouă unde-l serveau vechii săi paznici, care, deşi intraseră în slujba noului Domn, totuşi erau devotaţi celui vechi.

De altfel, Ipsilanti şi Caradja erau prieteni şi ei rămaseră în cele mai bune legături, corespunzând împreună pentru nevoile ţării, căci noul Domn nu putea veni la Bucureşti până nu i se va face investitura, iar Domnul cel vechi nu voia să meargă la Constantinopol până nu va şti hotărât care va fi soarta fiilor săi. Abia pe la începutul lui februarie sosi Văcărescu de la Viena cu răspunsul împăratului, punând în sfârşit un balsam pe rana inimii lui de tată şi puţină rânduială în mintea sa de om care-şi pierduse cumpătul. Adunându-şi acum gândurile şi mai sfătuindu-se cu Văcărescu, care se arătasedestoinic la toate t re bile, Vodă Alexandru găsi că, deoarece are cuvântul lui Iosif împăratul cum că beizadelele sale îi vor fi înapoiate, corespondenta care urma de zor între ambasadorul Austriei la Poartă (Herbert) şi cancelarul Kaunitz nu mai are niciun rost şi nu-i poate fi lui decât dăunătoare. Acest Herbert, în râvna lui de a fi de folos lui Ipsilanti, strica toată treaba încunoştinţând mereu Poarta de demersurile ce le făcea la Viena pentru înapoierea fiilor lui Ipsilanti, lucru de care se foloseau duşmanii acestuia pentru a arăta vizirului ce bune şi strânse legături sunt între fostul Voievod al Munteniei şi împărăţia austriacă. Pentru a preîntâmpina noul pericol care-l ame-™nţa, Ipsiianti se hotărî să plece la Constantinopol. Lăsându-şi visătoarea-i nevastă şi buclucaşa-i soacră la Bucureşti – care urmară a locui la Curte – el plecă în



ultimele zile ale lui februarie spre Ţarigrad, unde ajunse la 10 martie 1782. Acolo trase în gazdă întâi la maică-sa Smaranda, trimiţând îndată pe ginere-său Aleeu Mano la Poartă pentru a vesti autorităţile despre sosirea sa şi a cere învoirea de a se muta în propria sa casa de la Curu-Cişme. Măsurile acestea de pază pe care le lua însemnau că Ipsilanti nu era deloc liniştit asupra sorţii sale, căci turcii aceştia erau deseori cu zâmbetul pe buze când voiau să atragă în cursă pe acei meniţi să li se rostogolească capul de pe umeri. Dar de data aceasta nu era cazul. Vizirul urma a arăta încredere lui Ipsilanti, şi-i

învoi mutarea în casa lui, lăsându-l chiar să se întâlnească în voie cu Nicolae Caradja, pentru a pune amândoi la cale ce vor crede de cuviinţă în vederea viitoarei administraţii a „veleatului" pe care noul Voievod urma să-l 12 în curând în primire. La 18 martie, Caradja primi în sfârşit investitura şi la 25 părăsi Ţarigradul. Ipsilanti rămasej singur acolo, în aşteptarea fiilor săi, pe urma cărora trimisese în Austria pe chirurgul Mazaret şi pe abatele Gel Ihorn, pentru a-i hotărî să se întoarcă în sfârşit acasâj căci îi venise la ureche zvonul că au de gând acuma sa se mai plimbe prin Franţa şi prin Italia înainte de „îi *tornare nelte suc braccia*".

„Aceste vin toate numai de la încăpăţânarea lui mitru", ar fi spus, supărat, nerăbdătorul tată. Şi în adevăr, lucrurile se petrecură astfel: După plecarea lui Văcărescu din Viena, Kaunitz's şese lui Eichholz să trimită cât mai curând pe lui Ipsilanti în capitală, căci împăratul vrea să le vorbească Ce s-o fi petrecut în sufletul acestor copii, document* nu ne spun. Ei o îi crezut că, în sfârşit „lovitura a reuşi Dar împăratul îi primi ca pe nişte băieţi bine ciesc statuindu-i, ceea ce era, fireşte, o poruncă, să se întoa pe dată acasă la părinţi, căci nu U se va face nic neplăcere şi nicio dojana. Făgăduiala aceasta o stors împăratul de la Ipsilanti prin ambasadorul său la Stârni Totuşi, la rugămintea beizadelelor de a H se în măcar o scurtă călătorie prin Franţa şi Italia, losii II-lea, care pare a îi fost un om bun şi înţelegător, răspunse că în Franţa nu vor putea merge, dar că în drut lor spre casă le este îngăduit a trece prin Italia.

Iată deci o părticică din dorinţa lor înfăptuită. Ei răsiră Viena la 29 februarie şi, prin Semiin şi Belgi merseră să se plimbe două luni în ţara visurilor, înto* răşiţi fiind numai de Mazaret, de Gellhorn şi de d



credincioase slugi din Braşov, care nu-i părăsiseră zi în timpul acestor lungi întâmplări. n' C abia la 8 mă* sos r —" risipitori" acasă, la Curiime pe Bosfor, îi aşteptau acolo nu numai Vodă Ale-ndru, dar şi mama Ecaterina, precum şi bunica Sultana, xa – te şi ele de la Bucureşti pentru a-şi

revedea odoarele. f? îi tăiat ei sau nu viţelul cel gras, nu ne mai spune meni. Dar pentru a-şi ţine cuvântul dat prin Herbert FLparatului, Alexandru Ipsilanti nu făcu fiilor săi doane nici neplăceri, acoperind totul cu o veşnică uitare L-con un eterno oblio – după cum singur scrisese generalului von Preiss.

Constantin Ipsilanti, fiul cel mai mare, băiatu'! bălai cu faţa lunguiaţă, se însura câţiva ani mai târziu cu Ralita Callimachi, făcând astfel totuşi voia bunicăi, care, după cum se vede, nu s-a dat bătută. Dumitru, fratele mai mic, cel oacheş şi rotund la faţă, senzualul, încăpăţânatul, mun în curând de nu se ştie de ce năprasnică boala, iar Raliţa Mano, sora lor, va avea şi ea un groaznic sfârşit, pe care-l vom arăta mai la vale.

Deocamdată însă, viaţa lui Vodă Alexandru şi a Doamnei Ecaterina erau încă departe de sfârşit. Fostul Voievod al Munteniei, scăpat cu bine din toată încurcătura trecută, începu să se gândească la redobândirea scaunului pierdut. De vreme ce păstrase încrederea înaltei Porţi, iar bani avea îndeajuns pentru a putea lupta împotriva duşmanilor săi, se puse omul pe treabă. Mai avea de altfel sprijinul Austriei, cu care rămăsese în cele mai prietenoase legături, şi căreia chiar a datorat de fapt a doua sa numire ca Voievod, trei ani jumătate abia după mazilii rea sa din scaunul Munteniei, în toamna anului 1786

u trimis Domn la Iaşi. după stăruinţa nemţilor.

T 1 J

În u mi rea aceasta poate pare ciudată, dar îşi are tăl-Pnacirea ei. Poarta era în ajunul unui război cu Austria L război care se pregătea de 5 ani, dar care încă nu bucnise. Ea ar fi dorit însă numaidecât să-l înlăture, lui Slmtea că o alianţă a lui Iosif al II-lea cu Rusia

Va d 3 r fi putut să " i fie fatală-Ca atare ea încuvi ceren-e austriecilor, doar îi va îmbuna, înlă-H-a. s-el sau el puţin amânând izbucnirea războiului. Cn<* amkasadorul Herbert von Rathkeal ceru la exandru Ipsilanti să fie trimis Domn îi va> acesta se grăbi să-i încuviinţeze cererea.

Inte de-a pleca ia Iaşi, Domnul Moldovei avu cu acest

ambasador o convorbire de două ceasuri, care suspectă întregului corp diplomatic din Constantinopoţ dar pe care numai turcii n-o băgară în seamă.

Ajuns la Iaşi, înţelegerile lui Ipsilanti cu nemţii $. vădiră pe dată, căci, primind poruncă să trimită salahor, pentru repararea întăriturilor de la Oceacov, el nu glucrători în ţară... Şi aşa mai departe; toate le făcea de a-ndoaselea, împotriva intereselor turceşti. Şi, în sfârşit când izbucni războiul, în primăvara lui 1788 şi austngţ intrară în Moldova, Ipsilanti fu prins la Iaşi de tru imperiale.

Banul Constantin Caradja, care era foarte bun p ten cu Ipsilanti, vorbeşte el însuşi în *Efemeridele* sale aşa-zisa prinsoare la austrieci a prea înaltului Da1 Alexandru Vodă", ceea ce constituie dovada că el în a văr s-a predat de bunăvoie în mâinile nemţilor.] rămâne neînţeles cum de-a putut face lucrul acesta, toată familia lui se afla ia Constantinopol, în ghea turcilor.

De altfel, baronul Metzburg, fostul consul austriac

Bucureşti, se afla la Cernăuţi în luna aprilie, când însâlanti acolo, întovărăşit de un corp de husari. Dint raport de-al acestuia către cancelarul Kaunitz (30 ap

1788), aflăm că Ipsilanti era foarte trist şi abătut. Se fugarul Domn luă masa cu prinţul de Coburg, gener, mul armatelor imperiale, şi „după peşte, dând să asupra felului cum s-ar putea cuceri Hotinul, ceru's fie trimis la Lemberg, după cum era dispoziţia, ci curând la Nişniow, o localitate la două ceasuri de St

Iau, unde era un castel în care dorea să se odihnea

Apoi începu să plângă... şi plânse ceasuri întregi, gâj du-se la nevasta şi la copiii lui, care ar putea cădea J

răzbunării Porţii".

Teama lui Ipsilanti era îndreptăţită. La l mai 1788 autorităţile Stambulului pecetluir trădătorului Voievod de la Cure-Cişme, ridicând pe doamna Ecaterina şi pe fiul ei Constantin.

Acesta din urmă, însurat abia de doi ani cu Ralu Callimachi, se întorcea tocmai de la înmormi nevestei, care murise, sărmana, la 14 ani, în facere, siderente de felul

acesta însă nu aveau turcii. & Constantin fu ridicat pe sus şi, împreună cu mai fu dus în închisoarea Bostangiilor, care trecea drept. mai îngrozitoare din Stambul. I se spunea „Cuptorul" indea se macină acolo şi pâinea, care se zice că era *a*

90

ta yneori cu ciolanele şi carnea omenească a condam-[ecat".

untorul Bostangiilor făcu la Stambul o nemaipome

a Cuy – „j„U" w", j*K* – „r*;* f„i" n„m". r".

nil tof *" bolnav de inimă, muri pe loc când auzi această

[TJIW „–".

— Tvâlvă-Costache Vodă Moruzi, fratele Doamnei, mânchiderea unei femei era la Constantinopol un lucrul neobişnuit, căci turcii îndeobşte nu se atingeau Dar mai ales atunci închiderea doamnei Ecaterina de curând dintr-un lung şi dureros surghiun, mai înd şi bolnav de inimă, muri pe loc când auzi această este". * Dar durerile ghiaurilor nu muiau niciodată inima nicilor, odată ce se aprinsese în sufletul lor flacăra mî ei Doamna Ecaterina, blinda visătoare de la Simţul Flefterie, soţia Voievodului Alexandru şi fata ighemoni-coasei Sultana, zăcu mai bine de-o săptămână printre hoţii şi criminalii cuptorului, silită fiind să asiste la schingiuirea fiului ei, pe care în clipele acelea mai bine ar fi dorit, biata femeie, să-l ştie plecat pentru totdeauna sub cerul veseiei Halii. Beizadea Constantin, torturat în numeroase rânduri, fu silit să mărturisească o parte din averea tatălui său (bani depuşi pe la diferite bănci, ia Stambul, la Viena, la Amsterdam).

Doamna Ecaterina în scoasă în curând de la Bostângi, îngăduindu-i-se întoarcerea în casa ei la Curu-Cisme. Dar fiul Constantin – precum şi ginerele Alexandru Mano – rămaseră acolo până la 30 august, patru luni de zile, când turcii se hotărâră a le da drumul în urma unei garanţii constituită de prieteni de vază ai casei, printre care se aflau cronicarul Athanasie Comnen-Ipsilanti şi foarte bătrânul fost Voievod Constantin Mavrocordat.

Războiul austro-ruso-turc, care ţinuse patru ani, se isprăvi în 1792 prin pacea de la Iaşi. Turcii, ca în toate războaiele din urmă, ieşiră învinşi – deşi nu zdrobiţi, după cum ar fi dorit duşmanii lor – şi printre condiţiile păcii se stipulase, fireşte, restituirea tuturor prizonierilor, cerându-i i se şi o garanţie deosebită cu privire la AleXandru Ipsiianti, trebuind Poarta să asigure pe împăratul [Austriei că întoarcerea acestuia la căminul său nu-i va Pricinui niciun neajuns. Dar nu era nevoie de atari „îi. După cum ştim, turcii se aprindeau uşor ia în e, dar repede se potoleau. Ipsiianti se putu întoarce n ştie acasă, regăsindu-şi nevasta îmbătrânilă, fiul cam Cl*> soacra moartă, averea ciopârţită – dar, în sfârşit, acasă la el, unde dacă ar fi fost mai cuminte, şi-ar pau, ut duce bătrâneţele în pace. Dar fanarioţii aceştia a erau nişte câini cu tigaia de coadă – un veşnic

91

neastâmpăr îi biciuia de când – se năşteau până mureai Aşadar, abia sosit la căminul său, fostul Voievod Al xandru se puse pe lucru pentru a lecapăta domnia une din ţaule noastre Avea de data aceasta şi un puteri cuvânt care-i mina dorinţa în timpul lipsei sale de aşa aveiea lui, sechestrată în mare parte de tui ci, se îni [ţânaşe atât de mult încât rămăsese aproape om saiac trebuiau deci bani, şi de unde să-i ia dacă nu din ce de fier a fanarioţilor – Muntenia şi Moldova Cât des turci, numirea lui Ipsilanti, după experienţa trecută, Domn pentru a treia dată în ţările noastre, nu p mu a Scaunele româneşti erau supuse la un fel de zaţ cine dădea mai mult, acela îl avea Ipsilanti sau mai bine zis făgăduise, mai mult decât maln şi astfel căpătă, în vara anului 1796, domnia Ţarii Re ne’s U

Bătrânul Domn, cel „alb ca oaia”, sosi în Bucureş acela, unde înainte vremuri fusese atât de iubit, bolnav, amărât, hrăpăreţ, dornic de a strânge aur reformele, nici legiuirea, nici şcoala, nici administraţi, nimic nu-l mai încălzea „El stoarse bani ca un moşneag cu mima împietrită, care nu mai asculta nici de plânseteâţ vădu\ei, nici de lacrimile ortanului şi devenire un vărat bici peste

ţara peste care altă dată încercase să nu balsam tămăduitor" Domnia lui tu scurtă (abia i. an) căci, din pnema tulburărilor lui Pasvantoglu, Pe fu ne\oiţa să-l înlocuiască cu un Domn mai tânăr y mt energic, trimiţând în locul lui pe nenorocitul de Goni stantm Hanger h Dar cele 15 luni de domnie aji-i; lui însilanti pentru a-şi umple iar casa cu bani 1 întoarce la Ţaugrad, în toamna anului 1797, obo – l măriri şi dornic de linişte Dar nu e nici viaţa, înde *ar*> cum o doreşte omul, şi mai ales nu a fanarioţilor, *e* < raţiune de-a îi era un perpetuu în mobile în care a grenau de la părinte la fecior

DOAMNELE LUI CONSTANTIN VODĂ

pentru a ajunge la sfârşitul lui Vodă Alexandru, vom urmări deocamdată viaţa şi domnule fiului său Constantin

Zburdalnicul tânăr din 1781 se întoarse, în mai 1782, pocăit acasă Patru ani mai târziu, el se însura cu micuţa Ralu Calhmachi, făcând

Astfel, totuşi, voia bunicii Am văzut cum, după mai puţin de doi ani de căsnicie, nevasta lui muri la vârsta de 14 ani, în Facere Am arătat de asemenea că abia întors de la înmormântarea nevestei, beizadea Constantin fundicat de acasă şi dus, împreună cu maică-sa Ecatenna şi cu cumnatul Alexandru Mano, la închisoarea Bostangulor pentru a ispăşi trădarea tatălui său, care se predase austriecilor ieşit de acolo după patru luni, stâlcit în bătăi şi sărac lipit pământului, ei aşteptă cu nerăbdare terminarea războiului pentru a-şi revedea părintele, care, bătrân dar chibzuit, ar fi fost singur în stare să-şi scoată familia din greutăţile în care o băgase să nu uităm că, în 1788, Constantin Ipsilanti avea abia 26 de ani

Se trecură însă încă patru ani până la încheierea păcii te ia Iaşi şi până la întoarcerea lui Alexandru Vodă la Constantinopol în timpul acesta, beizadea Constantin, are în chestiuni sexuale rămăsese veşnic nerăbdător, sensulă din nou Cum ajunse el, în Tangrad, să ia pe o omancă din Bucureştii cei ocupaţi de armatele prinţului de Coburg, nu putem şti Fapt e că se căsători a doua oară cu Safta Văcaiescu, fiica agăi Constantin şi a Saftcifoase

Femeia aceasta, oacheşă – toarte frumoasa – cu stuspnncene împreunate, cu ochi strălucitori, nasul i *t „i* – 11L Jlllul-UlldLV, \-M W V-11I OLltilUI LW l l ţ 11C (O U. l rept şi frumos, gura potrivită (ca să întrebuinţam jargonul paşapoartelor), trebuie să fi fost, la vârsta când s-a antat, memtăloare Dar fata Văcărescului, fie că n-a de t contempoi anilor ei, fie că n-a avut noroc faţa de e n la te-a rămas în istorie o figură ştearsă Abia târ

93

ziu, văduvă fiind, vorbesc documentele de ea cu prilejui unui lung şi încâlcit proces pe care în nevoită al duce cu nepoţii bărbatului ei, feciorii domniţei Raluca Manu. În 1792 Alexandru Ipsilanti se întoarse la Therapia având asigurarea sultanului dată învingătorului său, împăratul losâi al II-lea, că nu i se va face n; că un neajuns din pricina „trădării sateU; >. După cum am văzut, Domnul, sărăcit, avea nevoie de bani. El tăgădui însemnate comori potentaţilor turci, dacă-l vor numi Voievod al Ţării prq, măneşti, ceea ce, fără prea multă tărăgăneala, se şi înfăptui în anul 1796 Pe când plecă Vodă Alexandru la Bucureşti, îmi său Constantin investi la Stambul însemnatul post de mare dragoman al Porţii otomane.

Din ziua aceea – el avea 34 de ani – începu cariera politică a fostului fugar peste graniţele Ardealului. Dar precum tatăl său, ca tânăr dragoman, se împrietenise, în relaţiile sale zilnice, cu ambasadorul Austriei, astie beizadea Constantin îşi întări – nu se poate şti de ce şi cum – legăturile cu ambasadorii Marii Britanii şi Rusiei. Politica lui în cu totul alta decât a tatălui său, ceea ce, faţă de felul cum fusese primit la Viena de losâi al II-lea, ar fi de mirare, dacă n-am cugeta că, în genere, în viaţă, şi îndeosebi la fanarioţi, interesul predomina, în 1798 – Vodă Alexandru era acum din nou mazil – Napoleon intra în Egipt. Ce căuta acolo aventurierul acesta? Voia micul corsican să se măsoare cu împărăţiile otomanilor şi ale moscoviţilor? Beizadea Constantin, mare dragoman al Porţii, se revoltă. Şi cuteză, oricât de ciudat în s-ar pare lucrul acesta, totuşi cuteză să înfrunte nu pe Napoleon, dar

pe Bonaparte. Dacă uneltirile lui vor reuşi, va fi om o dată pentru totdeauna. Şi astfel, el deveni1 promotorul alianţei Turciei, Angliei şi Rusiei împotriva Franţei. Da, el, Constantin Ipsilanti, fostul tânăr băiat cu iată lunguiaţă (purta acum barbă), fostul chefliu dtr. Bucureşti, fostul călător din Italia!

Ca răsplată a uneltirilor sale, el obţinu, în 1799, dorn principatului Moldovei – domnie scurtă, neînsemn., dar domnie, în anul 1800 colonelul polon Grabmsky, când prin Iaşi, trebui să audă din gura Voievodului untoarea mărturisire: „Având în vedere poziţia în cart află Poarta, ea ascultă mai mult de poruncile ambasarillor din Petersburg, decât de firmanele sultanului!

ca atare, sunt omul ţarului, nu al padişahului P.

Totuşi, în curând, în 1801, acea păcătoasă de Pe făcu să simtă pe Ipsilanti că tot dânsa era, până aţi

94

I puţin, stăpâna Domnilor din principatele române, des-Huindu-l din „funcţia sa" şi numând în locui, pentru o loninie şi mai efemeră „pe Alexandru Şuţu.

Întors la Constanţi no pol, casa lui Vodă Constantin se efacu în locul de întâlnire al tuturor agenţilor politicii n-o-coviţe. Ca întotdeauna – adică de la o vreme încoace numai, de la începutul declinului Imperiului Otoman – urla diplomaţia de faptul acesta, numai turcul nu vedea, nu sh a nimic-U" an mai târzm deci, în 1802, în urma fugii lui Şuţu în Ardeal – Constantin Ipsilanii fu numit din nou Domn, de data aceasta în Ţara Românească, apanajul părintelui său şi patria Doamnei Safta.

Bucureştenii veniră grămadă la Giurgiu ca să-l primească, nu numai boierii, ci şi negustorimea, popimea, prostimea. Ei uitaseră scurta domnie din urmă a tatălui acestuia, rămânându-le în amintire cea de acum 20 de ani, când se arătase Alexandru Ipsilanii un bun Voievod cum nu mai avusese ţara de mult. În afară de aceasta, zburdalnica beizadea cu chefurile sale, cu fuga-i peste graniţă, le fusese simpatică – şi cum li se întorcea acuma ca Domn, având şi de nevastă pe-o bucureşieanca de-a lor, ei veniră

cu toţii întru întâmpinarea sa pentru a-i ura bun sosit în ţară

Pe drum, între Giurgiu şi Bucureşti, Vodă se opri cu tot alaiul de care era înconjurat la biseră din satul Radvann, pentru a aduce îaudă lui Dumnezeu şi mulţumită că-l învrednicise cu domnia ţării. Era în ziua sfintei Paraschiva, la 14 octombrie 1802. Şi pe când stătea lumea îngenuncheată în faţa altarului, deodată începu să se clatine pământul, să pârâie pereţii, să cadă icoanele, să vâjâie văzduhul, să se arate semne de parcă ar fi sfârşitul lumii. Fugiră toţi, cu Domnul în frunte, din biserică, şi ajungând ia Bucureşti găsiră acolo turle dărâmate, case năruite, şi Curtea Noua crăpată şi Curtea Veche prefăcută într-un morman de ruine.

Domnul trebui să-şi ia reşedinţa la mănăstirea Văcăreşti. Iar poporul se închina, zicând: Unde, Doamne, ne v3 duce domnia aceasta?

°r

Dar unde putea ea duce decât în braţele pravoslavnicimoscoviţi? Unde putea duce un astfel de Domn şi

că e! decât la luarea Basarabiei şi la Regulamentul Orgame!

Un singur lucru frumos făcu Constantin Ipsilanti în lui de 4 ani. Pentru a se împotrivi cetelor lui

95

dacta notele diplomatice şi falsifica ştirile ce se trimiteau *A** la – Bucureşti la Stambul. împreună cu institutorulniilor lui însilanti, un emigrant regalist francez, marmiizul Beaupoii de Saint-Aulaire, falsul conte de Belle- o l conspira împotriva lui Napoleon. Domnii aceştia, care – n convorbirile lor nu se mai scoteau din „monsieur Ie, Omte" şi „monsieur le marquis" – credeau că cu ajutoru...; Ipsilanti vor răsturna pe Bonaparte. (Ceea ce nu înmedică pe Belleval să ceară din Frankfurt, unde se afla n 1807, ruinat şi sărac, un serviciu la ambasada francza din Constantinopol, pe care Napoleon, fireşte, i –, refuză).

Nu trebuie totuşi uitat că, înainte de toate, Constau-Vodă era fanariot. Ca şi Moruzi al Moldovei, ci căuta

— M „ni nu se mai linişteau şi Pasvantoglu, care ce 10-a n nu.

ameninţau acuma *f* alcătuită din strănestrânse o oştire de 8.000 d, o am, n desfililţase Conpot” pandurilor de peste Olt (pe ea

ffintin Vodă Mavrocoraat) din, ţi anmunte şi din Moldova şi din T>ne t, j

Stă, pe care-i îmbrăca în h wc adăpdecâl de luptă manta pe Prangii, m-i doriuc crezând ca Ip. Stratagema prinse. Porosul tde te Nls

rlanratcuta A: numtsitocaleasaântirsă, trecând Dunărea avea ori ca A un burzului. mascheze simpatiile sale pentru moscoviţi ostaşii la vatra căci un politeţe uneori exagerată faţă de consulul F… „Armata musulmana jg prin dovezi de prietenie făcute prin vorbă şi prin scris ţimhfl fi dori lor franrp7Î în irprvuvi min t-rti”. *r-ic* şi răspuns bei are, lui.

n punctul ei de ve –… lui însilanti nu-i putea îi de folos e cea rusească, în caz de război. De ricepură şiretlicul grecului şi

În aplicare. Dar ceea ce nu

—.a

y-Vodă prinse dragoş-d-noului

nevoile sale, vedere Poarta avea dreptate

euei», r „i” „O – ît nnnt ar ceea e ea ascu are uşmano

Ipsilanti de-a bale rusv un neprieten al Franţei. Muntenia a fost o pagina din isra-*R*.

le puie-n ambasadorilor francezi în trecere prin ţările noastre Scn-sorile acestea deveniră chiar umilitoare când, vântul poh-ficu schimbându-se, sultanul se alie din nou cu Napoleon. rps! anti trimise atunci o misiva generalulu» Brune, amba-/dorului Bonaparte la Poartă, prin care-l inga sa nu dea ascul are duşmanilor săi, care vor să-l întafi-ze d. ept

— *Ipsilanti de Valachie*”, era pe e – erau cu i

D tădesore 3 P°a căci. z nermlurmoscovit. Până şi

autorrU” trppeceldrept unul f „J Bruf la Quai d’Orssay, *„clonţ la peâite cour est* Ţin războiul lor de eliberare şi care trece are pl în *oyer d calomtlies et* d’intrigues mfl/ *a* fe *d* L „Llono se ale lui Constantin-*res Beltevat et Beaupoil*; *colportau*, *s des hbelles* r, t decât din porunca împăratului Nicolae – *lelondres*, *nait cru devoir în écrire pour me dâre ausst* îafr A fată de Franţa, ea era exasperanta, cina ju, *craignait qu’on ne în* eul *donne des prevenţia*™* P°! lt l d „olă Ipsilanti ţinea agent, secreţi diplomei Acest general Brune fu în curând înlocuit cu gene? lialeel” Europei şi veştile pe care îi trimitea u Sebasham care trecând prin ţările dunărene-deşi desore războaiele lui Napoleon – veşti pe e nmit într-un chip strălucit ş, de Moruzi şi de Ipsilanti-l la despre, la, or de informaţie m, inca mă] îne decât predecesoru Ju cât

Domnii ţărilor D

turl 1

?” or erau amândoi Voievozii români. Ei află chiar curii anti se înţelesese cu împăratul Nicolae, ca în caz că denaturate „ina ţi v.

care băgase Europa în sperieate, se transformase, ochii Turciei, prin canalul lui Ipsilanti, într-o neînsemnata luptă de câteva unităţi.

Voievodul Munteniei ţinea la Curtea lui pe un a veţi-tuner de nu se ştie ce naţie, probabil italian, dar care-l zicea francez şi purta pomposul nume de Conte Luce de Gaspari de Belleval. Acesta ajunsese a îi „ministrul dfr partamentului treburilor străine” al lui Ipsilanti, cel care

96

lojnvi1 Un război rus° – turc Ş* Muntenia ar rămâne a unqţuor, scaunul din Bucureşti să-i fie dat lui, pe Ş” în mod ereditar pentru descendenţii lui. Dpi? tă Constantinopol, Sebastiáni lucră din răspu – oziiTU 3 hotărî Poarta să mazilească pe amândoi Vo-am scaunele lor. Lupta aceasta o dădu de

„Ans arrière pense”. Căci dacă ar fi izbutit aceasta, „semnat o rupere a tratatelor Porţii cu Rusia, faţă ce-şi luase angajamentul să nu revoce pe Voievozii

rilor dunărene înainte de 7 ani, iara consimţământul urţii din Petersburg. Dar Sebastiam tocmai acolo bătea, la un război ruso-turc, de care Napoleon avea nevoie pentru cădea apoi, pe la nord, în spatele ţarului, care nu-i recunoscuse titlul de împărat.

Poarta căzu în cursă, în vara anului 1806 ea mazih atât pe Constantin Ipsilanti, cât şi pe Alexandru Moruzi, Pentru cel dintâi, cel puţin, porunca era să fie adus în lanţuri la Stambul, unde urma să i se taie capul.

Dar, bătrân cum era, fostul Voievod Alexandru Ipsilanti, din fundul Therapiei lui, \eghea asupra vieţii tiului său. Cum află ca a plecat un capagiu în Muntenia – în ce scop – el trimise pe un om de încredere să trişti – „— 4* se pericqiui rare-l ameninţa. Curieru i! în trei cu

două scape

19 anii Qe bătăliei îi scăpa respecr Poarta cu i? La’s e «„” – *ţf* ne de re mnor nstantin i?**

ţilor

Un boier al vremi., l Mano,»

Într-un fel de amintiri ce scria pe greceşte: „1806, octom urie 10, miercuri, în timp de noapte, a sosit în Bucureşti preafericita veste ca la 4 a lunii a fost numit din nou Domn şi stăpânitor a toată Ungro-Valahia preaînălţatul şi prea milostivul nostru domn Constantin Vodă însilanti 1 pe care Dumnezeu să-l ţină întru mulţi ani – în locul Domnului Alexandru Şuţu… iar în ziua de sâmbăta a venit serdarul Mahai din Consta n ti no pol la mitropolie cu frumoasele veşti ale acestei fericite domnn, *aducând scrisori către boieri de la preaînălţatul Domn Alexandru Yodă însilanti*, *bătrânul tată al Domnului nostru*, şi a doua *7, 1*, duminică, a pornit serdarul la Camenţa, cu această veste către Domnul nostru Constantin Voievod”.

Aşadar, acolo la Therapia, bătrânul Vodă Alexandru nu avea astâmpăr, om de 70 de ani ce era. Şoaită fiului său îl îngrijora sau îl bucura, acum ca şi un sfert de veac mai în urmă.

Constantin însilanti se întoarse în ţară rămânând o vreme la Focşani, intrând în Bucureşti abia la 15 decembrie, plecând din nou de acolo după cinci luni, în mai 1807, revenind în capitală (de la Râmnic) la 27 iulie, şi iarăşi părăsind Bucureştii, Ia 16 august, pentru a merge în Moldova, unde rămâne până la l martie 1808, „când", zice acelaşi Mihai Mano în însemnările sale, „s-a sfârşit stăpânirea Domnului Constantin însilanti, fund nurnit guvernator al ţării generalul Kuşmeov, în Divan".

Ce erau toate drumurile acestea ale hărţuituiu' Voievod?

Era războiul.

Ruşu nu se mulţumiseră cu reînnoirea domniilor ui Moruzi şi Ipsiianti. Pentru a face o nouă călcare a tratatelor cu neputinţă – mai ales pentru a pune o dată pentru totdeauna stăpânire pe ţările noastre – ei declaraseră Porţu mult temutul război, iar Vodă Ipsilanti urma pas cu pas armatele ţarului, stând la Bucureşti când ei au ei acolo, mergând la Râmnicu-Sărat, la Focşani, la Iaşi, când oastea moscovită se retrăgea în vederea unor armistiţiu

n mi în sfârşit, în martie 1808 (patru ani înainte de sfârşi-u războiului, terminat în 1812 prin evacuaiea principa-[e' Or, dar prin răpirea Basarabiei), Constantin Ipsilanti u scos din domnie de către chiar prietenii săi ruşi, care-l!

— a Bucureşti, un guvernator mosco\it. Von co*° a Stambul, mâma sultanului pe fugarul Voie-Muntean se potoli numai prin grozavul act de răzsera să-şi mângâie nevasta la Kiev, numind în locui



bunare ce împlini asupra tatălui acestuia, învinuit de trădare către împărăţie, fiindcă înştiinţase pe fiul său de pericolul ce-l amenința, bătrânul fost Voievod Alexandru în băgat la închisoare, unde urmară obişnuitele chinuri la care în supus pentru mărturisirea unor averi adevărate sau închipuite. Pe urma, după ce i se stoarseră toate mărturisirile, fu omorât.

Astfel sfârşi, la 70 de ani trecuţi, şi omul acesta, care ştiuse să se strecoare prin atâtea primejdii ale vieţii, dar care, la bătrâneţe, trebui să ispăşească atât de crud politica de duplicitate faţa de Poartă, pe care o avusese atât el, cât şi fiul său.

Constantin Ipsilanti în despăgubit de ţar de toate pierderile ce suferise în Turcia. I se dădură bani şi moşii, pe lângă toate cele pe care le mai avea de altfel în Ţara Românească. El trăi la Kiev cu numeroasa lui familie, făcând în anii din urmă politică grecească în cuprinsul imperiului moscovit, unde fierbea cazanul Eterici ce va izbucni în curând. Sub oblăduirea lui s-o fi format sufletul liulus său Alexandru, vestitul şef al acelei revoluţii greceşti, pe care însă el, Constantin Vodă, nu mai avu norocul să o vadă. Muri acolo, încă tânăr, la vreo 56 – 57, de ani, între 1816 şi 1817.

Văduva lui, Doamna Saâta, avu de dus un plictisitor: şi foarte lung proces cu rudele bărbatului ei, fraţii Mano; fiii acelui Alexandru care ţinuse pe Domniţa Ralu, sora; lui Constantin Vodă. În 1835 ea trăia încă, la Coşmţa în gubernia Cameniţei, de unde cerea ca din veniturilel mănăsttrii Mărcuţa, care erau ale ei, să se facă „o şcoalăj de meşteşuguri” în piatră, la Bucureşti. Sângele Văcăreş iilor nu se pierduse în vinele înstrăinatei Doamne.

Cst despre sora lui Constantin Vodă (mama a celor J Mano care amarau bătrâneţele Doamnei Saâta), femeie! greacă prin tată, prin mamă şi prin bărbat, ea r a mă se nemişcată, toată viaţa, în casa ei de la Therapia, şi nu a îi putut deştepta interesul nostru, al românilor, dacă ti sfârşea în chipul cel mai tragic pe care şi-l poate închio cineva.

Ca şi fraţii ei, Domniţa Ralu fusese crescută cu rmv îngrijire, căpătând desigur şi ea din învăţătura atotşitorilor Linchou, Panzini şi Raicevici. În tot cazul, vorbŁ bine, în afară de limba ei părintească, greaca, şi de la stăpânirii, turceasca, „pe care, mult-puţin, o ştiau fanariotele, având nevoie de ea pentru cumpărăturile

n-aş. ’n *aar* de aceste limbi, zic, mai ştia, a şi fraţii ei italieneşte şi franţuzeşte, care era *„în uşa da poco tempo alle corti di Valachia e di Moldavia*...

Pe la începutul veacului al XIX-lea, în casa acelei domniţe era un piano *„... car îi est rare de visiter une tnaison a Constanţi no pole sans y trouver un piano, ei la uitare est ici instrument de tont le monde”*, după cum spunea contesa de la Fierte-Meun în scrisorile sale. Se dădeau şi recepţii, urmate de baluri, la care, în rochii foarte elegante, tinerele fanariote jucau *„Ies contre danşes f răneai* se s*f les quadiilles allemands*, *et ce que Von nomme ici des conyms*, *c’est a dâre des anglaises”*. Servitorii aduceau, pe tăvi de argint, îngheţată, prăjituri, limonăzi şi vin, iar fetele conversau în toate limbile cu o uşurinţă de necrezut.

Dar, înainte de toate, mai mult decât învăţată, mai mult decât elegantă, mai mult decât muzicantă şi mo – denă, Ralu Mano era o femeie energic. Când în 1788 soţul ei fusese închis la Bostangii împreună cu fra le Constantin, ea răscoli Stambulul pentru a-l scoate de acolo. Alexandru Mano era mare logofăt al patriarhiei, unul din cele mai de vază locuri ale coloniei grec şti din Fanar. El, odată închis, postul devenise vacant şi-l râvniră ca atare mulţi din ambiţioşii timpului, printr care îndeosebi Ştefan Mavrogheni, nepotul Voievodului Nicolae al Munteniei, şi Alexandru Moruzi, viitorul Domn Consultată astipra acestei numiri, Domniţa Ralu scrise într-o izbucnire de ură patriarhului: *„Que în import*, *qui soit fait grand logophete*, *tneme le bedeau*, *plusto que le fils de Constantin Moruzi*... *Le bedeaţi*, servitorul bisericii, mai curând decât duşmanul bărbatului şi al tatălui ei.

După întoarcerea lui Alexandru Ipsilanti „di soare”, ginerele Alecu Mân fu din nou ales mar ogof t El trăi până în 1813, lăsând în urma tui o văduvă vre 5? de ani, cu cinci copi şi cu nepoate măricele, cărora făcea recepţii şi fealuri în «aşa ei de la într-una din zile, în aprilie 1818, un foc la palatul ambasadei francez din acea localitat Un putern-ic ’ni care sufla din largul Mării Negre aprinse ioa-l sale

dimprejur, op-l la număr, dintre care cea dijitâi, e lipită de ambasadă, era pătatul domniţei Raiu se întinse <m o atât de uimitoare repeziciune, încât

101

— II. n casă. Domniţa Ralu

„Nitor izbuti să scape din ea i înâuntru, un singur servitor (o copiii? 1 nep<H vă era afară? st /Soli Hăcărilor. n în & cu doi „Dar muri înăbuş. ta ars.mp.

— Oameni! ni

Ralu Mano axea 06 de a>e case.

FAMILIA MAVROYENI

DOAMNA MĂRIOARA ŞI MINUNATUL EI SOŢ

odă Nicolae Mavroyeni a rămas în amintirea poporului ca un Harap Negru cu o buză de-o palma şi cu colţii scoşi afară ca de mistreţ. Se zice de el că avea o gură la ceafă pe unde scotea oasele când înghiţea mielul nemestecat;

că avea dinţi de oţel şi când băga paraua în gura o făcea praf dintr-odată; că era scris pe mâini şi pe picioare cu slove turceşti pe sub piele ca să nu se lipească glonţul de dânsul 1”… şi câte şi mai câte.

Dar deşi vorbele acestea sunt arătate de Ion Ghica într-una din \estitele sale scrisori (le-o fi cules şi el poate din popor) totuşi acelaşi autor pune în gura unuia din personajele sale următoarele cuvinte:

„Mavroyeni era pui de om, mă! Ala, când punea gheara pe câte unul, măi, îl juca în labe cum joacă pisica pe şoarece, mă! Ţinea cu săracii, aşa să ştii tu, mă! Pe boieri îi strângea de gât, mă! Unde în zilele lui să vezi hoţi la drumul mare, sau unde să vezi cerşetori pe uliţe, că-i strângea pe toţi la spital la dânsul şi-i ţinea pe vin şi pe mâncare, mă! Mi-aduc aminte că-ntr-o iarnă era un f n g, mă, de crăpau lemnele şi pietrele, şi, fiindu-i mila de săraci să nu degere, mă, a poruncit de le-a aprins zece mângâie cu cărbuni, mă!…”

Acuma era Mavroyeni un harap buzat cu colţi de mistreţ, care mânca banii cu dinţii lui de oţel, sau era un om care curăţise ţara de hoţi şi care ţinea cu săracii,

dându-le în spitalul său de mâncare şi de băut şi încălzindu-i iarna ca să nu degere?

Ambasadorul austriac din Constantinopol, baronul Herb-rt von Rathkeal, îi scria lui Kaunitz despre Mavroyeni că este „un om fals, mincinos, lacom şi nedelicat”, iar prinţul Kaunitz, marele cancelar al Mariei-Theresei şi al

Ul>Iosif al II-lea, îi scria lui Mavroyeni că felicitările j-” 1 trimite pentru numirea sa ca Domn al Ţării Romaeşti sunt întemeiate pe reputaţia acestuia „de om înţelept, moderat şi drept”.

103

Enăchiţă Văcărescu spune că era „o poznă a firii”, prost, neştiutor de carte, necunoscând bine nicio limbă, nici măcar greceşte şi turceşte – iar istoricul turc Abdul-Rămân zice că era un om deştept, învăţat şi cunoscător ai Dreptului gintelor.

Dionisie Eclesiarhul spune că era „un nebun”; Vaillant spune că era „un geniu”!

Xenopol îl descrie „iute şi aprins, pornit şi apucat, crud şi neomenos, lacom şi nesăţios”; Ionescu-Gion zice: „Bătea de zvânta, dar iubea... Este eu neputinţă ca un medic psihiatru să îi putut spune de Mavroyeni că era un nebun”.

Şi aşa mai departe.

Ah! şi încă ceva Contemporanii lui spuneau că era un fost pirat, fiul unui pescar – iar el însuşi se zicea din neamul Moruzeştilor, coborâtor din nobilii italieni

Mo roşi ni.

În tot cazul, părerile acestea, care se bat cap în cap, dovedesc până la evidenţă un lucru: că Nicolae Vodă Ma vroyeni fusese câneva! [Cine? ţ să vedem.

El a fiul lui Petre Mavroyeni şi al Kjrei Preguline rlin insula Păros din Arhipelag, Tatăl său nu era nici pescar, dar nici nobil italian, Era un grec destul de bogat care-şi vedea de pământul său, de moară, de capre şi dl bruma de avuţie ce îi rămăsese de la părinţii lui. Ocupa

funcţiunea de vice-consul austriac. Nevasta lui, Kira PrŁ

gahna, era o femeie primitoare, voinică, rău îmbrăcaţi

Căsătoria lor trebuie să fi avut loc prin anii 1730, di care se născură mai întâi un nu, Dumitru, apoi o laţi

Irina, şi în sfârşit, prin 1735 sau 36, Nicolae (după cai a mai urmat o fată care se va mărita cu ciudatul Gândi despre care va fi vorba mai jos).

Se zice ca popa din Santorin, venit să blagoslo\ea si pe micul Nicolae în leagăn, i-ar fi prezis că-i va fi „cariei strălucită", ceea ce umplu pe părinţi de a li ta bucul încât ei nu mai auziră sfârşitul logosului preoţesc; „B Doamne, să-i fie şi sfârşitul la fel!"

Şcoală, nu prea multă, făcu în ostrovul său, dar îij sa de ambiţios îl împinse de tânăr în viaţa cea larga întinsei lumi care-i stătea deschisă. Că a fost marii nu încape îndoială). tatuajul pielii sale, precum şi lirr greacă a porturilor, pe care o vorbea, sunt două îndeşti

104

cuvinte pentru a crede lucrul acesta pe care biografii neagă, însă neastâmpărui îl împinse de pe mare 7-„nou pe uscat... Ia Stambul, acolo unde zâmbea viitorul fiiror celor care voiau să lupte cu viaţa şi s-o învingă. fu în capitala imperiului avu norocul să intre, după foarte uită \ reme, ca impiegat în banca grecului Hagi Ni-SCachi. Învăţă de la ei italieneşte, bine, şi franţuzeşte, Crost Nicolaehi (probabil Anstarchi) era bancherul lui niezaerii-Gahi-Hassan-Paşa, comandantul suprem a) flotei tornane, cel mai viteaz, cel mai straşnic, cel mai mare, O l mai vestit din câţi capudani avusese vreodată imperiul turcesc. Mavroyeni fiind deştept, dezgheţat, fost marinar şi cunoscător a mai multor limbi, bancherul paşalei M propuse acestuia ca secretar al dragomanului său, care era pe atunci Arghiropol. Intrat în aceasta funcţiune, tânărul Nicolae avu daru! să placă, dar mult de tot, grozavului Hassan Paşa, care până atunci n-avusese decât un singur prieten, un leu, pe care însă tocmai fusese nevoit să-l împuşte pentru a nu fi mâncat de el. Locui fiind vacant, Mavroyeni înlocui leul! Trei ani mai târziu probabil în 1767 – Arghiropoi muri. Locul fiind

vacant, Mavroyeni înlocui pe Arghiropol!

lată-i deci, la vârsta de 31 de ani, mare dragoman al marinei împărăteşti şi prieten bun al viteazului Hassan, capudan paşa ai amiralităţii.

O

Popa din Santorin avusese dreptate. Mavroyeni făcu din funcţia sa ceva nemaiauzit până [atunci. Dragomanul marinei fusese până la el un secretar care primea pe străini sau cererile străinilor, tălmăcind [în limba turcească păsurile fiecăruia. Deschidea corespondenţa şi primea lume în anticamera paşalei. Atât şi Inamic mai mult. Dragomanul Nicolae nu înţelese astfel [lucrurile. Cererile ce i se aduceau nu erau numai tălma-J-ţte, ci şi rezolvate de dânsul. La scrisorile pe care le F1 tea, răspundea el însuşi, iar lumea din anticameră raÎON pătrundea până la şeful amiralităţii. Era mâna r-aptă a acestuia, conducând alături de ei administraţia Ur-g) i marine imperiale, l – înconjurat de-o Curte în miniatură, dragomanul um-cu alaiul unui mic Voievod. Când vorbea, i se răspundea „ăla; când zâmbea, râdeau toţi în hohote; iar, la cel st mic semn al său, toată lumea alerga de parcă ar fi poarta imperiului în joc”.

Întâmplare norocoasă pentru Mavroyeni făcu ca

105

tauşanu” dispreţuia din adâncul sufletului său de insular, je marinar şi de democrat, pe lanarioţii cu blazoane iţe, care formau elita societăţii constantinopolitanc „ede-rea scopurilor sale viitoare, lui îi trebuia o fată

„Narale. Coroana în cap îi va pune-o el însuşi. Şi găsi rul-rriii t o ţie o hâcă de bancher, cam prea grăsulie, cam prea. Ăpsită, cam uşuratică şi cam încăpăţânată, dar bogată utn oară Scanavi. Nunta trebuie să fi avut loc în chiar ai**” i i – *7 – 70* anul acela, *17/6*.

Mâncară avea 20 de ani mai puţin decât soţul ei, o i ta de vreo 17 – 18 primăveri, despre care Thomas Hope ce ca *„şi ei te n eul e te un peu plus large que haute, elle au, răit eu un ar de diginte peu cotnmun*”. Se îmbrăca toarte

luxos; era albă la faţă (din pricina văpselei) şi semăna, ne asigură Lady Craven, cu ducesa de Gordon, ceea ce noua nu ne spune nimic, fiindcă nu ştim cum arăta ducesa de Gordon.

Iată portretul ei fizic. De altfel, o pictură murală din casa lui Ştefan Mavroyeni de la Therapia, care a fost fotografiată de un domn de Remeck şi reprodusă de Blancard în cartea sa, înfăţişează o femeie extrem de grasa – guşa, piept, burtă – astfel cum o desene Hope pe Mănoara – aşa încât e mai mult ca sigur ca portretul acesta este al nevestei lui Nicolae Mavroyeni.

Cât despre portretul ei moral, s-a însărcinat extrilor dinarul Thomas Hope să ni-l tacă în câteva pagini atât de elocvente şi de magistrale, încât nu ne mai rămâne decât să-i urmărim textul pentru a cunoaşte, după atila amar de vreme, suâleţelul acelei femei.

Dar mai înainte, să ne fie îngădui! a prezenta ciulo ru lui pe Thomas Hope, pe care n-ar trebui să fie sullare menească să nu-I cunoască şi pe care smteni siguri că ” l ştie nimeni.

Hope era un olandez bogat din Amsterdam, puţintel ventuner, călător pasionat, iubitor de artă, observator) n minte ageră şi literat de frunte. Cutreieiase în tine-l efe timp de vreo 10 am, toată Europa, coasta de noi d’Airicu şi cea apuseană a Asiei. Se stabili apoi în An-îlia’ apucându-se de sens. Când dădu la iveală amintirile în călătorule lui în Turcia, succesul fu atât de mare încât, a londoneză atribui această operă penei lui Lord. on. Atât din modestie, cât şi pentru a urma curentul. ei de atunci, el dădu amintirilor sale forma unui mtitulându-l *Anastase, ou Ies Mémoires d’un Grece*. niajontatea episoadelor din această carte sunt trăite



*t*, steaua lui să se mai înalţe cu o suliţă pe cer. li

Din anul 1769, imperiul otoman era din nou în răzb.

cu cel moscovit. Ecaterina a II-a, nutrind planurile ei (>, cucerire a Constantinopoaului, încercă în toate chipurij să răscoale pe grecii din cuprinsul împărăţiei semiluu i

lucru care izbuti un an mai târziu în Moreea1. Hav-l

Pasa în trimis în fruntea unei numeroase flote pentru.

linişti pe răsculaţii maruoţi, şi Mavroyeni, fireşte, îl J

tovarăşi. Expediţia în norocoasă, chiar strălucită. Gloijj crescă & dă a amiralului se răsârânse şi asupra dragor M

nului său. Mavroyeni capătă încrederea tuturor potenU

ţilor turci, chiar a sultanului. Cât despre Hassan Pasa, fi se mai putu despărţi de el. Crud şi nemilos cu toată i mea, cum vedea pe tălmaciul sau i se descreţea frunt şi se făcea dintr-odată din fiară „om". Cu toată deosJ

rea de vârstă – aproape 40 de ani – Djezaerli Gazi J

Nicolae Mavroyeni se făcură fraţi de cruce.!

Cu o atare nesmintită prietenie în cârcă, e firesc]

Îi început să-i umble dragomanului gărgăunii în J

Auzea, ziua în amiaza mare, glasuri din senin, care-i pod ce-au să facă cutare sau cutare lucru. Numea aceste glaj

„Demonii săi familiari" – o netăgăduită remimsci a lecturilor sale clasice, dar numai o reminiscenţă, dacă ar fi avut o mai adâncă cunoştinţă a lucruj ar fi sunt că „demonul" lui Socrate îi poruncea ni

„Să nu facă ceva", pe când demonii săi, mai pracl porunceau întotdeauna: „Fă!". Şv astfel, într-o bun primi de la nevăzuţii lui tirani porunca: „Fă-te Dor

Şi se făcu.

Dar mai trecu ceva apă prin Bosfor până văzu's]

aceea. Pentru a ajunge Voievod al Ţării Româneşti rele dragoman al amiralităţii în nevoit, după cuie vedea, să calce peste cadavrul duşmanului său. C

dovedeşte ca prietenul grozavului Hassan Paşa erl ce se cheamă „un om tare".

Cum nu este lumină fără umbră, nici tărie nu es slăbiciune.

Slăbiciunea dragomanului era dragomăneasa. la Kassim Paşa, tălmaciul capudanului poruncea, fulgera. Acasă la el cânta găinai întoarcerea lui Mavroyeni din

Moreea căzu în 1773. El avea vreo 37 de ani şi era neînsurat. Atât sit lui oficială cât şi prietenia cu marele Djezaerli hŁ făceau dintr-însul o partidă din cele mai strălucite

106

de autor şi constituie cel mai vid, colorat şi credincios document ce se poate avea asupra imperiului otoman din veacul al XVIII-lea. Icoana lui Nlavroyeni, pe care Hope trebuie să-l fi cunoscut intim, iese parcă vie din rama acestei cărţi. Cât despre Doamna lui…

Dar să nu anticipăm. Să urmărim pe omul acesta din lipa sosirii lui ia Constantinopol, când:

„Cu ochii aţintiţi asupra icoanei ce mi se înfăţişa vedeam ieşind din apă, unele după altele, minarete, de muri, cupole şi case, care se desfăşurau de-a lungul mălurilor, oglindindu-se în valurile argintii ale mării, sau se ridicau sus pe dealuri, părând că se împreunează cu nourii. Ameţit de această privelişte, simţeam că nu-ijj este sufletul destul de încăpător pentru a îmbrăţişa astfel de splendoare. Abia mai puteam răsufla; mi-d aproape teamă ca cea mai mică adiere să nu risipeai această minunată arătare – să nu văd năruindu-se1 faţa ochilor mei, a-ntr-un vis mincinos, imensul orac – „Eram încă cuprins de mirare şi de admiraţie, ca trebui să mă urc într-un caiac aurit, care urma să mă di! la Fanar, unde locuia Mavroyeni, ca de altfel mai t grecii de vază din Constantinopol. După ce părăsiră! corabia, la fiecare lovitură de vâsla barca noastră alunei în faţa unor noi palate, din are cel din urma mi se paj întotdeauna cel mai frumos, în fiece clipă îmi spuneai aceasta trebuie să fie locuinţa dragomanului. Dar pe îl sură ce înaintam, treceam în faţă unor mahalale 3 sărăcăcioase. Mirarea mea în mare când debarcarăm! un mal urât, intrând într-o stradă îngustă şi murda Dar nu puteam crede că este adevărat când, arătându-rri o casă neagra, veche şi gata să se năruie, mi se spusa aceea este locuinţa lui Nicolae Mavroyeni. Eram sigur tovarăşii me” glumeau. Intrai înăuntru cu inima strâl însă ruina aceasta – o îmbrăcăminte pe care o au l casele din Fanar v ascundea

înăuntru nişte apartarrn mobilate cu toată strălucirea orientală. Podelele l acoperite cu covoare persane, pe pereţi atârnau cal din Genova, duşumelele erau aurite, şi în vase de «J ardeau cele mai rare parfumuri. Înţelesei atunci că aci umilinţă din afară era un omagiu pe care l-a dl grecii poporului turc, care nu putea îngădui creşi să trăiască în lux. îmbrăcămintea era la fel cu loci la ei acasă, grecii purtau blănuri – şaluri şi bijutea când ieşeau în oraş se îmbrăcau în stofe de râffl coloare închisă şi uneori roase”.!

108

Tri afară de casa de la Fanar, Mavroyeni mai avea şi la Therapia, mult mai luxoasă încă decât cealaltă, f ndcă extra*muros* legile împotriva raialelor erau exeitate cu mai puţină rigoare. Mai ales grădina acelei c. cujnte era de-o frumuseţe neîntrecută. Terase înflorite coborau până în Bosfor şi în spatele casei chiparoşi ceujari se oglindeau în apele unui lac artificial, pe care se njjmbau copiii dragomanului în bogate calce. Avea bunicul

Scana vi bani destui pentru a face nepoţilor toate chefurile.

Dar să ne întoarcem ia Thomas Hope şi să vedem când şi cum a cunoscut el pe Mărioara Mavroyeni.

Eram”, zice el, „de mai multe săptămăm la Consta a-ţi no pol şi nu văzusem încă pe nevasta dragomanului Nu trebuie crezut că ea trăia ca o tuicoaică închisă în harem, dimpotrivă, pentru a avea mai multă libertate, îi plăcea să petreacă vara şi toamna la ţară, pe Bosfor” „Într-o clipă amiaza, Mavroyeni mă luă cu el în caic şi mă duse ia Therapia să mă prezinte nevestei sale. O zări din barcă plimbându-şi corpolenţa pe mal. Era foarte gătită, şi de n-ar fi fost mai mult largă decât înalta, ar fi avut o înfăţişare foarte ţanţoşă. Era întovărăşită de câteva slujnice, din care una mergea înainte, legănând în faţa ei o pană de păun pentru a alunga muştele de pe obrazul ei, care strălucea ca o pictură lustruită, iar alta umbla la spate, ţinând coada rochiei sale spre a o împiedica să mătură cu ea praful de pe stradă”.

„Totul fusese bine alcătuit pentru ca un nou venit ca mine să fie pătruns de respect şi de admiraţie. Dar, din nefericire, pe luciul apelor se zări de departe un punct negru care se mişca, înainta cu repeziciune, făcându-se din ce în ce mai mare până când, cu ochii aţintiţi asupra-i, descoperi ră în ce este. Nu era chi ar un mo n’s t ru mări n, dar era ceva încă mai urât şi mult mai primejdios. Era, caicul poliţiei, marele Bostangi-Başa, care venea să cozile rochiilor domniţelor grece, când acestea între-ujungimea îngăduită de legea turceasca. La această nspăimântătoare vedere, braţele celor şase sclave căzură’s. şi odată cu ele căzu şi coada stăpânei lor, Dragomă – aşa. care cu câteva clipe înainte parca abia se putea? Că i? un Deodată te sănătoasa, măturând praful stră-cu b ana-i de hermină albă ca zăpada. Ea nu se mai decât când ajunse acasă”.

«U urmară cu toţii în grabă, şi când furăm în siguranţă ce u?” i încuiate, mi se spuse că pricina acestei starea atmosferică. Fiind încă necunoscător

109

ridic ochii

capul afară şi praju persoane su

l li tă *

pitatşicare *1* – cum M şi ştrecui.1 se certas

bucătărie, nimic udisecat.

„Nrvmtipândi, iil – „VI

Ime care! ultima lun-i, p jworuzi vuicvvi”: iirise – cum – i odfi Matlach, dragosteŁ «i bătuse nevastti pâtnarhu! cu arhontu Luturi *W* „d Lui Hope ob nu & acu pe p., de artă, viaţa ace, şi cu oarel pe, intrat în hora jue u pe – urând”, spusese.]

nnourn care», jezianţui m, i furtuna ce. lucrurhe: nu era ce

e ml DCi – n-nm-nsaad >” – tia-l iţa i ui i.

nu; plăceau iemeile g căruia nup: Slinandicoasa o’ JJ, t de seama că mândra.

locuia la J

tul Munte.

rţ Theoiana ce < (*Q* Kr-ne”. – c.*

I la p latăcr –, fe[?: r

[sjevasta lui Mavroyeni fiind o persoană foarte cu în cercul ei, chemă pe tânărul străin la o parte şi-l De mai multe ori, cu multă bunătate, îi arătă că aujt-ţi” rf>a sa este periculoasă, fiindcă îi expune la „cennlirwc, „... *

ra publica într-o lume rea şi clevetitoare. Îi mai spuse Z întrucât o priveşte, ea renunţase la dragoste, că ea C3 pfera prietenia unui bărbat pe care să se poată sprijini, Pl prieteni: între femei nu există, şi în sfârşit că ea priC a intrigile amoroase ale altora numai de departe şi pentru a petrece.

Mişcat de atâta bunătate, tânărul amorez îi deschise mima îl u însângerată. Căci el iubea şi deci suferea. O prietenă femeie, ce lucru plăcut! îşi puse în ea toată încrederea.

Felul cum vorbea cu mine”, zice Thomas Hope, „era ca a unei mame faţă de fiul ei, şi se părea că singura ei dorinţă era să mă ocrotească împotriva neplăcerilor ce mi-ar* fi putut pricinui lipsa mea de experienţă. Dar avui în curând dovada că ar fi dorit să mă lipsesc iată de ea de prudenţa pe care mi-o recomanda faţă de altele descoperirea aceasta făcu ca eu să-i vorbesc cu amărăciune, şi ea să-mi răspundă cu cruzime. Astfel se isprăvi prietenia noastră, ceea ce nu împiedică sa rămân bine înti pa rit în amintirea acelei excelente persoane!”

Duhovnicul ei fiind plecat, pentru motivele pe care le-am văzut, la Muntele Athos, Mărioara rămăsese lipsită de sfaturile sfintei biserici, şi astfel necuratul se furişă în sufletul ei, îndemnând-o să caute răzbunare împotriva celui care o nesocotise. Ea se apucă să scrie spătarului în Moldova – sau poate puse pe altcineva să facă treaba aceasta – pentru a-i deschide ochii asupra purtării nevestei sale, arătându-i că-l face de râs în societatea consta n ti no poli ta na. Theofana fu rechemată în Moldova şi întâmpinată la Galaţi de soţul ei, care, după ce o sărută ateste, îi spuse cu blândeţe că vocaţiunea ei pentru viaţa

monahicească îl hotărâse s-o trimită la mănăstire

Thomas Hope, care ajunsese să se cam sature de dragostea Theofanei, merse la Mărioara pentru a-i mu! urm de serviciul pe care i-l făcuse, ceea ce îndârji încă ai- mult pe simandicoasa dragomănească. Ea stărui pe inga bărbatul ei să nu n-ai primească pe nesuferitul acesta Străin în casa lor. Mavroyeni, care ţinea la Hope, nu deşi dragomanul ştia mai multe limbi, lui numai una «ingură (greceşte), ea se tragă bune foloase din ceea pe care o vorbea, ind deci ca o moară stricată, bietul Mavro



yeni, de leharnete, ceda, rugând pe Thomas Hope să nu-i mai calce în casă.

Grozavul Mavroyeni, acea „pozna a firii", era aşa de sub papucul nevestei, sau, cum se spunea pe atunci, era un „ginecolatru". De nu era Thomas Hope, nimeni, niciodată, n-ar fi ştiut lucrul acesta.

Ss acum c-am arătat firea coanei dragomănesc, să vedem cum a ajuns ea Doamnă Lucrul merse foarte anevoios.

Deşi „demonii săi familiari" îi porunceau mereu Uu Mavroyeni să se facă Voievod, se aflau totuşi în Fanar alţi demoni, în carne şi oase, care luptau din răsputeri împotriva dorinţei tăuşanului. Aceştia erau, în primul rânci, toţi grecii din cele câteva neamuri vreo opt la număr – care credeau că scaunele ţărilor dunărene erau un exclusiv apanaj al lor şi nu puteau concepe ca un insular, un „ţăran" cum îl numeau ei pe dragomanul marinei, să le sufle lor sfântul drept de-a stoarce de bani pe munteni şi pe moldoveni. Deşi cei mai mulţi din aceşti fanarioţi nu aveau o vechime mai mare de 100 de ani, iar unii din ei numărau abia două sau trei decenii de evghenitate, totuşi ei nu puteau concepe să mai intre în rându lor un fost marinar, fără prea mare avere, fără nicio legătură de familie şi fără o deosebită cultura, care trebuie mărturisit că îi caracteriza îndeobşte pe competitorii greci ai scaunelor româneşti, întreg Fanarul se uni dec împotriva noului venit, iar capul conspiraţiei fu un boga' bancher

grec, Celibî Petrachi, pe care-l mai sprijini (1 ambasada rusească pentru cuvintele pe care le vom arate mai jos.

Mavroyeni, dimpotrivă, nu avea decât doi prieteni. Pi bătrânul său ocrotitor Djezaerli-Hassan-Paşa, şi pl Choiseul-Gouââier, ambasadorul Franţei.

În vara anului 1785, sultanul Abdul-Harnid merse \ [

tr-o zi – era în iunie – să petreacă o întreagă după amiază la conacul lui Hassan Paşa, pe malul asiatic *i*

Bosforului. Amiralul! Io tei se folosi de această! n-ai bunăvoinţă pentru a-şi pune planul în execuţie. Aruncându-se la picioarele padişahului, ceru pentru prietenul ss

Nicolae Mavroyeni coroana ţării peste care domnise Mir**

cel Bătrân şi Mihai Viteazul. Sultanul, mitat – căci i se aştepta deloc la cererea aceasta – răspunse că n-al nimic împotrivă. Să se ceară mazilirea lui Mihai Su şi va face pe dată firmanul de confirmare a lui IV1

yeni.

112

Auzind această nemaipomenită veste, ca un singur om rulă tot Fanarul în picioare, împingând înainte, ghion-56 Nu-l Pe Celibi Petrachi. Acesta ajunse drept la marele în iar marele vizir la sultan. VI Înălţimea Ta", spuse Sahm-Ali lui Abdui-Hamid, „na

„Putea încuviinţa cererea acestui bătrân de capudan i s-a care, după ce a jefuit ostroavele din Marea Egee, rea acum ca dragomanul său să pustiască şi Ţara Românească!"

Abdul-Hamid era omul care dădea întotdeauna dreptate celei de pe urmă persoane cu care vorbea. Hassan Paşa îl rugase să-l facă pe Mavroyeni Domn, el răspunse: De ce nu?!" Sahin-Ali îl rugă să nu-l facă, el răspunse „sigur că nu!"

Şi Mavroyeni nu fu Domn!

Deocamdată.

Dar fireşte ca pe cât triumfa partida lui Celibi Petrachi, pe atât Mavroyeni spumega de necaz. Toamna şi iarna o petrecu în necurmate alergături şi îndeosebi pe la

ambasadele Angliei şi Franţei.

Amestecul puterilor europene în afacerile dinlăuntru ale Porţii arată starea de decădere la care ajunsese Imperiul Otoman la sfârşitul veacului al XVIII-lea.

Ecaterina a II-a ţinea cu Mihai Şuţu numai din pricina însemnatelor sume de bani pe care Domnul Munteniei le trimitea la Petersburg miniştrilor ei – iar Anglia ţinea cu Mavroyeni, fiindcă Ecaterina sprijinea pe Şuţu. În această privinţă numai Franţa avea o politică bine stabilită şi o diplomaţie prudentă. Ea urmărea – în înţelegere cu Anglia, de altfel – admiterea libertăţii navigaţiei în Marea Neagră, care era pe atunci deschisă numai celor două puteri riverane, Turcia şi Rusia, în vederea reuşitei acestei politici, Choiseul-Gouffier care „se ferea să dea sfaturi lui Mavroyeni”, îl chemă totuşi într-o zi la el şi-i făgădui că-i va sprijini candidatura la scaunul Munteniei, dacă el, marele dragoman al Flotei şi prietenul amiralului, îi va da la rândul său tot concursul „în afacerea Mării Negre”. Mavroyeni făgădui, şi amând-o se ţinură de cuvânt.

Dar dragomanul lucra, fireşte, pe două fronturi, căci el era prea încărunţit în afacerile Stambulului pentru au şti ca sprijinul ambasadorului Franţei nu-i putea fi caj’uns. împreună deci cu neclintitul său prieten Hassan a-a – care strigase sus şi tare că afrontul ce i s-a făcut n răzbunat – el puse la cale răsturnarea ministerului o

Comanda W, 90 113

otoman în fruntea căruia se afla acel Sahin-Ali carezădărnicise candidatura la domnie. În locul acestuia fu numit mare vizir lusul Paşa, fost sclav de-al amiralului Djezaerli Hassan şi omul sau de încredere.

Roata norocului se întoarse – dar, înnebunit, Fanarul era din nou în picioare. Toţi foştii Voievozi, beizadelele şi rudele lor îşi strânseră rândurile în jurul lui CelibU

Petrachi.

Acesta era un grec din înatolia, fost bucătar, precum fusese Iusuf Paşa sclav, şi ajuns cu încetul, ca atâţia alţii în imperiul democratismului integral, om mare, zaraful

sultanului, haznatar al imperiului şi unul din cei mai de frunte bogătaşi din Ţarigrad, Predecesorul lui Abdui-Hamid, sultanul Mustaia al III-lea, prinsese o atât de mare dragoste de el încât era aproape zilnic în tovărăşia lui, iar porţile seraiului îi erau deschise oriei ud şi la orice ceas. Abdul-Hamid îi arăta de altfel aceeaşi bunăvoinţă, aşa încât numirea lui Iusuf Pasa ca vizir nu împiedică pe Petrachi să jure prietenilor săi că atâta vreme cât va trăi el, Mavroyeni nu va fi Domnul Ţării Româneşti.

Se zice că grecul acesta avea şi un motiv personal de răzbunare împotriva lui Mavroyeni, căci, afirmă Le Chevalier, fusese şi ei unul din puţinii sau din mulţii iubiţi ai Mărioarei, iar aceasta îl părăsise nitam-nisam, poate pentru barba popei din Therapia.

Dar noul vizir avea o mână de fier, şi era şi un om recunoscător, care de la început arătă, prin felul sau de-al că el înţelege a rămâne mâna dreaptă a batonului amiral Djezaerai Hassan. Întâlnindu-l deci într-o zi pe zaraful sultanului – joi, 12 februarie – când venea de la Galata la Stambul, îl opri în drum, spunându-i: „Te-aş ruga, Petrachi, ca de azi înainte să-mi destăinuieşti mie trebile pe care le ai, fără a mai trece pe la serai”.

Grecul se închină până la pământ şi despărţindu-se de vizir, merse drept la serai.

I După patru zile – luni, 16 februarie – în urma sta

! ruinţei câtorva cadâne din haremul împărătesc, Abdul.

Harnici încuviinţa numirea lui Alexandru Ipsilanti ca Domn1

al Munteniei.

Sâmbăta, 21 februarie, lusuf-Paşa, care abia în ziua! aceea află despre numirea acestui nou Voievod, alerga la sultan şi, fiind primit de el, îi spuse:

— „Dar Înălţimea Ta îmi făgăduise voievodatul Munteniei pentru dragomanul marinei…”

U4

„Oh! atunci! Bine, să fie Mavroyeni Domn”, răspunse sultanul.

Întrucât Petrachi ştia că cei din urmă om cu care vorbea împăratul avea întotdeauna dreptate, el alergă, duminică, 22 februarie, la palat, pentru a da, în calitate jg haznatar ce era, socotelile sale padişahului. Între o adunare şi o scădere, el furişă lui Abdul-Hamid câteva cuvinte bine simţite cu privire la incapacitatea dragomanului marinei, care numai stoaă de Domn nu avea. Sultanul tăcu.

Zaraful simţi că-i fuge pa mî n tu I de sub picioare.

Întors în casa lui de la Gala ta, el chemă ia el pe grecii cej în a f de vază din Fanar şi, ţinând o lungă consfătuire cu ei, hotărâră sa adune toţi împreună 4.000 de pungi, pentru a le pune la picioarele padişahului, rugându-l să înlocuiască pe marele vizir”.

Abdul-Hamid, devenit deodată om energic, nu primi. El trimise după amiralul marinei şi-i spuse pe faţă: „Hassan Paşa, vreau să-ţi dau o dovadă de dragoste ce am pentru tine. Uite, mi s-au dat 4.000 de pungi pentru a surghiuni pe mareie vizir pe care mi l-ai dat tu, şi eu nu am primit”.

Amiralul căzu în genunchi, mulţumind padişahului, dar întrebându-i totuşi stăruitor cine-i oferise banii aceia. Când a t la că propunerea venise de la zaraful Petrachi, Hassan îngălbeni de mâine, arătând sultanului că foarte bine făcuse să nu primească acei bani daţi în bătaie de joc, căci dacă „umbra lui Allah pe pământ” ar binevoi numai un semn să facă, capul acelui hoţ de director al monetăriei imperiale ar cădea la picioarele lui, şi atunci s-ar lua de la mort nu 4.000 de pungi, dar 40 de mii!

— „Fă tu cum vei vrea”, fu răspunsul sultanului.

Vorbele acestea erau, fireşte, o sentinţă de moarte. Celibi Petrachi fu arestat chiar a doua zi, luni 30 martie, şi închis la cuptor, unde începură caznele obişnuite pentru a-l face să-şi\ mărturisească averea.

În timpul acesta, Hassan Paşa trimise în toată graba Un călăreţ la Bucureşti să spună din partea sa Voievodului Mihai Şuţu că „dacă doreşte să-i rămâie capul pe Umeri, apoi să ceară singur şi de îndată mazilirea lui”, vodă Mihai

nu mai aşteptă altă ameninţare. La 26 mar-tle sosi la Istanbul cererea sa de-a fi chemat la Poartă „din cauză de boală”.

— La l aprilie Nicolae Mavroyeni era numit Domn al (arii Româneşti! Nu ştim cum primi mândra Doamnă

115

Mărioara această veste, dar ştim că Hassan Paşa începu să plângă de bucurie.

La 6 aprilie începură serbările investiturii. Noul Voievod primi caâtanui domnesc din mâinile marelui vizir, şi de la Poartă merse ia patriarhie, unde i se cântă „vrednicul este”, ca în vremea împăraţilor bizantini. A doua zi, joi, urma să fie p n mit de sultan, înconjurat de strălucitul sau alai, Mavroyeni se îndrepta, călare, spre palat, în locul numit Serai-Meidan – marea piaţă a seraiului dintre moscheile Sfintei Sofia şi a sultanului Ahmed – i se aduse, în brânci, pe un om schingiuit, plin de sânge, care în aruncat la picioarele calului său.

Celâbi Petrachi! Mavroyeni întoarse capul. Alaiul intră pe poarta seraiului.

Câteva minute mai târzkt trecu şi lusul Paşa pe acolo. Nenorocitul zaraf, cum stătea jos în praâul drumului, îl zări venind şi-i întinse braţele pentru a-i cere iertare. Dar vizirul făcu semn gâdelui să-i taie capul…

Şi grozăvia nu se isprăveşte aici. Ieşind de la audienţa investirii, unde îmbrăcase cabaniţa şi cuca şi jurase padsşahului supunere până ia moarte, Mavroyeni, ajuns din nou pe piaţa seraiului, văzu deodată că i se aruncă ceva între picioarele calului. Era capul însângerat al fostului său duşman. De data aceasta, ne asigură Chioseul Gouî-iier, îl trecu un h or pe noul Voievod ai Ţării Româneşti, şi, deşi zâmbitor, dădu pinteni calului, cel puţin pentru a nu mai auzi vorbele mulţimii care-i preziceau, ca altă dată preotul din Santorin, o soartă asemănătoare cu aceea pe care o pregătise el altora.

I.

Scurtă vreme înainte de a şi Domn, Mavroyeni îi spusese lui Rathkeal, internunţiul Austriei: „O n d voi fi eu

Voievod, voi merge călare prin capitală şi prin provincie pentru a avea ochii asupra întregii ţări şi a împărţi fiecăruia dreptatea”.

Ghidul acesta II şi aduse întru împlinire, uneori poate într-un fel puţin obişnuit, dar în tot cazul, întotdeauna cu multă râvnă şi bună credinţă. Dacă a trecut în ochii contemporanilor săi drept un descreierat, vina n-a fost a lui, ci a celor care l-au silit să se poarte aspru şi crud cu oamenii cei plini de nişte prejudecăţi pe care fostul



marinar nu le avea şi nu le putea avea. Boierii noştri cei arj aveau o mentalitate pe care Mavroyem n-o putea suferi când se tânguiau că grecii storc ţara, apoi o făceau nu-ai fiindcă erau ci împiedicaţi s-o stoarcă; dar când erau lăsaţi să se înfrupte şi ei din caşcaval; nu mai aveau nimic de spus. Obişnuiţi cu ranguri şi onoruri, comozi dacă nu leneşi, puţini ştiutori de carte, patrioţi tocmai Cât le dicta interesele personale, mai mult superstiţioşi decât credincioşi, ei se lăsau duşi de-o viaţă uşoară pe care o credeau aşezată pe temelii de piatră ce nu poate îi surpată de nicio apă. Dar în afară de această protipendadă mai erau în ţară boiernaşi, mazili, negustori, răzeşi, clăcaşi, un întreg popor care suferea şi care, dacă nu purta în minte principiile Revoluţiei franceze, care încă nu izbucnise, apoi desigur că purta în suflet ura ei.

Domnii fanarioţi erau în majoritatea lor prea deştepţi, prea culţi şi prea interesaţi, pentru a nu înţelege că ei nu se puteau sprijini decât pe clasa marilor boieri care, deţinând latifundiile, puterea şi puţina cultură a vremii, formau opinia publică a ţării fată de stăpânire, de puterile străine şi de viitorime. Dar Mavroyeni era prea sincer pentru a proceda la fel cu ceilalţi – şi, trebuie spus, e! era şi prea cinstit în sufletul său, în privinţa aceasta el semăna cu cei doi dintâi Mavrocordaţi, care totuşi fură siliţi până la urmă să toarne multă apă în vinul lor. Vodă Nicolae, dimpotrivă, cu firea combativă pe care o avea, cu cât găsea mai multă împotrivire, cu atât se îndârjea mai mult, şi în loc de apă el turna oţel peste vin. De tânăr,

fostul marinar activ şi ridicat prin propriile sale puteri, nu putu suferi acea oligarhie care credea că bunurile lumii sunt apanajul căorva privilegiaţi ai soar-tei, şi dacă luptase împotriva acestei mentalităţi ca dragoman fa Ţarigrad, apoi ca Domn în ţara în care era acum stăpân, înţelegea ca voinţe luj să fie împlinită. El căută deci sprijin în oricine, în a ră de boieri. Pentru aceea poporul, ocrotit de el, I-a iubit, şi pentru aceea l-au urî t boierii. Şi cum aceştia din urmă erau cei care ţineau călimara la brâu, din vârful penei lor ieşi, în loc de un Nicolae Mavroyeni, un harap negru cu dinţi de oţel!

Dar poporul altfel cugeta. Chiar înainte de sosirea nou-u* Voievod în ţara, el cânta, prin glasul pitarului Hristachi:

Nu trecu câteva zile şi-auzim de Domn că vine Unul ce a fost în treabă



Dragoman pe Marea Albă. Ce-i zice şi Mavroyeni, Iscusit şi om ai trebu, şi încă şi un dar mai are, Că e om şi viteaz mare.

Nădejdea poporului na în înşelata. Când sosi Mavroyeni ia Bucureşti, la io mai 1786, trăgând mai în tăi la mină-stirea Văcăreşti, unde era obiceiul ca Domnul să poposească trei zile până li se pregătea intrarea cu alai în oraş, ei tăcu atâtea milostiviri şi împărţi atâţia bani nevoiaşilor, încât bieţii oameni începură iarăşi să cânte: Ne miram dar ce să fie această galantomie! Şi toţi mulţumiam, zicând că am dobândit Domn blând!

De la început, Vodă Nicolae ţinu să arate ţării deose-l birea pe care vrea s-o facă între acei care aveau nevoie să fie ocrotiţi şi acei care trebuiau ţinuţi din scurt. După ce împărţi deci milostivirile sale săracilor, adună pe boieri şi le spuse că vrea să domnească cu dreptate şi cu bunătate, dar cere că la rândul lui „fiecare să-şi facă datoria, că de nu, va fi astfel pedepsit, încât în ceea lume nici n-o să mai aibă ce căuta în iad”.

Boierii se uitară unul la altul, întrebându-se ce-o să le mai aducă şi această nouă domnie, iar spaima lor ajunse la

culme când, ieşind din biserică, văzură în alaiul domnesc doi gâzi îmbrăcaţi în zale, mergând în fruntea a 12 gaieongii" J.

Se poate ca Mavroyeni să fi căutat a impresiona spiritele prin alcătu'rea acestui neobişnuit alai, dar e pe de altă parte foarte firesc ca fostul dragoman al marinei otomane să fi înlocuit pe arnăuţi prin galeongui cei cu nişte mintene scurte Numai pân-la brâu făcute, Cusute cu găitanun, şi ia br ne tataganuri; La cap turceşte legaţi cu şalvari largi îmbrăcaţi şi cu mânice sume se… Iar prin mâini gloanţele dese!

Cât despic gâdele în zale, el întruchipa icoana Justiţiei, simbol destul de răspândit în orient.

118

Dar, în urma cuvânâării pe care le-o ţinuse Domnul, h; erii interpretară lucrurile altfel, cu atât mai mult n cât nici înfăţişarea Voievodului nu era de natură a-i inisti. Mavroyeni era înalt, uscăţiv, negricios, cu mişcări e iuţi şi privirea foarte încruntată. Cu un ochi se uita drept şi cu celălalt la o parte; ca să privească pe cineva în faţă trebuia să întoarcă capul, lucru care însnaimânta aşa mult pe boieri, încât ei nu îndrăzneau să se uite la dânsul. Dar dacă s-ar fi uitat, ar fi văzut dinţii lui cei frumoşi, şi ar fi băgat de seamă că atunci când zâmbea – ceea ce i se întâmpla des-înfăţişarea lui se schimba, căpătând o expresie de-o bunătate rară.

Ca şi alaiul său, ca şi înfăţişarea, feiul de-a domni al lui Vodă Nicolae plăcu unora şi displăcu altora.

După cum scrisese lui Herbert von Bathkeal, el începu să cutreiere capitala călare şi pe jos, îmbrăcat în toate felurile, ţărăneşte, popeşte, turceşte, intrând prin prăvălii, uitându-se pe sub cântare, iar când prindea pe vreuna! cu ocaua mică, dădea, scurt, poruncă să fie spânzurat:

*Şi pe unde nu gândeat*? *Pe acolo îi întâlneai*

*Iar după ce se-ntorcea Vedeai colea şi colea Câte unul atârnat De o şandrama legat*!

Pieţele Bucureştilor se umplură de spânzurători, de

stâlpii cărora bălăbăneau trupurile celor care prea multă vreme abuzaseră de răbdarea omenească.

Era Mavroyeni nebun?

Orăşenilor le poruncise să ţie noaptea uşile descuiate, spre a ispiti pe tâlhari şi a-i prinde astfel mai uşor «iar dese va întâmpla vreo pagubă casnicilor, va împlini Măria Sa din vistieria lui». Ispravnicilor de ţinuturi le scrisese că dacă nu vor stârpi hoţiile din ţară, pentru a nu lăsa spânzurătoarele goale îi va atârna pe ei de dânsele. Şi în scurta vreme «unde să mai vezi haiduci la drumul mare», după cum spune Chica el însuşi «sau unde să mai vezi cerşetori pe uliţe!».

Era Mavroyeni nebun?

Bisericile erau întotdeauna goale de preoţi, căci ei stăteau la câremmi – iar când un creştin voia să se în

119

chine, găsea uşa casei domnului încuiată. El porunci ca popii – de rând în săptămână – să stea de dimineaţă până în seară în biserică pentru a răspunde la cererile evla-vioşilor.

Şi *stau bieţii popi, sătacii, în spangă, ştii, ca soldaţii, Toată ziua nelipsiţi, Vitinda-se pe la stititt*!

Când se îmbrăca Vodă în haina călugărească şi mergea la vreo biserica, de-i găsea uşa încuiată, \ai de oasele preotului acelei parohii.

Era Mavroyeni nebun

În divan judeca singur, lucru în adevăr nemaipomenit. Nu întreba pe nimeni nimic, nici pe mitropolit despre canoanele bisericii, nici pe logofăt despre paragrafele legii, ci numai ce asculta pe împricinaţi, citea hrisoavele lor, şi dădea sentinţa. Pe loc poruncea să şi fie împlinită. El! era puterea administrativă, cea legislativă şi cea executivă. Boierii spumegau de necaz „dar pricinile care maij înainte tărăgănaseră cu anii, se isprăveau acum în câteva j ceasuri, şi dreptatea era împărţita.

Era Mavroyeni nebun?

Că umbla uneori într-o caretă trasă de patru cerbi)

însemna asta ceva? Cât coada câinelui lui Alcibiade, ni] mic mai mult.

Mai târziu, Mavroyeni va împinge această originalităţi puţin prea departe, dar niciodată din lipsă de judecat? ci întotdeauna din pricina imensului dispreţ ce avea el cu sau fără dreptate, pentru oameni20.

Deocamdată, pentru a nu ne îndepărta prea mult di subiect, să ne întoarcem în sfârşit la Doamna Mărâoara-i

O părăsiserăm în clipa când, după două neajunsurţ în dragoste (poate după trei, căci dragostea ei cu Celibu Petrachi pluteşte încă în taina), se răcorise de necazul ce avusese, făcând pe bărbatul ei să-i intre, ca întoadeaf una, în voie. Întâmplănie din Therapia trebuie plasatcam între anii 1783 – 1784.

Doi am mai târziu era Doamnă. Un obicei aproa) constant – fireşte că nu fără excepţii – o regulă a ce remonialului fanariot cerea ca noile Doamne să rămâi cu copiii vor la Constantinopol după plecarea soţilor U în ţările în care erau trimişi Voievozi. Unu din DotâU aşteptau apoi sosirea familiei lor pentru a proceda!

120

mă înscăunării, alţii îşi primeau nevestele cu mare cererno ungerea lor de către mitropolitul ţării. Nicolae a 3 veni nu făcu niciuna nici alta, sau mai bine zis ne amândouă. El porni din Fanar împreună cu *r* i *».

Mănoara şi cei şapte copn ai lor, însă ajunse la Văcăreşti, lăsându-şi familia la Giurgiu cu poaşŁ nu-ţi urmeze drumul decât a doua zi, pentru rti. [mipul acesta să poată lua măsurile trebuincioase la intru strălucita primire ce dorea să facă nevestei sale. f „te va ceasuri deci după sosirea sa la mănăstire, trimisei Rucuieşti un hrisov domnesc, care fu citit la toate râs „ntuie capitalei şi care spunea că a doua zi, sâmbătă, la Ceasul opt din zi (ora turcească), va intra în Bucureşti «cu voia Domnului, scumpa noastră soţie şi Doamnă, Man a Mavroyeni». Toate jupânesele şi toate muierile erau poftite la Văcăreşti pentru alcătuirea alaiului principesei.

Nici bai ba duhovnicească din Therapia, nici faţa rasă

a olandezului din Amsterdam nu par a fi impresionat pe Mavroyeni. El trebuie să fi fost unul din oamenii aceia despre care se zice că este un chibrit care nu se aprinde decât pe cutia lui. «Mica lui groasă» îi era dragă, şi-i făcea, fără precupeţie, toate chefurile, în alaiul cu gâzi şi galeongn trecuse deci şi mândra Mărioara, de la Văcăreşti la Sfântul Spiridon prin Podul Beilicului, şi de acolo la Curtea Veche, unde-şi luară noii Voievozi reşedinţa.

Curtea era, foarte de mult, dărăpănată. Când o văzu, Mavroyeni se înfurie. A patra zi chiar după sosirea lui acolo (joi, 21 mai), chemă în spătărie pe mitropolit cu episcopii săi, pe boieri şi pe negustori şi le ceru bani «care 60 de pungi, care 50, care 40, care 30, 20, 10, care 5, c'J cuvânt că vrea Măria Sa să înnoiasca şi să dreagă casele domneşti, că este şi ruşine a îi ele în mijlocul oraşului surpate, de nu are Măria Sa unde să şadă».

Două luni mai târziu curţile erau gata. Nu s-o fi făcut j113 re lux cu ele, dar s-au pus, se vede treaba, uşile şi

terestrele care lipseau, s-au prefăcut tavanele ca să nu intre ploaia în casă şi s-au mobilat odăile domneşti. Când.

Pe te 1, une) sosi în Bucureşti vestita Lady Craven.

care se miră de atâtea lucruri de la noi, nu avu nimic

Spus despre acele curţi, nici că sunt frumoase, nici

Ş'ni dărăpănate.

tem nu nsaketh Craven, născută în 1750, era fata contat" G unu' n m-am aristocraţi at Angliei. Mă a a vârsta de 17 am cu lordul Craven, care o părăsi

121

după ce avusese cu ea 7 copii, dânsa se despărţi ne şi începu să cutreiere lumea pentru a-şi uita necazuri) Astfel ajunse, după multă case, pe malurile BosforuW. unde de altfel văzuse, nu de mult, de la fereastra amba' sadei franceze, alaiul lui Mavroyeni în ziua investi/

acestuia.

Întorcându-se acum în occidentul Europei, ea trece –, prin Bucureşti şi ceru lui Vodă să fie primită de el i. de Doamna, caracteristica acestei femei fiind curiozitate-o

celebritate europeană n-a fost Lady Craven, însă a fost o femeie frumoasă – de la care ne-a rămas un por, tret din penelul lui Reynold – deşteaptă şi fină. *ty*ş târziu, scurtă vreme după trecerea ei prin Bucureşti, va mărita cu markgraful Alexandru din Anspach, nepo. tul lui Frederic cel Mare, cel care-şi vându, în 1793 principatul statului prusian. Călătoriile ei le-a descris ci vioiciune şi spirit într-o cărticica apărută la Londra, tradusă pe franţuzeşte în 1739.

La Bucureşti fu găzduită întâi într-o mănăstire, cart nu-i plăcu, şi apoi în casa lui la roche. I se trimise acoli o caretă aurită pentru a o duce la Curte, unde trecu p două porţi până să ajungă la palat.

«Într-un colţ al sălii de audienţă», zice ea, «pe un, van, printre perne, stătea Vodă îmbrăcat turceşte, r, întrebă, prin tălmaci, cum îi merge domnului de Choiss şi mă rugă să rămân câteva zile la Bucureşti. Mi se d-cafea şi dulceaţă, şi când mă sculai ca să plec, unul boierii săi îmi spuse încet să mă aşez din nou. Deod. urechile mele fură asurzite de cel mai groaznic din zgomote. Secretarul îmi spuse cu glas tare: «E per1 dumneavoastră, doamnă. E muzica lui Vodă». Prinţul rugă să mă uit pe fereastră, şi văzui în curte... mele" neaua turcească», care i se păru melomanei de pe me Tamisei cea mai neînchipuită cacofonie din lume. G în fiecare clipă să pufnească de râs, era mereu trasa rochie de tovarăşa ei de drum, care, îngrozită, îi sol «Pentru Dumnezeu, nu râdeţi, doamnă»!

În sfârşit, sosi logofătul al doilea, vestind-o că Do; Mărioara o aşteaptă. Trecu deci în ceea ce se nume vremea aceea haremul.

«Doamna era aşezată turceşte, cu trei fete lângă C de vreo 9, 10 şi 11 ani. Ea mă luă de mână şi mă alături de dânsa. Are 30 de ani şi e foarte îrum seamănă cu ducesa de Gordon, deşi trăsăturile şi ţisarea ei au mai multă blândeţe. Pielea ei mi s-a

122

Ibă şi parul mai blond. E cam grăsulie şi se află nl3 3 şasea lună a celui de al optulea copii», într-a „unoaşte

cineva, după acest portret, pe Mârioara

L” n re P t dovada că nimic nu este cum este, ci suntem

u mjjle de feţe pe care ni le văd miile de oameni.

c – mirul lucru care rămâne neschimbat este obezitatea

Prl noamna Maria Mavroyeni luă pe Lady Craven de

na şi° aşezlingă ea. Erau în încăperea aceea vreo of) de femei, jupânesele şi fetele marilor boieri, din care singura, fiindcă purta pe-o ureche o căciuliţă de zibelin, atrase privirea englezoaicei.

Conversaţia Doamnei Mănoara aminteşte pe cea din iuru! tandurului de la Therapia. Aici o recunoaştem, ar fi recunoscut-o şi Thomas Hope.

«După ce-mi făcu toate întrebările ce obişnuiesc femeile din orient şi după ce mă întrebă dacă eram îmbrăcata ca în Franţa, Doamna îmi spuse că ar fi încântată dacă aş vrea să rămân un an întreg în Muntenia. Vodă părea şi el a dori lucrul acesta, dar le spusei amânduror că nu voi rămâne în Bucureşti nici 24 de ceasuri».

În urma acestui refuz categoric, ea fu poftită la cina de seara, care fu servită *à l’européenne*, la o masă cu picioare şi cu scaune împrejur. Elizabeth Craven, care venea din Constantinopol, se aştepta să mănânce pe divan. Dar spre marea ei mirare găsi o masă ca la Londra, cu tacâmuri de argint englezesc, cu cuţite şi furculiţe. Patru candelabre împodobite cu fiori de rubine şi de smaragde luminau «sufrageria», şi muzica turcească fu iniocuită cu un taraf de lăutari ţigani, care avu darul să placă melomanei. Domnul stătea în capul mesei, Doamna Mârioara la dreapta lui şi Lady Craven la stânga.

Şi n i

Lady Craven era încântată. După masă, toată lumea frecu în alta odaie, unde cafegiii îşi împliniră slujba, ciubucgui la fel. Şi să nu uităm că toate acestea se petreceau în încăperile Curţii Vechi, ai căror pereţi

adăpostiseră altă dată pe Ecaterina Salvarezi a lui Vodă texandru, pe Elena lui Matei Ba sară b, pe Anastasia lui neorghe Duca, şi de curând, înainte ca Mavroyeni să casele, mai adăpostiseră şi pe «Craii de Curtea e» şi câinii şi vacile de pe maidane!

Urui lucru care păru străinei ciudat, e că Vodă şi ni se aşezară de o parte a camerei, Doamna şi femeile

123

p de cealaltă parte, în loc să stea cu toţii să împreună ca la Buckingham Palace.

Lady Craven mai pretinde că Doamna Mănoara a îi crezut că-şi bate joc de ea, când i-a spus că în Angij! femeile învaţă a dansa, a scrie şi a citi. Dar de data aceasta n-o mai credem noi pe spirituala viitoare mariţ. gralĕ. Doamna lui Mavroyeni nu ştia decât greceşte ţ, poate nu ştia să citească, dar prea multe din celelalte, fanariote erau femei învăţate, pentru ca ea să se rmfă că englezoaicele ştiau carte.

taifasul se isprăvise la ceasul 11 /s şi Lady se întoarse acasă la dl. la roche, înainte de a părăsr Bucureştii, Vodă îi trimise în dar un cal arăbesc şi Doamna câteva batiste brodate. Ea plecă la Sibiu şi de acolo Viena. Ţara noastră îi rămase într-o frumoasă amintire. «Nu pot măcar încerca să descriu frumuseţea munţilor româneşti., nici copacii de tot felul, care dau ţarii un colorit atât de schimbăcâos...».

Doi ani de zile merseră lucrurile cum merseră. Îi afară de Văcărescu (care de la început şi până şi-a da Mavroyeni ultima suflare nu l-a putut suferi), ceilalţi boieri trebuiră să recunoască cum ca felul de a se purt cu ei era mai mult aspru decât crud, iar că încolo treburi mergeau bine în ţară. În capitală cu atât mai mult, de-o rece dreptatea era împărţită de Vodă, hoţiile înseseşi stârpite şi comerţul înflorea, în afară de aceasta, Mavr yeni făcuse şi însemnate clădiri în Bucureşti: o biseri mare şi frumos împodobită de el, zisă Izvorul Tămădui sau biserica Mavroyenească (la şosea); lângă ea un s, tal încăpător, care din «Spitalul Mavroyenesc» s-a trs sâormat într-al «Filantropiei»; în spatele ei un cum desfiinţat prin 1920;

alături, o fântână publică, care spune că era de toată frumuseţea, dispărută fără urm o tipografie (în curtea bisericii}, un chioşc cu o grădin ca din poveşti, unde mergea Vodă să-şi soarbă cafeaua în după-amiezile de vară, aşezat în preajma acelora aşezăminte şi doborât la pământ nici 20 de ani du] moartea Voievodului. Parca o nevăzută mână duşmănoas un duh neprielnic, a vrut cu tot dinadinsul să ştearf din amintirea românului numele lui Nicolae Mavrqyen

Dar el va rămânea, precum o dorea bietul Voievo inimos şi viteaz, al cărui gând – vanitos, se poate! – „mereu îndreptat asupra posterităţii. Preocuparea lui stanţă era: ce zice străinătatea de dânsul, ce va viitorimea, ce loc va ţine în istorie.

124

Subiectul acestei cărţi nu ne îngăduie să ne întindem domniei lui Nicolae Mavroyeni, cu atât mai mult

3 rât Doamnă-sa, care va părăsi în curând Bucureştii.

CU va ţine câţiva ani într-un incognito din care n-o vom mai putea scoate.

În 1786 o mai întâlnim în paginile corespondenţei banului von Metzburg, care – nou sosit la Bucureşti în roitate de consul austriac – ne spune că Doamna Mă-o. ra 3 trimis fetiţelor lui *tine echarpe de cou* (învăfitoare de gât). Câteva zile mai târziu, ea rugă pe consu! – trimită pe fiul său pentru a se juca cu al ei, căci erau amândoi de aceeaşi vârstă. Beizadea Petrachi, al patrulea copil ai Mavroyenilor, avea opt ani şi-l trebuiau tovarăşi je joacă. Micul Metzburg veni deci la Curte şi după ce fu mângâiat de Vodă şi de Doamnă, căpătă un ceas de aur şi diferite alte daruri.

Dar în toamna anului 1787, adică abia 16 în ni după sosirea ei la Bucureşti, Doamna Mărioara trebui să părăsească ţara, căci Rusia declarase război Porţii, şi Mavroyeni presimţise că Muntenia va deveni în curând teatru! luptelor, între timp, ea mai născuse un băiat, Luându-şi copiii, medicul şi 40 de servitori, ea porni, în ziua de 17 septembrie, din nou la Constantinopol, pentru a

nu se mai întoarce în ţară decât foarte târziu, în mod trecător, când va fi bătrână, văduvă şi nenorocită, în ţară rămase numai, dintre toţi copiii ei, micul beizadea Petrachi, fostul tovarăş de joc al baronaşului von Metzburg, fiindcă Vodă Nicolae voia să-şi deprindă plodul cu arta războiului.

Întâmplarea făcu ca îndată după plecarea Doamnei să sosească în Bucureşti Thomas Hope, care nu se poate împiedica să-şi arate bucuria de a nu o mai găsi acolo.

Olandezul găsi în Muntenia pe un Nicoaae Mavroyeni pe care nu-I cunoscuse în Turcia: nervos, iritabil, violent – astfel cum ni-l arata Văcărescu: poznă a firii, sau cum ni-l înfăţişează istoricii mai târzm: nebun!

Dar schimbarea ce se operase în caracterul lui Vodă „— avea nimic a face cu nebunia. Cauza ei trebuie caii-jată aiurea, şi odată găsită, lucrurile se vor tălmăci de la sine.

O parte a corespondenţei diplomatice a lui Mavroyeni fost publicată (în Blancard) şi se vede din ea că fostul a gornan al flotei otomane era, cum greu s-ar fi putut

— Tiel, foarte cunoscător al trebilor politice. Alianţa nem

— Or cu muscalii şi tratatul austro-rus din 1784 îi eraunoscute şi el, ca toată lumea, ştia prea bine că războiul

125

dintre aceşti doi aliaţi şi imperiul otoman era de neînlăturat. Unul din cuvintele de căpetenie care l-au în demnat pe Mavroyeni să ceară domnia Ţării Rămâneai era tocmai izbucnirea probabilă a acestui război, în calitate de fost dragoman al celui mai mare amiral a flotei pe care l-au avut turcii, în calitate de cel mai intim prieten al acestui Hassan Paşa, pe care-l întovărăşise în mai multe campanii, Mavroyeni, care era şi însuşi viteaz din fire, nu visa decât războaie şi glorie. El îşi dădu seama că a rămâne dragoman în Stambul era moartea visurilor sale. Dar, creştin fiind, cum ar fi putut el, în imperiul semilunii, să-şi valonâice bravura, decât fiind Domn într-una din ţările dunărene, în care calitate să se poată distinge pe câmpul

de luptă într-un viitor război. Deci, înainte de a sosi în ţară, o fi pus el la cale cu Djezaerli Hassan tot planul său viitor, făgăduind a miralului că, în caz de război, va ridica prin ţinuturile noastre o numeroasă oştire pe care o va pune la dispoziţia sultanului, iar turcul i-a şoptit că în cazul acesta va stărui să i se dea comanda întregii oştii i musulmane… lucru care s-a şi întâmplat.

Aşadar, fostul dragoman, fiind acum Domn şi războiul izbucnind (deocamdată abia între Rusia şi Turcia), Nicolae Vodă se puse pe treabă, atât pentru a-şi ţine cuvântul dat, cât şi în vederea gloriei sale viitoare, în scurta vreme, ei strânse o armată de lefegii, adunată de pretutindeni, turci, greci, albanezi, sârbi, atraşi de făgăduielile lui Vodă de a le da lefuri mai mari decât la toate celelalte oştiri. Odată însă cetele întrunite şi sosite la Bucureşti, ele cerură bani. Vodă la rândul lui ceru bar ţării: de la boieri, de la negustori, de la mănăstiri. D notat că niciodată, în niciun autor, nu se spune ca t ar fi luat sau c-ar fi cerut măcar bani de la tarar Pe când (în afară de Mavrocordaţi) toţi, dar toţi ceila! Domni fanarioţi, au despuiat ţara din impunerile ce puseseră asupra nevoiaşilor, singur Mavroyeni a cer1 bani de la cine avea, nu de la cine n-avea.

Văzând însă că nimeni nu vrea să-şi deschidă pun [Vodă începu cu vorbe patriotice: că e ţara în primejd că e datoria fiecăruia să ajute la plata ostaşilor mei să le apere pământul şi altele la fel… *Vox clamantis deşerta*…! Mavroyeni se înfurie, începură deodată iar „vorbească din văzduhuri «demonii săi familiari!» ca porunceau să ia cu sila banii ce nu i se dădeau cu va Ziua în amiaza mare, noaptea în visuri mai ales.

126

beau duhurile, arătându-i pe cine trebuie să amenințe, v° să surghiunească, la cine să se răstească pentru ou o r pp.

— Trân?” e comorile de care avea nevoie pentru letegm să-i 3 Şi aici este de notat un lucru: că Mavroycni n-a omonici n-a schingiuit pe nimeni. A amenințat, a răcnit, s-a încruntat, dar atât.

Astfel, într-o zi, trimiţând după marele bogătaş negustorul Ştefan Băltăreţul, cum sosi acesta la Curte îi zise «Vino după mine!» Şi încălecând amândoi, îl duse Vodă în goana armăsarilor până la Turnul Coiţei. Acolo, descălecând, urcară scările una câte una până sus, neştiind negustorul ce vrea Domnul de la el. Mavroycni îi arătă cu mâna de jur-împrejur, ce frumos se vede oraşul de acolo şi apoi deodată îi spuse: «Ia uite de aici, mu i te până jos?».

— «Mult, Măria Ta, îi răspunse Băltăreţul, de-ar că dea cineva de aici, praf s-ar alege dintr-însui!»

Vodă începu să râdă:

— «Ştii c-am visat pe Sfântul Nicolae astă-noapte! Mi – a zis ca să te azvârl d-aici jos!»

Negustorul îngheţă, Să-l apuce ameţeala şi să cadă singur. Dar din spatele lui un glas îi şopti încetişor la ureche (era ai căminarului Sava, căpitanul galeongiilor lui Vodă): «Spune-i c-ai visat şi tu pe sfănţui Spiridon, care ţi-a cerut să-i aprinzi o făclie de 50 de pungi, şi dacă te-o arunca jos, rămâne sfănţui fără lumânare!».

Clănţănind de frică, bietul Băltăreţul spuse cu glas tare, ca un papagal, vorbele căminarului. Iar Vodă îi răspunse:

— «Ei, dacă-i aşa, dă-i banii lui Sava să cumpere făclia!».

Anecdota aceasta, povestită de Ion Ghica, a fost mult speculată în favoarea tezei nebuniei lui Mavroyeni. Dar ni se pare dimpotrivă, că ea dovedeşte cuminţenia Sui.

Asta o făcu negustorului. Acuma alta din tagma boierească

Cică-ntr-o seară de iarnă coana Luxandra a lui Scarlat di chemată la Curte. Primită de Vodă cu piuită cinste, ea auzi cu bucurie lăudându-se meritele bărbatului ei, când deodată Domnul, bătându-se cu pumnii în cap, n povesti visui ce zicea că avusese cu o noapte lr] ainţe: o văzuse în somn călătorind pe drumul Giurgiului către Ţarigrad, împreună cu soţul ei, iar averea lor fusese confiscată.

În capul scării, visul luă întruchipare. Luata

pe sus de arnăuţii Curţii, tânăra femeie fu aruncată într-un car mocănesc; iar de sus de la fereastra Voda ţ, zicea, rânjind:

«Călătorie sprâncenata, cucoană». Tot Ion Ghica ne povesteşte şi această întâmplare şi cum Luxandra Câmpineanu era una din bunicele lui, i-ul telegem acum de ce atâta ură rămasa în neamul Ghi-culesc împotriva «nebunului de Mavroyeni».

Dar lucrurile nu se opriră aici. Armata de lefegii i se păru lui Vodă neîndestulătoare şi pentru a o spori şi făcu apel la ţară spre a ridica o oaste naţionala, de români. Ţăranii trebuiau să fie că ta ne şi fiii de boieri căpitani. Noile regimente urmau să facă a răsuna Carpaţii de vitejiile lor şi, răzbătând prin trecători, să cuprindă; ca odinioară Mihai Viteazul, Braşovul, Făgăraşul, Sibiul”.

şi Alba-Iulia!

Dacă se poate aşa nebunie! Boierii se uitau la dânsul ca la un sărit din minţi. Oaste de români! Nu se mai pomenise aşa ceva de mai bine de 100 de ani! Nimeni nu vru să-i dea ascultare, într-un superb avânt de dispreţ, Vodă, adunându-şi sfatul, îl scoase afară la grajduri, şi în faţa veliţilor încremeniţi, îşi îmbrăcă calul cu cafea boieresc.

— «lată, l-am făcut spătar şi căpitan de oşti, pe vi teazul meu murg. Mergeţi voi la treburile voastre!».

Din această întâmplare a ieşit Vodă Nicolae un al doi le-a Calâgula şi un cirac al necuratului, care-şi boierei vitele.

Judecă cine cum o vrea.

Totuşi, şi iară de boieri, oastea de români se făcu După cum bine zice Ionescu-Gion, se poate că în acest sâmbure de oştire românească să se fi găsit flăcăi care vor fi mai târziu pandurii lui Tudor Vladimirescu. În tot cazul, şi aici ca pretutindeni, poporul n-a judecat la fel cu boierii. El nu numai că nu l-a găsit pe Mavroyeni nebun, nu numai că şi-a trimis băieţii la oaste (cu leaâăl fireşte), dar era

foarte mândru de această minunată întâmplare:

*Apoi să stai să priveşti şi cu drag să pomeneşti Pe românaşii voinici încălţaţi toţi cu opinci. Să te fi dat la o parte să vezi regule curate.*

128

*Cât erau de drăgălaşi şi născuţi a fi puşcaşi.* Se *mira care-i vedea şi la ei gura căsca* că *păreau c-au fost catane De cină au, ieşit din foaie. Grecii, ca nişte măgari, Se mirau de opincari, Care, de când s-au născut, Puşca-n ochi nu au văzut. Căci ei, când veneau în ţară, i. Intrau cu oamenii de-afară*

*Şi buni pentru ostăşie Nu credeau români să fie; Şi-acu-n oaste de-i puneau Mai multă fală făceau.*

Aceasta părere a Pitarului Hristachi, care era pe atunci *vox populi,* nu o puteau împărtăşi boierii cei mari Ei începură să părăsească ţara, luând cu ei ce brumă de avere aveau, şi, trecând graniţa Transilvaniei, merseră să sporească numărul duşmanilor lui Mavroyeni, care umpleau ziarele vieneze de «nebuniile Voievodului Munteniei».

Când în sfârşit, în martie 1788, Austria declară şi ea război Turciei şi armatele ei cuprinseră toate trecătorile, Vodă Nicolae temându-se ca boierii ramaşi în ţară sa nu-l trădeze, preveni lucrul acesta, surghiunindu-i pe toţi „este Dunăre, în ţara turcească. Astfel plecară, în conoiul întâi, marele ban Pană Filipescu cu fiii săi Micoiae în Constantin; în convoiul al dorlea, logofătul Scarlat jhica, vornicul lenachi Moruzi, vornicul Greceanu şi aharnicul Guliano; şi în convoiul al treilea, Enăchiţă hăcârescu, Nicolae Brâncoveanu, Racoviţă, Fălcoianu, CreJulescu, etc.

Tara se golise cu totul de boieri, căci

*Voda cum văzu aşa Că-ncepură a se căra Clte unul, câte unul, Nu mai lăsa pe niciunul, şi-i porni-n ţara turcească ia să nu-l mai amărască.*

ar ţară iara boieri unde se mai văzuse?

ci că facem noi alţii», îşi zise Vodă în sinea fui

Avea el, nu-i vorbă, pe vestitul său căminar Sava, va fi cunoscut mai târziu sub numele de Bimbaşa! avea pe

Ioniţă Papuc, pe care-l făcuse caimacam în iova, pe şmecherul de Perdicarul, care-i cetea în st-u descoperindu-i tainele viitorului şi umplându-l cu «m ciuni de minune», şi avea îndeosebi pe Dumitrăchiţă Tu”! navitul, suflet din sufletul lui, mâna lui dreaptă, năzdră vanul care-i ghicea gândurile sj-l ameţea cu psanuriln sale de restaurare a imperiului bizantin, când împreună cu Rigas cel învăţat, cu Hortolan, negustorul din Bucureşti şi cu Emil Gaudin din Constantinopol, vor îiarăşi crucea pe cupolpa Sfintei Sofia Mai avusese şi cumnatul său Condih, dar îl dăduse afară din ţară, Siinc acest om nesuferit se încumetase să-i zică într-o zi nume] V\avrayeru sau Mavrogheni, pe când Măria Sa spunea demult şi iscălea întotdeauna. Mauroceni în sfârşit, cu acest mic stat-major nu putea Vodă sa cârmuiască ţara îi trebuia un Divan, deşi nu prea! el legem de ce avea nevoie de el odată ce, după cum *U* văzut, întrunise în persoana lui toate puterile stătu în tot cazul, Vodă începu de atunci să boierească dreapta şi în stânga pe oricine-i dădea bani pentru daţi-i lui Pitansea şi sărdărisea cu duiumul ** *A pot d-cici să te ţii Şi să mai vezi boierii, Alergând care de care să ia caftanul cel mare, Maturând tot de prin casă şi dând până la cămaşă Numai şi* nu. moi să *fie în rând la arliondologief i*

Şi astâc se făcu întocmirea boierilor mavroye Dar parte-i r. estrnă a afacerii, pe care în adevăr r un Nicolae Mavroyeni a putut-o concepe, e că ispra\ du se numărul celor dornici de a îi căpătuiţi, Vodă în «să boierească pe oameni cu sila «cu bătăi şi cu p11

nuieli»

«Boierea pe toţi citi afla că au ceva bani Le frffii

caftane şi carte domnească cu ciohodari, şi ori pe afla, îi îmbrăca şi le lua bani iar care nu primea, îl duc (arnăuţii la nazâr2 şi-i punea la grosul vartei în puloaşi aşa vrând-nevrând primea caftanul şi dădea bani” cuvânt că trebuie lui Vodă să dea lefi la oşti» (*Dio*

*Eclesiarhul*)

130

„Iir-™” BMHBPŢ acestea, povestite r de-un

Ectisiarhul şi Văcărescu, speculate de un Fotino şi de un ion de-L făcură din Mavroyeni acel harap negru despre? – am vorbit la început.

M

cum tui, ci

„Ilar acum să cunoaştem cuvintele care l-au împins pe ovenj să se poarte, după declararea războiului, astfel s-a purtat, să vedem nu numai cum au fost faptele să arătăm care i-a fost cugetul şi în ce chip judeca

„Acesta.

Thornas Hope spune că venind în Bucureşti şi văzân –, pe Vodă, a rămas uimit de patima care i se păru că nune el în toate, şi îndeosebi în chestiunile care priveau războiul

Din cuvintele sale rezultă clar că Mavroyeni era chior de ochiul drept, ceea ce de aiifel se vede destul de bine pe portretul său în ulei, făcut de un coniremporan. Acestea între paranteze. Să trecem dar.

Hope primi într-o zi «poruncă» de-a merge la chioşcul lui Vodă, cel despre care am spus că se afla lângă Fântâna Tămăduirii, sus la şosea, unde desemnase el însuşi planul frumoasei sale grădini Olandezul îşi aminti că în vremuri dragomanul era la Therapia mai vesel decât la Fanar fiindcă, zise el, când mergea la ţară îşi lăsa grijile în oraş la afare fu mulţumit de-a şti că va putea vorbi cu Vodă Nicolae în grădina sa din afara capitalei unde printre lalele şi crini «caracterul sau căpăta o tentă mai veselă»

Şi în adevăr, Voievodul fu vesel. După multe vorbe nealese amintiri din trecut, planurile de viitor – Mă vroyem întrebă deodată pe Hope

«Ce spune lumea despre mme-Eşti nou venit aici şi trebuie să fi auzit multe!»

«Sohman cel mare», răspunse Hope, «avea obicelu' să taie limba şi urechile celor care-l vorbeau de rău!»

«Solirnan era un om cuminte Dar eu nu am puterea lui, şi în i place să aud ce spune lumea de mine!»

Hope nu se îndupleca să vorbească

«Mana sa» zise el, «ştie foarte bine că toată lumea Oroeşte de Ea cu cel mai mare respect» – «Dar care din

virtuţile mele este mai lăudată?» «Doamne», răspunse olandezul, «bunătatea inimii fiind cunoscută...» royeni se încruntă, nerăbdător îl întrerupse, zi-Văd că nu voi putea afla nimic de ia dumneata

131

Dar am să-ţi dovedesc eu că nu am nevoie de răspunsurj Lumea zice despre mine că sunt un monstru!... Da, dacă sunt zgârcit ca Ac neron şi nemilos ca satana. Nu maj fă pe miratul, o ştii foarte bine. Dar ceea ce nu ştii, e lumea ar trebui să-mi fie recunoscătoare că sunt cel care sunt».

Vodă întoarse capul la o parte pentru a-i vedea pe olandez din faţă, şi urmă:

— «Sunt două lucruri pe care cred că nu le vei putea tăgădui: unul, că ţara aceasta trebuie apărată, a doilea, ca nimeni altul decât mine nu o poate apăra!»

Oho!

Thomas Hope îşi ciuli urechile

— «Acuma», urmă Vodă liniştit, «cum vrei ca fără bani să resping vrăjmaşul şi să mă ţiu în domnie-Dacă nu voi strânge sumele trebuincioase pentru a ridica o armată, peste o lună de zile austriecii vor fi în Bucureşti, ia! dacă nu mai trimit peşchele marelui vizir şi sultanul peste un an sunt mazilit Ei deci sunt vinovaţi de lăcomia mea întrucât priveşte cruzimea, de ce crezi dumneata ca înaltul devlet a făcut în favoarea mea o excepţie până acum fără pildă, numindu-mă în acelaşi timp Voievoc al Munteniei şi seraskir (general) turc? Nu oare pentru a înlătura, cu o putere fără preget, pericolul care ame nmtă această ţară? Aşadar, atunci când, din pricinanat terii mele într-o insulă grecească, a calităţii mele de be musulman şi a credinţei creştine care este a mea, vad [h greci urându-mă fiindcă nu sunt născut în Fân? r, p. români unindu-se în ascuns cu austriacul şi pe musulmani dispreţuindu-mă ca pe un ghiaur, atunci când sâr1 nevoit să mă apar împotriva râvnei celor dintâi, a mişelie. celor de-al doilea şi a fanatismului celor de-al treilea când ştiu ca blândeţea ar trece drept slăbiciune şi ar aţty îndrăzneala lor, grăbind

pierderea mea, când ştiu în şaH sit că distrugerea mea ar însemna distrugerea ţarii acestenu este oare sfânta mea datorie de-a ţine în îrâu, printre cât mai mare putere, pe cei care vor să se răzvrătească Dacă vorbele acestea mai au nevoie de comentariu, aţiifr şi Vodă care le-a rostit, şi Thomos Hope care nuifr le-a înregistrat, şi autorul acestor rânduri care le-a tradus, tustrei consideră partida pierdută!

Restul nu mai importa Psihologia personajului buia însă depănată

Nicclae Vodă Mavroyem fu numit seraskir –".

132

t suprem al armaâelor ing) eriale care luptau împotriva puterilor unite ruse-au-striace. Ostile de lefegii şi jp români adunate de ei, unite cu întreaga oştire musulmana, asculta de poruncile sale. Acţionând ca un general micep ut şi purtându-se ca un viteaz, el a rămas în analele istoriei otomanilor ca o pildă de eroism. Când într-o rfe a ţării, când într-alta, când încercând (de mai multe ori cu succes) să treacă păsurile Carpaţilor apărate de prinţul de Coburg, când dincolo de Milcov, respingând pe Suvorov care cuprinsese o parte din Moldova, şi când în Banat, unde la 13 septembrie 1788 Iusuf Paşa era cât pe aci să-l prindă pe împăratul Iosif al II-lea, Mavroyeni era pretutindeni, apărându-şi moşia şi cinstea, ca în vremurile lui Mircea şi ale lui Minai.

Abdui-Hamid-Chan, sultanul, care în luna lui Moda re mai anului 1203 al Hegirei, numise pe Mavroyeni şi Domn onorific al Moldovei, terminând scrisoarea lui au fografă *prin* vorbele-*Gheurein seni*, *gâzi*? (La treabă deci viteazule!), îi mai trimise în curând o sabie de onoare, un caftan de samur şi un hati-şerif prin care-i confirma «domnia Ţării Româneşti pe viaţă, cu drept de moştenire în linie bărbătească, prin primogemtură» Se zice chiar ca, două luni mai târzm, acelaşi sultan i-ar fi cerut să îmbrăţişeze islamismul pentru a-l putea face mare vizir, dar că Domnul Munteniei ar fi răspuns că nu se poate lepăda de credinţa sa «fără a păta cinstea strămunilor săi!»

Dar în vara anului 1789 succesul armelor îşi schimba tabăra Banatul fu recucerit de austrieci, ruşii înainta seră până la Milcov, şi numai Coburg nu putuse încă străbate trecătonle

Mavroyeni se întoarse la Bucureşti cu inima în dinţi, cu urechile ciulite, ascultând tunul cum bate din Carpaţi şi cum vine de peste Dunăre un vânt de furtună din Stambul Sultanul Abdul Harnând murise şi în locul lui. Se urcase pe tron Selim al III-lea, ai cărui mare vizir în Ali-Sahm, cel pe care-l văzurăm duşmănind altă dată Pe dragomanul Mavroyeni

Totuşi, deşi lucrurile mergeau prost pretutindeni, Domnul Munteniei nu pierdu nădejdea. Adunându-şi oastea, se îndreptă înspre Milcov, de unde armatele reunite, e lui Suvorov şi Coburg ameninţau să pătrundă în 3QFA? Omânească întâlnirea avu loc ia Focşani, unde, ia băiM-Vodă Nicolae fu bătut, ia 22 septembrie pierdu alia de la Mărtineşti, una din vestitele lupte din istorie

133

la care Mavroyem s-a purtat ca un viteaz; şi în sursji bătut m şi la Porceni în ziua de 6 octombrie. Patru zile mai târziu – la 10 octombrie – prinţul de Cobur» intra în capitala ţării. Voievodul Nicolae fugi la Giurguf lăsând în urma lui bagaju-i cu nădejdi şi steaua rare. părăsea

Dar un nou fior îl deşteptă din toropeală, când auz, că în locul lui Sahin AH fusese numit vizir marele capu', dan Paşa Djezaerli Hassan, fratele său de cruce. A\a. vroyeni plecă îndată la Şumla unde, întâlnindu-se cu vizirul, se îmbrăţişară amândoi şi începură să plângă Hotă rară împreună că războiul trebuie urmărit cu enerłle dar ca în acelaşi timp trebuieşte încercată o negociere de pace pe rând cu fiecare putere înainte însă ca Mauo veni să se întoarcă în ţară, câteva zile abia după întâlnirea lui cu Hascan Paşa acesta înceta deodată din viaţa acolo ia Şumla în faţa cehilor disperatului sau prieten r20 martie 1790) S-a vorbit de otravă Dar Djezaerli Hassan avea 90 de am

Din martie în august Nicolae Vodă rătăci prin Burga

na singur, prin Rusciuc, prin Arvanita hori, aiurit, urmărit de demonii săi familiari, pe care altă dată îi chemai când voia şi care veneau acuma nechemaţi, chinuindu-i ziua şi noaptea

Vizir era acum Celibi Rusemetiul şi seraskir lusu'j Paşa Ei porunciră lui Mavroyeni – în august 1790 să împreuneze sfara mături le armatei sale şi să mearla Calafat spre a se întări acolo l se mai dădură şi e te va regimente turceşti, cu care Vodă Nicolae trecu Oltenia Dar armatele austnace îl respinseră, aruncându din nou peste Dunăre, unde, la Vidin, o ghiulea se spat lângă el înclina când părăsea barca

Din ziua aceea. i Mavroyeni ştiu că este pierdut, fiinde cunoştea îndeajuns pe turci pentru a mai putea na d dui că ţapul ispăşitor, de care au ei întotdeauna nevt va putea fi altul decât el, ghiaurull

«Dar cine s-a urcat vreodată în scaun, crezând ca rămânea veşnic în el, şi cine a căutat vreodată bunăvoin sultanului fără a şti că-i este capul în joc?», zise el Thornas Hope, care-l mai văzu şi în clipele acestea e urmă ale vieţii lui începând iar a hoinări, din sat în sat, de-a Dunării, capugiul sultanului îl găsi la Bela, Ungă Vioi unde-i tăie capul în luna lui octombrie 1790

Înainte de a muri şi după ce se închinase la

134

— ţului Nicolae – se zice c-ar fi răcnit capugiului în h-qz «Proclet şi anatemă şi de trei ori să fie blestemat! ce în viitor va sluji cu credinţă Imperiul Otoman». al vlavroyeni avea 53 de ani. Trupul fu îngropat la Bela

— Capul trimis la Stambul unde, după ce fu ţintuit în fiarta cea mare a seraiului trei zile în vederea poporului fidele îl arunca în Bosfor1

** Umbra lui Celibi Petrachi plutea, undeva, primprejur!

Doamna Mărioara avea abia vreo 34 de ani când rămase văduvă Din aventurile ei galante nu mai ştim nimic. Dar o fi fost femeia destul de amărâtă cu cei 9 copii ce avea şi cu întreaga ei avere confiscată după moartea

bărbatului, pentru a se mai gândi acum la altceva decât la greutăţile traiului. O regăsim, mamă necă-mă ce era, zbuciumându-se în Ţarigrad pentru a-şi recăpăta averea la moartea vizirului, care poruncise omorârea soţului ei (Rusciuchul muri şi el decapitat), prieten. Îi familiei răscoliră Stambulul pentru a veni nenorocitei văduve în ajutor într-o vineri, pe când mergea sultanul Selim, cu alaiul sau obişnuit de la serai la Selamlâc, un turc îngenuncheat pe margine de drum ridică în braţele sale pe fiul cel mai mic al Doamnei Mărioara, beizadea lusu fachi care ţinea un arz în mână. Padişahul făcu un semn şi arzul îi fu înmânat. Se vorbea în el despre credinţa neclintită a lui Nicolae Mavroyeni către înaltul Devlet, despre faptele sale războinice... şi despre averea confiscată Sultanul fu mărinimos, şi familia intră din nou în stăpânirea tuturor bunurilor sale, care erau foarte însemnate că e dec, mari

Lipsă n-au mai dus Mavroyenii de atunci Fetele fură bine măritate şi când domniţa Smaragda, ajunsă Doamna ui Scarlat Vodă Calhmachi plecă cu soţul ei la Iaşi, Doamna Mărioara merse cu ea în Moldova, dar nu rămase multă vreme acolo, căci era prea obişnuită cu Fanarul şi cu Therapia ei pentru a putea trăi, acum că era oatrână (1812), viaţa, cu totul alta, a moadovencelor noas-lre De altfel, unele din fete erau măritate ia Constanti-l? Ł°J domniţa Elena, fiind şchioapă şi puţin tâmpită, fără bărbat; iar beizadea lusufachi, cel cu arră mase fără femeie, fiindcă singur cosea şi broda legătea ca ele şi clevetea ca ele. Mama lor trebui să aibă grijă de aceşti copii chiar când ei se făcură

135

Traiul acesta, mai mult sau mai puţin tihnit, pe care-i duse văduva lui Mavroyeni timp de vreo 30 de ani, tu întrerupt, de revoluţia grecească – faimoasa Eterie – după care a urmat hecatomba fanarioţilor. Copiii Doam, noi Mărioara nu fură amestecaţi în treburile acestea însă un ginere de-al ei, fostul caimacam Constantin Negri soţul domniţei Euârosina, îşi află moartea la 8 noiembrie 1822, decapitat fiind pe piaţa Fanarului pentru că «ar fi

răspândit exemplare din Constituţia răzvrătiţilor» Văduva lui, domniţa Euârosina, în surghiunită la Brusa în

sta Mică

Acolo în vechea capitală a Imperiului Otoman, o aflăm şi pe Doamna Mărioara, trăindu-şi cei de pe urmă am ai unei grele bătrâneţe, împreună cu fata ei şi cu nepoţii Nicolae şi Mana Negri Din fundul acelei Anatoln tri mizeră ei pe un vechil credincios tocmai în meleagurile Vidmului să dezgroape din cimitirul de la Bela trupul Voievodului Nicolae Mavroyeni îl aduseră, prin Bulgaria, pe mare până la Brusa, astrucându-l în biserica Sfinţilor Apostoli de acolo biserică în care se mai găseau în ajunul războiului multe odoare dăruite de bătrâna Doamnă; un epitaf de catifea roşie cu inscripţie întru pomenire bărbatului ei anofoare şi sfeşnice de argint, candele aurite, icoane şi procoveţe, unul cu vulturul bizantin şi altul cu stema Ţării Româneşti

La 14 martie 1829 muri în sfârşit şi Doamna Mănoara la vârsta de 73 de am o îngropa îaia ei în aceeaşi bise nea a Sfinţilor Apostoli, alături de oasele bărbatului ei De la Cehbi Peârachi şi Thomas Hope până la biseric din Brusa ce drum1 ce cale lungă de viaţă omeneasc presărată cu flori şi cu spini cu simţuri aiurite şi potolit resemnări

Copiii soţilor Mavroyeni n-au avut o viaţă mier sântă Despre Doamna Smaragda Calhmachi vom vor în capitolul următor despre domniţa Elena şi beizade lusuâachi am amintit mai sus iar despre Eufrosma Neg putem adaugă că după moartea mamei ea părăsi Brus întorcându-se în Moldova unde copiii ei aveau de reclam moştenirea tatălui lor. Se stabili la moşia lor să vei petrecând iernile la Iaşi, unde şi muri, bătrâna în a 1850. Înmormânâată fund în biserica Goliei i e

Beizadea Petrachi cei mai nune «… „–, Moldova cu soră sa Doamna Smaragda şi rămase a toată viaţa lut neînsurai, pierzându-şi şi averea în se laţii de grâu la Galaţi la bătrâneţe o femeie tânără-l

Beizadea Petrachi cel mai mare din băieţi veni rada şi rămase ac r puse stăpânire pe inima lui şi se zice ca după

moar-POP să ea ar fi ars toate hârtiile beizadelei, printre care feaf fi aflat «netăgăduita dovadă a descendenţei Mavro-Snilor din dogele Francisc Morosini». Creadă cine ce-o

V Al doilea fiu, beizadea Costachi, a rămas ca şi tatăl cu credincios înaltei Porţi, îndeplinind mulţi ani dregă-ioria pe care o avusese şi părintele, dragoman al flotei. Dar după 1821 fiind şi ei surghiunit la Brusa împreună cu sora şi cu mama lui, această credinţă i se zdruncină, şi nemaivoind să audă vorbind turceşte nici să mai vadă turci în ochi, el veni, ca şi soră-sa, ca şi fratele (după 1830 însă), la Iaşi, unde muri bătrân, burlac şi ursuz, îngropat e ca şi ceilalţi membri ai familiei la mănăstirea

Goliei

Domniţa Sultana fu măritată cu Manoil Mano, care se stabili şi el în Moldova, unde muri, hatman, în 1841 Ei fură părinţii cunoscutului general Savel Mano.

Domniţa Ralu avu de soţ pe Dumitru Şuţu, nepotul Voievozilor Mihai şi Alexandru. Ei trăiră şi muriră la Atena, unde merseseră după eliberarea patriei lor.

În sfârşit, domniţa Ruxanda, a doua fată a Mavroyenilor şi singura mai de seamă dintre ele, se mărită de tânără cu Alexandru Mano, vărul viitorului ei cumnat Manoil. În vederea unor interese rămase obscure, soţii Mano se stabiliră la Moscova, unde domniţa Ruxanda se despărţi în curând de soţul ei, fiindcă-l găsea pe atât de prost pe cât era de frumos, în schimb, întrunind ea amândouă calităţile, şi frumuseţea şi deşteptăciunea, succesul ei în societatea moscovită fu mare. Mutându-se la Petrograd, unde fu supranumită «*ta belle prinessse Roxane*», succesele pe care le cunoscu amintiră pe ale unei alte domniţe moldovene, care trăise cam cu o sută de ani înaintea ei, pe-ale Mariei Cantemir. Se zice însă că, pe când lata lui Vodă Cantemir fusese «iubita oficială» a ţarului Petru cel Mare, fiica lui Vodă Mavroyem ar fi aorit numai să fie «prietena» puritanului Alexandru I, ambiţie care nu-i fu împlinită.

Amantă, domniţa Roxana se întoarse în meleagurile

tinereţii ei.

Răscumpărând de la fraţii ei casa părintească din Thecn-19?” Perecu rămăşiţa unei vieţi lungi şi foarte minţi în locuinţa în care mamă-sa trăise tocmai dimpo-Va Bătrâneţea aduse cu ea paralizia şi paralizia atrase

Pa sine filantropia Ajuta familia, dădea pomană sa

137

raalor şi eto»

car «a să a *ne resentait presque* inscripţie grecească.

brie a anului 1846»

fel de sfântă: *qui a 70* a. iş *auatent conserve l*ertf i (1. Wanc, ei *son* «Scţie *dende*» (*Blancard*). mă troapă de la Therapia are o du. oas uitaţi-vă la acest morminu M-loyeni, cea cred.nc. oas.

22

FAMILIA HANGERLI

DOAMNELE VOIEVOZILOR

CONSTANTIN ŞI ALEXANDRU

cintorul nostru Nicu Gane spunea într-una din *Novelele* sale, că, mergând odată să petreacă două zile la Slănicul Moldovei, a găsit în parcul hotelului un pui de turc, cu fesul în cap şi o cutioară la subsioara, care i-a întrebat. «Facem ghetele?» în stilul său atât de plăcut, autorul povesteşte că s-a trântit îndată pe o bancă şi şi-a lungit picioarele în nasul turcului, singindu-l: «Văxmeşte!» Şi cuconu Nicu era mândru q fericit că-i ştergea un turc ghetele, de unde apucase vremurile când le’s te r geam noi pe ale lor.

Se uita toate! Dar grele vremuri au mai trăit bătrânii noştri. Ighemonicul jupâneselor române şi mândria încă mai ameţitoare a Doamnelor şi a domniţelor grece erau supuse celor mai înjositoare batjocuri sau celui mai jalnic sfârşit, pe dată ce veneau în atingere cu poftele celui mai nespălat dintre turci. Se întâmpla uneori să fie vulpea mai tare decât leul, dar nu întotdeauna. Iată, de pildă, Doamna Roxana a lui Constantin Vodă Hangerh, cum a scăpat ea şi jupânesele sale de bucluc, dar în schimb în ce chip îngrozitor s-a isprăvit mărirea acestei Doamne! Şi era, într-

adevăr, de neam mare, nu numai fiindcă era născută domniţă, fiica lui Alexandru Ghica Voievod, 1 care a domnit scurtă vreme în Muntenia (1766 – 68), dar fiindcă bunicul ei Scarlat Ghica domnise şi ei, şi ia e străbunul Grigore Vodă, şi bunicul acestuia Grigore I Vodă, şi tatăl acestuia Gheorghe Ghica bătrânul. Din tată în fiu, în şase generaţii, cinci din ei fuseseră Voievozi – $... oricum am privi lucrurile, ca în vremea aceea domn" te noastre nu mai erau nici ereditare, nici eligibile, ci rău Voievozii noştri numai nişte «bei», cum le ziceau Urc!, sau «gospodari», cum i-au numit muscalii, totuşi generaţii de atan înalţi funcţionari, care domneau ţara lor în mod suveran, fac să se subţieze un neam.

139

oricare ar fi originea lui... iar nobili cu blazoane din vremea lui tata Noe, orice s-ar zice, nu sunt.

Mama Doamnei Roxana, Maria Ghica, era născută Rizu, fiica vestitului îacovachi şi soră deci cu cealaltă Ghiculeascâ, Ecaterina, Doamna lui Grigore al III-lea al Moldovei (decapitatul din 1777). Bunicele ei amândoug erau Moruzeşti, şi străbunii în linie bărbătească: Manu, Mavrocordat şi Sturză. Avea deci Doamna Roxana sânge albastru în vine mai mult desigur decât soţul ei, care era dintr-un neam mai nou, dar având şi el în cercul grecilor din Fanar legături foarte simandicoase.

Constantin Hangerli era din familia Moruzeştilor a Ipsilanţilor – un singur neam despărţit în trei încrengături. Fusese în tinereţe marinar şi ajunsese (ca şi scurt timp înainte de el, Nicolae Mavroyeni) mare dragoman al flotei otomane. Căpitan Paşa al acestei marine era un turc, Cuciuc-Hiissein, care prinsese mare dragoste de dragomanul său, ghiaurul de Hangerli. Adevărat că grecul – lacom ca aproape toţi «simpatrioţii» săr – era deştept şi ştiutor al multor limbi. Vorbea bine franţuzeşte, ceea ce, pe vremea lui, era un lucru destul de neobişnuit. Se zicea că, la fel cu Callimachi, era plecat politicii franceze, acelei de pe vremea lui, adică a lui Danton şi Robespierre mai întâi şi pe urmă a lui Bonaparte care începea atunci să-şi

desfăşoare aripile.

Pe vremea aceea se arăta şi prin părţile acestea ale Europei un mic Bonaparte care visa cuceriri, mărire 51 putere şi mulţumită căruia, fără voia lui, căpătă dragomanul flotei turceşti, Constantin Hangerli, domnia Ţării Româneşti în următoarele împrejurări:

Pasvanoglu – astfel îi numea pe micul Bonaparte-era nu şi nepot de hoţi, morţi amândoi în spânzurătoare. Ca să nu-şi dea sângele de ruşine, lucrând şi în stil mai mare decât tatăl şi decât bunicul, el strânse de prif părţile din sudul Dunării pe toţi derbedeii fără căpătt şi-şi organiză astfel o ceata – cu arme şi munitiu1 furate – cu care jeluia părţile bulgăreşti, cele munteni şi îndeosebi Oltenia. Nu mai aveau oamenii odihna îi pricina lui. Şi fiindcă sultanul încercase să pună cap acestor jafuri din raialele sale, Pasvanoglu se întări cetatea Vidinului, iar din cuibul său de tâlhari – ca un}; = de Raubritter medieval – îşi trimitea gloatele să pustia locurile de primprejur, fără să se mai sinchisească ameninţările venite din Stambul. Cu încetul însă dele sale sporiră, căci de derbedei e plină lumea. Arm

140

În pasvanoglu se făcu atât de puternică, de începură mă-jr, je din Constantinopol să se sfătuiască între ei ce este de făcut. Sultanul hotărî să ierte pe rebel şi să-l facă „aşa de Vidin dacă i se supune şi porunceşte ostaşilor cgi să intre în rândurile armatei otomane – o tactică întrebuinţată şi alteori de alţi sultani cu alţi rebeii, şi care a dat rezultate bune. Nu însă de data aceasta. Pasvanoglu făgădui orice însă, văzându-se deodată paşă cu trei tuluri, în loc să se liniştească el îşi trimise cetele (le-a lungul Dunării să cuprindă Nicopole, Silistra şi Brăila, ba până şi Bazargicul, rămânând astfel stăpânul malului drept al fluviului până la Mare. Doar Rusnucul şi Giurgiul putură rezista acestei năvăliri.

La Ţarigrad padişahul se burzului. Dădu poruncă ami-raiuiui său capudan-paşa Cuciuc-Hussein să strângă o sută de mii de oameni şi să meargă să potolească avântul războinic ai lui Pasvanoglu. Amiralul spuse însă sultanului

că o atât de numeroasă armată nu putea fi aprovizionată decât din recoltele îmbelşugatei Ţări Româneşti şi ca atare bătrânul şi neputinciosul Domn Alexandru Ipsilanti va trebui înlocuit printr-altul mai vrednic, care să poată face faţă evenimentelor. Şi-i suflă împăratului la ureche că acesta n-ar putea îi decât însuşi dragomanul său Constantin Hangerli, om ager şi priceput care va scoate banii din pământ

Bun zjs Hangerii fu numit Domn al Munteniei în dispreţul tratatului de ia Cuciuc-Camargi şi a hatişerifului din 1784, care stipulau că Voievozii români nu vor putea fi destituiţi de Poartă câtă vreme nu vor arăta «semne învederate de răscoală»

Cu Doamna, cu beizadelele şi cu domniţele, intră noul Domn la Bucureşti în toamna anului 1797 Dar de ce în loc să intre prin Calea Şerban Vodă, cum făceau toţi domnii ceilalţi, căci veneau doar de la Giurgiu, i se păru ui Hangerli că e mai bine să facă ocolul oraşului şi să ” tre’ pimi Podul Mogoşoaiei, asta n-a înţeles-o nimeni poporul a zis că nu e semn bun.

Cum se aşeza în scaun, Hangerli Vodă, pentru a fi pe placul celor care-l trimiseseră aici, începu să strângă zaBarele provizii – pentru armata lui Hussein Paşa Bopta, bogata, dar cam prea stoarsă, ţara nu putu răspunde a cererile ce i se făceau A început deci Domnul să nas °ceaşca fel de fel de dan noi pe mănăstin, pe schituri pe boieri, pe văduve şi foarte îndeosebi, fireşte, pe ţărani

Arde I, Doamne milostive, în pârâu de foc nestins»

141

cânta cronicarul versificator al vremurilor, Zilot Românul l „Nici dările acestea nu folosiră mult, fiindcă boierii şi l călugării blestemau dar nu plăteau. Atunci socoti Vodă §g l scoată văcărit pe ţară, câte doi galbeni de vită, o dare cel fusese desfiinţată cu afurisenie de către Constantin Vodă l Mavrocordat. Boierii şi mitropolitul nu se învoiră, inciţi Domnul fu nevoit să trimită de olac pe un om de-al lui *A* Ţarigrad să ceară dezlegarea afuriseniei de la patriarhul l de Constantinopol. Acesta dezlega, fiindcă

omul lui Vodă avusese grijă să-i aducă din partea stăpânului său 50 de l pungi cu galbeni ungureşti, unul şi unul, ziniţuiţi. Dări ca altă dată mitropolitul Iacob din Moldova, Dosoftoi aii Ţării Româneşti, nu vru să-şi ia blestemul în suflet şi nul recunoscu dezlegarea patriarhului. Trebui Vodă să mi tu-l iască câţiva boieri ca să-i facă să iscălească cartea. Cicaj le-ar fi zis Hangerli. «Boierii mei, primiţi a iscăli, căci veţi fi cinstiţi de către Domnia Mea primind din vistieriei fiecare câte 20 pungi de bani, milă domnească» Dionisifi Echsiarhul adaugă, «spun unu că patru boieri mari au l iscălit: banul Nicolae Brâncoveanu şi Cornescu şi alţi doi». Iar Zilot Românul, vorbind de Brâncoveanu, blest tema zicând:!

«*Acel eptstat crape*!» l fiindcă el nu putea înţelege la ce atâtea dări şi atâţiJ bani storşi de la oamenii săraci:!

*Şi pentru ce sfârşit*? E

*Eu nu ştiu desluşit*!

*Dar totuşi U zic iarăşi. Crape cu ai lui tovarăşi*!

Pentru ce sfârşit? Pentru două sfârşituri avea Har. gerli nevoie de bani, întâi, pentru a îndestula ostile li Hussein Paşa, căci 100.000 de oameni nu era glumă; al doilea, pentru că un Voievod grec, care n-ar fi strâfi bani din ţară pentru comornicul său, nu mai avea nici u rost în binecuvântatele noastre scaune.

Aşadar începură zapciii lui Vodă să cutreiere sate pentru a număra vitele şi oile oamenilor.

«Dar fiind în acel an (1798) iarnă grea şi zăpadă nW* de cinci palme mare, începând a ninge de la decembi 5 şi până către Blagoveştenii, n-au putut bieţii creşti 1” să scape niciun cap de vită cât de mic, de mărimea zap6 că stăteau vitele în bătătura casei, dinaintea uşii. Şi a zăbavă isprăvind scrisul vitelor, au trimis catastifel vistierie şi vei vistierul le-a arătat lui Vodă. Iar văz”.

142

dă suma vitelor, Îmi peste mii, s-au bucurat* nesăţios.

— Îndată au trimis-l-orutici straşnice la ispravnici să rân

Iască slujbaşi să „strângă de la oameni banii vacantului»...

par banii nu ieşiră de nicăieri, pentru bunul cuvânt *z* uite erau, e! ar parale nu. «Şi fiind iarna grea, tir

C. – *t* – i... A.

*

r, nu erau să-şi vândă oamenii vitele şi nici să câştige vreun ban, că nu era vreme de coasă şi de sapa», aşa încât începură slujbaşii ispravnicilor să închidă oamenii să-i omoare în bătăi. «Din care pe un mort l-au dus rudele lui de peste Olt la Bucureşti şi l-au băgat cu carul în curtea domnească să-l arate lui Vodă şi înştiinţându-se Vodă, a zis «Să dea bani, că nu-i va omorî nimenea!...»

Iarna aceea a rămas de pomină, de-a numit-o românul «iarna lui Hangerh»

În timpul acesta, Hussem Paşa stătea de un an de zile intipt în faţă Vidinului şi nu îndrăznea să-l atace şi când în sfâişt se hotărî să cuprindă cetatea, Pasvanogiu cu ceata lui de 8.000 de oameni, puse pe fugă şi risipi în toată rotunjimea zării armata de 100.000 de soldaţi a marelui capudan-paşa

Ruşinat şi neîndrăznind să dea ochii cu padişohul, Cuciuc-Hussein veni prin Giurgiu la Bucureşti să ceară sfat [ostului sau dragoman, acum Domn al Ţării Româneşti

Ce sfaturi i-o fi dat Hangerli, nu putem şti Dar se vede treaba că el fu de părere că marele amiral trebuia mai curând mângâiat decât sfătuit şi se apucă deci să-i facă traiul dulce pe malurile acelei Dâmboviţe, unde din vechi s-au priceput parcă oamenii întotdeauna să treacă mai mult ficcănnd asupra necazurilor acestei vieţi

Petreceri, beţii, zee feluri Ţţ> dar îi lipsea tnrcu lui ceva Şi se apucă să-i zică într-o zi lui Vodă c-ar fi mai vesel de-ar veni şi Doamna şi domniţele ei şi cu ju pineseie boierilor la mesele bărboşilor fete.

Doamna Roxana îngălbeni, că era doar crescută în [îngrăd şi ştia ce înseamnă astfel de poateli turceşti Copiii domneşti erau cinci Alexandru, Mihai şi Ntcolae, dena şi Mana Cei doi dintâi erau însuraţi pe vremea aceea şi par a

nu fi ţost în Bucureşti cu părinţii lor Nrcoiae era mic de tot, iar domniţele, de! erau să meargă la chefuri? Doamna se făcu bolnavă scăpă şi ea de bucluc Mai rămâneau jupânesele boie-°r e merseră plângând la nevasta Voievodului lor şi fat şi ajutor Atunci, vorbind toţi între ei, Doamna



cu Domnul şi jupâneseie cu bărbaţii lor, hotărâră ca să trimită pe postelnicul cel mare şi pe cămăraş ca adune de prin mahalale muieri şi câremmărese, însă să u aleagă mai chipeşe şi mai frumoase. Şi aducându-le u Curte le-au îmbrăcat în haine scumpe din cămara în Vodă, îăgăduindu-le daruri domneşti, arătându-le ce trebuie să iaca şi cum trebuie să se poarte în lumea aceea mare, necunoscută lor. «Deci la vremea mesei, zice cronicarul Dionisie, le-au poftit să şadă cu boierii, şi aducându-le Vei postelnicul le-au numit că sunt cucoanele LOR arătând: iată, aceasta e Brâncoveanca, aceasta Golească aceasta Corneasca, aceasta Filipeasca, aceasta e cutare şi aceasta cutare. Capudan-paşa, văzându-le, s-a bucurat şi, şezând toate la masă cu Vodă şi cu boierii şi cu turcii zicându-le muzicile, după ce-au mâncat s-au sculat. Ridil când masa a poruncit Capudan-paşa să joace boierii cu cucoanele lor – şi-au jucat, ţinând jocul până în searăs.

Dar fireşte că nici jocul nici joaca nu s-au isprăvit aşa. Cheful a urmat mai departe cu cina de seară – iar lăutari şi iar băutură – până în puterea nopţii, «încetând, a zis Capudan-paşa lui Vodă să-i oprească pe una mai aleasă pentru culcare, *că ştie el că sunt bucureştencele iubitoare de împreunări*. Şi aşa s-a şi făcut, iar pe celelalte le-a dat la paturile agalelor. Şi boierii s-au dus la casele lor, poruncind Vodă postelnicului să spuie muierilor să le fie cu voie. Iar dimineaţa au dăruit turcii pe muieri şi le-au slobozit, socotind că sunt cucoanele boierilor».

Şi astfel, după cum spuneam, e uneori vulpea mai tare decât leul. Dar cine, Doamne, poate şti de câte on s-o i) întâmplat lucrurile altfel, de le-o Şi fost ruşine şi crom carilor să mai vorbească.

După cheful acesta straşnic a mai stat Cuciuc-Husseiri vreo 3 – 4 zile în Bucureşti şi a pornit apoi la Ţarigrao să se dezvinovăţească în ochii padişahului de înfrânge rea de la Vidin.

...Şi roata norocului a început să meargă de vale pentru bietul Vodă Hangerli şi pentru mândra dar buna lu' Doamnă Roxana. Fiindcă prietenia aceasta dintre un turn şi un ghiaur trebuia să se isprăvească prost, după întotdeauna astfel de legături s-au întors spre râul ştinilor.

Constantin Vodă primi de la oamenii lui din Ta care vedeau de interesele sale acolo, vestea puţin curătoare că victoria lui Pasvanoglu pusese pe Hussel

144

Într-o lumină foarte neplăcută ia Poartă şi c-ar – nu urmare prudent să nu arate acestuia prea multă 11 tenie. Cum primi Vodă aceasta scrisoare trimise pe P1" – ajta la Ţarigrad, învinuind pe Cuciuc-Hussein de nferderea Vidmului.

Lucrurile se întoarseră însă altfel de cum nădăjduise Marele capudan-paşa, cel ce nesocotea cinstea

— Îneselor bucureştene, avea o soţie – una din multele iale cadâne – care era favorita sultanului. De aceea crezuse turcul că dacă-şi vânduse el nevasta şi cinstea înmăratului, apoi puteau prea bine gruaurii de boieri români jjg. vândă lui nevestele şi cinstea lor.

Cadâna aceasta, fiind în secretele zeilor, afla despre scrisoarea de învinuire a lui Hangerli şi o descoperi soţului ei. Acesta, la rândul lui, pârî pe Domnul Munteniei la Poartă c-ar fi avut tainice înţelegeri cu Pasvanoglu, ceea ce era o minciună, şi că jefuia ţara, ceea ce era adevărat Dar şi jafurile acestea erau, în mare parte, făcute doar tocmai în interesul armatelor otomane. Oricum o fi, turcul fu crezut şi creştinul nu. Către sfârşitul toamnei lui 1799, un capugiu împărătesc întovărăşit de un harap, porni din Stambul spre Bucureşti cu firman de la Poartă în care stătea culcata, cu rotundul lor scris de la dreapta la stânga, sentinţa de moarte a Domnului Ţării Româneşti.

Din *Chronograţul* lui Dionisie Eclesiarhul aflăm un

lucru foarte interesant, pe care nu i-am fi ştiut din aită parte şi care este o preţioasă contribuţiune la istoria vieţii şi a obiceiurilor din trecut. Cică Domnii din ţările noastre ţineau pe la hanurile tuturor drumurilor ce duceau la Ţarigrad «hangii turci, cu lefuri grase, care ispiteau pe cei care trec de la Stambul la Bucureşti sau la Iaşi, şi dacă dovedesc ca merg ia Vodă cu poruncă ori de bine on de rău, cu mare grăbire se duc înainte şi spun lui Vodă ca să se păzească şi iau bacşişuri mari».

Se vede că acest capugiu, care venea cu porunca de-a omorî de Hangerli, cunoştea acest obicei, deoarece el nu trase peste noapte în gazdă la niciun han, ci numai «din conac în conac mergea cu grăbire şi nu spunea nimănui unde nierge şi cu ce treabă este trimis».

Ajuns la Bucureşti, trase la hanul Beiiicului şi rămase acolo trei zile, spunând că vrea să se odihnească fiindcă da arc cale lungă de făcut, în ziua a patra încalecă, luând loa!”. cu el numai pe un «harap buzat, mare şi groaznic chip» şi o întinse drept în Curtea Domnească, cerând să pe Vodă. Hangerli era în baie. Vei postelnicul.

M 90

145

care-şi avea intrările oriunde, merse de-i spuse că a venit un turc, «care vrea să vorbească cu M.na Sa din gură cuvânt de taină de la dragomanul de la Ţarigrad» «Lasă-l să vie», a zis Vodă.

Dar postelnicul răspunse:

— «Ba să-i spunem ca eşU IWăna Ta bolnav, că are cu el şi un harap groaznic»

«Ei!», zise Vodă, «aşa au obicei capugni ăştia de iau cu ei câte un om groaznic pentru mândrie Lasă-l să vie, să vedem ce-mi va spune de la dragoman»

Domnul ieşi din baie, se usca, se îmbrăcă şi trecu în iatac Acolo îl primi pe capugm, care, intrând, îşi făcu obişnuita închinăciune cu mina, după obiceiul turcesc Hangerh îi răspunse la fel şi l pofti să se aşeze «Şi au şezut în pat pe saltea lângă Vodă, iar harapul a şezut lângă uşa, pe laviţă sau pe scaun» Nu erau în iatacul Domnului în

afară de ei trei decât numai marele postelnic, un cafegiu şi un ciubucgiu, aceşti doi din urmă cu trebile loi, să toarne cafea şi să aprindă cmbucurile şi au început să vorbească împreună Vodă cu capugml despre trebile în părăteşti şi câte toate, ca şi cum ar fi fost vechi prieteni însă Hangerh tot trăgea cu coada ochiului la harapul cel buzat şi de la o vreme miră spaima în el Chemându-l pe postelnic, îi spuse pe franţuzeşte să aducă câţiva ciohodan de pază în odaie Postelnicul se închină şi ieşi Ciubucgiul şi cafegiul erau plecaţi şi ei, că şi isprăviseră slujbele

Ramaşi numai ei trei în odaie, turcul făcu un îem harapului, care scoţând un laţ din sân, U aruncă lui Vodă după gât şi l trase puternic cu amândouă mâinile de pe pa la pământ Cum se prinde un câine Apoi îi sări în spinare şi cu un caut îl înjunghie în pântece Hangerh era un vornic, cu laţul de gât şi cu cuţitul în burtă, se zbătea şi lupta Atunci se sculă în sâkşit şi turcul de pe pat şi slobozi amândouă pistoalele în pieptul bietului Vodă, care într-o ultimă zvâreohre îşi dote duhul

La auzul detunăturilor, ciohodaru lui Vodă c'ad năvala în iatacul domnesc, dar de pe pragul uşii fura opriţi de capugiu, care ridicând mâna în sus le strig3 «*Dur*, *bre*, firman/23

«Şi dac-au auzit de firman au stătut cu toţi, n-au ifl drăzmt să iaca nimic».

Să fi fost o sută de oameni acoso, unul nu s-ar mişcat în faţă turcului şi a arapului

Era în 1799.

Pe loc, acolo harapul a tăiat capul Domnului, care



zvârco ea încă viu pe podea, lăvaindu-se în sânge» – ca un pui de găină când i se taie gâtul în coteţ. Apoi i-a legat ştreangul de picioare şi i-a tras trupul pe scări, jos în curte. Dezbracându-l de haine – după ce i-a furat ceasul, inelele şi banii – l-a lăsat în cămaşă, acolo, să-l vadă lumea, strigând în gura mare ca să-l audă toţi: «Iată cu ne! e cei ce-a mâncat raiaua împăratului».

Se adunaseră în curte boierii, slujbaşii, văduvele şi

prostimea, să vadă pe cel care, mai ieri, spusese. «Să dea bani şi nu-i va omorî nimeni».

Pe Doamna Roxana, care din odăile ei auzise toate, o cuprinse ca un fel de nebunie, ţipa, urla, plângea şi alerga după copiii ei să-i seringă laolaltă, de teamă să nu-i omoare şi pe ei. Când se adunară împreună, ea cu micul Nicolae şi cu domniţele Elena şi Mana, înspăimântaţi şi zăpăciţi, se apucară să sară cu toţii pe ferestrele care dă de au în grădină şi de-acolo o apucară razna înainte undeva, oriunde, numai să scape de spaima morţii

Capugm! trimise după ele să li se spună să vie îndărăt că nu are poruncă să le facă vreun rău Fură găsite ascunse, nu se şfie unde, în casa vreunui boier, şi aduse înapoi la Curte Acolo, în iatacul Doamnei, se petrecu un lucru mai grozav parca decât însuşi omorul lui Vodă

Animalul cel de arap deschise deodată uşa, ţinând în mâini o tavă pe care era aşezdt capul însângerat al ucisului Voievod şi, plimbând-o pe sub nasul Doamnei şi a domniţelor, o aşează apoi pe masă, z; când «Iată capul bărbatului tău!»

Doamna Roxana căzu leşinată în mijlocul odăii, fetele ţipau, copilul plângea

Harapul ridică din nou tava de pe masă şi luând capul în altă odaie, îl jupui de piele, îl spălă de sânge şi i umplu cu bumbac, pentru a-l duce curat la Stambul, unde sui! anu! trebuia să-l recunoască întâi până să răsplătească pe credincioasa lui slugă

Trupul rămase în curte încă 7 ceasuri, aşa cum era gol şi sângerând. Se spune chiar că «un ticălos de român, ript de plaia văcăritului» i-ar fi aruncat o para, zi când? Na, satură-te de bani!»

bani

Capugjul ar fi vrut să facă în mijlocul curţii un rug 5 sa ardă trupul acestui nenorocit Voievod, dar boierii 56 rugară de el să-i şase să-l îngroape. Cererea fiind înfiinţată, nu din îndurare, ci din pricina pungilor de vărsate de Doamnă, înmormântarea avu loc câteva

„E mai târziu – după plecarea turcului şi a arapului –

în

147

biserica Sfântul Spindon Nou de pe Podul Şerban

Urmele Doamnei Roxana se pierd… acolo, în Ţ… dul acela de unde le venea fanarioţilor toată mărirea lţl1 dar şi toate nenorocirile. Iar pe Domniţa ei Maria o vom mai întâln, căci ea va fi soţia lui Grigore al IV-lea Ghica primul Domn pământean de după 1821.

În primăvara anului 1807 – pe când era Moldova ocupată de ruşi – a mai domnit timp de două luni un anume Alexandru Hangerh, a cărui îihaţiune nu este stabilită. Unii îl cred fiul lui Constantin Vodă, alţii frate După tradiţia familiei, el era varul acestuia. Fusese şi el, înainte de domnie dragomanul Porţii şi este una din acele *rara avis* care, în loc să cumpere scaunul Ţării Moldovei, fu plătit de turci pentru a-l ocupa. Drept mulţumire, el trecu trup şi suflet din partea ruşilor, refugi. mdu-se, după două luni de domnie, în Ucraina. După tradiţiile familiei, el s-ar fi retras mai târziu la Varşovia, unde-şi clădi „o frumoasă casă de lemn”. Acolo, un foc îi distruse locuinţa, flăcările mistuind dicţionarul său greco-turc, despre care se ştie şi din alte izvoare că a existat cu o nemaipomenită răbdare, el se apucă să-l lucreze din nou, în întregime, dându-l tiparului câţiva ani mai târziu

Nevasta lui a fost domniţa Smaranda, fiica lui Grigore

Vodă Callimachi şi a Doamnei Ileana Despre aceasta efemeră Doamnă Smaranda nu se ştie nimic Din Polonia, ei par a fi trecut mai târziu în Germania, unde în tot cazul unul din fui lor s-a naturalizat – supus neamţ – aşa încât neamul acesta de greci s-a pierdut apoi în acea străinătate în caleidoscopul figurilor fanariote se arata un Domn peste care nu se poate trece fără a putea fi învinuit de nedreptate faţă de umbra unui Voievod, care aproape n-a fost Voievod şi despre care nici nu ştim măcar dacă a avut

1 l o Doamnă E acel Manolachi Rosetti-Giam, care a domn 1 o dată în Muntenia, o dată în Moldova şi niciodată în niciuna din amâudoua ţari

Ba mai mult decât atât Cronicarul moldovean Manor, lachi Drăghici ne spune ca Manole Rosetti, Domnul M°J dovei din 1788, era un boier de ţara din Fălciu, cu totu' altul decât Manole Giaru, Domnul Munteniei din 1770, carf era gre – din Fanar

H8

Dar Drăghici se înşală. Giani şi Roşeţii au fost una Aceeaşi persoană, a cărei poveste pe scurt este urma-A fost odată un popă în Fanar, Ion, care avea un nume o o „tografie infinit de variată: Tăni, Zani, Zanetto, reanet, Giani. Înserat cu Eufrosina Rosetti, strănepoata l. s Antonie Vodă Ruşeţ, el avu patru feciori, care se simţiră din pricina străbunului mamei lor, mai boieri decât toţi boierii Fanarului. Iordachi, Lascarachi, Manolachi ci A n tio h începură de tineri să răscolească Stambulul centru a ajunge să însemne şi ei ceva în viaţa cea mare a grecilor constantinopo titani. De altfel, Iordachi Geanatul, cel mai mare din băieţi, era cumnatul vestitului Stavrachi, prin mijlocirea căruia ajunse a fi omul de încredere al lui Constantin Vodă Racoviţă şi mai târziu ai dragomanului Nicolaehi Şuţu. El şi cu fraţii lui trecură deseori Dunărea pentru a se căftăm şi a se procopsi în Moldova sau în Ţara Românească şi-i întâimm de prin 1753 încoace cu boierii mari la Iaşi şi la Bucureşti, întotdeauna în ceartă cu boierii băştinaşi şi huliţi de cronicari

Manolachi vine întâia dată în Moldova în anul 1755, sub Constantin Racoviţă, care-l face serdar în 1759 e la Ţa n grad, om de încredere al baş-capuchihaiei Nicolae Şuţu, cu care vine la Iaşi, în 1761, cu ocazia înscăunării lui Grigore Vodă Cailimachi îl mai întâimm, capuchihaie el însuşi, sub diferiţi Domni, ba la Constantinopol, ba la Bucureşti, unde-l aduce Grigore Vodă Ghica

Numit de acesta din urmă, pe când era Domnul Munteniei, ban al Craiovei, fuga lui Ghica la ruşi (în 1770) îi înlesneşte ambiţiosului grec urcarea în scaunul domnesc Turcii îi numesc Domn al Munteniei, dându-i mână liberă să-şi ocupe singur scaunul, dacă poate în iunie 1770, ajutat de câteva regimente otomane, el trece Oltu! şi intră în

curând în capitala sa, pe care ruşii, foarte puţin nume [oşi, o părăsesc în grabă Dar câteva zile mai târziu, iritorşi cu forţe proaspete ei alungă dincolo de Dunăre pe noul Voievod, care nici n-avusese vreme să se înscăuneze. [n lujje Manolachi Giani trece din nou Dunărea la giu, intră a doua oară în Bucureşti şi este „procla-Domn” de către turcii care-l întovărăşeau, în august Coşcoviţii îl alungă peste Olt, în octombrie încearcă un J\° atac al Bucureştilor care nu-i reuşeşte, şi în sâăr-J1 (în noiembrie este nevoit să fugă în Ardeal pentru a n prins de armatele ruseşti care pătrunseseră în Olte-a-Fugar prin Banat, trece Dunărea pe la Belgrad şi

149

I „nhp turcii U ţin patru ani de zile, pana merge la Nicopole. unde ™™m, l când crezu bietuj la încheierea pacu din l „u fi it să şi capete domnia M8™11 X°dL Cta numeşte Domn în M – Mă no li Vodă că va putea în srş – lui în chip definitiv, Poarta numeşte Domn în Muntenia ilanti i în Moldova pe Grigore Ghil

mauun vw”.

lui în chip definitiv, Poarta numeşte uomn în – lu’ „pe Alexandru Ipsilanti şi în Moldova pe Grigore Ghica (fostul fugar, impus de împărăteasa Ecaterina). Gianj se agită, intriga şi reuşeşte numai să fie surghiunit în insula Naxos.

Întors la Constantinopol, după câţiva ani de exil, Mano-lachi Giam găseşte că e mai cuminte să-şi ducă bătrâneţele în tihnă şi chiar în sărăcie decât să umble după nişte marin care când nu duc la surghiun, duc la spânziuătoare Dar o ciudată soarta făcu din el a doua oară un Domn, împotriva voinţei lui, şi tot atât de ne norocos ca şi întâia data în 1788, în timpul noului război ruso-turc, Moldova fund ocupată de trupele lui Suvorov şi Poarta „nevoind a-şi pierde drepturile asupra acestei provincii”, căută un om care să fie numit Domn al Moldovei numai pentru timpul cât ţara aceasta va fi ocupată, îşi aminti atunci de Manolachi Giam, care cu 18 ani înainte mai fusese Voie vodul fără scaun al unei ţari încăpute pe mâna duşmanului. Noul Voievod fu trimis la Galaţi pentru a

apăra oraşul împotriva ruşilor însă ajuns acolo, Manolachi Giam, care era un om cu experienţa războiului, găsi o garnizoani turcească extrem de slabă, menită să se lupte cu armata lui Rumeanţev, care aştepta, numeroasă, momentul câefi da atacul Bătrânul Voievod, pricepând ca, pe de o parte nu va urca nici de data aceasta treptele scaunului domnesc, iar văzând, pe de altă parte, că Galaţii sunt pierduţi, se hotărî să treacă în tabăra rusească, unde cel puţin putea fi sigur de stabilitatea capului de pe umerii săi. Într-o noapte întunecoasă deci, întovărăşit de câţiva prieteni, trecu în tabăra lui Rumeanţev, care-l primi cu indulgenţa impusa de împrejurări trimiţându-l la Herson, unde tra dintr-o pensie de (5.000 de ruble pe an, pana în ziua când… dar nu mai ştim nimic de el. O îi murit acolo. l!

Povestea aceasta, fără Doamnă şi fără domniţe, n-4 f nimic a face cu cartea de faţă. Dar ea umple un gol djj istoria românilor, căci figura acestui quasi-voievod?” măsesc până acum destul de enigmatică şi, în tot caz*” nu fusese măcar schiţată de istoricii noştri

150

FAMILIA MORUZI

DOAMNA SMARAGDA A LUI CONSTANTIN VODĂ

rin o mie şapte sute treizeci şi şase sau şapte, între Arnăut-chioi şi Buiuc-Dcre, se îngrămădeau în Bosfor calce împodobite cu flori, iar de-a lungul malului mergeau pe drum, călări, numai beizadele şi ipsilotaţi în casa dragomanului Alexandru Ghica era nuntă mare. Se manta fiica lui, Ecatenna, cu Dumitru Gheorghiades, zis Iorgulescu, zis Sulgearoglu Tot ce avea Fanarul mai de soi – blazoane făurite, vechi de nicio sută de am – se adunase împreună la zaiafet Erau acolo de faţă patriarhul din Constantinopol, logofătul Patnar hiei şi soli ai regelui Suediei, mama miresei, Elena, tată Alexandru şi bunica Ruxanda, vestită fiică a lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care, bătrână dar încă sănătoasă, mergea de ici, colo prin casă, împodobind mireasa şi primind musafirii.

Un document, unic în felul său, ne-a păstrat „o

cuvântare de nuntă” ţinută de Grigoraşcu Ghica, fratele mi-resii, în faţa acestei simandicoase adunări Acest Grigoraşcu e viitorul Grigore Vodă al Moldovei, cel care a luptat pentru păstrarea Bucovinei şi *şi*-a pierdut capul sub securea călăului turc

Cuconul Grigoraşcu a vorbit aproape un ceas şi şi-a împărţit discursul pe categorii de laude în cinstea musa ţârilor şi a rudelor Era ameţit el însuşi de atâta ighe monicon. Numai vorbe pentru a proslăvi, întâi pe înaltele fete bisericeşti şi pe solii Suediei (aflaţi desigur din în

„Tnplare în Constantinopol): apoi pe Voievozii Munteniei

Ş Moldovei care erau, cel dintâi, Constantin Mavrocordat.

Varul miresei, şi cel de al doilea, Grigore Ghica, unchiul

1 Uratele tatălui), al treilea pe bunica Ruxanda „care ca

Juţine din mamele acestei capitale (Ţarigradul), s-a în

recţnicit să aibă tată, fraţi, fii şi nepoţi Domni”. Urmează rând Alexandru Ghica dragomanul, tatăl miresei şi al

Vntătorului, căruia Grigoraşcu îi doreşte „să-l ţie Dum

151

În nece şi să-i dăruiască viaţa sănătoasa nezeu mereu în pace şi-s laurechile noastre, Me lunga”, ceea ce suna atât de tras va

f lor „T Hrumn ci îl alţi fanariot». Pe uf, 4 lui capul de pe umeri, de neamun Yestuel”.

vin laudele în ciu & i-ca „Tr, în”, i sunt în aceasta euvân

„1 a tuturor rudelor de ta-a *°epjtul de pilda „Cinstita tare şi cuvinte frumoase f yeselă şi strălucitoare este nunta şi Păul a-ţi, ni tul când urează el mmlor 6 Ste *U*™ tr. cita până la adânc, bătrâneţe, lor şi tuturor în veacuri viitoaremut-itno tuturor Ghicule-Gh.cu. est. or MV

de aceşt, de ba, eţ „ea a mă, avut Ş, două fete, pe

Eulrosma ş, pe Smara\d-na arasda! „ca lui Dumitru Aceasta din ™a „™ la manta pe la vâr.

a avea copii mulţi „n

ţul ei va cu Hantescută măritat domni în curând dpatoreşte în bun

„Ni cea din urmă, domnia ceea făcu tot ce-i stătu în putmţa intrigilor lui Constantin

«a 18 octombrie 1777 capul lui Ghica se rostogolea pe rleaua beilicului din Iaşi şi la 24 noiembrie aceiaşi an

P° Moruzi în capitala Moldovei, noaptea, fără alai, înrărâşit numai de cumnaţii săi Iorgu şi Costachi Sultos roglu „de-au mers ei drept la Curte şi a şăzut Vodă în

data beizadelei Dumitru” – adică în odaia vărului său

°rirnar, nul decapitatului Voievod, despre care trebuie

Pbănuim că nu ştia partea de vină ce purta Moruzi la

moartea tatălui său

data sa urce scările mărim, iar Doamnele rămâneau pe

Doamna Sinaragda, cu toţi copiii ei, rămăsese la Con stantmopol fiindcă era un obicei ca atunci când domnule veneau mai repede decât era de aşteptat, Voievozii porneau acasă pentru a face cumpărături şi a încheia gospodăria Totuşi o lună mai târziu zi cu zi, la 24 decembrie, sosi şi Doamna cu copiii ei şi cu tot avutul Domnului, „trăgând de-a dreptul la Curtea Domneasca şi însoţită fund de fratele Domniei Sale, postelnicul Iordachi”.

După ce se dezmetici de drum, petrecând cu toţii Cra cumul împreună, abia atunci, a patra zi după sosirea ei, se făcură în Iaşi serbările de încununare a Domnului, care ţinuse deci să şi aibă soţia lângă e! înainte de a se urca cu alai în scaunul Moldovei „Cu muzici cu băuturi cu toate decoraţiile de piept” zice un martor ocular la radja, „se făcură serbările, după obicei

Pe când în Bucureşti Curtea Domnească era demult

O ruină printre zidurile căreia cântau cucuvaiele şi se adăposteau haimanalele oraşului, la Iaşi dimpotrivă ea era

încă întreagă şi de trei ori mai mare decât p astăzi Palatul Culturii, cel clădit pe temeliile acelei Curţi Fiindcă P & lângă corpul principal unde locuiau Voievozii şi care era cel al palatului de azi, mai erau două aripi perpendiculare pe ei, care se prelungeau până la Lnţa Mare împreunate amândouă printr-o altă clădire de-a lungul stră J1» în mijlocul căreia venea poarta de intrare Astfel, Burtea alcătuia un mare pătrat cu o ogradă la mijloc <vând poarta în faţă, locuinţa Domnului în înnd şi două cârpi care adăposteau, cea din stânga pe curteni şi pe slugi (1, cea din dreapta oastea Voievodului, care era şi oastea

1 oldovei întregi, multă puţină cât era, mai mult puţina ce t multă alcătuită din greci arnăuţi şi turci.

clădirea din fund locuiau jos, beizadelele cu dascălii diac» şi cu perdagm iar sus Vodă, Doamna şintţele Apartamentele lor erau despărţite prin sala din mijlocul clădim care venea deasupra scării

153

l pe i căreia cafaziil! ti dreap.

t, rum am ace)

tronului cum

Cea

scaunul Domnului, căreia tia ale cu poşta!

tiephtsubumbaldacmn t „irtistlta m

— Scauii”.

— Cestel „°inta camere mân alte două „un (L

Dlva? auce-u Judecăţile cel nul mai olane

— te caâazun erau două sfeşnice mari de argint, de acele ace nicior ca la biserici, în care ardeau seara lumânan Pele de ceară albă, grija mucăntului înnd data în scama dăliilor şi a copiilor de casa împrejurul pereţilor, ca P ceţelalte odăi, erau divanele joase pe care stăteau bei 1 delele şi domniţele precum şi câteva măsuţe cu lumânan *7 de* seu în sfeşnice de alama şi cu mucarniţe pentru tăiatul

— /-urilor

— „” ib a intra în acest sanctuar tami

Încruc caj cu braţel l, ar

*A*i – ni p. rj la r şi p, na în lundu ou., e de a ţ-i-K de-ţ-T.

de
Cina aşa
viaţa uneori părătesc Polta
poazme şi urâc, os milu, pentru a sngun nasului, să «uite ciactr ca i ochii cum se aflau – hi pe vârful *w* obişnui divâmţi slugile, a era este şi trebuie
— Juu leit: un iii «– vunţa de-a privi drept u. „”!
la ţfimă şi cu celălalt la slănina ca u zaiate u
Se mai zice despre acelaşi Vot două rin Avanului adăugise, pe Imga ciubuc
155
duri de căţui pe care le plimbau perdagiii prin odaie, dr. zând în ele chihlimbar şi iarbă mare, pentru a acopăr. astfel mirosul pe care tulburările trupeşti ale lui Vodă \\ răspândeau împrejurul său.

Se zice… Se zic multe. Sigur e că Domnul acesta n-a fost atât de rău cum l-a făcut lumea şi chiar strănepotul său Dumitru C. Moruzi, autorul frumosului roman *înstrăinaţii*. De fapt avea un cuget drept şi în timpul domniei sale de cinci ani a făcut un lucru prea frumos. Pentru a veni în ajutorul podgorenilor şi cârciumarilor moldoven i el a oprit importul rachiului din Polonia. Iar când rege leşilor s-a plâns de lucrul acesta la Poartă, Moruzi a răspuns vizirului că, pe lângă faptul ca boierii moldoveni au băgat mulţi bani în facerea velniţelor şi dacă n-ar împiedica importul rachiului din Polonia, ei s-ar ruinai dar că, în afară de aceasta, rachiul din Polonia fiind mai ieftin, ţăranii ar bea mai mult, ceea ce le-ar strica sări; tatea şi i-ar face nedestoimci la muncă. Se mai zise (asemenea că, înşelat fund de boieri, a judecat odată stram o pricina a unor săteni Aceştia i-ar fi ieşit cu jalba în proţap, tânguindu-se de nedreptatea ce li s-a făcut

„Bine”, le-ar fi zis Vodă, „o să adun chiar acunt Divanul din nou, dar de nu va fi cum spuneţi voi o să vi ajungă capetele unde va stau picioarele Vă învoiţi”.

„Sfântă să-ţi fie vorba, Mâna Ta”, răspunseră ei Judecând pricina a doua oară, dreptatea ţăranilor ieşi la iveală iar Vodă, neputând strica notărârea ce dăduse întâi şi pe care o întărise cu pecetea sa, dărui sătenilor două moşii de-ale sale, făcându-le hrisoave de veşnica stăpâmre Apoi, ieşind din Divan, se trăgea, bietul, de barba şi zicea pe greceşte „*Trava*, *Moruzi trava*”, adscă trage

Moruzi, trage

Oricât de ciacir s-o fi uitat el, se vede lămurit, după cele arătate, că era un om de isprava, rămânând în sarcina lui moartea unchiului Grigore Ghica, la care a ajutat ci pânte sale dar pe care e de presupus ca n ar fi vrut să – vadă chiar cu capul tăiat

Crima de căpetenie ce s-a pus în sarcina acestui Voi°

voci este omorul celor doi boieri, Bogdan şi Cuza, dif acesta s-a făcut în urma unei hotărâri judecătoreşti dat”.

În Divanul Domnesc de către veliţii boieri şi înaltul & Ł (

Se trecuseră demult vremurile când Domnii îşi o „101” 3!

boierii fără judecată, iar aceştia se făcuseră vinovaţi fi trădare faţă de împărăţia turcească, suzerana Moldo

fără a mai socoti faptul că Manolachi Bogdan râv”.

156, roana tării, ceea ce era o trădare şi faţă de Voievodul *e*°, *de* altfel boierii aceştia sunt tot acei pe care i-am 5 ai întâlnit cu un an în urmă, conspirând împotriva lui Grigore Vodă Ghica.

Acest Manolachi Bogdan, vei vornic, era fiul marelui logofăt Ion Bogdan şi al uneia din domniţele lui Vodă Racoviţă. Bunică-sa Ruxanda, soţia hatmanului Lupu Bogdan, fusese şi ea domniţă, fiica lui Constantin Vodă Cante-mirşi a Roxanei Gane. I se păru lui Manolachi că acest jghernonicon îl îndreptăţeşte a urca treptele tronului ţării sale, curăţându-l astfel de luminatele feţe fanarioto, dragi moldovenilor ca sarea în ochi. Aceeaşi ambiţie şi dorinţă o avusese şi Pârscovanu în Ţara Românească. Dar înalta poartă din Stambui altfel judeca lucrurile, având socotelile ei care nu se potriveau cu ale boierilor de la noi

Complotul moldovenilor nu izbuti Vei vornicul Manolachi Bogdan *şi* biv vei spătarul Ion Cuza fură ridicaţi într-o zi din casele lor şi *băgaţi* la „beciurile de jos *ale* Curţii" Dărmănescu şi Rosetti-Bălănescu, fugarii din 1777, fură opriţi la isprăvnicie, iar căminarul Mano! achi Romano scapă ca prin urechile acului, trecând graniţa la aus-ineci

Stihurile lui Enachi Kogălniceanu cu privire la această dramă, deşi prea cunoscute, sunt însă uneori atât de sugestive, încât împrospătarea lor, pe alocurea, nu strică De pildă prinderea lui Bogdan.

Manolachi Bogdan, singurul din conspiratori care fu pus în fiare, nu ceruse nicăieri şi nimănui în scris ca sălie numit Domn în locui lui Moruzi o fi avut el alte mijloace de-a face această cerere la atare crezu ca arătând „piesele justificative", va fi iertat de pedeapsă Et ceru deci gâzilor săi să i se aducă hârtiile de acasă

*Este şi suretui scris – de pe arzul care-am scris 1*
*În casă pus pe pat – sub postav, Ungă macat.*
*Cu şiret* şi *ţintuit – aşezat cu chibzuiala.*
*Şi pentru ca toţi să creadă – aduceţi-l voi să-l vadă.*
Dar rezultatul acestei cereri fu că, suretul odată găsit
Qtl k
SUD postavul patului, lângă macat, oamenii lui Vodă
apucară să-i pecetluiască lucrările, Yrmând apoi judecata cea mare, Bogdan, adus în faţa
vodă, a mitropolitului şi a boierilor adunaţi, nu găsi
Ue cuvinte de apărare decât:
— *Fie-ţi mită de-a mea casă.*
157
*De săraca jupincasă.*
*De ticăloşii copii.*
*Ca rămân ca vai de îi*!

La această cerere de îndurare, Vodă Constantin AViru? răspunse ulozoaind:

*Cangrena ce s-a născut – iată veche* s-a *făcut şi-a de hindi t carne rea – cade de nu s-ar tăia Nu se poate vindeca – că până jos va strica, Vă ta mind şi p re ceilalţi*

Aşadar, „când fu vineri seară" – august, în 13 zile

1778 – chemă Vodă pe vei armaşul Manolachi Balş, poruncindu-i să taie pe osândiţii boieri Cuza şi Bogdan. Dar bietul arroas, om tânăr şi milos, începu să tremure, pierzându-şi graiul, ceea ce înâurie grozav pe ciacârul Domn, care-i răcni mamos

*„Tu nu eşti de armăşie Şindată l-au dat afară fund slab tare la lire" jăcindu-l de rea ocară*

Tnmise deci după căpitanul Pavel Soroceanu, pe care, pentru al hotărî să împlinească porunca domneasca şi a Divanului, îl îmbătară cu „hohrcă" trimitindul la miezul nopţii să taie boierit, acolo, în beciul Curţii Mai cu rânduiala decât în vremurile trecute, se coborî în închisoare şi duhovnicul „cu mohâtelmcul şi patrafirul" de mărturisi şi griji pe cei care stăteau să moară jvvanolachi Bogdan, resemnat plecându-şi capul, îi zise gelatului „Fă ţi porunca ce-ai luat" Dar pe Cuza, căruia h clocotea sângele vieţii în trup, îl cuprinse o răscoală sufletească şi aruncându-se vitejeşte asupra gâdelui, începu să se ia cu el la bătaie

*Dar cum putu ca să scape – fundu-i sabia*
*Şi plinind mina gelatul inin lui i-a tăiat capul*
*Şi-aşa singsle-i ţâşnea şi trupul i se sălta*
*Atunci văzând Bogdan îndată a strigat „Amarf*
*Zicând „baş-căpitane nu mă năcăji vara cale şi te rog, deodată*
*Să-mi iau căzuta plată"*.

Xu bine isprăvise vorbele acestea, că-i zbură şi 1U capul pe podea, luând oamenii trupurile de le îngropafa atunci, noaptea, în taină, sub prichorul bisericii Sf. N lac Domnesc iar capetele puse în ţepe fură ţintuite l poaita cea mare a Curţii, să le vadă toţi

Se vede din această povestire că Doamna



bule să fi fost o femeie miloasă, deoarece Kogăiniceanu „O =; p elndea „să alerge la Vodă, pe Bogdan să-l scoată".

\fi Pl»-llân *° * * – *

În tot cazul, ea a fost soţului ei o vrednică tovarăşă

care, nd n o’s” ea et che*3 să stea după gratiile cafazului, îl ebuie să fi ştiut să-şi alinte bărbatul şi copiii, judecând după felul ei darnic de a se purta cu jupânesele boierilor.

Banul Constantin Caradja, autorul acelor preţioase *pretneride* din care cunoaştem atâtea interesante amanunie ale vieţii boierilor de atunci, avea o deosebită veneraţie pentru această Doamnă. El ne arată ca în octombrie 1779 – doi ani deci după sosirea Moruzeştilor la Iaşi însurându-se cu „preaiubita mea Ralâta Ghica” – a avut ca naşi la cununie pe Constantin Vodă şi pe Doamna Smarag da, care n-au catadicsit fireşte să meargă ei înşişi la biserică, trimiţând pe alţi boieri să-i înlocuiască dar care i-a primii frumos „pe mire şi pe mireasă” în odaia cu cafazuri, dându-le mâna la sărutat şi domneasca lor binecuvântare.

Un an mai târziu, în septembrie 1780, fina Doamnei îmbolnă\induse de friguri, aceasta îi trimise „o piele de râs căptuşită cu catifea şi stofe de rochii”.

În timpul acestei domnii, Doamna Smaragda avu fericirea să mărite pe fata ei mai mare, Sultana, după „dumnealui vei agă Scarlat Sturză”; iar că felul de a-şi creşte odraslele nu era chiar aşa de grozav de strâns după cum credea strănepotul ei Dumitru Moruzi, o dovedeşte faptul că în primăvara anului 1780 întâmpinăm pe una din Domniţele sale nemăritate, pe Catrina, făcând fără părinţi (dar cu sora Sultana), o plimbare pe la mănăstirile Moldovei, ascultând la Neamţ în chilia sa pe preacuviosul părinte stareţ Paisie vorbind despre Dumnezeu şi despre reformele introduse de el în acea mănăstire.

O ceartă ivită între consulul rus Lascarov şi Constantin Vodă Moruzi, aduse mazilirea acestuia, căci intrăm în trista perioadă a istoriei românilor când începură mosco yţâi să se amestece atât de mult în trebile ţarilor noastre, neit aveau acuma pe cap doi stăpâni, pe padişahul din şi pe ţarul din Petrograd, voinţa acestuia din a trămnd deseori mai greu în cumpănă decât a celui dintâi. s f

În mai 1782 porniră deci cu toţii, Vodă, Doamna, beiza-v! ea domniţele, înapoi la Constantinopol. În locul lor

n ră Alexandru Mavrocordat şi Doamnă-sa Mărioara, ea fată a lui Vodă Ion Callimachi despre care am \orbit în parte

159

para ştirea nimănui, nici a Doamnei şi nici a beizadelefti trimis la Tenedos un icioglan al palatului şi, „ur-Aju-i într-un caiac din ostrov, l-au adus de-a dreptul locuinţa lui. Iar Doamna a dat slăvitului Reşid-Efendi je de florini gingirlii şi greu l-au hotărât să-i priân nesfârşitele intrigi ale greciloi – «Xi-i-i ţi-p-i din Fanar, atât de

T.ifvărti Yntreei pentru a le depăna încâlcite incit ar. ploios – a fost arnesfe. ceea ce n-ar fi a sta z de n Munteniei N, culae cât în mazilirea înapoierea lui Moruzi în casa lui de la Arnăut-Chioi fost într-o joi, 22 martie, a anului 1788. J Lunj, l mai aaceluiaşi an – după 5 săptămâni – p-amilostivul Domn de Dumnezeu păzit, Constantin Wuz1 Voievod, îşi dădea obştescul sfârşit, de moarte Ispraznică, din pricina adâncii întristări care i se pricifilise aflând prinsoarea la austrieci a preaslăvitului Ale-Vodă Ipsilanti, cumnatul după soră-sa Doamna

Łcate rina”.

Ar fi prea frumos! Dar mai trebuie adăugat la această adâncă întristare” faptul că omului acesta, întors bolnav în surghiun, i-a fost dat să vadă cele mai mari nenoro-;] Îi tocmai când credea că a scăpat de ele. Casa fugarului kjmnat a fost pecetluită şi devastată, iar soră-sa, Doamna i na, iu-LU. Af. npia insula Te ne de a din /} r-pememnon… Elena UUse Aga

avea acesta atunci încă la fu trimis în surghiun, cea din faţa ruinelor în intuia.

— Agamemnon… slabă mângi-Troiei… Paris şi Elena JJ h se aga încât,

Iere. Cu acest prilej, numu a) uj Q

Iartă aproape partea ce-o, îl «™ t o e în Ł/g

*mendele* sale, e a ruga’s intraşcu? să nu

Şi pe iubitele beizadele Alexanaru, întoarcerea cumva să dea vreo jalba la mpa lui; căci fiind bărbat ” treptei nu de vreme ce, neavând m³ io a se drept, pentru a

face P ac, re fear Doamna Sm ragda să ceară iertare rghiunit pe ne-Nicolae Vodă Mă \royeni” la Ţarigrad, jura so-[va asculta să-şi scoată ne la toatetului ei numa

din surghiun trimitea

= Sr; =» fi (?;! «tjri”:

afflâs-sjssr1 „” „” *

ternei şi trecură ăst el şase am.

Ghica. „Plecând din Constantinopo Smaragda îi care caterina, împreună cu fiul ei Constantin – care se jjau amândoi la Ţarigrad – fură prinşi, ferecaţi în lan-jri şi închişi la cuptorul de la agia Bostangiilor, închinarea din care ieşea deseori făină măcinată din trupuri meneşti. Trebuie spus că, după şase ani de exil, a senej lucruri pot face şir se rupă o artera mai subţiată de război, la v

1 tllit). y…

În primăvara anului 1788 se pregăteau luhh u

— Omanul care te stătea în gât. Pentru mima unui om bolnav!

Patru ani mai târziu, beizade Alexandru era Domn al întâmp =

Doamna Smaragda rămase însă la Constantinopol, în „euna cu celălalt fiu al ei, beizadea Dumitrachi. Acela; i petrecu anii unor bătrâneţe care nu fură adânci. O aprasnică boală, cancerul, o făcu să pătimească groaz-o timp de câteva luni, ţintuită în pat, până se sfârşi în treri într-o zi de sâmbătă, la 2 iunie 1805. Panegiricul ca Allah să îndrepte cu izb-*m*la sacrificiilor l Do. m, med, se sfătuiră cârmuitoru ca i lui Atunc, se elene-ce milostiviri s-ar putea ace r p jd. Ere” „r, dică în picioare, din sfatal acelar

om înţelept şi drept, şi spuse cir [acut (şi trebuie să ne căim de greşelile pe., „Jitri într-o zi de simoata, ia z iunie iauo. ranegencui noi doar să fim miluiţi de Allah cu ier. răspuns. îl făcu tot banul Caradja, zicând că „vestea acestei morţi întrebat fiind: „Care sunt acele gre—” ’nevinovaţu ce întristat pe toţi, din cauza însuşirilor sale atât înnăscât şi dobândite în cursul unei vieţi pe care o pe-iubind pe aproapele ei şi miluind pe cei lipsiţi”.

„» & ra? «j:, «: d.

Ţine sunt aceştia, Mn, 117 j Voievodul, Ve – Mai întâi este Constantin moiu-i, Nici una fetele Constantin şi Smaragdei Moruzi re-l chinuiţi în surghiun!” zicând; „Aceastt „ajunse a fi Doamnă. Singura din ele care făcu o ca să

„I „J; mi înrpmit a VOrbl între, „, rig unirivt-fă rantmliti Iar fu î? iiyanr! îi rfl rp domniţa care

Cârmuitorii au început a potrivită rangului lor fu Ruxanda, care, domniţă se mărită cu o beizadea, cu Ion Caliimachi, fiul Alexandru şi fratele lui Vodă Scanat. În 1821, arătat lucrurile

Îi 1 11IUI LU… aşa este, aşa!” şi „ducându-se sus, au relui vizir, care pe dată a făcut firmanul iertării nu zi”.

160

Voievodul, prin culisele Porţii, iar grecii ranan-nm». v. – al uneia din ţările noastre, însă, md mult decât… Mlv>. Scarlat, el pare a îi fost amestecai în afacerile revoljj? aşa încât în loc de domnie se pomeni dintr-odată cu, surghiun în Asia Mica, urmat de-o scurtă decapita/ „i,”; OTT1 *fo’* a-la 4Q de ani – fu trime o Asia mica, mi…”

Capul său – al unui om de abia 40 de ani – fu la Stambul şi ţintuit în poarta seraiului Văduva închisă şi ea împreună cu toţi copiii ei în meleaguri? acelea asiatice, se întoarse mai târziu la Constantinopl însă îşi găsi locuinţa de pe malul Bosforului prefăcut într-un morman de ruine. Se spune despre casa aceea că era o minune de bogăţie: perdele din şaluri de caşnur podoabe de aur şi de argint – şi ornamente pe perei înfăţişând stema imperiului bizantin – de unde. s-a vorbit că Ion Callimachi avea de gând să se facă împărat al ultim

Bizanţ restaurat.

Ruxanda, măritată în 1800 şi văduvă în 1821, rama

pe drumuri cu 6 copii în spinare. Nu se ştie prin cart împrejurări ea trecu mai târziu în Rusia, unde-i aflăm pe fiu ei Alexandru şi Grigore (care în 1821 aveau abis

4 şi 3 ani} ofiţeri de gardă şi însuraţi cu rusoaice (ei moan 1874 şi 1875} De asemenea şi fetele ei se măritară nu mai cu oameni de acolo: Sevastia cu Petala, grec di;

Odessa, Smaranda cu Ion Persian! sol rusesc, şi Ralu cu Egor Balş. Singură Euârosina luă pe Constantin Suju zis Suţaki, cel pe care-l vom mai întâlni în Iaşi în 181S

nemulţumind lumea într-atât, încât răscula poporuljiti potriva lui şi a unchiului nevestei sale, Vodă limachi

DOAMNA ZOE A LUI ALEXANDRU VODĂ

omisarul Lascarachi Ruşeţ era un călăreţ şi un puşcaş de mâna îmâia, om foarte îndrăzneţ dar avea un cusur, era prea iute la mânie Trăia departe de viitoarea lumii la o moşie de-a sa din valea Trotuşului. Tovarăşa de viaţă îi era coana Ileana, fata lui Dirnachi, care-i dăruise şi doi copii, pe micuţa Zoe şi pe Răducu, mângâierea singurătăţii lui.

Deşi tatăl său, iordachi Ruşeţ, fusese un boier foarte bogat, iar mamă-sa era chiar soră de Domn, Mana a lui Mihai Vodă Racoviţă, totuşi, cum se întâmplă lucrurile, sărăciseră oamenii. La moartea lui Iordachi rămăsese (ml său cu sfoara cea de moşie de lângă Rădeana, zisă Poşorcanii sau Căluţii, şi încă, pentru puţinul pământ cel mai avea acolo, era mereu în ceartă cu sătenii de primprejur. Copilăria şi-o petrecuse jucându-se cu flăcăii răzeşilor din partea locului, iar anii lui de om matur şi-i dăduse în certuri, în judecăţi şi în bătăi cu aceiaşi oameni, îmbătrâniţi, care de mai multe ori încercară să-l şi omoare. Din aceste încurcături scăpase boierul ca zile, dar firea lui iute şi îndrăzneaţă îl băgă în alt bucluc, care *mai* să-l facă să înnebunească. Datorând 600 de lei unui negustor din Ardeal, nu numai că nu voi să-i plătească – unde poate nu avea atâţia bani – dar îi scrise un răvaş dintre acele cum se pricepeau în vremuri să Ł scrie boierii moldoveni, când li se urca sângele la cap gustoru! cuminte, tăcu din gură, însă banii lui nici vorbă să se g îndească a-i pierde.

sari

vi aşa, se întâmplă într-o zi că pe când se juca Zoiţica y Răducu în ograda curţii de ia Poşorcani – doi plozi trei şi de cinci ani – trecu o şatră de ţigani pe acolo, şi Spoitori, şi înşfăcând copiii îi luară cu ei prin

— C inco °> în Ardeal. Pe comisul Lascarachi şi pe cana să-i apuce damblaua şi alta nimic, că nu Pnema cum este, Trimiseră ei în toate părţile oaies meni călări după ţigani, dar de unde să i găsească vagaunete ace e de munţi n

Şi numai ce le era într-o 71 carie de la negustori, din Transilvania, că copiii sunt la el, bine sănătosdacă vrea comisul să şi-i capete înapoi, atunci să-i tţ? mită banii datoraţi, 600 de lei cu dobânda la zi (W Lascarachi, om nevoiaş, făcu ce făcu, strânse banii 4 unde nu i prea şi trimise pe cumnatul său Manolachi rj, mar-hi, calare, prin munţi, la negustorul din Târgu tyu reşulut, să-i p la tea se*, datoria şi să-i aducă copia înap?

Într-o zi de toamnă, când se scuturau frunzele auaşternându-se pe carăn, sosi la Cămti pe drumul dirbprţ Târgul Ocnei, vei jitnicerul Dimachi, calare, cu doi deaa & spânzuraţi de oblâncul seu şi din fiecare desag lesei câte un căp-or de copil, al lui Răducu, untor mare hatman şi al Zoitei, viitoare Doamna a Moldovei

Iată cea dintâi amintire râmi să întipărită în imţea copilei se cinci ani, care era atunci Zoita Rosetti Cele ce urmează fură şi mai insie întâmplarea de mai sus este din anul 1765 Ze» e an mai târzm, în primăvara lui 1775, comisul Lascaradi Rusot muri, de boală, pare-se, iar coana Ileana, care suferea de mimă, îşi dădu şi ea obştescul sfârşit, câte\d zile abia după înmormântarea bărbatului ei

Zoita şi Radu rămaseră orfani, ea de 15 am, el de îS Şi ban, nimic, sărăcie Imită. A\cau ei un unchi foarte bogat, pe îi «iţele tatălui lor, vornicul Nicolae Ruşeţ, zi Baston. Dar nevasta acestuia, o Sturzoaică, coana Catmca nu vru să audă vorbi n du se de copiii aceştia orâam ţ săraci şi apoi, după piteiea ei, „Zoita era mică şi proastă* Aibă alţii grijă de ea

Epitropia copiilor fu deci înct Jmţată unchiului toi de pe mama, jitnicerul Manolachi Dimachi, cel cart adusese înapoi din Ardeii în desagii de la oblâncul şei în 1775 cuconul Manolachi era încă neînsurat, dar ci rând după aceea el făcu nuntă mare cu o iată bogată, Bs laşa Rosetli-

Rozno\anu, rudă, de altfel foarte de departe cu orfanii pe care i creştea.

Această Bălaşa avea cu totul altă fire decât a Ba stol* şei, cum i se spunea coanei Catmca a lui Necolae Rur Ea era o femeie bună şi iubitoare ca şi soţul ei Manote aşa încât copiii aceştia, pe care-i găsi în casa bărbaţi ei, îi tură dragi ca ochii din cap şi-i crescu cu o de° bâta îngrijire Iarna îi ţinea în casa ei la Iaşi, iar vaducea cu dânşu la Roznov, moşia tatălui ei, unde-şi Pe multe şi frumoase zile în tovărăşia lui Fiii curhiâecca' un bătrân de 80 de am, care-l învăţa pe Radu Paca] areascâ şi pe Zoe să facă gospodărie 53 După vreo 2 3 am, Zoita cea mică şi proasta se făcu ta mare şi frumoasă de răpea ochii cui o vedea Pa tu el adoptivi nădăjduiră s-o mărite bine cu vreun boier îi rangul lor Dar steaua ei lucea mai sus, deasupra trep Hor scaunului domnesc pe scaunul acesta se urcase, în 1777 după uciderea lui mgore Vodă Ghica, fanariotul încrucişat Constantin Mo zi o conspiraţie îndreptată împotriva sa de vornicul Manolachi Bogdan şi de spătarul Ion Cuza, chiar în anul dinţii al domniei fui, făcu pe Moruzi, de altfel după o indecată a Divanului, să taie capetele acestor boieri Fap la aceasta strâmt o nemaipomenită vâlvă în toată boierimea Moldovei, în mare parte înrudită cu tăiaţii conspiratori Vodă, care fără asta nu prea era iubit de ţărănime, căută toate chipurile pentru a împăca lucrurile, căci avea doar nevoie să se sprijine măcar pe una din clasele societatu în acest scop Doamna Smaragda, soţia lui – de altfel o femeie deosebit de bună – luă pe lângă ea câteva fete sărace, dar din cele mai bune neamuri, pentru a le creşte, a le înzestra şi a le mărita Norocul acesta căzu şi asupra Zoiţei Ruşeţ.

Trei am deci după moartea părinţilor ei, Zoita părăsi casa Dimachilor şi se mută la Curtea Domnească Acolo fata cuceri inimile tuturor, a lui Vodă, a Doamnei, ale domniţelor şi foarte îndeosebi mima şi cugetul lui bei za dea Alecu, feciorul mai mare al lui Moruzi Adevărat că fata era nu numai frumoasă, dar deşteaptă, pare-se, şi cuminte, încât flăcăul lui Vodă se prăpădi după ea Doamna

Smaragda mai scurtă din ighemomcul ei de fananoată şi, Junâ cum era, şopti soţului ei la ureche că copiii se în oeseşi n-ar fi rău, crede ea, dacă s-ar lua. Vodă zice „bine” şi căsătoria se făcu. Mare nuntă domnească avu loc acolo, la Vechea Curte din Iaşi, în anul 1779 Mireasa avea 19 Şi mirele poate vreo 25

Când, în 1782, Constantin Vodă fu mazilit, Alexandru

51 Zoe Moruzi erau căsătoriţi acum de trei ani şi aveau oi copii, pe Constantin şi pe Smaragda, care fuseseră eci botezaţi amândoi după numele bunicilor lor

La Constantinopol, Zoe Moruzi, plecată acolo în maziq *cu* toţi ai ei, luă pentru întâia dată contact cu viaţa

C e *Qr* aşa cum erau la ei acasă, dezbrăcaţi de strălua Domnească şi smeriţi, foarte smeriţi, în faţă oricărui turban, oricăror şalvari, oricărui iacmac. De altfel şi jurările în care făcu ea cunoştinţă cu viaţa aceasta deosebit de grele Socrul ei, cum sosise acolo, f surghiunit la Tenedos împreună cu fiul său Iordachi, natul Zoiţei Timp de 6 ani se zbătuse biata Do-Smaragda, soacra, pentru a-şi aduce soţul înapoi aşa & * Iar când în sfârşst izbuti, după atâta zbucium şi atâţia ban cheltuiţi când, în martie 1788, fostul Voievod se întoaramant şi bolnav acasă, apoi, după nici 6 săptămâni eu t-ai liniştit în sânul familiei sale, el afla deodată că cu.natul său Domnul Alexandru Ipsilanti al Munteniei, în şese făcut prizonier de ausuiaci, iar ca pe soră-sa, Doamna Ecatenna, o închisseseră turcii, împreună cu toţi ei la cea mai grozavă din închisorile lor, la poliţiei din Stambul la ararea acestei veşti, el pe! qc lata cum întreaga familie a Moruzeştilor rămase drumuri Trebui energia lui beizadea Aiecu pentru a susţine apriga luptă ce urma să fie dusă, nu numai împătri va răuvoitorilor de turci, dar împotriva unor mult mai înverşunaţi duşmani, cei de un neam cu ei, coalizatele familii Şuţu Ihmacui şi Caradja în lupta aceasta, beizadea Alexandru fu cel mai tare Patru ani abia după moartea tatălui său, el căpătă dom mă Moldovei (1792) Mamă-sa, Doamna Smaragda, fraţii şi surorile rămaseră cu toţii la Constantinopol Dar Doamna Zoe îşi lua copul, acum cinci la număr, şi

întovărăşi pe soţul ei la Iaşi în ţara pe care n-o mai văzuse de 10] ani încheiaţi

Spune cronica lui Manolachi Drăgruci că ven.na Moruzeştu în ţară, „Bastoneasa nu ss afla loc de bucurie g nepoata ei s-a făcut Doamnă, socotind că o va privi ca $ maica sa, neavând părinţi sau rude de aproape decât pe dânsa" Bastoneasa era, după cum am văzut, coana Cătinel a lui Nicolae Ruşeţ, cea care în ruptui capului nu voi*J să poarte grija orâamior cumnatului său. „Pentru aceasta zice mai departe Drăghici, „s-a dus Bastoneasa cu tnaP nădejde la Curte spre a se înfăţişa în vremea ceresc1 mei obişnuite, ca s-o pună cel puţin alăturea cu dânsa MM ga tron. Zoita însă, acea mică şi proastă, precum îl zicea mătuşă-sa, aducându-şi aminte de purtarea e " ce, 1 veche către dânsa, a primit-o întocmai ca pe o cucoană rangul şi de starea ei, precum a primit şi altele, în acec?" zi apoi, urmând a veni toate cucoanele din Iaşi, datoria ce se păzea a se înfăţişa Doamnei – că era

166

strict, eticheta aceea în vremea grecilor – s-a ară-ob cel târz m şi Dimachina, pe care cum a zănt-o Doamtat n1 – n Odaie, s-a sculat de pe tron să o întâmpine, na – k +. Ţ-o şi i-a zis mătuşă, precum îi zicea din copi

conste care a pătruns până la suflet toată a duna – navăzând recunoştinţa acelei tinere Doamne ce n-a *uitat* rea r „cerea bătrânei cucoane din a căreia casă s-a norocit" k n6 Riin astfel de poveşti bătrâneşti te mai împacă cu omei S-o fi dus Doamna Zoe şi pe la Roznov sau pe le va (la locurile copilăriei şi munţii prin coclauri!

r în rora călătorise împreună cu fratele ei în desagii un

°? UI Manolachi? Istoria nu ne-o spune Dar ceea ce e, în e ca fratele Răducanu se bucură şi el, ca mai înainte, L dragostea surorii sale. Când la mazilirui Vodă Constantin Moruzi, plecaseră cu toţii din Iaşi la Constantinopol ea dăruise fratelui ei toată partea sa, din mica avere părintească iar acum, după 10 ani, găsindu-i însurat, însă tot sărac, ea îşi copleşi fratele de binefaceri domneşti:

scutiri de vamă, danii de ţigani, hărăziri de scutelnici, bani, boierii.

Bună fiică şi bună soră, Doamna Zoita fu, fireşte, şi o mamă cum nu sunt multe. Pe Vodă Alexandru, bărbatul ei, ea pare a-l fi iubit, fiindcă omul acesta, pe lângă că era energic, deştept şi cu ştiinţă de carte, apoi era şi foarte frumos, în relaţiile sale zilnice cu oamenii, el era atât de plăcut, încât nu numai femeile dar şi bărbaţii, nu numai străinii, dar şi românii, îi aduc cuvinte de laudă când amintesc de ei în scrierile lor. Cronicarul Zilot Românul, care de altfel nu-l putea suferi, crede de datoria lui să fie drept, zicând despre el că „era înfrumuseţat cu multe daruri, înţelept foarte, iscusit la minte, deştept a ale ţ-râi nevoi, judecător drept”. Dar avea şi două grozave cusururi – sau după cum zice cronicarul – „două Cehele fireşti: lăcomia adică, şi scumpetea”.

Licorn şi zgârcit, astfel a fost înfierat Voievodul Alexaticliu Moruzi, cel strângător de avuţii culese din sudoarea rodului pensie care domnea.

vi a domnit multă vreme, ba în Moldova, ba în Munteniai cu mici întreruperi, aproape 15 ani.

Opt luni de zile după ce urcase treptele scaunului lean> în primăvara 1793, elfu mutat la Bucureşti, unde era? – 56 – n rei an-Acolo, ciuma, care bântuia demult, pQ, 1? ’n toiul ei şi mai trecură şi lăcustele prin ţară. dur i-a murea de foame, iar Moruzi, pentru a-i alinările, se apucă să cumpere din banii lui toate bucatele

167

ce le mai gas pe alocurea, revânzându-le apoi cu preţun împătrite. Cine mai avea bani, cumpăra, umplând ăst fel sacii Domnului cu galbeni şi cu icusari; cine nu, „mân* ca coajă de copaci şi alte murdării, ferească Dumnezeu”.

Având în vedere aceste apucături din cale afară de hrăpăreţe, încă trebuie să stai să te miri cum de a putut spune Zilot Românul că Moruzi era „deştept la ale tgril nevoi”.

El locuia la Cotroceni, unde mai locuise cu zece am

înainte şi Vodă Nicolae Caradja. Alesese această mănăstire ca reşedinţă domnească mai întâi fiindcă Curţile din Bucureşti, atât cea veche cât şi cea nouă, erau ruinate al doilea fiindcă era mai ferit acolo de molirna ciumei Dar, deşi nu lipseau petrecerile la Cotrocenţi aceia unde se jucau cărţi „din gros" şi unde ambasadorul rus Kutuzov privea teatrul german al Kunstreiterului Mahieux – totuşi Vodă se plictisea de moarte în mijlocul acelei păduri atât de îndepărtată de capitala lui. Văzând boierii că-l apuca pe Vodă stenahoria stând la mănăstire, se hotărârâ să repare una din Curţile din oraş şi merseră deci la el să-l întrebe de-i place mai bine să se apuce ei de rezidirea Curţii vechi sau a celei noi din Dealul Spirei Moruzi alese pe aceasta din urmă (zisă Curtea Arsă) unde se şi mută după ce fu gata, în 1794.

Alai puţin „stenahoroasa" decât soţul ei, Doamnei Zoe, dimpotrivă, îi plăcea viaţa la Cotroceni, unde obişnuia să se plimbe prin codru, fie pe jos, fie în caretă Şi deseori – de la o vreme încoace chiar ceva prea des – ea poruncea vizitiului domnesc să întindă plimbarea până la Bucureşti, cutreierând străzile oraşului în lung şi în lat şi îndeosebi pe malul drept al Dâmboviţei, printre bisericile Sfinţii Apostoli şi Antim, unde era aşezată frumoasa casa a Dudescului.

De ce tocmai pe acolo? Nu era o taină pentru nimeni, fiindcă, într-o vreme când nu erau gazete, făceau lăutarii, prin cântecele lor, să umble din gura în gură veştis indiscrete, micile scandaluri. Şi astfel află toată lumea &

*lenăchiţă Văcărescu Şade-n poartă la Dudescu* cu *anterett de atlaz. Moare Doamna de necaz. Cu hanger de corassan Doamna trece în rădvan, în rădvanul aurit*

168

*Cu tot coşul poleit, Ocolit de de ho dări, Tras de patru harmăsari. Trece des şi-l mai priveşte că cu foc ea îl iubeşte. Icnăchiţă stih U face* că *domniţa mult U place, Stih cu llbov înfocat Şi-o dezmiardă-ţi lăudat Boier astfel ca un brad Nu se află în Ţarigrad. El cu Doamna s-ar lovi Dacă Domnul ar muri*!

Dragostea Doamnei Zoe era deci platonică, fiindcă frumosul Văcărescu nu îndrăznea să se atingă de nevasta Voievodului său. Omul acesta – unul din cei mai culţi boieri din veacul său – fusese însurat de trei ori, ademenise multe din nevestele prietenilor, jucase rolul de cuceritor de inimi până şi în saloanele cancelarului K.au-nitz la Viena şi era deci firesc să se îndrăgostească de frumoasa Zoe Moruzi, femeie pe atunci de 33 de ani. Dar (ot atât de firesc era ca el să nu fi îndrăznit „să se lovească cu ea", fiindcă, pe vremea aceea, Voievozii aveau încă asupra supuşilor lor dreptul de viaţă şi de moarte, iar deşteptul boier muntean ţinea, se vede treaba, la capul lui. lenăchiţă Văcărescu se mulţumea deci să stea „în poarta Dudesculuí", adică în „foişorul cu priveală" din Sfinţii Apostoli al casei marelui ban Nicolae Dudescul Graful, care trecea drept cea mai frumoasă casă din Bucureşti, având şi un „parc englezesc". La el acasă (locuia pe Podul Mogoşoaiei, la început, acolo unde a stat în secolul al XIX-lea baronul Bellio), la el, zic, nu îndrăznea să stea în poartă, căci n-ar fi trecut Doamna pe acolo pentru a nu se compromite, pe când dincolo de malul gârlei se putea plimba frumoasa Zoe fără ca, la urma urmei, să poată spune cineva ceva.

Văcărescu, care a scris o sumedenie de opere cu caracter mai mult istoric, este cel dintâi poet român. Parodiind cuvintele lui Boileau „*Enfin Malherbe vânt*", s-ar putea spune şi despre el: „În sfârşit veni Văcărescu". El e autoul vestitelor versuri cunoscute de toată lumea:

— *Într-o grădină Lâng-o tulpină*...



În vremea aceea când limba românească era încă de nesigură şi dibuitoare şi atât de nedibaci mânuită versificatori ca Zi Io t Românul sau Enachi Kogălniceanu versurile Văcărescului uimesc prin limpeziciunea lor, ca şi prin vigoarea gândului poetic. „Amărâtă turturea" este un model de versificare românească, şi strofa a patra din acea poezie este de-o frumuseţe aproape neîntrecută-*unde vede apă rece Ea o tulbura şi trece*

*Unde apa e mal rea*.

O *mai tulbură şi bea*.

Cu un atare talent e lesne de înţeles că omul acesta, „frumos ca un brad, cum nu se află alţii în Ţarigrad”, când s-apuca să facă Doamnei Zoe „stih cu libov înfocat”, o zăpăci pe biata femeie, care uitând şi de bărbat şi de copii, poruncea vizitiului să înhame patru telegari la rad-vanu-i poleit şi pornea în goană pe străzile capitalei, până ajungea în poarta Dudesculuі, de unde-i cădea, pesemne, din foişorul de priveală, câte un bileţel în poale, în care-şi spunea amărâtul poet dorul sau nepotolit: *Spune*, *inimioară*, *spune*, *Ce durere te răpune*?

Doar poezia a rămas din dragostea aceasta a Văcărescului pentru Doamna lui, care, deşi îl „iubea cu foc”, nu se îndură totuşi, sau nu îndrăzni, să calce peste mândria ei de femeie cinstită.

„Dacă *Vodă ar muri*”.

Dar Vodă nu muri.

Între anii 1796 – 99 Moruzi era mazil la Constantinopol, unde, împreună cu Doamna Zoe şi cu copiii, ducea un trai potrivit cu rangul ce avusese şi cu averea pe care şi-o strânsese. Fiica lor mai mare, Smaragda, se mărită atunci cu Alexandru Mavrocordat în 1799, când Alexandru Moruzi fu numit a doua oară Voievod al Munteniei, Doamna Zoe, care avea abia 39 de ani, era soacră acum, poate chiar bunică.

Nicio bucurie pe capul bucureştenilor că le venea iar Moruzi Domn. „Am scăpat de Hangerli cu văcărit11 şi ne vine ăsta cu foametea”, ziceau ei. Şi în adevăr, ne de data aceasta nu izbuti Moruzi să se facă mai HIN, de locuitorii ţării. Erau de altfel şi vremurile grele, cifl cetele lui Pasvanoglu cutreierau ţinuturile dunărene, &

170

Îndeosebi, şi când arseră ele Craiova, de-au lăsat urnia lor în locul vechiului oraş al Banilor doar un Corman fumegând de ruine.

Când, după doi ani de domnie, Moruzi plecă din nou zil la Constantinepoi, muntenii răsuflară însă Vodă Tiexandru nu. Se îndulcise la domniile acestea, scurte (far

mănoase, aşa încât, în ciuda tuturor duşmanilor săi, i căpă LS în curând domnia Moldovei. Sprijinitorul său pe lângă Înalta Poartă fusese generalul Brune, ambasadorul lui Napoleon, care-l credea om devotat Franţei, ceea ce ni! era Avea poate simpatii pentru republică şi o cultură oarecum franceză Luase chiar ca dascăl pentru fiii săi mai mari pe un fost iacobin, Clemaron. Mai mult decât atât, el arăta desigur lui Brune toată supunerea şi tot devotamentul ce are pentru Napoleon, deoarece acesta de vreun an-doi dicta acum aproape la Stambui. Dar om deştept ce era şi fanariot prin excelenţă, simpatiile sale mergeau paralele cu interesele şi nu le depăşeau niciodată îl vom vedea deci în curând mai mult omul ţarului Alexandru, decât al împăratului Napoleon.

Deocamdată el primi, în aprilie 1802, cuca domnească şi porni pe dată la Iaşi, unde nădăjduia să rămână Domn 7 ani, căci astfel era înţelegerea dintre Poartă şi Petersburg.

Acolo, mulţumită unor scrisori pe care nevasta consulului Franţei, Christina Rheinhard, le trimitea regulat mamei sale în Germania, o regăsim pe Doamna Zoita în intimitatea vieţii de toate zilele.

Carol Rheinhard ştiind pe Moruzi plecat împăratului Napoleon – cel puţin aceasta era părerea şefului său, generalul Brune – rămase pe atât de încântat de noul Domn al Moldovei, pe cât era nevasta lui de subjugată de Irumuseţea şi de farmecele Doamnei Zoe.

Îi scria Christina Rheinhard mamei sale: „Deşi bun! că, e atât de frumoasă de te încântă când o vezi. Conversaţia ei este plăcută, vorbeşte franţuzeşte cu uşurinţă, ar literatura noastră îi este cunoscută”. Doamna Rhein-nard s-ar fi crezut la o curte europeană, dacă cucoanele °astre moldovence nu şi-ar fi dat în petec, pipăindu-i °chiar, pălăria şi şalurile. Era un obicei românesc sau Şiecesc – orientai în tot cazul – ca atunci când se în Zj ne-au” două femei, mai înainte chiar să-şi spună bună e JJ1. să se pipăie una pe alta, pentru a vedea a cui rochie fe ai imoasă şi mai scumpă. Nu doar că în alte

ţări „e erau mai puţin curioase sau mai puţin invidioase.

171

dar erau mai discrete. Atunci, ca şi astăzi, pipăitul uv oriental era înlocuit cu o privire amărâtă sau triumfau dar bine crescută

Rafinarea bunes creşteri, în înţelesul de azi al cuvântului, nu exista pe atunci la noi. Indiscreţiunea era la moda în cea mai înaltă societate şi impresiona foarte neplăeui pe toate străinele care treceau prin ţările noastre, K Curte sau aiurea, cum se înfăţişa vreo cucoană de neam apusean, apoi se năpusteau toate boieroaicele noastre asupra ei, întrebând-o acel nemaipomenit lucru pentru o femeie cu educaţie „Câţi ani ai?” Şi pe urma curgeau cefe. lalte întrebări „Eşti măritată, câţi copii ai, de unde vii unde te duci?!” ş.c.l.

Traiul boierilor, sau mai bine zis, al cucoanelor lor într-acel început de veac, era parcă mai modern, des mai frivol, decât al gospodinelor boieroaice din secolul al XVIII-lea. Ele se sculau târziu, prânzeau la ceasul 12 şi se culcau din nou pentru somnul de după-amiaza. Pe la 4 sau 5, după ce se găteau cu toate peticele care ar putea stârni invidia prietenelor lor, după ce se pieptănau, se parfumau, îşi încondeiau sprâncenele şi-şi făceau buzele cu roş, se urcau în caretă şi mergeau la plimbare. Dacă erau foarte bogate, în spatele caretei stătea în picioare un frumos arnăut, în pitorescul său costum albanez, iar dacă erau mai sărace, stătea un ţigan. Plimbările le făceau „într-o vâlcea, unde se afla pavilionul Doamnei” – probabil la Socola – sau atunci la Copou „la izvoare” Aceste izvoare, pe care Christina Rheânhard le menţin nează de două ori, erau locul de unde se aducea prin canale apa în oraş» – o lucrare făcută în întregime ţi pentru întâia dată de însuşi Vodă Alexandru Moruzi. Acolo se coborau jupânesele din trăsuri şi se aşezau jos pe iarbă verde – uneori, dacă era pământul puţin ud, sau rochiile prea scumpe, ele scoteau pernele din carete y se aşezau pe ele.

— Apoi începea taifasul, întrebându-ţi una pe alta „ce vor face seara”, care se petrecea îndeobştţ la vreuna din

ele cu joc de cărţi". Când, târziu, dup: miezul nopţii, se spărgea adunarea, ele se despărţeal-întrebându-se iar: „Ce vom face mâine?", deşi ştiau c-vor dormi, vor prânzi, îşi vor face somnul de dup* amiază, se vor găti, vor merge la izvoare, se vor aditf seara la una din ele ca să joace cărţi şi se vor despăr întrebându-se iar: ce vom face mâine, deşi ştiau că vdormi, vor prânzi... oh! Dar... uneori... se petrece* lucrurile altfel... mici schimbări de program. R" năoaf

172

H lipsea bărbatul din Iaşi şi pe cucoana lui o apucau 'mile de caP-Atunci nu mergea ziua la izvoare, nici U la cărţi, iar pe poarta din faţă nu-i intra nimeni în

dădeau şi baluri la Curte, aiurea – modă intro*să* de ruşi şi de austrâaci de mai bine de 20 de ani n „na Rheinhard văzu într-o zi pe-o cucoană dansând cu un foc şi fără odihnă, deşi „rotunjimea ei arăta că era însărcinată" Mergând peste 3 – 4 zile ia ea să-i „facă vizită", află că cucoana născuse. O găsi în pat, un pat parada aşezat în mijlocul odăii, cu perdele de catifea: cu canafuri de aur spânzurând pe de lături, înăuntru etatea lehuza, frumos pieptănată, îmbrăcată într-o rochie „de satin alb brodat cu aur" şi acoperită cu o plapomă de mătase grea, cusută în fire de argint. Lângă pat era leagănul, de toată frumuseţea. Iar odaia roia de lume „care râdea, vorbea, nicăieri, ca în Moldova, nu se petrece cu atâta veselie la atan întâmplări", ne asigură nevasta consulului Franţei.

Doamna Zoe, când o primea pe Christina Rheinhard, o aşeza pe divan lângă ea, nu turceşte (cum o silise să se aşeze la Bucureşti Doamna Smaragda Ipsilanti), şi-i vorbea de toate, chiar politică uneori, dar cel mai des literatură, ceea ce încânta pe tânăra germană din Hamburg, măritată cu un francez din Alsacia şi care cunoştea pe de rost tragediile lui Goethe şi ale lui Voltaire.

Odată, la o nuntă la Curte – nu ni se spune a cui – d-na Rheinhard, care tot pe divan lângă Doamnă stătea, văzu pe mireasă intrând, sfioasă şi vrând să îngenuncheze în faţa nevestei Voievodului. Dar aceasta o ridică şi-o sărută

pe frunte, aşezând-o apoi şi pe ea lângă dânsa. Domnul intrând cu mirele, trecură atunci cu toţii „în sala de onoare prefăcută în capelă. Ceremonia fu scurtă (ceea ce este de mirat) şi se isprăvi prin dansul naţional reprejurul altarului!” Şi astfel, în ochii nemţoaicei, Isaia dănţuieşte se prefăcuse într-o horă românească!

30 august 1806, dimineaţa.

Ca rol Rheinhard, cu o înfăţişare supărată, intră pe neaşteptate în iatacul nevestei sale.

— „Ce este?”, îi întrebă Christina.

— „A’loruzi este dat afară!”

„Nimic”, adaugă d-na Rheinhard (în scrisoarea ei că e mamă-sa), „nimic nu ne-a îndreptăţit să prevedem ceasta”.

Perspicacitatea consulului Franţei lăsa de dorit. Totul.

173

atunci turcesc al Mării Negre, îşi va aştepta nevasta

„, „.”, O.*L*”.

Aceştia plecară abia pensie o săptămână, ia 8 septembrie.

trucât Doamna Zoc, mereu suferindă, nu se putuse porni ’n înainte la drum. La despărţire, Christina Rheinhard „linse şi ea împreună cu celelalte cucoane. „Această pleţi e îmi răpeşte singura tovărăşie femeiască pentru care

C simpatie aici”, sena ea mamei sale. Şi aceeaşi

„,? – dimpotrivă, ar fi trebuit să-l facă să prevadă lucrul acesta Atât Constantin Ipsilanti în Muntenia, cât şi Alexandru Moruzi în Moldova se dăduseră atât de făţiş de partea Rusiei şi Angliei împotriva Franţei, încât generalul se bastian (ambasadorul francez care înlocuise pe Brune la Poartă) o spunea zilnic vizirului, cerând cu insistentă înlocuirea Voievozilor devotaţi ţarului cu alţii care să sprijine politica lui Napoleon. Iar sultanul cedă. Prie, tenia iranco-turcă strângându-se în cei doi ani din urmă din ce în ce mai mult, Poarta ascultă de repetatele cereri ale lui Sebastiáni şi înlocui, în august 1806, pe Voievozii Ipsilanti

şi Moruzi cu Alexandru Şuţu şi Scarlat Căliimachi.

Cum află Vodă vestea aceasta – la care de altfel aştepta – el îşi adună boierii în Divan, arătându-le ci a fost mazilit şi că va pleca chiar a doua zi. Lui Rheinhard îi spuse că este victima unei cabale de duşmani, care-au denaturat vorbele şi faptele sale, dar că, mai mult ca oricând, el este partizan al alianţei franco-turce şi un mare admirator al lui Napoleon!

Dincolo, în apartamentele Doamnei, lucrurile se petreceau cu mai puţină ţinută, dar cu mai multă sinceritate. Jupânesele strânse împrejurul ei plângeau şi se văitau – unele din obicei, fiindcă aşa se cădea la înmormâmări, altele, fiindcă-şi iubiseră stăpâna, care fusese cu ele bună şi darnică.

Doamna stătea însă grămădită în fundul divanului, tăcută şi tristă, Era bolnavă de friguri şi foarte necăjiţi de moartea unui nepoţel de-al ei, copilul fiicei sale Sma randa. Micuţul îşi dăduse sufletul cu o zi înainte şi fusese îngropat chiar în dimineaţa aceea.

Când sosi Christina Rheinhard la Curte, ea fu primită pe dată cu bunăvoinţa care i se arătase întotdeauna. Zoe Moruzs îi spuse că fusese de două ori Doamnă în Moldova şi de două ori în Muntenia, aşa că era obişnuite cu aceste „întorsături ale sorţii". Totuşi, domnia aceasta din urmă trebuind, după tratate, să ţie şapte ani, ea & aştepta să mai rămue încă trei ani la Iaşi. Şi-i părea rea pleacă, fiindcă pregătise, tocmai pentru săptătnW viitoare, „o mare serbare de inaugurare a noului ei PŁ

lat26!"

A doua zi, la l septembrie, după cum spusese boter lor, Alexandru Moruzi părăsi Iaşii. Prin mănăstirea & lata şi prin Bucureşti, el merse la Varna, unde urma" ia o corabie care să-l ducă la Istanbul. Acolo, în pofl



ea.", „, „,? t-inistola sg ispiaveşte cu următoarea maitunsire: „Barbătui meu n-a fost înştiinţat de presiunea ce gmernul francez voia să facă asupra Porţii şi nimic nu-I

pregătise ja hotărî rea subită a acesteia de-a micşora influenţa rusească în aceste provincii!”

Ce fel de consul o fi fost care! Rheinhard, care nu ştia, în 1806, că influenţa rusească trebuia micşorată în împărăţia sultanului şi care nu-şi dădea seama de duplicitatea lui Moruzi, pe care o simţiseră nu numai boierii Moldovei, eter şi nevestele lor! Lăsăm pe d-na Rheinhard să povestească:

„Prietenoasele legături, ce-am avut cu Moruzi şi cu soţia lui, pric ” niliză o uimire de care nu ne dădeam seama Convorbirea ce urmează mă făcu să întrezăresc sentimentele nobleţei moldoveneşti. Acum câteva zile, una din cucoane îmi spuse cât de mirată fusese văzând legăturile ce erau între Moruzeşii şi noi”.

— „Dar ce vă miraţi, doamnă? Au fost drăguţi cu noi şi nu aveam niciun cuvânt să ne îndoim de dânsul când spunea că este devotatul Franţei!”

— „Da, dar nu era destul”.

— „Şi ce mai trebuia?”

— „Nu vreţi să mă înţelegeţi!”

— „Nu ştiu ce vrei să spui”.

— „Nu v-a făcut niciun dar”.

„În adevăr, bărbatului meu nu i se dăduse tabachera obişnuită, jar mie şalurile turceşti. Această abatere deja obicei a fost aici văzută şi tălmăcită de toată lumea”. Numai de Carol Rheinhard nu.

I, 27 septembrie, s-a întors cu bine Măria Sa Ale-Moi uzi, cu toată casa, de la Iaşi, pe mare, din la Therapia”, însemnă, în *Efemeridele* sale, banul im Caradja. e de presupus că la orice s-ar fi aşteptat Moruzi.

175

afara tocmai de ceea ce s-a întâmplat, adică să primească opt zile după sosirea sa la Therapia, poruncă de la Poartă să vie pe dată la curtea vizirului să îmbrace caftanul de domnie, căci e numit din nou Voievod al Moldovei!

Ce se întâmplase?

Mazilirea lui Moruzi şi Ipstlanti înainte de expirarea

termenului de 7 ani, fusese privită de moscoviţi ca o rupere a tratatului de pace dintre Rusia şi Turcia, cu atât mai mult cu cât domnii numiţi în locui celor mazilitadică Şuţu şi Callimachi, erau cunoscuţi ca fiind oameni devotaţi lui Napoleon, căruia ţarul Alexandru tocmai n declarase război. Drept răspuns deci la acest act nesocotit al sultanului, flota engleză înainta în Dardanele şi armata rusească trecea Nistrul. Poarta, cu politica ei de la o vreme încoace veşnic şovăitoare, voise să iaca plăcerea generalului Sebastiáni, dar nu voia război cu Rusia şi cu Anglia. Ea chemă deci în grabă pe Şuţu şi pe Callimachi înapoi la Constantinopol, restituind domniile deposedaţilor Voievozi.

Dar bărbatului Doamnei Zoe nu-i mai ardea de scaunul Moldovei. Prea erau trebile încurcate şi prea se afla el între ciocan şi nicovală între împăraţii aceştia Napoleon şi Alexandru, care dacă se jucau cu soarta Europei şi a Turciei şi a Principatelor noastre – peste capul sultanului – apoi ce socoteală ar mai ţine ei de capul unui biet Alexandru Moruzi!

În loc de a merge la palatul vizirului, după cum i se poruncise, el se ascunse într-o casă de creştini nevoiaşi, în sat la Ortachioi. A doua zi, dis-de-dimineaţă, la 5 octombrie, se duse la locuinţa banului Caradja, apucându-se să scrie acolo două jalbe, una către sultan şi alta către vizir, arătându-le „starea slăbiciunii şi neputinţei sale trupeşti”, care nu-i îngăduie să primească noua însărcinare ce i se dădea, în aceeaşi noapte – nu ieşea din \casa decât la lăsatul întunericului – merse până în satul învecinat Arnăutchioi”, ia un vechi prieten de-al său, Hogea Geleboni, negustorul armean pe lângă oştirile turteşti, îăgăduindu-i multe şi frumoase daruri dacă va hotărî pe vizir „să-l slobozească din această situaţie” Iar jalbele le-a luat fiul său, beizadea Costachi, şi le-a dus la Poartă, rugându-se acolo în genunchi să se dea ascultare cererii tatălui său.

Pentru a îi m şi mai mare siguranţă – căci Moruzj se temea de fapt că i se taie capul – el trecu Bosfor U de-a

curmezişul, luând în caic cu dânsul numai doi*8

176

oane, pe banul Caradja şi pe Tutungi-başa... de unde *se [era* că patima fumatului trebuie să-l fi stăpânit grozav, *5 f* arece el se putuse desparţi de nevasta şi de copii, „f r nu şi de omul Care-i umplea ciubucul cu tutun. La iasffungiuc» Pe raaâul asiatic al Bosforului, merse drept i casa lui Ismet-Bey-efendi, arătându-i toată întâmplarea.

— Luându-se şi p în gând, până i se făcu acestuia milă, făgă!? undui °a va căuta să-l ajute.

Pupa aceea", scria Caradja, „ne-am dus într-altă jjg şi am aşteptat răspuns de la beizadea Costachi, ca °a aflam ce" a buâit el la Poartă. Către chindie s-a ivit e darul stavri aducând o scrisoare de la fiul Domnului, în care arăta că este cu neputinţă să se schimbe hotărârea sultanului când, dacă Măria Sa stăruieşte şi nu se supune, fără îndoială că Rusia va declara război şi atunci să socoată Măria Sa ce urmări ar avea o astfel ele împotrivire".

Citind această scrisoare, Măria Sa ar fi spus: „Fie numele Domnului binecuvântat. Facă-se voia lui!"... fiindcă, deocamdată, văzu el că nu era vorba de capul de pe umeri, ci de războiul cu Rusia.

„Şi astfel, intrând în caic, ne-am întors iarăşi la căsuţa mea (a banului Caradja la Ortachioi, *n.a.*) şi trimiţând să aducă un cal, a mers Măria Sa călare la locuinţa lui (la Therapia, n.a.), întâlnind acolo pe un turc, care-l aştepta de-o zi întreagă, au intrat în caiac şi s-au dus de-a dreptul la Poartă, către ceasurile 11 seara".

Îndată, acolo, a îmbrăcat Moruzi caftanul de reînnoire a domniei şi s-a întors în aceeaşi noapte acasă la el, fără alai, fără un tovarăş măcar.

În tot timpul acesta, Doamna Zoe stătuse cu inima în dinţi, neştiind cum se va isprăvi toată întâmplarea Fericită că s-au întors lucrurile în bine, ea hotărî to – uşi că va rămâne la Therapia, căci, abia întoarsă din Moldova şi încă puţin suferindă, ea nu voi să înceapă din nou această obositoare călătorie de dragul unei domnii care i se părea foarte şubredă. De va fi să se îndrepte lucrurile, va pleca

ea mai târziu la Iaşi.

Aşadar, luni, la 22 octombrie (cam târziu) pleacă Dom-M l, s nłur pentru a se urca, a treia oară, în scaunul ne° vei-Singur nu, căci avea, fireşte, alaiul său dom-o care făcea parte şi beizadea Costachi, fiul său mare, Alexandru Mavrocordat, ginerele şi Dumitru U> Un Var sau un nepot. Dar Doamna rămase acasă cele nevârstnice, Dimitrie şi Nicolae, cu

Con l r Ci Ruxanda cele nemăritate, pree-n, domniţfataeeui *m* n*™? Smărăndiţa Mavrocordat.

avea" pe lângă 4 Doamna Zoe să nu pprnea8 că Foarte înţeleaptă fusese încurcară rău *ţ* geaba pe drumur, cacme recăpătase domni degeaba pe drumuri, căci meiuu… tot. Constantin Vodă Ippilanti, care recăpătase Munteniei precum o recăpătase Moruzi pe a abia ajuns la Bucureşti trecu din partea ţarului şi „pădându-şi tronul, fugi în Rusia, în acelaşi timp trujjj" moscovite intrară în Iaşi, o parte din ele îndrentându – chiar peste Milcov. Războiul era deci declarat.

Moruzi, care înaintase până în inima Moldovei întoarse în graba la Rusciuc, aşteptând acolo să vadă cum vor decurge evenimentele.

În timpul acesta, în Constantinopol, o răscoală răsturnă pe sultanul Selim, neorindusala din capitala [m. pariului Otoman fiind atât de mare, încât bietul Morun în uitat acolo, la Rusciuc. Abia vreo trei luni mat lâr zi u i se trimise răspuns să se întoarcă la Stambul.

Duminică, 3 februarie 1807, Măria Sa sosi la Therapia Hurunindu-se toată familia cu bucurie, zbuciumatele şast luni din urmă fură uitate; un trai tihnit în timpul uk frumoase primăveri răscoliră în sufletul fostului Voievoc noi ambiţii şi încălcate socoteli în vederea unui străluci viitor Alexandru Moruzi avea abia 50 – 52 de ani, ia-Doamna Zoe 47 Ea era încă atât de frumoasă, de n-ai. crezut că au trecut peste parul ei neîncărunţit atâtea necazuri, de cm ci o furaseră ţiganii din munţii T retuşul şi până mai deunăzi, când ar fi putut, în ultimele întâmplăr să-şi piardă soţul Portretul ei, care o înfăţişează pui

grăsulie şi cu o mică guşă, un dar *a*\ anilor ce trec, trebu să dateze de prin 1800 sau 1801, făcut deci la Cone tino pol. de vreun meşter străin, scurtă vreme înainte urca ea pentru cea din urmă dată treptele scau

Moldovei.

Astfel curseră ceasurile, senine, în lunile le or1 martie şi aprilie. Dar în dimineaţa de Sfântul Gheo (aprilie, în 23), deodată se trezîră luminăţiile lor cu înconjurată de pe uscat şi de pe apă, de – ne; Stambulului – Poliţia! Alexandru Vodă mitraşcu, fostul dragoman, dormeau încă în F…

Bostangi-başa-aga-Sakir-Bey, arătându-le poruncă-l sa de ia vizir, îi puse pe amândoi în lanţuri şi, firet”, nu fără a le lua banii şi inelele, îi urcă în caic şi-i de la Cadichioi, pe coasta asiatică, peste drum de Stafi” 1

178

colo, bietul Vodă Alexandru fu dus, încet, încet, cu De a, tocmai în fundul munţilor, la Angora, sau, cum i cârl!” astăzi acestui oraş devenit capitala Turciei, Ankara. 56 Zân casă la Therapia era jale mare, de-i plângea lumea

«lila bietei Doamne Zoe. Foia locuinţa de turci. Tefte-<je: agi chiatibi28, în frunte cu aga Saduiach Effendi, toceau prin toate ungherele, deschideau scrinuri şi S°ete făceau catastife, scoteau toate lucrurile afară, le S’P au la loc şi le sigilau. Pe bărbaţi îi căutau prin buP n-are, pe femei în sân. S-au atins şi de Doamna, care, Z mişcată. e îndură pe toate, până în clipa când văzu v se ridică cu siia copiii din casă. Atunci o apucă un leşin ° [căzu acolo în nesimţire, nemaiştiind de nimic. 5 Tustrei băieţii, Costachi, Dumitrachi şi Nicolaehi, fură duşi! a cuptor, închisoarea Bostangiilor – deşi cei doi din urmă erau de fapt încă aproape copii, iar pe femei – care erau foarte multe, Doamna, domniţele, noră, cumnate le strânseră la un loc, gata să le trimită la patriarhie.

„Atunci a arătat logofătul Ştefan Mă v.ro ghem (care rămăsese aici până seara şi fusese martor al acestei tragedii, *n.a.*) că nu este cuviincios să se trimită o familie atât de strălucită la patriarhie, unde nu locuieşte niciun

bărbat însurat şi că este nemaiauzit să se facă aceasta, căci va pricinui nume rău cârmuitorilor împărăţiei la toate curiile străine" Se întâmplă că tocmai atunci veni în casă şeful poliţiei în persoană – Bostang-başa – care „fiind milostiv şi bun la suflet" a trimis la Poartă de-a luat poruncă să mute toate femeile acelea în casa banului Caradja, la Arnăutchioî.

Toată această nenorocită întâmplare venea de la o pâra a duşmanilor Moruzeştilor, care arătau pe Vodă Alexandru ca o prea supusă slugă a ruşilor, cu care împărăţia era acum în război. Printre aceşti duşmani, cei mai înver Sunaţi erau fraţii Şuţu, fraţi, veri, tot neamul – sprijiniţi altfel cu mult foc de ambasadorul Franţei, generalul bastiani. Ei o ţineau una şi bună că neamul Moruzeş-l or trebuie stârpit. Pentru a ajunge mai lesne la scopul or ei, care-şi cunoşteau bine stăpânii turci, răspândiră °nul că în 12 ani de domnie Vodă Alexandru strânsese nenumărată avere, iar că aceasta nu va putea ieşi ia cajf ţ0 dacă Doamna Zoe va fi chinuită

1 Uupă cercetările făcute nu se putură găsi însă decât tre' – Pungi în scrinul lui Moruzi, iar din catastiful în Voar 3 Ver (casevn" giuvaiericale, haine, rufe, şaluri, coe etc.) ieşeau cu totul, două-trei mii de pungi – de

179

parte deci de cele 12.000 pe care le arătau Suţujest începând deci să cugete cârmuitorii că Moruzeştu să năpăstuiţi, ei dădură drumul, deocamdată, beizadelei

Dumitru şi Nicolae de la închisoare când sosiră acestor pe neaşteptate în casa lui Caradja, aruncându-se în b r aţe f mamei lor, Doamna Zoe, sărmana, avu ceea ce numi!

astăzi „o criză de nervi", sau, după cum se spunea

atunci, „istericale" O apucă un plâns şi un tremur şi J/

râdea, acu ţipa, de crezură toţi c-o să-şi piardă biata minţile

Dar lucrurile se liniştiră şi merseră, din zi în 21, spre bine. Cu toate sforţa n l** dragomanului Alecu Şuţu, Snr]

jmit de Sebasttani, care cerea mereu cu îndârj’re la Doamna şi fiicele ei să fie închise şi schingiuite, turcii dimpotrivă, sloboziră din închisoare şi pe fiul mai mare al Doamnei, beizadea Costachi Acesta se întoarse, luni 6 mai, acasă la el „unde veniră rudele şi prietenii felieiltându-l” O scenă foarte interesantă ne-o povesteşte Caradja, arătându-ne că Doamna Zoe primi în acele ale ştire „printr-un prieten creştin, de la unul din cei mai cu vază cârmuitori”, ca să-i trimită un om credincios din casa ei pentru a vorbi cu dânsul „ca să se isprăvească odată cu treaba aceasta” Doamna Zoe trimise fireşte pe banul Caradja, cel mai credincios prieten al ei, în casa căruia încă locuia

A doua zi, dis-de-dimineaţă, banul merse la turcul acela „foarte cu vaza cârmuitor” şi află de la el ca Vodă Alexandru poate fi adus de îndată înapoi din surghiun dacă i se dau lui 3.000 de pungi – adică toată averea care fusese catastiâată „Am răspuns şi eu ce m-a învăţat Dumnezeu şi am plecat”, spune laconic Caradja Dar ieşind afară din odaia turcului, banul văzu pe spătarul Costachi Şuţu aşteptând la uşă pe sofa

O întreagă mentalitate, această aşteptare din spatelt uşn, pe soia! Un roman şi o carte de istorie condensat într-o singură frază!

Şi nu s-a isprăvit aici A doua zi, către chindie, Caradj
se întoarse la turc pentru a-i spune din partea DoaflW
Zoe şi a lui beizadea Costachi, că nu pot da decât 2000*
pungi! mai mult n-au şi gata! De data aceasta treb (1
să aştepte, ascuns într-o prăvălie din apropiere, Inn”.
la luminăţia sa (turcul) se afla acum ambasadofi
Sebastiam şi dragomanul Alecu Şuţu. Napoleon se”.
torcea de la Eylau şi mergea spre Friedland, iar amba
A
dorul său, de gât cu Alecu Şuţu, cerea vizirului caP
Moruzi. Istoria lumii privită de la stalul întâi şi din Clisele figuranţilor!

Turcul – turc – spuse francezului că poruncile sunt e i

că până seara neamul Moruzeştilor va pieri de pe pământului. Iar cum ieşiră Sebastiáni şi Şuţu din

«sa lui intră CaradJ" a

Banii".

— „Două mii de pungi, luminăţia ta, mai mult nu se poate. Aduc sâneţ scris că până în patru luni suma va fi clătită pana a cea d'O urmă para!"

— „Bine şi aşa", răspunse turcul „Voi face mame te l hi şi către preaputernicul padişah şi să fii sănătos" Teâhisi" înseamnă raport.

S-a întors Caradja cu această ştire „la căsuţa lui" către ceasurile unu din noapte" şi a bucurat pe preastrălucita lui Doamnă şi pe cei din jurul ei".

Duminică, 12 mai, către amiază, a venit răspunsul turcului că toate sunt în regulă, că Alexandru Vodă va fi adus din surghiun, iar Doamna Zoe cu toţi ai ei se poate întoarce liniştită acasă la ea la Therapia!

Înainte de a păşi din nou pragul acelei case, unde cu 3 săptămâni în urma biata femeie fusese atât de îngrozită şi de înjosită, ea merse întâi la biserică, la Sfântul Dumitru din Therapia, să mulţumească lui Dumnezeu că i-a fost îngăduitor şi că din această încercare a scos-o cu credinţa ei întreagă şi nevătămată.

Dincolo, în casa lui beizadea Alecu Şuţu (dragomanul), moraitul Paparigopol striga cu pumnii încleştaţi: „Vreau să văd curgând sânge!" Şi deodată, uşa se deschise şi-n chenarul ei se arăta un om cu părul vâlvoi şi ochii speriaţi, strigând cât îl lua gura. „Doamna Zoe e la Therapia şi Vodă Alexandru pornit şi el pe drum spre casă!"

Şi toată duşmănia aceasta sălbatică de la creştin la creştin şi de la neam la neam, din pricina Moldovei şi a Munteniei le venea, din pricina unor scaune în nişte curţi dărăpănate, dar care ţineau ascunse, sub treptele lor, Auriii holdelor noastre şi lăsau să strălucească, deasupra Baldachinelor, blazoanele deşertăciunii omeneşti!

e

«Vreau să văd curând sânge”, strigase Papangopol n 1812 fraţii lui Vodă Alexandru, anume Dumitrache şi anaiotachi, fură decapitaţi. Alexandru el însuşi, deşi aia acum liniştit şi cu totul în afară de viitoarea vieţii – Ilâcp, fu din nou ridicat din casa de la Therapia, ferecat 4 fi şi „trimis la galere”, cea mai grea şi mai înjosi-ilri toate pedepsele: lopătar în fundul unei corăbii.

181

u<iłii. u din vâsla alături cu puanuv… Om de vreo de ani, el se îmbolnăvi acolo şi muri curând după ace Fiul său, beizadea Costachi, ajuns mai târzm mare dramân, îşi pierdu şi el capul sub securea turcului în hin-°” revoluţiei greceşti la 16 aprilie 1821 ™

Doamna Zoe? Nu se mai ştie Amintiri, scrisori poate de ambasadori sau consuli, nimeni nu mai vorbea de ea nicăieri Am văzut-o la vârsta de cinci ani scoţi du-şi căp-orul din desagul lui Dirnacbi şi-am putut urmări o viaţă uuieaga, până la bătrânele, când îi ptet (U? urmele Poate că e mai bine, căci cine poate şti câte suf? nnţi o mai fi îndurat ea! Astfel de triste poveşti ducă-se în noaptea uitării şi mai curând să credem c-o fi înainte să şi vadă soţul dus în ianţun la capul zburat de pe umerii”.

FAMILIA CALLIMACH1

DOAMNA RALIŢA A LUI ION VODĂ

n interesant, ciudat şi aproape duios episod al istoriei neobizantine la noi este acel al unor domnii care n-au fost nici fanariote, nici româneşti, fiind totuşi un destul de simpatic amestec greco-moldovenesc

Este episodul – care a ţinut, cu inerentele lui întreruperi, aproape 60 de ani – al domniilor celor padu vlăstare din neamul bătrânului mazil Calma sul, transformaţi în pompoşi «principi Callimachi» şi care de altfel, în ramura lor domnitoare, s-au stins de peste o sută de ani.

Obârşia quasi-răzăşească a Callimachilor este, de altfel, un titlu de glorie pentru ei, fiindcă întâi, din punct de vedere genealogic, este parcă mai bine să în răzăş mol dovean decât negustor constanimopolitan, al doilea fiindcă

din punct de vedere omenesc, este firesc să ai o origine oarecare în spaţiu şi în timp, căci din coasta lui Jupiter nu s-a desprins nimeni, deşi cred unu că da, şi al treilea, şi mai cu seamă, fiindcă e foarte frumos să ştii că stăpânh îndrumători ai acestui neam au fost români nu străini.

Aşadar să trecem la subiectul nostru sau după cum Spuneau bătrânii cronicari când făceau – uneori prea des ungi rerioade: «Aici ne vine rândul să arătăm ce s-a în—” npiat în această domnie»

n în or soril

„Această domnie a lui Ion Vodă Callimachi şi în aceste °mnii ale fiilor şi a nepotului său, s-au întâmplat multe eresante fapte, care vor fi arătate numai în treacăt, subiectul acestei cărţi este viaţa Doamnelor şi lor, despre care ştiu cronicile şi documentele şi e rămase să ne spună multe şi frumoase lucruri P31 întâi, despre neamul Călmaşilor. care rfra Ei” Uieian, de la Orhei, din Răsăritul Basarabiei, po [J? asarabie era Moldova, fără nicio deosebire nici nici etnografică. «Basarabie» a devenit partea

183

tării de dincolo de Prut abia mai târziu, fiindcă astfel au vrut s-o boteze muscalii când ne-au răpit-o, dându-un nume care nu era ai ei, ci numai al unui ţinut d! îl Sud-Estul Moldovei, locuit de veacuri de tătari. Acol?) u Orhei, trăia demult neamul românesc al Călmaşilorpoate nu chiar de la Traian, ci de la vreun calmuc oarecare – până când, către sfârşitul veacului al XVII-lea tânărului Toader, fiul lui Vasile ţi al Arvasiei Calmaşi} i se păru, om voinic şi întreprinzător ce era, că îi este prea strâmt colţul acela de tară pentru năzuinţele sale de viaţă mai larga. Plecă de acasă. Nu se ştie bine pe unde şi-o îi dus o tinereţe desigur zburdalnică – poate prin Polonia, căci vorbea bine leşeşte – dar îl aflăm mai târziu stabilit la Câmpulungul Bucovinei, unde se şi însoară cu Nastasia, fată de păstor de pl în munţii aceia bucovineni o aşezare, o gospodărie, chiar o bisericuţă de lemn pentru a-şi pomeni neamul înaintea lui

Dumnezeu şi înaintea oamenilor – însă o viaţă amărâtă în acele vremuri şi într-acele locuri când oştirile lui Sobieski treceau mereu graniţa şi pustâau tot ce găseau în cale, «Noi nu ştim de atâţia ani ce este plugul, de-a răul păgânilor», scria într-o zi un biet câmpulungean. Abia mai târziu, către sfârşitul veacului, după moartea lui Sobieski, se mai potoliră lucrurile şi se curmară bejenisie. Atunci îl aflăm pe Toader Calma şui ocupând dregătorii ţinutale; sub Cantemireşti şi sub Mavrocordat e pârcălab de Hotm (1699 – 1713), iar sub Vodă Mihai Racoviţă e vornic de Câmpulung. E om cu stare acum. În 1729 cumpără de la stăpânu! Dumitrachi Stroici moşia Stânceşti de lângă Botoşani – o cumpărătură făcută cam cu sila – care va ram? ne în stăpânirea urmaşilor săi Un frate de-al lui Toader, Meculai, care a avut şi un fiu Ion, apare şi el din când în când în legăturile neamului Dar bătrârml Călmaşul are grijile lui acum, altele decât în tinereţe, grija copiilor. Cinci sunt, trei băieţi şi două fete, care trebuie crescuţi, căpătuiţi, căsătoriţi. Pe Paras-chiva o mărită de tânără cu Andronachi vei banul de a (Botoşani, şi pe Maria cu loinţa Ursuleţ postelnicul, toi de prin aceleaşi ţinuturi ale Botoşanilor şi Dorohoiulw Amândouă de altfel, după cum vom vedea, vor ranir văduve şi se vor mărita din nou. Cei trei băieţi erau, duprârstă, Gavnt, Ion şi Dumitru. Cel mai mare, Gavrii, s-a făcut popă, de va ajunge şi mitropolit; cel mai mic, Dufl11 traseu, va rămâne un boier ţânutal, aşezat la Stânciş Botoşanilor, de la care va curge mai departe nea*1111

184

Cel mijlociu în sfârşit, Ion, sau loinţa cum i spunea acasă, sau lenachi cum i s-a zis printre greci, 56 Ciunge Voievodul Moldovei şi tăia şi bunic de Voie-V° Născut în 1690, Ion Călmaşul, care s-a arătat de tânăr tot să deştept, a fost trimis de tatăl său înth la şcoala lsop [Ioi să înveţe a ceti şi a serie moldoveneşte şi apoi la”; i (a cnecească a lui Nicolae Mavrocordat, Dar mai târzm st” ţi-l „O

a urcat babacă în rădvan şi l-a trimis tocmai la Lvov (Lemberg) să înveţe limba polonă şi cea latinească, că-i Jor

n doar de foios mai târzm în viaţă Tovarăş la învăţătură a avut în străinătatea aceea pe Ion Cânta, care va h mai târzm cronicarul şi prietenul Voievodului sau prin 1712, la vârsta deci de 22 de ani, loinţa Călmaşul. Se întoarse de la învăţătura cu buna ştiinţă de carte şi în tot cazul cu o desăvârşita cunoaştere a hinbu latine Tocmai atunci Ion Mavrocordat, dragomanul Porţii, scrise iratelui său Nicolae Vodă, Domnul Moldovei, cu ruga mintea să-i trimită la Constantinopol un tâlmaci de cărţi latineşti, că nu poate afla nici unui bun în capitala im părâţiei otomane Nicolae Vodă găsi deci în Iaşii de pe Bahlui pe Ioniţă al lui Toader Călmaşul şi, împreună cu frate-său Gavnt, îl trimise dragomanului la Stambul în această calitate de tâlmaci rămase loinţa pe lângă dragomanul Ion Mavrocordat în tot timpul funcţionarii acestuia, imaţând acolo turceşte, franţuzeşte şi Italie neţ-te, ceea ce-i tăcea, pe lângă limbile ce mai vorbea un frumos bagaj de cunoştinţe filologice în 1716 Ion Mavrocordat *la* numit Domn în [„ara Romanească, iar locul de diagoman al înaltei Porţi îl ocupa Grigore Ghica, tecâoiui lui Matei beizadea, care era ţiui ba (rinului Voievod Grigore I Ghica din veacul al XVII-lea Noul dragoman păstră în slujbă pe tâlmaciul loinţa, care-l Ş înlocuia uneori în trebile dragornanatului, căpătând ast-te o mai adâncă cunoştinţa a politicii Porţii în 1726, când prigore Ghica fu trimis Domn în Moldova, tâlmaciul onuă, care devenise între timp vechilul dragomamei, era acum de 14 ani la Constantinopol şi se poate spune ca °arte cu greu s-ar fi putut lipsi terzimanul de serviciile ale-Numele şi-l schimbase acum din Calmarul în Cal „nachi şi din Ioniţă în lenachi, fiindcă astfel o fi fost miţa obiceiului locului în lumea aceea tananotă cu Iim6 3 Vea e e-ătun aco °Dar, în schimb, lenachi Cal-ţi acni tot Ioniţă Călmaşul rămăsese, bun mo! de\can cu narhale obiceiuri, şi purtând în suâlet un adânc dor de

185

deosebita grija cu toate lucrurile aceste mărunte, P1” în ” aţa ei uau Pr°Portn urn-e, nu se putea glumi iară De aceea, când dragomanul Grigore Ghica tu Domn la

Moldova, loinţa se ruga de el să-l ia cu ia laşi, ca voia sa se statoinicească în tara ţi s-a şi pe bătrânul lui tata şi la ui mă urmei să se şi insoacăci avea acum 3 b de am Sar Ghica, ascuttindu i ruaare lua cu e! în Moldova şi-l boieri, îacindul *tretiiopol* Era o boierie mica dar carierele se încep de jos altiel era un post de încredere, căci logolatul al tre', pecethna scrisorile private ale domnului, iar pe ale Ghica le redacta chiar el, dmdu le Voievodului spre i utura în ataia de aceasta el trebuia să cunoască – jt pe" tocolui, lundea sarcina de a primi pe solii ştiami era a nu Vrednic cum era şi priceput în trebile politice, el tu msgr cinat de Vodă cu trataţi-vele de împăcare dintre haiiil Crimeei şi tătarii din Buceag, misiune pe care o impm, at U de stialucit, încât Grigore Vodă îl înainta la rangul de mâie medeimcer (1728) Doi ani mai târziu în 1730 drept răsplata a slujbelor sale Ion Callimachi tu trimis la Constantinopol în calitate de capuchihae al Domnului Woldoxer Stătuse în tăia numai patru am în timpul acesta însă, în Iaşi tund, vei medelmcerul Ion Callimachi găsi în sfârşit o tata pe care o cie7 ii vrednica sa i ţie soţie o chema Ralu, dezmierdată Raliţa, încă unui paharnic din Moldova Acest paharnic poate să ti lost Todira-cu Costachi ţiul marelui vornic Vasile Costachi şi al Cainnei Canâacuzmo după cura crede n. iorga, dar rr.ai sigur cal chem<i Dumitru Hnsoscoleu, după părerea lui Rangabe ţi d lui Ion t Ihtts din neamul moldovi? at al acestei la mihi de greci eu multe legături în ţările noastre

Se veda treaba ca logodna trebuie să fi avut loc scurt în² înainte de plecarea lui Callimachi din Moldova, de teme ce nunta nu se făcu la Iaşi, unde locuia tata Ralnei ci la Taiigrad, pe malul Bosforului, în pitoreasclocalitate din imediata apropiere a Gaiatei, Curu-Cişmt Acolo îşi aveau casele mulţi din lananoţii bogaâi, tot ţi viitori Domni, ca Alexandru Ipsilanti, Constantin RJ co\.un şi Grigore Vodă Ghica el însuşi, acolo decât Liimpaia şi noul capuchihae o casă frumoasă, pe care-l mobila cu un bun gust, de dragul alesei inimii sal \unta trebuie să fi avut loc abia prin 1733 sau Hireasa era mult mai imava deci t mirele (care au

acum 44 de am) ţi era toarte inimoasa iiidiute de toate Rahta era însă o viednică gobpo<Jirl careţi vedea de casă, de carnarti, de bucătărie, de mu-îiru care-i umpleau saloanele şi de roabele ei, caio

186

PU”.

(l capucnl-ale care avea de dus în spinare toate, Domnului Moldovei, mai îiebuia să vadă şi de no da fu nevestei sale, căci altfel \ai de zilele Impte ce o făceau Scrisorile ce trimitea în Moldova tiatelui sau e tra>., cu erau pline de cereri *d* „aceste de ale mm-*y* de-ale gospodăriei

Frate, am trebuinţa de o mie cinci sute oca de lina à la ta, opărita şi în prima \ ară să se pună iară greţ> – ora bie să-mi vie la vseme şi să nr. Lttniâi din Mo! j1, a sare, slănina, pashama şi de/ pisai, ca ditininteiea

(} O\d *sal* n i

nu pot mâra în \ora Raliţe.»

De alttei, lamăseseră amândoi, şi ion Raliţa, i. ioido veni simpli şi curninţi, care ţi vedeau de tiebile loi iară ramurile la care i-ar fi îndreptăţit situaţia loi în ceicui acela de mindn înanarioţi «Din toate scrisorile lui lonua» spune n. iorga, «*nu* respjra altceva decât spiritul *cuminte* sment siios, al unui om mai norocos, pe care l-a ajutat Dumnezeu să ajungă ia o stare mai buna şi care se mgn jeţ. te cu scumpătate de gospodăria pe care \iea s-o în temeieze Nimic din mândna insultătoare a unui pai venit Mindna situaţiunilor, grandiositatea, megalomaniaint cu totul străine de acela care iscăleşte scrisorile sale „Son Medeimcer”, atunci când ar putea să arboreze, spre a şi speria rudele din ţara „urnele cel nou giecesc ce suna aşa de bine şi să adauge pe lângă dânsul calificativul de ajutor în terzimania cea mare a împăratului»

Căci în adevăr ion Callimachi nu era numai capu’ chihaia Domnului Moldovei, Grigore Ghica Dragoman tund acum fratele acestuia, Ale^andru, medeiniceial Ion a-ea rosturile lui la dragomanat, unde scria, la luneca

parlamenta, că ţi cum ar fi fost titularul departamentu tai De altie! şase ani după sosirealui la l li în ac hi la constantmopol în calitate de capuchihae, în 1736, Alexandru jjtoca tund trimis la Iaşi în vederea tratativelor de pace uirco-ruse, e numit e! vechil al teizimanatului11 Râmi ne ’n aceasta funcţie până la întoarcerea lui Ghica din Mol °j – a, iar patru ani mai târziu, când acesta este decapitat, tanul porunceşte ca «\cehilul ce-a purtat în vremuri ebile terzimanului să-l îmbrace în cattan şi ss-l tacă erzimdn mare»

1741, Nici latadeci pe medelmcerul Ion, dragoman de-a binelea

*A* l – l C₃

111 luna martie) acum nupi schimba tostui Ioniţă Calmaşui înea

187

poate mai ales nu acum, unde era un om de 51 Scrisorile ce le trimite fratelui Dumitrachi de la! sunt pline de dragoste şi de grija ce arata pentru sale rămase în Moldova o vorbă buna pusă de lângă Vodă poate tace multe Cumnatul Andronachi oatul surorii sale Parascima) va avea isprav mică

ungu ui Gheorgne Canano al doilea soţ al celeil-u surori V\arid *în* a uitat nici el cât despre DumitracJ căruia i se suilase bănia sa nu aioa nicio grija căci va fi data înapoi iar de nu va fi numit şi el ispra\ni undeva «\u te mihm voios să tu ca despre mine lu-u frate nicidecum uitat vei u»

Dar una e dragostea de trate şi alteţe sunt interese- Când împrumuta pe cumnatul sau Andronachi cu două pungi de bani u pune soroc în b luni n cere 5 lei dobânda pe luna la 500 (12% pe an) şi i aminteşte frumos o veche zicătoare românească «frate ca trate dar bunza pe bani» În vremea aceea când a fost numit Calhmachi drago mân, funcţia pe care o păstrează 17 am de la 1741 la 1758 era însurat de şapte ani şi copiii erau toţi născuţi Grigore în 1735 Alexandru în 1737 Sevastiţa în 1738 y, Mana prin 1739 sau 40 Grijile Rahcei erau deci sporite Mu mai era vorba acuma numai de casă, de gospodărie şi de oaspeţi,

erau copii acolo, care trebuiau păziţi ingri Hi crescuţi căpătuiţi Ea ţinem casa acum un logotatoi pentru băieţi un preot grec «toarte sever în privinţa bunelor moravuri» iar pentru lete avea roabe care le urmăreau pas *cu* pas, să nu doamne păzeşte să h se întâmple cele ceva brâu aceste roabe un fel de *ducgnes* însă foarte tinere cam de-o virsia cu micile cuconiţe ceea ce făcea din ele mai mult tovarăşe de joc decât adevărate

«dădace»

Deşi mare dragoman acum pentru coana Rauţa ca bătui ei tot acelaşi soţ ideal rămăsese care trecuia rmibai să i intre în voie i de roabele aceste tot el avea ss poarte grija scriind tratelui Dumitrachi să i le infflik din ţara. lete sărace, curăţele şi să nu fie ţigance Mol dovence trebuiau să ţie, sau cel mult corcite şi de nu era orlane puteau să vie cu mamele lor, căci el le va ţine. bine le va da rochii şi podoabe şi le va manta, i

«Cumnatele şi surorile», scrie el, «sa cumpere roa de acestea, căci vor avea astâel mare mu Iţă mita < Ranţa». Şi mai departe scrie să i le trimită pe mare, Ţangradul latâlă-i o palmă de loc de la Galaţi» Palma ceea de loc se străbătea pe atunci, cir

188

mea bună, în vreo zece zile, iar când bătea vântui vrtrjvrije, în vreo două-trei săptămăm, cât faci azi de la K laţi pân’ la New York, cu un vapor

Surorile şi cumnatele – dar de fapt era o singură cuinţa de trate, celelalte fiind, pesemne, de veri – pentru naavea «mulţumită despre Raliţa» trimit prin Galaţi la o droaie de moldovence, tinere şi curăţele, cu *a\i* fără mame, pe care coana dragomănească trebuie să le Sgzească ea acuma, de unde le adusese pentru a păzi Hăţişele pe fetele ei. Şi că aşa a fost, se dovedeşte prin crisoarea ce trimite dragomanul fratelui Dumitrachi cam la vreo 7 – 8 ani mai târziu, prin care-i cere să-i trimită o rămăşiţă de bani ce mai avea de primit de la ei, fiindcă vrea să mărite «pe una din roabele trimise mai anii trecuţi din Moldova, pe Ileana, că-i este ei mai mult de măritat decât de pământul ţării».

Şi gravul dragoman al împărăţiei otomanilor – desigur tot pentru a fi pe placul Raliţei – scrie fratelui său banului, la Stânciştii Botoşanilor, că va găsi el pentru lieana un bărbat din ciracii case; «un voinicel cu ochii deschişi, să-i dea dteodată şi peste nas, că-i cam curvă copila»

Dintr-o altă scrisoare a dragomanului către frate-său aflam uluitoarea ştire că pe vremea aceea se putea cumpăra cu o pungă de bani (500 de lei) două pluguri de boi, 20 de vaci cu viţei, grâu, orz şi vin, iar din ce va rămânea să mai cumpere dumnealui banul Dumitrachi pentru frate-său 50 de stupi, tocmind şi un stupar «cam harnic şi cu dreptate», acestea pentru mănăstirea Doamnei, lângă Botoşani, care e a Raliţei. Adevărat că adaugă dragomanul «toate aceste trebuie cumpărate pe acest timp de ieftinătate», dar oricât! Şi mai adaugă dragomanul ca să fie trecute pe numele fratelui, ca nu cumva după moartea sa să fie socotite ca fiind ale dragomăniei

Toate scrisorile lui Caliimachi către frate-său sunt romaneşti, fie din pricina ca rămăsese el prea moldovean în suflet pentru a întrebuinţa altă limbă, când voia să gră ă-cu ai lui de acasă, fie din cauză că banul Dumitrachi fi ştiind greceşte, ceea ce, de altfel, e sigur, deoarece din scrisori zice: «Izvodul de cumpărături fiind cu slova grămăticului meu, pune să ţi-o prefacă

— Q O r l. (r – j

*a* înţelegi…». Să ţi-o prefacă înseamnă să ţi-o traca r e, aserâlenea nu este aproape nici un singur răvaş în stre s-au vorbească dragomanul de Raliţa lui, atât de de câte ori e vorba de gospodărie. «Am primit

189

prin Oprişan toate cumpărăturile, spre bucuria Ralu dar brânza şi untul pentru trebuinţa casei a fost silită, cauza zăbovelei, să le cumpere ea cu bani şi-i trebuie sare şi slănină» Iar când nu-i mai trebuie coanei dragomănese nimic st e mulţumită de toate, a cel puţin la sfârşitul răvaşului trebuie să mai amintească numaidecât de ea: «Raliţa şi toţi copiii noştri vi se închină cu sănătate, şi

surorilor, şi dumisale cumnatei, şi lui Dumnezeu împreună cu dumneavoastră»

În 1752 după 11 ani de dragornanat – Ion Calij. machi era să-şi piardă dintr-odată şi definitiv situaţia pe care şi-o crease numai şi numai prin meritele sale intrigi fanariote, a căror expunere nu-şi au locul aici şi în care fura amestecaţi beizadea Matei Ghica, care voia să fie dragoman, şi socrul său başa-Mihalopol, care-l ajuta din răsputeri la realizarea acestei ambiţii, făcură ca într-o bună zi şi cât se poate mai pe neaşteptate, dragomanul să fie ridicat noaptea din casa lui şi trimis la închisoarea bostangiilor, împreună cu hoţii şi ucigaşii. Osândit la moarte, iertat, ameninţat de-a îi trimis în surghiun tocmai la Alger, nimereşte până la urma în nu prea îndepărtata insula Tenedos, unde mai fusese de curând şi Constantin Vodă Racoviţă. Familia rămâne la Ţarigrad şi nimeni nu se atinge de averea lui. Dar biata Raliţa grele zile trebuie să îi trăit atunci.

După câteva luni abia e rechemat la Constantinopol. Omul, care avea acum 62 de ani, găseşte însă că e traiul mai sigur în Moldova lui, părăsită sie athi amari de ani, şi hotărăşte să-şi ia nevasta şi copiii şi să se întoarcă în ţară Dar sultanul, care spusese altă dată «vechilul ce-a purtat trebsle terzâmanului, să-l îmbrace în caftan*, găseşte cu cale să creadă ca toate fuseseră numai o joacă, şi spaima morţii şi surg hinul, şi porunceşte ca din nou să îmbrace pe Ion Dragomanul cu caftan şi să-şi ia post” 1 în primire ca şi eu în nu s-ar fi întâmplat nimic. ar ei. sluga Măriei Sale, ce să facă? îmbracă caftanul şi *

Întoarce la slujbă

E vremea când baronul de Tott începu să umble „casa dragomanului, mâncând la masa lui, dormind iatacurile sale, dar batjocorindu-l cât şi unde poate. gurul acesta, răcuţ nobil francez şi devenit tumaciul *2* (I – * inn Tnllimachi n-avea nicio călită”.

190

al puţina «rutina» în afaceri. Dar nu tot astfel îl judecau – oameni care l-au cunoscut. Dimitrie Cantemir, t

–, re! a văzut doar când era tânăr de tot, spune despre el % ora «cea mai plăcută persoană din vremea sa». Ponton, 1 – jiac ui Franţei, îl numeşte «om foarte fin şi foarte – reumspect era luminat şi spiritual». Şi la fel îl laudă polonul Potocki. Ce rămâne deci din afirmările baro-n ului de Tott? Rămâne că-i plăcea coana drăgomăneasa, a mutra ei maiestuoasă şi mai ales fetele amândouă, pe – are le găsea nostime şi drăgălaşe. Vom pătrunde, înjreună cu baronul acesta, în intimitatea vieţii familiei dragomanului, care prin anii 1752 – 57 scurtă vreme deci înainte ca ea să fie «domnitoare»

Casa lui Caihmachi de la Curu' Cizme era aşezată chiar pe malul Bosforului, cu o terasă înspre apă şi o frumoasă crradmă în spate Era mobilată în gust frâncesc cu mese rotunde pentru mâncare, cu scaune primprejur, în iatacuri, paturi în loc de divane, covoare bogate şi oglinzi Odaia în care fu găzduit ungurul avea la căpătââul patului «un fel de masa, în formă de mic turn octogona l de abanos, încrustat cu sidef», cu alte cuvinte o măsuţă turcească, cum se văd astăzi încă, nu numai în tot cuprinsul republicii turceşti, dar şi în multe case de la noi şi erau pe masa cea de noapte un pahar, un vas de cristal plin cu apă şi trei farfurioare cu dulceaţă, de trandafir, de îămlie şi de chitru Mai era şi un sfeşnic mare de argint cu o luminare de ceară galbenă, al cărei muc scotea un fum prea negru şi prea gros pentru nasul subţire al ungurului baronizat Coana Raliţa, pentru a face lux, în loc să pună în patul musafirului perne înfăţate, îi trânti nişte perne cusute în fire de argint şi de aur, de rămase bietul om cu obrazul zgânat, deşi întinsese peste ele toate batistele ce avusese în buzunare

Peste zi, dragomanul se ducea, în caic probabil, la Cii

Dâmbul, unde era Sublima Poartă, luându-şi fiii cu el, pe

Grigore şi pe Alexandru, ajunşi acum la vârsta să-l poată ajuta – iar coana Raliţa, rămasă acasă să vadă de gos Ppdarie, îşi trimitea fetele, pe Sevastiţa şi pe Mărioara, cu

! te va prietene şi cu tinerele roabe din Moldova, peste rurri, pe malul asiatic, Ia «apele dulci». Acolo le aşteptau are e cu bivoii, care le duceau departe, la umbra, unde ce se apucau să cânie şi să joace, să bea cafeie şi linazi, să mănânce halva şi să sugă acadele – viaţă de adată, fără grija zilei de mâine, fiindcă era şi tinereţea

191

„F –, r şi banii care zăngăneau fără frică pe o persoană atât de simandicoasă ca marele ivirile îeteioi şi nu u ta «i-haşa, dacă nu voiau să îi se întâmple ce va păţi, în P r care în buzunarele babacilorl jarăşi cu totlil-preunj

recoaice – grase, r din când în când u a şopti vreo vreunei vecine; ibilul lor ighemo-farfurii, Imgure, zice Tott, «decât obi-La ceasul mesei se vină şi musafirii, demne, foarte bine crescute.

— …)

schideau a lene mică răutate se ffi-başa, dacă nu voiau să îi se întâmple ce va păţi, S-a ni mai târziu, o altă cucoană dragomănească, viiin Doamnă şi ea, Mărioara lui Nicolae Mavroyeni. a ţ? 757 (vremea când baronul Tott mergea mai des în câllimachi, fetele acestuia erau una de 19 ani şi să iţă de vreo 17. Ba fata mai mare, Sevastiţa, la fra-vârstă ce avea, era acum văduvă. Fusese măritată, iţa încă copila, cu Grigore Vâasto, fiu! vestitului nicon. cuţite şi sluji în und noastre bei după Vodă

roachi, fostul capuchihaie a lui Constantin Vodă Raco-in timoul pusese dragomanul o căsătorie politică ia cale, cum era r3 ui pe atunci, în veacul intrigilor fanariote, când inll) lejul părinţilor prima faţă de fericirea copiilor. Adevărat: Metele, în aritându-se de obicei la 14 – 15 ani, uneori l’i r la 12, ce nu aveau destul discernământ pentru a-şi! l te singure logodnicii şi era deci firesc ca experienţa. nnţifor să înlocuiască nepriceperea fetelor. Dar cu

— M ««…

se înfundau în cafeaua şi se malul culau toţi de pe n-a masă se sculau oi. caeaua ful acelor divane, bărbaţii Perú Apoi când Subucul, femeile pentru rău du-ob de

„M-ireiurul pereţilor soaale. cetu [se făcu un obicei

că orice fată, la orice vârstă, 1TTIP – l’s” înfundau în văduvă fiind, dacă-i trăiau părinţii, nu se putea cu bărbatul ales de ei, pe care nici nu-i era îngăduit să-l vadă până în ziua nunţii. Obiceiul acesta era arecesc, al familiilor fanariote, şi nu avea niciun i –, nnaotea şi încetarterasă, sau coborau amesteci nicio analogie cu moravurile de la noi, cu obiceiul plimbau

„/odă şi care va

Anatnliei ieşeau cu tot” ăla™ Pnau corăbiile şi caicele amântului din Ţara Românească şi din Moldova, unde jos în portul unde se legând. ispititor Bostor, se măritau după placul inimii lor şi chiar dacă iiimhau de-a lungul ajpe, 10 atnnei Anastasia a lui a, egeau părinţi (pe miri, ele trebuiau să-i cunoască înainte furase minţile-„e „u o n°Łtalf” de „nuntă şi să consimtă la căsătorie. Abia în veacuilor

Loti şi Claude Farrère aixv III-lea, sub influenţa grecească, începu să se introonul şi a [on” ea, să” că la noi moda ceasta fanariotă de a-şi mărita părinţii malului incin [cu dea şi [aşi ineg ea fu primită cu greu, se

Tot Cpl. nerea aceea or’s

IDI»

Cd f V’eile sia! omtârziu şi nu ţinu multă vreme. em e în privinţa Sevastiţei, perspicacitatea dragomanului, de O. „Ai „tult om politic, se vede, decât fiziolog, dăduse greş.

mai de iştiară ca potir în ci 1C „pQ tiau cu toate să?” imârul Grigoraşcu Vâasto avea o fire bolnăvicioasă şi se rabă şi mai deparubostangiu, penecW linse curând după căsătorie, lăsând în urma lui o văduvă

„J ° ani, fără copii, care căzu din nou n sarcina părin – „v. f-OCIU*!”* P r ceştia nu-şi făcură mult sânge rău pentru în ochi, vorbe dulci pisicii», zice toate femeile din’s şi de nevasta drago acestui mare care-şi şopteau, la la jei U. acestei fete, fiindcă ştiau că o vot mărita din – Mn gra $ inirnaibine, fiind tânăra văduvă «mai rumână decât – Dară mo-am? r cu mijlocul subţire, nici înaltă, nici mititică, noastră, a st) S. f. fa: a, modestă şi blândă şi având un aer visător de vo

Şi strălucit. Ea va fi Doamnă, după cu ţ la şi mama ei, ca şi soră-sa fiasta, Mărioara, era «mai puţin f moaşă decă

nm-a Pv t Totuşi Raliţa Cau. machi f ivecă iară mailor grece nu le era feme

192

care singu*s*-r atracţiune» Astfel fiind fata viitoru ei era „rât

— Forul soţ Putu să răpească logodnicei sale o săru*e* $\ ceea ce era nemaivăzut şi nemaipomenit într-o (af fite se pr-nt'fanarioţi! însă baronul de Tott ne's", ră că: «Mulţumit de-a fi putut franţuzi pe tinerii; prfâu l-uj fata în prada duşmancelor sale, iar tatăl şi tăf" încuviinţară joaca mea, logodnicii obţinând din ziua tflaltl preotul de a se vedea în libertate». acłn şi s-au nu> 'n °* cazul nunta Mărioarei nu avu loc, t patru ani mai târziu, la Iaşi, când va fi şi ea domniţă ** […] împrejurările pe care le vom vedea. Iar mult mai „T-u exact un sfert de veac după această întâmplare – /ajunge şi Doamnă a Moldovei, când soţul ei, Alexane3 Mavrocordat Deiibey, va căpăta şi el o scurtă domnie f trei anişori (1782 – 85).

Îrâtâmplările aceste, ca atâtea altele, dar pe care des-ri.ni] i rea ungurului a făcut să le cunoaştem în amănuntele lor, erau, după cum am arătat, din veleat 1757. Un an târziu, în vară, Ion Callimachi, dragomanui Porţii, fu numit deodată, pe neaşteptate, Domn al Moldovei. Şi aceasta se întâmplă fără obişnuitele intrigi din culisele seraiului, fără promisiuni de nenumărate pungi de bani ce trebuiau vărsate, aproape fără ştirea bătrânului îerziman, ca o concluzie logică a purtării sale de până atunci.

Sultanul Mustafa, om tânăr şi inimos, avea obiceiul, pentru a cunoaşte lucrurile cum sunt, să umble «schimbat de straie» prin mahalalele Stambuiului şi prin împrejurimi Aflându-se astfel într-o zi la Daud-Paşa, lângă Pera, se întâlni cu convoiul" de călăreţi al lui Constantin Vodă Mavrocordat, care aducea marelui vizir corespondenţa Domnului Munteniei. Cunoscând sultanul obiceiul românului «f n t îi să se îmbete şi apoi să plece», opri

călăreţii – r are într-o cârciumă şi după ce-i văzu bine afumaţi „mai departe poruncind oamenilor săi ca, între, să le fure scrisorile. Zis şi făcut. Corespondenţa în mâinile lui Mustafa, dar n-avu ce să se laude Nu se ştie bine ce cuprindea, însă trebuie să fi fost mult compromiţătoare pentru toată lumea, deoazultatul fu că sultanul Mustafa porunci pe dată unirea paşalelor Rumeliei şi al Anatoliei, iar pe „cel mare al seraiului şi pe Arapachi Vlasto, fostul, ual lui Callimachi, îi trimise să se răcorească la a-un capugâu fu trimis la Bucureşti să-i aducă stantin Vodă în lanţuri şi, cum sosi la Stambuf, în închisoarea Celor Şapte Turnuri. Bucureşti fu mutat Domnul Moldovei, Scarla

195

vastia şi ceva mai scundă, dar era vioaie şi intems ne deatăinuieşte aceiaşi baron Toţi, care pare a fi fetelor un deosebit interes. S-a amestecat chiar r chestie care nu-l privea deloc, dar al cărei sâtrşit aburi şi la urma urmei «totul e bine când se sfirsestit bine».

Pe când soră-sa – era văduvă, prin 1757, logodită, şi anume cu o beizadea, un cocon Alexandru, fiul lui Constantin Vodă Mavrocotdat”. rul era de vreo 25 – 26 de ani, isteţ şi din Sire Auzind într-o zi că în casa viitorului socru se a [9 l] baron şi o baroneasă străină, îl apucă neastâmpărui vadă y. el. Cum locuia în vecinătate, se urcă în şea” fără a prinde nimeni de veste, sosi pe neaşteptate casa dragomanului. Acolo erau toţi adunaţi împreun. sindrofie şi nu lipseau fireşte nici fetele coanei înnăduva Sevastia şi logodnica Mărioara. Dar aceasta ra văzuse niciodată logodnicul şi nici n-avea voie să-l va; Cum veniră deci roabele să anunţe sosirea lui Alexan Mavrocordat, care şi intrase în odaie după ele, fetr – mama, sora, prietenele – se aruncară toate asupra rioarei, acoperind-o cu rochiile lor, ca nu cumva se întâlnească ochii logodnicilor. «Fugi, iată-l, fugib, şea. Ždin toate părţile. Şi biata tată fu înşfăcată şi împinse odaia de alături, nu destul de repede totuşi penia beizadea Alecu să nu aibă răgazul de a-i zări măcar siU: Dezmierdat de toată familia, el fu reţinut la masă: necazul fetei de altf-el, care rămase

încuiată în odau pine la plecarea logodnicului.

A doua zi familia Callimachi organiză, în cinstealor de Tott, o plimbare la «apele dulci» ale Anaiofe Dârn cuvântul baronului.

«La întoarcere mă urcasem într-un mic caic cu Ti;

soţ al Maxiei. a cărui figură şi veselie mă interesau.

rul, văzând că-mi place, îmi destăinui necazul ce avea nu-şi putea vedea logodnica. Mişcat de durerea!

spusei z-iua şi ora la care va putea-o vedea. El fu e

de «exact la întâlnire, pe cât luasem şi eu măsurii?

mijloci; dar o afurisită de roabă, care-l pândea, e

pe ce să răstoarne toate planurile mele, scoţând & te de alarmă. Fata, zărind în acelaşi tâmp pe logodi o rupse la iuga spre o săliţă, la intrarea căreia însă mina pe ea – chemând pe tânărul grec, care veni i11

Roaba adusese în ajutorul ei alte două gâşte şi *Vf* toatele de parc-ar fi scăpat Capiţo-hul Totuşi, pî” °

194

Chica iar la Iaşi scaunul devenea vacant Pe numească padişahul Domn* Grigore Ghicişi, *iar* iru, şieian, itcuv, „, nu inspira Alexandru Ghica era fiul unui prea pe „” – „Qr 3” i-a amintit atunci suhspe de vrednicul său dragoman, iuii Calhmachi, şi-a nqâai11 de l-au îmbrăcat cu caftan de domnie» Erau de alin11 Moldova trebsle din nou cam încurcate cu tătarii deci nevoie de un Domn de ţară, care să le o

rosturile

Investirea avu loc în septembrie 1758, iar noul On era un moşneag de aproape 70 de ani.

Călare, înconjurat de 24 de alţi călăreţi – vutorn e boieri – Ion Cahimachi îacu întâi ploconelile cerute protocol, «vizitele de rigoare – la Chehaia (vechilul vjzjr lui), la Reis-Eâfendi (ministrul afacerilor străine) Ceauş-başa, şi în sfârşit la marele vizir, care-l îmbrăca caftanul domnesc De acolo, cu alai strălucit pe strai Stambulului, se îndrepta înspre Fanar, unde, va patriart i se cântă tradiţionalul «vrednic este» şi-l ameţiră gr şi moldoveni – nou curtezani – cu nesfârşiţi «La un anb şi «Să trăiţi, Mâna

Ta»

Abia în săptămâna ce urmează, într-o maiţi, la septembrie, e primit în audienta la sultan Dar nici atu nu poate pătrunde uşor la padişah căci acesta ţinea di cu pasajele sale, în care timp i se aduce lui Callimla ceasul prâpzului, în odaia alăturată în care aştepte masă la care ia loc dragomanul porţii, de se înfrup amândoi din bucatele împărăteşti, în sââişit, uşile «alt. lui putem» se deschid, şi noul Voievod pătrunde în stuarul în care «umbla Hu Allah» pe pământ stătea în! ca un idol, pe un divan, sub un baldachin Voievodull de vei care în ochii turcilor nu e decât un paşa, mai i decât alţii, dar paşa – se închina de trei on papământ, apoi cade în genunchi Pe deasupra capului padişahul, deschizând a lene gura, porunceşte vu'r să spână beiului îngenuncheat să-şi cruţe raiaua, s* credincios împărăţiei şi să plătească regulat tributul cu aceleaşi temenele Domnul iese d în odaie afaf3

străzi, acasă. Acum e el stăpân
— Pleacă în Moldova, luându-şi
după el lăsând însă deocan11 1. Jft
96

acuma Doamna Ranţa – acasă la Curb „*$ „împreună cu domniţele.

„L13 erau, se vede treaba, cumpărătun de făcut. lochii, brâie, braţare, inelele, cum se şi cădea pentru feţe domneşti nsecvent cu voi bele pe care le scrisese altă dată u fiaâelui său că, «Galaţii, *tatălă-i o* palmă de loc

Îl ngiad», noul Domn plecă din Stambul pe mare, în din Moldova prin portul nostru dunărean în octom-tr 1758 el era la Galaţi şi, aproape fără popasuri, o îmbri\ j-n caleaşca domnească trasă de J2 cai de-a dreptul Maşi unde, în biserica Sf. Nicolae, fu încununat a doua ra Do în n al Moldovei de către mitropolitul Iacob Era o inimos obicei al pământului ca beii Valahiei sau ai Rotrdanjei, după ce h se cântase, de ochii grecilor şi ai turcilor, «viednicul este» ia Patriarhia din Fanar, odată

UIlsi în capitalele loi, trebuiau, pentru a fi consacraţi de popor, să mai fie odată încununaţi Voievozi romani, de

către Mitropolitul ţării Era un fel – cum să zic-l – dea nesocoti la noi formalităţile din Stambul, un fel de nerecunoaştere a stării de fapt, o elegantă protestare impotma putem otomane, un rest de demnitate bătrî începuiurile domniei lui Calfimachi fură grele, căci el, găsind ţara pustiită de tătari şi spiritele întărâtate, nu-şi putundica danie, ba nu putu găsi măcar în tot cuprinşii Moldovei un singur boiei care să primească a fi vistiernic Trimise deci la Ţangrad după *capuchihaia sa*, *un* grec cu numele de Stavrachi, gemui financiar al multoi afli domni dinaintea lui, om cu vază, cu pricepere şi fără e Cum sosi acesta la Iaşi, îl şi scoase ca din cuiie edelrijcerul Constantin Kogăjniceanu, care, fără a fi t vistiernic, fu totuşi însărcinat cu strângeiea dă n Io r iiaraciului «Să te văd», i-ar fi spus Vodă Hedelmcerul făcu treaba destul de bună şi pe la sate ar" *mers* lucrurile struna, însă la oraşe nu voiau boierii) (Plătească nici puţinul ce aveau de dat, după toate scu de care se bucurau ei, ba mai mult, pretenţiile de despăgubiri faţă de prădăcmmle tătarilor erau prea cate afară de mari. Stavrachi se burzului, merse la 3?" ceiu surghiunul lor Plecară astfel din ţară I-o dă-i, Durri. tru Palladi, Fihp Catargi, lomtă Sturză

197

vi ferecaţi în lanţuri ţdecemone i/un).

În timpul acesta, în Iaşi, boierii rămaşi se răşcula.

Căci, zice cronica (a lui Enachi Kogălniceanu); «p0 r

s-au tulburat ei de aceasta şi îndată au pus gând răi/-1

Inimile lor ca să strice acest obicei scârnav, încet/

unul cu altul a grăi şi dând ştire pe la toate rudele (

zicând că acest lucru poate să ni-l facă şi nouă tutiudr?"

vor să ne stingă de pe faţa pământului pe toţi. Atunci

făcut hotărâre să gonească pe Stavrachi din Moldova, ntrunindu-se cu mitropolitul şi cu toţi boierii au îceri

să serie unii la alţii ca să se strângă ţara la iarmaroc".

atunci sau s-ă-l omoare sau să-l gonească pe Stavraci

Şi făcându-se iarmaroc la miezul nopţii, s-au sârâns nu-i

mea de norod, care cred că nu s-au mai strâns altă <j-ala alte iarmaroace şi trecând câteva ceasuri, după ce scinstit toţi cu băuturi, a intrat o vrajbă în ei de se îndemn;

cu toţii zicând: Plecaţi la Curte, să vedem pe cine a\ţ

Domn, pe Călmaşul sau pe Stavrachi»

Au mers atunci unii de s-au suit în clopotniţa Ti Sâetitelor şi-au început a trage clopotul cel mare, pe e; auzindu-l cei din iarmaroc «s-au pornit cu toţii de-au k pe mitropolit, zicând să meargă la Domn despre par. Ţării să-i spună că cer pe Stavrachi să i-i dea, iar de r, va da, nu va rămâne niciunul cu viaţă»

Erau acolo «câteva mii de ţărănime.» oameni hotă:

ca la zile mân, cărora le mai şi curgea şi din sângele De nukii prin vine. Stavrachi, speriat, puse să se înciv porţile curţii, orândui pe arnăuţi, pe seimeni şi pe beşlii*”.

nându-i pe toţi la poartă ca s-o ţie». Cu ajutorul u”.

cadiu, aduse trei tunuri, pe care le aşeza la scara?

mare... iar în timpul acesta el se gătea de drum. «At

prostimea striga cu toţi; să ne daţi pe Stavrachi, şi”.

nând cu toţi spetele în poarta cea mare, cu toate e;

ţineau pe dinăuntru, au doborât-o jos şi intrând notf înăuntru au început a năvăli – iar turcii strigau în îi

tor g/ieri/ *ghe*. *d*\ – iar norodul năvălea».

Turcii ieşiră cu săbiile scoase şi mai slobozind S!

nurile, omorâră câţiva oameni, încât poporul începu *

mprăştie iar Stavrachi, viteazul, îmbrăcat turceşte turban la cap, luând şi câţiva arnăuţi cu el, «a îfip3

şi-a ieşit pe poarta grajdului şi a purces la

Bun dus1 Grecul nu s-a mai întors în ţară

O fi banul bun, dar şi viaţa omului preţuieşte ceva l întâmplării: «Boierii, ne! ăsându-se cu atâta, au arz la Poartă – o jalbă – trimiţând acolo pe un, Avghir Bostangioglu să ceară capul lui Stavrachi. ajunseră însă, acolo ia Stambui, ia urecrrile Racoviţă, fostul Domn al Moldovei, care şi ei unui din prietenii lui Sâavrachi, opri jalba boiesă nu ajungă până la vizir şi trimise răspuns lui

*ahir* că se miră «cum de nu s-a găsit alt măgar, acolo. Tara, să vie cu acea jaibă!» şi adaugă: «Să se întoarcă JSapoi/c-apoi ştie el!...!».

Că Mavrocordat spunea despre boierul român că e «o

*„Fi*.

ffl3

rec mascara», treacă-mearcă, fiindcă omul acela era

T... „x.

dar ce avea Racovifa, roman neaoş, să-şi măgărească

O poruncă de la împărăţie aduse înapoi la Iaşi pe boieri i astfel lucrurile se linitiră «ramâfiâiâd Domnul în pace de toate cele ce se întâmplase» Acum putea să vie şi Doamna Raliţa în ţară. Ea sosi, în martie 1759, cu domniţele amândouă, cu «dădacele moldovence» şi cu slujitorime multă, îi ieşiră întru întâmpitiave Vodă cu beizadelele, boierii cu jupânesele şi cu mare alai purceseră cu toţii la Curţile Domneşti.

«Domnind în pace şi cu bucurie», Ion Vodă începu acum să-şi căpătuiască neamul, fiindcă, de! din mă zi l ce fusese, trebuia înălţat. Frate-său Dumitrachi murise de curând (J755), încât milele domneşti se îndrepta. ră asupra cumnatei Maria precum şi asupra surorilor Paraschiva şi Maria. Cea dintâi mai era măritată cu Andronachi, căruia Vodă îi dădu înapoi bănia ce pierduse, făcându-i apoi, în mai puţin de doi ani, pitar şi spătar. Iar pe soră-sa cealaltă, Maria la na no, o mi la şi cu un masiv întreg de munţi, în Preajma Câmpulungului, făcând şi din fiul ei vitreg Consjaritin Canano un mare pitar. Mai rămânea frate-său a-rril, care fiind acum mitropolitul Thesalonicului (Salo-ll" v> nu prea mai avea ce cere. Dar se va găsi şi pentru

a, după cum vom vedea îndată.

— Rtre alte multe daruri, Eon Vodă îşi mai mâini totul cu locuri în Iaşi, în Muntenia de Sus şi de roc\Şi cu vii la Copou. Faima acestui vestit Copou de >3 llimachi se trage, fiindcă, făcându-şi Vodă acolo «un! [toarte frumos, de era pentru ieşirea beizadelelor la şi-au făcut şi boierii fieşicare foişor pe acel loc, sunt şi se văd până-n ziua de astăzi», zadelele Scarjat şi Alexandru erau pe atunci tinere

ţi doritoare de petrecen la cheiuri, la nunţi şi v ele erau nelipsite Numai că \\natoarele acestea prui Qt uneori la poruncă Un document din 28 decembug atâta care sunt «boiernaşii ce s-au socotit să mare vânătoare», printre care aflăm pe Constantin pai Enachi Cantacuzino, Manolachi Costachi, Dinu Bău stica Donici, Vasile Rusăt, Ioniţă Gheuca etc, trebu J fiecare să aducă un numai însemnat de oameni armăşei, aprozi, cu pan şi copii de casa «Poruncim DOtJ Mea», încheie documentul, «să mergeţi toţi la vânăfoa şi dumneata \-atave de copii, să stai zapciu să mea/! toţi» E

Petreceri cu Sabia la spate

În timpul acesta, domniţele se găteau de nunta r, mai mică, Marioara, era logodită, după cum am va?

Cea mai mare, Sevastiţa, era văduvă şi trebuia căpatu acum, cât era tatăl ei Domn şi astfel se gândi Ion VOL

că dacă fusese alungat Stavrachi din ţară, el fără gr ar fi dus-o prea greu Nu că i erau foarte dragi lui.

rămăsese atât de moldovean, dar erau ei mai învăţaţi mânuirea banului Şt se întâmplă că tocmai atunci, în

toamnă, se sfătui în Ţangrad tot neamul drăceştilor să intre în slujba acestui Domn «şi semndu i ca să mească, el a primit», fiindcă oamenii aceştia jucau se

rolul cel mai mare la uşa vizirului

Drăceştilor, de la Draco, d2 le spuneau cronica ni Suge în loc Şuteşti (Sutu, Soutzo) Ei erau cinci fraţi, fui

Constantin Draco-Suţu şi ai Manei Rosetti, şi anu

Alexandru, Nicolae, Minai, Enachi şi Dumitru. De al

Nicolae, fund însurat cu o Hnsoscoleu, era poate o în care între neamul Camimachilor şi al Suteştilor în cazul, în toamna aceea 1759, lenachi Şuţu venind l-ai cu frate-sau Minai pentru a aduce caftanul de intd

lui Ion Vodă, acesta-i ţinu în ţara, făcându-i pe Ier mare hatman şi pe Mihas vei căminar, toţi ca să-i fie ginere Ş, şi făcu nunta domniţei Sevastia, văduva lui cel mai mic din feciorii lui Constantin Şuţu, va ajunge mai târziu în

scaunele amânduror ţărilor, astfel din nevasta lui o Doamnă în 1760 domniţa

200

În timpul domniei lui Ion Calhmachi mai trecu prin laşi şi alţi gieci de *vază*, ca Scarlat Caradja, virt dragoman, şi Alexandru Ipsilanti, viitorul Domn Dai vede că niciunul nu plăcu lui Vodă atât de mult ci plăcut tânărul Mihai Sutu, deoarece pe el îl alese o r – *i*", „Qro e „inejată, în iarna anului

— \7

cât 22 de ani şi avea 4 u când va ajunge întâia dată Jfoamnă Numi mari la această nu. mă au fost însuşi Ion izoda 5 Doamna Ranţa, făcândusei zic *Letopiseţu*, «. Şi aşa boierilor de s-au veselit» IT1 Acum, alta în timpul acesta sosise de la Salonic şi mitropolitul, fratele mai mare al Domnului, om deci cu mult ste 70 de ani Vodă trimisese înaintea lui un alai de frunte să-l aducă cu cinste la Curte El fu găzduit la furie, unde i se dădură mai multe odăi şi un loc ia masa domnească «mâncând nelipsit cu Domnul şi cu rudele Ji dădu Vodă şi venitul unei biserici Dar nu pentru masă, casa şi un mic ajutor bănesc îl adusese pe frate său tocmai de la Salonic Gândurile lui erau altele

Cu toate că medelniccrul Kogăimceanu făcuse rânduiala în finanţele ţării, iar vistieria o luase acum lonită-Cantacuzino Deleanu, totuşi veniturile nu erau îndestulătoare Vodă se gândi atunci să înânnţe/e din nou darea vacantului, desfiinţată de Constantin Racoviţă în 1756 Treaba aceasta era însă foarte anevoioasă, fiindcă desfiinţarea vacantului se făcuse printr-o carte de blestem pafnarhrâor din Constantiflopol, Alexandna, Antiohia *şi* Ierusalim, şi afurisenia împotriva celor ce ar călca-o era cumplită «Fierul şi pietrele să putrezească, iar trupul lor să rămână în veci» Doar Eminescu a născocit un blestem mai grozav, când a spus

*Cine-ar îndrăgi străinii Mânca-L-ar inima câinu, Mânca-i-ar casa pustia şi neamul nemernicia*

Vodă Racoviţă strânsese mulţimea de norod la mitropolie, iar după citirea liturghiei, mitropolitul Iacob

citise cartea de blestem a celor patru patriarhi «Strigând norocul la fiecare cuvânt amin, care nu putem arăta ce nuet era în biserică de strigarea norodului», zice Enachi Ko-galniceanu, care era de faţă

„Un an mai târziu, Racoviţă părăsind domnia, urmaşul pau Scarlat Ghica se ţinuse pe capul mitropolitului să e-lege văcăniu) de afurisenie Bătrânul păstor duhov leesc al Moldovei se rugase însă de Domn să nu-l ea scă să dezlege un lucru ce singur e legat şi aratindu i J3. «Luaţi o şi faceţi ce ştiţi» zisese acum rândul lui Calhmachi să ceară dezlegarea

201

afuriseniei. Dar cu un om ca mitropolitul acesta, ce putea face el? Se gândi, deci, să-l înduplece să-şi părăsească scaunul.

«Socotind Vodă pe cine să pună la mijloc să isprăvească această slujbă au găsit cu cale ca să pună pe Vasile Gane. Şi apucându-l Gane pe mitropolitul lacoh, de? de noapte, nelăsându-i în pace, îndemnându-l ca să ia câte va pungi pentru *pare tis*** *peşin* şi după aceea şi Domnul şi boierii îl vor căuta cu scutiri şi cu alte mili, petrec –, du-şi viaţa în linişte, păzindu-şi biserica şi-l vor avea toţi în cinste ca pe un mitropolit vechi şi bătrân ce-au fost acestui pământ al Moldovei».

Bietul om, de voie, de nevoie, în schimbul a 30 de pungi, s-a înduplecat. A adunat la mitropolie încă o dată tot norodul şi i-a spus aceste cuvinte, care-ar fi mai în moaşe de nu ne-ar suna în ureche, odată cu vorbele lui şi galbenii din pungă:

«Iată că m-am lepădat şi de mitropolie şi de cinste şi de toate ale acestei lumi, numai focul jurământului să nu-l iau în cap şi în suflet; şi socotiţi că suntem toţi musafira acestei lumi şi în ceea lume avem a trăi şi a răspunde la toate faptele noastre; şi fiţi sănătoşi».

«Zic că mulţi din boieri şi din jupânese au fost plângând», adaugă Kogălniceanu, care se poate să fi vărsai şi el o lacrimă la auzul acestor vorbe.

Acum, c-o fi sau n-o fi plâns boieri şi jupânese, vorba

e că scaunul mitropolitului era vacant. Fratele Domnului în înălţat la ei. Acolo, pe loc, în biserică, Ion Vodă îi dădu poteriţa şi-i săruta mina. Afurisenia fu dezlegată, darea vacantului reînfiinţată şi de bucurie merseră toţi la Curte, unde îi se aduse cafea, dulceaţă, şerbet şi fumătoare.

«Atunci au chemat Domnul şi pe Vasile Gane ca să-l cinstească cu boierie pentru slujba ce-a făcut, întrebându-l ce pofteşte, el a răspuns că este om bătrân şi nu i se cade, iar mila ce este să o facă cu el, s-o facă cu fiul său Ştefan, că-i mai tânăr. Atunci au adus pe fiul său $ *l*-au îmbrăcat cu caftan, dându-i *paie* de comisia cea mare».

În mai puţin de doi ani, toate merseră după voia Domnului, ţara era potolită şi belşugul începea iar să se arpe întinsele lanuri şi păşunaturi moldoveneşti, Ion Vod* îşi întoarse din nou privirile către ai săi, ca nu cumva moară înainte de a-şi vedea toţi copiii căsătoriţi şi ir (2*; „trati. Era bătrân acuma Voievodul, peste 70 de ani, şi 1!!

202

pliseră cu înceţii] şi puterile să-l mai lase. Se făcuse friguros, «fricos de frig», cum spun *Le topi s-o ţii*, «că<şi ara umbla cu două blănuri şi aprindea mangal în atkie». Aşadar, înainte de toate, trebuia să vadă pe fiul Grigore însurat, că era cel mai mare din copii şi va trebui să statornicească el neamul, îi găsi deci o logodnică bogată şi de ne-am mare, cum se şi cuvenea, pe Ileana Mavrocordat, fata lui beizadea Alexandru, care era fiul lui Vodă Ni-coiae *şi* fratele *lui* Constantin Voievod. Ileana era deci vară primară cu logodnicul viitoarei sale cumnate, Mărioara Callimachi, cea care era făgăduită lui Alexandru Mavrocodat Delibey.

«Aşezând vorba cu părinţii (care se aflau la Constanti-rtodol) au luat-o pe Ileana cu zestrea ei şi cu blagoslovenia părinţilor şi a fraţilor ei şi au adus-o în Moldova… şi aşa, au făcut nuntă cu toată boierimea, cununându-i părintele mitropolitul şi făcând mare veselie între tot norodul».

Nunta aceasta, care a avut loc în vara anului 1761 s-a isprăvit în chipul cel mai neaşteptat din lume. Pe când

stăteau încă nuntaşii de se veseleau, în ziua a 7-a sau a 8-a, când era cheful gata să se spargă, Ion Vodă fu chemat la o parte de către Nicuâachi postelnicul, c-avea ceva să-i spună în altă odaie, singuri amândoi.

Postelnicul Nicuâachi Şuţu era frate mai mare ai lui Mihai, ginerele Domnului (cel care ţinea pe domniţa Se vastia). El era şi Baş-Capuchihaia lui Ion Vodă la Poartă şi sosise de curând din Ţarigrad, aducând mirelui pe mireasa sa. Se spunea chiar în Iaşi că grăbirea nunţii lui beizade Grigore cu Ileana Mavrocordat se făcuse după stăruinţa capuchihaiei, care era zorit să se înapoieze la Stambul, cu slujba. Dar adevărul era altul, anume acel *pe* care-l destăinui Şuţu lui Calfimachi când statură amândoi singuri de vorbă, după nuntă, în cămara Domnului. Acolo trebui Ion Vodă să afle că, «de vreme ce este Măria Sa ajunsă de vârsta bătrâneţeion>, *3* hotărât Poarta să-l lase să se odihnească şi să dea domnia fiuiui său Grigore.

— e s-o fi petrecut la auzul acestor vorbe în sufletul Arinului Voievod, nu putem şti. Zic *Letopiseţii* că foarte – fi bucurat, dar foarte nu ne vine să credem, în tot după cumpănirea faptului, nu putu decât să fie it că mazilirea sa, în loc să ducă la ştreang, ca alţi Voievozi, ducea la domnia fiului său. u Lucrurile se petrecuseră deci în urmă frumos şi demn., numai Enachi Kogălniceanu, care era un sentimental, 51 Gheorgachi, al doilea logofăt, cel care-a scris

203

f.

*Condica obiceiurilor vechi şi noi a prealnâlţaţilor* de\ m ditirambici când povestesc înscăunarea noului voci, de către părintele său «cum nu se mai văzuse de Ştefan cel Mare», cred ei

Joi, în luna lui iunie, în 7 zile, dimineaţa, chemă LOR Vodă pe toţi boierii la Curte şi pe toţi vlădicii cu mitropo htul în frunte şi strângându-i în spătăria cea mare, «au adus Domnul pe beizadeaua Măriei Sale, Grigore, şi dunŁ cum sta bătrânul în scaun, a pus pe Divan-Eâfendi de \. *z*

îmbrăcat cu caftan Apoi s-a sculat bătrânul în picioare zicând «Iată, fătul meu, Dumnezeu a vrut ca să în ei! stăpm acestui loc până astăzi, iar acum te-a nrluit pe tine cu stăpânuea acestui loc şi eu de astăzi înainte nu mai sunt Domn, căci pe tine te-a ales împărăţia ca să în Domn şi purtător de grijă acestui pământ şi iată şi eu te blagoslovesc şi te întemeiez, punându-te în cel înalt scaun al acestei ţări. Şi luându-l de mână, l-au pus în scaun la

1761»

În timpul acesta, dincolo, în cămările Doamnei, se făcea d ceremonie la fel pentru mireasa Ileana A adunat Doamna Ranţa pe toate jupmesele, mân şi mici, şi sj-a adus nora de-a înscăunat o, /icând în auzul tuturor a: «De astăzi înainte aceasta vă este Doamnă» Şi cronica adaugă ca «au mers toate jupânesele de i-au sărutat mâna, zicându-l să-i fie într-un ceas bun şi să trăiască până la adânci ba inneţe în luminat scaunul Manei Sale»

Urările acestea nu fură Doamnei Ilenei cu noroc, după cum se va vedea mai departe

Fostul Voievod Ion Calhmachi şi fosta lui Deaim

Raliţa hotărâră să-şi petreacă bătrâneţele la Constantine pol, în casa lor de pe malul Bosforului, la Cum cis. iâk

Cât de moldoveni rămăseseră ei în suflet şi în grai, obicei unei vieţi întregi îi trăgea lotuşi acolo unde îşi făcuser viaţa, la caninul lor, în care Doamna trăise 25 de am, &

Domnul aproape 50 La vârsta lor se leagă omul de Iod1

şi de obiceiuri, de amintiri mai mult decât de \iată

Dar înainte de-a pleca, mai era o treabă de isprăvi.

Încă o nuntă, acea a fetei mai nuci, domniţa Manoara lŁ

godită de vreo patru ani, acum trebuia repede mărita

Înainte ca pănnin ei să părăsească pentru totdeauna ntf leagurile moldoveneşti Tatăl lui beizade Alexandru, Volt vodul Constantin Mavrocoidat, era acum din nou de [îi în Muntenia Tnmiseră deci la Bucureşti după el şi a ceputul

lui august se făcu la Iaşi nunta acelei spen°

domniţe, care, din pricina unui baron străin, călcase tot1

204

ciurile bătrâneşti şi-şi săruta de patru am logodnicul. O} mari fura noul Voievod Grigore, fratele miresei.

Doamna Ileana, vara mirelui

? 1 Acum puteau pleca şi bătrânu' îndată după nuntă, cu labalâc, cu alai, poate luând cu ei şi pe beizadea Ale-C ndru, că era singurul lor copil rămas necăsătorit, se însera foştii Voievozi, prin Galaţi pe unde veniseră, să-şi mavească \iată acolo unde o trăiseră Dar se vede că u – *>. cine ştie ce păcate care trebuiau ispăşite poate p

Lritru dezlegarea acelui blestem – «fierul şi pietrele să mitrezească, iar trupul lor să rămâie în veci» – moartea L apucă să 111 te pe *bătrânii aceia*, de curgeau zilele şi lunile şi anii, iar ei nu mai mureau A trăit bătrânul şi moartea prin sabie a fiului său Grigore Voievod, în 1769, M a mai trăit după aceea încă 11 am S-a stins abia în „1780, acolo în Ţangrad, bătrân de 90 de ani

Doamna Ratfţa, care trebuie să fi avut şi ea atunci pensie 70 de am, se întoarse în sf reit în tară, smerită călugărită la mănăstirea Ciuhrului, în meleagurile Orbeţului, lângă locul de baştină ai neamului Călmaşilor

Acolo i se afla mormântul, alături de-al maicei Panaghia, cumnata ei, acea soră a lui Ion Vodă pe care o chemase ca mireană Paraschiva a armaşului Andronachi

DOAMNA ELENA A LUI GR. GORE VODĂ

e fapt, ar trebui ca pe măsură ce ne apropiem de epoca modernă, să se înmulţească docu. meritele din care s-ar putea culege amănunte privitoare la vieţile nevestelor Domnilor noş JUP»-Mgi în Dar departe de-a îi astfel, putem spune că t*™* * ***" ™!" dimpotrivă se împuţinează ştirile ce aveam despre acele tovarăşe de viaţa ale Domnilor fanarioţi, asupra cărora cronografule timpului tac şi ale căror scrisori, acte, socoteli, izvoade, au fost sau mistuite de foc, sau risipite de nepăsarea acelor nepoţi care, în a doua ama ta te-a veacului trecut, şi-au dezmăţat şi averile

prin meleagurile străinătăţilor şi mai e poate şi altă pricină femeile acestea erau prea şterse ca să se vorbească despre ele, prea alungate din planul întâi al vieţii în iatacul gme ceelor (cărora se ajunsese a fi se spune şi bareme), mai mult soţii, fiice şi mame, decât „*Doamne*" ca acele de altă data, care se învredniceau nu rmmav a îi uneori bune siătwtoare ale soţilor lor, dar să şi ducă la nevoie „trebile ţarii" în spinare

Cele mai multe ştiri ce avem despre ele, pentru vremu n le acele, ne vin de la călători străini, de la secretari domneşti, sau de la dascăli de limbi, care în memoriile lor, scapă uneori câte un nume sau câte o anecdotă şi-affl văzut astfel pe baronul de Tott vorbindu-ne frumos despre fetele bătrânului diagoman Ion Calhmachi, alţii despre altele, prea puţine de toate

Despre Doamna Elena a lui Grigore Vodă Calhmachi sunt ştirile săracp, cu toate că e arhiva familiei bogata. Ea era fata lui Alexandru Mavrocordat şi a Smarandei Sui gearoglu Deşi nu de Domn, al lui Nicolae, şi frate Domn, al lui Constantin şi Ion, beizadea Aleea nu domnr el însuşi, pesemne înndea nu-l venise rândui, fund cei mai mic dintre copai lui Vodă Nicolae. În 1761, când îşi mănta fata cu Grigore Cauimachi, el avea abia 43 de am şi 'n cusearea aceasta – urmată îndată de cealaltă casator1

206

U1 Alexandru Mavrocordat Dehbey cu Mărioara, sora f Grigore Callimachi – era menită să întărească la Poartă poziţia acestei familii, faţă de acea a Racoviţeştiloi – i Ghiculeştilor începutul mărim Ilenei Mavrocordat se prezentase sub gle mai norocoase auspicii Sosită la Iaşi în vara anului \J & \ pentru a se mărita cu beizadea Grigore a lui Ion Vodă Callimachi, după strălucitele serbări ce avuseseră loc ia Vechea Curie Domnească, încă în toiul nunţii, în ziua a opta, sosise deodată de la Poartă firmanul de domnie al gotului ei, care trebuia să înlocuiască în scaunul Moldovei pe bătrânul lui tată. Am văzut mai sus cum serbările nunţii se prefăcură în serbări de încoronare şi cum bătrâna Doamnă Raâu, poftind pe nora ei să se

aşeze în scaunul părăsit de dânsa, spusese jupâneselor adunate acolo: „De azi înainte, dumneaei va fi Doamnă”. Iar cucoanele boierilor se apucară, sărutându-i mâna, să-i dorească viaţă fericita şi lungă şi „să moară în scaun”.

Când ocupară ei tronul Moldovei, Domnul Grigore Calh-machi era un tânăr de vreo 26 de ani, inteligent şi cu o destul de bună învăţătură, deşi mai puţin meşter în cunoaşterea limbilor decât tatăl său şi decât frate-său Alexandru. Şi apoi nu prea ştia rosturile ţării şi meşteşugu ocârrnuirii Bătrânu’! Voievod detronat trebui să mai rămână vreo 2 – 3 luni la Iaşi, să-l îndrume pe calea domniei, iar după plecarea acestuia la Constantinopol, încă mai rămase el o vreme sub un [el de epitropic a bote n Io r mai bătrâni Dar, la urma urmei, era un om de treabă, cinstit? şi cu intenţii bune, încât n-avu ce se plânge ţara de el, afară de boierii Costăcheşti, scoşi din pâme şi care, la ringul lor, vor încerca să-i scoată lui Vodă Grigore domnia.

Amănunte interesante despre viaţa mă în ti în a *a* Curţii acestui Domn ne-o da un italian, abatele Giuseppe Bosto-v<ch, care trecu prin Iaşi în anul 1763, întovărăşind pe ambasadorul englez Porter, care se întorcea din Turcia în tara lui Ei nimeiiră în capitala Moldovei tocmai în J’ele când i se adusese lui Callimachi după doi ani de domnie, firmanul de reînnoire Boscovich ne arată, într-o ’nibă piccută, că ceremonia aceasta trebuind să aibă loc fitr-un colţ afară din oraş, înspre mănăstirea Faimoasa, 1, tare era găzduit la Curtea Domneasca din area mânăsre se sculă cu noaptea în cap şi o apucă pe jos, pe P, spre a nu pierde chilipirul unei atare privelişti

13 pe la 10 dimineaţa văzu ieşind din târg o mulţime de 111 (1 ni călări şi luându-se după ei, află pe un dâmb o

207

estradă acoperită sub care se adăposti şi el. În ţaţa aceste estrade era un cort mare, rotund, cu latura dinspre Or deschisă, în care urma să aibă loc ceremonia. Cam pe ceasul 11 sosi în sfârşit alaiul: printre două rânduri „strânse” de călăreţi, purtând o mulţime de frumoase steae guri care îâlfâiau în vânt, veneau din oraş Vodă şi boieri

călări, urmat de cler, de negustori şi de prostime, pe jos înghesuiţi, întrebat fiind de unul din boierii de estradă dacă el, Boscovich, face parte din oamenii ambasadorul-Porter, la răspunsul său afirmativ, în condus pe dată \§ cortul lui Vodă îl găsi pe acesta aşezat pe un frumos divan, având pe frate-său Alexandru în picioare, Ungă e [împrejurul lor stăteau boierii ce\ mân, în picioare şi ei Nil erau în încăperea aceea decât doi oameni aşezaţi, Vodă şi… secretarul său turc, căci oricât de mic ar fi fost acesta în slujbă, era un drept-credincios, care nu se putea înjosi să stea în picioare în faţă ghiaurilor.

Auzind Callimachi că e Boscovich acolo, îl chemă la el şi-i spuse că-i pare bine să-l cunoască, fiindcă-i vorbist Porter de dânsul de acum câţiva ani, când erau cu toţii în Constantinopol. Îi mai spuse că doreşte să se ţie mai aproape de el, pentru a putea vedea bine ceremonia, iar că mai apoi îl va pofti la Curte, pentru a se întreţine câuv timp mai intim cu dânsul îi dădu din cafeaua, din dul ceaţa şi din apa sa parfumata – cinste pe care nu o făces nici celor mai veliţi boieri ceea ce uimi pe abatele iţa (ian, care nu se aştepta la „atâta politeţe într-o astâel dr tara” 1

Pe urmă se desfăşură ceremonia confirmării Voi se sculă de pe divan, îmbrăcând caftanul, luă firmanul di: mâna turcului, îl duse la frunte, la piept şi la gură şi-întruna secretarului său, care-l ceti în auzul tuturor, stân de data aceasta cu toţii în picioare, chiar Voievodul, kşind apoi din cort, Grigore Vodă încăleca un murg arabesc, pe spinarea căruia se aruncase peste şea un valtrap ţesut în îne de aur – un dar de-al sultanului – şi porn spre oraş cu aceiaşi alai cu care venise, adică urmat boierii călări, de popi şi de mulţime. Boşco\Ich în urmă, singur pe câmp, să privească acel spectaco în adevăr măreţ.

Trei iile mai târziu, la 6 iulie 1763, abatele fu privi în audienţă oficială, împreună cu alţi trei tovarăşi de lui Curtea Domnească i se păru italianului, obişnuit palatele Medicilor şi Sâorzilor din Florenţa şi din o casă mare de piatră, temeinică şi încăpătoare.

mă. Şi*O u inenipuâi popa c-o să găsească acolo l „je Micheiangelo şi nu ştia că vechitura aceea fusese

„Fta de amar t Voievozi moldoveni, care-şi apăraseră gjnun, dinlăuntru! ei, cinstea lor şi a bietului de românesc.

Într-o cameră curată, de la ferestrele căreia se vedea inluiului şi, sus pe deal, mănăstirea Galata a lui chiopul, italianul văzu, în afară de obişnuitele *iile* de-a lungul pereţilor, o masă de scris, o biblio-a cu cărţi bune şi frumos legate" şi două globuri, al terului 5 a pământului. Acolo îl primiră beizadea Ale-CCndru, fratele mi Vodă şi dl. Laroche, secretarul pen? râi limba franceză, fostul dascăl al fiilor dragomanului fon Călrnaşu). Trecând apoi într-o odaie alăturată, mică, nlină de boieri curteni, înşiraţi n picioare de-a lungul Boscovich zări în fund, pe un diva înălţat i-o estradă, pe Vodă Grigore care-l pe rfii cu multă bu năvoinţă Poftiţi pe cele patru scaune aşezate n faţa divanului, oamenii ambasadorului Porter – care urma să fie primit abia mai târziu – fură înîi „trataţi" cu nelipsitele cafele şi dulceţuri, iar apoi „se schimbară complimente reciproce" în limba greacă şi italienească. Vodă ştoa puţin italieneşte şi destul de bine fralnţuzeşte, însă protocolul nu-i îngăduia să vorbească altă limba decât cea grecească. Conversaţia, prin tâlmaci, fu deci destul de anevoioasă, şi Callimach! o scurta, poftind pe Boscovich să vie după prânz, singur, la o conversaţie intimă, fără martori Preotul italian se îndeletnicea cu ştiinţa matematicei, iar Vodă Grigore, care ştia puţin de câte toate, voia să afle ce mai este nou în „Evropa" în materie de calcule cereşti

— Şi astfel, către seară, mai vem o dată italianul la Curte având la subsuoară un telescop, mare de „trei picioare" Era o invenţie nouă de abia doi am, a astronomului Doi! and Ochianul acesta avea un dubiu obiectiv, cu două eufi de lentile, la capătul căruia se putea adapta un mic instrument cuprinzând o oglindă mobilă de metal, care, într-o „cameră obscură", se puteau trimite pe „ete chipul soarelui sau al lunii, spre a-i vedea pe şi eclipsele. Mai avea Boscovich cu el alte mici aparate mu deviaţiunea luminii, separaţiunea culorilor (spectrul şi) etc

şi într-una din odăile Curţii Domneşti, se cu toţii, Vodă Grigore, beâzade Alecu, Laroche; covich, să reflecteze soarele pe perete şi se vor împreună, ba franţuzeşte, ba italieneşti. Vodă

O „landa

209

O mai dădea şi pe greceşte – despre astronomie planeta Venus şi despre fizică.

Grigore Callimachi era de altfel nu numai unbitor de cultură – Condica obiceiurilor vechi şi

Cu iţii Moldovei fusese scrisă de logofătul Gheotă după porunca sa – dar şi un administrator bun şi *f*

care în loc de a-şi asupri poporiil cu noi dan, ca J

alţi Voievozi, desfiinţa dimpotrivă din cele existent fel, găsind viile grevate cu două feluri de impozite go na ritul (dare pe pogoane) şi vădrăritul (care pe colţă), el desfiinţa pe cea dintâi, micşorând chiar <, a doua.

Prin intrigi bine alcătuite în culisele seraiului, de lui Grigore Vodă fu totuşi întrerupta printr-o rr de trei ani. În locul său, vestitul Stavrachi (cel care alungat din Moldova, dar care la Ţarigrad trecea dr „domnul domnilor”) făcu să fie numit Grigore Qhic fiul fostului dragoman Alexandru. Iar Vodă la Hi mg, porni cu Doamna Ileana şi cu doi mici copii în tir, acasă la Constantinopol, unde-i aşteptau bătrânu’ r în viat a, în frumosul lor palat de la Curii-Cişme, F

În 1764.

Odată cu Vodă Grigore şi cu familia lui, sosi la G, stantinopol şi Alexandru Mavrocordat, tatăl Doanr Ilenei, care după nunta fetei lui rămăsese la Iaşi, în i se puseseră la dispoziţie două odăi la Curtea Domnea; dându-i-se şi., cai, butci, straie”, cum se şi cuvenea per, o faţă simandicoasă ca a sa, fiu, frate şi socru de Dr Dimpotrivă, mama Doamnei, Smaranda Mavrororda: „se mişcase deloc din Ţarigrad, unde pare a fi locir soacră-sa, tot Smaranda şi ea, fostă Doamnă de-a – a lui Nicolae Vodă Mavrocordat. Ce neînţelegeri t între părinţii Doamnei Ilenei, de trăiau

despărl1 se p-ea poate şti. Dar ceea ce ştim e că, scurtă după sosirea sa la Constantinopol, Alexandru cordat înnebuni „din multă femeie ce îşi temea lui, ne spune Minai Cantacuzino, un – contemp rudă de-a lor. Vorbele aceste neînţelese! riscam r că era jupi nea sa Smaranda uşuratica, şi soţul ei e în tot cazul, după câţiva ani „trăind aşa fără minţi, în martie 1767, Grigore Callimachi căpătă iarăşi mă Moldovei şi după serbările investituri! – caftan, iuiuri, muzici îşi alaiuri – se întoarse din nou în „jeu mare pompă”, scrie Enachi Kogălnieeanu – sse mu hi thoieti greci cu Măria Sa şi luându-şi z 113

210

I Măriei Sale, ca şi când ştia că nu-i va mai le K

J’el că erau bătrânii Caliimachi prea aduşi de ani – ei ai trai încă multă vreme – dar erau zilele Dom-\j mărate. În timpul domniei acestea de-a doua, nu-U ni din nou războiul ruso-turc, care de la o vreme işuc începea să devie endemic. Grigore Caliimachi în°°3 sârcinat să strângă proviziile trebuincioase armatei ne în care SCOP sultanul îi şi trimise foarte mulţi se vorbea de vreo 6 – 700 de pungi. Deşi om plecat) 31 r şi de bună credinţă, totuşi Vodă făcu un lucru EUL C mult sau mai puţin ciudat. El fiind foarte îndatorat.

[tl2 focare schimbare de domnie costa o avere, se apuca lăţească din banii aceştia pe creditorii care-l strân-u de gât şi printre care se afla de altfel şi frate-său *f* – j „i

53

geai destule în tot cazul pentru a mulţumi o armată ca cea turcească. Din clipa aceea se năpustiră pe capul bietului Caliimachi toate nenorocirile deodată: ruşii, trecând Nistrul pe neaşteptate, puseră mâna pe depozitele & urine de la Soroca, luând cu ei şi 5.000 de oi de ia Bendeit în M3 Faldului, peste râul Larga, Vodă rânduise pe un boier să facă un pod pentru artileria turcească, iar porunca sa nefiind executată, tunurile, duse prin vad, se împotmoliră acolo, de i-au trebuit seraskirului 40 de pungi → că le scoată din noroi; şi în sfârşit, o sumă de boien jiţâimiţi în frunte cu fraţii Costachi şi poate şi cu vâsl iointă

Cantacuzino-Deleanu, făcură o plângere la ta împotriva Voievodului lor. Acesta, buimăcit de a pacoste ce se abătuseră dintr-odată pe capul lui, el singur mazilirea sa. Însă noul dragoman al Porţii, lac Şuţu (fratele lui Mihai, care luase în căsătorie pe Domnului, Sevastiţa) mai având de luat de la Cai-chi o însemnata sumă de bani, sfătui pe Vodă să-şi Jgă cererea, ceea ce fu spre nenorocirea tuturor şi pentru Voievodul Moldovei. Căci, cu sau fără, el fu totuşi mazilit, ridicat cu sila de la Movila de lângă Huşi, unde se afla, şi dus în lanţuri ar §Tad. Acolo, băgat! a închisoare împreună cu frate-talexandru şi cu dragomanul Nicolae Şuţu, după vreme fu osândit la moarte. Capul suprem al crej1 mahomedane, Muftiul, care era din vechi însărcinat ar & a acestor sentinţe, ar fi refuzat, zice-se, să con-Pe un om, care s-ar fi arătat stalb în împrejurărt ar despre care nu se putea spune că este un era

211

l \!

dator. Însă Mu sta fa Han al] I-lea, padişah al ni Io r, luă dinaintea lui Allah răspunderea acestui poruncind uciderea lui Cailimachi şi deseiinţind de amestecul muftiului în sentinţele capitale”.

Executarea avu loc în ziua de 28 august 1769, împreună cu domniţele sale, micuţele Marghioai Raliţa şi Smaranda, Doamna Ileana părăsise mai dinajn? ţara. O trimisese Grigore Vodă la Ţarigrad, pentru al scuti de priveliştea războiului ce-ar fi putut toată Moldova, neputând bănui că dincolo, pe malul forului, ea va trebui să vadă în curând chiar capul „J! ţintuit de poarta seraiului.

Zilele amante ale văduviei sale le petrecu Doamna Ileana în casa bătrânilor ei socri, care mai trăiau amândoi spre ispăşirea cine ştie căror păcate şi care, pentru a-e alina durerea de moartea fiului, luară Sa ei pe nora \ pe nepoţii lor. Dar după trecerea din viaţă, la vârsta 4 90 de ani, a fostului Voievod Ion Cailimachi, Doamna Raliţa, întorcându-se în Moldova pentru a se călugări, ie cu ea în ţară pe Doamna Ileana şi pe fetele ei.

Sosite la Iaşi în 1780, aflăm despre ele că Alexandru Cailimachi, fratele lui Grigore Vodă, ar fi vrut să-şi în zestreze nepoatele, rămase sărace de pe urma morţii unui tată plin de datorii, însă mândrele fete nu se învoirii a primi bani de la un unchi pe care-l priveau ca vi novai de moartea tatălui lor. Căci, ziceau ele, dacă acesta n-a* fi cerut banii ce-i datora fratele său, el ar fi putut face faţă la aprovizionarea armatei turceşti, n-ar fi fost dea mazilit şi nici omorât. Nu voiră deci „să pună preţ pe simţămintele de remuşcare ale unchiului Alexandru", zicea un descendent de-al lor, cam 80 de ani după ateasU întâmplare. În schimb, ele primiră protecţia lui lomţi Cantacuzino-Deleanu, care şi el păstrase, ne asigu-A, D. Xenopol, o mustrare de cuget, crezându-se părtaş prin pârile sale, la soarta Domnitorului, Aşa să fie? dacă a fost aşa, ne fulgeră o bănuială. De ce să pfi mească ele de la străinul Cantacuzino, ceea ce refuseră unchiului Alexandru? Şi de ce Doamna Ileana Ł" întors din Constantinopol în Moldova, pentru a trăi fijr mila unui fost duşman, când n-a vrut să trăiască din nefastului cumnat? Nu cumva între încă tânăra vă<Wp a lui Grigore Vodă şi între boierul din Deleni…? Sig1 e că vei vistierul Ioniţă Cantacuzino înzestra el pe e J Doamnei Ileana, măritându-le pe toate trei cu foarte mandicoase feţe Domniţa Marghioala, cea mai în 11

212

I-l mm astfel mama viitorului

În al Moldove „Mihalachi Sturză; domniţa Smaranda cea maimifca lua Pe Alexandru Hangerli, devenind ea incaşi, în 1807 o foarte eterneră Doamnă a Moldovei. $] în sfârşit, domniţa Ralu, cea mijlocie, se mantă cu Matei Cantacuzino-Deleanu, ţiul vistierului Ioniţă care înţelese astfel să-şi pecetluiască filotimia sau erotimia printr-o cât mai strânsă legătură de familie

DOAMNA RUXANDA A LUI ALEXANDRU

e vieţi şi acelea' Cât zbucium, câtă râvna mândne, câtă deşertăciune şi, în schimb „puţine zile îencite, iar adeseori, ba CL & aproape întotdeauna, ce tragice sâite

„ibfiiffil – în *A*lexandru, al doilea fecior al bătrânului l fissshsst Vodă (din şirul Calhmachilor al treilea Voi. voci), a fost, ca şi înaintaşii lui, un om cumsecade, f *f*oarte năpăstuit de biografii săi Singur n. iorga a resi" bine faptele cum au fost şi cum trebuie povestite, arăţi că Alexandru Calhmachi n-a fost vinovat de moartea în ţelul sau Grigore, decât pe cale piezişă şi fără \ora! L Vom vedea îndată cum s-au desfăşurat în adevăr fapt" Tinereţea acestui Voievod deştept şi cu multă ştii de carte a fost schiţată altă dată, când l-am întâlnt casa tatălui său de la Curu-Gşme, pe când era Ion C maşul încă marele dragoman ai Porţu L-am mai îmi la Curtea din Iaşi, când era tată-său Domn, iar el o tirv. beizadea care se ţinea de petreceri, de nunţi-i şi de vânatu de culesul viilor şi de gustatul mustului, la toişorul l la Copou şi l-am mai văzut, cinci ani mai târzm, în inc penle aceleiaşi străvechi Curţi Domneşti, pe când dor nea frate-său Grigore, stând de vorbă pe franţuzeşte şi italieneşte cu abatele Boscovich, dsscutând matemaK astronomie şi iizica Pe urmă, când fu Vodă Grigore r zilit, se duse beizadea Alexandru cu acesta la Const tino pol, locuind din nou în casa în care se născuse copilărise, pe malul Bosforului, la părinţii lui în 1767 se întoarse la Iaşi, împreună cu fratele mare, numit pentru a doua oară Domn al Moldovei (tânărul Alexandru – avea abia 30 de ani şi era neînsurat – mai puţin ahtiat de petreceri decât odinfl dar d\n ce. În ce mai dornic de-a cunoaşte lucrurile lui, tânăra beizadea, zic, începe să se plictisească de prea îngustă a unei boierimi încă prea înapoiată P gusturile şi creşterea sa De aceea îl aflăm mere

214

a străinilor Tieeu, în vremea aceea, şi baronul pe la Iaşi, dar el şi Alexandru *nu se* puteau suferi, *l* plăcerea cea mare a beizadelei era să meargă apistaşă să bea calea cu prin + n l ra nască ni. ca, e /orbind „innceşte", putea afla mai uşor decii boierii moldoveni, oricât de veliţi vor l! to-l ei, ce ai petrecea în „Evropa".

să şi duse el traiul acolo doi ani încheiaţi în a

1 P [769 liniştea aceasta se strică, diagomanul Porţii, pehi Şuţu – care era fratele cumnatului Minai, cel nea pe Sevastta Caliimachi – ceruse de la Vodă Gnsa i înapoieze nişte bani, mulţi, pe care-i datora diiejul investiturii domniei de-a doua întrucât Gri-Caliimachi primise de la Poartă cite-a sute de pungi ru aprovizionarea armatei turceşti, dragomanul ce ea se plătească datoria din banii acesta Cum cererea dragoman influent este aproape o porunca, Gn-Voda se supuse şi trimise pe frate-său Alexandru

„Îngrăd să plătească lui Şuţu pungile de galbeni datora ajuns ia Constantinopol, la părinţi, în mijlocul unei cu care era obişnuit de copil şi care-i plăcea mai t decât cea din meleagurile Bahiuiului, beizadea Alecu ru să se mai întoarcă la Iaşi Nicolae Şuţu se supaia ra să facă Alexandru Calhmachi în Ţangradul acela e se trăgeau toate sâonle politica româneşti şi „se au atâtsa lucruri”, spune N [orga, „pe care nu se cădea M să le ştie” Alexandru fu deci poftit să se întoarcă Iaşi, o pofteala care suna a poruncă Nu era însă el licăre să se supună voinţei altora Văzând stăruinţele Şuţu, care vru chiar să i ridice cu de a sila din casa ei, prin giuvaiergmi armean Tuzoglu, înainta o plin-5 sultanului, cerând să fie lăsat să rămână la Constanţi în arzul acela, ei arăta ca epilropia dragomanului u apăsa greu asupra domniei fratelui sau Grigore, C1” nd drept dovadă, între altele, făptui că-ţi „scosese °ra din banii sultanului” iată cum s-au petrecut ek lata cum, pentru o răzbunare împotuva lui Şuţu, x-dru adusese nenorocirea asupra capului tratelui 1 goie Căci sultanul nu putu leita Domnului Moi f”.

a –, 1 ti plătit datorii personale din banii trimişi prti aprovizionarea armatei Greşeala aceasta, după al*U mai urma’: Şi Altele despre care am mai vorbit.

upasme mazilirea l-ai Grigore Cadimachi, aducea a Constantinopol şi încarcerarea în închisoarea

215

Bostanghlor. Tovarăşi de carceră avu Grigore frate-său Alexandru şi pe dragomanul Nicolae q însă, pe când

cel dintâi şi cel de-al treilea nu ieşişel acolo decât pentru a-şi ispăşi certurile băneşti cu tăr capetelor, beizadea Alexandru avu norocul să scape din încurcătură şi să se întoarcă acasă la părinţi, care în nenorocirea ce se năpustise asuprs v „avură cel puţin mângâierea de-a putea îmbrăţişa mă pe unul din îeciorii lor. Car

Dacă este adevărat că mai târziu ar fi vrut Alexând Callimachi să înzestreze pe fiicele fratelui său, şi CŁ J ar fi refuzat să ia bani „de la cel cu târzii remuşcăn-e apoi nepoatele acestea n-au avut dreptate, fiindcă Alexan dru în credinţa sufletului său, ar Şi vrui să ajute pe (9 u lor, nu să-l omoare.

E de presupus ca un simţământ mai adânc ornenee decât acel de aM plăcea viaţa la Constantinopcă, îndemnai pe Alexandru să nu îi vrut să plece la Iaşi, în igrn, anului 1769. Simţământul acesta trebuie să fi fost dis" gostea. Om de 32 de ani acum, el se prinse a iubi pe domniţă trăitoare şi ea acolo, pe malul Bosforului, r, departe de casa bătrânilor Callima. chi. O chema Ruxaiul fiica lui Scarlat Vodă Ghica, care murise de trei ar. urmat în scaun de fiul său Alexandru, fratele vitre; al Ruxandei, dar şi acesta, după o scurtă domnie de i ani, fusese mazilit şi se întorsese la Constantinopol. Acir trăiau cu toţii în Ţarigradul acela dătător de marin; de căderi – însă nu împreună. Fostul Voievod Alexandr, era însurat şi avea doi copii, un fiu, beizadea Grigot; şi o fată, Ruxanda, care va fi Doamna lui Constant' Vodă Hangerli. Ei locuiau în casa lor proprie. Pe de al parte mama acestui Alexandru, doamna Ruxanda, t* din urmă nevastă a lui Scarlat Vodă Ghica, locuia' numeroşii ei copii (cinci la număr) în casele moftul-Voievod. Şi în sfârşit, acolo la Curu-Cişme, locuia o io – (soţie despărţită a lui Scarlat Ghica, Eufrosina, nepoj de soră a lui Ciuchi şi a Doamnei Pulchena Mavrocord-Aceasta era mama domniţei Ruxanda Ghica. Bogate par a îi fost ele, însă trebuie să fi fost două fernet/ treabă, care plăcură şi bătrânilor Callimachi şi fiulu1 " xandru. Scurtă vreme după tragedia arătată mă' – decapitarea lui Grigore Vodă Callimachi – beizaxândru ceru pe domniţa Ruxanda

în căsătorie. N” se pare a fi avut loc în anul 1770, iar zestrea Pe ea, s, ţ aducea tânăra mireasă era de 25.000 lei – în aur



„Ips şi în valuta de atunci, dar totuşi puţin lucru pen îrut – e „j r\ fi i * – i.

O fată şi sora „e D°mn1 Soţul ei avea însă o casă de il a într-una din frumoasele insule Prinkipo – la Halki – ’3 j. O dărui ei în semn de mare dragoste ce-i purta şi-i $* puria până la sfârşitul vieţii lor. Ruxanda vându în Vnrând acea casă, iar cu banii ce luă pe ea îşi făcu un foilor la Therapia, pentru a-şi avea pe malul Bosforului nilul ei *anume şi să nu* fie nevoită să locuiască cu socrii «j care deşi oameni foarte de treabă, erau şi foarte bătrâni. Ce! noră şi soacră sub acelaşi acoperiş – mai bine nu!

Acolo, la Therapia deci, trăiră noii căsătoriţi, zece ani încheiaţi. Acolo se născură cei patru copii: Scarlat, Ion, Ralu şi Eufrosina. Aceste numiri sunt caracteristice pentru obiceiurile acelor vremuri. Pe părinţii Ruxandei Ghica îi chemase Scarâat şi Eufrosina, pe ai lui Alexandru Callimachi, Ion şi Ralu; copiii fură deci botezaţi după numele celor patru bunici.

Cea mai mare din fete – şi din copii – Ralu, născută în 1774, se mărita aproape copilă cu beizadea Constantin Ipsilanti, fiul lui Vodă Alexandru – acel nebunatic de Constantin, care în tinereţele sale fugise împreună cu fratesă u de la Bucureşti la Viena, pricinuind astfel mazilirea tataiui său. Dar curând după nuntă, care trebuie să fi avut loc în 1786, când avea vreo 12 ani, ea muri, lăsând în 1788 un văduv care se va mângâia uşor şi un copil, Elena, de care vor avea grijă bunicii.

Cealaltă fată, Eufrosina, mult mai mică, se va mărita abia 10 am mai târziu, în 1795, cu Alexandru Şuţu, fiul fostului dragoman Niculai, cel din pricina căruia murise Vodă Grigore Callimachi şi care de altfel murise împreună cu el. Prin această însoţire se încheie deci o veche ură de familie, care adusese groaznice jertfe şi capete tăiate Dar, după cum spune prea frumos N. Iorga: „După morţi, Aurise

şi amintirea simţămintelor ce-i însufleţiseră” Această domniţă Eufrosina va fi la *rândul ei* Doamnă S1 o vom mai întâlni la domnia soţului ei Alexandru autu.

Fiii Scarlat şi Ion erau deocamdată încă doi puşti, Pe care-i învăţa carte dascălul francez Jean-Baptiste recourt. Beizadea Alecu ţinea ca fiii săi să aibă cel Puţin cultura pe care o avea el. De altfel aşa şi fu.

Ruxanda Caliâmachi muffă vreme nu avu parte să vadă Doamnă, îi trecură soţului înainte şi cumnatul ba! U’U cumnatul Alexandru Mavrocordat (băr u suionilor sale Sevastiţa şi Mărioara), perindându-se

217

amândoi, scurt timp, în scaunul Moldovei. Dar nu trebme crezut că Jiul Voievodului Ion şi fratele Voievodului Gri. gore era un om lipsit de ambiţie. Dacă nu ajunsese la mult râvnita domnie a Moldovei, pricina era că nu avusese noroc. Abia în 1785, la o vârstă de ani, ajunge el a fi dragomanul Porţii Din ziua calea domniei îi era deschisă.

Între timp murise în sfârşit tatăl său, bătrânul de 90 de ani Ion Callimachi, în anul 1780. Cum văduva acestuia Doamna Ranţa, porni atunci în Moldova să se călugărească, cum fratele Grigore Vodă era mort de 11 am beizadea Alexandru moşteni el casa de la Curu-Cişme, în care se şi mută, împreună cu Ruxapda şi cu cap\i”. lor. Foişorul de la Therapia rămase „o casă de ţară”, unde mai mergeau doar vara, din când în când, pentru a îi mai aproape, va timpurile călduroase, de vânturile Mării Negre.

În sfârşit, zece ani abia după ce fusese numit dragoman, ajunse Alexandru Callimachi şi Domn. La 26 mai 1795 îmbrăcă cuca, săruta piciorul sultanului, ascultând liturghia la patriarhie şi porni cu „alai acasă, unde-i le aduseră t & mnie. La l iunie, cufundat până în gât în datoriile ce trebuise. să le iaca, îşi luă soţia şi copui şi porni pe mare spre Moldova. La 28 iunie, seara, era la Galaţi, de unde plecă „incognito” spre Iaşi, unde se strecură fără alai „întovărăşit de un roi de amintiri dureroase, în acest vechi lăcaş al petrecenlor sale, care-l

primi cu o bucurie înduioşată". El înlocuia în scaunui ţării pe cumnatul Mihai Şuţu, care pleca din Iaşi cu o avere de 15 milioane de piaştri.

Agentul austriac Tmioni scria despre Callimachi ministrului său Thugut (la 18 august 1795) că „dacă acest principe ar avea tot atâta energie câtă omenie, am putea nădăjdui că toate lucrurile s-ar putea îndrepta, dar slab, bănuitor, şi nehotărât... el şovăie ori de câte ori e nevoie să ia o măsură". Vorbek acestea priveau afacerile Bucovinei, de graniţă şi de bunuri, care 18 ani după răpirea şi de către Austria nu erau încă lichidate. Dar ele trebusa îi caracterizat destul de bine pe noul Voievod de 58 de ani, făcându-ne să înţelegem pentru ce ajunsese «atât de târziu la ultima treapta a onorurilor, râviute & orice bun înanariot.

Curtea acestui Voievod fu destul de morocănoasa = nu se asemăna deloc cu ceea ce fusese pe vremea său, cu 38 de ani în urmă, când era el însuşi un de 18 am. Doamna Ruxanda era o femeie de peste

218

nif care mai avusese şi nenorocirea de a-şi pierde pe fata, mai mare, Ralu Ipsilanti. Cealaltă fată, Eufrosina, măritată de curând cu Alexandru Suâu, rămăsese la Conctanţinopoi, iar fiul Scarlat, băiat de vreo 23 de ani, era e [om aşezat, însurat (cu domniţa Smaranda a lui [xjjcolae Mavroyeni) şi fără mare dorinţă de viaţă zgomotoasă şi de nechibzuite petreceri. Rămânea tânăra beizadea [orli care ar fi putut şi ar fi trebuit să facă să răsune *Odăi*} *e* Vechii Curţi Domneşti de râsetu! sau copilăresc; însă băiatul acesta pare a fi avut o fire închisă şi ştearsă. Hotărât, \iată aceasta de la Curtea celui de-a l treilea Domn Cailimachi nu era de invidiat.

De altfel, Domnul pierdu repede din popularitatea sa, fiindcă, pentru a-şi plăti datoriile, puse, ca toţi înaintaşii săi, biruri grele pe ţară. Ba mai mult, el învie din nou darea vacantului, cea desfiinţată de frate-său Grigore, ceea ce aduse asupra-i un blestem obştesc, pe care bă-irânul Voievod îl va purta multă vreme în cap şi în su llet. Se mai ivi şi o groaznica ciumă în Iaşi, care, deşi nu era Domnul

întru nimic vinovat de ea. mai adaugă la nepopulantatea sa

Dar o notă cu totul duioasă în viaţa acestui om în nemărginita dragoste ce-a purtat-o tovarăşei sale de bucurii şi de dureri, Doamnei Ruxandei la şi tatăl său, care-şi iubise atât de mult pe straşnica lui Raliţa, Vodă Alexandru se arătă până la sfârşitul vieţii sale cei mai credincios şi mai ni b] tor dintre soţi, deci e la adresa credinciosului Voievod înlocuit, care din

219

ţ, «-n familie", iar firmanul de mazilire era plin în 1799, după abia patru ani de domnie, având şi el acum 62 de ani, Vodă Alexandru găsi cu cale că e mai currinte să se lepede de toate măririle lumii şi să se întoarcă liniştit la casa dsn Constantinopoi, să-şi isprărească acolo, cu Ruxanda lui, o viaţă din care, în măsura puterilor sale, storsese tot ce putuse Poate mai trăsese în cumpăna acestui gând şi groaza ce avea de toţi banii care trebuiau daţi pentru reînnoirea domniei. La 18 octombrie 1798 el trimisese la Poartă 700 de pungi ce i ceruseră, în decembrie acelaşi an turcii mai voiau alte 500 de pungi, 1.000 de oi şi 20.000 de kilograme de fructe, ar 'n primăvara următoare i s-ar mai fi cerut şi alţi ani, cad îl aflăm atunci pe Cailimachi scos din fire şi jând el însuşi mazilirea sa. La 22 martie 1799 sosi.de a Poartă firmanul de înlocuire a Voievodului Alexandru Jriri fostul său ginere Ipsilanti. Lucrurile se petrecură

Hi cauza bătrâneţelor ceruse el însuşi lucrul acesta.

Această grozavă slăbiciune a bătrâneţelor nu-l nu piedică să mai trăiască 22 de ani.

Retraşi amândoi la Constantinopol, Alexandru şi îl" xanda se bucurară acum de un trai poate mai fericit cât cel dinainte. Pe când fiul lor Scarlat era de câţiva ani dragoman al flotei, celălalt fiu, Ion, fu numit în I8 ţ) ţ mare dragoman al Porţii, iar ginerele Alexandru Smu' căpătă, în acelaşi an, domnia Moldovei, făcând astfel din fata lor Euârosina, ia rândul ei, o Doamnă.

Cu doi ani înainte, în octombrie 1799, Doamna u xanda botezase pe nepoţica ei Ralu, copilul fiicei sale iar

acum, vestea ca această fată era Doamnă a Moldo\ei umplu pe bătrâna de bucurie. Fostul Voievod Alexandru scria, la 8 iulie 1801, vei vornicului Vasile Ruşeţ la Ia-l: „Am aflat cu plăcere despre domnia ce s-a dat, într-un ceas bun, prea strălucitului şi celui ca un fiu dorit nouă ginere…”. Scrisoarea e grecească şi se isprăveşte familiar şi frumos cu aceste cuvinte: „Afla, Domnia Ta, că pentru aplecarea binevoitoare şi iubirea ce avem pentru dumneata, ne bucurăm primind scrisorile-ţi, pe care să nu lipseşti a ni le hărăzi necontenit, dându-ne ştire despre buna-ţi sănătate. Şi anii Domniei Tale să fie de la Dumnezeu mulţi şi cucernici”. Iar iscălitura este: „Al dumneata le rob gata la toată slujba, Alexandru Calliamachi Voievod”.

Ducând astfel o viaţă liniştită în bătrânească lor casă, înconjuraţi de rude şi prieteni, toţi numai prea înălţate feţe de foşti Voievozi, foste Doamne, beizadele şi domniţe, Alexandru şi Ruxanda se gândiră ca „întrucât moartea, de la strămoşul nostru Adam până la sfârşitul veacurilor, vine la vreme necunoscută asupra întregului neam omenesc”, ar fi deci bine să orânduiască averea lor, pentru ca atunci când îi va găsi şi pe ei nemiloasa moarte să nu aibă copiii lor a se certa între ei, pentru bani, sau case, sau scule.

Şi astfel, într-o zi friguroasă de iarna, la 10 ianuarie 1810, adunându-se cu toţii împrejurul mangalului, fostul Voievod Alexandru Callimachi dictă fiului sau Ion voinţa lui cea de pe urmă. El avea 73 de ani, om încă verde care putea nădăjdui să trăiască până la vârsta de 90 de ani. ca tatăl său, poate chiar până la 100, ca unchiul său mi tropolitul Gavril; căci pe neamul acesta de voinici heieni, oameni înalţi, spătoşi şi sănătoşi, îl dăruise cu o lungime de viaţă, care părea a nu putea fi cur decât doar de sabia sau de ştreangul păgânului. Orie11

220

trebuiau luate la vreme şi Alexandru Vodă, puse fiul său să aştearnă pe hârtie duioasele cuvinte ca P-n frumoasa şi bogata bătrâneţe a strămoşilor neamu-i fi nostru, copii ai unor copii plăcuţi lui Dumnezeu, ei iau

făcut cu toţii, după credinţă, diată”... şi deci face

Îi e! pe-a lui.

* pătruns – poate numai la bătrâneţe – de duhui celor fjn (e, Alexandru Caliimachi lasă multe daruri la biserici – i la mănăstiri, „căci aceasta nu este numai potrivit cu fegile ce se cuprind în institutele împărăteşti, ci mai mult încă, potrivit cu legea din Evanghelia Domnului nostru... Deci noi, în viaţă, după putere, îl facem moştenilor nouă /pe Iisus Christos), astfel socotind că şi după moartea noastră, prea iubita noastră Doamnă şi copiii noştri, vor *face* moştenitor pe Acela care ne-a dat fiinţa şi viaţa şi averea...”

Trecând la ai săi, Domnul hotărăşte ca „oricâte lucruri sar găsi strânse în bani la sfârşitul vieţii mele sau fie diamante, arginturi, stofe sau haine, toate să le împartă Doamna deopotrivă la cei trei iubiţi copii ai noştri: Scarlat Voievod, beizadea Ion şi înălţata Doamnă Eufrosina” Cât despre soţia lui, „preaiubita noastră Doamnă Ruxan-da”, ea rămâne moştenitoarea caselor de la Curu-Cişme şi de la Therapia, împreună cu toate mobilele şi „osebit să i se dea înapoi zestrea de 25.000 lei”. După ce mai hotărăşte să se dea şi nepoatei lor de fiica, Elena Ipsieanti, 7500 de lei, pentru ca împreună cu cei 12500 lei ce primise fiica lor Ralu, să se împlinească suma de lei 20.000 – apoi încheie diata zicând: „Să fie copiii mei întotdeauna supuşi şi ascultători la toate îndemnurile şi la voinţa preaiubitei noastre Doamne şi a lor preaiubiioare mama, precum cere datoria fiiască, şi acesta până la cea mai adâncă bătrâneţe a ei”.

Doamna Ruxanda, care avea şi ea cam la vreo 70 de ani? i care n-ar fi dorit să supravieţuiască pe soţul ei, se întrisâă auzind vorbele acestea cum curg din gura bărbatului ei şi se apucă să scrie sub iscălitura aces-l iljs: „Eu, citind diata de faţă, pusă în scris şi pecetlu-lta. mă rog din tot sufletul şi din toată inima către Dum-lezeu ca să se milostivească de mine şi să mă aşeze cu toţi păcătoşii ce s-au pocăit... iar dacă, pentru mele greşeli, n-ar asculta Domnul această rugă erointe a mea şi ar lua la sine,

înainte de mine, pe Domnul ăpânul meu, nu pot decât să mă închin voinţei lui celei a sfinte şi iată iscălesc cu însăşi a mea mână şi pecet-Uâiesc cu pecetea mea. Ruxanda Doamna întăresc". Se mai trec zece ani. În scaunul Moldovei se fiul Scarlat* 11812 – 19) şi într-al Munteniei ginerele Alexandru (1819 – 21). Fericirea: bătrânilor pare a nu mai avea sfârşit. Îi mai întâlnim în documentele timpului, Pe Doamna Ruxanda boiezind pe încă una din nepoatele sale Maria Şuţu, la 22 august 1817, iar pe Vodă Alexandru cerând de la patriarhul din Constantânopol să fie iertat de acel foarte vechi păcat ce făcuse pe când era Domn în Moldova, de-a fi reînfiinţat darea vacantului. Pentru a căpăta dezlegarea, el arătă că din banii luaţi a făcut un spital şi a cumpărat case pentru locuinţa consulilor straim Patriarhul dezleagă, sufletul se uşurează… şi totul mer-e frumos înainte, până la catastrofa finală.

Revoluţia din 1821 aduce, una după alta, moartea tuturor. Ginerele Alexandru Şuţu se stinge în scaun, la Bucureşti, de immă rea. Fiul Ion, împreună cu mulţi, e surghiunit la Cesareea în Siria, unde i se taie capul Scarlat Voievod, exilat la Boli, când aude de moartea fratelui său, cade din picioare, mort la pământ.

Rămân batrârui în viaţă, el de 84 de ani, ea de vreo 80. Ce mai căutau pe pământ?

Aproape orb, bătrânul Callimachi fu aruncat şi el în temniţa. Averea îi fu toată confiscată şi Doamna Ruxanda fu dată afară din casa ei, pe drumuri, la vârsta ce avea.

Câtă mărire, câte nădejdi în viitorul neamului, ce vorbe frumoase în cuvioase diate, pentru a sfârşi astfel!

Fostul Voievod Alexandru fu scos curând din închisoare şi lăsat, de gât cu bătrâna lui, să cerşească pe străzile Stambulului…

Şi în sfârşit H fu mila şi lui Dumnezeu, de le lua viaţa la airrândoi, în acelaşi an de groază, 1821.

Pământ sunteţi şi pământ vă veţi face… Copiii unor copii pflăcuţi lui Dumnezeu

DOAMNA SMARAGDA A LUI SCARLAT VODĂ

asul puţin prea lung şi buza de sus prea subţire, dar încolo un păr frumos şi, sub nişte sprâncene bine încondeiate, o minunăţie de ochi; soţie credincioasă, mamă iubitoare – femeie ştearsă ca mai toate Doamnele din vremea ei, zbuciumată şi nenorocită ca cea mai mare parte din ele, aceasta a fost domniţa Sina-ragda a lui Nicolae Vodă Mavroyeni, Doamna lui Scarlat Calhmachi Voievod.

Era cea mai mare dintre fetele lui Mavroyeni şi ale soţiei sate Mărioara – născută Scanavi. Lumina zilei o văzu în Constantinopol, sau mai bine zis pe malul Bosforului, la Therapia, prin ani: 1773 – 74. Cu totul greacă, prin tată, prin marnă şi prin creştere. Când tatăl ei fu trimis Domn în Ţara Românească, în mai 1786, ea era în că o copilă de vreo 1 – 2 ani – şi nu rămase în Bucureşti nici măcar un an şi jumătate. Căci în toamna lui 1787, izbucnind războiul dintre austrieci, ruşi şi turci, Domnul Munteniei se gândi să-şi trimită familia înapoi la Constantinopol spre a o feri de bătaia tunului sau de vreo eventuală ocupaţie străină. La 17 septembrie, porni deci Doamna cu copiii ei, cu medicul Curţii, cu 40 de slujitori şi cu toată averea domnească încărcată în rădvane, prin Bulgaria, acasă. Rămăsese în Bucureşti doar fm! cel mai mare, Beizadea Petrache, pentru a se obişnui cu meşteşugul războiului cu care voia să-l deprindă viteazul său tata. Şi trecură astfel trei ani încheiaţi, trăind familia des-ţi ” îjtă, Doamna *cu* copiii în Constanâinopol, iar Domnul e „fiul sau prin lagărele turceşti – până în septembrie „90, când, fără binecuvântate motive, ca întotdeauna, se rostogoai capul *însângerat a*\ Voievodului Munteniei în noroaiele de prin părţile bulgăreşti ale Dunării, la Bella, llnłă Vidin.

jale fu atunci în casa de la Therapia, numai închine-o poate înfăţişa. Sărmana Doamnă Mărioara

223

şi cumpăra prieteni turci, hilita cel puţin memoria într-o vineri a nu se ştie i. a rea pentru ce a ea t* îşi cheltui toată care să care. Şi a se al & n’s decapitatului f5 uuanul Selim trecea e aww

clului un ienicer se a sale braţe

Stambulu mi sus cu vânjoa u*n în* care ţinea în mi inovaţia

— El n:

caluluigreci de-a binelea. Iar dintre Callimachi, cel mai ne admirator al Franţei era beizadea Scarlat. În calitate f mare dragoman, el dădu mareşalului Brune tot conrsul s-a Pellru a face ca Poarta să recunoască lui Napoleon titlul de împărat. Mai mult, se spune ca schimbarea politicii turceşti din prietenoasă faţă de Anglia în favorabilă Franţei, se datora dibăciei marelui dragoman, fu tot cazul, prin sforile trase de el, Callimachi făcu ca în vara 1806 Domnii Moldovei şi ai Munteniei să fie maziliţi «în locul lor să fie numiţi: el la Iaşi şi cumnatul său Alexandru Şuţu la Bucureşti. Mare eveniment în viaţa casnică a Callimachilor această ntorsătură a norocului – dar spinoasă fu calea ce duce la izbândă.

Prin tratatul de la Cuciuc-Cainargi, domniile ţărilor române erau statornicite pe 7 ani, neputând Voievozii să ne scoşi din scaun decât cu învoirea ruşilor, înlocuirea ui Mo nu zi şi Ipsilanti înainte de vreme fu deci privita de (arca un act duşmănos lui şi făcut înadins pentru a favoriza politica franceză. Consulii moscoviţi primiră poruncă la centru să se împotrivească înscăunării noilor Voie a.

Scarlat Callimachi, fost mare dragoman, era prea ştiu al sforilor politice pentru a nu cunoaşte situaţia şi pentru nu înţelege că domnia pe care o râvnise şi căpătase era: teagă din naştere. Pornind deci la Iaşi, în octombrie \ el îşi luă familia şi avutul cu el, însă intră în capi Moldovei singur, călare, trăgând de-a dreptul la Cur. Domnească şi lăsându-şi nevasta şi copiii în urmă, ecuci, sau poate la Vaslui, până o pipăi pulsul ţării Acesta bătea a friguri. Boierii ieşeni, strânşi între anîşi nicovală, se dăduseră de partea Moscovei, care Păru a stăpâni situaţia, drept dovadă că aveau mol-şriii ochi buni. Caretele lor intrau şi ieşeau pe poarta u, atului, iar Curtea Domnească era goală de sfetnici, intolerabilă situaţie o suportă Vodă Scarlat două

— Cu tot ce-i stătu în putinţă pentru a călca mai a? şicât n-ai hotărât pe drumull acela presărat cu Hon Pe spini Prin creşterea ce primise de mic de la doi das!, rU francezi, Trecourt şi Martinot, tânărul dragoman cu totul plecat Franţei. De altfel, printre grecii Fa ilui, era un curent în favoarea culturii franceze, ca ni” mea de vreo 20 – 30 de ani, şi care era importat de ’n ţările noastre. Dintre grecii aceia – Hangerliii, Moru 01 cei mai franţuziţi erau Callimachii, ajunşi şi ei

trebuie să domnjţa Sma

u.

e nu Om de aprod, 15 urcă el trep pentru Doamna omenesc ragda se callimachi şi acum era nicl o vârstă

Doamnele N

cu limba şi cu a papagalici’s – Ca atare, cei patru am petrecuţi în y.

ragdei Callimachi nimic şi ea se întoarse, în…

stantinopol, cu mazilitul ei socru, cu soacra, cu tul şi cu copiii, mai greacă decât venise

Aşezare proprie nu avea încă Din casa marnei salt din Therapia se mutase într-a socrilor la Curu-Oşi.

şi acolo trebuie să se îi născut şi iată ei Ralu, fiul Alexafl dru văzând lumina zilev poate dinainte, în Iaşi chiar

Când mai târziu, în 1802, Scarlat Callimachi tu numit mă [

dragoman, el pare atunci abia a-şi fi clădit sau cump1

rât o locuinţă în Arnăut-Chioi, în imediata apropiere aşezării părinteşti a înălţarea soţului ei rangul de dragoman era poa’! deschisă spre domnia Moldovei, adică spre mărirea acf uncapădi căreia stătea căscată, prăpastia Beizadea Se

224

zne întreg\ iac în din Stambul că era ta rai care se plimba matele ţarulu-i care Sehm, pentru a *w* 51 pe Sutu la Ce române mazihulor La 4 noiembrie nişe, aproape fugar, pre & ara-se pe drum în grabă la Cunst; trei zile, care nici

1 îi *4*

Mării de Marmara. malul Nistrului rechemase pe Cai1 înapoind domni V Morua şi Ipailanti Vodă părăsi Iaşii.

— Ieiac în nâic & ţamtha de Vasiutsau Tecuci – şi se (*l*. Topol Smaragda, ADoa „una «a „n-use pătrunde la cap – P – t/mtă de săna în gr trei Sile, care aici nu putuse pru, n ciumata de atâtea drumuri, îngrijorată de sănătatea încopciii încă prea mier pentru asemenea oboseli, ar fi să se lase de măririle unei situaţii care nu era făcută nA trj pute-le sale Dar nu tot astfel cugeta amantul et Zbiicmmul acesta, cu urmări, aproape umilitoare mtpntase şi-i oţehse voinţa. El trimise la Pans pe o – de-a nevestei sale, Ion. Mavrovera, să vorbească cu T isud, în vederea recăpătării scaunului pierdut (mai în august \utor era din nou cinâurnat Domn a dovai Deşi această noua numue nu se datora d sprijinului Franţei, ci evenimentelor politice în cuss1”, ţtu?! Callimachi crezu de datoria sa să serie o scrisoar lui Napoleon, pentru a-i arăta că este plecata lui & kig. crre nădăjduieşte în sprijinul marelai împărat cu o lună înainte „încheind pacea de la T îcon câense ţarului Alexandru să împartă em Devotamentul lui Scarlat Callimachi trebuie destul de lece Nu mai. puim, scrisoaiea de ve Domnul Moldovei cunoştea prea bine atât situaţia internaţională, cât şi interesele sale

Noile investituri făcute Voievezilor Şuţu şi C<. erau de fapt simp-le formahtaţi, deoarece Alo Viehintema c-au ocupate de armatele ruseşti-Scaştia lucrul acesta, aşa încât, părăsând Consta n pentru au, mia oastea sultanului Miâstafa, el îşi t5B» ha acasă

Urmară pentru Doamna Smaragda citwa am nica de 7, năde] de Numărul copiilor i se sporise e micuţa Eu f.ro şină, şi era nevoită ea acum, smgi în cas-a lor din Arnăut-Chioi, să-şi roadă nerl aşteptarea unor întâmplăn care nu prevesteau a pa trei ani de a astfel de viaţar ea afla deodat? n că armata otomană fusese învinsă de rui ’3 226

*ca* soţul ei fusese acut puzonier Ventile veneau re şi cu întârziere în toamnă abia auzi că Domnu’,.; 1 Uese dus de generalul Kamenski la Bucureşti (23 ei de) Ş trimis apoi

în Rusia, la Hârlo\ Dar ceea rio eli avea de unde şti amanta Doamnă, e ca Scarlat e «!? se bucura acolo de-o deosebită atenţie din partea *V°*”aţilor, care-i pregătiseră «o captivitate onorabilă, „hli-i şi Pensie se întreţinere din partea guvernului» ş*fl* sfârşit – căci toate au un stâr-it, şi relele şi bunele *aia care se* dăruieşte – primi, după alţi doi ani, Doam-5 c-naragda vestea ca războiul s-a isprăvit, că ruşu au pă –, t principatele dunărene, păstrându-şi pentru ei jumătatea ra în Ulii tăii.pe care o chemară Basarabia, şi că bărba-l ei a plecat de la Harkov la Bucureşti, de unde urma l primească caftanul de domnie a Moldovei în octombrie irz sosit la Arnăut-Chioi şi soiul lui Vodă, cu mult aş-ata scrisoare, prin care Doamna era poftita să-şi strân-buclucurile, să-şi ia copai şi slugile şi s-o pornească fa” drum, spre Moldova

Pentru a patra oară acum făcea Doamna drumul acesta De data aceasta o aştepta ce) puţin un *trai mai* liniştit, în timpul unei domnii mai lungi

Din cauza unei ierni grele, Doamna Smaragda nu putu totuşi pleca de acasă înainte de sfârşiuil lui ianuarie 1813 Şi – lucru ciudat – Scarlat Vodă, care sosise la Iaşi din noiembrie trecut, nu vru să intre în capitală, fără casaşi albă Doamna de-a dreapta şi beizadeaua sa de-a *iga El* rămase sus la Calată, unde-şi *aşează* Curtea ta iarna, până la sosirea iarniliei saje, în ziua de 6 tebrua-Abia a doua zi deci, pe la 7 ale lunii, intră el în Iaşi cu! ol domnesc care-l duse la Stânâul Nicolae, unde mitropoţăm îl unse Voie\od al Moldovei una atâtea încercări şi atâtea neajunsuri, iat-o în – v „pe Smaragda, Doamna cu adevărat Ea duse, acolo „Vechea Curte Domnească, de atâtea ori arsă şi de atâiea r reiacută, un trai cuviincios de lerneie, nu de Doamnă afară de gospodărie de copii şi de primirile ce era ne-ţi să iaca, n-o aflăm amestecată imcă în politică, mei fluscarea culturală de pe vremea aceea De altfel, ea meu ştia româneşte şi e de crezut ca n-a îmătat nici-T3 această limbă care nu-i folosea la nimic, deoarece tu a-ueie *cu* COPI) J. CLT slugile aduse din Ţ-angrad „jŁX) JUP nesele boierilor, se înţelegea pe greceşte, iar în nu se n

„catadicsit ilustra fată a lui Nicolae Mavroyeni coboare niciodată

227

alo istoric, foarte interesante o cutie mare de scântuâtu’ mita lada păpuşarilor sau hârzobul, era scena teatru-Kll” În [allntru era îmbrăcată în piele de iepure, iar pe din i „cu hârtie coioiată, în spatele căreia jucau păpuşile, a-rf de sipn de păpuşari Aceştia ei au de obicei doi şi trist, ffanul lăutar trei Ei cutreierau străzile laşului sau li Buclireştilot şi apoi, de i chema vreun boiei în curte – 7, le mari, de Crăciun, de Paşte, la nunţi şi la botezuri, ’3 cea fireşte şi Vodă la păpuşi, uneori chiar Doamna domniţele ei – de erau poftiţi să intre, zic, păpuşam „Vebau întâi cum vreau boierii să joace păpuşile cu rdea sau ră perdea, adică să le fie vorba «de a drep-l» sau «pe înconjuratele».

Ferească sfântul, nu se poate spune ce auzeau boierii şi iar Vodă, la chefuri, când cereau păpu-aulor şi vorbească fără perdea Dar ne putem încumeta să arătăm cam e se petrecea în hârzobul păpuşarilor, când vorbeau ele pe înconjuratele

Mai min, păpuşile aceste erau multe, vreo 15 – 20 în ataia de animale (şoarecele, pisica şi oaia) şi în afară de personagule care nu puteau lipsi Vasilachi ţiganul, Gahiţa, nevasta lui, şi Ilenuţa, ibovnica, apoi mai veneau tipurile reprezentative ale epocii, care sub Vodă Callimachi erau turcul şi muscalul, ţiganul şi evreul şi Napoleon Bona parte

— «Lăutar, ia prinde a? ice» – Apunea păpuşarul H.npearului şi pe dată începea să cânte «ciobanul cu oaia» *Bună vreme la boieri, La boieri şi la cucoane Dragi îmi sunt oiţele, Dar mai dragi fetiţele, Dragi unt suit oile lat Şi copilele bălai Măi ciobane de la oi, Tu n-ai grijă nici nevoi Bir, oiţă, bir* pe urmă Vasdachi, care începea să strige

*Ilenuţa, Ilenuţa.*

*Ia poftim din cămăruţă*

„Enuţa venea zicând

Într

*J aţa-mă-s, bădiţă* 229

*v.*

*t* op mo oovean sadea, învăţase jear at vodă, nepot omo o hmha ţării, dar Dine să i se a jear at vouă, nepot se mu uv…

Pe reş, limba tării, dar bine n o ştia nici el Găseveh 1 că ea nu este de niciun folos, iar când puse să i Se, l-ar tuiască vestita condică de legi, cunoscută sub numele 15 *Codul Callimachi*, porunci să fie scrisă pe greceşte f6 oarece «judecătorii tund boieri, cunoşteau toţi acea t limbă» – ceea ce, de altfel, nu era adevărat, căci ei şi boieri care nu \orbeau decât româneşte Mai târzm t?" buie să îi înţeles şi Vodă aceasta, deoarece însărcina f Flechtenmacher cu traducerea legiuirii sale – lucru care neamţul nu apuca să-l sâtrşească din cauza mazi.

Domnului

Totuşi Callimachi se mândrea de a îi moldovean –, acasă i se zicea Iancu – şi el înţelese să dea culturii româneşti o deosebită atenţie, sprijinind atât pe mitropo li tu l Veniamm Costachi, cât şi pe Gheorghe Asachi ltl inimoasele lor încercări de luminare şi redeşteptare a poporului moldovean la şcoala de catehizie de la Socoa înfiinţata de Veniamm Costachi, începuse în vremea aceea să se ţină cursuri de limba latină, de gramatică, de antmt ţică, filosofie şi istorie. Se vorbea, în 1815, de «Roma cea slăvită, din care curge neamul nostru'» Iar dincolo, lj şcoala de ingineri hotărnici a lui A.sachi, cursurile se pre dau în întregime pe româneşte

Dar cel mai de seamă eveniment cultural din vremea aceea fu reprezentarea, în limba română, a unei pie-i de teatru Tot lui Asachi i se datorează şi această iniţiativa, asupra căreia vom reveni îndată bă arătăm înainte în ce stare se afla teatrul la romani Lăsând la o parte bâlemnle, cu saltimbancii, ghiduţii caraghioşii, măscăricii şi pehlivanii lor, care îşi arata, meşteşugurile şi la curţile boiereşti şi la Curtea Domnească dar care de fapt erau curat ceea ce am numi noi asta-i «artişti de circ» – teatrul, în înţelesul adevărat al c-vântului, adică desfăşurarea unei acţiuni, sau bicn unor moravuri, era redus la ultima

expresiune a şi în tatu şi reprezentat doar prin irozi şi prin păpuşi Cei tai înfăţişau, din Ajunul Crăciunului până după sfântul lor închinarea magilor, omorârea pruncilor de către Irod în parat (regele Herod), în dialoguri hazlii sau dramatizatoate istorisirile scripturilor cu privire la aceste împreju creştineşti

Păpuşile dimpotrivă, nu înfăţişau o acţiune desfă? 1 ratăîn timp, ci arătau numai diferite tipuri reprezentaj1 ale societăţii de atunci, fund ca atare, din punctul de ve &

228

t uneori chiar deşănţat şi apoi. Se apuca

„Rma n dialog g u met, ne-or să mai mire ş, «tata

Ur 7 în ndoi a joc je inin» K, „h, tp nrmca atlln

P” *11, ™ în culmea fericim, în w

*Totdeauna* cu un copil în braţe spărţea Venea turcul d*

«cuta de turc nisumi Ace „i

G/le/.

Era o provocare intra zicând *facă tă t şi pe Hassan Cel cu pielea în* suman

Turcul singa

*Aman*, *bre*, *aman* şi apo\ se apucau la bătaie, până ce rusul omora pe Ha? jucând o căzăcească pe trupul mortului:

*Idi*, *idi*, *Manşca* Nema, *nema*, *pansea Cine joacă căzăceşte*, *Vara pânza nu ghileşte Raz*, *dva*, în *cetire* la *hazaica na cvaitire Nu-i găina*, *mi-i cucoş*, *Tare aşi mânca un borş1* 230

*ci* apoi deodată îl apucă mila

*A răposai – Hassan*.

*Ca şi cel din an*!

pascalul vine de-l prahodeşte, cioclul îl îngroapă Ilop şi Leiba Badragan din Târgul Cucului *lesă dracul dintr-o boria*

*Cu-n papuc şi c-o ciubotă lesă dracul din uiec/u*.

*lesă dracul din curechi, lesă dracul de sub gheaţă*.

*Cu jidanul de tnusteaţăf lesă dracul din tăciuni*

*Cu. jidanul din perciuni y* n adevăr, vine şi dracul, şi l

înşfacă pe Leiba să-l ducă la baltă să-l înece

După intrarea «cahcuku», a şoarecului, care, de-i şoa rece, cântă şi el

*Unde-i miţa sa mă vadă*!

*Să-i dau coada să nu o roadă*!

Intră şi pisica, luându-l la goană şi, în sfârşit, reprezentaţia se încheie cu sosirea lui Napoleon

*Napo teo n B u na-Pa t te Sta colo, la el, departe, Ochii sus a ridicat şi spre lume a căta*t

— i cântă biruinţele, în faţa boieri Io i moldoveni, Împă „atul Păpuşa, iar când mai târau în trimis în insula SHn-fa Elena, el se tineruia, din cutie, lui Vodă Calhmachi „ia Curtea Domnească din Iaşi

*Ah*! *Franţa*, *ţară bună*, *Bună şi blajină*, *Ai încăput pe-a rusului mină*! *Nu mă duceţi aşa departe, la eu vă sunt Bună Parte*

Măscărici! ţi pehlivanii, irozii şi păpuşile, erau bătrâncări ale unei arte în faşă, pe care o cunoscuseră de pe \remile lui Vesile Lupu şi Matei Basarab dinainte De la un timp încoace însă, adică de pe veacului al XVIil-lea, începuseră boiern noştri o alta arta mai raimata, acea a adevăratului

231

tea ru, pe care o introduseseră n oaloanele Roma. ne şi ruşii şi austriecii Dar nu se poate spune mirarea bătu» lor boieri şi ruşinarea sfioaselor jupânese, când văzură în data nişte baroni şi conţi străini jucând «ttiatru», he chiam saloanele consulatelor şi schi mo noşindu-se ca măscanj la bâlciun Omul Fund însă un animal al deprinderi], «obişnui eu începetul românul şi ca lucrul acesta, aşa înm pe la începutul veacului al XIX-lea, multe din saloanele protipendadei se transformau, la zile mari, în scene de teatru Dar reprezentaţiile acestea avură loc, fireşte, în lungrecească, fiindcă românească era pe atunci în ochii tuturor un jargon neciopht, bun pentru ciobani, pentru ţărani şi pentru slugi Trebui să se ivească prin anii aceea ai domniei 1U Scarlat Vodă un om deştept şi inimos ca Gheorghe Asachi pentru a înţelege că dacă era limba

noastră necioplită, apoi pricina era lipsa de meşteri care să se încumeteze a o mirim cumsecade Dascălul de algebră şi geometrie se apuca deci el să scrie îomâneşte, să-şi ţie cursurile lomaneşte să vorbească prin saloane româneşte, pana începură unu a pricepe ca limba aceasta îşi are şi ea farmecul ei şi e destul de mlădioasa pentru a se putea îmbrăca în ea, nu numai ideile repre? entatwe ale sapei şi ale mămăligii, ci – dacă le ai – cugetări şi sentimente

Unul din boierii aceştia cu mintea mai luminata în marele hatman Costachi Ghica, nepotul de soră al acelui Grigore Vodă Ghica, decapitat în 1777 împreună cu Asachi, el puse la cale reprezentarea unei piese de teatru în limba română De altfel, de câţiva am, începuse publicul Iaşi lor a se obişnui de a binelea cu teatrul, fiindcă între 1809 şi 18124 venise în capitala Moldovei trupa rusească a lui Găetan Madji, iar în 1813 petrecuse acolo, timp de câteva luni, o trupă germană în 1814 câţiva în de boieri de la şcoala lui Chinac reprezentaseră în limba greacă *Moartea lui Caesar* a lui Voltaire şi *lumus Brutus* al lui Alfien, iar elevii lui Lincouit de la şcoala lui Cucuh, jucaseră pe franţuzeşte o dramă clasica, cu orchestra tarafurilor vestiţilor Barbu Lăutarul şi Angheliţă1

Dar aceasta arta cosmopolită nu mulţumea pe patriot români, doritori de-a redeştepta în moldovean simţământul iubim de limbă şi de tara De aceea se apucară a ce înţelege împreună, dascălul Gheorghe Asachi cu hatman

Costachi Ghica Cel dintâi prelucra pe româneşte pas raia lui Gesner şi Flonan *Mirhl şi Chioe*, iar cel de doilea puse la dispoziţie nu numai saloanele sale, trşn formate în teatru, dar şi pe copiii săi, improvizaţi acw

Fata hatmanului, doamna Şubin, ţinu rolul paste”.

232

4 pa co fiul lui Ghica, pe al lui Mirtil Costachi Sâurza u pe Lizis Reprezentaţia avu loc la 27 decembrie 1816, 12 fata întregii boierimi moldoveneşti, de faţă fund şi 1 – itul ţării, lummaâul şi blândul Vemamm Costachi pe scena a gingaşilor ciobănaşi, îmbrăcaţi în naţional şi vorbind româneşte în saloanele în pană atunci nu se obişnuia de a

se grai decât în limba ” orbită de hamalii din porturile greceşti, stoarse lacrimile multora din boierii ţării, tineri şi batrăm

Succesul piesei îndreptăţi pe improvizaţii actori să mai joace în curând tragedia «Ălziră» a lui Voltaire, astei încât, după cum spusese Asachi el însuşi, cu ocazia «deschidem scenei naţionale» din casa lui Costachi Ghica

*Picătura deşi mică, ce pe-o stâncă picurează, Face nutui o cate, care după ea urmează*

Se spune că Scarlat Vodă, deşi nu fusese de fată la acele reprezentaţii, foarte se bucurase de manifestările acestea de patriotism românesc Cât despre Doamna lui. ea, care abia acum poate începea să îngaime două vorbe în limba ţării peste care domnea, grijile ei erau altele Fata lor mai mare, domniţa Ralu, trebuia măritată Dar se pare că vremurile erau schimbate şi se trecuse timpul când părinţii îşi alegeau ginerii fără a întreba pe fete de i vor sau de nu-i vor Altfel nu s-ar înţelege cum de mireie care se găsi pentru Raliţa nu era vreo amăruii coasa beizadea fanariotă, ci numai un biet boier de ţară ti na r, bogat, poate şi frumos, dar moldovean îl chema Constantin Bogdan şi fusese înfiat de o rudă de-a sa, Pala di, ceea ce făcu pe boierii ieşeni să spună, când vorbeau de el, «hatmanul Constantinică Paiadi, născut Bogdan» Nunta se făcu la Curte, în anul 1818, şi fu «adevărat domnească şi frumoasă», zice cronicarul Manolachi frăghici, «a cărei pomenire s-a ţinut minte multă vreme, la o raritate din acel timp, pentru ca lucrul ce s-a văzut – tuna şi cheltuielile făcute nu mai urmaşe în ţară»

Curând după aceea un mare bucluc ar fi putut costa aţa întregii familii domnitoare în primăvara anului

8 9 o boală, care se bănuia a fi Ciuma, hotărî pe Domn

J la măsuri pentru ţepuirea locurilor infectate şi împiercarea lăţim mai departe a molimei. Aga Alecu Mafranrdat şi natmanul Sutu (ginerele lui Ion Callimachi, tjJ. „Domnului), fund însărcinaţi cu aceste măsuri de jj’împănară oraşul cu străji, ai căror zapcu se puseră

Prădat, nelăsând pe nimeni să treacă dintr-un loc într
233
altul fără parale, despoind oamenii de bani şi de avutul \O Poporul se răsculă «ridicându-se locuitorii din Tătăraş; ca la o mie de oameni şi călcând rohatcele în picioar!" au intrat în târg pe la 9 ceasuri de dimineaţă, unde ţadunându-se peste 1.000 de oameni, unii cu armele, au-l cu pietre în mina, au mers la mitropolie, v-au ridicat pe tropolitul Veniamin şi punându-l în fruntea tot, s-au porn. Înspre Curtea Domnească, clocotind văzduhul de zgomot şi de ameninţările lor». Vodă îşi strânse arnăuţii în tri. te cu vestitul Bimbaşa Saba şi închizând porţile («în acea vreme aveau curţile porţi sănătoase de lemn U trpărţi a ogrăzii»), aşteptă să vadă dacă va îndrăzni mu 1 (1 să vină ptrvă la el. Aceasta, împreunându-se însă cu a. oameni care veneau dinspre Cine, fu nevoită să se oprească de împuşcăturile arnăuţilor «care începuseră a slobozi [*n*. teic de cum s-a zărit Struntea poporului în dreptul Trei Sietitelor». Opt din ei căzură morţi. Norodul, înfierbântat începu să urle: «Porţile la pământ şi foc în tot oraşul».

Blându-i smeritul, învăţatul mitropolit Veniamin Costachi. fiind acolo în mijlocul orăşenilor şi văzând deznădejdea lor. mgenunchie în tata acestor oameni, rugându-i să nu înamiezi şi făgăduindu-le că va isprăvi el toate cererile ce le aveau către Vodă. Şi aşa s-a dus singur la Curte şi văzându-l arnăuţii i-au lăsat să intre, de-a dat sure marelui cămăraş că vrea să vorbească cu Domnul Scarlat Vodă, primându-S, îi ascultă cererea şi rândui înlocui lui Mavrocordat şi ai lut Şuţu pe hatmanul Iordack Balaş şi pe aga Alecu Callimachi, vărul sau de la Stânceşti. Asâiel se potoliră lucrurile, mergând fiecare la casa l-ai.

Dar o întâmplare cu totul hazlie fu spaima ce traserî boieru curteni văzând poporul înaintând pe Uliţa Ma «înspre poarta Curţii Domneşti. nu se ştie ce-o fi făcu1 în timpul acela Doamna Smaragda şi copiii ei, darsensul vremii aflăm că boierii de Divan, în slujbă îl fără slujbă, apucându-i vremea acolo, au stricat terestreşi au sărit în

grădina curţii de vale, de unde, peste prăvălişlâl dealuim dinspre amiaza, s-au împrăştiat capul de potârniche. Lnunzându-se înspre Frumoasa şi 5 Bahluiului, s-au poticnit de-un gard ce despărţea Ł?” dina de comisia domnească. Mare trudă au avut pn* l-au trecut pe deasupra, unii rămânând spânzuraţi de W dul ciacşirilor cu capul în jos, altora rupându-li-se p? lele giubelelor sau ale antereielor de mătase, şi ei faljj” iara de papucit care cum s-au putut împrăştia mai repeo lata o scenă pitorească, despre care putem nana] că va îmbogăţi arta filmului românesc!

234 luă ast întâmplare avu ioc cam la trei luni înainte de w i rea lui Scarlat *Cauimachi*, despre *damrna* căruia it arta fusese atât de mulţumită, încât firmanul care-i, J înmânat în ziua de 24 iunie 1819, nu-i vestea ca de Alicei mazilirea, ci sfârşitul domniei, lucru până atunci ai p0 menit. Ba mai mult, pentru a vădi părerea de Tu a frjrc” or de a n* nevoiţi să urmeze dispoziţiunile r, Aiului de la Bucureşti, prin care domniile ţărilor noastre – au mărginite la un termen de 7 ani, Poarta hotărî, printr-hatişerif, că de acum înainte numai patru familii din – instanâinopol vor putea ajunge în scaunul Moldovei Munteniei, şi acestea erau, în primul rând, familia Calli-a chi (fără deosebire de ram), Moruzeştilor (cu excluderea murei lui Dumitra) şi a Săteştilor (Alexandru şi Mihai) *Domn b*\ Moldovei fu numit Mihai Şuţu, iar Scanat) da porni cu Doamna Smaragda şi cu copiii înapoi la îngrăd, unde fu primit într-un chip deosebit de măgor pentru un fost Voievod mazilit. Câteva zile după şirea lui acolo la 30 august 1819 – el fu chemat de marele z; r, fond primii de oamenii acestuia în josul scării de 3 a inarea Divanului. Pătrunzând la vizir, acesta îl îmbrăcă o îrumoasă blana de sobol şi-l opri o jumătate de ceas igă ei, pentru a-i reînnoi vorbele din firmanul de mazie, spunându-i că sultanul e mulţumit de felul cum şi-a iplinit datoria şi-i încuviinţează mărturisirea înaltei sale ne\ omţi.

Ce trebuie să îi fost în zilele acelea în casele Calhmachir de pe Bosfor. Ce serbări în palatul de la

Arnăut-Chioi în cel de la Curu-Cişme, în care trăiau încă bătrânii prinţi ai lui Scarlat Vodă, fostul Voievod Alexandru şi

„Oamnă-sa Ruxanda!

Dar nimeni nu ştie nici ziua, nici ceasul. După met doi ani de „viaţa tihnită, de viaţă mare, peire trebuie s-o fi dus aceşti evghenetaţi, acolo, pe mă-i> Bosforului – deodată izbucni revoluţia grecească, Ete

3

viiiai Şuţu, Domnul Moldovei, fugi în Rusia; Asexan

°}4 u, Domnul Munteniei, muri de inimă rea în scaussu. La 25 aprilie 1821 Scanat Callimachi fu numit

„I în amândouă principate. Din nefericire pentru el.

— 5 Vf negocieri pe care le ducea cu ruşii, nefiind terrnir} *i* – ţi.nu putu pleca pe dată să-şi ia scaunele *în prin fa* r mise deci caimacam în locul său pe Ştefan Vogo stoji” În om care, ca şi fiul său Nicoaae, a lăsat în

— J a pânovei o tristă amintire. Acesta prin intrigi care nr. Încă bine lămurite, strică bunul nume ce avea

235

Scarlat Vodă ia Poartă. Pe de altă parte, se pare sigur că marele dragoman al Porţii, Ion fratele lui Scarlat, era amestecat în mişcarea fapt pentru care el fu surghiunit în Asia Mică.

Şi deodată, pe când se gătea Scarlat Vodă sa în Moldova, iată că o ceată de bostangii se locuinţa lui din Arnăut-Chioi şi-l ridică pe sus, pe masă, împreună cu Doamna-sa Smaragda, cu Alecu şi cu domniţa Euârosâna. Fură duşi cu toţii de Cornul de Aur, în mima Stambulului, într-o caz a T lângă giamia Suiimanie, mahala cunoscută pentru neţ leranţa ei şi în care niciodată nu locuise vreun cresta Nu ştiau bieţii oameni ce să mai creadă, închisoare era, dar nici nu semăna a Curte Domnească făcută s-adăpostească pe Domnul celor două Voievodate dunărene îndoiala nu ţinu mult. O săptămână mai târziu fură ci toţii ridicaţi şi din casa aceea şi trimişi peste ţărmul Mă râi Marinară, la Boli, în Anatolia. Acolo află într-o Z! sărmanul Voievod că bătrânii săi părinţi, oameni de 80 am, fuseseră

băgaţi la închisoare, iar ca fratele său, dragomanul Ion, îşi pierduse capul sub sabia călăului turc. LE auzul acestor îngrozitoare veşti, el căzu din picioare, mort.

Scarlat Voievod murise la 26 octombrie 1821, iar Doamna Smaragda rămase cu copiii ei acolo, la Boli, multe vreme, plângându-şi deznădejdea unei vieţi pierdute. Abis după patru ani, în 1825, îi fu îngăduit amărâtei vă din; să părăsească locul surghiunului în care zăceau oasele bărbatului ei.

Femeia aceasta, greaca cea care nu se putuse deprindei” atâţia amari de ani să înveţe limba ţarii peste care domnisem tatăl, socrul şi bărbatul ei, făcu acum un lucru care-ar puttf părea ciudat, dacă judecând faptele, n-ar fi dimpotriva; foarte firesc. Plecând din Asia Mică, ea veni de-a drepte în Moldova, fără a mai trece măcar prin Constantine-l în care văzuse întâia dată lumina zilei, dar de unde-i venisew toate nenorocirile ei şi ale neamului său.

Stabilită la Iaşi, unde mai avu în curând şi durete-de-a pierde pe fiica ei Ralu, ea trai acolo încă multă vrefiţ apucând domnia lui Ion Sandu Sturză şi primii ani ai – 1 Minai Sturză Voievod. Se stinse, bătrână, abia în an” 1837, în luna martie, într-o duminică.

O îngropa fiul ei în biserica Goliei, săpând Peş. frumoasă lespede de marmură albă, cuvintele grece” care se mai pot citi încă astăzi.

236

al T! ul domnesc ai Callimachilor se stinse cu copiii ei. nomnita Ralu, cea maniată cu hatmanul Constantinică j, urmaşe împreună cu bărbaţii! ei pe părinţi în surnu-l de la Boli. Întoarsă la Iaşi, 1825, împreună cu toţi ai – în curând de-o boală, se\e de căpătată în urma muri mai târziu cu Safta Rosetti, fosta nevastă a lui Sturză, viitorul Domn. El era un om mediocru „asioiiră beizadea Nicolae Şuţu în memoriile sale, ceea, nu l-a împiedicat de-a vrea să fie Domn şi o f a îi chiar un foarte serios competitor şi rival al lui

Uiliai Sturză, fostul bărbat al nevestei sale. O boală timpurie i „eceră însă în toamna anului 1833, cu cinci luni

înainte „scaunul Moldovei să devină vacant. Din căsătoria sa dinţi cu domniţa Rai II Callimachi, ei n-avu decât o fată, Lucia, maniată întâi cu Nicolae Cantacuzino-Paşcanu şi al doilea cu Emanoil-Anton-Getan-Iosef d'Acuña, marchiz de Bedmar y Escalova, conte de Obedos y Prado y Casa-fuerta, Grande de Spania clasa întâi!... cu care s-a putut mulţumi vanitatea întregului neam Callimachi.

Această fată, Lucia, avu din a doua căsătorie pe Rodn-gje de Bedmar, mort în 1863, ai căror coborâton se mai judecau la Suceava prin 1900 cu moldoveni de-ai noştri pentru pământ românesc încăput pe cale grecească în mnm spaniole. Din căsătoria dinţii, Lucia Paladi avu o fată, Puişeria, măritată în iunie 1856 cu prinţul de Sayn-Wmgensiein-Berleburg, ai caroi coborâton se înrudeau ci cele mai mari familii din Europa.

Fata mai mică a Doamnei S mă ra g da Callimachi, eli-trosma, făcu o căsătorie romantică cu Nichifor Papa-do pol, căpitanul corăbiei cu care se întorsese familia în 1825 din Asia Mica la Galaţi, Ighemonicul neamului tretoie să fi suferit de această groaznică «mezalianţă», făcuta totuşi într-o vreme când biata îamiiie de surghiuniţi} trebuie să fi – vorba ceea – împuşcat francul. Din această însoţire se născu un om cumsecade, erudit scriitor şi isto-ne membru al Academiei Române, Alexandru Papado-ţi°l-Ca! imah. Tatăl său, fostul căpitan de corabie, muri 'n 1862, exilat fiind din Moldova, pentru motive ce nu ne " t cunoscute: iar mamă-sa, domniţa Eufrosma, muri t, arte bătrână la Bârlad în 1878, îngropată fiind în biserica «lui Spiridon.

S despre Alexandru, fiul lui Vodă Scarlat şi al Doamnei câj-gda – fost elev la Iaşi de-al lui Gheorghe Asachi – Se întoarse el din surghiunul Asiei împreună cu mamă



rudele sale moldo\era în Rusia, unde-şI Uci
*M*ICOLA E VOIE>A, TARSITA ŞI FAM – fifA LOR
stanin an
Porţi» Otomane la Londra, în ambasador la
N™

„Î Altele fcân” hhn». la Pans, unde-şi. cumpără sfârşească zueie., m. ra oi la lei lumu, pe

Jwhkâw.

În Franţa, în TQincastem

Înoropat în biserica Gohei irsiy un U.H. f „va *r* bunică sa Doamna Smaragda aradja ortografia romanea-sea este însă Caragea-era un nume turcesc foarte răspândit *în* împărăţia otomanilor şi *cunoscut* din vremea sultanului Mă ho med al II-lea, când generalul său Karadjia Bey cuceri San – Stefano din mâinile bizantinilor

*Cară* înseamnă pe turceşte negru (care pe greceşte se le *mavros*, de unde Mavrocordat, Mavroyem, Vlavro etc.)

Im au ajuns nişte greci a purta acest nume turcesc rtem şti, dar în tot cazul ei l-au adoptat demult – primul membru cunoscut al acestei familii este un Constantin Caradja, trăitor prin 1560, ceea ce da ilui acestor fanarioţi o vechime pe care nu o are /no unul altul, în afară fireşte de Cantacuzini

Coborâtoru acestui Constantin au fost, ia începutul \ cacu! u! al XVIII-lea, Gheorghe şi Dumitru Din cel din trăgea Ion Vodă şi din al doi ba ÎNicolae Vodă ija spre Gheorghe Caradja, străbunul lui Ion Vodă, ştim interesante, care nu-şi asta locul aici Totuşi, îbui să arătăm, tund în cadrul acestei lucrări, nunta din fetele lui, care a fost descrisă de un călător cu un lux de amănunte deosebit de interesante leorghe Caradja, însurat cu Ruxanda Vatazi, era mânui ţtilmaciul) ambasadei olandeze din Constan în noiembrie 1719 el îşi mărită fata, Constanţa, Dumitru Şuţu, la a căror nuntă fuia poftiţi şi amrul Germaniei, contele Hugo von Virmond, cu se-său Gerhard von der Dnesch Acesta din urma într-o carte serbările acestei cununii, din cale următoarele scene pito eşti grece, acoperite cu juvatere din cap până în stăteau turceşte pe divan Străinii poftiţi la nemţi şi olandezi, fură învoiţi să ia loc pe soaale lângă ele. îmbrăcămintea acestor fanariote era în ea aceeaşi pe care am mai arătat-o –, când am vorbit Doamna Ana Racoviţă. Pe cap purtau o căciuliţă

de la? ti f ea puţin ţuguiată, cu vârful căzând peste urechea stângs" Une din ele erau cusute în îi r de argint sau de aur altele erau împodobite cu diamante şi mărgăritare, <te-a supra cărora aruncau o batistă de stofă subţire Părul! „purtau linsape spale, atârnând în mlufi De gât spânznrau lanţuri de aur, împodobite cu pietre scumpe, care cădeau peste o cămaşă de in atât de subţire „încât se puteau admira sânurile lor albe ca zăpada" Rochiile de mătase, închise cu o mulţime de nasturi, erau în aşa fel croite „încât arătau toate mişcările trupului" Brâul, lat de trei degete, era şi el împodobit cu fel de fel de nestemate. Peste rochie purtau o blană de samur sau de hermină, încheiată la gât cu o copcă. Sub rochie aveau pantaloni de mătase fină, croiţi foarte largi şi strânşi la picioare (ca şalvarii turcoaicelor) în papuci de piele galbenă. Pe stradă pur. tău, însă, fireşte, o altă încălţăminte pe deasupra, pe care o scoteau când intrau în casă. Fiecare cucoană avea o ser viitoare anume pentru această slujba, care o întovărăşea oriunde mergea.

Serbarea începu cu cântecele necuviincioase ale „caia ghioşilor" turci – după care frumoasele fanariote, gătite după cum am arătat, începură să joace fel de fel de jocuri de pe atunci, de fapt hore, sârbe şi bătute, căci las civele dansuri orientale erau lăsate pe seama proaesionistelor, iar cele occidentale nu erau introduse în 1719.

Dovada că dansurile nu erau altele decât acele car se mai joacă şi astăzi la noi, ne-o dă englezul Thomto1 când ne face despre ele următoarea descriere: „Femeii şi bărbaţii fac o roată, ţinându-se de mână, cu picioarele foarte înăuntru. Cucoanele, îmbrăcate în blănuri care a» părul pe dinafară, se ţin cu pieptul şi burta înainte; spatele adus, gâtul ţeapăn, le merg picioarele înainte şi-napo-şi la dreapta şi la stânga, şi la stânga şi la dreapta, tactul unei muzici tot atât de monotone..."

Coana Manda!

Dar descrierea aceasta foarte plastică a unui engfe căruia nu-i plac dansurile noastre, este completată-l tr-un

chip adorabil de un belgian, căruia dimpotrivă place tot ce este oriental şi mai ales românesc, deştep 11 finul, spiritualul prinţ Charles de Ligne.

„Se ţin de mână pentru a nu se împrăştia; fac câr paşi roată, însă mereu unul în faţa celuilalt. Fac f g1

240

Oape se despart, se retrag, se apropie, nici eu nu ştiu il) 1. se privesc, se întâlnesc, se ghicesc, au aerul că se l'J – … Acest dans mi se pare a fi foarte înţelept".

par să ne întoarcem la nunta Constanţei Caradja cu poua zile după serbarea de mai sus, avu loc în casa tragul" Gheorghe, cununia „oficiată de patriarhul l, Constantinopol, însoţit de 16 mitroponţi", care trebuie ieapărat să fi fost episcopi.

În sala cea mare a serbării stăteau la o masă cu aer –, juri, dulceaţă, prăjituri de portocale, de lămâi şi de migdale – mirele şi mireasa la dreapta mirelui luase loc patriarhul cu toţi popii lui, iar la stânga fostul mare dragoman al Porţii, Alexandru Mavrocordat (Exapontul) care era vărul de-al doilea al lui Gheorghe Caradja, tatăl miresei. După Mavrocordat veneau străinii din misiunile olandeze şi germane şi în urma lor musafirii greci, prieteni ai casei.

Mireasa, care purta o cunună de flori pe cap şi un' vă foarte des pe obraz, trebuie să fi avut pe maică-sa Ru\anda la stânga, şi pe mama soacră la dreapta. La un semn, ea se sculă de ia masă şi mergând în iatacul ei, i se scoase vălul, pentru ca în sfârşit s-o poată vedea şi mirele care-i va fi peste un ceas bărbat şi încă n-o cunoştea.

O îi sărutat-o ca Timus pe domniţa Ruxanda? Şi o îi plâns tânăra Constanţa a lui Caradja, ca fata lui Vasile Lupu – Nu ştim căci von der Driesch nu ne-o spune Dar aflăm că mirele se aşează la dreapta miresei pentru a primi – acolo în iatac – pe oaspeţii care veniră unu dte unul „spre a depune la picioarele lor darurile ce aduseseră cu ei".

În sfârşit, Dimâtrie Şuţu se întoarse în sufragerie, în care era aşezată acum, în mijlocul odăii, masa-altar Ungă °are aşteptau patriarhul şi episcopii în odăjdii. Veni şi în

reasa, cu paşi atât de mărunţi, de-i trebui un sfert de as pentru a ajunge de la uşă până la altar. Cununia începu: rugăciuni, schimb de verigi, Isaia icusari aruncaţi la picioarele mirilor, care dintr-un pahar, ce fu aruncat apoi pe o piatră şi pe urmă, chef. Bărbaţii într-o odaie, femeile într-alta! încăn turceşti multe, metarhaneaua, caraghioşi, paiaţe Cur şi băutură. A ţinut până în zori, când a cântat cocoşul. / Tatăl acestei mirese, dragomanul Gheorghe Caradja, ea, după cum am mai arătat, un frate pe care-l chema

„Unda NS 90 241

Dumitru, 5 – 1 = care o fi fost şi ei: la nunta aceea, imcu nevastă-sa, do-mniţa Zamfira: Rusetti, fiica iiaj i”. 1 Vodă.

Dumitru şi-l Zamfira au iast părinţii fui; Cori care, însurându-se cu Zamfira Şuţu, a avut un fji; iae –, întâiul. Voievod; dura; neamuih a. cesâor la radjja.

În ce. Ţine-i, ca taiţi semenii tui, se ridicase fonar, rangul de drago-manal-Porţik şi; cumştim că de maci ia Voievod era o singură* treaptă: de urcai, Ca-ra. dła se caţără pe-ea…

Nu din ambiţie… Prn excepţie, o-nul acesta: a mbiţi. e.s. Dar era sărac, şi cumavea zece copii, e; i „şapte fete care trebuiau înzestrate spre a în mări: „sa, facă e-l?”… to-l. Ţara Românească, săraca!

Nevastă-sa, Târşi. Ţa (nu i se cunoaşterieamul), fc-femeiedeşteaptă, învăţată şi foarte fără prejudecăţi; pe că n-ar fi a<. păsat-o prea mul. t sărăcia… dar sapie sunt şapte fete!

Două izvoare ne confirmă, faptul ea Nicolae. Cară n-a cerut domnia Ţârii Româneştii decât în vederea paiuirii fetelor sale… Şi poate, nu aţi t „pentru, a leda, tre’ – căci. va fi un D & mrr puţin hrăpăreţ – cât per a. Se da vază, căci, dqnmiţ & fiind, vor găsi maii uşor de neam şi: cu avene. De altfel cea mai mare din ele, Zamfira, era măritată de curând cu beizadea Alexandru Mav-rocordat, fiul: lui Ion: Vodă… Rămâneau totuşi încă şase belele în casa: omu’luă.

Dragomanii care de adttel avea. răbdare, aştepta îi liniştit momentn! prielnic, ce se înfăţişa în ianuarie 1783, când Alexandru Ipsifenti îşi ceru mazilire-a din pricina kigii Hilor săi în Austria. Atunci abia puse el S ţambalul în mişcare pentru a, căpătascaunul Munteniei – pe care de altfel îl căpătă uşor, fiindcă (scria Ratfrkea-L lui nitz): „de patru ani de când e dragoman şi-a ci cinstea tuturor11. Cum pe de altă parte competitori serie? nu prea erau: în momentul acela şi cum în sfârşit el b* era şi prieten. bunal lui Vodă Ipsilanti, care era mult? mirde-a şti că nu vai fi înlocuit printr-un duşman, cere-3 lui Csradja nu, *întâmpină* deci nicio gretrâate, inert 3 26 ianuarie internunţiul Austriei putea înştiinţa pe caJ> celarul său că numirea era f-ăcută.

Dar Ipsi: Laşitif care nădăj. duiamereu să i se intti3 Lr copiii din Transilvania –, nu; eragră. Żbit să-şi părăsescaunul. El rămase încă multă vreme în BucureştK.; domn şi Domn, până. câtrd, la începtriul. lui martie, se să plece: n gra; kă la Ţ a n-grad pentru a se apăra de litf j.j. le pe-car-e. auzise că i le pregătesc duşmanii săi lovv g martie era în Siam buii, şi la 9 ale iunri se întâlni „pri etenul său, noul Voievod, pentru a pune împreună a.je „felul cum va trebui cârmuilă Ţara Românească” / înde se vede desluşit ca Ipsilanti privea pe Caradja

— Fi ţel de înlocuitor a. l său î; n. domnie, până se va socoti, a duşmanii, cu copiii şi cu Poarta.

Vodă Nicolae, sceptic şi epicurian, tot numai cu gândul după Cea-fă, primi. situaţia. cum îi fu dată şi în chiar – ziua estiru – lucru până atunci nemarauzit – iporni cu

— Saga; UI & *mi-l le* înspre. Înecu-v/irtatete maju-n duna

— E Era la 18 martie, în alaiul domnesc – călătoreau

„Btnna Tar sita., beizadelele Ion, Gheorghe şi Constantin.

— Erele Alexandru Mavrocordat cu nevastă-sa Zamfira, cum şi cele: şase fete.

[n aprilie, iamilia Garadja era la Bucureşti. Drept ada

că dorinţa lui Vodă de a-şi mărita fetele nu era nici legendă nici; glumă, e faptul că, în 15 luni de – domnie: patru din eje îşi găsiră bărbaţi. Mărioa'ra rulă pe Dumitru Manu, Sniara-nda pe Nicolae Mavrocordat – (vărul lui Alexandru), Eufrosma pe – marele ba. n Dumitrachi Ghica şi, în ssâârşit, Ecaterina pe vestitul – E-n-ăchiţă Văcăresc u cei care, la o vârstă nu prea l-ragedă, se însura acum pentru a treia oară.

Vei spătarul Enă. chita, om întreg „c'aruia – vi plăcea-u jocul, vinul şi – muierile, nu fusese norocos în căsnicie. Pe nevasta lui dintâi, fiica lui lacovachi Rizu (-sora Doamnei lui Grigore Vodă Ghica al Moldovei} o pierduse, după cum singur spune", cu un an şi trei luni mai înainte de apleca la Beciu ((a Viena, deci; în octombrie 1781),ră „imându-mi trei copii fără oblăduire; şi cum pierdusem's pe mă mă-mea într-acea vreme, de-mi rămaseră fiii 5J mal lăr de oblăduire, mă însoţii alunei cu Elena a-ja, fiica terzâmanului; Iordachi Caradja, necununată, uac într-acea zi (cân-d-urma să aibă loc nunta) am purces 6» la Beci".

Întors de la Viena – unde! u şese trimis de către Aleru Vodă Ipsilanti pentru a ruga pe împăratul Iosif [! ea să-i înapoieze – pe – fugarii săi fii, Văcărescu se; aton îndată, în februarie – 1783, cu Elena Caradja – era însă, „după şapte luni, din vota lui Dumnezeu, i s-a moartea", noiembrie, fără doliu cuviincios, dar după paras

243

l de 45 de zile, spătarul Enach. ta care era Un „ra a treia oară cu iată noului e 4 o ce iirc, p „«".

câfunbrad", se însură a treia oară cu fata noulu, ĄUII Nicolae Caradja, tânăra domniţa Ecatenna, vara fostei

S°ţ! Nunta avu loc la Cotroceni, căci după cum vom Vedea acolo locuia Vodă. Mirele (mai ales acum că fusese Ł Vena vorbise cu împăratul şi făcuse cu lui Iu, ipaila f o ispravă a it de buna) era privit ca «l mă, mare bo, ei? arif cel mai învăţat, cei mai „gura de aur ş, unu, d ţarii, cel mai „v t de Brâncoveanu şi de D.

«S-A; ™ –"; r—" ™

Domnii pentru sărbăto de muzic vuiască ora. \ fsuzsfcutării – meterhaneaua n-o put (î, plăceau lui însuşi iau ia, urechile suferi cac. acea prea mult zgo p

— Cu 1P” t la’a unele cdor mai vestiţi ţigan, de p, ia Curte toate i boierului la ureche de mimă *l* Sr e Împră iară r, n oraş ca să se înveselească albastra, se impi j? f tămbălău atunci, de

Esr să se» să treacă măsura căci. slab cu duhul d [e

— Şi-ffissă sa A să”?

SS™, SIE”. U>. ««”» ««„ „°

ZSH’s: rssjra – „romanţă” de pe atunci:

*Începe cu veselie*
*Jocuri mari de bucurie…*
*Beau, mănâncă, ospătează.*
*Toată jirea învia*ză.
*Când se scoală de la masa*
*Se mai duc şi-n*tr-*attă casă*
*Unde toţi în horă saltă*!
*Ce bucurie înaltă*!
*Sună, lăută răsunătoare.*
*Una după alta, sună*!



ţării aceştia – scripean, ţambalagii, naişti, flau-k p îmbrăcau de obicei în curate anterie de postav – „/în cap o mică tichie turtită. Dar la zile mari, când 1 era în toi şi trebuiau ei să facă şi pe măscăricii, „e” se mai schimonoseau în haine turceşti, ungureşti) [%-iţeşti. Văcărescu nu se putea lipsi de ei; dar nici], „Văcărescu, fiindcă doar cântecele făcute de el Ie, i *ţ* apoi ţiganii prin casele boiereşti, prin cârciumi în mahalale de se lăţeau apoi în toată ţara. În casa îl P era pace în ţară şi când era în scaun vreun domn ” Mavroyeni – vara mai ales, când îi erau soţia şi copiii caţosie răsunau încăperile noaptea de muzicile acestor a tari, care-i ziceau sau duios sau cu foc cântece pe care h asculta boierul ţinând strânsă de mijloc pe vestita Prtu-Icea ţiganca, cea pe care se zice c-ar fi cunoscut-o şi bei – adelele lui Ipsilanti.

Un poet contemporan, Minai Petricari, bun prieten

de al Văcărescului, ne dă următoarele adorabile amănunte despre el:

*Arhontele Văcărescu mă ţinea în tainele lui.*
*Şi sfătuitor şi foarte prieten de casă.*
*Îmi destăinuia plăcerile, şi tot mie şi durerile lut*
*Mie lird vorbea făţiş de toate dragostele sale*
*De t se părea o cucoană urî la sau nebună.*
*De i se părea cuminte, înţeleaptă sau frumoasă.*
*Care din sclave nu era de rând, şi care i se împotrivea*
*Sau i se părea reţinută.*
*Ce boier era Enăchiţă*! *Fie binecuvântat, căci*
*Virgine printre sclave nu a lăsat pe niciuna.*
*Şi aceasta este o calitate cu adevărat boierească*
*Şi proprie boierilor în adevăr bine născuţi.*
*Pe care nu pot o avea decât cei de mâna întâi.*

Casa Văcărescului era lângă malul gârlei şi i se întindeau curţile şi grădinile de la hanul lui Constantin până poarta banului Ghica. N-a rămas astăzi din ea decât corpul principal, destul şi atât pentru iubitorii de trecut, ca în viitoarea vieţii moderne, pot, trecând pe acolo, să 56 uite cu jind la pereţii în spatele cărora îşi petrecuse „Ununatul trai cel dintâi poet al României. E casa zisă Astăzi „Prager", peste drum de Poştă, mult refăcută însă, „îndeosebi de foştii ei proprietari baronii Belho, care o Unjpăraseră de la moştenitorii Văcărescuiui.

spatele acestei proprietăţi veneau curţile banului
245

Dumitrachi Ghica, celălalt ginere al lui Nicolae Vodă *e*, radja, cumnat deci cu Enăchiţă Văcărescurt

„Curtea banului Ghica era cât o moşie de mare, m (f, din capătul despre apus al podului gârlei, devale de – *Ł** tan, mergea în jos pe malul apei până în dreptul case}! Văcărescului, unde e azi casa lui Barbu Bellu, d-aco/ cotea spre Sfinţii Apostoli, până unde sunt băile lui Mitra° cevehi, apuca la dreapta tăind de-a curmezişul strada Mihai Vodă, trecea gârla la cazarma pompierilor şi apo devale prin Gorgani şi încheia din nou la podul gârlei u

Zlătari Casele bătrânului Ghica şi ale fiului său Scarlat se aflau amândouă în cuprinsul de mai sus. Erau două namile de case, cu pridvoare, săli mân, odăi de mosafin sufragerii de iarnă şi de vară, iatacuri şi cămări, cu arcade şi boite, beciuri şi pivniţe pe dedesupî. De-a rândul, pţ lângă zidul curţii, se întindeau în şir cuhne, şoproane odăi de slugi şi logofeţi, grajduri, brutării, potcovarii grădini de flori şi zarzavaturi, şi vezi de pomi roditori lemnăria şi fierăria".

„Aceste două palate, unul în faţa altuia, erau despăr ţâţe numai prin gârlă (Dâmboviţa). Casa Banului Bătrânul a trecut prin moştenire la fiul său cel de-al patrulea, Banul; Y\mai, nenea-mare, cum i se zicea, fiind cel dintâi născu! din căsătoria a doua, şi s-a restaurat de fiul său ce! de-al cincilea, Alexandru Vodă Ghica, la anul 1834, când s-a urcat acesta în scaunul domniei Acum este acolo palatul prefecturii Ilfov. Iar de casa de pe malul stingă banului Scarlat Ghica, pe care a moştenit-o apei fiul său Nicolae, ginerele domniţei Nastasica Moruzi, casă mare cât o cazarmă, nici urmă nu se mai vede. Era acolo o sală mare, zugrăvită pe pereţi şi tavan cu toţi zeii Olira-pulul, de un pictor german Kaufâmann. În sala aceea, la zile mari, înfocatul Aristia, dascălul copiilor, traducătorul „Iliadei" – cu câteva perdele de la ferestre, cu cearşafuri înnădite, cu costume croite din rochii lepădate, punea în scenă câte o bucată de teatru în limba grecească: pe Orest, pe Fiii lui Brutus, sau vreo idilă de Florian..."

Dar ajungem pe nesimţite ia vremuri mai noi, care sin1 a se nepoţilor oamenilor despre care vorbim. Să ne întoaf cern la Nicolae Vodă Caradja. Şi deoarece am arătat casele în care locuiau doi din ginerii săi, cu respectivedomniţe, Ecaterina şi Euârosina, să vedem acum unefe J alese reşedinţa Vodă el însuşi cu Doamnă-sa, Tarstţ acea femeie despre care ştim doar ca ducea o viat** încătuşată de prostia constrângerii sociale, dar care, din păcate, nu ştim nimic mai mult.

246

Venind la Bucureşti, în aprilie 1783, Caradja, care nu ferea de „stenahorie" ca mai târziu Alexandru Moruzi.

5”-iiid Curtea Veche dărăpănată şi Curtea Nouă ocupată

M-a se doamna Catrina Ipsilanti, hotărî să se mute în

„Tară de oraş, la mănăstirea Cotroceni, care pe Stângă că *ala1”*, „– – „,.

ra foarte încăpătoare, apoi mai era şi înconjurata de eradini şi de păduri, ceea ce plăcu mult şi lui şi Doamnei se Fără multă vorbă, cu autoritatea sa domnească, el lungă pe călugări, cu stareţ cu tot, nu numai din mănăstire, dar şi din cele două chioşcuri pe care! e zidise şi împodobise de curând Alexandru Vodă Ipsilanti. Mai târjU Doamna Catrina plecând la Constantinopol Curtea No*ual l-ar fi* putut adăposti pe Vodă Nicolae, căci era şi mai încăpătoare şi mai frumoasă decât mănăstirea lui Mihai Cantacuzino. Dar Vodă Caradja prinsese dragoste de zidurile bătrâne ale Cotrocenilor şi de pădurile care le înconjurau şi rămase acolo.

Totuşi, el venea des în Bucureşti, unde ţinea de două „i pe săptămână, lunea şi miercurea, Divan [a Curtea veche, spre a nu lasă să se prăpădească tradiţia. De bine „e rău, cu puţinele parale pe care le avea la îndemână, el cârpi zidurile dimprejurul acestui bătrân palat şi reînnoi spătăria cea mare în care ţineau vinerea „împreunare de musafiri” – baluri cum s-ar zice azi. E de presupus că la aceste „întruniri moderne” din anul 1783 şi-or fi găsit cele patru domniţe pe cei patru bărbaţi ai lor.

Povestea acestei reşedinţe domneşti în cursul veacului al XVIII-lea este destul de tristă.

Am arătat aiurea cum vechea *Cetate a Dâmboviţei* fusese prefăcută de Matei Basarab, reînnoită de Şerfaan Cantacuzino şi înfrumuseţată de Constantin Brâncoveanu. Cu venirea fanarioţilor se încheie însă strălucita poveste a bătrânei curţi35.

În 1718 ard Bucureştii şi arde şi Curtea. Nicolae Vodă avrocordat, care locuia acolo, preface „strictul necesar”, l-fitru locuit. Palatul, cu frumoasa lui scară de marmoră Şcută de Brâncoveanu, e totuşi încă întreg, şi în încape lui îşi mărită Vodă fata cu căminarul lenachi, ser-jv-

e şi jocurile acelei nunţi făcându-se în „curtea Curţii răneşti”. Tot acolo făcu nuntă mare domnească şi fiul 1 Nicolae Mavrocordat, Constantin Voievod, când, în oq P01 Tin în scaun fiind, luă pe frumoasa Ecaterina SM, moldoveanca pe care i-o dibuise varul sau Gri-q-Vodă Ghica. Însă, cinci ani mai târziu, fiind acum stantân Mavrocordat a doua oară Domn în Muntenia.

247

reasul 3 – l/2 după-amiază, *™ ™

la 31 mai…

cutremură pământul de la un căpăi ai i., „, UIVU1 râmând turlele bisericifor şi sfărâmând vasele de peţele din casele oamenilor. Atunci „crăpă şi Curtea bojnnească în multe părţi, iar turnul de la poartă se năr tot”. Totuşi, cârpit din nou, cârpit mereu – căci Domnii nanoţi erau prea efemeri pentru a se învrednici să că dească palate în capitalele în care locuiau vremelnic spre „strânge doar numai aur – Curtea Veche mai e locuit* încă vreo 30 de ani, de Mavrocordat, de Ghiculeşti ş, d Racoviţeşti, până prin 1766, când se dărâmă rău de tot Domnii încep să locuiască aiurea, mai ales după războiu’ ruso-turc (1769 – 1774), în vremea căruia palatul fiind cu totul părăsit, încep a se adăposti în dărâmăturile sale toate haimanalele oraşului – vestiţii crai de Curtea Veche – pe care un agă turc îi strânge laolaltă şi-i omoară pe toţi într-o zi. Curăţită astfel de pungaşi, Curtea Voievozilor Basarabi cunoaşte o clipă de mărire, în 1773 „i se repară odăile de sus” în vederea negocierilor de pace dintre ruşi şi turci, care pace nu se va încheia totuşi aici, ci abia un an mai târziu, la Cuciuc-Camargi.

Nicolae Caradja, după cum am văzut, cârpeşte şi el zidurile şi preface scara şi spătana, dar numai pentru a ţine în ea de două ori pe săptămână Divan şi vinerea „împreunare de musafiri”. După el o mai îngrijeşte doar Mavroyeni, care cere bani mulţi de la boieri pentru a o face cel puţin locuibilă, „căci e o ruşine să stea Curtea Domnească năruită în mijlocul oraşului şi să nu aibă Domnul unde sta”, în 1790, după fuga lui Mavroyeni,

ajunge din nou biata Curte în starea ei de mai înainte, în 1795 locuitorii de prin vecini iau din piatra şi din cărămizile ei pentru a-şi face lor case, iar „craii" apar din nou printre ruinele Curţii. Vodă Alexandru Moruzi dă un pl ac prin care ameninţă pe toţi cu cele mai grele pedepse dacă vor mai fura o piatră de la Curte, iar în beciuri acestea aşază el, spre o mai bună pază, „Curtea de o minaiion", adică închisoarea, în sfârşit, în anul 1802, J tombrie în 14, un cutremur scutură din nou oraşul *W* temelii şi năruie cu totul ce brumă mai rămăsese din ÎV căperile acelui străvechi monument istoric. Rămâne ooa puşcăria în beciurile Curţii, până prin vremile lui BtbesJ şi ale lui Ştirbei, când; începând a se moderniza capi}3 dispar până şi temeliile Cetăţii Dâmboviţei. O ciudată tâmplare ne-a păstrat totuşi neatinsă biserica domneast din mijlocul ogrăzii, cea din Piaţa Sfântul Anton.

IAR

În timpul acesta, Domnii care nu au locuit în Curtea

„Fie şi-au ales reşedinţa în case de boieri sau la mî

— Tiri-Scarlat Vodă Ghica şade şi moare în casele lui vârola6 Brâncoveanu, fiind ele printre cele mai mari din rac căci era fostul palat al beizadelelor Voievodului fonstantin Brâncoveanu (ajuns în veacul al XIX-lea pajitul lui Gheorghe Vodă Bibescu, iar într-al XX-lea un loc viran).

În aceeaşi casă a Brâncoveanului a locuit şi AlexanjfL1 Vodă Ipsilanti, până puse să i de zideascâ Curtea Moiia din spatele mănăstini lui Mihai Vodă.

La Cotroceni a stat, în afară de Caradja, şi Vodă Alexandru Moruzi, care neputând suferi acea pustietate, mise să i se prefacă Curtea Nouă a lui Ipsilanti, care arsese. Mihai Şuţu se mută în şcoala de la Sfântul Sava şi, precum Caradja alungase pe călugării cotroceni din lăcaşurile lor de rugăciune, astfel Şuţu alungă pe şcolari şi pe dascăli din locul unde se învăţa carte de aproape 100 de ani (şi unde se mai învaţă şi astăzi).

La Curtea Noua trebuie să fi locuit Alexandru Ipsilanti şi în a doua lui domnie şi poate şi fiul său Conslantin. Dar o soartă năprasnică făcea din acest palat

mereu prada flăcărilor, de ajunse să i se spună mai mult Curtea Arsa decât Curtea Nouă. Începură şi prin dărâmăturile ei să se adăpostească, noaptea, haimanalele, de-a valma cu câinn fără stăpâni şi cu cotoii îndrăgostiţi.

În istorie Nicolae Caradja n-a însemnat nimic, fiindcă nici nu avea timpul să însemne ceva. După 15 luni de domnie, „întinzând prea mult coarda contribuţiilor şi a jafurilor care trebuiau să căpătuiască pe fiicele sale, el în mazilit", spune A.D. Xenopo! Dar Xenopol exage-Kază, căci Vodă Nicolae, om deştept, cult şi cuminte, n-a întins deloc coarda prea mult şi dacă ar fi întins-o, cel la urma care i-ar fi făcut o învinuire din asta ar fi fost turcul, care din aceste „întinderi de corzi" îşi trăgea doar sale beneficii. Dar nu; altă cauza a determinat cătai Caradia; o prea mare înclinare spre politica

„i Vioiaujci. >J pilu inuiv... – „r.

Coşcovita, de care s-au folosit duşmanii din Stambui. n vara anului 1784 fu înlocuit cu Mihai Şuţu, gine

— „u a nu im *îi* oi 11111

rele lui Ion Vodă Callimachi.

Min S

D-n cei trei fii ai săi a rămas o posteritate care s-a cu generaţia a doua. Iar din numeroasele sale fete „<Jg, astăzi încă, câţiva greci din Atena şi mulţi „români" 1 Bucureşti şi din Iaşi. Am vorbit de doi din ginerii săi, banul Ghica, tată *e*

249

*I*± ave = LW! i. ivt1[lpiau i! al XVIII-lea multe amănunte din Enăchiţă, dar ele sunt prea multe şi lui est*3 prea cunoscută pentru a ne fi îngăduit şi vorbim aici de ea fără a cădea poate în păcătui de-a f corpul acestei lucrări o a doua lucrare asupra *Viej maniate a Minunatului Român Enache Văcărescu*.

Să trecem deci asupra ceea ce foarte mulţi ştiu ne mai oprim o clipă în calea unei domniţe puţin cute. E vorba de Mărioara Caradjachi, soţia lui Dur Mano, fost mare ban, fost mare dragoman, fost. cam al Munteniei şi al Moldovei. Ea a trăit când în ţar ia noi, când la Constanţi no pol, după

cum slujbele barba8 tului îl chemau într-o parte sau într-alta, şi din aceasta prrcină copiii ei s-au căsătorit unu aici, alţii acolo.

O corespondenţă publicata de C. Manu ne-o arajs pe domniţa Mărioara, aşezată la Braşov, bătrână, a. rata, înnebunită de spaima evenimentelor Eteriei. Atâtea neamuri de-al e ei muriseră pentru cauza sfântă şi acum îmi ei Constantin putrezea de doi ani în surghiunul jfe 1 la Brussa, alături de neamurile lui Mavroyeni, ale lui Arghiropol, ale lui Negri, fără ca nimeni să poată şti, dacă exilul acesta se va termina prin iertare sau prisJ

moarte.

Totuşi, îmi ei mai mare, Nicolae, era în voia vegheată a turcilor, agent diplomatic al înaltei Porţi la Pană. Dir capitala lumii, ocârmuită atunci de regele Ludo\ic-Fihp, Nicolae Mano lucra din răsputeri la eliberarea fratelui său Constantin. Câteva printuri dintr-o scrisoare a sa către bătrână lui maică ne vor arăta mai mu H decât orice grandilocvenţă ce însemna, pe vremea aceea, respect»! de fiu, spiritul de familie şi greutatea traiului a foştftoi bizantini în imperiul cuceritorilor musulmani.

Scrisoarea e grecească, dar adresa e scrisă în franceză:

*Madame Mărioara Mano nee P tine e's se (-a Cronstadt en Tratu Empire d'A*.

Sus, adresa scriitorului; „*Paris, rue Tal-bout le 19 Novembre 1824*".

Mult cinstită, mult iubitoare şi mult iubita

250

*fW*

t răspunsul din 9 oct ia scrisoarea mea din.

5

1 C Plăcerea ce-am avut de-a primi de la dumneata ** prea scumpului meu frate nu se poate arăta – r cu vorbele cele mai înflăcărate; am sărutat-o, am fi el jţ-o cu lacrimile mele, f-am sorbit cuprinsul... Prea – tr°°n, cul Dumnezeu nu-mi va îngădui oare niciodată vedea pe acest nenorocit scăpat din mâinile mişei-He turci? Nu încetez de-a mă

gândi la lucrul acesta *Ace*. *i* cunosc greutăţile încercăm de al scăpa din ghea [or, totuşi cred că se poate face înainte de toate o condiţie *sine qua non* – trebuie să fiţi toţi pa noi de acest adevăr „că nu este înţelegere între lupi Oi nici credinţă între lei şi oameni”, mătuşa Calliope, e cunoaşte pe Homer, vă poate tălmăci acest citat. Tot fel e cu neputinţă să trăiască vreodată green şi turcii împreună. Acel din noi deci, care va mai nădăjdui data să facă treabă cu turcii, va fi nu numai un prost în nesimţitor, dar vrednic va fi să fiarbă în oala datei noastre Thamara. Nu văd deci pentru frate-meu un alt mijloc de scăpare, decât fuga, cu atât mai mult mii de oameni mi-au spus că de trei ori bleste-ij Sultan-Casap (adică casapul de sultan, *n*.*a*.) e ho-ît a nu da niciodată drumul nici unuia singur din jghiuniţi. Cu ajutorul lui Dumnezeu şi al prietenilor i de aici, nădăjduiesc deci să pot face pe frate-meu Jugă de la Brussa la Marsilia… Mi-e teamă însă ca Iţele meu să nu vrea să-şi părăsească tovarăşii, dar kni stă în putinţă să-i scap pe toţi… Legile naturii, ca legile sociale, mă învaţă ca un frate are mai mult decât îi dreptul la dragostea mea. Gândiţi-vă şi voi la cele [vă scriu, ca să ştiu ce trebuie să fac… Sărut cu sme-tie picioarele prea scumpului şi prea dulcelui rru-u pătte. Răbdare, răbdare, răbdare. Să ia tata pe Epictet să-l citească; sunt sigur că atunci va fi mângâiat… Să-cu drag pe mult iubita mea soră Tarsita… Voi merge Jeurând să văd pe Doamna Sevastia Şuţu şi-i voi comu-Plea comisioanele voastre… Vă sărut încă de o mie de ori pila amândoi şi rog pe atotputernicul să vă ţie saşi voioşi, şi să vă rugaţi pentru mine, şi rămân, iubita şi dulcea mea mamă, al vostru fiu ierl şi slugă credincioasă.

N. Mano”. Doamna de Sévigné scria desigur mai frumos, dar

25 i-a «S, acest amestec al lui Homer şi Epictei nu mai duios!? i act* aii cu dădaca Thamara, e, cu blestematul de se e părinţilor, dau scrisoiu f, a tul

ION VODĂ, DOAMNA ELENA ŞI DOMNIŢA RALU

on Gheorghe Caradja era fiul unui văr de-al doilea de-al lui Vodă Nicolae. Fusese în tinereţea lui vornic în

Moldova (1783) şi mai târziu mare dragoman la Constantinopol Politica sa şovăitoare – o politică lipsită de convingere, dar îmbuibată de m-personal – îl aduse, în iarna lui 1812, pe scaunul Ţării Româneşti Pacea ruso-turcă fund acum încheiată, şi turcii şi ruşii şi austriecii şi francezii îl credeau devotat br, fund toţi încântaţi de „noul prieten", care totuşi nu-şi realizase visul său de domnie decât vărsând în haznaua marelui vizir Halat-Effendi suma rotunjoară de 8.000 de pungi (4 milioane de lei) în dispreţul tratatului de pace (Pacea de la Bucureşti din 12 mai 1812), care stipula între altele că Domnii ţărilor române vor fi numiţi de Poartă de comun acord cu cabinetul din Petrograd, că durata domniilor va fi de 7 ani şi că „darea de bacşişuri în vederea acestor numiri este interzisă", Caradja fusese totuşi nevoit nu numai să plătească suma de mai sus (din care cauză Halat-Effendi fu de altfel mazilit de sultan), dar să şi asigure Înalta Poartă că după trei ani va Lfe singur demiterea din postul ce i se încredinţase

Domnia care a urmat a fost deci, din pricinile aceste.

K două ori nesuferită, şi pentru români şi pentru turci.

tru români fiindcă Ion Caradja, având nevoie de bani, pentru restituirea sumeior împrumutate şi pentru rolrea unei averi destul de dubioase, s-a apucat să facă

! oua sa moşie numită Ţara Românească un jaf cum mai văzură şi nu mai auziseră bieţii nevoiaşi de lo

— Ţi din vremuri destul de îndepărtate, pentru tura.

Ca, odată înfipt în caşcaval, Caradja nu se ţinu dent> nevoind după scurgerea a 3 ani să ceară mazili

1 Sa> ceea ce înfurie Înalta Poartă, cu atât mai mult t-l se vedea jucată de un pârâu de gbiaur, pe care nu-l

J Ga ea mazili fără a călca tratatul de pace şi a risca

253

deci o nouă declaraţie de război din partea Rusiei

Astfel a rămas Caradja în istorie pentru noi, românii un jefuitor şi pentru dumnealor, turcii, un om fără cu vânt, ceea ce nu l-a împiedicat a îi un bărbat deştept" energic şi

înţelegător nu numai ai intereselor sale, clar şi ale ţării, după cum vom vedea îndată.

Doamna Elena a noului Voievod era iată bancherul-Dumitru Scanavi din Constantinopol, soră deci a ve-utei Mărioara Mavroyeni, despre care am vorbit pe larg] n. tr-unul din capitolele trecute, în 1812 ea avea vreo 40 de ani, doi băieţi holtei (pe Gheorghe şi pe Constantjâij şi trei fete (Ro, xana, Smaranda şi Ralu), din care cea mai mare, Roxana, era măritată cu Minai Şuţu, de va Ł şi ea Doamnă (Se poate să îi fost şa celelalte maniate)

Întâmpwea, care aduce omului atâtea bunuri în viaţă dar şi atâtea neajunsuri, nu a fost favorabilă perpetuări) amintirii acestei femei. Pe cât au rămas de multe, vânate şi picante amintirile despre sora ei Mărioara, pe atât e de săraca istoriografia cu privire la Doamna Elena Cara dj a.

Ştim de ea că sosind la Bucureşti pe-o zi friguroasă de toamnă ţ 12 septembrie 1812), când erau străzile oraşului acoperite de noroi şi atât de găurite de intrau picioarele cailor printre spărturile scândiarilor, să tăcut atunci la înscăunare o aşa învălmăşeala de trăsuri pe Podul Mogoşoaiei, încât câteva persoane au şi murit stri vite şi cum îndată, după aceea s-a şi ivit un foc mari care a mistuit Curtea Nouă din Dealul Spirei, oamenii ce să zjcă? Au zis că domnia aceasta proaspătă numai a bine nu se arată a fi.

Un grec rămas anonim a alcătuit nişte stihuri (.pe cart Zi tot Românul le-a tălmăcit şi comentat) prin care dofli ni a (ui Ion Caradja este caracteriza ta într-un fel cu totu1 original. Poezia este împărţită în strofe scurte, arătjflân chip metaforic cei şase ani de domnie ai lui Caradja a) *în crângut des*, *lupul pitit se uită ca să vază*: *Ori lătrâtoni sunt deştepţi*, sau *dorm*, *sau*

Şi Ziiot tălmăceşte: acest stih al anului dintâi al mei lui Caradja are înţelesul că el, ca unu! care tuşesc în ţara şi cunoştea pe boierii pământem, „şi teală având el a hrăpi, avea temere de ei”. Pentru. a în anul dintâi înfrânându-se, lua seama, să vază: on bo Łf tot aceia sunt, sau s-au schimbat.

*h\ Văzu că lătrătorii dorm gri n-aii grijă de turmă.*

*Şi& Şa ieşind din crâng* în *e ring, începe de-cn sugruma*.

Stihul al doilea are înţeles că: pricepând ca firea boieior s-a prefăcut cu răzmeriţa (că ei s-au schimbat în firrtpul g-elor vremuri ale *războiului din* 1806 – 181*2) şi-s ei sunt gata a-i împlini relele sale vomţi spre hrăpire, frs al doilea an s-a dezbrăcat de vicleana piele a vulpii s-a îmbrăcat cu fiorosul cojog lupesc. şir începu pe fată a hrăpi şi a jefui ţara, scoţând dăjdn mai înainte de vreme ş.c. l c) *Lătrătorul se îndulceşte*, *El pe lup acum poftеşte*, jvu *gândesc*, *săracii*, urmă: *Că de li se strică turma*, *Zarul ei o să-l poftească Şt*, *urmind*, *n-o să-l găsească*.

Acest de-al treilea stih înseamnă ca în anul al treilea, la f adj a Vodă *supunând* pe boieri *şi* pe arhierei la vrerile sale, le-a schimbat cu totul firea, din iubitori de ţară în dărăpănători de-ai ei, încât se aseamănă, biata, cu o turmă părăsită de ciobani şi de lătrători (câinii).

*d) J urma*, *ce ar vrea să dea*: *laptele doar şi celelalte*; *Dar lupii* s-a *ndulcit la hoit*: *pieile cer*, *nu mat vor lapte*! *Mâncaţi-o*, *luarelor*, *mâncaţi*. *Umpleţi odată matul*...

Acest stih arata că în al patrulea an s-a cerut norodiii să dea şi ce nu are «dar era. pricină că i se cerea ceea ce nu-i era prin putinţă, şi aceasta se asemănă cam cum ar fi cerut să-l jupoaie».

*e) Cei mari ca să se deztnierde Pi a-şi nunţile le pierde*. *Vorodul oftează*, *tace*, *Gândind doar*: *se va preface*!

*Însă să se ştie schimbări de-or sta să fie*, *d-acum dezmierdare* Îi *de-osindă mate*!

Aceasta miroase a ameninţare (Suntem în ajunul i lui Tudor Viadimirescu).

ot Românul *tălmăceşte*: «Acest *de-al cincilea stih* a înţelege că javrele vecinătăţii, adică consulii, în



Împotriva în Vodă pteile norodului, dar voi bi Vodă cele fost

— A cepură a apropij pe care ni i descriu toţi

contemporanii săi Dai el 9 şi cineva care încă nu a fost descris un foarte bun nistrator, un iubitor al ştiinţei şi al artei Dar în 11, a făcut ceva care se cheamă astăzi patriotism în cele mai bune legături, nu numai diplomatice, în zice Prieteneşti cu Cabinetul din Viena, unde trimitea 3 roape lunare rapoarte baronului von Gentz, secretarului] pentru diii! \\ettefmeh, care-i răspundea cu aceeaşi regularitate – Ca*

n-a’s tenta, cu încă pa ţi na re, restituirea oasara biei, răpită je ruşi Moldovei cu trei ani mai înainte Poate a fost în jemnat la aceasta de către guvernul din Stambul – nu jre importanţă, precum nu are importanţă, din punctul *de* dere al faptei sale, nici răspunsul lui Metternicrr că ceerea aceasta este fără scop şi ţintă Important e că Voiesa odul acesta, care nici măcar nu era Domnul Moldovei.

*Cine să*
*Cei ce împarte*
*Cu lupii şi-atunci*
*Mulţi un în Nu-nibucătura*

*Ci halcă mare*, *Cât nici salate să o strecoare Putere n-are Stau*, *stau să crape pe gât nu-ncape Vai ţie*, *turma*, în *cea din mă*, a luptat lum de zile pentru reîntregirea României Dar longresul dansa. şi Napoleon se întoarse de la Elba la Fontamebleau. ei şi apoi Waterloo, şi Stanţa Elena le n-ar fi în lume «dacă şi poate», ar fi fost poate şi Basa abia retrocedată Moldovei prin stăruinţele lui Vodă Caadja cel cu ciuma

Ciuma’ Altă poveste extrem de interesantă prin deosebirea dintre ce a creat legenda şi ce grăiesc documentele! E în amintirea tuturor vestita descriere a lui Ion Ghica. O fi mult adevăr în ea, dar nu numai adevăr De pildă, md zice Ghica că «a doua zi (după sosirea lui Caradja Bucureşti) s-a ivit ciuma între oamenii Curţii veniţi cu da de la Ţa n grad» Nu este aşa

*Vei fi ptentă Sau strămutată*, *La alţii data* şi se repetă ameninţarea *Păcat de tiirma* (*Dar vai la urma De lătrătorii şi de păstori*

Epidemia, care-şi avea focarul la Constantinopol şi

se! i se la Dunăre, bântuia de aproape doi ani încă din august H teama ca ea să nu pătrundă în ţara îndemnase admiptraţia rusească (în timpul ocupaţiei 1806 – 1812) să ia Jsun de apărare împotriva ei, neîngăduind aducerea de rza\atun în Bucureşti şi rânduind boiernaşi cu leală de J – 300 taleri pe lună «la punctele de priveghere Brăila, btra, Giurgiu şi Zimmcea» După 13 ium, în septembrie „2 ciuma izbucneşte totuşi cu violenţă în Teleorman, de in curând se cereau ciocli de la Bucureşti, căci cei ioh *năzira'* l p nu mai dovedeau să îngroape morţii.

*Ce no P* h tălmăcirile lui Zilol l ym urmare, boala pătrunsese în ţară înainte de sosi-Stvhurile aceste, 1 n. deoua.sm cât se poate de o ţ im Caradja, iar în Bucureşti ea nu se arătase încă – nul sunt, primaivul lor arhaism, ael/ ru Jum mar *iârzm* Abra la sfâr? iţul ” apml e Iancu Vodă Caradja anale şi

Trebuie crezut ca mă de frumoase chiar” Caradia a fost în să ea pare a fi pătruns în capitală, unde mei locuitorii.

90

256

257

PTL» II. „–

nici administraţia nu-şi dădeau încă seama că începuse se plimbe moartea cu coasa ei prin străzile uraşuluj f 6 mai «arhiiatrosul poliţiei» (medicul şef al oraşului) 'n-mea de la Vodă o scrisoare caracteristică pentru incu – administraţiei de atunci: a

«Fiindcă înşine Domnia Mea ani văzut pe mulţi $ oameni şi copii stând pe poduri bolnavi, unii având rk trupul lor multe bube, de aceea poruncim Domnia AV să orânduiţi a cerceta pe unii ca aceia ce boli au şi ce bub* sunt acele – şi să ni se arate». e

Curând după aceea, în preajma Văcăreştilor, boala arată în adevăr a îi ciuma.

La l iulie începe o întreagă organizare pentru.com. baierea molimei. Se rânduiesc oameni pe la mahalale care să întrebe de sănătate pe la toate casele, să inspectez pe

cele suspecte şi să raporteze boierilor ipistaţi: vei banul Radu Golescu şi biv vei postelnicul Costachi Şuţu. se izgonesc din Bucureşti ţiganii lăieşi, care sunt trimişi în ţinuturile de munte, se opresc adunările prin cârciumi «şi cântecele de lăutari», se sechestrează «celetnicele». Se închid bâlciurile şi dulapurile (scrâncioabe), se curăţă casele cu oţet, se stropesc podurile (străzile) cu var, secer bani de la mănăstiri pentru spitale şi se fac lazarete, din ce în ce mai numeroase, împrejurul Bucureştilor şi în toate judeţele contaminate.

Aceste lazarete sunt însă spaima tuturor, fiindcă, după cum spune Ion Ghica:

«Toţi beţivii, toţi destrămaţii îşi atârnau un şervet roş. de gât, se urcau într-un ca r cu boi şi, sub cuvânt de a aduna bolnavii spre a-i duce la lazarete, se porneau pe hoţie din curte în curie şi din casa în casă. Ei intrau ziua şi noaptea prin locuinţele oamenilor şi puneau mâna pe ce găseau: bani. argintării, haine etc., fără ca nimeni să îndrăznească a li se împotrivi. Fugea lumea de dânşii ca de moarte, căcl ei luau pe bolnavi sau pe morţi în spinare, îi trânteau în car claie peste grămadă, şi plecau cu ei spre Dudeşti sau spre Cioplea, unde erau ordiiie ciumaţilor.

Rareori bolnavul ajungea cu viaţă la câmpul ciuffitilor; de multe ori o măciucă peste cap făcea într-o C” PC ceea ce era să facă boala în 2 – 3 zile!…

În urma mai multor scene oribile, neomenoase şi-s tiale petrecute la ordic – unde unul din aceşti mi-j3 bili fusese rupt cu dinţii de un tânăr, care apăra cinş soţiei sale lovită de ciumă chiar în ziua nunţii?” urma revoltei ciumaţilor, care au sărit cu parul şi *au O* (

zece ciocli, autoritatea a luat! sfârşit măsura de-a – un fel de serviciu sanitar. Ea înfiinţase câţiva rO fi”.

O fa se însărcinaţi de a întovărăşi pD docli din casă îi va *Ł* strigând de la poartă: «Sănătoşi, copii?» Unul din °3 într-un raport către şeful său, zicea: «Azi am adunat fe morţi, dar n-am putut îngropa decât 14, fiindcă unul fup-jt şi nu i-am putut prinde».

3 \f A. Ureche, care citează şi el acest pasagiu din

scri„r? a lui Ion Ghica, spune că nu este nimic exagerat? această naraţiune. Totuşi, din chiar documentele publicate de el, rezultă că printre primele măsuri luate de Caradja se pot număra tocmai inspectarea caselor, îmbunătăţirea spitalelor şi organizarea ciocfilor, pe care Vodă pare a-i fi supravegheat de aproape, deoarece cinci luni după izbucnirea molimei, el scria spătarului său:

«Cinstit şi credincios, boier al Domniei Mele, dumneata ve [spătare, ne-am înştiinţat Domnia Mea că aici în oraş se alia unul care se numeşte pe sine-şi polcovnic de ciocli şi după ce intră molipsit, apoi se amestecă cu toţii prin joace locurile de molipseşte şi locuri curate, şi obosit pradă şi jăâuieşte pe mulţi din locuitorii oraşului în feluri *de* chipuri. De aceea poruncim dumitale să cercetezi de a afla cine este acesta şi, prinzându-l împreună cu ai lui, să-l ţii în bună rază şi să arăţi Domniei Mele» (1813, octombrie în 27).

Aşadar, după cum spuneam, nu tot ce istoriseşte Ghica trebuie crezut. Iată că se lămureşte că nu toţi cioclii umblau prin casele bolnavilor ca să-i jefuiască şi să le dea cu măciuca în cap, ci numai o anumită mascara, care-şi zicea poicovnic de ciocli şi pe care, cum auzise Vodă de ea, luase măsurile trebuincioase pentru a o prinde şi a-i nimici banda.

Polcovnicia cioclilor este reorganizată în mai 1815”, prin hrisov domnesc, care orânduieşte ca jurisdicţiunea să se întindă în toată ţara, ca cioclii să fie scutiţi de târî către vistierie şi ca polcovnicul să fie ridicat la rang fe boier cu caftan sub porunca marelui agă (prefectul fe poliţie al capitalei).

Cu doctorii Caradja fu poate şi mai sever decât cu C1°e! îi fiindcă de dânşii atârna în bună parte starea higi-en că a ţării şi îngrijirea bolnavilor. De la început el porinci ca medicii să fie zilnic prin spitale, prin lazarete! Prin casele bolnavilor. Lefurile lor, plătite de Epitro-Jla Obştilor, erau destul de mari (în total 10.000 de taleri pe una, cu moaşe cu tot). Unii din ei fură trimişi prin

ţinuturile contaminate, iar «cei care dosiia tu vrei molimei» fura pe data înlocuiţi şi, când se întoarseră târziu în Bucureşti, nu mai fui a primiţi. ai

Cel mai vestit din aceşti doctori era Constantin la caş, fiu el însuşi al «doftorului Dumitrachi», venit în taa", pe vremea lui Alexandru Vodă Ipsilanti. De neam erg9 macedoneni, din Satişte lângă Monastir, şi-i chemau *d* fapt Luca, nume pe care-l schimbară turcii în Caraca-i din pricina stufoaselor lor sprâncene negre. Bătrânul DujJ trachi făcuse studiile la Viena şi fusese apoi chemat fa Vidin, în 1778, de către paşa de acolo. Din Vidin trecu a Calafat, apoi la Craiova, unde-l aflăm în 1782; şi în sfâr. sit, ia Bucureşti pe lângă bătrânul Mihai Vodă Şuţu, care în 1784 îl Făcu proto-medic al oraşului şi director al snj. talului de la Pantelimon. El muri în anul 1804, după ce îngrijise deci timp de 20 de ani de bolnavii săi din capitală, fie mergând pe la casele lor, în caretă sau călare fie primindu-i la hanul Sfântului Gheorghe Nou, unde locuia şi unde-şi avea frumoasă-i bibliotecă medicală Fusese bătrânul un om învăţat, foarte cu bun simţ, cel puţin dacă am sta să-l judecăm după *Poema* medicală pe care o compuse şi care începe cu următoarele mărtu-i i şi n:

«Eu, împreună cu Hipocrat, cred că natura e singura tămăduitoare a boalelor... Numai ea păstrează corpul sănătos şi \rednic la muncă şi, până la o vreme, neatins şi, în adevăr, dacă că se codeşte, toate leacurile sunt zadarnice»

Felul acesta original de a practica medicina, lăsând toate în grija naturii, pare a nu fi fost adoptat de fiul bătrânului Dumitrachi, doctoiui Constantin Caracas, cel cu o fire mai puţin poetică, dar cu studii mai serioase făcute pe la universităţile germane. Cum veni în ţară, în anul 1800, el începu să practice medicina împreună cu tată! său

La moartea fratelui său Nicolae, tânăr medic şi el, doctorul Constantin se căsători cu fata unui alt medic bătrân al Bucureştilor, Silvestru Filittis, nepotul mitropolitului Do se f tei Fihttis (1802), cu care practică de atunci meseria sa. Acest Silvestru Filittis, împreună cu

Constări ti n Darvan, introdusese, încă de la sfârşitul veacului XVIII-lea, vaccinul în ţară la noi; însă bătrânii doftori vaccinau numai pe boieri, pe când tânărul şi inimos" Caracas răspândi vaccinul în toate clasele poporului.

La moartea tatălui său el fu numit director la li mo n, ceea ce nu-l împiedică a vizita zilnic Colţea şi

260

n! i murind de necaz din pricina halului în care erau mite spitalele ale căror venituri treceau în mâinile tutu-l r nepoftiţilor, dar numai în casa bolnavilor nu. Va-°n (j că la Colţea, de pildă, erau numai 30 de paiuri, pe din buget se treceau 40, văzând bolnavi (înainte de Lurna) murind în colţuri de stradă din lipsă de locuri? spitale, el se ruga de aga poliţiei de pe atunci (Gn-oore Băleanu în 1811) să deschidă o subscripţie pentru clălrea unui nou spital, din care a luat mai târziu fiinţă vechiul spital mavroghenesc prefăcut în noua *Filantropie*.

În timpul ciumei, Caracas a fost neobosit, îmbrăcat în haina fui «evropmească», cu părul în cârlioanţe, cu că-[liaşa albă de mătase şi cu decoraţia rusească la piept, vedeau bucureştenii umblând fără încetare pretutindeni unde mizeria omenească îl chema, la spitale, în lazarete, în casele bolnavilor, pe poduri şi în pieţele publice. Dar înainte, în timpul ciumei, şi după ea, doctorul Constantin Caracas avu de luptat cu doi mari duşmani. Unul din ei era lăcomia boierilor, care mâncau câte 7 – 8 feluri de mezeiicun înainte de ciorba – acea zacusca venită de prin părţiie Moscovei – iar după ciorbă încă 10 – 12 feluri de bucate, în *Topografia* sa (sau *Descrierea Ţârii Româneşti*); care n-a fost publicată, el ne spune cum boierii, după ce mănâncă în chipul arătat mai sus, apoi, sub cuvânt de-a face mişcare, porunceau să li se pună caii la trăsură şi, trântiţi între perne, se duceau să se plimbe prin oraş. «Din fericire», adaugă el, «podurile de lemn de pe uliţe erau atât de stricate şi zguduiau în aşa hal trăsura, încât făceau boierii mişcare şi fără să vrea». Al doilea mare duşman al doctorului era baba, care, cum ieşea ci pe o uşă, intra pe

cealaltă cu leacurile ei. Doftonile şi ierburile făceau împreună «o cumbenaţia» de dădea de obicei bolnavul ortul popii. Şi cine era atunci de vină? Doctorul desigur, căci biata babă, ce ştia ea, bătrâna?

Nu trebuie crezut că necazurile de atunci, doctorii şi babele, bolnavii din spitale, oamenii împovăraţi de darun, a făcut din epoca lui Caradja o icoană aievea a iadului. – 1 urna o fi curmat puţin din dorinţa omului de-a petrece. ar cum a început ea să scadă, cum s-au deschis iar cârşi bâlciurile şi-au început din nou a umbla celet-seara pe uliţe şi tarafurile de lăutari de ici-colea casele boierilor sau ale negustorilor. Vodă Caradja e însuşi «un mare crai», dar îşi împlinea poftele mai

261

eu pe: dea decât fiu-său, beizadea Gheorghiţă, care preună cu prietenul sau doftorul Meschiiz, cutreiera loca. urile de petrecere ale Bucureştilor de atunci, pe făcuseră cu 30 de ani mai înainte vestitele bei za de k> ai lui Alexandru Ipsilanii. e

O viaţă cuviincioasă şi cu petreceri de cu totul alt” natură ducea însă Doamna Elena cu domniţele ei la Curptă îndeosebi de luminoasă a rămas icoana domniţei RajQ fala cea mai mică a lui Vodă Caradja, cea înzestrată cu o călduroasă simţire, cu o închipuire vie şi cu un dar artistic desăvârşit. Fusese şi crescută cu o deosebită în, grijire; era o adâncă cunoscătoare a limbii şi literaturii elene şi o admiratoare a culturilor franceză şi germană înainte de toate însă, îi plăceau ei două arte: muzica «j teatrul. Cânta la pian – sau la clavir, cum se spunea pe atunci – şi pianul ei, pe ea le-l adusese cu ea de a Constantinopol, pare a fi fost cel dintâi pe care – cu cunoscut bucureştenii. Cât despre teatru, acesta nu era pentru domniţa Ralu un mijloc de-a petrece; teatrul era pentru ea un fel de-a răspândi cultura, de-a înălţa sufletele celor care trăiau prea lipsiţi de giie, o înviere a vechej glorie elene, într-un cuvânt aproape o vocaţiune şi un apostolat.

Până la ea nu s-a prea ştiut în Bucureşti ce este teatru! în adevăratul înţeles al cuvântului. Sub Vodă

Constantin Hangorli, în mai 1798, trei actori străini, Th. Blesiet, Fr. Berilach şi Giovani Muieri, jucaseră la Curte şi cerură învoirea de a juca acum în oraş şi în provincie. Dar în porunca lui Hangerli către ispravnicii de ţinuturi, prin care învoieşte cererea străinilor, se vorbeşte de «pehlivani şi de comedieni». Prin urmare, tot «măscărici» erau şi aceşti trei actori francezi şi italieni, care jucau poate şi mici scenete dialogate, în felul «caraghioşilor» turci şi a «gioz-boiagealâcurilor» de prin cafenejele din vale de Curtea Veche. Dar mai pe placul poporului erau pehlivanii care scoteau foc pe nări şi-şi sfredeleau palmele, cum erau cei din taraba lui Niţă Pitarul de la Carvasara.

La începutul domniei lui Caradja, înainte ca ciuma să se ivească la Bucureşti, veni din Ardeal sasul Mathia-Brody cu o comedie cum nu se mai văzuse în Bucureşti o şandrama lungă de scânduri (o panoramă), în care se vedeau vopsite oraşele mari din lume, încoronări de reg* şi de împăraţi, războaie, vânători de lei şi câte şi mai câte- Panorama fu aşezată în fundul curţilor banului Mă” O

262

ciii Brâncoveanu (strada Academiei de azi), şi îmbulzeala ultimii doritoare de a vedea o atare minunăţie fu atât, ’nea* atunci când, după vreo opt luni de zile, Vodă să se închidă şandramaua din pricină că ciuma începuse a se încolţi în capitală. Mathias Brody atâţia bani, încât din fundul curţii Brâncoveanului o de-a dreptul la tară să se facă moşier.

După încetarea ciumei, în anul 1815, veni la Bucureşti tjroleză cu un nou fel de spectacol, iarăşi nemaivăzut! îi capitală. Era drăguţa Cnrolina Paukert, care întâia dată lfăta la noi e exhibiţie sportivă. Austriacă, obişnuită cu ascensiunea munţilor ei tirolieni, minună oraşul prin sprin-ienâmea ei la alergare.

Un anunţ din toamna aceea arată următoarele:

«Cu învoirea Ocârmuirei, duminică în 13 noiembrie, după poftire, are Beosipeta Carolina Paukert, în cea după urmă cinste a se arăta iarăşi într-o fugă mare cu prinsoare, de la Straja Podului Mogoşoaiei până la Straja Târgului

d’Afară, pe marginea oraşului, adică de şase ori, trei ori în ducătoare şi trei ori în viitoare. Cursa se va săvârşi în 33 de minute. De câte ori va ajunge la semn, se va slobozi câte o puşcă spre încredinţare.

Forma îmbrăcăminţii: v-aţi fi rol.

Dacă din privitori va pofti să se prinză ca să se întreacă cu Mă da m, să poftească la hanul lui Mănuc, No. 56.

Privitorii au să plătească câte un sfanţ. Nobleţea după voinţă.

Începutul va fi la 10 ceasuri turceşti, după prânz».

Multe interesante nimicuri în acest afiş, îngălbenit de ani., „e evocă vremuri când boierii erau boieri şi plăteau la spectacole, nu ca privitori de rând o taxă dinainte, ci «după voinţă», după rang, după vanitate, după rotunjimea pungilor de la chimir.

Madam locuia în hanul lui Mănuc – cel mai nou pe atunci, deşi trecuseră vreo 30 ani, de când îl clădise vestitul Mănuc Bey, dar rămas totuşi cel mai îngrijit, cel mai bun din toate hanurile Bucureştilor de sub Vodă Caradja. % altfel, Caroaina Paukert trăsese acolo şi din alte cuvinte, Căci hanul acela era în apropierea Podului Târgului d’Afară, acolo unde urma să ajungă la capătul fugii, acolo unde, Pe vremea aceea, era toată îmbulzeala, toată viaţa ora-Podui Târgului d’Afară – astăzi Calea Moşilor – a de la malul gâriei, sau mai bine zis de la «Mişun i –, Ş > întinzându-se până spre Obor, avea aproape pe „aţa lungimea lui prăvălie lângă prăvălie şi cârciumi cât



lumea; de dimineaţa până în seară se auzeau acolo strigă te L vânzătorilor evrei, ale vizitiilor şi ale surugiilor, ale chefuu lor. Iată de ce «Beosipeta Carolina Paukert» îşi luase locuin, ţa ia Hanul lui Mănuc, primind în camera 56 pe cei carp ar fi dorit să se prindă la întrecere cu «Madarn» – ne întâi fiindcă locuia în centrul comercial al oraşului, şi al doilea fiindcă era lângă ţinta la care izbutea fuga ei cea mare, straja Târgului d’Afară fiind la răspântia

lui Butuc în spatele bisericii Sfântului Gheorghe.

Iubitoare de muzică şi de teatru, e puţin probabil că domniţa Ralu să se îi dus s-o vadă pe Carolina Paukerţ alergând; iar la panorama lui Brody nici vorba că n-o fi călcat. Altele erau preocupările şi aspâraţiunile ei. Prin stăruinţa patrioţilor şi sub ocrotirea lui Vodă, ea ar fi dorit să însufleţească fala vechiului teatru antic. Ca atare începu încercările ei în chiar încăperile Curţii Domneşti, într-una din cele mai mari odăi ale palatului înjgheabă o mică scenă, unde, cu decoruri de hârtie vopsită, se jucau, sub propria ei conducere, piese dintr-un repertoriu ales cu îngrijire de ea (*Orest* de Atâieri, Moartea *fiilor lui Brutus* de Voltaire, *Dafnâs şi Chloe* după Longos etc.). Domniţa Ralu recita uneori şi ea poezii sau participa la mici dialoguri de ocazie. Ceilalţi actori erau tineri, care învăţau la şcoala domnească de la Măgureanu, printre care se deosebi de la început şi într-un chip strălucit elevul Constantin Anstia. Încântată de talentul acestui băiat, domniţa – cu bani luaţi din punga lui Vodă, care-Huase din pun-a birnicilor – îl trimise la Paris să înveţe arta dramatică şi să vadă jucând pe marele actor al vremii, Talmă. Până s-o întoarce acesta din Franţa, domniţa Ralu făcu deocamdată altă încercare, şi trebuie spus că ea nu mai lucra acum ca o fanariotă, ci ca o adevărată fată de Voievod român. La reprezentaţiile de la Curte – care aveau loc de obicei *ziua* – asistau doar numai boierii şi curtenii. Pentru a răspândi arta care-i era dragă în cercuri cât mai lungi, ea se gândi să înfiinţeze un «teatru public», la care se va juca, fireşte, tot pe greceşte, limbă pe care o cunoştea pe atunci toată lumea, de la marele boier la cel mai mic negustor, şi până la slugile lor. În aceeaşi iarnă deci, 1816 17, domniţa clădi la Cişmeaua Roşie o casă mare, care într-o parte «o sală de club» pentru balurile boiereşti, în altă parte o sală destinată a deveni un teatru. Dorinţa nu se putu înfăptui, fiindcă împrejurările politice nu îngăduiră tatălui ei să scoată mereu bani pentru lucru? care-i interesau pe el desigur mai puţin decât soarta, vii*O

*f* [\] şi sigitranin să şi a familiei sale. Dar nici domniţa nu se lăsa bătută. Dacă nu putu înjgheba un teatru grecesc sau, ornânesc în Bucureşti, căpătă ce/ puţin bani destui pentru a isprăvi lucrările de la Cişmeaua Roşie şi a chema din străinătate o trupă bine alcătuită, care să arate romă-ritilui ce înseamnă adevărata artă dramatică.

În primăvara anului 1818, sala de club fu damnată în două părţi şi unită cu sala cea mare de alături, formând astfel o încăpere spaţioasă, lungă de 18 stânjeni şi largă je nouă sâânjeni şi cinci palme. Cortina din faţa scenei îiimtisa chipul lui Apollo cu lira în mână, iar în faţa orchestrei, care, fireşte, nu lipsea, era aşezată o sofa de catifea roşie pentru Vodă şi pentru Doamna Elena, în spatele acestui divan erau 14 rânduri de bănci de lemn îmbrăcate în postav, iar de jur-împrejurul sălii, care era în formă de ou, se înşirau unele peste altele, trei ringuri de Joje. După cum se vede deci, un teatru asemănător cu cele de azi. Luminatul lăsa, fireşte, de dorit, căci nu putea fi decât potrivit vremii: pe scenă, ca şi în sală, ardeau în sfeşnice de tinichea lumînări de seu; dar în serile când venea Vodă la teatru, luminările erau de ceară, pentru a nu înnegri nările Măriei Sale. Printre acte, doi mucăjii ţigani umblau de ici-colo să taie mucurile arse-Preţurile erau cam pipărate; un galben loja din rândul întâi, în care nu intra decât protipendada sau consulii străini, 10 lei şi 8 lei lojile din rândul al doilea şi al treilea, şi trei lei stalul.

În acest teatru aduse domniţa Ruxanda, ab; a în august 1818, trupa vieneză a lui Gheorghy, pe care i-o trimise binevoitorul prieten austriac al lui Vodă, cavalerul von *Gentz*. *Era o trupă ca un* lei de *salată* rusească; juca tragedii, drame, comedii şi opere, de la *Faustul* lui Goethe şi *Hoţii* lui Schilier, la *Flautul Fermecat* al lui Mozart şi *Moţ se în Egipt* al lui Rossini. Gheorghy era director, Steinfels prim-amorez, doamna Dilly cântăreaţă şi tragediană şi fata ei juca, cu talent, de toate. Domnişoara aceasta se îndrăgosti de-un boier român tină r şi jjogat şi, după plecarea mamei sale la Viena, rămase în „Ucureşti, unde dădu naştere unuia din vestiţii noştri generali din

paşopt şi din şapşapte.

Prima reprezentaţie avu loc la 8 septembrie 1818, cu

°prea lui Rossini *Italiana în Algeria'* Vodă Caradja, ţinând să facă plăcere domniţei sale, cinsti adunarea cu

Prezenţa sa. Un selm-ccauş îl vesti cu glas răsunător de

Urri calcă pragul teaârului; iar pe când Măria Sa înainta

265

Încet şi demn spre divanul de catifea roşie din faţa scenei toată *lumea* în picioare strigă de trei ori: «Trăiască, trăiască, trăiască Măria Sa".

Curând după aceea Io Ion Gheorghe Caradja Voievodul fugi din Ţara Românească.

Teatrul de la Cişmeaua Roşie rămase însă.

Trupa lui Gheorghy îşi aprinse iar luminările pentru a sărbători venirea noului Domnitor Alexandru Şuţu, care asculta *Flautul Fermecat* al lui Mozart – şi scurtă vreme mai târziu, în anui 1819 sau 20, se juca pe aceeaşi scenă *Hecuba* Sui Euripide, tradusă pe *româneşte* de A. Nanescu. Ion Văcărescu, fiul lui Enăchiţa, făcu un prolog în versuri, în care zicea:

*V-am dat teatru, vi-l păziţi în el năravuri îndreptaţi, Daţi ascuţiri la minte*; *Podoaba „limbii voastre" daţi Cu „româneşti cuvinte"*.

Dar pe când în Bucureşti se dădea cea dintâi reprezentaţie românească sub Vodă Alexandru Şuţu, dincolo, la Pisa în lialia, domniţa Ralu Caradja se putea mândri că ei îi vor datora românii începuturile teatrului lor.

„Iar cel de-al şaselea stih tăinuieşte că într-al şaselea an începu Vodă a se teme nu numai de mazilie, ci de pierderea vieţii", spunea Zilot Românul.

Şi într-adevăr că lucrurile se încurcară atât de rău pentru Voievodul care făgăduise că după trei ani de domnie va cere ei singur mazilirea sa şi care nu se ţinuse de cuvânt, încât el găsi că e mai cuminte ca, înainte de trecerea celor 7 ani hotărâţi prin tratatul Păcii de la

Bucureşti, când va trebui în tot cazul să fie mazilit, să plece din ţară cât mai fără veste şi mai pe ascunse. De aceea, într-o zi de toamnă ploioasă a anului 1818, încărcându-şi în rădvane tot calabalâcul cu multele-i comori adunate la noi, luându-şi întreaga sa familie cu el, ieşi tiptil difl capitală pe la capul podului Mogoşoaiei înspre Ploieşti Boierilor le spuse la merge la o moşie de-a lui dif Prahova, încât nimeni nu simţi în Bucureşti că rămâne ţara fără Voievod. Se spune însă că nu bine ajunsese Vodă la graniţa Transilvaniei şi capugiul sultanului*!*

cu tăierea *capului său* era deja în Bucureşti, vorba e că sosea prea târziu. Caradja era plecat pentru a nu se mai întoarce niciodată, *nici în Ţara* Românească, nici în cea turcească. El se stabili în Italia, la pisa cea cu turnul într-o parte unde comorile sale îi îngădu/ră *a duce* un (rai conform rangului „unui suveran deposedat".

Nu ştim ce viaţă şi-o *îi alcătuit* mă/ departe domniţa Ral îl în ţara tuturor posibilităţilor de realizare artistică, ga a fost măritată cu un grec, Gheorghe Arghiropol (mare ban în Muntenia în I8173, precum tot cu un grec se însoţi şi sora ei Smaranda (cu Constantin Vlahutzi). Beizadea Gheorgnifă ani de nevastă pe-o româncă, Smaranda Rosetti-Bibica, iar beizadea Costachi pe Adela Condo şi pe Elena Tabacopol.

FAMILIA SUTU

MIHAÎ VODĂ BĂTRÂNUL ŞI DOAMNA SEVASTIA

puţini trebuie să fie românii cu ştiinţa de carte, care să nu fi auzit de *Arhondologia Moldovei* a paharnicului Constantin Sion. Şi mai puţini sunt desigur acei care, rasâoind-o, nu s-or fi gândit ca paharnicul Sion era un om, dacă nu într-o ureche, dar în tot cazul pătimaş şi răutăcios, ba chiar, doar după Bachaumont, cea mai de pomină gură-rea din lume. Dar cei mai puţini din toţi sunt desigur acei care, depănându-l pe Sion, şi-au dat seama că *Arhondologia* lui este un foarte bun izvor de cunoştinţe Fireşte că pe noi nu ne pot interesa pătimaşele cahâicalive date de el contemporanilor săi, precum nici nu putem avea

o încredere fără control în genealogiile *ab aniiquo* date de un om care spunea că în tot cuprinsul Moldovei nu era, prin 1850, nicio familie mai mare şi mai veche decât a Sioneştiior. Făcând însă abstracţie de slăbiciunile amantului boiernaş, cartea sa este o preţioasă contribuţie la cunoştinţele ce putem avea nu numai despre oamenii ce i-a cunoscut el, dar deseori – şi repetam că numai după un sever control – despre originea familiilor lor.

Iată, de pildă, ce spi.pe Sion, în arhaicu-i grai, despre neamul Suţeştilor:

„Şuţu – greci precum beizadea Dumitrachi Mo nu zi, înturnându-mă la 23 octombrie 1837 de ia Galaţi, m-au oprit la Pechea şi, ţinându-mă cinci zile, între multe vorbe ce am avut, mi-a spus despre începutul familiei Şuţu (şi chiar şi despre acea Moruzască}, că un Constantin, negustoraş de la Salonic, având mai mulţi copii şi un capi" ta! prea mic, cu care neputând face alt negoţ, au mers pe la 1760 în Ţangrad şi au cumpărat patru bivoliţe Şi şi-au luat cu chine o casă la marginea oraşului, în mahalaua despre drumul Adrianopolei (am uitat numele mă ha* la lei, că-i demult de când mi-a spus beizadea şi a deschis lăptăne. Făcea iaurturi şi caimacuri, şi

268

tocmiţi feciori, de le purta pe uliţe spre vânzare, şi mergând negoţul acesta bine, a mai sporit numărul bivoliţelor, şi cu singur negoţul acesta a căpătat şi bani şi bun nume în Ţarigrad, vestindu-se pe la toate casele mari lăptăria lui Başa Constantin, încât înştiinţându-se până şi \ izirul de lăptărie au ajuns toate cele mai însemnate case a-l tocmi cu luna, de le ducea în toată ziua iaurturi şi caimacuri, de pe care a căpătat numire de la toţi de Bas Sudei, adică de mare lăptar, că *sud* în limba turcească *se* numeşte lapte, şi *sadei* lăptarja. Acel Constantin făcând îndemnat capital cu negoţul său şi-a cumpărat apoi du-alieană de vaci, mai pe urma şi casă la Therapia. Pe feciorul său Mihai, care învăţase carte grecească şi turcească... I-au luat cu sine capudan-paşa ca dragoman? i după vreo 6 – 7 ani acel capudan-paşa s-a făcut vizir «i

îndată pe Minai, care se porecleşte Şuţu după meseria latine-sau, l-a făcut mare dragoman, unde slujind cu ţoală credinţa, la 1783 l-a orânduit Domn în Ţara Românească".

Aici, ca şi în alte părţi, spusele lui Sion corespund în mare parte realităţii şi sunt confirmate de însuşi beiza dea Nicolae Şuţu, fiul lui Vodă Alexandru, care zicea în vestitele sale memorii

„Familia mea este originară din Egipt. Către sfârşitul \calcului al XVIi-lea, un anume Draco părăsi patria sa spre a se aşeza la Constantinopol, acolo, fructificându-şi industria, putu da copiilor săi o creşteie aleasă şi o situaţie cu vază. Nepoţii lui fură Ali hai Şuţu Domnul Ţării Româneşti., ş. c.l".

Aşadar, având în vedere atât etimologia cuvântului de Sulu, cât şi afirmaţiile beizadelelor Dumitrescu Moruzi şi Nicolae Şuţu, trebuie crezut că spusele lui Sion sunt adevărate şi că ele trebuie rectificate numai întrucât priveşte biografia lui Constantin şi Mihai, precum şi data de 1760, pe care, ca de obicei, Sion o greşeşte intenţionat, pentru 3 nu da cumva acestui neam o vechime mai mare de 100 de ani

După cum foarte bine arată îN icolac Şuţu, familia sa? romară de ia Salonic în Epir, a venit la Constantinopol în veacul al XVII-lea – deci prin 1660, nu 1760 – unde j „1 anume Diamantaki Draco „îşi fructifică industria" Ptelui, devenind om bogat şi dând fiilor săi o creştere Jjească Fiii aceştia fură Constantin şi Dumitrachi, care ailiaseră cu porecla de Şuţu.

Constantin – pe care Sion îl credea cel dintâi din

269

neamul său confundându-l cu tatăi-său Diamantachi – a fost gramaticul lui Constantin Vodă Brâncoveanu în 1711. În chiar anul decapitării acestui Voievod, 1714, Constantin Şuţu, rămas în ţara, se însura cu Maria Rosetti. îl aflam în 1717 cu rangul de vei sluger şi înot mare logoaăt şi capuchihaie (1738 – 41). Frate-său Dumitrachi (vei grămătic în 1737 şi vei comis în 1739) este acel la a cărui nuntă cu Constanta Caradja am plimbat pe cititorii

noştri. Acest Dumitrachi, frate mai mic, n-a avut decât două fete, pe când Constantin a avut 9 copii, din care 4 fete şi 5 băieţi; pe Alexandru, Nicolae, Mihai, Ion (Enacachi) şi Dumitru.

Despre Alexandru, fratele mai mare al lui Vodă Minai, fost cartoailax al patriarhiei la Constantinopol, ne povesteşte cronica lui Enache Kogălniceanu o întâmplare din cele mai caracteristice pentru acele vremuri de nesiguranţă, când grecii ţarigrădeni erau la cheremul celui mai nespălat dintre turci.

Alexandru Şuţu, însurat cu Tarsita Mavrocordat, locuia la Therapia, într-o frumoasă casă făcută de el, alături de cealaltă clădire de tatăl sau acum mort, în care locuia văduva Maria cu toţi copiii ei necăsătoriţi. Aceste două case ale Suţeştilor erau, zice cronica, „alături seramn", adică asemănătoare cu nişte palate.

Acuma, vorba lui Kogălniceanu, „ce să zicem? pe semne păcatele trag pe om!" într-o zi de vară a anului 1759 porunci sultanul să i se iaca uneia din cadânele sale două corăbii, la Therapia, tocmai unde aveau Suţeştii casele lor. „Şi lucrându-se corăbiile alăturea cu casa lui Alexandru Dracu', pe o vi rănea ce era alăturea (un loc viran, *n.a.*), se orânduise şi un ciohodar, un turc tânăr, bum-başâr, adică mai mare asupra lucrărilor, care şezând acolo multă vreme, au început a face cunoştinţă cu oamenii Dracului şi mai la urmă şi cu roabele, făcându-şi pe ferestre fel de fel de semne unul altuia – şi stăpânul lor nu ştia nimic de acestea. Iată într-o zi venind u pî nea sa lui Alexandru (coana Tarsita) în acea odaie, nevăzând-o roabele cele ce glumeau cu ciohodarul, a stătut de le-l privit pe toate. Atunci neputând răbda o faptă ca aceasta, a pus de le-a bătut prea rău: zic unii că trei zile le-au fost tmute închise într-o cameră şi legate le tot bătea. Care nemaiputând răbda, într-o noapte când dormeau cu toţii, au dat foc casei, şi, apucându-şi roabele straiele să fugă, au găsit uşile încuiate. Atunci *s-o* ivit Socul de l-a simt f tot satul şi s-au deşteptat şi stăpânii şi mergând la uşa au găsit roabele cu straiele ce aveau la mână, silind să

descuie uşa să fugă Atunci! c-au prins descuind uşa, doar vor scoate ceva din casă. Dar nimic n-au putut scoate şi au ars acele două case până-n pământ, arzându-le multă avere şi straie şi cărţi şi tot ce-au avut. Şi cele două corăbii au ars; care vazâncă una ca aceasta au adus un ovrei din cei care vând roabe de le-au dat să le vândă. Atunci au găsit pe unul la Galata în mahalaua turcească ca să le cumpere; şi zicând ovreiului să le ducă să le \adă, ducându-le el acolo, le-au lăsat două-trei zile".

Până aici povestiirea e mai mult o anecdota plăcută, dar de aici încolo se preface în dramă. Roabele – erau numai două la număr – începând a plânge şi a se vaită, spunând turcului de la Galata că şi ele sunt fete de turc şi le-a cumpărat Dracul, şi după ce l-au slujit atâţia ani, acum le scoate să le vândă, după ce le-a bătut de era să le omoare. Turcul, poate de unde era om milos sau poate din alte pricini, făcu gălăgie mare şi trimise după ovrei, carele se ascunse şi mergând tiptil la Alexandru Sutu să-i spuie toată pricina! ceru 5 – 6 sute de lei ca să astupe gura musulmanului, zicând:

„Să nu ne aducă vreo belea, căci zic roabele că sunt turcoaice şi iarăşi vor a se turci".

Iar Alexandru Draco i-ar fi răspuns că nu da nimic.

„Şi de zic ele că vor a se turci, să se turcească, iar banii mei nu se vor turci!"

Văzând omul din Galata că nu se mai arată nimeni, făcu un arz (o plângere) din partea roabelor către Devlet, pe care citindu-l sultanul se înfurie atât de rău – mai cu seamă că-i arseseră şi cele două corăbii – încât pe dată porunci ca Alexandru Şuţu să fie ridicat şi dus la închisoare ia Muzur-Agă.

„Pe roabe încă dacă le-au adus şi le-au întrebat, una a zis că a fost turcoaică şi iar vrea să fie, iar cealaltă a spus drept că nici a fost turcoaică şi nici se va turci".

Dar încă nimeni din tot neamul Dracului nu se gândea ca pentru o pricină atât de neînsemnată ar putea fi viaţa lui Alexandru în pericol. Frate-său Nicolae, care era

mare dragoman, făcându-se că nici nu ştie că Alexandru zăcea a închisoare, ceru pentru el învoirea de-a îi trimis în Moldova. Dar cum privi sultanul această cerere, întrebă: Cum? Nu e încă Dracul spânzurat? Să-l spânzure!" Şi i\ av3, merseră ceauşii la Muzur-Agă, şi scoţându-l din închisoare îl duseră la Fanar (unde se mutase toată familia E când arsese casa de la Therapia) şi-l spânzurară de Łrinda uţii casei lui.

271

„Atunci strigă Alexandru Dracu', rugându-se să i S (arate copiii; şi deschizând toţi ai casei deodată ferestrele începură a răcni cu toţii, cerându-şi iertăciune unul cig la altul. Şi îndată l-au spânzurat, pe care Dumnezeu săierte!"

Îţi vine aproape să râzi, şi grozav îţi vine să plinei Vorba românului:

*Viaţă – viaţă*!

*Legată cu aţă* f nicăieri nu se potriveşte mai bine decât la bieţii cei de creştini din Turcia veacurilor trecute, care dacă H Se întâmpla – destul de des – să ducă pe stăpânii lor de nas, apoi şi când le era viaţa mai dulce se pomeneau dintr-odată cu capul lângă picioare, sau cu picioarele bălăbănind de-un cot deasupra pământului.

După moartea lui Alexandru, dragomanul Nicolae rămase, ca cel mai mare, să aibă grija familiei, în toamna aceluiaşi an 1759, el trimise la Iaşi pe fratele de-al treilea, Enacachi, să-i ducă lui Vodă Callimachi caftanul de întărire a domniei. Al patrulea frate, Mihai, plecă cu Enacachi în Moldova. Acolo, acesta avu norocul să-i placă bătrânului Callimachi, care-i dădu de nevastă pe inca-sa mai mare, domniţa Sevastiţa, văduva lui Vlasto.

Multele amănunte interesante ce avem despre această domniţă au fost povestite la domnia tatălui ei şi nu mai revenim deci asupra lor. Ne amintim că ea era de-o frumuseţe răpitoare, „mai rumena decât un trandafir, cu mijlocul subţire, nici înaltă, nici micuţă, drăgălaşă, modestă şi blândă, având o înfăţişare visătoare de-o irezistibilă atracţiune. Măritată la 17 ani cu Grigorascu Vlasto, ea rămăsese văduvă la 18 ani, şi se mărita acum a

doua oară cu Mihai Şuţu, la 22 de ani. Nunta se făcu în iarna anului 1760 în Vechea Curte Domnească de la Iaşi, unde tânăra pereche rămase numai un an, urmând apoi pe soţii Cai-limachi la Constantinopol, după ce bătrânul Voievod Ion fusese înlocuit în scaunul Moldovei de nenorocitul său fiu Grigore.

Acolo, în fierberea intrigilor ţarigrădene, Mihai făcu carieră. Din toţi fraţii, el pare a fi fost cel mai aflibiţios. Ajuns mare dragoman după moartea fratelui Nicolae, el rivm, ca atâţia alţii, una din domnii româneşti. Şi nu mai era om tânăr; trecuseră de la nunti lui 23 de ani şi avea o casă de copii: trei băieţi şi fete. De aceea grecii din Fanar, cărora nu le plăcea mereu sporindu-se numărul competitorilor la scau [iele româneşti, nu înţeleseră că omul acesta, la aproape 50 de am, să vrea deodată să fie şi el Voievod. Aceasta înseamnă a mânca pâinea Mavrocordaţilor, a Ghicuieştilor, a Ipsilanţilor şi câţi mai erau. Se puseră deci toţi umăr ia umăr pentru a căpăta de la Poarta o poruncă de surghiun pentru ambiţiosul de Mihai Şuţu. În octombrie (782 el fu trimis în insula Tenedos.

Abia după câteva luni de exil, Mihai Şuţu fu rechemat a Constantinopol, în schimbul unor numeroase pungi de bani, pe lângă care mai adăugând altele, în primăvara anului 1783 el căpătă, în ciuda duşmanilor săi, domnia Munteniei.

O regăsim acum pe fosta drăgălaşă domniţa a lui Ion Vodă Calâimachi simandicoasă Doamnă la Bucureşti, femeie de 45 de ani şi mamă a şapte copii, din care două din fete măritate, în noua ei demnitate e foarte protocolară, dar nu mândră. Când baroneasa Herbert von Rath-keal, nevasta internunţiului Austriei, trece prin capitală pentru a merge de la Constantinopol ia Vie na să-şi vadă familia, Doamna Sevastiţa o primeşte cu toate onorurile datorate unei ambasadoriţe, dar îi şi înapoiază vizita, ceea ce nu era numaidecât trebuincios.

Trecerea baronesei prin Bucureşti avu loc în mai 1785. Familia domnitoare îşi alesese reşedinţa în localul

şcoalci Simţul Sava şi acolo avu loc frumoasa recepţie ce se făcu ambasadoriţei.

Vodă hotărâse ca doamna von Rathkeal să fie oprită la Văcăreşti (aşa cum fac Voievozii când ajung în ţară) pentru a i se pregăti în timpul acesta alaiul de intrare în capitală, care Mihai Şuţu ar fi dorit să fie domnesc. Dar baroneasa refuză această cinste, dorind să intre cât mai degrabă şi mai fără zgomot în Bucureşti spre a se putea odihni de oboseala călătoriei. Ea trase în gazda te Raicevici, ajuns acum agent consular al Austriei la Bucureşti, unde a doua zi dimineaţă, la ora zece (18 mai), Łe ţi înfăţişă vei postelnicul, pentru a transmite din partea lui Vodă şi a Doamnei complimentele lor baronesei. prânz i se aduse de la Curte, în numele Doamnei, dulceaţă şi fructe, iar la ora 5 careta Doamnei la scara lui Raicevici pentru a aduce la palat pe ambasa dorită.

Ajungând ia Curtea Domnească, doamna von Rathkeal printr-un şir de arnăuţi, fiind întâmpinată la scară cele dintâi boieroaice ale ţării dinaintea cărora umblau

Comanda Jfe 90 273

două fete tinere cu mirodenii ar/: înd în căţui de argint o nepoată de-a Doamnei şi o jupâniţa de boier mare ţinură de subsiori pentru a o ajuta să urce scara, pe a cărei ultimă treaptă o aşteptau domniţele lui Vodă: Anastasia, Maria şi Ecaterina. Înconjurată de tot acest alai muieresc, baroneasa intră în marea sală, în mijlocul căreia stătea în picioare Doamna Sevastia, care o întâmpină îmbrăţişând-o; luând-o apoi de mina o duse într-o cameră alăturată „în formă de chioşc, foarte elegantă". Ambasa-doriţa fu aşezată în unghiul sofalei – căci raportul lui Raicevici pretinde că *„l'angolo în Turchia e la şede d'onore"* – având la dreapta ei pe Doamna Ţării şi [a stingă pe domniţe. Celelalte doamne, adică jupânesele boierilor, se aşezară pe divanul cel scund şi lung care se întindea de-a lungul pereţilor, „fiecare după rangul ei" t sau mai bine zis după boieria bărbatului Parhimurje ardeau în căţui, se aduse dulceaţă în chisele de cristal de Veneţia şi cafele turceşti în filigene de argint. O primire domnească, orientală dar

strălucita, care impţesuna mult pe vieneza obişnuită doar cu viaţa constantinopoli-tană, Tâlmaci erau din partea Doamnei secretarul lui Vodă şi din partea baronesei domnul de Timoni. Ce s-a vorbit nu se ştie, dar desigur tot aceleaşi veşnice întrebări: „Cum îţi mai merge, câţi copii ai, de ce te duci la Viena şi cât rămâi la Bucureşti”.

Scurtă vreme înainte de plecarea ambasadoriţei, intră şi Vodă în odaie, arătând *„molie civilită alia dama”*, conversaţia isprăvindu-se deodată cu o neînchipuită stropea-la de apă de trandafir, după care toată lumea se scula în picioare.

Audienta Doamnei Sevastia era terminată!

Seara, doamna von Rathkeal primi din partea principesei jucării orientale pentru copiii ei, iar a doua zi, la ceasul douăsprezece, Doamna îi întoarse vizita „în gnw *gata*”, întovărăşită de domniţele ei şi de cele mai simandicoase jupânese bucureştene – Brâncoveanca, Văcărească, Dudeasca, Filipeasca şi celelalte.

După prânz, baroneasa von Rathkeal părăsi capitala, îndreptându-se înspre Transilvania1, până la graniţa căreia la întovărăşită de ispravnicul de Argeş.

Vodă Mihai era foarte iubit în ţară. Pe de o parte, era om lacom ca să stoarcă poporul de bani ca a™ înaintaşi de-ai lui, iar pe de altă parte, fiind „cam s-a.

l PI

la minte” – după cum i se părea lui Zilot Românul”.

274

lăsase grija ocârmuirii în seama boierilor celor mai pricepuţi, încât trebile mergeau de minune sub o ocârmuire care era a sa şi nu a sa. Cu toate acestea el fu mazilit după trei ani de domnie, astfel cerând politica Porţii, sau [n-ai bine zis a seraiului, care-l înlocui cu Kicolae Mavro-yeni, favoritul amiralului Hassan-Paşa.

Retras la Constantinopol cu numeroasa sa familie, Mi-liai Şuţu duse acolo viaţa unui Voievod mazilit, adică o viaţă foarte mândră faţă de semenii săi greci, dar şi foarte lipsită de mândrie faţă de puternicii turci, de bunăvoinţa cărora atârnau măririle sale viitoare.

Datele căsătoriilor copiilor lui Mihai Vodă şi ai Doamnei Sevastiei sunt greu de stabilit. Pe Grigore, fiu! mai mare, îl însurase desigur la Bucureşti în timpul scurtei sale domnii, deoarece acesta ţinea pe o munteancă, Safta, fata marelui boier Dudescu. Dar fiul Alexandru ţinea pe-o greacă, Maria Lepati, iar trei din fete erau măritate şi ele cu fanarioţi: Maria cu Ion Arghiropol, Anastasia cu Grigore Balasachi şi Ralii cu Alexandru Mano.

În 1791 Mihai Şuţu căpătă din nou domnia Munteniei, înlocuind pe cel care-i suâlase scaunul şi care era acum fugar pe malul Dunării, căutând să scape de urgia turcului, care-l va prinde totuşi la Bella şi-i va tăia capul (Mavroyeni).

Şuţu sosi în Bucureştii cei care fuseseră ocupaţi de trupele austriece ale prinţului de Coburg, primit fiind de boierii ţării cu aceeaşi bucurie cu care primiseră cu doi ani înainte pe generalul austriac, cu aceeaşi bucurie cu care primeau îndeobşte pe ioţi noii veniţi, ceea ce şi făcu să se nască la noi vorba aceea că:

*Schimbarea domniilor*, *Bucuria nebunilor*, jara noi zicem că nu putem şti dacă aceasta mereu reînnoita bucurie era un lucru de râs sau de plâns, dacă ea ve-n & a adică din dorinţă de căpătuiala sau poate din nădejde ţie mai bine…

După doi ani, în 1793, Mihai Vodă fu mutat! a Iaşi, Uilde domni până în 1795, când o nouă mazilire îl aruncă larş pe malurile Bosforului.

Se întoarse a treia oară Domn la Bucureşti în anul. Dar din blând şi milostiv ce fusese mai înainte, Mihai

°d a se făcu deodată atât de aspru şi de hrăpăreţ, încât Românul se întrebă el însuşi nedumerit: „Pentru două ori dulce şi o dată amar?”

275

v

Mi

AV

„Şi atunci”, zice cronicarul mai departe, „făcând cercetare şi întrebând pe oameni înţelepţi, am aflat că

acest Domn nu a fost din fire atâta subţire la minte şi adânc la socoteală, dar avea darul bunătăţilor şi al blândeţelor şi pe lângă aceasta mai avea şi alt dar, căci însuşi văzându-şi puterea minţii că nu lucrează adânc, se sfătuia cu miniştrii săi care-i avea mai de aproape; şi aşa, mai mult cu a altora minte chivernisea domnia şi ţara, încât nu se auzea de la mic până la mare decât lăudându-i-se bunătatea şi milostivirea. Asemenea şi întru cea de-a doua domnie, măcar că a fost scurtă, iarăşi având miniştri înţelepţi, i-a curs domnia tot cu orânduială plăcută. Iar întru aceasta de-a treia domnie, neavând miniştri ca aceia, tot ministratui său se încheia cu fiul său cel mare, Gri-gore beizadea, căruia îi încredinţa toată treaba domniei, şi întâmplându-se aceasta încă mai uşor decât tată-său la minte, şi fiind şi vas al răutăţii, poate socoti fireşte ce fel de curs a trebilor a fost”…

Greşeala cea mai mare pe care a făcut acest „vas al răutăţii”, Grigore beizadea, e că sfătui pe tată-său să sloboadă pe lefegiii străini pe care-i ţinea de la o vreme Curtea din Bucureşti pentru a apăra capitala ţării de vreo eventuală călcare a pasvangiilor, care de ani de zile îngrozeau populaţiile dunărene şi nelinişteau pe potentaţii Stambulului. Sub cuvânt că lefiie nu se mai pot plăti, ostaşii aceştia, oameni de strânsură dar totuşi ostaşi, fură concediaţi. Iar dincolo, la Vidin, cum auzi Pasvanoglu că a rămas ţara fără apărare, trecu iar Dunărea, arzându-şi pustiind ţinuturile de peste Olt. Şi apoi, într-o bună zi, se lăţi vorba în ţară că cetele răzvrătitului paşă înaintează asupra Bucureştilor.

Pasvangiii, după ce arseseră Craiova şi pustiiseră toată Oltenia, acum se îndreptau în adevăr înspre capitala ţarii.

Dar pericolul era încă îndepărtat. Trecuseră cârjaliii Oltul, nu-l trecuseră? Domnul trimite poruncă la ispravnâcii de ţinuturi să strângă oameni înarmaţi şi să-i pună de strajă de-a lungul malului pentru a împiedica pe pas-vangii să pătrundă în Muntenia.

De încă domniei sau poate cu gândul înşelătoriei

(după cum crede Xenopol), ispravnicii trimit lui Vodă veste „cum că nădăjduiesc că hoţii vor fi prinşi”. Dar bucureştenii primesc, pe alte căi neoficiale, ştiri cu totul dimp? triva.

La auzul acestor veşti, Vodă rămâne înmărmurit. D*” tot nu crede. Pe de o parte, el trimite de olac să ceară

276

din Rusciuc o mână de ostaşi viteji pentru a-i apăra capitala, iar pe de altă parte, îi aleargă crainicii de la Bucureşti la Slatina şi la Râmnicul Vâlcii după veşti. Dar ei se întorc cu cărţi de ia ispravnicii prin care i se spune Domnului, din Vâlcea că pasvangii încearcă să treacă Oltul, din Caracal că l-au şi trecut. Vodă îşi adună sfatul 5 j înştiinţează pe boierii săi despre cele auzite. Spune Zilot Românul:

*Zicând aceste Vodă, boierii toţi îngheaţă Şi, stând înmărmuriţi, cată lui Vodă în ţaţă, Târziu abia îşi vin ceva mai mult în fire*: *„O vai, Măria Ta*!” *îi zice cu îndrăznire*, *„Dar de va fi aşa, suntem pierduţi cu totul”*, *„Căci iacă tane noi, tată colea şi Oltul”! zice iar Vodă atunci*: *„Mie aşa îmi scrie*!” *„Eu cartea v-am citit. Dă Doamne să nu fie*!”

Faţă de boieri, Mi h ai Şuţu se arată liniştit, însă:

*Ia ascultaţi, vă rog, ce ţel de sfătuire*. Se *face printr-ascuns la Curte cu unire*: *Se sfătuiesc aşa*: *Vodă cu cei d-aproape, Cu toţii hotărăsc să fugă şi să scape, Să fugă la Braşov, ţara să părăsească, Şt iar se e/iibzuiesc mijlocul să-l găsească. Pe dânsul mai iuţii frica îl stăpâneşte Apoi ce să rămână din ticăloasa ţară? Urmează ca un trup fără de cap să piară*!

S-a spus (Xenopol şi alţii) că Mihai Şuţu era înţeles cu ruşii pentru a fugi la ei, că toată întâmplarea din 1802 a fost o născocire de-a lui pentru ca, înspăimântând capitala, să poată pleca fără a fi bănuit de rea credinţă, şi s-a mai spus chiar că Vodă a fugit din Bucureşti cel dintâi. Nimic din toate acestea nu poate fi adevărat. Dovadă e că el a mai încercat înainte de-a pleca să-şi facă o „gardă civică” de apărare a capitalei, precum încercase $S_3$ înarmeze şi ţinuturile. Dar tocmai această încercare *a* lui a

înspăimântat pe bucureşteni de i-a înnebunit. Cu 17 ani în urmă, sub Mavroyeni, s-a putut înjgheba o oaste românească, fiindcă era plătită, şi cu 18 ani mai târziu va putea iarăşi înjgheba oastea lui Tudor Vladimi-fiindcă va fi răzvrătită, dar o armată de paşnici ce-care să-şi apere avutul şi viaţa nu putea înţelege i, care de peste o sută de ani, de aproape 150, nu ţinuse arma la mână.

277

Să-i auzim deci pe Zi io t, fiindcă a trăit acele vremuri şi ni le arată cinstit, aşa, cum le-a văzut, cum le-a auzit cum le-a simţit – cum au fost:

*Zice iar Vodă atunci*:
*„Cu toţii să griji în parte pentru sine*
*Adică, vreau să spun, cer ca fieştecare*
*De la cel mai mic pl na ia ce t mai mare*.
*Neveste şi copii cum şi averea toată în laturi să le dea, acum deodată*.
ar *bărbaţii să stea oricine cu vreo armă*.
*Ziua cu privt-gheri, iar noaptea sa nu doarmă*”.
*Acum puneţi în gând şi judecaţi oricare*
*Clia frică a dat şi cită tulburare*
*La bietul de norod această auzire*
*De tot îngrozitoare şi foarte peste fire*;
*Rămas-au ca de lut, încremeniţi ca morţii*.
*Armele a purta, aceasta va să zică*:
*Or izbândeşti, or piei*! *Ah, ce groază şi* frica.
*„Să stăm*? *Suite* în *pierduţi*; *noi nu. ştim de războaie*
*Aceia sunt scintei, iar noi sititem toţi paie*!
*Să nu stăm*? *să fugim*? *Dar cum, ce fel şi unde*?
*Aşa în grabă oare ne vom putea ascunde*?
*Am pierii*! *Ne-au robit, pe noi st copilaşii*!
*Doamne, nu ne lăsa, îndreaptă nouă paşii*!
*Acum, ce mai Inili să tăcem, ticăloşii*.
*La râu ce n-au păţit nici moşii nici strămoşii*?
*Ol săracii de noi. Ah*! *răsplăti-le-ar cerul*
*Celor ce ne-au băgat în foc s-ardem ca (ierul*!”
*Acestea le vorbeau cu oftaturi fierbinte*.
*Iar câte mai ziceau nu le pot ţine minte*.

Iată starea în care se aflau cetăţenii capitalei în zilele lui mai 1802, la auzul acelei veşti îngrozitoare, că i-ar fi statuii Vodă sa se apere singuri. Dar: „să stăm? sunteffl pierduţi! Să nu stăm? unde mergem?” Bucureştenii fr° tăriră să nu stea. Boierii, care-şi bătuseră joc de Mă vroyeni cirul îi îndemnase să se facă ostaşi, îi râseră aŁ sigurţilui Şuţu în nas – şi doar erau nepoţii viteji °r de altă dată, însă, vorba lui Miron Costin: „Nu stau ve mi l e sub oameni, ci bieţii oameni sub vremuri”.

Într-o zi, în două, în trei zile, Bucureştii să nu mai rămaseră pe străzile-i pustii decât doar

278

coatele goale, cei pe care norocoşii îi dispreţuiesc, îi uita, şi care-şi fac deci singuri legile, singuri Dreptatea, singuri idolii.

Să se în ordonat o astfel de retragere, niciodată nu s-ar fi putut înfăptui.

*Dar frica cea de om, iată a isprâvtt-o*!
*Frică de om, nu alt, cu toţii am privit-o*!
*Aleargă care-ntâi să jugă mai-nainie*.
*Se grămădesc şi fug, dă unul peste alini*.
*Ca cei înfurtunaţi ce dobândesc uscatul*
*Aşa le pare lor din Bucureşti să iasă*.
*C-atuncea sunt scăpaţi, nimic nu le mai pasa*
*Dar întreabă-i te rog, oare cine-i goneşte*
*De fug şi lasă tot*?...
*Ei bine... aţi ieşit... dar trageţi la cetate*? *Afară nu e alt* decât *pustietate*! apoi *unde gândiţi a vă putea ascunde*? *Tăceţi, o ticăloşi, că nu ştiţi a-mi răspunde*!

Dar nu ştiu cum, parcă Zilot Românul ne-ar vorbi în versurile sale despre lucruri pe care le cunoaştem, despre lucruri pe care le-am mai auzit, le-am mai văzut, le-am trăit şi noi odată... Ce veche e lumea asta!... E viitoarea de mai dăunăzi, spaima omenirii în anii marelui război este exodul Bucureştilor din toamna 1916!

Iată, să facem saltul peste veac: „... Locomotiva fluieră, vagoanele se smucesc şi trenul porneşte. Zece ceasuri de la Adjud până la Mărăşeşti, şi încă zece ceasuri

în gară, până prindem trenul de Galaţi. Dar toate acestea nu erau nimic! Acum abia începea dezvăluirea dureroasei realităţi, cu atât mai dureroasă cu cât nu ne mai privea pe noi, cei care veneam de pe front, ci pe întregul, bietul, oropsitul nostru de neam! Toată durerea trecutului românesc reînv a se iar. Oltenia şi Muntenia cuprinsă de duşmanii noş-jri dintotdeauna: ungurii şi turcii, şi de inamicii cei noi, Jigării şi germanii. Iar pe drumurile Moldovei mişunau tovarăşii pravoslavnicului ţar, purtând într-înşii obraznica a popoarelor mari faţă de cele mici şi – de pe – i – germenele anarhiei. Iar printre furgoanele şi caii!? r căzăceşti se amestecau căruţele bieţilor noştri fugari… tară în bejănie! Care pline cu ce bruma apucaseră să arce bieţii oameni în ele. Bătrâni, copii, ţărani şi târgo fugeau de puhoiul duşman. Trenurile îmbâcsite şi şo – ele pline: automobile, trăsuri cu cai şi care cu boi; şi

279

câţi nu s-au dus pe jos, şi câţi nu au rămas pe margine de şanţ! Venind de pe front credeam că vom găsi un loc de odihnă undeva, dar am văzut că întreaga tară e în raz-boi, spaima şi groaza în toate sufletele… E grozav ce se petrece în ţară. Bejănia aceasta ne rupe inimă, că noi suntem bărbaţi meniţi de soarta să ducem greul, dar că văzând cum se chinuiesc bieţii copii şi cuconiţele bălaie, stăm de ne întrebăm care este şi al cui este păcatul pe care-l ispăşeşte neamul românesc” (C. Gane. *Prin viroage şi coclauri*).

Singure s-au întors filele prea repede peste istoria ţării.

Zilote, cronicar poet, arată-ne tu deosebirea dintre cele două bejănii, şi de-a fost vreuna, şi care.

*Toţi într-un glas strigau*: *„Haideţi, haideţi mai tare*
*Nu staţi ci tuşi de cât, căci e nevoie tare mare*.
Să *ne scăpăm deci tute nevestele*, *copiii*, *j*
*Să nu cădem şi robi în mit ni le urgiei*! $
*Mai îndemnaţi, copii, să câştigăm scăpare*”. <; *Dar unde poţi pe munţi cu carul să mergi tare*?
*Vedeai oameni cinstiţi*, *ajunşi la bătrâneţe*, *De frică*

*munţi urcând, ca-n cete tinereţe, Uneori, şi-ajungând cu biata lor spinare să-mpângă cât şi care la vreun urcuş mai tare.*

*Iar cei bătrâni, adică slăbănogiţi cu totul.*

*Trei-patru-U suia, pe sus, cum duce mortul.*

*Iar bietele muieri – cucoane, sau mai proaste – De multă osteneală căzuseră pe coaste*

*Ne mai puţind urca; iar vai de cele grele*

*Şi de lehuze, vai, în zilele acele!*

*Care, căruţe, butci, pe drum stau înţesate.*

*Şi drumu-i strâmt ca-n munte, şi unde la vreo parte*

*Era vreun loc, pe-acolo mergeau înghesuite.*

*Când şi când auzeai: „Vai nouă, ce ispite!]*

*Încet, că-mi prăpădeşti copilul, vai de mine!”*

*Deci dar într-acest chip, cu acest fel de năcazuri, j*

*Mergând din loc în loc, fără a băga de seama!;*

*Şi fără a mai gândi, ne-am pomenit prin vamă… Frica nu ne lăsa nici acolo în pace Şt mare zor ne-a dat să facem ce vom face*

*Năuntru să intrăm în ţara cea nemţească;*

*Ca inima de griji să ni se odihnească.*

*Aşadar prea puţini mai rămânând în ţară,*

*Cei mai mulţi au ieşit, plângând, din, ea afară. Unii pe la Braşov, alţii prin altă parte, Cei mai mulţi din boieri la Sibiu în cetate.*

Dar toată această jalnică întâmplare se isprăveşte cu o parte hazlie, căci

*În Bucureşti viind Hassan Paşa Bat rinul Şt Trestenic Zade, Râsetului stăpânul.*

Pasvanoglu nu îndrăzni să înfrunte oastea acestora şi-şi făcu de la Olt calea întoarsă peste Dunăre, la Vidin. Fugise tot oraşul degeaba şi degeaba fugise şi Vodă, care din Braşov merse întins la Petrograd, de unde ieşi şi vorba – fiind foarte bine primit de ţar – că fusese o înţelegere mai dinainte între Mihai Şuţu şi Petru al II-lea

Dar că lucrul acesta nu poate fi adevărat o dovedeşte faptul că 6 luni mai târziu Mihai Vodă se întoarse cu toată familia lui la Constantinopol. Acolo şi muri, în chiar anul

următor, 1803.

Fiul său, „vasul cel rău” de beizadea Grigore, a fost tatăl lui Mihai Vodă Şuţu al II-lea, cel de pe urmă Domn fanariot din Moldova.

Dar întrucât scaunul din Bucureşti, după fuga lui Mihai Vodă I, a fost ocupat de un nepot al acestuia, Alexandru Nicolae Şuţu, pentru a nu întrerupe şirul povestirii, vom vorbi mai întâi de acest nou Domn, de familia, de nevasta şi de copiii lui.

DOAMNA EUFROSINA A LUI ALEXANDRU VODĂ ŞI DOMNIŢELE EI

ama mea era cea mai bună femeie din lume. La Arnăut-Chioi, unde locuia, lumea îi zicea Sfânta Eufrosina.

Iată vorbele unui fiu despre maică-sa. Fiul era beizadea Nicolae Şuţu, iar mama Doamna Euârosina. Pietatea îiiască fiind un lucru foarte frumos, simţămintele lui beizadea Nicolae îi fac Sui însuşi o deosebită cinste, fără a putea totuşi să facă şi pe alţii să creadă, că n-a mai fost cândva în lume o femeie mai bună decât Doamna Eufrosina Şuţu.

Fiul mai spune despre maică-sa că era „conştiincioasă, plină de abnegaţie, credincioasă fără a îi superstiţioasă, că nenorocirea o găsea resemnată, iar fericirea nu-i atingea nici modestia, nici bunăvoinţa firii sale blânde şi nici liniştea înfăţişării ei”.

Aceste calităţi sunt în tot cazul mai pozitiv exprimate, şi se poate ca Doamna lui Alexandru Vodă să le şi fi avut, întrucât ştim de ea un lucru sigur, anume că era foarte curajoasă, după cum vom vedea îndată, iar curajul este fără îndoială izvorul multor virtuţi.

Eufrosina Şuţu era fata lui Alexandru Vodă Callimachi şi a domniţei Ruxandei Ghica. Căsătoria ei, după cum am văzut mai sus, a însemnat împăcarea neamului Callimachi cu a Suţeştilor, neamuri certate de când cu în doita moarte a lui Grigore Vodă (fratele lui Alexandrii Callimachi) şi a dragomanului Nicolae (tatăl lui Alexandru Şuţu).

Nunta domniţei Eufrosina avu loc în 1795, adică în

chiar anul când tatăl ei se urcă în scaunul*Moldovei. E & *e* presupus că serbările cununiei au fost făcute la Constantinopol, în luna mai (odată cu acele ale investiturii}! deoarece în iunie Callimachi plecă la Iaşi împreună CLL toată familia lui, printre care aflăm şi pe domniţa Eufr?" şina cu soţul ci Alexandru".

282)

r

Acolo, în Moldova, noii căsătoriţi duseră în sânul familiei un trai liniştit de oameni tineri care se iubesc şi a căror grijă de căpetenie era sporirea neamului şutesc, între 1795 şi 1799, timpul cât ţinu domnia lui Alexandru Cailimachi, ei avură patru copii – unul pe an – născuţi toţi la Iaşi, din care însă cei doi mai mari muriră copii, în vârstă de un an şi de trei. Întorşi la Constantinopol după mazilirea de bunăvoie a lui Cailimachi, fecunditatea Eufrosinei nu se dezminţi până la bătrâneţe (cei din urmă copil îl născu în 1817, după douăzeci şi doi de ani de căsătorie).

Dar activitatea lui Alexandru Şuţu nu se mărgini la aceste îndeletniciri familiare, în furnicarul Stambulului unelti şi el, alături de atâţia alţi fanarioţi, în scopul de a ajunge Domn. Ginerele fostului Voievod al Moldovei Alexandru Cailimachi şi nepotul de frate al actualului Voievod al Ţării Româneşti Mihai Şuţu, Alexandru, care era acum un om de 40 de ani bătuţi, nu se putea lăsa mai prejos decât rudele sale. El era foarte ambiţios şi avea de altfel mult mai multă inteligenţă decât unchiul său Mihai Vodă.

În ISOO – un an deci după mazilirea socrului – fu numit Domn al Moldovei.

„Tatăl meu era grăbit de-a pleca la Iaşi", zice beizadea Nicolae în memoriile sale.

Graba aceasta îl făcu să plece – cu Doamna Eufrosina, cu beizadea Nicolae (care avea 2 ani) şi cu domniţa Ralii (care n-avea decât unul) – îndată după investitură, deşi obiceiul cerea ca plecarea să aibă loc o lună mai târziu şi deşi i se spusese că drumurile Rumeliei sunt pline

de hoţi. Ba ştia chiar că un anume Cara-Feize îi pândea caravana pentru a o prăda... Nevoind însă să-şi amine plecarea, el hotărî să pornească pe mare, închinând în acest scop câteva mici corăbii, care urmau să meargă de-a lungul coastei până la gurile Dunării şi de-acolo la Galaţi.

Porniră cu toţii, în vara anului 1800, pe-un cer senin. Dar Marea Neagră e cu toane; e chiar uneori mai răutăcioasă decât toate celelalte mări, afară poate de Canalul Mânecii, care-i ţine isonul. Pe la mijloc de drum cerul se întunecă, începu vântul să bată şi marea se umflă.

*f –, i**

Corăbiile domneşti trăgeau la mal de câte ori furtuna ameninţa să le înghită. Pe plaje singuratice se ridicau lor" turi în care se adăposteau simandicoasele feţe fana-i °te şi în jurul cărora, noaptea, nici nu îndrăzneau să

283

aprindă focul de frica hoţilor care i-ar putea urmări. Şi totuşi, *într-o zi*, pe când se odihneau cu toţii în corturile lor, un om, trimis de nu se ştie cine, veni în goană să le spună ca groaznicul Cara-Feize le dăduse de urmă şi că sosea cu oamenii lui ca să-i prade. Prins între două pericole, al hoţilor de pe uscat şi al furtunii de pe mare, Alexandru Vodă nu ştia ce hotărâre să ia, căci amândouă i se păreau deopotrivă de nimicitoare. Şi cum stătea ne-hotărât pe malul Pontului zis Euxin, Doamna Euârosina îşi luă copiii amândoi în braţe şi sări pe puntea uneia din corăbii, pe care silit fu şi Vodă s-o urmeze. La câţiva metri abia de mai, un val uriaş acoperi micul vas de rămaseră toţi cei de pe ţărm înmărmuriţi, siguri fiind ca el b-a scuiundat. Dar după câteva clipe corabia se arătă, săltăreaţă, în capul celui val... Domnul Moldovei şi vajnica sa nevastă sosiră teferi ia Galaţi, pe când dincolo, lângă Varna, Cara-Feize fluiera doar a pagubă.

„Cum a venit Alexandru Şuţu în Iaşi", zice Manolachi Drăghici, „au apucat frânele cârmuirii cu mare înţelepciune şi blândeţe". Poarta pare a fi fost mulţumită de noul Voievod, deoarece un an mai târziu, după fuga lui Mihai Şuţu din Muntenia, ea numi pe Vodă Alexandru

Domn în amândouă principatele, lucru care nu se mai întâmplase în ţările noastre niciodată sub fanarioţi, decât doar sub Mavroyeni, când însă Voievodul ambelor ţări nu domnea de fapt în niciuna din două.

Alexandru Şuţu, cum primi firmanul de confirmare a domniei muntenc, porni pe dată la Bucureşti.

El nu putu însă rămâne acolo decât trei luni, din iunie până în septembrie, fiindcă Curtea din Petrograd, acum aproape stăpână pe situaţie, impuse Porţii mazilirea sa din amândouă principate, numindu-se în locul lui pe Constantin Ipsilanti la Bucureşti şi pe Alexandru Moruzi ia Iaşi.

Aşadar, după mai puţin de doi ani de măriri, Vodă Alexandru îşi luă soţia şi copiii şi se întoarse la Constantinopoi. În veşnicu-i neastâmpăr, el unelti mai de zor decât oricând în vederea recăpătării domniei uneia din ţările româneşti, sforţări care, la sfârşitul anului 1806, fură încununate cu izbândă. Numit Domn al Munteniei, el pleca, ca şi întâia dată fără întârziere, înspre malurile Dunării, pe care nu le putu trece, fiindcă tocmai când sosi el acolo izbucni noul război ruso-turc. Armatele moscovite ocu; când amândouă principatele – pe care trebuia să nu le mai evacueze decât în 1812 în schimbul raptului Basarabiei”.

284

Alexandrii Şuţu rămase în tot timpul acestui lung război în lagărul turcesc.

În timpul acesta, Doamna Eufrosina aştepta, îndurerată sau resemnată, sfârşitul calvarului unei singurătăţi pe care însă şase copii o umpleau totuşi îndeajuns. [Creşterea pe care se pricepu această femeie să o dea co – piilor el fu, din două puncte de vedere, bună. Căci pe de o parte ea îngriji de educaţia şi de învăţătura lor, iar pe de alta lăsa copiilor cea mai deplină libertate în ceasurile lor de joacă, fără a exercita un prea strâns control asupra timpului întrebuinţat şi a tovarăşilor de petrecere, ceea ce dă copilului, mai (îrzin în viaţă, o îndemânare care lipseşte celor care au trăit de mici în

fustele mamei.

Când, după încheierea păcii din 1812, Şuţu se întoarse la Constantine pol şi Doamna Eufrosina îi arătă copiii, după 6 ani de lipsă de acasă, el fu aproape să nu-i mai cunoască.

Alexandru Şuţu avea atunci 54 de ani şi Doamnă-sa vreo 42; beizadea Nicolae, cel mai mare din copii, era de 34 şi beizadea Dimitru, cel mai mic, abia de 5 ani. Viaţa acestor copii ne-a fost arătata, cu unele amănunte pline de farmec, de Nicolae Şuţu în amintirile sale. El ne istoriseşte că frumoasa lor locuinţă de ia Arnăut-Chioi fu distrusă de flăcări scurtă vreme după întoarcerea tatălui lor din război, ceea ce-i sili să se mute cu toţii în casă, foarte încăpătoare, a unui văr primar de-al lui Vodă Alexandru, Costachi Soutzo, zis Kebap, care era situată în aceeaşi localitate însă în marginea opusă. Costachi Şuţu nu mai trăia pe atunci, iar nevasta lui, care-şi pierduse minţile, fusese închisa într-o mănăstire. În casă locuiau deci numai copiii lor, în număr de 9, sub paza şi epitropia dascălului Gheorghe Serrius. Când se mută acolo familia lui Vodă Alexandru, din 9 copii se făcură 10 (căci se mai născuse în 1813 micuţul Grigore). Cel mai mare din toţi era Dumitrachi, fiul lui Costachi Kebap, care având 22 de ani nu catadicsea fireşte să se j-ace cu verii lui mai mici, dar care binevoia, ceva cam i-ea des, să le dea nişte picioare undeva, care-l duşmăni toată şleahta micilor fraţi şi veri. Aceştia puseră deci într-o zi la cale o răzbunare, care izbuti încă mult mai bine Cecât chibzuiseră ei.

Casele grecilor din Constantinopol, unele din lemn, tele din zidărie, nişte hardughii cu câte 30 – 40 de ca-016 re, deseori goale, erau foarte asemănătoare cu vechile L3 se. româneşti din acele vremuri. Etajul de deasupra

285

(la care ajungeai printr-o tindă în care era scara) avea odăi mân, înalte şi luminoase, care erau saloanele de primire şi iatacurile stâpâriilor şi ale copiilor, când erau ei mici. Etajul de dedesubt – parterul – era mai jos de tavan, mai întunecos, şi încăperile lui serveau de sufragerii,

cămări, odăi de logofeţi, feciori, fete în casă, etc. Tot acolo jos locuiau băieţii când se făceau mari, precum şi dascălii lor.

Dumitrachi Şuţu, flăcău bun de însurat, avea deci camera lui jos, într-un colţ, peste drum de-a profesorului Serrius. Dracii de plozi se apucară într-o seară, pe când nu era acesta acasă, să-i ascundă calpacul sub plapomă, pentru ca să şi-l turtească Dumitrachi când s-o aşeza în pat.

Sosit noaptea târziu în camera sa, tânărul trase zăvorul ia uşă, se dezbrăca, stinse luminarea şi se aşează să se culce; dar abia îi atinseră picioarele calpacul umflat şi păros3J că, închipuindu-şi că i s-a furişat în pat cine ştie ce dihanie, sări împuşcat în picioare, înfăşurând animalul cu pătura bine strânsă împregurul lui, spre a-l împiedica să se mişte. Cu o mână îl ţinea şi cu cealaltă îi căra ia pumni cu nemiluita. Calpacul, elastic, se turtea şi sărea iar la loc, ca o minge, pielea lui lăsând să se audă şi un geamăt înfundat, care-l convingea pe Dumitrachi şi mai mult că ţinea în mână vreo dihanie apocaliptică. Obosit de luptă şi văzând că animalul nu moare, viteazul tânăr începu să strige după ajutor. Dascălul Serrius de peste drum, auzind chemările elevului său, dădu năvală la uşă, pe care o găsi încuiată:

— «Dar ce este, în numele lui Dumnezeu?»

— «Un animal în patul meu! Nu-l pot dovedi!»

— «Deschide uşa!»

— «Nu pot. îl ţin înfăşurat în plapomă. Sparge uşa, repede!»

Uşa fu spartă, luminările aprinse… Feciorii alergaseră din toate părţile, înconjurând patul, ridicând plaporna… încet, încetinel… până dădură de calpacul turtit, de într-adevăr nu se mai ştia ori este calpac, ori dihanie!

Dumitrachi Şuţu, care muri opt ani mai târziu în Eterie, mulţumi fraţilor şi verilor săi de ruşinea ce i-o făcuseră prin noi şi zdravene picioare date unde li se cuvenea.

Dar picioarele sau pumnii nu împiedicau pe mice6 beizadele, constituite în bandă, să urmeze cu şolticarin6 lor oriunde găseau prilejul să facă ceva ingenios sa11 inedit. Ba era pescuitul în locuri oprite, ba vânăton *Ţ* păsări în grădini străine, ba mici furtun chiar, căci vârsta lor nici etica, nici ighemonicu! nu le erau cunoscute. Una din plăcerile lor era să ciordească struguri din via, foarte mare, ce se întindea în spatele casei lor, dar care era arendată unui albanez, bun paznic al averii sale. Toate şmecheriile din lume le întrebuinţau copiii spre a înşela paza vierului. Era într-un an un strugure mare cât cinci pumni, chiar lângă coliba albanezului, şi de „care avea acesta grijă ca de ochii din cap. Dar dracii de beizadele se sfătuiră să i-l umfle. Şi astfel într-o zi merseră vreo şase din ei acolo şi începură să facă fel de fel de salturi şi ţie ţopăituri pentru a arăta ce sprinteni sunt. Vierul, om cu ambiţia lui, spuse copiilor că, deşi bătrân, nu se lasă bătut de zece ca ei şi, pentru a le face pe dată do-\adă, se caţără pe craca unui copac, spânzurându-se de picioare cu capul în jos. Nu bine văzură copiii pe albanez în această postură, că-i şi furară strugurele, alergând apoi din răsputeri până afară din vie…

Petrecerile acestea ştrengăreşti erau ale băieţilor; fetele aveau pe ale lor, mai potrivite cu sexul, cu vârsta şi cu rangul unor domniţe. Sub o mai aspră priveghere a Doamnei Eufrosina, ele învăţau carte, gospodărie, pictură, muzică şi dans. Arta coregrafică era pentru fetele lui Vodă Alexandru o adevărată desfătare, împreună cu verde lor Suţu-Kebap şi cu fetele lui Aristarchi, care locuiau în casa de peste drum, ele făceau dese întruniri, seara mai ales, cântând şi jucând împreună. De cu ziuă îşi făceau de la ferestrele unei case la ferestrele celeilalte semne anume de-ale lor – un alfabet convenţional născocit de ele – pentru a-şi da întâlnire după asfinţitul soarelui, fireşte că şi împreună cu verişorii, căci petrecere fără cavaleri era treabă turcească, nu creştinească.

E de presupus că de când e lumea lume, firea omenească a rămas, în esenţa ei, aceeaşi. Iată pe

fetişcanele acestea constantinopolitane, făcându-şi, în anii dintâi ai veacului trecut, între ele sau cu băieţii, semne muţeşti pe la geamuri, cum îşi mai fac şi astăzi fetele şi cum şi le-o fi făcut şi la Saint-Cyr sub doamna de Maintenon, sau în alte ţări şi în alte timpuri a căror amintire s-a şters.

Tinerii aceştia, cum e şi firesc, se plăceau, unii pe ahn. Nicolae Aristarchi – care va ajunge mai târziu mare ogofăt al patriarhiei şi capuchihaie al Domnului Munteniei – era de-o vârsta cu Nicolae Şuţu şi pare a fi plăcut domniţei Ralu. Sora lui plăcea lui beizadea Nicolaehi. 9, găsea «frumoasă, precoce şi cu ochii focoşi în care scânteau licăririle soarelui oriental»... Vorbele acestea spun



multe... Cm d se întruneau cu toţii seara împreună, ei se apucau, la lumina câtorva luminări, să danseze «Sară muzică», sau cel mult în sunetul foarte domol al unei vioare în surdină, fiindcă ghiaurii nu aveau voie să petreacă în capitala sultanilor osmanlâi. Totuşi, într-o seară călduroasă de vară, ei lăsară deschise geamurile ferestrelor care dădeau pe Bosfor şi, deşi dansau fără muzică la lumi na unei singure luminări, întâmplarea făcu să treacă pe acolo, în caicu-i cu şase rame, marele Bostangi-Başa, şeful poliţiei din Stambul. Cum văzu acesta ca într-o casă de creştini par a petrece, noaptea, nişte oameni spuse barcagiilor să tragă la mal şi chemând pe bostangiul locului îi porunci să aducă a doua zi la poliţia din Starn-bul pe proprietarul acelei case, în care îndrăzniseră nişte copii să danseze. Bostangiul, închinându-se până la pământ, spuse paşalei că legea nu-i îngăduie să aresteze pe-un bei, fost Voievod al Kara-Iflacului (Ţara Românească).

Dar dacă de data aceasta lucrurile se întoarseră spre binele tinerilor, de multe alte ori ei, ca toţi creştinii din Stambul, erau supuşi la cele mai înjositoare batjocuri ai celor mai nespălaţi dintre turci.

Casa lui Duri-Zade, mahomedan înâumurat dar

sărăcit, era şi ea în apropierea locuinţei lui Suâu, Fiul turcului era de-o vârstă cu beizadea Nicolae şi cu fiul bogatului negustor armean Duzoglu. Tânărului Duri îi era necaz pe amândoi, fiindcă, deşi ghiauri, unul era fecior de Domn, iar celălalt avea cai şi haine şi inele mai frumoase decât ale sale. Întâlnindu-i deci într-o zi într-una din străzile acele înguste cum sunt ele la Constantinopol – Duri-Zade fiind calare pe singura mârţoaga pe care o mai avea, iar Şuţu şi Duzoglu mergând din întâmplare pe jos – ci îşi îndreptă gloaba înspre ei, făcându-se că nu-i vede. Băieţii se lipiră de zid, dar turcul îi strânse între burta calului şi pietrele gardului, gata să-i strivească... Şi creştinii trebuiră sa tacă... şi astfel de lucruri se repetau zilnic, pretutindeni, pe străzile oraşului şi în tot cuprinsul imperiului.

Stavrachi Aristarchi, tatăl copiilor de care am vorb: mai sus, fusese trimis într-o zi cu o treabă la Alexan dru Vodă într-o mahala îndepărtată a Stambulului, acol unde intoleranţa mahomedană era la culme. Nişte pui (turci se luară după el, aruncându-i cu bulgări de zăpad în care puseseră pietre. Grecul o luă la goană până l casa la care avea treabă şi, ajungând acolo, începu *f* bată tare în uşă ca să i se deschidă, însă portarul, or

288

pţnd uşa şi văzându-l pe ghiaur încleştat, o închise repede far, lăsându-l pe Aristarchi câteva minute prada copiilor care-şi băteau joc de el...

Şi acestea erau floare la ureche, pe lângă alte întâmplări, când pentru vreo toană rea a vreunui musulman oarecare, intra sărăcia şi moartea în casa necredincioşilor. Astfel, pe când se afla Alexandru Şuţu în lagărul turcesc pe malul Dunării, el trimise într-o zi la Constantinopol pe o rudă de a sa, Alecu Vlahuţi, cu o importantă misiune către Poartă. Vlahuţi, care lipsise mai mulţi ani din capitală, nu ştia că la Buiuc-Dere şi la Therapia – tocmai a Buiuc-Dere şi la Therapia – portul saricului era oprit pentru creştini40. Aflându-se deci în această din urma localitate, la el acasă, stătea într-o

dimineaţă cu saricul pe cap la fereastră şi trăgea din ciubuc. Nişte galeongii trecură pe acolo şi-l zăriră. Fără vorbă multă tânărul Alecu, logodit abia de-o săptămână, fu scos din casă şi dus în faţa lui capudan-paşa, care când i se spuse crima pe care o făptuise grecul – mai ales că turcul nu-şi băuse încă cafeaua şi era deci morocănos – puse să i se taie capul, acolo pe loc.

Grozăviile aceste aveau răsunet în sufletele grecilor. Până să vină însă Romaica4, ei se mângâiau de relele ce sufereau de la cei mai tari prin relele ce făceau celor mai slabi decât ei. Aceştia erau evreii persecutaţi, batjocori!, luaţi în râs de-o lume întreagă, chiar de turci care-i priveau ca mai râioşi, încă decât creştinii. Când se întâlnea un grec cu un evreu îi întorcea înzecit relele ce pătimise de la turci.

Iată, cum era, pe scurt, traiul strănepoţilor lui Pericies şi ai lui Justinian, în anii 1810 – 20, în locul în care timp de o mie de ani fuseseră ei stăpâni peste Bizanţ şi peste tot orientul.

La noi în ţară porunceau însă ei… dar încă foarte scurtă vreme, căci dacă Eteria le aduse lor Romaica, apoi nouă ne aduse pe Tudor cu pandurii săi şi cu redeşteptarea simţământului naţional.

Vara anului 1817 familiile Şuţu şi Aristarchi o petrecură în insula Halki, la mănăstirea Maicii Domnului. «Aerul îmbălsămat pe care-l respirau, libertatea de care bucurau, locurile încântătoare pe care le întâlneau, şederea acolo încântătoare», spune, după vreo 50

ani, Nicolae Şuţu, care, bătrân fiind, nu putea uita ce se desfăşura acolo de pe culmea munteluii Treimi: înspre miazănoapte Bizanţul de două ori desenat, pe cerul albastru şi pe luciul mării, cu petalele.

19 Comanda» 90 289

*m* tunurile şi minaretele sale întretăiate de siluetele corăbiilor de pe maluri, la apus Tracia care se pierdea în zare la răsărit Asia, fantasmagorică şi luxuriantă, şi ia miazăzi marea, cea care părea fără se sfârşit şi în capătul căreia se zăreau totuşi două! îmbi de pământ care păreau

a se! m. preună: Dardanelele!

Acolo, în acest decor, tomnatica dar încă fecunda Doamnă Eufrosina avu pe cel din urmă copil al ei, domniţa Maria, care făcu pe mamă-sa să sufere 36 de ore până se hotărî să vadă lumina zilei, a unei vieţi care-i va fi foarte scurtă. Tot acolo pare să se fi născut romanul de dragoste dintre domniţa Ruxanda, Fata de 16 ani, şi Manolachi Aristarchi, cel cu care iarna dansase la Arnăut-Chioi, vara se plimba pe cărările înflorite ale insulei Halki, şi care în curând îi va fi bărbat.

La începutul lui octombrie se întoarseră cu toţii la Constantine pol, unde petrecură încă un singur an în casa cea mare din Arnăut-Chioi, un singur an şi cel din urmă din viaţa lor a tuturor, căci soarta îi va împrăştia pe toţi, pe unii în ceea lume, pe alţii în cele patru colţuri ale pământului, dar niciodată niciunul nu se va mai întoarce «acasă».

Totuşi, când plecară, ce bucurie în sufletele lor şi ce de nădejdi; căci Alexandru Şuţu era acum din nou Voievod al Ţării Româneşti. Pe la sfârşitul anului 1818, după fuga lui Caradja din Bucureşti, Poarta îi numise Domn, decretând în acelaşi timp vestitul «canun-name» (regulament) prin care se stabilea că domniile ţărilor dunărene nu vor mai putea îi date în viitor decât la patru familii fanariote: a lui Alexandru Şuţu, a lui Mihai Şuţu, a lui Scarlat Callimachi şi a Moruzeştilor (cu excluderea ramurii lui beizadea Constantin).

«M-am întrebat întotdeauna, spune Nicolae Şuţu, cum de-o putut tatăl meu să-şi facă iluzie despre trăinicia unui atare act, şi cura de n-a văzut că era tot atât de uşor peni.ru cel diniâi individ în voia vegheată a turcilor de a distruge opera meditaţiilor sale, pe cât îi fusese lui cu putinţă de a o înfăptui în drept. Şi în adevăr ca acest teguiarnent a şi fost înghiţit doi ani mai târziu, de vârtejul levoluţiei greceşti».

Se vede aşadar, din aceste v orice ale lui beizadea nr. colac, că vestitul dar efemerul regulament fusese opera l-ai Alexandru Şuţu, carele de alticl, după cum vom vedea, mi

credea sau nu voia să creadă în apropiata zi a Eterici înfrucât membrii celor trei familii dintâi erau strâns le”.

290

găti între ei, Mihai Şuţu, fiind nepotul lui Alexandru (fiul vărului său primar) şi Scarlat Callimachi fiind cumnatul său (fratele Doamnei Eufrosina), Vodă Alexandru se gândi să-şi apropie şi neamul moruzesc, pentru a înfiinţa astfel un «trust» de familie în vederea exploatării ţărilor române. Ca atare, înainte de a părăsi Ţangradul, el logodi pe fata lui mai mare, domniţa Rasu (era de 19 ani) cu beizadea Nicolae Moruzi, fiul fostului Voievod Alexandru Moruzi.

Logodna şi investitura se făcură cam în aceeaşi vreme şi cum fură gata amândouă, în toiul iernii, înainte de Clăeiun, Alexandru Şuţu porni cu toată numeroasa sa familie înspre malurile Dunării.

La Bucureşti boierii se întruniseră după fuga lui Caradja şi, cerând Domn pământean, propuseră ca Voievod pe bătrânul ban Pârscoveanu din Craiova. Dar această îndrăzneală de-a veni din nou la vechiurile obiceiuri din bătrâni nici nu fu băgată în seamă de Poartă. Când ajunse deci Şuţu la Giurgiu, Pârscoveanu plecă din nou în Oltenia, iar boierii, amărâţi dar făţarnici, veniră să ureze Domnului Alexandru bun sosit în ţară şi să-i arate «bucuria lor» de a-l vedea iar printre ei

Prima grijă a administraţiei lui Şuţu Eu controlul «ţurţurilor lui Caradja», a doua fu de-a călca repede pe un i îne le celui pe care-l controla. Şi între timp începu căpătuirea copiilor, care de altfel fu lăsată mai mult în seama Doamnei Eufrosina.

Această femeie, pe care o pândeau nenorocirile întâmplărilor viitoare şi care pierduse în tinereţe doi copii, cei doi mai mari, avu durerea să piardă acum şi pe cel mai mic din toţi, domniţa Maria cea născuta în 1817 la Halki. Se zice că sui t în lume mâini norocoase la botez şi alte nenorocoase. Mâna Doamnei Ruxanda Callirnachi, mama Doamnei Eufrosina, era din cele fără noroc. Pe această din urmă copilă o botezase ea, precum şi pe fata cea mai mare

Ralii. Maria muri în 1820, la vârsta de trei ani, iar Ralu îşi strică logodna cu beizadea Niculachi Moruzi, fie din pricina neînţelegerilor dintre neamurile Moruzi şi Şuţu, fie din cauză că tânărul avea «o purtare uşuratică, ce nu prevesteau destinele pe care socnil său le visase pentru el» – Tânăra domniţă va rămâne muită vreme nemăritată, fiind o fată vrednică şi bună, care va avea toată viaţa grija de mamă-sa şi care, chiar când se va mărita, va face Pasul acesta, după cum vom vedea, mai mult pentru a 'alesni traiul iubitei sale maici.

291

De altfel, Doamna Eufrosina pare a fi fost în adevăr femeia pe care o descrie fiul ei – dacă nu chiar «o sfântă» dar în tot cazul o fire blândă şi înţelegătoare. Astfel, pe îiică-sa Ruxanda, cea îndrăgostită de tânărul Manoil Arghiropol, o mărită cu acest prieten al casei, fără a-i precupeţi fericirea faţă de avantajele ce ar fi putut trage ea însăşi printr-o căsătorie mai strălucită pe care ar fi putut-o face domniţa Ruxanda. O atare «căsătorie de convenienţă» o făcu însă beizadea Nicolae, luând de soţie pe Ecaterina Cantacuzino din Moldova, care primi la nuntă o zestre menită să scoată din sărăcie, dacă nu tot neamul şutesc, dar în tot cazul pe Nicolae şi pe numeroşii copii ce va avea.

«Cei doi ani de domnie a tatălui meu», zice acelaşi Nicolae în amintirile sale, «nu mi-au rămas întipărite în minte decât prea puţin. Ne bucuram de prezent ca şi cum ziua de mâine ar fi fost în stăpânirea noastră».

Ce pline de înţeles sunt vorbele acestea, ce bine arată ele neprevederea celor care, când le zâmbeşte norocul, nu se mai gândesc la nimic alta decât la exploatarea clipelor de fericire pe care. Se cred veşnice.

Totuşi în timpul acesta, prevestind viitorul apropiat, pârâiau încheieturile revoluţiei.

Rădăcinile ei erau adânci. De altfel, răscoala asta prezenta trei laturi cu totul deosebite una de alta, care n-au avut decât un punct comun: schimbarea ordinii stabilite a lucrurilor.

Mai întâi era deci Eteria, o mişcare politică de liberare a grecilor de sub dominaţia turcească, şi care se deosebea, după cum e vădit, de celelalte două mişcări, cea naţională a boierilor şi cea socială a pandurilor.

Să ne oprim întâi la Eteria, care a dezlănţuit de fapt revoluţia.

Eteria îşi avea originea, pur politică, dacă nu de la cucerirea Bizanţului – căci ar însemna a merge prea departe – dar în tot cazul de la începutul veacului al XVIII-lea, când s-a redeşteptat conştiinţa elenă dintr-un îndoit motiv: mai întâi din sforţările moscovite ale lui Petru cel Mare şi a le Era te cinci a III-a de a recuceri pentru creştinătate Constantinopolul, ceea ce deschise grecilor ochii asupra posibilităţii unei eliberări a lor, şi al doilea din faptul că fanarioţii, ajungând a stăpâni ţările noastre, capă tară prin faptul acesta mai multă încredere în puterile lor decât mai înainte, când singura lor ambiţie fusese îmbogăţită prin negoţ.

292

Fanarioţii aceştia, care erau îndeobşte oameni deştepţi, cultivaţi şi şireţi, şi care ca dragomani şi ca Domni erau cunoscători ai diplomaţiei europene, înţeleseră desigur ca forţările Moscovei de a cuceri Constantinopolul (nu pentru creşt4 nătate, după cum ziceau, ci pentru ei, care aveau nevoie de Bizanţ pentru a stăpâni Dardanelele şi a domina mările) înţeleseră sau presimţiseră ca sforţările acestora vor fi zadarnice. Dar ceea ce ştiau că nu vor ajunge a [ace ruşii, fiindcă mai avea şi Europa o vorbă de spus în această chestiune, nădăjduiau că cu timpul vor putea-o realiza ei – nu cucerirea Bizanţului (deşi s-au gândit şi la aceasta, fireşte că într-un viitor mai îndepărtat), dar deocamdată cel puţin recucerirea libertăţii lor. Pentru a ajunge la slăbirea puterii otomanilor, al cărei declin se arăta de altfel de la Pacea de la Karlowitz (1699), slăbire care nu putea decât să înlesnească realizarea scopului lor, grecii vedeau cu cea mai mare plăcere dezlănţuindu-se războaiele ruso-turce, care se isprăveau întotdeauna cu păci din ce în ce mai înjositoare pentru

Poartă. Se bucurau de asemenea de orice tulburări interne – Pasvantoglu pe Dunăre, Ali Paşa în Macedonia, mamelucii lui Mahmed AH în Egipt, vahabiţii în Arabia – şi cu atât mai mult de mişcările autonomiste ale populaţiunilor subjugate – Muntenegro, sârbii lui Kara-Gheorghe şi ai lui Milos Obrenovici. În limitele posibilităţilor for fanarioţii ajutau cât puteau pe duşmanii Porţii, prin uneltiri cu ruşii, prin pasivitate uneori, alteori prin sfaturi sau chiar prin sume de bani date răzvrătiţilor. Dar dacă este destul de firesc că toate uneltirile acestea ale grecilor porneau în genere de pe pământul românesc, deoarece aici fanarioţii erau la largul lor, având mai multă libertate de acţiune şi având şi puterea şi banii, apoi lucrul devine de tot ciudat şi paradoxal când te gândeşti că semnul efectiv al mişcării eliberării grecilor a fost dat de un român.

Un român macedonean, grecizat, dar român: Rhigas din Veleştin.

El veni în ţară ca secretar al lui Alexandru Vodă Ipsilanti. Aici în Bucureşti, pe la 1780, înfiinţa el Eteria (*Societatea amicilor*), a cărei lozincă era: «Trăiască iubirea de neam». Sub Mavroyeni îl găsim încă în ţară, caimacam a Craiovei (1786). E în Bucureşti în 1791, du'pă izbucnirea revoluţiei franceze, aducând din Paris, prin mijlocirea negustorilor Pellet şi Hortolan, proclamaţii, scrieri şi cântece revoluţionare, pe care le traduce în greceşte, le tipăreşte la Viena şi le împarte apoi pretutindeni. Tot în capitala



Munteniei compune el marselieza grecească (traducere aproape exactă din Maraelieza lui Rouger de l'Isle) şi tot aici lucrează la Harta cea mare a elenilor, în 1798 e la Veneţia unde se întâlneşte cu Bonaparte, care în ajunul expediţiei din Egipt ar fi vrut să creeze o diversiune în Turcia prin izbucnirea revoluţiei greceşti – şi îndată după această întrevedere iese din tiparniţa lui Vendoti din Viena manifestele către poporul elen prin care acesta este îndemnat la răscoală şi Să luptă «până la moarte, pentru

libertate!» Dar Rhigas e prins de austrieci şi trimis în lanţuri la turci. Când e vorba de a lupta împotriva răzvrătiţilor, animozităţile pier şi duşmanii se împrietenesc. La Belgrad, Rhigas e omorât. L-a împuşcat un turc din înaltă poruncă, dar nu destul de repede pentru ca cei dimprejur să nu mai aibă timpul a-l auzi suspinând cea de pe urmă a lui dorinţă: «Culegeţi voi ce-am semănat eu».

Şi au cules. Bătrânul Alexandru Vodă Ipsilanti mai trăia, fiul sau Constantin Vodă se făcuse un înfocat e ieri st, Alexandru Vodă Moruzi la fel, precum şi Mihai Vodă Şuţu, şi în sfârşit celălalt Alexandru Ipsilanti, fiul lui Constantin. Toţi fanarioţii luptau acum, în ascuns fireşte, pentru sfânta lor cauză elena.

La Odessa Nicolae Scuios înfiinţează Eteria a doua, «societate al cărei scop este unirea armată a tuturor creştinilor din împărăţia turcească pentru izbânda crucii asupra semilunii». Mişcarea – cât mai pe ascuns – e sprijinită de ministrul de externe al imperiului rusesc, Ion Ca-podistria, grec de origine, iar ţarul Alexandru nu zicea da, nu zicea nu… Căci o mişcare menită a slăbi Imperiul Otoman nu-l putea fi decât simpatică, fără a o putea totuşi sprijini de faţa, deoarece în 1815 el intrase în Simtă Alianţă, înfiinţată doar tocmai în scopul de a pacifica Europa după aventura napoleoniană şi de a consolida reacţionarismul.

Dar era prea târziu. Alianţa suveranilor Europei dăduse naştere la contrareactmne, la asociaţiile secrete: Tugend-faund în Germania, carbonarii italieni, întărirea francmasoneriei în Franţa şi în Spania, Eteria grecească. Aceasta se crează, creşte şi prosperează. Scufas moare în 1818, dar comitetul executiv sporeşte pe zi ce trece, până ce Alexandru Ipsiâanti ia conducerea şi răspunderea acţiunii (1819) Din ziua aceea revoluţia e plănuită în amănunte, hotără-l}” du-se ca ea să fie dezlănţuită fie la noi în principate, le în Peloponez (era în această privinţă divergenţă de pare-l între Ipsilanti şi prietenii săi), dar în tot cazul să se întincl3

je la graniţele Rusiei până la capul Matapan din fundal editeranei.

Acest avânt de patriotism grecesc cucerise toate feţele fanariote, până şi pe Ion Caradja, cel fugar în Italia, până pe Mihai Şuţu, Domnul Moldovei. Singur unchiul acestuia, Alexandru Vodă al Munteniei (şi de aici se vede că era de fapt un om înţelept) stătea la o parte, ca să zicem aşa, în expectativă. După părerea lui nu sosise momentul oportun pentru izbucnirea revoluţiei grecilor împotriva turcilor, îndeosebi fiindcă el nu credea – cu drept cuvânt – în sprijinul ţarului. Ca atare Alexandru Vodă Şuţu era privit de compatrioţii săi ca un trădător al cauzei naţionale şi ca o serioasă piedică a izbucnirii revoluţiei greceşti.

Acum că cunoaştem cauza Eteriei şi atitudinea lui Şuţu faţă de ea, să vedem cum o priveau românii şi ce înseninau celelalte două mişcări ale boierilor şi ale pandurilor.

Se înţelege de la sine că patriotismul grecesc! aşa pe români perfect indiferenţi. Totuşi, nu cu totul. Fiindcă în cazul în care… cauza ar fi triumfal, apoi o nouă patrie cuprinsă în graniţele fostei Elade ar fi scăpat pentru totdeauna pe români de amestecul grecilor în trebile lor. Aceasta era tocmai tendinţa mişcării zise naţionaliste a boierilor, care dăinuia de mai multe decenii şi care culminase prin cererea ce făcuseră ei Porţii după fuga lui Caradja (1818) de a li se da un Domn pământean, pe Pârsco-\canu. Ca atare, Eteria, care însemna eliberarea grecilor de subjugai turcesc, având drept corolar eliberarea românilor de sub acel grecesc, interesa, fireşte, destul de aproape pe acei boieri zişi naţionalişti.

treia mişcare, pornită de jos, era ca apa ce fierbe sub capac fără a-i face însă să salte, de nu cunoşti că clocoteşte. Era mişcarea oprimaţilor împotriva împilătorilor şi care n-avea de-a face cu niciuna din celelalte două, neînnd nici politică, nici naţionalistă, ci socială. Avea totuşi comun cu celelalte un singur lucru: spiritul de revoltă, ieşea ce va face că la început toate trei

mişcări se vor contopi „itr una singură, lăsând în grija viitorului să le despartă la răspântie cărările.

Câteva anecdote – întâmplări – prerevoluţionare pot arăta mai bine decât orice digresiune care era spiritul Poporului la începerea revoluţiei.

În Muntenia, capul mişcării eteriste era Constantin pamurcaş, un grec inteligent şi fin; capul mişcării na—10 naliste era boierul român Grigore Băleanul; iar capul Scării sociale a fost Tudor Vladimirescu. Mai era însă



cineva care nu era nici grec, nici român, nici boier, nici pandur, dar era de toate câte puţin şi grec şi bulgar şi român şi pandur şi eterist şi naţionalist, şi care umbla de ia unul la altul să-i lege şi să-i dezlege, să-i împace, să-i certe, să-i înflăcăreze sau să-i potolească. Acest ciudat personaj era un popă: Ilarion, episcopul de Argeş. Cum stătea el într-o zi la Divan, Iancu Rosetti începu să vorbească boierilor despre «prosperitatea» ţării, iar Pană Cosâescu, care era mai fără carte, întrebă de episcop:

— «Ce spune ăla cu «prospera» ţării?»

— «Zice», răspunse Ilarion, «că împuţindu-se ţara trebuie s-o împrospătăm».

Altă dată, într-o zi de sărbătoare, în biserica de la Curtea de Argeş, mirându-se poporul şi boierii de ce nu se mai cântă docsoioghia («*Mărire Ţie Doamne*»), un om se apropie de scaunul episcopal şi-l întrebă pe Ilarion de ce această călcare a tipicului.

— «Noi obişnuim s-o cântăm la urmă», răspunse ace sta.

Dar slujba luă sfârşit şi docsoioghia nu fu cântată. Abia în salonul episcopal, unde Ilarion pofti pe boierii ţinutului la dulceaţă, la cafea şi la lulea, sfinţia sa chemă pe dascălul său, poruncindu-i:

— «Cântă, Pavele, docsoioghia».

Boierii se sculară în picioare, cu faţa la peretele dinspre răsărit, unde ardeau candelele la icoane, şi începură unul câte unul să facă semnul crucii, ascultând pe Pavel, care, potrivindu-şi glasul, începu să le cânte:

*Bata-i, Doamne, pe ciocoi Cum ne bat şi ei pe noi, Mugur, mugurel...*

Acesta e omul care a pus în legătură pe Samurcaş cu Tudor Vladimirescu, Dumnezeu ştie de ce; căci dacă Ilarion era naţionalist, apoi trebuia să se gândească cum că nu cu sprijinul grecilor se va putea servi cauza românească, iar dacă era eterist apoi trebuia să ştie că lui Samurcaş nu-i putea folosi sprijinul unui Vladimirescu, care ura nu numai pe boieri şi pe ciocoi, dar şi pe străini. Când era Tudor tină r vătaf la Cerneţi, aâăindu-se într-o zi în casa prietenului său Gărdăreanu şi tot plimbându-se în lung şi în lat prin odaie fără a se aşeza nicio clipă pe divan, gazda îl întrebă:

— «Mă iartă, dragă, să te întreb ceva. Ce nu-i fi stând jos când vii la mine, ci te tot plimbi mereu?»

— «Nu şed jos, prietene», îi răspunse acesta, «fiindcă



se poate să vie la dumneata vreo putoare de ciocoi şi nu vreau să mă scol dinaintea lui».

Iar mai târziu, în toamna lui 1 81 8, pierzând un proces a Divanul Domnesc împotriva boierului Giogoveanu, el ar fi zis coborând supărat scările palatului: «Pe unde pun azi cucoanele lor panglicile, vor pune într-o zi oltenii mei curelele opincilor». Şi un an mai târziu, în 1819, aflându-se la masă la episcopul Ilarion, ar mai fi zis: «De-oi trăi, voi face 12 perechi de opinci din pielea a 12 boieri divăniţi». Pe turci îi urmărea cu atâta ură, încât aceştia fură siliţi în mai multe rânduri să-l împresoare în cula de la via sa din Cerneţi, de unde nu scăpase decât prin minune. Ce căuta deci acum, în 1820, acest Tudor Vladimirescu împreună cu Samurcaş şi edecii săi: Bimbaşa Sava, căpitanul Iordachi, Farmachi şi Cârjalin?

El căuta un prilej de răzvrătire. Găsi Eteria şi se folosi de ea. Samurcaş găsi în el un căpitan viteaz şi-l înrola în armata lui. Boierii români, mai prudenţi, aşteptau să vadă ce-o să mai iasă şi din întâmplarea aceasta, ajutând mişcarea doar pe sub mână.

Şi astfel se făcu toamna anului 1820, când în casa Bă-

leanului se urzi complotul împotriva lui Vodă Alexandru, care trebuia trimis pe ceea lume pentru a lăsa eteriştilor mâna liberă. Prin Samurcaş, Tudor cunoscu pe căpitanul Iordachi, zis Olimpianul, baş-buluc-başa palatului (capul gărzii domneşti, compusă din arnăuţi), fiind deci şi el de faţă când conspiratorii jurară moartea Voievodului lor, pe care trebuia să-l omoare Iordachi.

Alexandru Şuţu locuia în casa lui Constantin Ghica, fiul marelui ban Dumitrachi şi frate cu viitorul Voievod Grigore şi Alexandru (E probabil chiar, toate Curţile Domneşti fiind ruinate, că şi Ion Vodă Caradja tot acolo să fi locuit). Casa aceasta ţinea tot locul de la locuinţa fratelui Dumitrachi până la casa Slătineanului, în care erau şedinţele Divanului Domnesc. Amândouă case, a lui Costechi Ghica şi a lui Slătineanu, erau legate împreună Printr-un coridor lung de scânduri învelit cu tablă şi cu terestrele răspunzând în Curtea Domnească. Conspiratorii Măriră ca Vodă Şuţu să fie omorât în clipa când va trece? e acolo mergând de la palat la Divan. Căpitanul Iordachi, ind după cum am văzut baş-buluc-başa, stătea în capă-coridorului, cu pistolul încărcat, gata să tragă în Vodă. trecu însă Şuţu pe acolo, capul gărzii, în loc să-şi arma, făcu fără să vrea, din obişnuinţă, salutul dând Voievodului său onorul!

297

Lovitura dăduse greş.

Soarta se însărcina să dreagă ceea ce stricase soldatul. La începutul iernii (pe la 3 decembrie 1820), Alexandru Şuţu se îmbolnăvi, căzând la pat cu călduri şi cu amorţeli în tot trupul. Boala se prelungi până la 28 ianuarie 1821, când Vodă îşi dete sufletul în dureri. S-a vorbit şi de otravă, însă fiul Nicolae spune el însuşi că «nu aş putea nici confirma, nici nega probabilitatea acestei nelegiuiri».

În tot cazul, nu bine închise Şuţu ochii şi revoluţia izbucni. Tudor Vladnmrescu, faţa de căpitanul Farmachi şi de alţi eterişti, jurase în biserica SE. Sava că va înlesni cu pandurii săi trecerea lui Ipsilanti peste Dunăre şi pe dată,

întovărăşit de 25 de arnăuţi ai căpitanului Iordachi, pornise în Oltenia, unde făcu de altfel, după cum se ştie, revoluţia lui, nu a grecilor.

În capitolul viitor vom mai spune câteva cuvinte despre desfăşurarea şi sfârşitul acestei revoluţii. Dar deocamdată să ne întoarcem la Doamna Eufrosina şi la domniţele ei.

Vodă Alexandru fu îngropat, cu toată pompa domnească în biserica Sf. Spiridon, unde i se mai vede şi acum frumosul mormânt. Întoarsă de Sa înmormântare, Doamna Euârosina avu mare neplăcere să găsească Curtea Domnească plină de oameni răzvrătiţi, care nu erau nici etenşti, nici panduri, ci bieţii cetăţeni amărâţi, care veneau să-şi recucerească nişte drepturi pierdute. Era vorba anume de nişte documente de moşii ale unor răzeşi dâmboviţeni pe care Vodă Şuţu pusese mâna samavolniceşte spre a-i despoia de moşiile lor şi care, aflând că a murit Domnul, veniseră acum cu ameninţări să ceară hârtule înapoi. Doamna Eufrosina scoase documentele din ascunzătoarea pe care, în afară de mortui ei bărbat, numai ea o ştia, şi le tnapoie răzeşilor care se întoarseră liniştiţi la Târgovişte.

Dar răzvrătirea aceasta, care n-ar fi putut avea Soc dacă nu ar fi stat ţara pe un vulcan gata să facă erupţie, precum şi veştile ce curgeau acum din toate părţile că etenştii au trecut Prutul şi Viadirnirescu Oltul, o hotărâră pe Euârosina Şuţu să părăsească ţara peste care nu mă] era Doamnă. Prevăzând însă, ceea ce nu era greu, că turcii se vor răzbuna pe toţi grecii de mişcarea lui Ipsilanti, ea trecu graniţa de nord a ţării, nu cea de sud, nier-gând cu întreaga ei familie în Transilvania, la Braşov Acolo rămăsese ea foarte mulţi ani să-şi ducă bătrânele şi greutăţile povarei unei atât de numeroase familii.

«Părăsirăm Muntenia, dar nu pentru munteni», spune



beizadea Nicolae în *Amintirile* sale. Căci, în adevăr, odată cu familia Şuţu trecuseră graniţa toţi boierii aceia

care erau împotriva Etenei şi care formară acolo, în surghiun, o colonie românească în mijlocul saşilor şi al ungurilor, care rămase strâns legată de Doamna fostului lor Voievod. „Moravurile şi felul nostru de trai erau incompatibile cu acelea ale locuitorilor de acolo”, zice N. Şuţu, „de aceea formau o colonie deosebită, care nu avea aproape niciun amestec cu ei. Muntenii dimpotrivă au moravuri plăcute; ei sunt primitori, comunicativi şi leagă uşor prietenie. Trăim în strânse legături cu cei mai mulţi dintre ei, împărţindu-ne timpul între studiile serioase pe care le făceam în familie şi petreceri, plimbări, vânători”.

În afară de colonia românească, Doamna Eufrosina mai era de altfel în legătură cu câteva familii din aristocraţia ungurească: contesa Bethlen, baroneasa Hammer, Urmeny, guvernatorul Fiumei (pe care-i cunoscu abia mai târziu Nicolae Şuţu ia Mehadia) etc. Dar una din principalele lor distracţii era teatrul, dacă nu a Doamnei însăşi, dar în tot cazul a copiilor ei. Trupa la care mergeau şi pe care o ocroteau, era aceea a lui Gherghy, pe care o adusese în 1818 doamna Ralu Caradja la Bucureşti, care rămăsese acolo în tot timpul domniei lui Alexandru Şuţu şi care, odată cu cealaltă lume, fugise de frica revoluţiei eteriste, refugiindu-se şi ea la Braşov, într-o sală de baluri publice, Gherghy îşi înjghebă un mic teatru, în care dădea la Braşov acelaşi repertoriu de opere aşi de comedii pe care-l dăduse şi la Bucureşti, însă aici] nu venea decât public puţin, căci saşii erau oameni prea [liniştiţi şi prea economi pentru a-şi pierde timpul şi banii Ila astâel de mascarlâcuri, ceea ce de altfel indigna nu numai pe românii refugiaţi acolo, dar îndeosebi pe cei câţiva italieni rătăciţi, nu se ştie de ce, în acele meleaguri, printre care se afla colonelul Vilatta, care-i zicea lui beizadea Nicolae:

— „Este înfiorător. Faceţi să joace un urs pe scenă şi vreţi să vină în goană tot Braşovul!”

Suţeştii locuiau în piaţa din mijloc, lângă Biserica Neagră, dar cei mai muiţi dintre români stăteau la Şchei, căci acolo era biserica lor, şi deseori, mergând unii la aH”, noaptea mai ales, vizitele acestea, pentru vreo abatere de

la regulile poliţiei, se terminau la comisariat.

Pentru biata Doamnă Eufrosina, anul ei de vădănie j-cel mai trist din viaţa ei, căci nici doi ani după moartea bărbatului, ea avu durerea să-şi piardă pe fiică-sa, Doam



na Ruxanda Arghiropol. Cu încetul, băieţii plecară şi ei, unul după altul Beizadea Nicolae se mută, în 1825, la Suceava în Bucovina şi de acolo în Moldova, unde erau moşiile cantacuzmeşti ale soţiei sale. Scarlat şi Dumitru fură trimişi la München la şcoala de cadeţi, Ion şi Gri-gore la Geneva şi apoi la Paris, pentru studii, Rămase Doamna Eufrosina singură cu fata ei mai mare şi încă nemăritată, acea domniţă Ralu care rupsese pe vremuri logodna ei cu beizadea Nicolae Moruzi. Ea n-ar fi vrut să se mărite, dar mai târziu, când lipsa de bani se făcuse prea simţitoare, veni din Bucureşti tocmai la Braşov bogatul bancher Meitani să-şi cumpere un baronat, şi, văzând acesta pe domniţa Ralu, o ceru în căsătorie. Fata nu-i dădu un răspuns ho ta rit, însă curând după aceea ea se mută cu mama sa la Bucureşti – cam opt ani după fuga lor din ţară – şi acolo se mărită după scurtă vreme cu acel baron Meitani.

George Meitani locuia una dintre cele mai frumoase case de pe Podul Mogoşoaiei. Acolo se muta şi Doamna Eufrosma împreună cu fata şi ginerele ei, primind în spaţioasele lor saloane pe toţi acei bucureşteni care mai veneau să se închine fostei lor stăpâne. Dar curând după cununie, generalul Kiselev, noul stăpân al principatelor înnoite, îşi alesese reşedinţa în casa aceea. El ocupa etajul de sus, Meitani cu domniţa lui şi cu soacră-sa, Doamna, fiind nevoiţi să se mute jos, la parter. Nici fosta lor mărire, nici averea actuală nu se putea lupta cu puterea celui care înfăţişa acum în ţările noastre pe împăratul tuturor Rusiilor.

Totuşi, şi acolo, în parterul acela, duseră Doamna şi domniţa lui Şuţu încă vreo doi ani de viaţă tihnită şi aproape fericită, în anul 1831 beizadea Nicolae veni din Iaşi la Bucureşti să-şi vadă mama şi sora, singura care-i

mai rămăsese şi pe care o adora. „Ralu avea o înfăţişare şi o inimă de înger”, zice el. „Armonia trăsăturilor sale puţin melancolice reflecta superioritatea unui suflet care impunea respect şi admiraţie”. Plăcerea fratelui era să-şi aşeze surioara la pian, îndemnând-o să-i cânte un cântec italian, învăţat poate la Braşov, care le plăcea amândurora, şi care începea cu cuvintele:

*„L’ultimo istante e questo Che a vediamo ancora”*.

Şi pentru ei, fratele şi sora, clipele petrecute împreljlia făcând muzică în casa Meitani de pe Podul Mo

300

din Bucureşti, precum făcuseră eu 15 ani în urmă în casa lui Suţu-Kebap de la Arnăut-Chioi pe Bosfor, clipele acelea frumoase fură în adevăr cele de pe urmă. Căci curând după aceea domniţa Raâu muri în facere, la vârsta cel mult de 33 de ani. Înnebunit de durere, baronul Meitani îşi părăsi afacerile, sărăci şi muri lovit de dambla la 22 martie 1834.

Cât despre biata Doamnă Eufrosina, ea rămase la băii ineţe fără fete, fără leac pentru durere... Ce vieţi, Doamne!... Tu le dai, tu le iei... Facă-se voia Ta!

MIHAI VODĂ CEL TÂNĂR ŞI DOAMNA RUXANDA

e când în scaunul Munteniei stătea unchiul Alexandru Şuţu, cel neîncrezător în izbânda Eteriei, nepotul Mihai, Voievodul Moldovei, era dimpotrivă un convins şi înfocat partizan al cauzei eliberării *tis agapitis paindos* Nepotul de fiu ai lui Mihai Şuţu, bătrânul şi feciorul lui beizadea Grigore, Vodă Mihalache cel tânăr era totuşi pe jumătate român, căci maică-sa, Safta Dudeasca, era o neaoşă munteancă din neamul acelei Du-deşti care se ţineau mai sus decât aproape toţi boierii ţării şi care se stinseseră de altfel cu acel Constaniin, mare ban, mic de stat (şi puţin cocoşat), care-şi risipi nemăr-ginita-i avere vrând să epateze la Paris pe miniştrii lui Napoleon şi pe doamna de Recamier.

Am văzut mai sus că fiul lui Grigore Şuţu şi al Saltei Dudescu se însurase cu Ruxanda, fiica lui Ion Vodă Caradja şi a Doamnei Elena Scanavi. Căsătoria aceasta trebuie să fi

avut loc în anii dintâi ai veacului al XIX-lea, când era Mihai Şuţu un băiat de abia vreo 20 de ani şi domniţa Ruxanda o fată poate numai de vreo 15. Ştirile ce avem despre ei, ca şi despre copiii lor, sunt destul de sărace. Un lucru e sigur, că dacă ei erau cumva în Bucureşti în timpul domniei lui Ion Caradja, apoi în tot cazul n-au urmat în 1818 convoiul fugarilor în Italia, căci altfel nu l-am găsi un an mai târziu, în scaunul Moldovei. Mihai Şuţu era deci la Constantinopol, unde cunoscutele intrig» din anticamerele seraiului făcură din el un Domn în vara 1819, după mazilirea lui Scarlat Callimachi.

Dacă ştirile ce avem despre el şi despre Doamna lui, sunt, după cum am spus, sărace, apoi iconografia lor esu dimpotrivă bogată. Un pictor francez, Louis Dupré, ca n-a călătorit mult prin orient şi care a întovărăşit alaiu Domnului de la Constantinopol la Iaşi, a desenat şi „pictat două portrete de ale lui Vodă, unul al domni.1 sale Elena şi un al patrulea extrem de interesant.

302

chiar unic în felul său, reprezentând un popas al acestui domnesc alai în drumul său de pe malurile Bosforului pe ale Bahluiuiui Moldovei. Se vede în acest tablou corta! Voievodului, împrejurul căruia mişună pitoreştile amănunte ale vieţii de popas, în fundul cortului stă Domnul turceşte pe-un covor, alături de e! Doamnă-sa Ruxanda şi în picioare lângă Doamnă, dar afară, lângă cortul ale cărui laturi sunt deschise, două din domniţele lor. Acest mic tablou e mai evocator decât o întreagă carte, fiindcă simţul văzului e cel prin care se întipăresc cel mai bine noţiunile în mintea omului.

Despre domnia lui Mihai Şuţu, în afară de preocupările sale eteriste, n-ar fi aproape nimic de spus, de n-ar fi totuşi ceva interesant şi care este foarte în cinstea unui atât de efemer Domn în scaunul Moldovei. Abia sosit în tară urmaşul acelui Callimachi care-şi înzestrase ţara cu o nouă şi foarte bună condică de legi, se simţi dator de a nu se lăsa mai prejos decât înaintaşul său, şi adunându-şi deci boierii din Divan, îi întrebă asupra

obiceiului pământului, dacă acesta n-ar avea „mai puternică lucrare decât pravjliie”. Boierii răspund foarte înţelepţeşte că la pravilele împărăteşti, tomul l, capitolul 44, paginile cutare şi cutare „se dă obiceiului puterea ca şi pravilelor”, ba chiar mai mare, când nu se potrivesc unele cu altele. Şi Domnul, încântat că poate face o completare a legiuirilor lui Callimachi, porunceşte să se alcătuiască condice noi, pentru orânduiala judecătorească, neguţătorească, criminalicească, poliţienească şi agronomicească. Codicele este gata în anul următor, 1820 (dar promulgat abia sub Ion Sandu Sturză, în 1826), din care este de reţinut că în condica penală se stabileşte principiul că „statul (stăpânirea) este dator a purta grijă pentru siguranţa supuşilor săi”, precum şi faptul că mutilarea delincvenţilor dispare tfm legiuire.

Aceste preocupări aproape româneşti ale lui Vodă i stăteau totuşi pe planul al doilea faţă de aceea de care-i legată inima; izbânda cauzei greceşti. Strânsele legături ce avea cu eteriştii cei mai înflăcăraţi, îl făcea ei, Domnul Moldovei, care stătea departe de locul unde cazanul – Odessa – să creadă toate ştirile ce i se şi îndeosebi cea mai mincinoasă din toate, sau ea mai utopistă, anume că ţarul Alexandru era gata să jtea tot sprijinul sau mişcării, odată ce revoluţia va izbucni. tf scrie atât lui Capodistria cât şi însuşi împăratului Ruste scrisori autografe, prin care-i roagă să ia sub protecţia

303

m\\w *mm* lor „o *iară*, care în diferite vremuri a datorit mântuireq ei ajutorului şi îndurării ţarului”. Ţara aceasta era Mol. dova, iar identificarea intereselor ei cu ale Eteriei venea în cugetul lui Şuţu din faptul că Alexandru Ipsilanti – care nu se gândea deloc la o renaştere a Greciei în graniţele ei de astăzi – şoptise la urechea prietenilor săi, că dacă revoluţia izbuteşte, se va face atunci un imperiu elenic al Daciei, în care vor intra, liberate de turci, dar subjugate de greci, Moldova, Muntenia, Bulgaria şi Sârbia – aşadar nu restabilirea vechii Elade, ci a imperiului bizantin, mărit la nord cu ce nu s-ar putea recupera la sud

şi la est.

Fireşte că nici ţarul, nici ministrul său măcar, cât era de grec, nu răspunseră lui Şuţu. Totuşi acesta nu pierdu nădejdea şi nu putea s-o piardă, căci ştirile din Odessa curgeau din ce în ce mai îmbucurătoare. La 15 noiembrie 1820, sosi la Sculeni Gheorghe Cantacuzino, generalul lui Ipsilanti, întâlnindu-se acolo cu Vodă şi cerându-i să recruteze oameni în Moldova şi să adune provizii. Curând după aceea veni la Iaşi şi secretarul lui Ipsilanti, Lassane, căruia Şuţu îi dădu pentru cauza lor un milion trei sute de mii de lei, poruncind şi strângerea de provizii şi însărcinând pe Parisiade să recruteze o trupă de 500 de oameni pe „spezele sale" (recte ale Moldovei), care se şi strânse împreună (200 de greci şi 300 de bulgari).

În sâirşit la 20 februarie 1821 – o lună după moartea lui Alexandru Şuţu din Muntenia – Ipsilanti trece Prutul. Se ştie ce-a urmat: jurământul la mitropolie, plecarea la Bucureşti, întâlnirea lui Alexandru Ipsilanti cu Tudor Vladimirescu, răzvrătirea acestuia împotriva grecilor şi a boierilor, trădarea şi moartea lui, nimicirea batalionului sacru, prinderea şi închiderea lui Ipsilanti… în sfârşit, paginile de fapte glorioase şi pentru greci şi pentru români ale Eteriei şi ale lui Tudor…

Dar dincoace, la Iaşi, Mihai Şuţu nu vru să-şi creadă ochii nici urechile şi simţi că înnebuneşte, când se convinse că ruşii nu trec şi nu vor trece Prutul, că nu ajută şi nu vor ajuta Eteria. Părăsit de boieri, care se refugiară din Bucovina, ameninţat de a fi prins de turcii care – pregăteau soarta atâtor mii de greci ce ispăşiră prin moarte dorinţa lor de libertate, care totuşi se va înfăptui Vodă Mihai îşi părăsi principatul fugind cu toată fainii 3 lui în învecinată împărăţie a Rusiei.

Mihai Vodă şi Doamna Ruxanda aveau şapte cap" 1 din care pe vremea aceea nici unui nu pare a fi căsători

304

afară poate de domniţa Elena, care era măritată cu vărul ei Ion Şuţu, feciorul lui Vodă Alexandru.

După eliberarea patriei lor şi înjghebarea noului stat

grecesc, familia trecu întreagă la Atena, de unde doi din ei o fu se întoarseră mai târziu în ţară, unde rămaseră şi descendenţii lor. Cât despre Vodă Mihai, el primi de la regele Othon al Greciei însărcinarea de a reprezenta noul stat în străinătate unde-l aflăm ministru plenipotenţiar la Paris în 1832 şi la Saint-Petersburg în 1834. E, desigur, unicul exemplu din istoriar & mâinilor când un om se face din Voievod ambasador, cel puţin până atunci, căci mai târziu vom afla pe inimosul Domn Alexandru Ghica ai Munteniei devenind din Voievod caimacam şi pe Alexandru Ioan Cuza din Domn al Principatelor Unite, deputat de Covurlui (cinste pe care o refuză).

Din învălmăşeala evenimentelor arătate mai sus, s-a născut în ţările noastre redeşteptarea simţământului naţional, care a avut ca efect imediat restabilirea domniilor pământene.

Eteria a avut decât în istoria noastră o însemnătate de mâna întâia, căci, pe de o parte, ea a făcut pe român să înţeleagă ce înseamnă în principiu „dragostea de neam" şi ce putere poate da ea, iar pe de altă parte, izbucnirea revoluţiei străine pe pământul nostru a înlesnit românului posibilitatea de luptă împotriva elementului grecesc, de care de atâta amar de ani era sătul până în gât.

În adevăr, în Moldova, după fuga lui Şuţu, boierii fugari din Bucovina se întoarseră în ţara şi împreună cu hatmanul Răducanu-Rosetti, vistiernicul Aiecu Balş, căminarul Ştefanachi Gherghe! paharnicul Istrati şi spătaiul Sturză ridicară satele – ca în vremiie vechi când „se ridica ţara" – şi strângând 3.000 de oameni, începură lupta împotriva grecilor, chemând în ajutorul for şi pe turci, pentru a arăta „stăpânirii" că răzvrătirea lor nu era (încă!) împotriva ei. În Muntenia boierii Scarlat Grădişteanu, Nicolae Văcărescu, Ştefan Bălăccanu, Câmpâneanu şi trei Filipeşti (Vulpe, Grigore şi Mihăiţă), în frunte cu Grigore Băleanu, îl făcură uşor pe inteligentul şi inimosul de Vâadimirescu să înţeleagă că mişcarea socială pe care o pornise împotriva ciocoilor trebuia transformată într-una politică şi naţională împotriva „străinului", a grecului. Şi

aici, ca şi în Moldova, şi pentru aceleaşi motive, se ceru intervenţia armatei otomane.

De fapt pentru întâia dată, de foarte multă vreme, era toată ţara în picioare, pandurii lui Tudor, sătenii lui Gherghel. Turcii, care erau hărţuiţi din toate părţile, care cu un an înainte „se împăcaseră" cu Milos Obrenovici în Sârbia, care trebuiau să potolească răscoala grecilor, şi care de altfel când intrară la noi aflară pe români cu totul liniştiţi, găsiră că nu ar fi cuminte să întreţie şi la



noi spiritul de revoltă. Ca atare Poarta dădu ascultare cererilor de reformă înmânată ei de boierii munteni şi moldoveni, deşi ele sunau cam cutezător: să fie ţările române desdăunate de pierderile suferite din pricina revoluţiei greceşti, să nu mai aibă grecii voie să agonisească proprietăţi în ţară, să se întoarcă moşiile mănăstirilor închinate locurilor sfinte, să se alcătuiască pravilele în limba ţării, şi în sfârşit să se orânduiască Domni din neamurile boierilor p a minte m.

De altfel – căci trebuie spuse lucrurile pe nume – după răscoala grecilor e foarte firesc că Poarta sa nu mai fi fost dispusă, să nu mai fi putut măcar încerca să pună vreo încredere în vreun fanariot oarecare, oricât de supuşi s-ar fi arătat încă unii din ei către înaltul Devlet. Ca atare, cererea românilor era foarte bine venită la locul şi la timpul oportun.

Şi astfel vor începe, din anul 1821, domnule pământene, care vor duce, în mai puţin de 100 de ani, la renaştere, la unirea principatelor şi la întregirea neamului românesc.

ECATERINA DOAMNA A LUI ION SANDU STURZĂ

a în timpul Revoluţiei Franceze, când precupeţele nebune ale Parisului înlocuiau gingaşele marchize în palatele lor părăsite, astfel şi la Iaşi, în timpul tulburărilor Eteriei, stăpâne peste vechea capitală a Moldovei erau *z* = – acum toate lepădăturile mahalalelor.

Marghioala Hizichioaia, una din acele, o destrăbălată, ajunsese a fi cea mai de vază jupâneasă a

laşilor, cea mai temută, cea mai puternică – Marghioala Doamna, cum i se spunea, mai în batjocoră şi mai nu.

La starea aceasta o înălţase Pendedeca, în seama căruia lăsase Ipsilanti biata Moldovă42.

Veliţii boieri, aproape toţi, fugiseră în Bucovina, iar boierii de starea a doua se înfundaseră pe la moşiile lor. Nu mai rămăseseră în Iaşi decât doar câţiva amărâţi de boiernaşi, negustorimea, breslele, gloata. Peste ei: „tâlharul de Pendedeca, ce suise pe scaunul domniei, luând frânele cârmuirii", după cum se exprimă pitoresc, paharnicul Costachi Sion.

Trăia atunci în Moldova un Dumitrachi Măcărescu, om de vreo 40 de ani, fost hârtâer la vistierie, în timpul tulburărilor din iarna trecută, îl rânduise stăpâni rea ispravnic la Vaslui să potolească zavera, dar după intrarea ui Ipsilanti în ţară l-au prins volintirii greci şi l-au dus a Iaşi, în obezi. „I-au scos măselele şi dinţii sănătoşi din gură" şi apoi, după o scurtă judecata, l-au osândit la moarte.

S-a întâmplat însă – fapt care nu ajunsese la cunoştinţa nou stăpâniri – că Măcărescu acesta era prietenul

Hizichioaiei.

Când auzi deci cucoana Marghioala că vor să-i taie Capul lui Dumitrachi al ei, se făcu foc şi pară.

La 21 mai 1821, în seara de Sfinţii Constantin şi – pe când dincolo, la Goleştii Argeşului, îl primemernicii pe Tudor Vladimirescu pentru a-l duce

309

v\\!

Ia moarte – dincoace, la Iaşi, era mare bal la Curtea Domnească, unde-şi mutase Pe n de dec a reşedinţa. Prin încăperile nu de mult părăsite de Minai Vodă Şuţu şi de Ruxanda Doamnă, de beizadelele, domniţele şi de curtenii lor – o aristocraţie străină sau înstrăinată, dar fină civilizată şi cultă – se aflau acum volintirii zaverişti ia cot cu surugiii din Păcurari, cu precupeţii din Slătăust şi cu toate tâniturile de prin Feredei şi de prin Rufeni. Şi toată

lumea aceea era beată de-abia se ţinea pe picioare. Ţipau şi jucau, sticle goale prin unghere, pe diva-nuri de măâase cizme prăfuite, râsuri înfundate, susul. nuri: bai la Curtea Domnească!

În învălmăşeala aceea' sosi deodată, mai grasa parcă decât de obicei, mai vopsită şi mai încondeiată, roşie la fată, tulburată, mândră şi obraznică, „Doamna ce ţinea cei dintâi loc în bajul tâlharilor". Şi cum se dădea lumea din calea ei la o parte, păşi Hizâchioaia singură prin rândurile beţivanilor, drept în spătărie, ia Pendedeca, cerându-i socoteală de măselele Măcar escului şi de judecata strâmbă ce i se făcuse. Grecul îi răspunse că fostul ispravnic de Vaslui păcătuise împotriva Eteriei şi a simpatrioţilor săi, dar Marghioala dama, mai cu o rugăminte, mai cu o ameninţare, cu momeli şi sărutări, căpătă iertarea prietenului ei, care-şi păstră astfel capul pe umeri şi pitacul său de sârdar. Muri abia într-un târziu, bătrân, fără urmaşi şi fără avere, poate cu Marghioala lui de gât!

Pe urmă, nicio lună după această întâmplare, plecă şi Pendedeca din ţară, împreună cu cneazul Gheorghe Cantacuzino, în iunie, când au intrat turcii la Iaşi. „S-avi dus amândoi noaptea, de ia Stânca la Sculeni, sub cuvânt de-a priveghea îorâiiicaţia acestei pozitium, şi a doua zi pu şi trecut nul… unind, pe lângă necapacitaie, laşitatea".

Cele molitve s-au citit, cu câtă agheasmă s-a stropit Vechea Curte din Iaşi pentru a alunga din cuprinsul ei duhul necuratului, care o pătrunsese, documentele vremii nu ne mai spun. Dar ştim că mândră se ridica ea din nou, un an mai târziu, sub cârmutrea bunului Domn p &; mintea n Ioniţă Vodă Sturză, şi în încăperile ei se aşează iarăşi nu numai o viaţă cuviincioasă, dar una atât & duios rornărească, cum de peste o sula de ani nu se mf1 încumetase nimeni să nădăjduiască a vedea.

Viaţa aceasta, în măsura putinţei, vom arăta-o ai-l

310

Am văzut cum se născuse, cum se desfăşurase şi cum niurise mişcarea eteristă la noi. După mişelescui omor al

domnului Tudor şi apoi după *înfrângerea armatei lui* jpsilanti la Drăgăşani, turcii se statorniciră în ţară „pentru a menţine ordinea". Boierii cei mari, fugiţi peste graniţe, scriau împăratului Alexandru că „nu doreau nimic în a şi cu aprindere decât să fie uniţi cu fericitele popoare ale ţarului", în cel mai rău caz se cerea, prin glasul autorizat al bogatului mare vistier Iordache Roznovanu, (iun protectorat rusesc" şi un guvern oligarhic de boieri din protipendadă.

Dorinţa boierilor de mâna a doua era să scape de dominaţia fanariotă, să capete Moldova un Domn pământean care să cârmurască româneşte şi, după influenta ideilor Revoluţiei Franceze, să li se dea o Constituţie, care să înscăuneze în ţară o eră nouă de libertate. Pentru a ajunge aici, ei aveau nevoie nu de ruşi, ci de sprijinul turcilor, care, în calitatea lor de vechi suverani ai unor credincioşi tributari, le-ar fi putut îngădui nişte cereri care nu depăşeau nici textele capitulaţiunilor, nici limita bunei-credinţe. Boierii aceştia liberali, naţionalişti, zişi pe atunci *cărvunari* (de ia carbonarii italieni), ridicaseră armele împotriva grecilor e te rişti şi primiseră armata turcească cu supunere, ba chiar cu bunăvoinţă. Nu le fu deci prea greu să-i încredinţeze pe turci că mai cuminte este să asculte cererea lor, decât să facă jocul marilor boieri, sau decât să prefacă Ţările Dunărene în paşalâcuri, ceea ce! c-ar fi creat faţă de aspiratmnâie ruseşti şi austriece o situaţie prea grea de susţinut. Şi asifej, din toate aceste împrejurări, din arn-Mţiile ţarului, din neîncrederea ce punea acum Poarta, după Eterie, în fanarioţi, din politica rusofilă a protipendadei române şi din credinţa pe care o arătaseră cărvunarii sultanului, se născu *Restabilirea Domniilor*, care aduse în scaunul Munteniei pe Grigore şi într-al Moldovei pe Ion Sandu Sturză.

Sturzeştii erau de viţa curat românească, nu unguri, orâtori dintr-un Turzo Voievod al Ardealului, nici itaen> din familia Strozza, după cum ar fi dorit vanitatea nora sau altora din fiii acestui neam, cărora îi se părea.

pe acele vremuri, că a fi român era o ruşine.

Drept moldoveni din timpul lui Alexandru cel Bun, ridicat la primele trepte ale boieriei sub Lăpuşneanul, neamul sturzesc a dat o seamă de vrednici dregători, din care cel mai de seamă fu IHeş, feciorul lui Matciaş, acel vestit Ilieş Sturză care, pe vremea când îşi vindeau boierii sufletul pentru a urca treptele domniei, făcu neînchipuitul gest să îndepărteze de la sine ispitele satanei.

Aceste se petreceau în 1672 când „a chemat vizirul pe boierii Ţării Moldovei, dându-le procură pe care vor pofti ei dintre dânşii să-l arate ca să-l pună să le fie Domn. Iar boierii cu toţii s-au sfătuit şi au arătat pe Ilie Sturză, ci el n-a primit domnia, şi boierii poftându-l şi văzând că-l trăgea ceauşul să-l ducă la vizir, îndată s-a jurat că de va fi el Domn, să se ştie bine că pe toţi boierii îi va pune sub sabie. Ci boierii auzind aşa, au şi contenit, că a fost om aprig. Şi îndată au arătat pe Ştefan Petriceicu, fecior de boier de ţară, şi i-au îmbrăcat cu caftan, dându-i steag de domnia Ţării Moldovei”.

Din fratele acestui Ilie, omul aprig care dacă ar fi fost Domn şi-ar fi tăiat boierii de bună părere ce avea despre ei, din *CMriac Sturză*, pârcălab de Hotin, se trăgea Ioniţă Vodă.

Pârcălabul Chiriac, însurat cu Alexandra Prăjescu şi apoi cu Ana Isarie, a avut din întâia căsătorie pe cuparul *Sandu*, care la rândul lui a avut pe *Vasile*, *paharnic*, *însurat cu Ileana*, fiica lui Solomon Costachi. Aceştia erau bunicii lui Ioniţă Vodă. Ei au dat naştere lui *Sandu* al II-lea, însurat cu *Maria Bogdan*, din care s-au născut: Bălaşa a lui Ştefan Costandachi, Manolachi (călugăr), Dumitrachi, spătar, şi Ioniţă, viitorul Domn.

Aşadar, după cum se vede, noul Voievod al Moldovei era nu numai de neam vechi şi mare, dar avea şi prin femei înrudiri cu cele dintâi familii ale ţării. Bogat însă nu era. Manolachi Drăghici, cronicarul, spune despre el că „trăia greu, pentru că veniturile ce trăgea de la cele două moşii

ale sale nu-i ajungeau să ţie casa deschisă în Iaşi după greutatea familiei sale, ca alţi boieri. Pentru aceasta petrecea mai mult la ţară şi avea nume de sărac”.

Una din cele două moşii pomenite era *Săuceştii* de la Bacău, rămasa din părinţi, aşezarea lui obişnuită, acele unde-i plăcea mai mult să petreacă şi ca boier şi Domn. Dar avea totuşi şi casă la Iaşi, la Copou şi una foarte încăpătoare, după cum mai jos vom şi apoi mai era şi zestrea nevestei şi mai erau şi cev

312

I gheaţă, argint, scule şi juvaiere. Dar nu aceste lucruri, puţine şi pieritoare, au făcut bogăţia lui Ion Sandu Sturză, ci inima, sufletul său.

Avea frică în Dumnezeu, era drept, bun, blajin şi îngăduitor cu toată lumea. Şi apoi era un om simplu, fără mofturi, foarte dintr-o bucată, la faptă ca şi la vorbă. Cu puţina lui învăţătură, „fiind puternic numai în dialectul orecesc”, vorbind puţin nemţeşte şi aproape deloc franfuzeşte, graiul lui, mai ales când o dădea în arhaica sa nioldovenească, avea un farmec deosebit. Erau în Moldova, fireşte, boieri mai deştepţi decât el, dar niciunul nu avea atâta bun simţ, dintr-acela, aşa, bătrânesc şi înţelept. Cu toate aceste Sturză era „cărvunar”, adică boier dintr-acei „înaintaţi”, un liberal, un patriot, cum de fapt erau prea puţini dintre băânnii boieri, fiindcă ideile noi, generoase şi entuziaste sunt îndeobşte apanajul tineretului. Totuşi, tocmai cărvunărismul lui îl va înălţa pe treptele scaunului domnesc, de unde până atunci se strecurase atât de greu prin cinurile boiereşti.

În 1821 – după ce fusese şi ispravnic de Bacău – ajunsese abia la rangul de spătar, logofeţia cea mare dându-i-se de caimacamul Vogoridi abia în ajunul domniei şi numai în vederea acesteia.

Soţia lui, coana Catrina, era şi ea din cele dintâi neamuri ale Moldovei, fata vei logofătului Nicolae Rosetti-Roznovanu şi a Smarandei Hrisoscoleu. Fireşte, că nu numai la naşterea ei, dar nici la măritiş, nici mai târziu în timpul amărâtei ei vieţi, nimeni în lume n-ar fi bănuit că va

ajunge vreodată Doamna Moldovei. La leagănul ei ursitoarele fuseseră mute.

Tatăl ei, Nicolae Rosetti, fusese însurat de două ori. Prima soţie fusese Catrina Ghica, cu care avusese numai trei fete, pe Elena Donici, pe Safta Catargi şi pe Maria Lazu. Cu a doua soţie, Smaranda Hrisoscoleu, avusese pe Catrina şi pe fratele ei mai mic Gheorghe, care va da naştere bogatei ramuri a Roznovanilor de la Stânca, despre care mult va fi vorba în această lucrare.

Ecaterina Rosetti s-a născut în anul 1764, la început tot, deoarece ştim că fratele ei mai mic, Gheorghe, s; ajiăscut în acelaşi an, prin decembrie. Nunta ei cu lojj'ta Sturză s-a făcut în august 1786, când avea deci fata

«de ani – nuntă mare „pe cheltuiala Domnului", care ra Pe atunci Alexandru Ion Mavrocordat.

1 9 2 estre potrivită: moşiile Trestiana şi Strahova de ţinutul Dorohoiului, moşia Ciricăul de la Soroca, o

313

parte din Frumuşeni ot Tecuci, o vie la Cruce lângă Iaşi, una la Odobeşti şi una ia Nicoreşti, ceva bani în galbeni cu zimţi, argintărie, juvaiere, rochii, rufe şi neapăratele sălaşe de ţigani.

Dar în timpul lungii ei căsnicii, Catrina Sturză îşi va mai rotunji averea cu cumpărături făcute de la cumnatul ei Manolachi monahul, şi anume a moşiilor Manta şi o parte din Saucestii din Bacău, în care aşadar va rămâne ea coproprietară împreună cu soţul ei.

Din această căsnicie fericită ca atare, deoarece Catrina şi Ioniţă s-au iubit, s-au stimat şi au trăit în deplină înţelegere toată lunga lor viaţă – s-au născut cinci copii; o fată, Elena, şi patru băieţi, Constantin, Gheorghe, Ni-coiae şi Alexandru.

Felul cum a ajuns boierul acesta Domn şi toate amănuntele investirii sale la Constantinopol şi la Silistra sunt prea cunoscute în istorie pentru a ne mai opri asupra lor. O singură legendă trebuie distrusă, legenda care-l arată pe Ioniţă Sturză ajuns la Poarta cu o deputăţie de boieri moldoveni, cerând împreună cu ceilalţi un Domn

pământean pentru ţărişoara lor, fără a se gândi câtuşi de puţin la el însuşi şi pomenindu-se deodată arătat de sultan, care i-ar fi spus: Dumneata îmi placi, dumneata vei fi Domnul Moldovei. Aceste sunt poveşti din o mie şi una de nopţi.

După cum am văzut, Ioniţă Sturză era cărturar, era unul dintre acei despre care boierii retrograzi spuneau că „au ajuns într-o atât de mare nesimţire dobitocească, încât fac pomenirea arătătoare de un cuget al nesupunerii franţozeşti". Cu alte cuvinte, un fel de revoluţionar. Iar în lupta ce se ducea de mai bine de un an între retrograzii de peste graniţă şi progresiştii rămaşi în ţara, numele lui Ion Sandu Sturză ieşea tot mai mult la iveală, fiindcă era şi mai bătrân şi mai înţelept şi mai „boier decât ceilalţi, mai vrednic prin urmare de a Ei Domn decât toţi tinerii acei entuziaşti, care n-aveau nici destu'3 experienţă, nici destulă suprafaţă socială.

Când aşadar deputăţia boierilor cărvunari porni i „martie 1822 la Stambul pentru a cere un Domn – e maţi fiind de altfel de Poartă – candidatura lui Sturză era ca să zicem aşa oficială şi alegerea sa era târâtă dinainte, şi la Iaşi şi ia Constantinopol.

314

stă în faptul că Ştefan Vogoridi, caimacamul Moldovei, care luptase atât de mult pentru propria lui domnie, fusese silit de împrejurări şi de Poartă să-l facă pe Sturză mare logofăt, chiar atunci înainte de plecare, în martie 1822, căci altfel acesta n-ar fi putut fi numit Domn. Că Joniţă Vodă ar fi fost ales de ţară şi numai întărit de poartă, e puţin probabil, fiindcă în cazul acesta s-ar fi găsit acte confirmatoare ale acestei ipoteze. Dar că atunci când a plecat din Iaşi la Constantinopol ştia că merge spre domnie, aceasta e sigur. Şi lucrurile fuseseră atât de bine pregătite dinainte, Poarta era atât de hotărâtă să-l facă pe el Domn, şi nu pe un alt competitor oarecare, încât ştiindu-l sărac, nu numai că-l scuti de obişnuitele bacşişuri, dar îi mai dete şi bani de drum.

Prin urmare, lăsând povestea celor una mie şi una de

nopţi şi păşind în realitate, să-l urmărim pe Sturză din clipa când se întoarce în ţară, Domn.

Toată petrecerea lui la Constantinopol cu sumedenia de foarte interesante amănunte ce ne-au fost destăinuite de boierul Râşcanu, o cunoaştem din jurnalul acestuia publicat în *Letopiseţi* şi aiurea. Ştim până şi ce dulceaţă a mâncat Vodă pe malurile Bosforului „de rodozahar şi şerbet de trandafir, într-o odaie mică a dragomanului celui mare", precum şi impresia pe care i-a făcut-o întâia atingere cu *confortul*, „lăudând tare *umblătorile*, că sunt tot cu marmoră aşternute şi mulţi au căzut pe marmu-nle acele".

Joi, 29 iunie, în ziua Sfinţilor apostoli, Ia 12 ceasuri, au fost chemaţi boierii moldoveni şi munteni la Reiss-Eâfendi (Ministru! trebilor din afară), care fear fi zis doar atât: „Iată, logofătul loinţa Sturză va fi Domnul Moldovei, iar bănui Grigore Ghica Domnul Ţării Româneşti". Pe urmă, după serbările ce au urmat şi gătirile trebuincioase ale domniei, abia ia 11 august au pornit noii Voievozi spre Silitra, unde urmau să capete din mâinile seraschirului (generalisimul armatei otomane) tuiurile şi caftanele. Grigore Vodă a purces din Ţarigrad pe uscat, l-ar Domnul Moldovei, „pentru iconomia cheltuielilor la drum1 a hotărât a merge pe mare. s dus

Boierii care întovărăşiseră pe Sturză ia Constantinopol „râu vornicul Gheorghe Cuza, vornicul Iordachi Râşcanu, J°micul Ion Tău tu, hatmanul Costachi Cerchez şi aga °n Grecianu. Din aceştia, Cuza şi Râşcanu n-au vrut să cargă pe mare, fiindu-le pesemne frică de apă. Ei sau cu Grigore Vodă de-a dreptul la Silitra, unde ajun

315

l\\1

gând la 27 august l-au găsit pe Ioniţă Sturză sosit acolo înaintea lor (prin Varna). De asemenea se mai aflau ele faţă caimacamii Ştefan Vogoridi al Moldovei şi Costachi

Negri al Munteniei, care, fiindu-le slujba împlinită, se întorceau din Iaşi şi de la Bucureşti la Constantinopoi.

Abia sâmbătă, la 9 septembrie, s-au dus Domnii la

seraschir „ca să se facă rezmurile domniei”. Au intrat amândoi într-o odaie – nu se ştie anume în ce casă – „unde erau cabanicele şi cuciie şi s-au îmbrăcat în cabanică şi au pus cuca în cap”.

Tuiurile le-au luat apoi mehmendarii în mină şi au mers de le-au dat Paşei, iar Voievozii „îmbrăcaţi în parada cea domnească” s-au luat după ei. Acolo, în palatul paşei – a făcut întâi Domnul Moldovei cuvenitele închinăciuni, plecându-se de trei ori până la pământ. Seras-chirul, *stând în picioare pe pat*, i-a întins cu amândouă mâinile tuiurile, iar Domnul, drept mulţumire, i-a sărutat mâneca blanei.

În asemenea chip a urmat şi cu Domnul Ţării Româneşti, iar ieşind de la paşă au purces amândoi călări, cu toţi boierii Curţii în urma lor, câte doi, până la conac.

A doua zi, duminică, Vodă a fost îmbrăcat, acasă la conacul Moldovei, cu blana şi cu şlicul de samur, şi încălecând pe *tablabaşa* (calul de paradă) s-a dus să se plimbe prin oraş cu alai de ciohodari şi de ciauşi împărăteşti. „Plimbându-se puţin, s-a întors la gazdă şi de iznoavă s-a făcut ţerernonia de cafea”.

Pe urmă, miercuri, 13 septembrie, a sosit la Silistra, venind de ia Iaşi, beizadea Nicolae împreună cu armaşul Bosie, mergând după poruncă la Constantinopoi ca baş-capuchihaie al părintelui său. De fapt, mai mult ca ostatic. Şi în sfârşit joi, după ce a ieşit Vodă din biserică şi s-a mai dus pe acasă de-a făcut unele boierii (pe armaşul Bosie îl făcu agă, îmbrăcând şi pe Grecianu cu blană, iar pe Cuza şi pe Râşcanu cu capoturi), luându-şi apoi ziua bună de la paşa şi de la seraschir, porni Domnul cu beizadea Nicolaehi şi cu boierii înspre schelele Dunării. Domnul şi fiul său erau călări, iar boierii pe jos. Acolo, descălecând, îşi îmbrăţişa Ioniţă copilul, dându-i sfaturi cum să se poarte cu turcii şi ştergându-şi, zice-se, pe & râs, două boabe de rouă ce i se prelinseră prin fini a „51

şi rari ai barbei.

Urcându-se apoi încalce, trecură cu toţii Dunărea Seara, la 8> erau pe malul dimpotrivă, unde ăsiră trăsurile gata înhămate, care-i duseră la Călăraşi.

seră acolo, nu se ştie de ce, până sâmbătă 15 septembrie, când, P1” *11 Cioara, Ulmi şi Bolovani, ajunseră în ziua de 18 la Focşani, pe pământul Moldovei. Găzduiţi de sameşul jvfeculai Tuduri, ei rămaseră şi acolo încă patru zile. Apoi, prin Tecuci, Bârlad, Vaslui şi Tatomireşti, ajunseră la frumoasa lângă Iaşi, în ziua de 28 septembrie la ceasul UIlul şi un sfert după-amiază.

Aici, la mănăstirea Frumoasă, altă dată frumoasă, o întâmpinăm în sfârşit pe Catrina Doamna, venită „cu toate cucoanele ei” să-şi primească soţul.

Toţi boierii din Iaşi erau de faţă care, împreunându-se cu Vodă, au mers, după obicei, la biserică, unde i-au primit episcopii de Roman şi de Huşi După împlinirea slujbei „au venit toţi sus, unde s-a făcut sărutarea minei” ɋ nelipsita „ţeremonie a cafelei”, care se lua pe atunci înainte şi după masă şi în tot ceasul zilei, dimineaţa şi seara şi la prânz şi noaptea, căci nu erau, se vede tieaba, acum o sută de ani, boierii noştri artritici.

Acolo „sus”, adică la vechiul palat ghiculesc de la Frumoasă, s-a întins cea dintâi masa domnească a lui Ion Sandu Sturză Voievod.

Cairina Doamna, femeie de 58 de ani, încă foarte sprintenă şi vioaie, stătea de-a dreapta Domnului, iar beizadelele Costachi, Iorgu şi Alecu – de-a stingă. Domniţa Elena pare a nu fi fost la prânzul acela, poate unde era fată mare şi ruşinoasă, iar beizadea Nicoiachi era acum în drum spre Stambul. Dar erau, fireşte, acolo, cumnatele şi cumnaţii, „toţi boierii şi cucoanele zăbovindu-se la masă cu meterhaneaua, muzică şi lăutari, până scara târziu”.

La ceasul 10 seara, liniştit, fără niciun alai, a pornit Vodă cu Doamna şi cu beizadelele la Iaşi, de şi-au luat reşedinţa în scaun, la Curtea Domnească.

Iar vornicul Iordachi Râşcanu, din *Jurnalul* căruia am 1[nprumutat toate aceste amănunte, încheie frumos zicând:

„Aici se isprăveşte toată istoria. Binevoiască Dumneeu să fie într-un ceas bun şi norocos, ca să nu dăm primă grecilor a râde de ocârmuirea cea moldovenească,

începutu! cel bun ce-am privit, blândeţea noului Domn şi lernândria lui, îmi dau a crede bune sfârşituri”.

Bune sfârşituri, nu. Abia bune începuturi!

317

Aşadar, iată-l acuma pe Ioniţă Vodă şi pe Doamna Catrina aşezaţi la Curtea Domnească, cea veche de sute de ani, zidită de iznoavă de Lăpuşneanul, făcută din nou de Vasile Lupu, locuită de Duca, de Cantemir, de Racoviţă, de Mavrocordaţi şi de Ghicuieşti, de atâtea ori arsă şi de atâtea ori zidită din nou, Curtea cea care numai cu 7 – 8 ani în urmă o arătase contele de Morioiles, cunoscător în atare materie ca fiind „o adevărată locuinţi de suveran, elegantă şi modernă, aşezată într-o poziţie încântătoare, cu împărţirea lăuntrică vastă, puţin orituşi cu mobilarea grandioasă”.

De Aloriolles4” 1 o arată aşa cum era ea sub Calhmachi Am văzut cum e pângănseră şi o murdăriseră grecii lui Pendedeca şi tovarăşele Hizichioaiei. Pe urmă, din martie 1822, când pornise Ioniţă Sturză la Poarta să îmbrace cabaniţa domnească şi până în septembrie când se întoarse la Iaşi, avu grijă de ea Doamna Ecaâerina, s-o curate, s-o împodobească, să-i dreagă uşile, ferestrele, podelele şi mobilele. O făcu, fireşte, după gustul ei, care era pare-se destul de bun, judecând după felul cum îl descrie un strănepot de-al ei, D.C. Moruzi, autorul romanului *înstrăinaţii*.

De la acesta ştim ca Ioniţă şi Ecatenna Stur7 a au locuit înainte de domnie în casele lor de ia Copou, aşezate pe locul unde este astăzi Universitatea. Spune el ca „zidurile începeau de la curtea lui Muţi Balş” şi mergeau mai sus decât actuala Universitate, şi că maică-sa îi povestea „ca zidurile acele erau atât de groase, încât intrai sub boita de intrare cu trăsura cu cai cu tot şi abia după aceea leşeai în curte” Şi-i mai spunea mai-că-sa că în spatele casei „era o grădină mare, foarte frumoasă, cu copaci seculari”. Acele erau, ne asigura Moruzi, casele de baştină ale Sturzeştilor, pe care, după ce s-a mutat Vodă la Curtea Domnească, le-a dăruit fiului său beizadea

Niculachi (bunicul lui Moruzi).

„Am aflat", mai adaugă Moruzi, „ca după moartea „I Ł3 i „[".

lui beizadea Niculachi, Vodă Mihai Sturză ar fi cump rât casele acele şi le-ar fi dăruit oraşului pentru a e preface în teatru", însă cum au încăput ele în mâin 1? lui Mihai Vodă nu se ştie, întrucât aflăm din alt izvor e» acestuia i le dăruise bas-boierul Frederic Balş. nu te" cazul, în anul 1846, noul Teatru Naţional al laşului deschise porţile în fosta casă a lui Icnită Vodă.

Grădina însă, încăpută fireşte şi ea în mâinile lui Mihai Vodă, nu fu dăruită oraşului. Mihai Sturză, om foarte practic, construi acolo un birt – cel mai la modă de pe vremea lui, birtul lui Grigoraş – care avea afară, ja stradă, o firmă ce arăta în următorul fel:

*Re's ia urant du The ăt re*

Dar despre aceasta vom vorbi altă dată, la vremea şi locul său. Să ne întoarcem acum la Curtea Domnească, noua locuinţă a noului Voievod. Va arde şi ea în curând, şi numai după ce va fi încă o dată clădită, vom pătrunde înăăuntrul ei, mult mai târziu, sub Grigore Vodă Ghica, când un străin, secretar domnesc, ne va destăinui toate tainele dispărutelor încăperi, cu podoabele şi mobilele lor. Dar ceea ce putem spune despre Curtea lui Ioniţă Sturză este că împărţirea odăilor era la fel ca în vremea lui Costachi Vodă Moruzi, ca în vremea lui Scarlat Vodă Callimachi, ca în vremea, mai târziu, a lui Grigore Ghica, şi chiar ca în vremea de azi, întrucât pianul Palatului din Iaşi este, ca încăperi, aidoma ca în vechime, cu scara în aceiaşi loc, cu lungul coridor care trece de la un capăt la altul al clădirii şi cu salonaşul din faţă, de la etaj, fost sub fanarioţi „cafazul" domnesc. Făcând deci abstracţie de faţa ostrogotă de azi a palatului, şi cu puţină închipuire, putem să ne credem încă la Curtea Domnească a lui Ioniţă Vodă şi a Ecaterinei Doamnei.

Sus erau, la mijloc, saloanele de primire, spătăria cea mare şi sufrageria, iar pe lături odăile Voievodului şi ale beizadelelor pe-o parte, iar pe cealaltă apartamentul şi

spătăria Doamnei şi odaia domniţei. Jos: cancelariile, secretarii şi boiernaşii domneşti, în locuinţele lăturalnice din Curte, acum dărâmate, stăteau, în casa din dreapk> arnăuţii sau „gvardia", compusă din moldoveni şi sârbi sau bulgari – iar în casa din stânga făcuse Vodă Ion! a o inovaţie: locuiau acolo sumedenie de văduve şi ueoiiane de boieri scăpătaţi, care toate trăiau, se ospătau S să îndestulau din masa şi din punga Măriei Sale. Drept °dă de ce suflet avea Voievodul acesta.

nio aiticl, el era nu numai bun şi drept, dar şi mănni- Dovadă că era drept: când a venit Gheorghe Nica de

319

ţinutul Vasluiului «să-i facă arătare că el de multă vreme se află slujind poruncile domneşti şi acestui pământ al Moldovei cu silinţă şi cu dreptate, făcând rugăminte să se milostâvească Vodă asupra sa, după cum alţii ce au slujit s-au împărtăşit din domneşti le mili şi ajutoare»... Ioniţă Sturză cercetând jalba aceea «a aflat arătările lui adevărate şi nu i-a trecut rugămintea lui cu vederea, ci, milostivindu-se asupra lui, iată i-a dat această carte gospod a Măriei Sale prin care l-a făcut polcovnic şi l-a scutit şi apărat de toate dările.

Iar dovada că era mărinimos ne-o dă următoarea carte domnească din 1827, iulie 24:

«Noi Ion Sandu Sturză Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domnul Ţarii Moldovei».

«Cinstiţi şi credincioşi boieri ai Domniei Mele, Dum-i neavoastră vornici de Botoşani, sănătate. Fiindcă dupf ştirile ce a lua Domnia Mea, fraţii Mă no Ieşti ce se porec lese şi Varlaam ar fi răspândit feluri de vorbe necuviincios şi bârâitoare Mie şi stăpânirâi, încât fapta lor urmează a judecată praviliceşte şi supusă unei aspe urgii, dar Domnidj Mea trecând acum cu vederea, poruncim dumneavoastră ca să le arătaţi să părăsească numaidecât cu totul aceste presărări de voroave neiertate şi iară cuviinţă – căci *dacă şi după aceasta* nu vor înceta, cu hotărâre vor avea a se supune urgiei ce cere urâta lor faptă».

Acest Voievod, atât de român încât după neagra epoca fanariotă a fost pentru moldovenii lui ca un balsam pe-o rana, introdusese duiosul obicei ca la masa domnească să nu lipsească «de lângă fiecare tacâm câte o măsuţă în miniatură cu trei picioare, în chipul celor ţărăneşti, pe care se răsfăţa tradiţionala mămăligă... fiindcă, zicea el, de la masa Domnului Moldovei nu trebuie să lipsească hrana de teme: a moldoveanului.

Încolo, *caifetul* mesei rămăsese cel de mai înainte la începutul şi la sfârşitul mesei veneau atâţia tecior. de casă câte tacâmuri erau, purtând pe umăr un şterga> de borangic, în mâna stângă un lighean turcesc şi un fiu; săpun de mosc, în mâna dreaptă un ibric, din cele cu g lung şi întors, pentru apă. La începutul mesei boierii spălau numai pe mâini; la sâirşit însă şi pe obraz, sar dup; ce se uscau mai întindeau bărbile feciorilor, care le sttf peau cu mirodenii.

Când voia Măria Sa să facă o deosebită cinste vi" – unui boier, atunci, găsind un fel de bucate mai pe P11, cui lui, arăta blidul stolnicului celui mare, zicându-i:

320
§
Alexandru
Mavrocordat
Delibey
Constantin
Vodă Mavrocordat
Doamna Safta, născută
Văcărescu, soţia lui
Constantin Ipsilanti
Grigore Vodă Ghica al III-lea*!*

Doamna Mărioara Mavroyeni
Constantin. Vodă Ipsflanti
Lady Elizabeta Craven aii aii
Iii ne ra's °
n e o 3
O> – r* «j ce o Q

O
n
S ca O Q
— N
S
— MStrsst & sigatsbwki

Doamna Eufrosina Leroy, a treia soţie a lui Grigore Ghica

Domniţa Aglaia, îiica lui Grigore
Vodă Ghyka

Domniţa Natalia, fiica lui Grigore Vodă Ghyka

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | |

«f M
w – nx: SE °. – 1 Q 3
n
J₂ >
de 1-1 OJ
«J „XC
CO „§” >
Barba Ştirbey Voievod

[nice, să duci după masă din bucatele aceste bunului meu stoer. – cutare. Să iei şi meterharfeaua cu Dumneata şi să 5° i blidul cu mare alai, zicându-i: din parte-Ne, că gustând j-n” aceste bucate şi plăcându-Ne mult, Ne-am gândit cu draste şi a domnia lui». Dacă ajungea «curechiui cu slănină» g° rece> în schimb bucuria boierulu) era mare. Iar a doua zi Sodă trimitea din nou la el să ceree teze «dacă bucatele din un nu ” au vătămat cumva la inimă». Era pe atunci o viaţă tihnită şi patriarhală. Vodă, înd nu era la Divan sau după alte treburi de ale domniei cum avea° cupa de răgaz, se ducea la moşie, la Său-ceşti în Bacău, să vadă de gospodărie şi să cutreiere câmpiile cu puşca în spinare, că era vânător pătimaş. «Vâna iepuri cu ogarii chiar în timpul domniei», spune Radu Ro-jgtti în amintirile sale. Iar că era beţiv, asta s-o creadă cine a

spus-o. Avea duşmani, da, cât lumea, şi prin urmare calomniatori, după cum mai jos vom vedea. Iar printre aceştia se numărau consulii Franţei, cărora, sub Ludovic ti XVIII le-a, li se părea că trebuie să ţie, în orice ţară, parţa reacţionarilor împotriva «progresiştilor».

Beţivi nu erau nici boierii pe atunci – doar să se fi acut mai târziu, sub ocupaţia rusească – deşi când mergeau imineaţa călare la Divan, însoţiţi de două-trei slugi, se preau, zice-se, întotdeauna la o cârciumă de lângă Mitro-oiie, colţ cu uliţa Pomir, unde, fără a descăleca, luau un ahărel, două de rachiu şi un covrig.

Boierii aceştia erau, de altfel, toţi cărvunari, căci u ei a domnit Ioniţă Vodă. Ceilalţi, îngâmâaţii protipenda-ei, erau peste graniţă, uneltind împotriva Domnului tăcând salamalecuri ţarului. Din boierii mari, numai ostachi Conachi şi Alecu Sturză rămăseseră în Mol-[ova să sprijine domnia noului Voievod, care-i şi numi dată în Divan. Dar «rolul cel mare în toată domnia ta lui sau l-a jucat beizadea Iorgu până la venirea ruşilor» de altfel şi nepotul favorit al Domnului, Petrachi Ul” za, care abia mult mai târziu fu înlocuit cu Iordachi tărgi De altfel, în afară de câţiva tineri, din care trebuie în locul întâi pe comisul Ionică Tăutu45, Ioniţă nu avea deplină încredere decât în rudele sale, pe „j6 Ş le luase lângă el, la Curte. Cumnatul Constantin an. Însurat cu soră-sa Eufrosina, e făcut vei vornic de rozi Costachi Jora, cumnatul nepotului Petrachi Stur-eşeful gărzii, *bimbaşa*, şi pe urmă secretarul lui beizadea u achi la Constantinopol. îl înlocuieşte în postul de bim-a altă rudă, Ilie Gherghef, cel căruia «îi plăcea să serte în haine arnăuţeşti». Duşmănit cum era de atâta

„Anda «9L, „321

era şi firesc ca slujbaşii de pază, ca vornicuj aprozi (şeful gărzii de arnăuţi), aga oraşului (pohta: să fie oameni de încredere sau rude. Până şi slugile e «oameni de ai lui», de pe la moşii, ca de pildă Catr fata popei de la Săuceşti, pe care a măritat-o apoi Von cu Romaşcu, feciorul mazilului Vasile, căruia în loc J dea zestre, i-a făcut paharme şi saineş de Tutova alta fată din Curte, care era

de la Trestiana, moşia noi, a măritat-o cu Dumitrachi Merişescu, pe care acesta l-a făcut paharnic şi sameş de Neamţ. Era un f de a scăpa de înzestrarea fetelor din casă. Pe Me acesta şi pe frate-său 'Nastase, care erau beceri ai «ca ştiau şi meşteşugul bucătăriei», îi aduseseră deleie Iorga şi Alecu când veniseră cu tatăl lor, în de la Silistra prin Focşani «şi se ţinuseră de dânşii mi mulţi crăişori munteni şi bulgari».

Iar dacă Vodă avea grijă să-şi mărite, fără zestre, fe tele din casă, cu atât mai mult n-avea Catrina Doamn, odihnă până nu-şi căpătuia pe ale sale.

Aşa avea, de pildă, Doamna o cămărăşiţă văduvă care avea o fată, Catinca, «destul de rea de musca». cum voia Doamna să scape de ea, nu avu astâmpăr pţ nu-i găsi un bărbat potrivit cu dânsa, pe Alecu Nacu care «ieşise un bun scriitor, dar şi un bun crăişor». D altfel, se poate ca Nacul acesta să se îi înrudit cu deoarece-l aflăm pe Vodă poruncind, la 14 martie 1823 cumnatului său Constantin Aslan, vei vornic de aproz să scoată arginteria, giuvaierele şi straiele pe care le ave, în păstrare, de la casa vornicului Iordachi Catargi ţ «să le teslimăriceşti ia Luminata Noastră Doamnă, căci s-a aflat lucrurile acele a îi chronomurilor lut Ion Nacu>

Mai trăia pe atunci bătrâna şi mult vestita *lldien*\\ cea care era meştera fără pereche a alifiilor şi a dresele de obraz. La Curtea Smarandei a lui Vodă CalhmachU avusese intrările ei libere, dregând la faţă pe surori! Doamnei, care pe atunci erau de măritat. Desigur fi pentru Catrina Doamna, că era acum bătrâna, dar poate per tru fiica ei domniţa Elencu, o mai fi călcat Ildieriţa pragi Curţii Domneşti, deoarece-l aflăm pe Vodă Ioniţă înaifitli1 în rang de boierie pe Sava Korne, ginerele Ildieriţei.

Mai cunoaştem din casa Doamnei Catrinei pe Mă? 1* văduva lui Criticos, un croitor grec venit în Moldova (Vodă Moruzi. Trecută din casa Doamnei în casa domj1 tei, fa nunta acesteia cu Grigore Ghica, în 1825, «baba A* na s-a rugat de domniţă pentru fiul ei Dumitrachi, §" mijlocit ea de l-a făcut vătav de hătmănie» 46

Dar grijii aceste mărunte, de-a mărita fetele din casa de-a da slujbe ginerilor, erau numai floare la ureche îl jţijgă grija cea mare ce avea Catrina Doamna de a-şi P? ngtui copiii rămaşi necăsătoriţi. Aceştia erau beizadea 5?? ujachi şi domniţa Elencu, care fiind acum copil de n m „urmau, în gândul Doamnei, să facă nişte căsătorii 2>mneşti. Şi ca atare privirile ei se îndreptară peste grafs Ja Curtea din Bucureşti, unde Grigore Vodă Ghica era 11 el în căutare de nurori. Se vorbea îndeosebi de beizadea fistachi, feciorul cel mai mare al lui Grigore Vodă, pe care Catnna Doamna şi-ar fi pus ochii pentru Tata ei. Tancoigne, consulul Franfei la Iaşi, scria lui Damas că vor s-o mărite pe domniţa Elena «*avec la beyzade Ghica*, *fils du prince fa Valachie*, *gitoi cu'al soit de notoriete publique que la farnilte Ghica de Valachie a toujours refuse cette alliance*». Iată o nouă informaţie greşită a acestui consul, care mereu şi cu orice prilej căuta să scadă pe Ioniţă Vodă şi pe Catrina Doamna. Este adevărat că această căsătorie fusese proiectată, însă fiul lui Grigore Vodă, beizadea Costachi, se afla ostatic la Constantinopol ca şi [lui lui Ioniţă Vodă, beizadea Niculachi. Erau de altfel amândoi prieteni, amândoi nemulţumiţi de şederea lor acolo. Căsătoria lui beizadea Costachi Ghica cu domniţa Elencu Sturză nu s-a făcut, fiindcă tânărul era îndrăgostit de altă femeie, pentru care făcu şi un bocluc de pomină, despre care pe larg vom vorbi la capitolul domniei tatălui său. Ca atare, nu era «de notorietate publică faptul că familia Ghica din Muntenia a refuzat întotdeauna alianţa cu familia Domnului Moldovei», după cum spunea Tancoagne, fiindcă neamurile aceste stăteau pe aceeaşi treaptă a arhondologiei şi nu i-ar fi putut fi ruşine unui Ghica să se însoare cu o Sturzoaică, mai ajes când aceasta era şi domniţă – şi mai ales atunci când de notorietate publică era altceva: că tatăl lor îşi părăsise nevasta, o domniţă Hanger h, pentru a se înstjra cu o Săvescu, iar beizadelele ele însele, care nu erau deloc înfumurate, au făcut aproape toate mezalianţe, insurându-se cu fete din neamurile

Costescu, Coresi, Moscu Duport, neamuri ai căror strămoşi nu se coborau din fata Noe.

Aşadar, domniţa Elencu, trebuind să mai aştepte până „° cădea Doamnei în palma un ginere pe placul ei, răacum de însurat, şi cât mai în grabă, beizadea Nicu

323

„Wi lachi pentru că altfel i s-ar fi putut întâmpla să urm pilda cea rea a prietenului său Costachi Ghica. ei

Băieţii aceştia amândoi, de cum sosiseră la Constămnopol ostateci, fură atât de plictisiţi de viaţa de acolo de la erau cu totul străini, încât rugară pe părinţii lor să-i îndată înapoi. Costachi Ghica amenințase chiar pe la tăi să că dacă nu-l aduce în ţară sau va fugi singur, sau va una lată, după cum mai târziu o şi făcu. Dar nu de voie se despărţiseră Domnii de copiii lor, ci pentru că era din vechime obiceiul la Poartă ca Voievozii *a* dunărene să-şi trimită fiii ostateci, să-i aibă la mână pe în caz de «necredinţă a slujbaşilor hospodari». Aşa încât Ghica, nici Sturză nu putură să facă beizadelelor pe pla scriindu-l e la rândul lor, mai cu rugăminţi şi mai cu amenin ţări, să binevoiască a avea răbdare şi să stea liniştiţi, cât altfel le periclitează lor domniile. Dar se pare că băieţii n, ascultară de sfaturile părinteşti, lucru de altfel destu' de firesc, fiindcă dacă altă dată fiii Domnului fanariot când erau ostatici la Poartă erau acasă la ei şi se sirr ţeau prin urmare foarte fericiţi, acum lucrurile stăteau e, totul altfel cu feciorii aceştia de moldoveni şi de mur teni, care nici cu grecii de acolo nu aveau legături, r* cum cu turcii a căror limbă nu o cunoşteau şi ale care obiceiuri şi fel de viaţă li se părea ca din altă lume C atare, ei începură să ducă o viaţă neregulată, legândiH de toate femeile de pe stradă şi împrietenindu-se cu oricine «*avec des gens peu consideres*», cum scria consulul Prusii regelui său. Încă de la 25 noiembrie 1822, adică abia dup trei-patru luni de şedere printre turci, ei primiră poruncă o ts Poartă să nu mai părăsească localitatea Cenghilch1 de pe malul asiatic al Bosforului, «*qui leur a été asstg pour demeure*».

De la o vreme însă, purtarea lor îndreptându-se, fură

sloboziţi de acolo şi, beizadea Niculachi în tot caz pare a se fi liniştit. Dar neavând voie să se lege de femei de pe stradă, iar turcoaicele trăind închise în harernii băiatului îi trebui o nevastă.

Dincolo, la Iaşi, mamă-sa avea grijă de el. După n multe dibuiri, alegerea ei se îndreptă asupra fetei lui D mitrachi Ghica de la Comăneşti, Maria.

Frumuseţea acestei fete era ca din poveşti. Toate ntf turuie timpului, rapoarte consulare sau memorii particul sunt de acord să ne-o arate pe *Coana Marghiolita*, nu i mai în tinereţe, dar chiar târziu, după ce împlinise p 40 de primăveri, ca pe cea mai frumoasă şi cea mai frecătoare femeie din câte a cunoscut Moldova în cea

324

I sunt bărbaţi care, cunoscând-o ia peste 70 de ani, [recfnst emoţionaţi văzând-o numai, la gândul faimei fru etei ei – printre care chiar Titu Maiorescu. De altfel, 1 IllJ! nenorocit pe destui... dar povestea ei, pe care vom *?! *O* răzleaţă în toate capitolele acestei cărţi, va trebui să odată, întreagă, cu fermecătoarele amănunte pe care SL cunoaştem. Deocamdată, să începem cu începutul, nun – căci atunci abia a intrat în istorie coana Marghiolita, la Ghica, măritată N. Sturză, C. Sturză şi Rosetti-Roznovanu.

Suntem în toamna anului 1824.

Cei mai de seamă din marii boieri erau încă în străinătate, urmând a face o îndârjită opoziţie împotriva lui Vodă. Totuşi câţiva din ei se întorsese din primăvară, printre care unul din «stâlpii ţării» 47, Dumitrachi Ghica Je la Comăneşti, fiul lui Costachi Ghica, vestitul nepot al lui Grigore Vodă, decapitatul din 1777.

Logofătul Dumitrachi avea două sute de mii de fălci în pământ – două sute de mii – şi numai trei copii: pe Nicu Ghica, însurat cu Catrina Plagino, pe Elena Alexandru Sturză «contesa» şi pe frumoasa Maria.

Gheorghe Sion, care a cunoscut-o bine, spune despre ea că «toate graţiile din mitologie îi făcură parte din darurile lor: corpul, talia, spiritul, toate erau în perfecţiune la dânsa şi se putea zice că reprezenta idealul frumuseţii

perfecte. Dotată cu aceste daruri de la natură, cu educaţia îngrijită ce căpătase în sânul familiei sale, cu frumoasa zestre ce avea în perspectivă, ea putea râvm la treapta cea mai înaltă a ursitei». Autorul acesta «*qui en a pince lui aussi*» ne mai spune că întâia dată când a zărit-o «a rămas trăsnit la vederea acelei frumuseţe», «căci era în adevăr ceva care nu mai văzusem, ceva ce nici putusem visa, ceva ce-mi închipuia în minte pe Ileana Cosânzeana, pe Elena Menelau sau pe Afrodita din mitologie». Fiind astfel înzestrată de natură, Cosânzea-na noastră nu putea iubi, fireşte, la ’n romane, decât pe un bărbat tânăr, frumos, deştept şi sP ritual, care la rândul lui era nebun de îndrăgostit de a. Pe tânărul acesta îl chema Beldiman. Dar în clipa căsătoria lor era gata să se şi facă, se ivi deodată na Sturză, Doamna ţării, care stricând idila lor de goste, ceru mâna Mariei pentru fiul ei, beizadea Niâchi.

I

Pentru ea, pentru Catrina Doamna, căsătoria aceasta ţ Sen} fu înrudire cu una din cele mai mari şi mai influente 1 „din Moldova, aducând în acelaşi timp în viitorul cămin al oropsitului ei fiu, frumuseţea şi bogăţia – căci freşte că cele 200.000 de fălci de împărţit în trei, au jucat ” ele un rol în alegerea Doamnei. Pentru Ghiculeşti însenuf cinstea unei încuscriri domneşti. Târgul nu fu lung şi păr, na ţii fetei nu luptară prea mult pentru a o convinge sg „jertfească dragostea pe altarul vanităţii. Pe la începutul ijj octombrie căsătoria în hotărâta şi câteva zile mai târziu într-o duminică, se sărbătorea la Curtea Domnească din Iaşi «logodna prin procuraţiune» deoarece tânărul mire se afla, după cum ştim, la Constantânopol.

Acum, întrucât băiatul nu putea părăsi malurile Bosfo. rului, urma deci ca nunta să se facă acolo, iar întrucât loinţă Vodă nu-şi putea părăsi scaunul, urma ca el să fie înlocuit prin altcineva. Cine-l putea înlocui mai bine decât soţia lui, mama mirelui, Doamna ţării, cea care era de fapt adevărata autoare a acestei viitoare fericiri casnice?

Pregătirile de plecare începură îndată după logodnă,

cu multă bătaie de cap pentru chibzuirea alaiului şi a popasurilor drumului, a nunţii de-acolo, a darurilor şi câte toate. La 14 octombrie sosi la Iaşi un tătar trimis din Stambul la cu ei u c-Ah med48 pentru a arăta Doamnei unde va fi găzduită şi felul cum va fi primită în, capitala împărăţiei. i

De fapt, protocolul ce urma să aibă loc acolo era cu totul neobişnuit, deoarece niciodată nu se mai întâmplase de-a lungul veacurilor ca o Doamnă în scaun să fie primită la Constantinopol. Aşa încât era şi foarte firesc că umblau fel de fel de zvonuri despre sosirea la Iaşi a acestui! tătar, despre care se zicea că a venit să vestească bal mazilirea lui Sturză din scaun, ba trimiterea sa la Bucureşti I în locul lui Ghica Vodă, care ar veni Domn în Moldova l ba război, ba pace, numai un lucru nu voia să creadă nil meni, anume adevărul, care era acel că venise bietul tăiaft să arate doar numai în ce fel şi chip va fi primită Catriftl Doamna şi unde va fi găzduită în capitala împărăţiei semilunii. Vestita gură rea de Tancoigne, consulul Franj tei, merge până a spune că «*Ce mariage da beyzade* retetul *en otage* a *Constantinopote est le pretexte da voyage* de şi *Princesse*». l în ziua de 24, lucrurile fiind hotărâte în toate ama J numele lor, Ioniţă Vodă, deşi, cam bolnav, chemă la CUAJ pe domnul acela Tancoigne şi-i vorbi de plecarea soţii lui, care va lua în domnescul ei alai, în afară de logodnic*! pe beizadelele Costachi şi Iorgu şi pe domniţa Elenul

326 l i», îi spuse Vodă, «va rămâne cu mine numai bei-Hea Alecu». Dar Tancoigne nu se lăsa bătut. El voia nu-za jdecât să informeze greşit pe ministrul său de la Paris: rt *chsrche a penetrer* les *motits qui peuvent determiner priticesse a foire, au commencement de l'hiver et dans n âge assez avance, un voyage long et penibte, pour assis – / atix noces de son fils*».

pupă cum se vede, diplomaţia franceză de după restauraţie cam lăsa de dorit. Căci Doamna pleca pen – (ru nuntă şi nu pentru altceva. La 9 noiembrie ea părăsi Iaşi-ŁU un „reasa, cu domniţa şi cu cele două beizadele mai sus

a ră ţaţe. O întovă ră şea o escortă de i 00 de tu rei sub comanda lui Ahmed Aga, care urma s-o ducă numai până la Silistra, de unde urma s-o ia alaiul împărătesc s-o ducă ia Constantinopol.

Doamna luase cu ea «*toate* juvaierele şi *toată* argintăria sa», amănunt deosebit de interesant. Iar cheltuielile drumului ar fi fost acoperite «printr-un împrumut de 200.000 de piaştri făcut la Botoşani, care este apanajul Doamnei» 49

Prin Vaslui, Bârlad şi Tecuci, apoi prin Focşani şi Urziceni, alaiul domnesc soseşte abia la 20 noiembrie la Silistra şi la 6 decembrie la Constantinopol.

Acolo, Doamna, domniţa, beizadelele şi frumoasa mireasă fură găzduite într-unul din marile şi luxoasele palate de la Ortachioi, pe malul european al Bosforului, cam în dreptul localităţii Cenghilchioi de pe celălalt mal, unde locuia mirele. Despre întâlnirea acestuia cu viitoarea lui nevastă nu ştim nimic. Ştim numai că lucrurile fuseseră atât de bine pregătite, încât la 12 – decembrie, şase zile după sosirea miresei acolo, se şi făcu nunta «reu mare pompă, în palatul locuit de Catrina Doamna, la Ortachioi». Crisantos, patriarhul din Constantinopol, făcu slujba cununiei, punând cu mâna lui împletiturile de lămâiţă pe frunţile smerit plecate ale tinerilor căsătoriţi.

Nuna mare, Doamna însăşi.

Era o femeie de 60 de ani, «*dans un âge assez avance* –, vorba lui Tancoigne. Dar părul încă foarte negru, culorile ete* fragede; fără zbârcituri, doar câteva cute ceva mai °răzdate. Încolo, frumoasă deloc. Nici c-a putut fi vreo-ata: un nas mare – nu încovăiat, dar lung – o gură, ei ca la o femeie de 60 de ani, sprâncenele stufoase şi împreunate, ochii destul de stinşi. Dacă te uitai însă bine *2.* ea şi dacă ştiai să-i citeşti în faţă, femeia aceasta plăcea, [fi (la arăta a fi bună, blândă, şi totuşi energică – foarte

327

dintr-o bucată – aşa cum era şi soţul ei. Vrednica lui în mătate.

Dacă portretul ei este, după cum bănuim, chiar

vremea aceea, făcut la Constantinopol, atunci ştim Doamna purta la nuntă pe cap un turban alb şi la peste beneşul cu blană de samur, o dantelă – sau se spunea, şi se mai spune şi azi în Moldova, *horbotă* monumentală, cam în felul celor ce se purtau în Franţa pe vremea lui Ludovic al XIII-lea.

Pe Catrina Doamna vom întâlni-o prin ianuarie din nou la Iaşi, cu alte griji de data aceasta. Iar la Constaţi-tinopol rămase Marghiolita, ce-i zicem acum Sturză «Ca să sperie Orientul cu frumuseţile ei», după cum ne asigurg cel care a şi iubit-o şi admirat-o şi bârâit-o, Gheorghe Sion autorul multor frumoase amintiri. Din scrisorile sale exa' gerate şi deseori mincinoase, aflăm ca «succesele ei au fost în adevăr imense. Cavalerii cei mai străluciţi din legaţiunile puterilor europene, înşişi unii din ambasadori, se roteau împrejurul frumoasei moldovence ca albinile împrejurul roiurilor, şi se făceau certuri mari, chiar sângeroase, între cei ce aspirau la amiciţia sau favorile sale, S-a vorbit că însuşi seriosul sultan Mahomed, care domnea pe atunci, văzând-o într-o zi la paradă, la Sfânta Sofia, ar fi fost fulgerat de vederea ei şi că aflând cine este, a trimis de a o *aduce*, împreună cu soţul ei, pentru ca s-o admire de aproape. S-a vorbit chiar ca padişahul, într-un moment de exaltaţiune, ar fi invitat-o să viziteze haremul imperial...». Dar nouă ne e teamă că, într-un moment de exaltaţiune, autorul celor o *sută şi una fabule* nu s-a sfiit de a o aduce cam alături de adevăr.

Dar s-o lăsăm deocamdată pe coana Marghiolita 5 a Constantinopol şi să ne întoarcem la Iaşi.

Acolo, pentru Ioniţă Vodă, lucrurile mergeau greii. Lupta pe care o dusese de la începutul domniei împotriva boierilor retrograzi refugiaţi peste Nistru şi prin departe de a se potoli, se înţesea mereu. Aceştia nu; puteau ierta felul său «democratic» de a guverna, sfătui de *cărvunari* care-i cereau «Constituţia» şi înconjurat $ boiernaşi de mâna a doua, care «tăvăleau boieriile* Până şi boierii rămaşi în ţara ca să-l ajute, vezi de-a domni, îl luau pe Ioniţă Vodă de sus, cu lor nesuferite, care-l băgau pe bietul

om în răcori. marele logofăt Costachi Conachi, fost cărvunar şi el şi <f foarte de treabă, se ispitise să-i scrie în răvaşul de felic".

328

pentru căpătarea domniei: «Dumnezeu ia pre cel lipsit rtâic, Pre ce părăsit şi uitat, şi-l suie». 1 pupă întoarcerea unora din retrograzi în ţară, lucru-., merseră fireşte şi mai rău. Cuiul era acum în casă. Boierii aceştia se făceau pe zi ce trecea mai dârji şi h: gr mai obraznici. Vodă fu nevoit să tălmăcească la Poartă şubreda lui situaţie şi să ceară învoirea de a pedepsi e vinovaţi cum va crede el de cuviinţă, chiar cu moartea. P r ziua când primi firmanul sultanului prin care i se înjali toate cererile, Ion Sandu Sturză îşi adună boierii, mari şi mici. În spătăria domnească «şi norod ca la o mie de oameni, cu uşile mari deschise» poruncind să fie citit firmanul cu glas tare ca să audă toţi. Apoi, în picioare lângă scaunul domnesc, ţinu următoarea cuvântare, care este una din cele mai frumoase din antologia oratoriei române: «Am socotit a vă dobândi dragostea prin blândeţe, jar m-am amăgit, şi bunătatea mea v-a făcut a uita datoriile ce vă supun scaunului acestuia pe care stau eu astăzi. Amintiţi-vă că noi l-am pierdut prin intrigile noastre şi prin goana unuia asupra altuia, de l-au stăpânit apoi străinii atâţia ani. Şi dacă s-a milostivit Dumnezeu a ni-l dărui iarăşi precum l-am avut, ce voiţi acuma să mai faceţi? să-l mai pierdeţi din nou precum l-aţi mai pierdut?... Drept aceea vom lua domneşte le noastre măsuri, întrebuinţând topuzul şi sabia spre înfrânarea celor neînţelepţi ţi veţi cunoaşte de astăzi că are cine a vă stăpâni!».

Iar logofătul Constantin Balş a ieşit în fruntea boierilor şi închinându-se a răspuns: «Aşa să fie, Măria Ta» şi s-au dus toţi acasă foarte tulburaţi.

A doua zi au cerut mulţi din ei paşapoartele, cărora unora li s-au dat şi altora nu, şi au început arestările şi surghiunurile «cât nu mai ajungeau nici cai de poştă, nici îi care să le ducă la locurile de surghiun». Aceste se petreceau în iunie 1824. Pe urmă, în toamnă, spre a

îmbuna lucrurile, Ioniţă se încuscri cu Dumitrachi Ghica, unul din stâlpii larii, precum mai sus am văzut. Dar boierii nu vrură să 5” e de nimic. Pe când Doamna se afla la Constantino-ţi°l, la nunta fiului lor, Domnul trebui să înfrunte noi şi nenumărate neajunsuri din partea tuturor. P n ziua de Crăciun, 1824, când au venit boierii la urte să ureze Domnului cele cuvenite, vei logofătul Teolor Balş nu i-a sărutat mâna, ceea ce l-a pus pe Vodă în Ş te balurile. «*Îl părut excesivement irrite*», scria Tano° gne lui Damas.

329

Tot pe atunci Vodă primi o scrisoare de la ţi le ruse pe plicul căreia era următoarea adresă; «Dumnealui vornicului Ion Sturză, şeful g din Moldova».

Cancelariile împăratului Alexandru nu-i mai recunoştea nici calitatea de «Hospodar».

Domnul plecă la Bobotin, moşia Roseteştilor din huş să se mai răcorească, întors după câteva zile la Iaşi, e ciuc-Ahmed şi Divan-Efâendi începură a glumi între la Curte, Vodă fiind de faţă, vorbind «despre gustul Domnitorului pentru excursiile pe malul Prutului». Ceea Ce-îăcu pe Tancoigne, care era şi el acolo, să se indigneze! sfârşit şi el şi să scrie ministrului său că «gluma a fose obraznică şi nedreaptă, căci nu se poate bănui că acutr, când toată familia lui este la Constantinopol, să se gî deasca el să fugă».

Prin urmare, toată lumea împotriva lui Vodă, nu nu mai boierii şi muscalii, dar şi turcii acum, care înseseru doar singurul lui sprijini. Se întâmplase oare ceva? Se întâln plase că turcii nu se mai simţeau în stare să ţină piep ruşilor. După războaiele din 1711, 1736, 1768, 1787 – 9. Şi 1806 – 12, Poarta, aproape întotdeauna învinsă, pierdu & l atât de mult din prestigiul ei de altă dată, încât ţarul începuse să dicteze la noi fără ca ea să mai îndrăznească a crâcm Aşa încât, dacă Ioniţă Sturză, numit Domn fără consint ţământul rusesc, avusese fireşte sprijinul sultanului atâtea vreme cât relaţiunile dintre Poartă şi Petrograd erau inc încordate şi legăturile diplomatice rupte – acum că, dt curând, legăturile aceste

se restabiliseră, Domnul Moldo vei ajunse la cheremul muscalilor, fără ca Poarta să fitf îndrăznească a susţine pe «dumnealui Vornicul, şef al $

vernuiul din Moldova».

Proaitând de aceste împrejurări, boierii refugiaţi întoarseră în Moldova, mai semeţi decât înainte şi ameninţători, îşi luară moşiile din nou în primire şi ceft ră nişte privilegii exorbitante, pe care nu le mai *'s* seseră niciodată înainte. Iar Vodă, cu inima frântă, le fi pe plac, căci nu mai avea de nicăieri niciun sprijin de doar de la cărvunarii lui, cu care totuşi urma a cârtf ţara mai departe. Oamenii aceştia, «ridicaţi într-o noafl din pivniţă în pod», după cum umbla vorba pe atunci, *w* cum şi rudele sale, îndeosebi fiul său beizadea iordaerau singurii săi sfetnici. Pe boierii cei mari îi ţinu departe în afară de trebile publice.

Totuşi boierii aceştia erau şi ei buni la ceva: la

330

fiindcă odată că-i avea pe capul lui, la Iaşi lângă l, şi că fusese silit «să-i scutească de *toate dările*», apoi a bine să-i aibă prieteni decât duşmani. Şi astfel, după 111 se încuscrise în 1824 cu Dumitrachi Ghica, în 1825 se cu fratele acestuia, marele logofăt Alecu Ghica. că acesta era, nu cărvunar, ferească Dumnezeu, «liberal şi naţionalist», un om cinstit şi bun, iar mai mare partizan al Unirii. Pe fiul acestuia, pe Grigore Ghica> «cel mai frumos bărbat din Moldova», îşi puse noamna Catrina ochii pentru fiica ei domniţa Elencu. Se Vede treaba că Doamna lui Ioniţă Vodă, deşi ea însăşi slută, avea un simţ estetic deosebit: pentru fiul ei alesese pe cea mai frumoasă fată din Moldova şi pentru fiică pe cel mai frumos bărbat

Cât despre domniţa Elencu, avea o înfăţişare plăcută, (jar frumoasă nu era. Cele două portrete ce ne-au rămas de la ea o arată cu nişte ochi mari, negri, cu năsucu în sus, cu o gură prea mică. Sprâncenele stufoase ca ale mamei sale şi o coafură din ceea lume.

Nunta se făcu la Curtea Domnească din Iaşi, în ziua de 3 octombrie 1825, şi a ţinut, după cum era obiceiul pe

atunci, trei zile şi trei nopţi.

Unul din fiii Domnului, probabil beizadea Iordachi, se duse acasă la Alecu Ghica să ia pe mire să-l ducă la Curte. Se zice că şlicele lor erau atât de mân – baloanele cele de piele de miel – încât nu putură oamenii să se urce amândoi deodată în caretă fiindcă se ciocneau şlicele unul de altui, în sfârşit, se aşezară amândoi în fund, ţinând capetele plecate de o parte şi de alta şi astfel sosiră la Curte, Acolo, lume multă fireşte, toată boierimea cea mare, dar şi toţi cei urcaţi într-o noapte din pivniţă în pod, precum şi negustorii cei bogaţi şi consulii toţi. Slujba o făcură mitropolitul Moldovei şi episcopul de Huşi, care ju primit de la Vodă în dar fiecare câte o blană de zebelin. În timpul slujbei, la Isaia dănţuieşte, Ioniţă Vodă aruncă el trisuşi cu domnească-i mină peste boieri şi jupânese bani Crunţi de aur, vreo 140 de ruble, încolo, Lagan, vice-con-sulul Franţei, cel care înlocuia pe Tancoigne rechemat la aris, arată într-un raport către ministrul său că nunta nu ra din cele mai bogate şi că «*Ies deux plus belles pieces – fete etaient deux mats de cocagne, surmontes de deux ™°uchoirs contenant 180 piastres chaque*»... «*Quantau vieux în? a-Miclescu, coryphee de la dânse naţionale qui suit ttâdiatement la ceremonie religieuse, îi a reQU un caftan rt mesquin*». În schimb, mirele primi caftan de vei postel-*honores*» şi fu făcut mare cămăraş efectiv Pe urmă 331

se va tot înălţa în rang până va ajunge Domnul Mol (j Dar în ziua aceea domniţa Elencu, «femeie cinstită, dină de frunte, mamă bună, lipsită însă de cultura ideal», după cum o caracterizează Radu Rosetti va mai fi demult soţia lui, precum mai jos se va i

Anul 1826 e acel al Convenţiunii de la Cetatea căreia se zicea pe atunci încă Akerman – prin care se biliră definitiv relaţiunile rupte de cinci ani între Poarte şi Petrograd şi prin care se statornici cu desăvârşire în corporarea Basarabiei în Imperiul moscovit (chestie p, care Pacea de la Bucureşti din 1812 o lăsase nelămurită) şi prin care se regulară împrejurările din Moldova ş,

Muntenia, restabilindu-se domniile de 7 ani ale Voievozilor lor, care urmau «să fie aleşi de Divan cu învoirea ţarii şi numai recunoscuţi de Poartă *după o prealabilă k telegere* cu *ambasadorul rusesc*, ce-şi păstra dreptul de in intervenţie la orice schimbare de domnie». O nouă căpiţe tare deci a mândrului padişah, care începea să nu mai fit umbra lui Alah pe pământ.

Moldova era acum din nou plină de ruşi şi de tura care de data aceasta, în loc să se războiască, «fraterni zău». *Murahajeii din Ţarigrad trecură prin Iaşi* şi *Seu*! *" pentru a merge la Petersburg să aducă în ţară pe impuniciţii împăratului* «*precum i-a şi adus vreo 8 funcţia delegaţi*» cu secretari, cu slugi, cu cazaci de pază. La 7 cu mbne Convenţia era încheiată şi pe la mijlocul acelei Iun vesti lui Vodă lonâţă că au sosit iar ruşii la Iaşi, însă mai pentru a pleca în curând din nou, prin Sculeni, în lor. El, care-i iubea ca sarea în ochi şi care înţelegea bine ce înseamnă acea «prealabilă înţelegere cu ar sadorul rusesc», rosti atunci cu primitivul său bun acele vestite şi istorice cuvinte, care sunt ca un bal astăzi încă, pe inima oricărui bun român:

«Nici n-am râs când au venit, mei n-oi plânge când duce».

Curând după aceea sosi în capitala Moldovei, în dri său spre Ţarigrad contele de Ribaupierre, noul ai sa de r rus la Poartă.

La Curtea Domnească i se dete domnului conte «ui1 împărătesc», cel dintâi mare bal pe care-l văzură le în Vechea Curte voievodală de la Pendedeca şi de la hârâi lui» încoace.

332

Toate odăile şi saloanele de sus şi de jos auzîost nu- cu mii de luminări de ceară albă», ne spline M-ai Drăghici, care era acolo. «Muzici europene şi lăutari 0° u în toate părţile, iar boierii au jucat în trei saloane? acel mare din mijlocul Curţii, *în spătăria Doamnei* *? *spre harem* şi în sala Divanului. «Erau la 2000 de persoane jjnate, adică boierimea toată, diplomaţii străini şi negu-tofi de oa-e

serile, care aceştia aveau locul lor în rândui 5P jos, cu muzici şi mese deosebite, unii în odaia vistieriei alţii în camera gospod, unde se află astăzi Divanurile» (adică în 1857, când scria Drăghici aceste rânduri). «Chel-Lala acestui bal au ţinut la o sută de mii de iei».

Afară, la poartă, s-o fi uitat printre zăbrele, suspinând, dama ce cu cinci ani în urmă ţinea cel dintâi loc în balul Ifiharilor, Marghioala Hizichioaia.

«Apoi», mai zice Manolachi Drăghici, «a dat şi elciul rusesc (adică ambasadorul) o masă de 400 de persoane la consulat boierilor, şi îndată s-au pornit».

Până în vara viitoare, 1827, Curtea Domnească fu liniştită. Catrina Doamna, despre care am văzut că-şi deschidea şi ea uneori «spătăria despre harem», avea acum grijile ei anume, care nu mai erau nunţile copiilor, ci rotunjirea unei averi care fusese prea puţină la urcarea în scaun, dar care trebuia neapărat mărită, să nu le rămâie acelor copii, după moartea lor, «numele de săraci» pe care-l avusese mai înainte această ramură a Sturzeştilor. Atunci se puse ea să-şi adune de sârg toate veniturile ce i se cuveneau ca Doamnă, de la Botoşani, oraşul ei, sau din alte părţi, ca acei 6.000 de lei ce-i cerea de la Costachi Canano «din birul ţiganilor, dintr-o socoteală în rămăşiţă». De la acel Costachi Canano, nepotul de soră a Catrinei Doamnei se şi mai împrumuta cu bani la nevoie, după cum vedem din scrisoarea comisului Gheorghe Carp, din februarie 1825, care-i scria «stăpânului conu Costachi» că «pentru suma de bani ce ai a împrumuta Măriei Sale Doamnei, îi poţi da în idareli vechi şi Măria Sa primeşte a fi bani în acest 1 de monedă şi mi-a şi poruncit să vin astă seară la dumneata ca să-i primesc, căci mâine dimineaţă porneşte starul la Ţarigrad. Eu aş fi venit singur la dumneatantru aceasta, dar mă aflu bolnav şi putinţă nu-mi este ia să ies din casă. Deci trimit pe frate-meu, căruia vei bine-01 a număra suma banilor cu care eşti hotărât a împrupe Măria Sa Doamna, şi pentru câţi bani vei da dum-fratelui meu, mâine, întâlnindu-mă cu dumneata sau acasă, voi da sinetul meu». bani strânşi «din biruri în rămăşiţă»

sau împru



mutaţi cu dobândă mică, cumpără Catrina Doamna partea Săuceştilor a cumnatului Manolachi monahul, mo & la Manta şi via de la Copou, luată ieftin de la arhirnan dritul Sofronie, fratele lui Gherasim, episcopul Rooinului. «Aceste vii», scria Doamna, «le-am împodobit 6] cu câteva zidiri, cu hotărâre că spre folosul meu să le şi în adevăr că foarte spre folosul ei fu casa aceea ta la Copou, mare, frumoasă, interesantă astăzi fiindcă acolo îşi petrecea ea zilele de zăduf ale verei 1827, după arderea Curţii Domneşti.

Ce tristă poveste a mai fost şi focul acela de la Iaşi când a ars a treia parte din oraş şi Curtea Domnească aproape până în temelii şi toată arhiva Ţării Moldovei

Era în ziua de 20 iulie 1827, la ceasul 4 după amiază Ioniţă Vodă juca, zice-se «*preference*» când a venit să i se spuie că arde oraşul. Numai ce a ridicat puţin ochii de pe cărţi şi a rămas liniştit că nu e treaba lui, ci a agăi şi a hatmanului. Dar focul, care începuse de la casa lui Ilie Burchi, poreclit Zmăul, lângă Academia de mă târziu, se întinse din cauza vântului cu o aşa repeziciune că peste o jumătate de ceas flăcările cuprinseră şi pala tul, nedându-i răgaz lui Vodă să-şi isprăvească partida de cărţi. A fost silit să fugă împreună cu Doamn şi cu beizadelele, poruncind doar în grabă lui delibaşa Gherghel, şeful gărzii, să caute, dacă n-o putea să sting focul, măcar mobilele şi lucrurile sale şi ale Doamnei săi le scape. Se zice că încercarea aceasta ar fi costat viaţa «a treizeci de oameni de-ai lui Gherghel, carele, cuprinse însuşi de flăcări, s-a aruncat în havuzul din curte, sco: apoi de păr de nişte ţigani domneşti».

Din lucrurile Domnului s-au scăpat totuşi câte ceva – nu prea mult – dar în schimb «s-au topit ispisoaceii şi actele vechi ale pământului, aflătoare în arhiva vistieriei şi a Divanului, ce se ţinea de izbaşa, condicarul Curţi având 4 aprozi de pază». Au ars şi clădirile mai de seamă ak laşului, ca Mitropolia, Trei Ierarhi, biserica catolică, con

sulatul Prusiei şi hanul turcesc. A doua zi încă, Ia 21 iulie focul nu era cu totul stins. Lagan, consulul Franţei, sefle lui Damas: «*Tont lume eticore* e.n. *ce moment. On ne v* (*fi que des gens au désespoir qui pleurent sur la place oii *" *ont pierdu leur fortune ou leurs parents et atnis*», Drăghici ne arată ca «Ion Vodă şi Catrina Doamna mutat în casele spătarului Petrachi Cazimir, unde au nit...».

Lunile august şi septembrie pare însă a le fi petreci Doamna mai mult la via de la Copou, în casa «împodobi

334

ea cu câteva zidiri», printre care o terasă mare deasupra jjui de intrare de unde se întinde vederea peste tot ora-ţi o foarte frumoasă seră de flori, un chioşc pe-o movilă n nnjlocugradinei şi altele la fel.

1 în octombrie erau cu toţii iar la Iaşi, în noul palat, fost casele Cazimir, unde se aşezară până la clădirea din nou a Curţii Domneşti, pe care însă n-o mai apucară /casa lui Petrachi Cazimir era la vale de Petre Bacalu, în strada Academiei, pe locul unde este azi Liceul National).

Nu era încă Domnul aşezat în noua sa locuinţă, că lată vine într-o zi ia dânsul dumnealui *aga* oraşului să-i spuie că a sosit la Iaşi un rus numit Leprandi, care a *tras l* (*i* gazdă la banul Pascu, zicând că vine de la Bucureşti, unde fusese «pentru interesuri de familie». Dar, zicea dumnealui aga, lumea spune că pentru altele a venit rusul fa Iaşi, că e vorba că iar s-au stricat muscalii cu turcii şi poate o fi la primăvară război şi Leprandi acesta «lucrează în secret pentru înlesnirea trecerii ruşilor, unit cu unii din boieri, adunând ştiinţă de ce producte sunt în Moldova, pe la care moşii anume, şi strângând volintiri după piida grecilor»

Auzind Vodă cuvintele aceste, straşnic se mânia şi porunci agăi să meargă acasă la banul Pascu, să-i spuie rusului ca în 24 de ceasuri să iasă din Iaşi, altfel «îl va trece hotarul cu nepus în masă».

«După care răspuns încă mai cercând Leprandi a amâna purcederea sa prin mijlocirea consulatului rusesc, zicând că ar fi bolnav, nu i s-au trecut mijlocirea nici într-

un chip, rămânând Sturză nestrămutat din hotărârea ce Făcuse – şi s-au pornit».

Aşadar, Ioniţă Vodă rămăsese acelaşi om dintr-o bucată, căruia de nimic nu-i păsa, nici de consulul rus şi la urma urmei, vasăzică, nici de domnia lui – ca vornicul Ilieş, străbunul său din alte veacuri.

Dumitru Moruzi, nepotul lui beizadea Nicuiachi, ne istoriseşte despre Ioniţă Vodă, care era bunicul tatălui său, următoarea frumoasă anecdotă:

Odată, un consul al nu ştiu cărei puteri îşi anunţă vizita Vodă se îmbrăcă în haine domneşti ca să-i pricească. Acela avu necuviinţa să se înfăţişeze în jachetă şi cu vărguţa în mână. Vodă îl primi foarte amabil, îl pofti Şadă şi-l rugă să-l aştepte puţin că vine îndată. Ieşi „Iri odaie şi peste puţin veni iar în halat, papuci şi cu ciubu

335

I cui în gură. Apoi, trântindu-se pe divan, vorbi cu dortim consul ca un bun şi vechi prieten».

Ce om, Doamne! şi câtă plăcere să vezi că mai erau pe atunci, astfel de români! în clipele cele mai grei tot întregi, cu adevărul pe buze cum îl aveau şi în su

Acuma, cu Leprandi rusul, iată cum s-a isprăvit vestea aceea. Trecuseră abia şase luni de când îi şese Vodă răspuns, că de nu pleacă în 24 de ore îl va trece hotarul cu nepus în masa – şi mai trecuse în iarna aceea ca un vânt de nebunie peste biata ţară, cu fel fel de zvonuri venite nu se ştie de unde, cum că un nou şi groaznic război ruso-turc este de neînlăturat. Dar pn. măvara venise şi încă nu se arăta nimic. Pe la sfârşitul lui april ieşise vorba că se gătesc ruşii să intre în Moldova dar fireşte că nimeni nu putea crede astfel de smintite cuvinte, căci nu erau doar să treacă muscalii Prutul până nu se va declara războiul.

La 23 april, după amiază, cam pe la 5, stătea Vodă în salonul său din casele Cazimir şi vorbea cu boierii despre întâmplările aceste şi despre credinţa lui că nu vor putea ruşii să treacă aşa de curând Prutul – când deodată se deschise uşa şi dinaintea lui se înfăţişă Leprandi acela cu ştabul său major, care închinându-i-se, îi zise, nu fân ironie

fireşte: „*Mon Prince, combien d'hommes vous ţaut-i pour votre garde*?”Prinţule, de câţi oameni ai nevoit pentru straja dumitale?

Vodă, fără a se scula dinaintea lui, decât numai plecând capul în chip de închinăciune, se întoarse la boierii săi, întrebându-i:

— „Ce zice?”, fiindcă nu cunoştea limba franceză Grigore Ghica, ginerele Măriei Sale, tălmăcindu-i cuvintele rusului, Vodă îi răspunse liniştit:

— „Spune-i dumisale că de vrea să mă păzească d1 poruncă, să-şi urmeze datoria cum ştie, iar de vrea să-ţi facă ţeremonie, îi mulţumesc, că n-am trebuinţă de stră] rusească, fiindcă pe mine mă păzeşte Dumnezeu!”

Leprandi, care trecuse Prutul în dimineaţa aceea LI prima avangardă rusească, intrat în Iaşi, înconjurl palatul cu un polc de ulani, îi dete lui Ioniţă Sturză unter ofiţeri la uşă şi un ofiţer de ordonanţă, precum în ogradă caraula de cinste obişnuită”.

Astfel era acum Ion Sandu Sturză Voievod



ul multnesuferiţilor săi duşmani, ruşii.

Cu aceasta se încheie şi domnia lui, la 23 april 1828, Hupa *cine*, *i* ani şi jumătate de ocârmuire.

Leprandi, după ce lua pe agă cu dânsul pentru a-i mparţi ostile la cuartire, numi în locul prizonierului Voievod un fel de căimăcămie compusă din patru boieri jin cei mari: Alecu Ghica, Răducanu Rosetti, Mihai Sturză şi Costachi Balş – iar trei zile mai târziu, după intrarea în Iaşi a restului armatei ruseşti, îl ridicară şi pe Vodă împreună cu Doamna şi cu ce au putut lua din bagajele sale”, trimiţându-i la Sculeni, pe malul Prutului „unde a rămas în carantină până va fi trimis la Bender”.

Cu toată grija Catrinei Doamnei de a-şi rotunji averea pe cât cu putinţă, starea lor financiară, după aproape 6 ani de domnie, era încă în aşa hal, încât părăsind Curtea Domnească ei nu fură în stare să-şi plătească slujitorii – deşi Mihai Sturză şi consulul Tancoigne nu încetaseră în tot timpul acesta de a-i arăta pe Ioniţă Vodă, pe Catrina

Doamna şi pe toate beizadelele ca pe nişte jefuitori ai banului public!

De la Sculeni, Ioniţă şi Catrina Sturză n-au fost duşi la Bender, ci la Soroca, în ţinutul căreia avea Doamna moşia ei de zestre, Ciricăul, unde s-au aşezat amândoi bătrânii, el de 66 de ani, ea de 64 „nearestuiţi, dar nici slobozi să iasă din cuprinsul Basarabiei".

Viaţa lor acolo a fost îndestul de amărâtă. Ciricăul, pe care o stăpânea Doamna în devălmăşie cu surorile ei, Elena Donici, Safta Catargi şi Maria Lazu, fusese în vremuri administrată de fratele lor, logofătul Iordachi-Roznovanu, în calitate de epitrop al surorilor, în această calitate el luase scrisorile moşiei „cu făgăduinţa ca să scoată copii şi să le întoarcă... Dar neurmând făgăduinţa aceasta., osebit de împresurări dintre mejieşi, i s-ar fi luat Doamnei Catrinei şi a treia parte din moşie în folosul celorlalte surori ale înălţimii sale epitrofisite de dumnealui logofătul Roset". Şi acum, când prin fiul ei beizadea Costachi rămas în Moldova, venea Doamna să-şi ceară dreptul ei de la moştenitorii răposatului ei rate, i se răspunse că aceştia „nu au nicio ştiinţă de Asemenea documentări, pricina fiind de 50 de ani şi după tegmirea pravilelor urmează a fi stinsă35

Împresurată şi furată, Doamna se mută cu soţul ei de la Ciricăul Sorocii la moşia Manta, zisă şi Vadul lui pac, din ţinutul Călugai, pământ cumpărat în vremuri, de a cumnatul măriei sale, călugărul Manolachi. Lipsa în

22 Comanda J6 90 337

care trăia o sili să-şi vândă juvaierile şi argintăria ce luase cu ea, şi de la o vreme surghiunul prelungindu-se, să se mai împrumute cu diferite sume de bani de la grecul Apostolopol, căruia amanetându-i moşia Manta, nu o mai putu descurca până la moarte.

Aşadar, au dus bătrânii acolo un trai chinuit, deşi nu chiar aşa cum şi-l închipuia strănepotul lor D.C. Moruzi, care cu imaginaţia sa de romancier ne spune că: „Istoria să vă povestească cum a fost arestat şi dus peste Prut Ion Sandu Sturză, cum a orbit şi de ce boală groaznică a

murit”.

Istoria nu ne spune nimic din toate aceste. Ioniţă Sturză nu numai că n-a orbit, dar mai şi mergea încă la vânătoare – şi nici n-a murit de moarte groaznică, ci de pneumonie, după cum vom vedea

Războiul ruso-turc început în april 1828 se sfârşi încă o dată prin înfrângerea semilunii. Pacea se încheie la Adrianopol în ziua de 14 septembrie 1829, iar protectoratul rusesc asupra Principatelor Dunărene se stabili prin acel tratat în mod definitiv. Se hotărî atunci alcătuirea vestitului Regulament Organic „baza regimului interior al ţării”, prin care se dădea Rusiei dreptul de amestec direct în trebile noastre lăuntrice. Pe de altă parte, până la plata integrală a despăgubirilor de război, Rusia îşi stipula dreptul de a ocupa Principatele *drept garanţie*. Astfel contele Palin întâi şi apoi contele general Kiselev fură timp de 6 ani stăpânii ţărilor amanetate. Sub acesta din urmă s-a lucrat şi s-a votat Regulamentul, pus în aplicaţie în iulie 1831 în Ţara Românească şi în ianuar 1832 în Moldova. Conform acestei legi urma ca după încetarea ocupaţiei să *fie aleşi noi Domni*, care, din cuprinsul Tratatului de la Adrianopol, trebuiau să fie *investiţi pe viaţă*. Dar, datoria Porţii fiind plătită până la sfârşitul anului 1833 şi ocupaţia rusească urmând deci să înceteze, ţarul Niculai învârti lucrurile atât de bine încât, convocând pe reprezentantul Porţii la St, Petersburg, încheia cu dânsul o convenţie (24 ianuar 1834) prin care se stipula că „de data aceasta numai” Domnu’ să fie *numiţi*, nu aleşi. Şi astfel, în înţelegere cu Rusia, Înalta Poartă aşează Domn pe Alexandru Ghica în Muntenia şi pe Mihai Sturză în Moldova.

Mihai Vodă se urca deci în scaunul Moldovei în apa 1834, lună cu lună 6 ani după izgonirea unchiului său d r

338

(ară-Cum acesta, foarte bătrân «Kum, nu mai avea nici piiiLK ui ijpta, nicio dorinţa şi nicio putinţă de a lupta potriva unei stan de lucruri cu totul schimbată în râlpu! ocupaţiei ruseşti – carvunansmul dispărut şi ideea ei încă

vie, foarte în adâncuri ascunsă – rămânerea lui în surghiun nu mai avea niciun rost. Bătrânul fost Voievod ceru deci cu îndârjire să fie lăsat să se întoarcă în ţară pentru a-şi vedea de trebile lui, de risipita-i avere. Cererea sa, *trimisă* la Peiersburg, fu încuviinţată. La 16 iulie, deci trei luni după urcarea lui Mihai Vodă în scaun, Mirkowici02 scria Domnului Moldovei, următoarele:

„Prinţe, domnul consilier de stat Minciaky mă informează prin nota sa din 2 curent de conţinutul unei scrisori a Excelenţei Sale domnul conte de Nesselrode care i-a adresat-o pe data de 12 iunie pentru a-l preveni că Majestatea Sa împăratul luând în consideraţie că reîntoarcerea în Moldova a ex-domnului Ion Sturză nu mai prezintă niciun inconvenient l-a însărcinat pe domnul conte Voronâzov pentru a-l autoriza să intre în Iaşi când considerente personale îl vor face să dorească reîntoarcerea în ţară (…)”.

Iaşi, 9 iulie 1834

Mihai Vodă, nemaiavând de ce să-i fie teamă, fu mărinimos şi îngădui fostului Voievod să se întoarcă în ţară, mai ales că politicoasa scrisoare a lui Mirkowici era de fapt o poruncă, în vara anului 1834 Icnită şi Catrina Sturză erau deci din nou în Moldova, statorniciţi la Săuceştii Bacăului, de unde nu mai ieşeau decât câteva luni din iarnă, pe care le petreceau fie la Iaşi, fie la via de la Copou, acum a fetei lor Elencu – puţina lor avere fiind pe atunci aproape toată împărţită între copii.

Au urmat fireşte procese multe pentru descurcarea averii, pe care în lipsa bătrânilor o administrase, de altfel destul de bine, beizadea Costachi. Răzleţe, prin arhive şi prin diferite publicaţii, se găsesc urmele acestor procese, din care unele erau încă în curs de judecată la moartea fostului Voievod.

Încolo, viaţa lui după întoarcerea din surghiun nu prea ne este cunoscută şi nici n-ar putea prezenta vreun interes. Bietul moşneag de 72 de ani găsi în ţară un morjnint proaspăt, al lui beizadea Niculachi, care încetase între timp din viaţă – precum şi o fată divorţată şi re-

maritată, pe domniţa Elencu, pe care Grigore Ghica o



părăsise şi care se căsătorise a doua oară cu Alecu logofătul cel mare şi foarte bogat.

Pe o reclamă tipărită a vestitului doftor Morisson pentru hapurile sale, se citeşte la locul de cinste numele fostului Domnitor: „*Prince îohatiniza Sturză Voivode*" ceea ce dovedeşte, reclama fiind din 6 noiembrie 1837 că el, bolnav, era în căutarea doftorilor cu câţiva ani înainte de a se stinge. Totuşi, o duse aşa înainte vreo cinci ani de zile – în totul 8 de la întoarcerea sa din surghiun. Abia în iarna 1842, bântuind la Iaşi o epidemie de *troahna* – troahnă însemna guturai – din care mulţi dădură în *junghi*, adică pneumonie sau gripă pulmonară abia atunci, molipsindu-se şi bătrânul Ioniţă Sturză şi nemaiţinându-l slăbiciunea anilor, îşi dete el obştescul sfârşit, în ziua de 5 februarie, dimineaţa03.

Vâlvă mare nu s-a făcut la Iaşi în jurul acestei întâmplări, care a trecut ca un fapt divers. *Albina Românească*, ziarul lui Asachi, publică un scurt necrolog, fără a spune un cuvânt măcar despre meritele primului Domn pământean de după fanarioţi, despre înţelepciunea, despre inima, despre firea şi despre caracterul acestui om, mic la stat, urât la faţă, iar la suflet mare şi frumos.

Din acest necrolog, care înşiră doar câteva fapte, aflăm deci următoarele, ca:

„Măria Sa Ioan Sandu Sturză, fostul Domn ocârmuitor, ajungând la adânci bătrâneţi, au răposat de slăbiciune la 3 a curgătoarei luni, în vârstă de 80 de ani, Ţeremonia înmormântării s-au făcut în ziua de 5, Ia biserica Golii, de preasfinţii episcopi de Roman şi de Huşi, în fiinţa prea înălţatului Domn şi a celor întâi dregători ai statului; iar îngroparea la Bărboi, cu toată pompa cuvenită rangului răposatului".

Important e că Mihai Vodă Sturză, care l-a urmărit şi l-a calomniat o viaţă întreagă, era „în fiinţă acolo" şi i-a făcut postuma cinste de a se uita cum îl bagă în mormânt pe Voievodul acela care mânca la Curtea lui Domnească în

fiecare zi mămăligă, care spusese despre muscali: „Nici n-am râs când au venit, nici n-oi plânge când s-or duce” şi care refuzase lui Leprandi o gardă rusească, „fiindcă pe dânsul îl păzea Dumnezeu”.

De acum Catrina Doamna e singură, după o convieţuire de 56 de ani cu cel cu care pare a nu fi avut niciodată nici cea mai mică neînţelegere. Şi cum va mai trăi

340

g 7 ani după moartea soţului, va rămânea biata bătrână-n fără copii, căci fiii ei vor muri şi ei unul după aâtul, 7. CL1) achi, Alecu şi Iorgu, nemairămânând în viaţă când 1 va stinge ea, decât beizadea Costachi şi domniţa Elencu. *S* Dar tocmai pe aceşti doi copii din urmă i-a iubit ea e mai mult, fiindcă au fost cei mai devotaţi. Beizadea Costachi „a stăruit cu cheltuiala sa de mi-am scos averea din Moldova” şi a mai şi împrumutat-o cu bani, în a, multe rânduri „care se suie la un capital, fără dobânzi, *aq* 6.000 de galbeni” – spune bătrână Doamnă în actul ei „de danie în viaţă” Iar cât despre domniţa Elencu, era sân gura ei fată – putea ea să n-o iubească mai mult decât pe toţi ceilalţi? „Ea ne-a îndatorat pe noi părinţii cu frumoasele sale bune purtări, cu supunere şi dragoste fiiască, de i se şi cade, de la noi toată grija., ş. e l”, scrie Doamna înaltă parte, în actul prin care-i dăruieşte via de la Copou

Dania aceasta i-o făcuse încă în 1833, octombrie în 22 de zile. Fiindcă deoarece cumpăraseră bătrânii via] tspre folosul lor s-o aibă”, iar surghiunul se tot prelungea de nu mai ştiau dacă-i vor apuca şi zile mai bune, atunci se hotărâseră s-o dăruiască, în viaţă fiind, fetei lor celei cu bune purtări, cu supunere şi cu dragoste fiiască

De pe atunci domniţa Elencu era despărţită de soţul ei, cu care avusese în cinci ani de zile trei băieţi – viitoare beizadele şi ele – şi se măritase a doua oară cu vistiernicul, mai apoi marele logofăt Alecu Balş de la Miclău-şem, bogat ca-n poveşti, de altfel om de treabă, însă boierul care, singur din Moldova, va vota în Divanul ad-hoc împotriva Unirii în casa viei de la Copou, cu monumentala-i terasă cu

o interesantă capelă (sau paraclis) improvizată în cele două odăi boltite, de jos, din dreapta, cu salonul cel mare de la etaj – în sala tronului – şi cu celelalte multe încăperi mari şi luminoase, a locuit multă vreme domniţa Elencu cu soţul ei de-al doilea şi cu copiii lor, găzduind o vreme acolo şi pe nefericita ei mamă. Apoi, trei ani după moartea acesteia, domniţa Elencu dărui yia, cu casă cu tot, fiului ei Alecu Balş, în 1852, martie 22 – Acesta, după alţi 15 ani, o vându unui evreu, marelui bancher ieşean Israel Haim Daniel, în 1867, april 5, care o stăpâni 36 de ani, adică până la moartea lui, în „mpâată în 1903. O moşteni de la el fiul său Albert Daniei, în 1920 o vându Societăţii Ocrotirii Orfanilor de i – din care s-a făcut astăzi o instituţie de corece pentru copii obraznici… şi astfel trece gloria lumii, ar fi zis pe latineşte vreun autor care ştie latina.

341

Domniţa Elencu mai avusese de la părinţi, ca moşia Trestâana de la ţinutul Dorohoiului, care şi ea, în 1786, din zestrea mamei sale. Şi cum „în moşie a rămas ea mulţumită” Catrina Doamna, după mai dăruise şi via de la Copou şi-i mai dăruise şi bărbaţi bogaţi, crezu de cuviinţă că iubita ei fată „nu mă, poate pretindarisi nimica din averea mea ce se va împărţi între ceilalţi urmaşi, după chipul ce mai gios se va arăta” Aceste sunt cuvintele din „dania ei în viaţă” pe care o fă în 1845, februar în 13 zile, „găsindu-mă întru întregjre de simţire, de nimeni silită sau îndemnată, ci de-a mea bunăvoie”.

Dania aceasta o făcu Catrina Doamna fiindcă ştia prea bine că „scoposul acelor ce fac dieţi de-a pururea a fost că după moartea lor să nu rămâie pricină de gî. ceavă între urmaşii lor… dar s-a văzut ca asemenea scopusuri nu s-au nimerit a H, căci cu toate dieţile ce unii au făcut, s-au întâmplat că chiar din povodui lor s-au născut pricini de gâăcevire, găsind chip urmaşii e răsturna voinţa testatorului. Aceste dar şi eu avându-le în privire, nevoind ca după moartea mea să las sămânţă de gâlceava între urmaşii mei, multă vreme am gândit cu ce chip doară oi nimeri, şi alta n-am putut găsi decât aceia să las

clironomilor mei şi să le dau lor acum în viaţă încă fieştecăruia partea sa după a mea rânduire…”

Cuvintele aceste care amintesc pe acele din altă diata, ale altei domniţe, din alte vremuri, ale postelnicesei Elena Cantacuzino – cuvintele aceste, zicem, ne-o arată pe Catrina Doamna întreagă cum era, dintr-o bucată, nefiind în stare să facă strâmbătate cuiva, nici măcar în folosul unor copii poate mai iubiţi decât alţii.

Şi astfel, după ce înşiră în această danie averea care i-a mai rămas „după toate câte s-au prăpădit, atât din pricina arderei Curţii, precum şi celelalte întâmplări ale casei noastre”, ea îşi împarte avutul astfel:

1. Domniţei Elencu nu-i mai dă nimic, căci are mo şi-a Trestiana de zestre şi via de la Copou de danie şi t bărbat foarte bogat, îi lasă însă nepotului Costachi Ghi „fiul cel dintâi al fiicei mele, domniţa Elencu, una n galbeni. Şi-i mai dau luminării sale şi una icoană şi de la Diocheţi cu toate heiurile ei, precum şi ţiganii n gios însemnaţi pe numele fieştecăruia sălaş, cu copiii k1

2. Nepoatele sale, fiice ale răposatului beizadea culachi (Catrina, Zoe şi Pulcheria) le lasă moşiile C cău şi Manta „di pişti Prut” – încurcate foarte în decăţi, dar „mai mare decât partea lor cuvenită di

342

vilă” şi care „cu osteneală şi cu cheltuială s-ar putea Parcurgă”. Şi le mai lasă via de la Cruce lângă Iaşi, eu te heiurile ei „i loc sterp, i livadă, şi osebit le mai dau 2? oca de argint şi două inele, acei cu o piatră mare deşi acel cu smarand şi mărgăritar, şi trei soluri şi trei icoane mari”.

„3. Nepoţilor ei, fii ai răposatului beizadea Iorgu, le j* partea din moşia Frumuşelu cu părţile de pe dânsa je la ţinutul Tecuci, partea din moşia Broşteni de la ţinutul Roman cu păduri ţaceste din partea lui Ioniţă Vodă) şi via de a Nicoreşti şi parte din moşia Herţiana, plus 22 de oca de argint, un calengiu de diamant şi două icoane. Şi peste asta „partea ce mi se cuvine din averea rămasă de la răposatul meu fiu beizadea Alecu» (mort neînsurat).

4. Şi în sfârşit, fiul beizadea Costachi, cel care cu

osteneală şi cheltuială i-a scos averea şi a împrumutat-o şi cu bani, îi dă moşia Săuceşti de la ţinutul Bacăului – cea mai bogată parte – îndatorându-l însă a-i plăti şi un sinet de 4200 de galbeni şi „a săvârşi biserica de la Săuceşti, a-i purta de grijă cu toate cele trebuincioase, precum şi grija morţilor a le purta după cuviinţă”.

„Iar mie, pe tot anul până când voi trăi, să-mi defe câte 200 de galbeni pe an, ca să le am pentru măruntele mele cheltuieli”.

Două sute de galbeni erau 2400 de lei – aur fireşte şi într-o vreme când banul n-avea valoare – dar în sfârşit, atât ţinu Doamna, 200 de lei pe lună „pentru măruntele ei cheltuieli”. Avea fireşte la Curtea de la Săuceşti odăile ei – mai mult de două desigur că nu-şi întreţinerea toată, masa, lumina, încălzitul şi spălatul – slujnici erau ţigani robi – aşa încât cei 200 de lei pe lună i-o fi trebuit pentru îmbrăcăminte, pentru drumuri şi pentru a-dărui „cofeturi” sau „beltele” nepoţilor şi strănepoţilor, căci nu era bătrâna să meargă cu mâna goală când intra în casa vreunuia din ei.

Iarna o petrecea la Iaşi, în aceleaşi condiţii la domniţa Elencu – care, când nu era la vie sau la ţară, locuia în capitală, în uliţa Târgului de Sus No. 20, între casa toi Iordachi Catargi şi cea a lui Ivanciu Cerni. Acolo tre Hu e, bătrâna de 85 de ani, să-şi fi dat obştescul sfârşit – j* «slăbiciune”, nu de „troahnă” ca soţul ei – fosta uoamnă a Ţării Moldovei, Ecaterina Ion Sandu Sturză.

Actul ei de moarte sună în felul următor:

343

*Numele*: *Ecaterina Doamna*

*Data răposării*: *27 Ghenar 1849*

*Locul t nmo r mintă rit*: *Biserica Sf. Apostoli* (*Bărbol*)

*Vârsta decedatei*: *85 de ani*

*Cauza decesului*: *de bătrâneţe*

*Prohodul s-a citit de Sfinţia Sa Stavropoleos*

Despre moartea ei „Albina Românească” nu are nicio însemnare.

Biserica Bărboi, pe atunci încă mănăstire, era ctitorie

sturzască. O durase, înainte de 1615, marele vornic Bărboi Sturză, cel ucis în timpul lui Ştefan Vodă Tomşa, şi fusese rezidită abia de curând, în 1841, cu un an ina> inte de moartea lui Ioniţă Vodă, cu cheltuiala acestui fost Voievod şi cu acea a marelui logofăt Dimitrie Sturză şi a soţiei sale Elena, fiica vornicului Teodor Balş – „spre veşnica pomenire a lor şi a tot neamul".

Când intri în biserică, în partea stângă a pronaosului se află piatra de mormânt a lu-i Ioniţă Vodă, cu o inscripţie în versuri româneşti:

*Între muritorii lumii când eram şi eu odată Dam poruncă, sfat, povaţă la oricare judecată, în a mea origine nobil, în sfârşit şi Domnitor, Statui patriei ca sprijin peste drepturi şi popor. Văzui slavă în jurul meu, avui scheptru, stăpânire, Dar în sjirşit suferit-am şi a* sorţii *prigonire. Acum iată sub această piatră stau eu, muritor Căci viaţa amantă un deşert e, plin de nor.*

Iar mormântul Catrinei Doamnei nu se mai vede deloc – parcă nici n-ar fi fost pe lume, buna, blânda, dreapta şi întreaga femeie, care a stat cândva în scaunul Ţa ni Moldovei!

Aici ar trebui să urmeze viaţa pe scurt a domniţei Elencu. Dar cum ea fusese şi nevasta unui om care mai târziu a domnit şi a fost şi mamă de beizadele, rândul ei va veni la capitolul domniei lui Grigore Vodă Ghyka al Moldovei.

Ar urma poate şi rândul nurorilor Catrinei Doamne1-deşi ele n-au fost domniţe. Una din ele însă, Marghfo liţa a lui beizadea Niculachi, despre nunta căreia arfirbit i113 sus a avut*° viaţă prea pitorească, prea fruV° Prea lunłă (a murit abia în 1888) pentru a ne avorbi aici, La repezeală, despre ea. Altă data, fr-o carte anume, vom arăta poate cine a fost şi cum 'na priceput a-şi trăi traiul această femeie mai frumoasă Smai fermecătoare, mai fantastică şi mai fantezistă, mai şi mtjiţioasă şi mai înţeleaptă decât toate celelalte moldo-a nee de pe vremea ei. Să spunem acum doar atât, că de ţa nunta ei până la întoarcerea soţului ei în Moldova, în 1821, ea a trar a Constanţi no pol.

Acolo se născură cele trei fete ale ei: Zoe (măritată Cantacuzino), Catrina (mă-ntată Moruzi, mama scriitorului D.C. Moruzi) şi Pulche-na (măritată Keşcu, mama reginei Na talia Obrenovici a Serbiei). Pe urmă, curând după ce se întoarse în ţara, ea se despărţi de bărbatul ei, care era, zice-se, „cam simplu", măritându-se după o vreme cu Costachi Sturză, iar mai târziu cu Necolae Rosetti-Roznovanu, văr primar după iată cu primul ei bărbat. Acesta „beizadea Niculachi, muri de altfel curând după divorţul său (în 1832 era decedat).

Beizadea Alecu, mort şi el în timpul surghiunului părinţilor, n-a fost însurat, iar beizadea Costachi, a cărui nevastă a fost ştearsă, a avut un fiu, Gheorghe, din care se trag coborâtorii în lânie directă ai lui Ion Sandu Sturză.

O mică întâmplare a Elenei Sturză, nevasta lui beizadea Iorgu, face să ne mai oprim o clipă asupra acestei icoane de noră de Domn.

Ea era fata logofătului Iordachi Catargi. I se zicea ilenuţa, era frumuşică şi mult îi plăcea să petreacă, întrucât soţul ei fusese în tot timpul domniei lui Sturză „cel înâăi boier şi omul cel mai de încredere al tatălui său", înseamnă că şi nevastă-sa a jucat în timpul domniei socrului roiul de căpetenie în societatea ieşeană. Pe urma, după surghiun, în timpul ocupaţiei ruseşti, fiind Moldova fără Voievod şi fără Doamnă, coana Ilenuţa rămase mai departe una din cele dintâi boieroaice ale laşilor. Dădea tonul în societate. Şi cum îi plăcea să petreacă, sindrofie se ţineau lanţ, când acasă la ea, când la alţii. Şi astfel, într-o zi de ianuarie a anului 1833, în timpul carnavalului, aflându-se cu beizadea Iordachi la rudele şi Prietenii lor Lascăr şi Smărăndiţa Bogdan, coana Ilenuţa apuca să-l bârfească pe dumnealui Iancu Fotty, coman-lru' batalionului străjii pământeşti. Ce anume o fi spus geei nu se mai ştie, dar a vorbit urât şi tare, s-o audă toţi, Jja cum au obiceiul boierii cei mari când au vreun necaz ** vreunul mai mic.

345

S-au găsit, fireşte, pe dată oameni care să-i spuje [U:

Fotty despre vorbele coanei Ilenuţei, iar dumnealui, niciuna nici două, merse împuşcat la beizadea Iordachi săceară socoteală. Dar acesta, fiu de fost Voievod, îl det & frumos pe uşă afară, însuşindu-şi cuvintele nevestei sale şi spunându-i că dreptate a avut ea să spuie ce-a spus. Fotty, fără a mai cugeta măcar ce face, porni de-a drept tul la cazarmă, luă cu el vreo 30 de soldaţi şi se întoarse la Iorgu Sturză acasă, năvălindu-i în ogradă în fruntea miliţienilor săi. Coana Ilenuţa îi ieşi înainte, cu gura. Dar el o *îmbrânci*, şi făcându-şi drum până la stăpânul casei îi trase împreună cu soldaţii săi un pui de bătaie, de nu se mai cunoscu beizadea Iorgu ori era fiu de Domn ori ce era.

A doua zi plângere ia Divan, la administraţia rusească, gălăgie, proces.

La 30 ianuar Mirkovici trimise o adresă către Sfatul Ţării, cu următorul înţelept conţinut:

„După jalba ce au dat domnului beiz. Iorgu Sturză pentru bătăile ce i-au făcut de către batalion-comandiru a străjii pământeşti Fotty, eu am însărcinat pe logofătul dinlăuntru să facă aspră cercetare, iar acum primind şi văzând că domnul Fotty s-a arătat vinovat întru o faptă împotriva cuviinţei şi jignitoare disciplinei, întrebuinţând silnicie spre obijduirea mădulăritor soţietăţii, atuncea când el după haracurul slujbei sale este datoriu a da pilda bunelor orânduieli, eu hotărăsc să fie el pedepsit prin arestuire de o lună la Galaţi până la osebita dezlegare. Supuind într-acest chip cuviincioasei împliniri pe domnului Fotty, eu pe de altă parte nu pot scăpa din vedere că pricina gâlcevei născută între acest ofiţer şi beizadea Sturză au fost vorbele neîncuviinţate a d-sale Sturzei şi a soţiei sale, cuvântate împotriva lui Fotty, *care vorbe şi în urma le-au poftorit când Fotty au cerut explicaţie de la Sturză*. Aşadar fiind încredinţat că această întâmplare nu s-ar fi ivit dacă domnului Sturză s-ar fi mărginit în hotarele bunei cuviinţe, *pe care domnului Sturză nici la darea jaibei sale*, *nu au păzit*, eu nu găsesc cu cale să se afle d-Io r aici în capitalie, deci să li se oprească petrecerea în Iaşi până ia deosebită voie”.

Un surghiun deci şi pentru ei – pentru fiul şi nora lui Ioniţă Sturză. Dar numai la moşie, unde rămaseră două luni. La 5 april 1833 beizadea Iorgu şi coana Zle-nuţa erau din nou la Iaşi, porniţi pe chefuri şi pe gâlceava-Pe urmă, foarte curând, Elena Sturză rămase văduvă. Şi atunci „ră fiind de muscă, s-a înhăitat cu spătarul

346

y-nstache Strat, care avusese moşia Păstrăvenii a coanei ilenuţa în arendă, şi până astăzi trăiesc împreună".

până astăzi, adică până la 1857, când strecura paharjcul Sion şi această bârfeală, pe lângă atâtea altele, în vestita sa *Arhondologie*.

t «f

NEVESTELE LUI GRIGORE D. GHICA VOIEVOD

DOMNIŢA MĂRIA HANGER L! ŞI EUFROSINA SĂVESCU

celeaşi împrejurări care l-au adus în scaunul Moldovei pe Ion Sandu Sturză, I-au adus într-al Ţării Româneşti pe Grigore D. Ghica Au căpătat domnia în acelaşi timp, erau oameni de aceeaşi vârstă şi aveau sufletele şi firile aceleaşi. Deşi bătrâni, erau amândoi „oameni noi", patrioţi şi liberali.

Tatăl lui Grigore Vodă era marele ban Dumitrachi (fratele lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, cel decapitat în 1771), fiu al vestitului Alexandru, mareie dragoman ai Porţii, decapitat şi el în 1751. Acest Alexandru era fratele lui Grigore Vodă al II-lea, fii amândoi de-ai beizadelei Matei, care era fiul Sui Grigore Vodă I şi nepotul lui Gheorghe Vodă Ghica bătrânu'! (1659 – 60). Întrucât din neamul acesta mai domniseră şi fiii lui Grigore al II-lea, Matei şi Scarlat şi fiul lui Scadă t, Alexandru, înseamnă că în 170 de ani Ghiculeştii dăduseră Principatelor 7 Voievozi – fără Grigore al nostru, care a fost al 8-lea, iar cu cei doi care vor urma, Alexandru al Munteniei şi Grigore al Moldovei, vor fi cu totul, în 200 de ani, zece Voievozi. E ceva, în istoria unei familiil

Mama lui Grigore Vodă era Maria Văcărescu, din cei mai vechi şi mai mari boieri ai ţării, fata lui Barbu, mare

ban, şi vară primară cu Enăchiţă Văcărescu, poetul.

Din amândouă părţi, deci, o evghenitate ameţitoare!

Marele ban Dumitrachi, statornicit de tânăr la Bucureşti, însurat cu o românca04, având întinse moşii în ţara şi simţăminte foarte legate de pământ, era privit de boierii pământeni ca unul de-al lor de altfel, neamul ghr culese, deşi albanez, este românesc, de obârşie aromân, nu grec, nici sârb, nici italian.

Ca atare, banul Dumitrachi dădu copiilor săi, care mai erau şi nepoţi de vară ai marelui Enăchiţă Văcărescu, o creştere şi o învăţătură românească. Fiul său, Grigore. nu ştia bine de tot decât româneşte Vorbea fireşte 5!

348

«receşte, bine, şi destul de cumsecade limba franceză şi jjaâiană. Încolo: carte puţină, inteligenţă tocmai cât trebuieavere mare, bun simţ cu duiumul şi credinţă adâncă. a orice împrejurare mai grea, lumina o cerea de la puinnezeu. Postea, se închina şi numai după aceea lua o hotărâre, care-i venea, curată şi dreaptă, de sus – deşi uneori crudă, dar dreptatea nu e întotdeauna miloasă.

Treptele boieriei le urcase mai repede decât le urcase foniţă Sturză în Moldova. Sub Alexandru Vodă Şuţu, în mai 1820, era mare vornic de Ţara de Sus, iar la moartea acestuia, în ianuarie 1821, fu unul din caimacamii ţării aleşi de boieri.

Mai ştim de el, înainte de domnie, ca iubea femeile, câinii şi lăutarii. Vin pare a nu fi băut, decât foarte cu măsură. Dar că iubea lăutarii, asta e sigur. Pe vremea lui, preoţii cântăreţi se luau de la şcolile dascălilor, din care trei erau mai însemnate: Sf. Gheorghe, Colţea şi Udricani. De acolo au ieşit Chiru de la biserica Enei, Unghiurim de la Sărindar, Costachi Ştirbu de la Sf. Ion şi Petre Efesiu de la Mitropolie. „Iar pe Nicolae Alexandrescu, cum l-a auzit Grigore Ghica, l-a luat în casă şi-l plimba cu dânsul noaptea în butca, dinainte, de-i cânta de iunie. Când a ajuns Domn, I-a făcut Cafegi-Başa. Ca atare, fără a fi chefliu, făcea ca unchiul său Enăchiţă Văcărescu, serenade noaptea sub balcoane. Dar pe când aceia, pe vremea lui,

fusese îndrăgostit de Doamna ţării, Zoe Moruzi, punându-şi lăutarii să-i cânte, sub foişorul Dudescului, versuri de ale sale;

*Spune*, *inimioară*, *spune Ce durere te răpune*?

Nepotul Grigore poruncea lui Nicolae să zică de pe capră, mai mult prin mahalale, cântecele altora pe atunci la modă, ca vestitul:

*Ah*! *iubito*, *cale bună*, *Dar te rog nu mă uita*.

Grădinile căutate pe atunci de bucureşteni erau ale lu' Deşliu şi Pana Breslea, în care cântau lăutarii Mă-"] gscu şi Chiosea şi uneori *Anton Pann* el însuşi, care, deşi era pe atunci un foarte tânăr paracliser de la bisericăj Olari, totuşi, când scăpa noaptea prin grădinile de vară, se îngrămădea lumea împrejurul lui să-l audă zicând cu foc din cele cântece lumeşti:

349

*Ardă-ţi rochia de pe line Cum arde inima-n mine*.

sau:

*Frunză verde şi-o lalea N-am cuţit că m-aş junghia*.

Vorba lui Heine:

*Wenn Ich gar nicht se vernuftig wâr*, *Wurde Ich was zu Leide tun*!

Grigore Ghica s-a însurat târziu. Să îi tot avut vreo 36 – 37 de ani, când, în 1803 probabil, hotărî să se aşeze şi el, însoţindu-se cu domniţa Maria Hangerli, fata fostului înjunghiat Voievod fanariot Constantin Hangerli şi (a Ruxandei Doamnei, născuta Ghica, fiica lui Alexandru Vodă (1766 – 68) 55.

Ca şi viaţa ei de mai târziu, tinereţea Mariei Hangerli a fost zbuciumată şi chinuită. Fanariotă prin tatăl ei, care fusese marele dragoman al flotei otomane înainte de a fi un efemer Domn al Ţarii Româneşti, Maria se născu în 1779 pe malurile Bosforului, şi acolo trăise 18 ani, până când, în 1797, veni cu părinţii, fraţii şi sora ei la Bucureşti, unde tatăl ei fusese trimis, prin stăruinţele lui Cu-ciuc-Husein, capudan-paşa, pentru a curma răzvrătirile lui Pasvantoglu. Era deci pe atunci o fată mare de toi căreia nu putu să nu-i fi rămas în minte neplăcuta viaţă de Curte

pe care-o duseră cu toţii în cei doi ani de domnie ai Sui Vodă Hangerli: morţii din bătaie, pentru ca n-aveau de unde plăti birurile, aduşi de rude cu carul de peste Olt în ograda Curţii Domneşti, să-şi vadă Vodd cu ochii isprăvile – cheful lui Cuciuc-Husein, când ce ruse să i se aducă pe Doamna, pe domniţele şi pe jup; nesele ţării, „noaptea de aşternut" şi felul cum au scăpat ele de această batjocoră – şi, în sfârşit, groaznica moarte. a tatălui ei, în primăvara anului 1799, când „harapul cel buzat" aruncându-i ştreangul după gât şi trăgându-l Ł amândouă mâini de pe pat, îi sări în spinare înjunghi1 du-l.

Din odaia ei, domniţa Maria – de 20 de ani acum auzise ţipetele bietului ei părinte şi văzuse pe mamă-înnebunită de spaimă, alergând după copii să-i strâfi laolaltă, de teamă să nu-i omoare şi pe ei. Când se gas cu toţii împreună, ea, cu soră-sa, domniţa Elena, cu! ţiorul beizadea Nicolae şi cu nenorocita ei mamă, însp

350

I şi zăpăciţi, se apucară să sară cu toţii pe ferestrele are dădeau în grădină şi de acolo o luară razna înainte, undeva, oriunde, numai să scape de spaima morţii.

Capugiul trimis după ele să le spună să vină înapoi, căci nu are poruncă să le facă vreun rău. Fură găsite ascunget nu se ştie bine unde, în casa vreunui boier, şi aduse înapoi la Curte. Acolo, în iatacul Doamnei, se petrecu un lucru mai grozav parcă decât omorul Lui Vodă.

Harapul cel buzat deschise deodată uşa, ţinând în mână *Q* tavă peste care era aşezat capul însângerat al sugrumatului Voievod şi, plimbând-o pe sub ochii Doamnei şi ai domniţelor, o aruncă apoi pe masă, zicând: «Iată capul bărbatului tău!»

Ruxanda Doamna căzu leşinată în mijlocul odăii.

Amintiri de aceste te urmăresc o viaţă întreagă, iar domniţei Mariei nu-i fu dat să le şteargă prin altele mai plăcute Viaţa ei a fost o însăilare de nenorocite întâmplări.

nu se ştie ce s-au făcut Doamna Ruxanda şi fetele ei după omorul lui Vodă Hangerli. Dar ele trebuie să fi rămas toate în ţară, deoarece pe domniţa Elena o regăsim în

curând în Moldova, măritată cu Iordache Balş şi pe domniţa Maria în Muntenia, măritată cu Grigore Ghica.

Sora aceea mai mică, Elena Balş, pare a fi dus o viaţă mult mai plăcută decât Maria noastră, de-o fi să judecam după următoarea întâmplare, istorisită de generalul conte de Rochechouard, în cartea sa intitulată „*Souvenirs sur la revolution, l'empire et la restauration*".

Rochechouard era aghiotantul ducelui de Richelieu – amândoi emigranţi francezi în slujba împăratului Alexandru al Rusiei, veniţi în Moldova în 1807, în timpul războiului de pe urma căruia am pierdut Basarabia

Primiţi la graniţa Prutului, la Sculeni, de doi boieri moldoveni, Ion Canano şi Iordache Balş, care-i duseră la Iaşi, Richelieu şi Rochechouard fură sărbătoriţi cum – i se şi cuvenea, de toată boierimea ieşeană, mândră de a primi pe doi autentici reprezentanţi ai aristocraţiei vechiuregim francez. Se nimeri însă că domniţa Elena Hani, acum vistiernicească Balş, suferind de dureri de cap, nu să-şi deschidă saloanele pentru nobilii musafiri. Dar n-ar fi putut îngădui să părăsească ei capitala fără vedea, mai ales că nepotul ei fusese la graniţă să-i şi era acum, bineînţeles, „un prieten de-al lor" Că îi primi acasă în iatac culcată în pat:

351
111

— R vreo 42 s-a născut între ei o ceartă din caffim din Colchida, care „pentru vrajba din biserică" se şi nevastă-sa., învinui pe Maria de neciţf-a în închisoare cu alţi cinci arhierei, fu scos din temniţă şi a urmat o despărţire u g răunsă cu aceecat ne scaunul Patriarhiei de Constantinonol.

decor şi ne

Camisole brodate, şaluri de caşmirşi desigur şi domniţa Mana – dar vase de

„Doamna Costachi Balş ne-a primit într-o zi la stând în pai sub pretextul unei migrene; acoperită pe e cu o bonetă foarte cochetă şi îmbrăcată într-o cămaşă bun dată,

ornată cu dantele magnifice şi cu boboci de tran” dafin. Un şal, de caşmir scump acoperea patul, splendid vase de porţelan pline de florile cele mai rare decora» toate colţurile, O penumbră savant calculată completa aceşti amintea de budoarele femeilor elegante de le porţelan o fi avut desigur şi domniţa mana – nu – ajutat-o a fi fericită, deşi era şi ea, din fire, foarte primi. toare Abia târziu, bătrână, bogată şi în sfârşit liniştită în frumosu d fi. L» lłl în… u…

şi-a desfăşurat ea luxul, primind la rându-i ei, palat de la Colentina, pe oaspeţii simandicositilor, ruşi, turci şi francezi.

Totuşi, când s-a măritat în 1803, mare noroc s-a năpustit pe capul ei

Colentina, pe oaspeţii simandicoşi ai Bucureş s-ar fi crezut că un, Domniţa străină

„— J – 1! „f şi,”.

— „F” * „— ” rsăracă fată de 24 de ani, să ia pe fiul unuia din cei mă mari şi mai bogaţi boieri ai ţării şi cum mirele, Grir re Ghica, mai trecea drept un om cu totul deosebit, r fire întreagă şi sinceră, cu mult caracter, iubitor de dar şi temător de Dumnezeu, nu era asta noroc? Pe l > toate mai avea omul şi 37 de ani, îşi trăise deci tinere şi era de presupus că vremea femeilor şi a lăutarilor tre’ pentru el.

Dar tocmai de acolo a venit buclucul. Tot fier şi lăutarii au fost pricina nenorocirii bietei domniţe

Anii dinţii trebuie totuşi să fi fost liniştiţi. Sau na din căsnicia aceasta a Mariei Hangerli cu Grigore G şase copii, numai băieţi: Costachi, Jorgu, Scarlat, Gn,< Panait şi Dimitrie câte unul pe an, din 1804 la 1810.

Asupra celor ce-au urmat pluteşte o taină, care fost încă dezvăluită.

Prin 1821, când avea Grigore Ghica vreo 57 de *a* urmat o despărţire. Grigore dinţa, ba chiar de adulter, iar nevasta îi răspunse cu măsura

3 U1 *CI*

Toate prezumţiile ar fi însă împotriva lui.

*f-rr*, H n i fiindcă ni! bătrânului ci pentru care i se aprinseseră *f*! „i; *An*!

— *I*. r" – o «f-l din mele celei caii era nu,». –, zice că nu mai era alta;

pe buzele tuturor: o fetişcană de 14 ani, EuârosifH Săvescu, dintr-un ne-am fără strămoşi şi fără moşii, bogată în frumuseţe, cum se

1 – \... * *n* oogaia ni 11 umuov-tv...

Bucureşti, iar numele celui ce ar fi ademenit pe domni

352

— „.

rja nu-l ştia nimeni, sau cel puţin n-a p-ătruns până la

110 Totuşi, cererea de despărţire o făcu el, nu ea. După. câni de căsnicie, domniţa Maria privea lucrurile cu destulă păsare pentru a nu se mai impresiona de serenadele nu lui Grigore, şi pe de altă parte ce folos ar fi tras ea Hintr-un divorţ? Pe când el, dimpotrivă, ţinea numaide-ţi să-şi lepede nevasta pentru a fi slobod să-şi ia alta. Jar dovada că domniţa nu era vinovată e că mitropolitul tării nu îngădui această despărţenie. Cererile, rugăminţi-L momelile lui Grigore Ghica nu putură clinti credinţa capului bisericii cum că nevasta acestuia era nevinovată, arătându-se înalt preasfântul neînduplecat în hotărârea sa a nu consfinţi o despărţire care i se părea nu numai împotriva canoanelor, dar şi împotriva moralei – un om de aproape 60 de ani şi o copilă de 14.

Domniţă, amărâtă, îşi luă copiii cu ea, pe tusşase, şi plecă la Braşov (iunie 1821).

În primăvara lui 1822 începu deodată să umble zvonul că Grigore Ghica va fi numit Domn al Ţării Româneşti. La sfârşitul lui martie, odată cu deputăţia din Iaşi plecă la Constantinopol şi acea din Bucureşti, compusă din următorii boieri: banul Grigore Ghica al nostru, banul Barbu Văcărescu, vornicul Nicolae Golescu, spătarul Scarlat Mihăilescu, clucerul Minai Filipescu, clucerul Filip Lenş şi căminarul Iancu Cucorescu.

Întâmplările de acolo le cunoaştem din capitolul

precedent, cum au stat cei 14 boieri moldoveni şi munteni aproape işase luni dincolo de Dunăre şi cum au aflat în ziua de l iulie, într-o sâmbătă, din gura unui agă vestea cea mare: „Muj de boierilor, că s-au făcut domniile: lonâţă Sturză Domn la Moldova şi Grigore Ghica la Ţara Românească».

Pe când se aflau încă cu toţii acolo, cu pregătirile Domniilor şi ale plecării, patriarhul Evghenie muri deope neaşteptate, într-o joi, în ziua de 27 iulie. Ana' 2 re lrcat pe scaunul Patriarhiei de Constantinopol. u Ce prilej mai bun pentru noul Voievod Grigore decât „ŞI încerce norocul pe lângă acest fost oropsit prelat, ieşind de ia închisoare, trebuie să fi avut şi mare de bani?

l august, îl aflăm pe Ghica, împreună cu Go – eu şi cu Cucorescu, la Patriarhie, întâlnindu-se acolo cu patriarhul de Ierusalim, „s-au vorovit multe asu

353

Y

prea întâmplării vremtlor", căpătând Domnul şi „o cu sfântul lemn" pentru care a fost rugat „să-i fie de mănăstirile din Ţara Românească şi să le trimită embe ticurile, precum erau mai înainte obişnuite, căci are pac narhia datorii şi are puse amanet sfintele odăjdii pe [armeni şi jidovi".

Mă rog!

Sfârşitul „întâmplării vremilor" a fost că Grigore Vod Ghica a căpătat de la patriarhul Antim dezlegarea casiitoriei lui cu domniţa Maria Hangerli.

De olac trimise răspunsul acesta la Bucureşti, ca's ştie toţi că e slobod acum să se însoare cu cine va vrea şi mai trimise poruncă straşnică fiilor săi la Braşov 5 se întoarcă odată în tară, căci are nevoie de ei.

Beizadelele, şase la număr, nu voiră să asculte domneasca poruncă – fiindcă, mai întâi, nu-i lăsa m-am lor să plece de lângă ea, şi al doilea, fiindcă ştiau pre bine că a veni la Bucureşti, înseamnă pentru cel puţi unul din ei a pleca îndată ca ostatec la Constantinopo

Domniţa, care în mai încă încercase o împăcare e

soţul ei, văzând că totul este acuma sfârşit, trimise Domnului răspuns că nu-i va da băieţii, fiindcă, după legili ţării, „copiii din partea bărbătească rămân la mamă, ia numai fetele pot fi date tatălui".

*„Et on est curieux de savoir cotnment finiră ce de bat*", scria Tancoigne lui Montmorency.

Cearta nu s-a putut, fireşte, isprăvi decât în folosii celui mai tare. Intervenţii pe lângă autorităţile austriece poate şi bani cheltuiţi de noul Voievod, făcură ca „dreptatea" să fie de partea lui.

Doamna (deşi acum despărţită, Maria Ghica nu-şi mai spuse din ziua când fostul ei soţ fu făcut Voievot decât *Doamnă*) plecă de la Braşov la Sibiu cu doi di copiii ei, beizadelele cele mici, Panaiot şi Dumitru. Ceilal (1 patru băieţi, de voie de nevoie, fură trimişi la Bucureşti

La Sibiu – probabil tot din cauza intervenţiilor venite din Muntenia – Doamna Maria fu destul de răi-primita de autorităţi, care-i conâiscară hârtiile, ţinând-o într-un fel de arest. Nici cererea de a pleca în Ruşi-nu-i fu încuviinţată, aşa încât tot în ţara „tuturor liber taţilor" plecă ea, în Franţa, unde se stabili la Paris, t» mânând apoi acolo în tot timpul domniei fostului ei se şi chiar până la moartea acestuia, în 1834, adică vreo dolsprezece ani şi jumătate.

Dincoace, în ţara, beizadelele sosiră înaintea tatăl11 354

„R. Pe la 23 august ele erau la Bucureşti – patru flăiandri care fuseseră în şcoală la Viena, care vorbeau cu şurinţă nemţeşte şi franţuzeşte, *net don les manieres Ont polies ei aisees*", scria Tancoigne lui Montmorency qeizadea Costachi avea 18 ani şi beizadea Iorgu 17. Cei-jiţi doi, Scarlat şi Grigore, fiind mai mici, nu se arătară în lume". Dar Costachi şi Iorgu, la care veniră să se jichine şi boierii şi popii cei mari şi consulii străini, întoarseră politicos toate vizitele, ceea ce făcu în Bucureşti o deoit de bună impresie.

La 25 septembrie sosi şi Vodă în capitală. Băieţii se juseră întru întâmpinarea lui, la Văcăreşti, mănăstirea înde din timpul lui Nicolae Mavrocordat încoace aveau oţi noii

Domni obiceiul să rămână 3 – 4 zile până li se precrătea alaiul cu care-şi făceau apoi intrarea oficială în Jraş. Dar Grigore Ghica, nesocotind tradiţia, rămase acolo numai două ceasuri şi urcându-se apoi în butca, veni goana cailor acasă la el „într-o clădire mică pe care o l locuia şi înainte până va fi palatul gata".

„Palatul" e cel de pe Podul Mogoşoaiei, pe care-l locuiseră mai înainte şi Voievozii Caradja şi Şuţu şi deşire care voi vorbi cu amănunte mai la vale, iar casa „cea mea" era aşezată lângă Sfânta Vineri, pe uliţa „de lângă casa stolnicului Petrachi" (o stradă deci fără nume), în care a arnas Grigore Vodă aproape încă un an de zile.

Ştim despre ea că avea, deşi era mică, „multe saloane" sică acolo făcu Vodă, la 23 april viitor (1823), de onomastica fiului său celui mai drag, beizadea Iorgu, o mare recep-le, la care a fost faţă şi consilierul de legaţie danez *Clau-sewitz*. De la acesta aflăm că într-unul din acele saloane stătea Vodă aşezat turceşte pe un divan, între boieri şi upânese, toată lumea aceea fiind „foarte bogat îmbrăcată" Se făcu „ceremonia sărutului mânei", iar pe străini „Vodă i saluta italieneşte". S-a dat dulceaţă, cafea şi ciubuce, în lipsa Doamnei, onorurile le făcu sora lui Vodă, Pulcheria, care, ca şi fraţii ei Alexandru şi Mihai, vorbeau „prea frumoasă franţuzească". Seara s-a dat un mare bal, în care scop Vodă închirie casa Creţulescului, fiindcă era fiu 11 mai încăpătoare şi mai luxoasă decât a sa. „Patru săpane europene dădeau într-o mare sală de dans" în care *emei frumoase* şi boieri cu fesuri şi caftane, „pe care când Dansau le lepădau", jucau polca şi poloneza, *dar şi hora ro-nâneascâ*, fiindcă deşi „conversaţia era mai mult franceza", îerimea noastră era totuşi încă neînstrăinată, şi-i plăcea a Curtea lui Ioniţă Sturză să mănânce mămăligă şi la

355

fŁ o avea băiatul, iar pe de altă parte, pe faptul că ei f dădeau seama că „mezalianţa" aceasta nu va putea l? lui Grigore Vodă şi că atare căsătoria nu va pua lui Grigore Ghica să întindă hora. După miezul s-a dat un „supeu" de

200 de persoane, cu mâncăruri te alese şi vinuri din ţara şi din străinătate. Muzica era slabă. Cărţi nu se juca.

La această serbare dată în cinstea răsfăţatului bej, zadea Iorgu, era de faţă toată numeroasa familie a vq. ievodului: cei cinci băieţi (aduşi cu toţii acum din iarnă la Bucureşti), fraţii, cumnatele, nepoţii şi nepoatele. Mu, mai Doamna lipsea şi fiul ei mai mare, beizadea Costachi Cel dintâi era la Paris, al doilea la Constantinopol, unde îl trimisese Domnul ca ostatic şi capuchihaie, îndată după întoarcerea de la Silistra, de prin octombrie 1822.

Cum i se păru lui viaţa acolo şi ce lipsă de răbdare o îndură, cum se împrieteni cu beizadea Nicolaehi al lui Ioniţă Vodă Sturză şi pe ce trai „necuviincios" se puseră amândoi, toate acestea le-am văzut mai sus. Nu era de un an la Constantinopol, că-l şi apucară dracii. La 7 octombrie 1823 consulul Hugot de la Bucureşti scria lui Chateaubriand, care era pe atunci ministrul afacerilor străine la Paris:

„Fiul cel mare al prinţului aflat în Turcia ca ostatic, i-a declarat tatălui său în modul cel mai convingător că nu mai poate rămâne acolo, deoarece se plictiseşte şi că dacă nu va fi rechemat la Bucureşti în cel mai scurt timp, va şti să se sustragă într-un fel sau altul acestei situaţii".

Urmarea acestei nesupuneri am văzut că a fost închiderea lui la Cenghilchioi, împreună cu prietenul său Niculachi Sturză, de unde nu a fost slobozit decât mult mai târziu, cam în preajma căsătoriei acestuia cu Maria Ghica, prin toamna lui 1824.

Dar dacă beizadea Niculachi, acum om aşezat, cu o femeie frumoasă pe care o admirau toţi diplomaţii străini din Constantinopol, nu mai dădu prilej să se vorbească de el – beizadea Costachi făcu dimpotrivă să-i răsune numele din Stambul la Pera şi de la Galata până ia Therapia. Viaţa de chefuri şi de muieri o luă de la început, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, nici mustrările lui Vodă, nici pedeapsa lui Reiss-Effendi cu „domiciliul forţat" de – la Cenghilchioi. Doi ani o duse aşa, până în iarna anului 1826, când deodată îi căzu băiatului o fată cu tronc la inima de nu se

mai putu lipsi de ea. O chema Verona, sau Veronica, şi era fata bancherului armean Agop Tinghiroglu Beizadea Cestachi o ceru în căsătorie, fără a putea capătă de la cuminţii ei părinţi învoirea de a o lua. Refuzul acestor* trebuie să se fi sprijinit, pe de o parte, de proasta reputaţie pe



ţine rjar tinerii se iubeau şi împotriva dragostei putereaenţilinilor sociale a fost întotdeauna deosebit de şubredă. După un an de zadarnice încercări, beizadea Costachi hotărî să fure fata – cu învoirea ei fireşte, în duminica floriilor a anului 1827, noaptea, „el o răpi de domnişoară, ajutat în această acţiune de câţiva nemernici de cea mai joasă speţa şi o duse la palatul său”. Cu prietenii lui de citef deci o fură de acasă, ducând-o în palatul său de la Cenghilchioi sau de la Ortachioi, unde, botezând-o întâi după legea românească, o şi luă în căsătorie, repede, în aceeaşi noapt6 – Un popă muntean, duhovnicul său, făcu acolo sfânta slujbă a cununiei, nuni mari fiind unul din acei franci derbedei „*tnauvais sujets*”, care-l ajutase a-şi răpi mireasa, şi nevasta acestuia.

Când în dimineaţa d-apoi văzu Agop Tinghiroglu că-i furase beizadeaua fata din iatac, îl apucară stonahoriile. Într-o goană se duse până la Serachir-Paşa, comandantul oştilor otomane, cu care era prieten şi înfăţişându-i jalba în proţap îi ceru să i se facă dreptate. Serachir-Paşa vorbi cu Chihaia-Bey – ministrul trebilor dinlăuntru – care porunci cadiului să cheme pe beizadea Costachi în judecata «furilor», a hoţilor de cai şi de femei.

Costachi Ghica, de altfel un om inimos şi cu oarecare panaş medieval, veni la judecată cu Veronica de braţ – ceea ce, zice-se, era „după moravurile turceşti, culmea obrăzniciei”. Cadiul îi porunci să-şi scoată braţul de pe al nevestei sale. Beizadea Costachi răspunse că braţele sunt legate şi că nimeni nu le va putea dezlega. Cadiul îi spuse că se vor găsi în imperiul semilunii oameni care au această putere, şi-i şi făcu pe dată dovada, poruncind aprozilor „să-şi facă datoria”. Oamenii aceştia, «*ţes valets tures*”, se

năpustiră asupra tinerilor îndrăgostiţi §, înjurându-i ca la uşa cortului, le deteră o bătaie din Şcele» pe care impiegaţii musulmani o dau numai raialelor, ară deosebire de rang, de vârstă sau de sex”... Cu oasele frânte ieşiră tinerii de la judecata cadiului, Când trimişi sub pază fiecare la casa lui. Domnişoara înghiroglu? u înapoiată părinţilor, cărora li se trimise răspuns că va fi desfăcută căsătoria şi că preotul care o consfinţise va fi trimis în judecată patriarhilor grec?] armean, spre a fi osândat potrivit canoanelor bisericeşti.

357

Dar povestea e încă departe de a fi gata. Dumnealui beizadeaua, „iritat de prostul tratament pe care-l primise, se duse la Buiuc-Dere pentru a cer intervenţia ambasadorului Rusiei şi duşmanii erau încân. taţi să-l vadă certându-se cu Poarta, îmbrăţişând cu căldură cauza reclamantului, în calitatea sa de fiu al prin, ţului şi de agent aşezat sub protecţia drepturilor omului conform articolului 16 al Tratatului de lacainargi”.

Aici se impune o mică tălmăcire.

Amândouă beizadelele, Niculachi Siurza şi Costachi Ghica, stăteau la Constantinopol de la începutul domnii. or părinţilor lor, ca o garanţie a credinţei Voievozilor din Ţările Dunărene către Poartă. Acesta fusese din vechime un obicei peste care nu se călcase până în zilele Eterici şi a încetării domniilor fanariote. Dar odată cu înălţarea în scaune a Voievozilor Ioniţă Sturză şi Grigore Ghica, Rusia având un cuvânt din ce în ce mai hotărâtor în trebile româneşti, ea ceru desfiinţarea acestui obicei, sub cuvânt că e înjositor „de a fi ostatic”, în realitate însă pentru a nu sili pe Domnii români de a îi credincioşi Porţii. Turcii erau pe de altă parte destul de pricepuţi ca să înlăture chestiunea, fără ca în aparenţă să i se opună. Poarta consimţi deci ca Voievozii dunăreni să nu-şi mai trimită în *ostateci*, dar îi sili să-i trimită *capuchihaie*, adică secretari, agenţi ai Domnilor pe lângă guvernul turc. Astfel beizadea Costachi, deşi de fapt curat ostatec, era totuşi oficial „agent supus protecţiei dreptului ginţilor”.

În această calitate merse el la Buiuc-Dere să se plâr contelui de Ribeaupâerre, ambasadorul Rusiei, de msu ce-i făcuse cadiul şi oamenii săi. „Duşmanii păcii” fu încredinţaţi că ambasadorul va ţine partea beizadi se şi bucurau de noul conflict diplomatic ce se va na între Poartă şi Petrograd. Dar marele în dezamăgirea şi încă mai mare a lui beizadea Costachi – când vă? 1 pe domnul de Ribeaupâerre rehuând să-i dea ajutor:

„Ambasadorul îl primi foarte prost pe prinţ şi-i adresă cele mai aspre mustrări pentru comportarea lui seanţăloasa, refuzând net să intervină într-o afacere pe care privea ca fiind exclusiv de resortu’ patriarhului şi întregime străină atribuţiei lor ambasadorului ru<m

Foarte supărat, beizadea Cosâachi se apucă să t iască pe turceşte un arz către sultan, cerându-i milă durare şi dreptate. Şi într-o seară, pe când acesta se pl cu caicul pe Bosfor, la lumina lunii, cu cadânele să-i i îndrăzni să se apropie cu barca până lângă *umbra lui* t *pe pa mint* şi să-i arunce arzul în caic.

358

par acum i se înfundă. Sultanul, după ce citi arzul, rupse în bucăţi, azvârlind hârtiile în mare şi poruncind L fiul Voievodului Munteniei să fie arestat în palatul lui trimis apoi sub pază la tată-său la Bucureşti. * Două săptămâni mai târziu, în april 1827, beizadea ŁOsiachi trecea Dunărea, iar dincolo în Fanar, patriarhul ula căsătoria fetei lui Tinghir „fiindcă fusese făcută îi! vreme de post”. Iar popa care-i cununase fu osândit de Sinod la tăierea părului şi a bărbii şi la trimitere la ocnă.

Ribeaupierre, care refuzase să dea o mână de ajutor bietului Costachi Ghica, scria totuşi lui Kotov, girantul consulatului rus din Bucureşti, că ambele beizadele au fost trimise în ţară „de unde se vede acum prea bine că ele nu erau capuchihaie, ci ostateci...”

Dacă aceasta era din partea domnului conte cumva o remuşcare, apoi era târzie, căci în timpul acesta Grigore Vodă îşi trimise fiul, de cum sosise în ţară, la o mănăstire în munţi, să se mai răcorească. Beizadeaua va trebui,

închinându-se la icoane, să se mai lumineze la minte şi să afle că fiii datoresc ascultare părinţilor şi oamenii mai mici supunere celor mai mari!

Beizadea Costachi, căruia nu i se mai spunea acum decât beizadea Tingire, sau pe scurt chiar „Tingirică”, rămase la mănăstire până în toamnă, de unde ieşind apoi se însura în curând cu Sultana Costescu, uitând pe Veromca lui, ale cărei urme se pierd în arme ni mea cea bogată de pe malurile Bosforului17.

Faptul că Grigore Ghica îşi pedepsea fiul cu pocăinţă la mănăstire, fiindcă la 22 de ani era îndrăgostit de o fată de 18, pe când el însuşi la 60 de ani iubea pe una (fe 20, poate părea cel puţin ciudat, şi tălmăcire nu poate fi decât luând în privire egoismul ce caracterizează firea omenească până la incoherenţă şi până la absurd. – «Nu face tu ce fac eu”. Iată principiul eticii omeneşti îndeobşte S1 a celei pământeşti îndeosebi.

— Încolo, bărbatul acesta, înfăţişat până acum sub lumina patimilor sale omeneşti, a fost totuşi nu numai un O! îi de treabă, dar şi un bun Voievod.

Romanul său cu Eufrosina Săvescu, care era de-o v rstă cu Verona Tinghiroglu, îl vom desfăşura mai le vă e, când femeia aceasta va intra mai adânc în viaţa bătrî-Voievod. Să arătăm deocamdată că el, ca şi Ioniţă a al Moldovei, fund „liberal” dacă nu „cărvunar”, cu foarte înaintate, s-a înconjurat mai mult cu boieri de

359

mâna a doua, dar deştepţi, muncitori şi cinstiţi. Cu aceştja a domnit, scutindu-i de dări şi umplând golurile vistieriei din averile mănăstireşti.

Boierii cei mari erau, ca şi cei din Moldova, fugiţi peste graniţă la Braşov, făcându-i o îndârjită opoziţie şi trimiţipâri peste pâri, ba la Constantinopol, ba la Petrograd. Banul Grigore Brâncoveanu, om deştept, învăţat, candidat la domnie, era cel mai înfocat duşman al lui Ghica, şi chiar unul din fraţii acestuia, Alecu, zis Barbă Roşie, se unise acum cu potrivnicii Domnului.

Din Braşov ei trimit în ţară pe Ghiţă Gutui

Muntenegreanul cu 600 oameni armaţi ca să pornească pandurimea lui Tudor, având printre alţi comandanţi pe ser-darul Cristea şi pe Toma Brătianu, polcovnic.

Grigore Vodă, după cum îi stătea în obicei, posti întâi două zile, se închise apoi în iatac, căzu în faţa sfintelor icoane şi după o lungă rugăciune, chemă pe polcovnicul Magheru, mult vestitul, poruncindu-i să meargă întru întâmpinarea oastei lui Cuţui. „Iar de-i vei prinde", îi zise Vodă, „să-i judeci şi să-i osândeşti la spânzurătoare... Ceea ce se şi făcu, aidoma, Numai Brătianu a scăpat, prin fugă, în Grecia, unde a murit abia în 1840.

Mai târziu lucrurile se împăcară, aici ca şi în Moldova şi din aceleaşi împrejurări, în 1826 „protipendada" se îââtoaâse în ţară, în frunte cu banul Grigore Brâncoveanu, cu Grigore Băleanu, Ştefan Bălăceanu, Alecu Filipescu, Ălc & andru Vilara, Ion Cătuneanu şi alţii, în politica din afară, ei ţin totuşi mai departe cu ruşii, pe când Vodă cu oarrerji săi de mai înainte rămân plecaţi turcilor, ca şi pebie Milcov Ion Sandu Sturză. Dar înăuntru, boierii ace ştia mari, oameni de carte şi în felul lor patrioţi şi ei înhintgază „Societatea Literară", prezidată de Dinicu Go lescu şi având mădulari pe fraţii Domnului, Mihai, Con1 stantin şi Alexandru, din care va ieşi mai târziu Societatea Filarmonică, cea care va aduce culturii româneşti şi spir: tului naţional neasemuite foioase.

Totuşi erau pe lângă Vodă şi boieri de mâna întâi, (1 chiar din sfetnicii lui cei mai de aproape, ca de pildă vestitul Constantin Câmpineanu, tatăl lui Ion. Încrederea ce mai oarbă o punea Grigore Ghica în trei oameni numai în başciohodarul Măciucă (un fel de prim aghiotant domnesc), în sărdarul Chiriac şi în vornicul Costachi Când>

pineanu.

Când a trecut delegaţia turcă de la Cetatea Albă pe>! Bucureşti, în 1826, Grigore Vodă trimise întru întâmp

360

area ei pe un boier mai şters, pe un om cam sărac cu duhul, iar Câmpâneanu, burzuluindu-se, îi spuse: „Dar de

ce nu trimiţi Măria Ta pe un boier mai – de seamă, că e ruşine să stea delegaţia de vorbă cu el”. Iar Vodă de colo:

[sân cumva te-oi trimite pe dumneata, şi apoi, când vor veni turcii să mă vadă pe mine, să zică: Da ce prost Domn au muntenii”.

O vorbă ca aceasta ajunge să caracterizeze pe un om, şi aproape o domnie: bun simţ, modestie, chibzuinţă. Cu acestea şi cu cinste, a domnit Grigore Vodă, şi a domnit frumos.

*

Să vedem acum *unde* a domnit el, în ce case, în ce. Încăperi şi-a petrecut cei cinci ani şi jumătate de mărire voievodală.

Ca mic copil şi ca flăcău neînsurat, ajuns aproape tomnatec, ar fi stat în casa tatălui său, banul Dumitrachi, care avea, zice-se, cea mai întinsă proprietate din Bucureşti, „începea din capătul despre apus al podului gârlei, de vale de Zlătari, mergea în jos pe malul apei până în dreptul caselor Văcărescului, unde e azi casa lui Barbu Belu; d-acolo cotea spre Sfinţii Apostoli, până unde sunt băile Mitracevski, apuca la dreapta pe uliţă înainte, tăia de-a curmezişul strada Mihai Vodă, trecea gâria mergând la vale prin Gorgani, cuprinzând toată mahalaua Domniţa Nastasica şi se încheia cu ocolul la podul gârlei la Zlătari”.

În cuprinsul acestui loc, mare cât o moşioară deşi era aşezat în inima Bucureştilor, se aflau numai două, „curţi”. a *banului bătrânul* (i se spunea aşa pentru a-l deosebi de doi din feciorii săi, care erau şi ei bani) şi a fiului Scarlat. Cea dintâi, în care a locuit desigur până la însurătoare Grigore Vodă al nostru, era aşezată dincoace de apă. Era o namilă de casă, cu pridvoare, tinzi, sagnasie, saloane, odăi de musafiri, sufragerie de iarna şi de vară, iatacuri şi cămări, cu arcade şi bolţi învârtite, beciuri şi pivniţe, învelitoare de şindrilă mai mare decât casa şi cu streaşină scoasă din jur-împrejur de doi coţi. Pe lângă zidul curţii, în şir, cuhnii, odăi de slugi şi de logofeţi, grajduri, Şoproane, şuri, grădini de flori şi de zarzavaturi, livezi de pomi roditori, înărie, lemnărie, brutărie, potcovărie şi câte

altele. După moartea banului Dumitrachi, casa aceasta a trecut prin moştenire la fiul său cel de-al patrulea, banul Mihai, Nenea Mare cum i se zice, şi s-a restaurat

361

wwpiw-w wwww-ipiffi111 WIHH7

TBWHI

de fiul său cel de-al cincilea, Alexandru, Voievodul din 1834, când s-a suit acesta pe scaunul domniei.

Cealaltă casă, a banului Scarlat Ghica – care a trecut-o apoi fiului său Neculai – era dincolo de apa, cam în dreptul *Azilului de noapte* de mai târziu. De ea nu se mai vede nicio urmă, căci, din pricina deselor înecări ale Dâmboviţei, a putrezit din temelie şi s-a fărâmiţat bucăţică cu bucăţică. Ion Ghica mai ţinea fireşte minte de ea şi ne spune în vestitele sale scrisori că era acolo „o sală mare zugrăvită pe pereţi şi pe tavan cu toţi zeii Olimpului, de un pictor Kaufmann". În sala aceea, la zile mari, înfocatul Aristia, perceptorul copiilor – cu câteva perdele de la ferestre, cu cearşafuri înnădite, cu costume croite din rochii lepădate – punea în scenă câte o tragedie grecească, pe Oreste, sau pe *Fiii* lui *Brutiis* sau vreo idilă de Florian. Iar actori erau toţi Ghiculeştii: Scarlat, Mihai, Smărăndiţa – o Clitemnestră impunătoare – şi câţiva străini ca Eufrosina Bogdan, Mano le Anghelescu, Iosefina şi Cecilia Raymondi.

Să ne întoarcem, însă la Grigore Ghica. După însurătoarea lui cu Maria Hangerli, el s-a mutat fireşte din casa părintească într-alta „mai mică", cea de la Sfântai Vineri. Acolo a trăit aproape 20 de ani, acolo s-au nas* cut toţi copiii lui şi acolo a pătimit în tăcere biata domnită Maria, care domniţă fiind şi-a zis domniţă până la) despărţenie, când, bărbatul ei fiind făcut Domn, şi-a spus] şi ea, deşi divorţată, Doamnă.

În 1822, când a plecat Grigore Ghica, primăvara, la Constantinopol, să capete domnia, el a hotărât ca la în toarcere va locui „palatul" pe care-l locuiseră şi Voievozii] de mai înainte: Alexandru Şuţu şi Ion Caradja. La sân dar poruncă să fie zugrăvit din nou, prefăcut şi mărit, şti

însărcina pe pictorul italian Giacometti să picteze pe pe-l reţii şi pe tavanele saloanelor zeităţile Olimpului, la fel cui le pictase Kaufmann în casa fratelui său Scarlat.

Când s-a întors Domn, în septembrie 1822, Giacomett mai avea încă mult de lucru, aşa încât noul Voievod fi silit să locuiască mai departe în „casa lui cea mică", unde erau totuşi „mai multe saloane", deşi pesemne neîncăj pătoare, şi unde dădu în primăvara viitoare, de Sf. Gheorj ghe, o serbare în cinstea iubitului său fiu Iorgu, precum mai sus am arătat.

Abia în iarna 1823 – 24 a putut Grigore Vodă să st mute în palatul de pe Podul Mogoşoaiei, proaspăt împodo bit de italianul Giacometti.

362

Deşi atât Ion Ghica în *Scrisori*, cât şi Alexandrina Chica în *Amintiri*, ne asigură că „palatul" acela, nu mai există, noi credem că părerea aceasta poate da prilej de interpretare.

Locul Curţii Domneşti se întindea din Calea Victoriei de azi până în strada Academiei, iar pe lături cam până la casa Slătineanu, în care, sub Alexandru Vodă Şuţu în tot cazul, se ţineau şedinţele domnescului Divan. Între palat şi casa Slătineanu era prin 1820 un pasagiu la etaj, prin care trecea Vodă Şuţu când mergea la Divan şi unde-l pândise Bimbaşa Sava să-l omoare, după cum aici am mai povestit. Or, pasagiu! acela învederat că nu putea fi decât în latura despre Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei), deoarece în partea aceasta era şi casa Sâătineanu, de unde rezultă că şi Palatul era în rând cu casa Divanului, pe Podul Mogoşoaiei – iar nu în mijlocul curţii, după cum ne spune Ion Ghica. De altfel Alexandrina Ghica ne confirmă lucrul acesta în *Memoriile* ei publicate de V.I. Ghica, când ne spune următoarele precise amănunte.

„La începutul veacului trecut, după gonirea fanarioţilor, Curtea Domnească era sub unchiul meu Grigore Ghica al VIII-lea, Domnul Ţării Româneşti, pe Podul Mogoşoaiei, nu departe de magazinul (?) Capsa de astăzi, în palatul care a fost mai pe urmă cumpărat de

familia Lahovary, *afectat clubului Tinerimii, aliniat şi deformat cu totul*”.

Că acest club al Tinerimii „aliniat şi deformat” este fostul palat în care au locuit Voievozii Caradjea, Şuţu şi Ghica, mai este învederat şi după aspectul lui. Văzut din curte, din pasagiul Majestâc, intrarea clubului cu vechea ei boltă, sala de jos cu minunatele ei coloane de marmură, scara cea frumoasă, de marmoră şi ea, şi saloanele cele mari de la etaj arata lămurit ca în această casa şi nu aiurea a fost cândva palatul lui Grigore Vodă, despre care nepoata lui de fată, Alexandrina Ghica, ştie să ne mai spuie următoarele frumoase lucruri:

„El avea mari şi frumoase încăperi, decorate de pictorul Giacometti şi, la catul cel dintâi, nişte coloane de Porfir cu pereţii mobili, care îngăduiau transformarea mai multor saloane într-o singură sală foarte arătoasă, coloanele rămânând singura amintire a pereţilor dispăruţi... cunoscut, fireşte, palatul acesta în timpul Domniei, însă printr-un reflux al sorţii acolo am locuit când măritat cu principele Ioan, fiul lui Grigore Ghica al ai /vfoldovei, şi de acolo am plecat ca să mă cunun în

363

biserica Sărindar, astăzi dărâmată, enoria şi loc de veşnică odihnă a Ghiculeştilor munteni de la marele ban Dimitrie (1808) încoace. Pe de altă parte, muma mea, Pulheria Bla-ramberg, sora Domnitorului, îşi petrecuse acolo tinereţile şi îmi povestea deseori anecdote privitoare la acel palat. Una, prin ciudăţenia ei, merită să găsească loc în această cronică, Unchiul meu, în reacţiunea naţională ce urma după venirea lui pe tron, încercă de la început să stârpească oriunde abuzurile greceşti, între altele, avusese de suprimat cea mai nostimă sarcină de Curte ce s-ar putea închipui. Fusese întocmită în timpul celor din urmă fanarioţi. Opt inşi, îmbrăcaţi în portul cel mai strălucit, trebuiau să intre în fiece dimineaţă în iatacul Domnului, de cum se trezea el, şi să-i zică laolaltă: Frumos eşti, Măria Ta! Sprâncenat eşti, Măria Ta! După această exclamaţie, strigată în cor, se retrăgeau în bună rânduială,

milităreşte. Ziua începută astfel părea grecoteiului mai dulce”.

În acel palat, sub scară, în nişte încăperi care se mai văd şi azi, locuiau la stânga Basciohodarul Măciucă, omul cel mai de încredere al lui Grigore Vodă, iar la dreapta Tufeccibaşa „lângă ogeacul neîerilor şi al edecliilor”, din care mai cunoaştem numele lui Nicolae Păun, cel despre care s-a priceput Ion Ghica să ne povestească o prea frumoasă amintire din tinereţele sale.

— Şi tot de la Ion Ghica mai ştim sfârşitul poveştii pictorului Giacometti, pe care el îl numeşte Giacomo, cel care a zugrăvit pereţii şi tavanul palatului cu zeităţile Olimpului.

Acest Giacomo sau Giacometti, un italian pripăşit prin ţară nu se ştie cum, prieten în vremuri cu vestitul Silvio Pellico, era un pictor de valoare, după cât putem judeca din urmele frescelor făcute de el pe pereţii palatului de la Colentina, unde tavanurile în tot cazul au rămas pe alocurea întregi. Puţin aventurier de felul lui, după ce făcuse naţionalism în Italia şi pictură în Moldova, se statornici birtaş în insula Prinkipo lângă Constantinopol. Fiul său, Carlo, a fost călăuza lui Lamartine în timpul călătoriei acestuia în Orient, imortalizat de marele poet francez sub numele de Charles în vestita sa operă: *Voyage en Orient*. Mai târziu, prin 1848, dăm iar de urmele lui, tot călăuză pentru străini la hotelul Missiri din Pera, unde l-a cunoscut şi Ion Ghica. Pe atunci, în timpul vâltoarei din 1848, pictorul Giacomi peste sufletul căruia trecuseră anii fără a-l îmbătrâni, se înflăcăra iar la auzul cuvântului de *Libertate* care umbla ca suveica dintr-un capăt al Europei la altul şi, vânzându-şi birtul de la Prinkipo, se pregătea să plece



cil fiul său în Italia pentru a lupta sub steagul lui Garibaldi. Holera, care bântuia la Constantinopol şi în toată Turcia, dincolo şi dincoace de Dunăre, îi înşfacă însă pe amândoi şi-n puţine zile îi duse în mormânt. Şi astfel Giaco-mo şi fiul său Carlo, în loc să moară vitejeşte, de

glonţ, pentru *Libertate*, muriră prosteşte, de vibrioni, la Stambul, precum muri în aceleaşi zile în Moldova şi străbuna autorului acestor rânduri, şi precum era, 65 de ani mai târziu, să moară tot atât de prosteşte, într-o câmpie din Bulgaria, autorul el însuşi.

Un an şi jumătate după ce s-a mutat Grigore Vodă în palatul de pe Podul Mogoşoaiei, a şi izbucnit focul, la „una din cele două case ce ocupa Domnitorul”. Dar să rând straja toată în ajutor, flăcările au fost uşor potolite şi „s-a scăpat tot”. Consulul Hugot mergând a doua zi să vadă pe Vodă, după cum era obiceiul după fiece nenorocire, îl găsi foarte vesel „*d'excellente htimeur*” spunându-i că n-a pierdut nimic, ba adăugând chiar „— râzând în hohote, că numai doamnele – vorbindu-mi de sora şi de cele patru nepoate ale sale care erau de faţă – se plângeau că au pierdut câteva fleacuri”.

Pe sora aceasta, Pulcheria Blaramberg, şi pe cele patru nepoate, care locuiau toate împreună cu Vodă la Palatul Domnesc, le întâlnim doi ani mai târziu, în 1827, la marele bal pe care-l dădu Vodă cu prilejul Anului Nou.

Vodă era vesel ca niciodată. Zilele posomorâte se credeau trecute, părea că temerile şi grijile părăsiseră malurile însângerate ale Dâmboviţei şi ale Dunării. Murahaşii (plenipotenţii) Said Mehmed Nuri Effendi şi Said Ibraim Elfendi se întoarseră de la Akkerman, unde încheiaseră în ziua de 23 septembrie 1826, cu plenipotenţiarii ruşi Voronţov şi Ribeaupierre, convenţia tălmăcitoare a Tratatului de la Bucureşti din 1812. Contele Ribeaupierre trecuse ambasador la Constantinopol şi neînţelegerile ce de arii axistau între Poartă şi Rusia se credeau stinse cu desăvârşire. Minciaki, numit consul rusesc, era aşteptat la Bucureşti. La Ţarigrad, pace şi linişte. La noi nu se auzea nici cârjalii, nici de vreun Pasvantoglu.

pis-de-dimineaţă, în faţa boierilor adunaţi ia Curte, Părintele Eufrosin Poteca, dascălul de la Sf. Sava, cu trei din băieţii cei mai silitori din şcoala românească, sorcovise pe Măria Sa cu un „engomion”, un colind plin de frumoase

prevestiri. La prânz toate răvaşele de plăclntă îi ieşiseră lui Vodă numai în bine şi în bine: „ve

365

— X selie”, „viaţă lungă”, „biruinţă”, şi aşa mai departe, îl o, ierii i se arătau cu supunere şi lumea îl iubea, căci era îndestulală: pâinea 3 parale ocaua şi vinul 10 parale vadra. Opinca şi târgurile mulţumite şi vesele. Pribegii din Braşov şi din Sibiu, care se bizuiseră pe sprijinul consulului rus Pini ca să răstoarne pe Domn, fuseseră siliţi să i se închine cu supunere ca să se poată întoarce în ţară. Şi acum era Vodă sigur că în 1829, când se împlinea termenul de 7 ani de domnie, tot el va fi *numit de Poartă*, sau după noua Convenţiune, *ales de boieri* Domn.

Ca atare, seara, mare bal la Curte – dar nu în palatul pe care-l cunoaştem, ci într-o casă anume închiriată, casa lui *Românit* de pe aceeaşi uliţă, mult mai la deal, înspre capul Podului – că era cea mai încăpătoare din Bucureşti. O începuse marele şi bogatul boier Facă – tata! lui Costachi, cel cu *Franţuzi stele* – dar murind fără a o isprăvi, epitropia copiilor o vânduse unui grec bogat, Românit. Acesta a isprăvit-o şi a împodobit-o cu cel mai mare lux: pereţii odăilor îmbrăcaţi cu stuc, imitând marmorile cele mai rare, tavanele lucrate în relief de meşteri aduşi din Ţarigrad, podelele acoperite iarna cu covoare din Persia şi vara cu şaluri din India, macaturile şi perdelele de mătase groasă din Damasc şi din Alep, mobilele de lemn de mahon şi de abanos, încrustate cu sidefuri şi îmbrăcate cu piele de Cordova. În toate odăile, policandre atârnate de tavanuri, toate de cristal de Veneţia, tăiate ca diamantele, în care se oglindeau seara mii de luminări de ceară sau de spermanţetă…

Românit, murind flăcău bătrân, averea lui, cu case cu tot, a trecut la trei surori bătrâne, fete mari şi ele, care au vândut palatul acela statului, de s-a făcut apoi din el Ministerul Finanţelor de pe Calea Victoriei colţ cu Calea Griviţei!

Acolo – aripa din stânga – a dat Grigore Vodă marele

său bal din ziua de Sân-Vasile a anului 1827.

În sala cea mare, Vodă, în giubea albă, hanger cu briliante ia brâu, şedea în mijlocul sofalei, între ferestre, rezemat pe perne, cu gugiumanul de samur, cu funda albă cam pe frunte şi cu mâinile încleştate la ceafă.

Pe marginea sofalei, la dreapta şi la stânga, şedeau cei cinci fii ai săi. Beizadea Costachi, poreclit Tingirică. nu era acolo, căci tocmai atunci se desfăşura la Constanţinopol romanul său de dragoste. Dar erau pe pat beiza' delele Iorgu, Scarlat, Grigore, Panaiot şi Mitică, toţi raş la frunte, ia tâmple şi la ceafă, purtând pe creştetul cap".

366

lui un mititei fes roş cu fundă de mătase albastră. Iar fje aici încolo, tina lângă alta, şedeau cucoana Profâriţa, SOra lui Vodă cea mai iubită, nepoatele Sultana Zefharina „iaria Furtunoaia cu fiică-sa Anica, precum şi alte cucoane înrudite sau numai foarte simandicoase.

Muzici erau trei, cea de la Goleşti, cea de la Rsmnic şi un taraf de lăutari, care stăteau într-o galerie improvizata deasupra uşii de la intrare.

Cea de la Goleşti, înfiinţată de Dinicu Golescu pe moşia sa din Muscel, sub direcţia lui Florian Aaron, avea 12 muzicanţi, toţi ţigani, astfel împărţiţi: doi scripcari, rfoi flautişti, doi trâmbiţaşi, două clarinete, un oboist, un fluieraş, un toboşar şi un ţimbalist.

Cea de la Râmnic, a ciucerului Alecu Nicolescu, sub direcţia lui Cocoratu, „maestru de graţii", se compunea din 6 ţigani robi ai boierului, care, suflând din gură şi dând din cap, din mâini şi din picioare, cfntau din 15 instrumente deodată ghitare, mandoline, naiuri, pl rostii, tobe, ţimbale, zorzoane şi clopoţei. Aria «de rezistenţă» a acestei muzici de bâlci era „*Di tanti palpiţi*" din Tancred, pe care glumeţul poet Iancu Văcărescu, vărul Domnului, o tălmăcea cucoanelor care nu ştiau italieneşte, în felul următor: „Dă-l tantii palme"... se *non e uero*...

Şi, în sfârşit, veneau lăutarii, care n-avură parte de a cânta decât pe la spartul jocului, când începură boierii a prinde chef şi te veni poftă de vreo horă, de-un brâu, sau

de vreun cântec din cele lumeşti; „Hai, Ileana, la poiană” sau „Cavaleri de modă nouă”.

Boierii, când jucau, îşi lepădau giubelele şi papucii, rămâniod numai în meşi. Ei pofteaţi ia dans – căci de pe atunci „se dansa” în saloane – numai fetele sau nevestele care le plăceau, neîndrăznind totuşi să se apropie de rudele lui Vodă. Acestea aveau fiecare pe „dansatorul” ei favorit. Fata lui Furtună, de pildă, juca numai cu beizadea Iorgu şi fata Moruzoaiei numai cu Scarlat Barcă ne seu.

Zinca, nevasta lui Dinicu Golescu, Mărita, fata lui Noe Florescu, Nastasica lui Grigore Filâpescu şi tati nea Slătineanca, văduva, treceau drept cele mai bune dansatoare. Iar juvaierele cele mai frumoase erau „scorpia” sau dragonul Suţulesei (Fata lui Racoviţă de la Colţea), «ghiarele de leu” ale Catincăi Filipesou şi „şiralele de mărgăritare” ale Saftei Brâncoveanu.

Toată lumea asta trecea din când în când în odaia de Caturi, unde, pe o masă întinsă, erau înşirate tot felul de zaharicale şi de cofeturi, castane fierte în zahăr, ljsg de chitră, acadele, cozonaci, vin şi limonade, servite musafirilor de vestitul Antonachi Borelli.

Numai Vodă nu s-a mişcat de pe divan, până a bătut ceasul douăsprezece. Atunci precum Cenuşăreasa, Măria Sa s-a sculat în picioare, a dat din cap în dreapta şi în stânga şi a pornit spre uşă, cu başciohodarul dinaintea lui şi cu beizadelele cele mici după ei. Ioniţă Voinescu, cămăraşul cel mare, încheia alaiul.

Dacă nici la balul acesta, nici aiurea, n-am mai întâlnit-o pe Eufrosina Săvescu, pricina e că Vodă o ţinea ascunsă. Şi o ţinea ascunsă, fiindcă încă nu se căsătorise cu ea.

Fata avea, după cum am mai arătat, abia 14 ani când s-a îndrăgostit Grigore Vodă de ea, iar el, amorezatul, trecuse de 55 de ani. Deşi pe vremea aceea fetele se mai măritau încă la 12 – 13 ani – foarte rar de altfel – totuşi nepotrivirea aceasta de vârstă dădea ideile lui Grigore Ghica o notă de imoralitate, după cum se şi exprima severul Felix Colson, călător prin Bucureştii noştri de

acum o sută şi mai bine de ani.

Ca atare, despărţirea de nevastă-sa, domniţa Maria, şi consfinţirea acestei despărţiri de către patriarhul Antira al Constantinopolului, erau numai „o pregătire pentru mai târziu”, când va fi Eufrosina mai coaptă pentru căsătorie.

Deşi Domn acum, sau poate tocmai fiindcă era Domn, el nu îndrăzni să înfrunte părerea lumii, destul de indignată şi fără asta de izgonirea domniţei Maria, care pare a fi lăsat în ţară o amintire frumoasă. Şi apoi mai avea Grigore Vodă pe cap toată familia lui, şi îndeosebi pe cei mai iubiţi din familie, fiul său Iorgu şi soră-sa Pulcheria.

Vodă pare ar fi ţinut pe fetiţa aceasta, care era de o frumuseţe răpitoare, ascunsă undeva, până se făcu mai măricică, cam până prin 1824, când împlini ea 17 ani. Atunci, şi cum o iubea cu o nebună patimă, fostul cântăreţ de serenade, nemaivrând să asculte decât de bătăile inimii sale, o luă pe lângă el, ca ibovnică, şi-i făcu şi un copil – o fată – făgăduindu-i că o va lua de soţie îndată ce va înfrânge împotrivirea familiei.

Dar se mai trecură patru ani şi frumoasa Eufrosina nu era încă măritată.

368

*w* în 1828, în luna april, din aceleaşi împrejurări ca în Moldova, domnia Ţării Româneşti îi fu scoasă lui Grigore Vodă, care fugi în munţi, luând drumul Braşo-yţilui. Dar, întrucât contele Pahlen cu armata sa întâr-zja la Iaşi, Vodă se opri la Câmpina. La 10 mai stil nou e încă acolo, aşteptând sosirea la Bucureşti a lui Pahlen, pentru a-i cere „paşapoarte” pentru Franţa, căci guvernul austriac nu-i îngăduia să se statornicească la Braşov. se întâmpla lui acuma, ca şi nevestei sale cu 7 ani în urmă.

Aceste „paşapoarte” la plural, pe care le cerea Grigore Vodă, dau de bănuit că el, în fuga lui, nu mersese singur, ci luase cu dânsul pe iubita lui Eufrosina şi pe mica Maria, copilul lor, pe care ştim din altă parte că itătorea să fie crescută de el”.

Zece zile mai târziu, văzând că nici paşapoarte nu capătă, dar, nici n-are nimeni de gând să-i facă vreun rău,

Grigore Ghica se întoarse liniştit la Bucureşti „unde nimeni nu pare să-i mai acorde vreo atenţie”.

Ce mai e şi cu măririle acestea lumeşti! *Etotnnia vatiitas*!

Atunci „intrat din nou în viaţa privata”, nemaiavând a ţine socoteală de părerea lumii, fostul Grigore Vodă se căsători în sfârşit cu Eufrosina Săvescu, femeie acum de 21 de ani, neputând totuşi, din pricina pravilelor de atunci, să-şi legitimeze copiii, când între timp se mai născuse o fată, Alexandrina, însă „dorind să asigure fetelor un trai cuviincios”, le făcu o donaţiune, o foarte însemnată donaţiune în moşii, bani, scule şi ţigani, şi fiindcă „vreau să fie crescute de mine, lângă mine, îmi rezerv drepturile de a ridica eu veniturile acestei averi”.

Din clipa aceea, din vara anului 1828, deşi Grigore Vodă nu mai era Domn, Eufrosina Săvescu-Ghica îşi spuse Doamnă. Şi Doamnă a rămas toată lunga ei viaţă Eufrosina Doamna! Iar cum pe de altă parte domniţa Maria Hangerli, fostă Ghica, niciodată Doamnă, îşi spunea şi ea la fel, Maria Doamna, erau acum în lume, şi n-ai târziu chiar la Bucureşti, două Doamne Grigore Ghica, din care niciuna nu apucase voievodalele măriri ale scaunului Ţării Româneşti.

A urmat pentru Eufrosina o viaţă desigur foarte plantă, faţă în tot cazul de ce fusese viaţa aceasta înainte. Adică, un soţ bătrân, dar iubitor, o avere din cele mai mari ţară şi un nume din cele mai simandicoase. Dar lu-aceasta avea umbrele sale. Familia Ghica nu ierta ui Voievod căsătoria, „mezalianţa”, nebunia ce întaptuise.

J* 90

369

Acum, mai ales că nu mai era nevoie să i se „Măria Ta” şi să i se sărute la fiece prilej mâna, ea cam ţinu departe de dânsa, îngăduindu-i fireşte a o vedea, dar refuzând să îmbrăţişeze, să cunoască, să vadă să audă măcar vorbind de „femeia cea fără strămoşi” parcă s-ar fi fost născut din partenogeneză.

Viaţa aceasta a ţinut şase ani. Şi pe urmă, într-o zi de

toamnă, a anului 1834, deodată, pe neaşteptate Grigore Vodă avu o ameţeală, se puse la pat, şi până-ri seară, dus era în lumea cea „unde nu este durere, nici lacrimi, nici suspin”.

Era la 16 octombrie 1834, seara.

„Deşi avea aproape 70 de ani, Grigore Vodă era încă foarte „verde” „şi autopsia n-a dus la descoperirea nici unei cauze de moarte iminentă”, scria consulul Mimaut ministrului Broghe. S-a crezut într-un „spasm nervos al stomacului”, dar poate să fi fost şi inima, care uneori le cam joacă festa bătrânilor.

A treia zi, 18 octombrie, înmormântarea: „Cea mai frumoasă din câte au fost vreodată în ţara aceasta”, scria acelaşi consul aceluiaşi ministru.

De 6 funi, domnea în Ţara Românească fratele lui Grigore Vodă, Alexandru Ghica. E deci firesc să fi căutat ei să facă fostului Voievod o înmormântare cât mai „domnească”, pentru alcătuirea căreia fu însărcinat maiorul Banov, care porunci următoarele:

Din casa fostului Voievod – cea de pe uliţa de lângă casa stolnicului Petrachi, unde a locuit Grigore Ghica Vodă, după, ca şi înainte de domnie, se va ridica mortul de opt boieri, bani şi vornici, până ia capătul scării de sus; apoi alţi opt boieri, logofeţi, îl vor duce de ia capătul scării la dric.

Alaiul începea cu dorobanţii agiei, având în frunte pe căpitanul lor şi în coadă pe dumnealui vei aga. pe urmă o jumătate de escadron de cavalerie, cu trumbiţaşii lui, urmaţi de dorobanţii vorniciei de poliţie. Veneau apoi corporaţiile cu starostii lor, în rând câte cinci, vei vornicul şefii de secţii şi stoinacialnicii departamentelor postelni; clei, vistieriei, logoaeţiei şi vorniciei (adică funcţionarii ministerelor de finanţe, justiţie şi interne), directorii şcolilor cu delegaţiile profesorilor şi mădularii tribunalelor cu prezidenţii lor.

Capacul coşciugului îl duceau mădularii sfatului orăşenesc, după care urmau 9 cai de călărie din grajduri! 6 mortului, având zăbranice negre, şi apoi nişte ofiţeri îi11

ţi peste mondire cu mantale negre, purtând pe perne se catifea roşie firmanele de întărire ale domniei lui Grigore Vodă, şi topuzul, la dreapta, şi sabia, la stânga.

În spatele acestor insigne domneşti, umblau doi ofiţeri *cu* săbiile scoase şi 12 iuncări cu puşti, după care urma în sfârşit, „partea duhovnicească", adică întâi preoţii câte doi în rând, şi abia la urmă arhiereii, tot câte doi în rând, mitropolitul şi episcopii.

Vine coşciugul pe dricul tras de opt cai. Lângă fiecare cal umblă pe jos un vizitiu, îmbrăcat în manta neagră, ci cu pălăria lăsată în jos! Pe de o parte şi de alta a icului merg câte 12 inşi, ţinând în mână torţe aprinse, jar aproape de tot de coşciug, patru ofiţeri cu săbiile scoase.

În spatele dricului merge pe jos, gânditor, Măria Sa Vodă, urmat de rudele cele mai apropiate, de consulii străini, de miniştri şi de ştabul domnesc.

Dar alaiul e încă lung: muzica miliţiei, careta mortului, trasă de 6 cai, cu vizitii purtând zăbranic negru la mânecă, toţi „amploiaţii civili" şi, în sfârşit, din nou, o jumătate de escadron de cavalerie, cu care se încheie convoiul.

Acest impunător alai trece prin toată capitala, de la casa mortului Voievod, pe la consulatul rusesc şi pe la căminarul Stefi, până la uliţa Sf. Gheorghe Nou. De acolo, prin Lipscanii, pe din dosul hanului Şerban Vodă iese în Podul Mogoşoaiei apucând spre nord drept la mănăstirea Sărindar, trecând pe acolo, zice orânduiala, fără a se opri, deşi mănăstirea era ctitorie ghicuiască.

Ajuns cam în dreptul episcopiei, convoiul o luă, dar nu mai ştiu pe unde, înspre Colentina, moşia lui Ghica Vodă, despre care mai jos vom vorbi mai pe îndelete.

Mimaut ne asigură că gloata mergea după coşciug plângând şi văitându-se: „Pe vremea lui Grigore Vodă plăteam pâinea patru parale, astăzi o plătim optsprezece. Fie numele lui binecuvântat!" Şi mai vorbea lumea ceea de „pavajele" Bucureştilor, pe care le făcuse mortul Voievod, de spiritul său de dreptate „şi de fermitatea pe care a

dovedit-o în atâtea rânduri”.

De altfel, aceleaşi laude, care şi ele amintesc de „pietrele Bucureştilor”, stau săpate în groaznice versuri româneşti şi pe mormântul său funerar de la Colentina:

*Pietrele de pe uliţele cetăţii vecinăte Mărturisit-a-ţi, călător, ce fapte lăudate*

371

v

*Ghica Grigore a lucrat, Domn plin de-nţelepciune L-ai lui mortnând eşti dator ismerenia a-ţi depune*.

„Ismerenia” o fi însemnând „smerenia”. Ca să se ştie ce are „a-şi depune călătorul” pe mormântul Voievodului, Grigore Ghica al VIII-lea.

Cum plecă de la înmormântarea fratelui său, Alexandru Vodă făcu un lucru frumos, ca atâtea altele pe care le va mai face în timpul şi după cârmuirea sa – căci omul acesta a avut o fire deosebit de aleasă, despre care nimeni încă n-a vorbit cum se cuvine, cu destulă dreptate cel puţin, dacă nu cu destul entuziasm!

„Pentru a îngriji de starea Euârosinei Doamnei şi a tinerilor ei copii, care ar fi putut astfel să fie contestaţi de băieţii din căsătoria dinţii”, Alexandru Vodă a rugat pe consulii străini şi pe boierii cei mai de seamă din ţară, să meargă împreună cu el acasă la tânăra văduvă „să-i iaca vizită”.

Era deci, la mormântul proaspăt închis ai fratelui, o împăcare în familie: recunoaşterea cumnatei şi a copiilor ei.

Dar gestul lui Vodă Alexandru nu folosi la nimic. Fraţii vitregi ai micejor domniţe erau prea mult sub influenţa mamei lor şi prea nu putuseră niciodată ierta izgonirea ei şi surghiunul de la Paris, pentru a îmbrăţişa acum cu căldură pe cea care fusese pricina nenorocirii acesteia. Chiar a doua zi după înmormântare, consulul francez Mimaut scria lui Broglie că „nu se pune la îndoială faptul că prima soţie va porni la drum pentru a veni aici de îndată ce va afla vestea morţii prinţului”.

În adevăr, că de la începutul anului 1835, două luni

după moartea lui Grigore Ghica Vodă, o şi aflăm pe Maria Doamna la Bucureşti, îmbrăţişându-şi copiii dup2 12 ani de despărţire şi căpătând din nou dragostea şi încrederea lor, pe care e de bănuit că nu le-o pierduse niciodată. Şi cum femeia aceasta avea îngrămădite fi suflet amărăciuni destule, care cereau răzbunare, e Ş firesc s-o vedem luptând din răsputeri pentru a cauzei Eufrosinei Doamnei şi a fetelor ei. Ar fi dorit le vadă pe toate trei sărace lipite pământului. Şi în derea acestui scop, ea îşi îndemnă feciorii să ceară a

372

donaţiunii lui Vodă Grigore, precum şi a tutelei de el. Cauza fiind câştigată de ea în primă insian – (Eufrosina Doamna făcu apel la Divan, unde au urmat JŁsfârţite înfăţişări, amânări şi răsamânări, în care timp getele domniţe Maria şi Alexandrina duseră împreună cu mama lor o viaţă cu totul lipsită de cele trebuincioase i trai domnesc… Dar, cum nu este umbră fără să fie

— Lumină, astfel din încâlcirea acestor întâmplări răsări «j norocul acelor domniţe. Se spune anume că fraţii lor, beizadelele, fiind şi nepoţi ai Domnului în scaun, făcură asupra Divanului atât de neîngăduite şi de samavolnice presiuni, încât unul din mădulari, marele boier Alexandru I. Filipescu, demisiona din funcţia lui de membru al acelei Curţi apelative de ultimă instanţă „spre a nu despoia nişte biete minore” 59. Iar cum bietele minore erau foarte frumuşele, având acum, prin 1840, una 15 şi alta 14 ani, se întâmplă că Alexandru Filipescu se îndrăgosti de cea mai mică, Alexandrina, şi, cerând mâna ei Doamnei Eufrosinei, care fu încântată să i-o îngăduie, o luă în curând în căsătorie. Iar fratele lui Alexandru, numit Constantin, amândoi fii ai vornicului Iancu (văr primar cu vestitul Alecu Filipescu Vulpe), se însura cu cealaltă fată, domniţa Maria.

Procesul a ţinut în apel la Divan, până după 1842, când pierzându-şi Alexandru Ghica scaunul şi beizadelele influenţa, domniţele lui Grigore Vodă au fost puse, sub Gheorghe Bibescu, în posesiunea averii pe care le-o

dăruise tatăl lor. Doamna Eufrosina, încă atât de tânăra şi de frumoasă, nu s-a mai măritat niciodată, murind abia la 1881, la vârsta de 74 de ani. E îngropată în Bucureşti, la cimitirul Bellu, unde zac sub o frumoasă lespede de marmoră, oasele celei care a fost, după cum sună inscripţia:

*EUFROSINA DOAMNA, soţia lui Grigore Vodă Ghica, născu ia la 1807 şi moartă la 1881*

Lângă dânsa, e îngropată, din 1893, fata ei domniţă

! ceva mai ia° Parte soţul acesteia, Constantin

1812 – 1870.

373

Despre cealaltă soţie, Maria Doamna, ştim numai e* a fost, după cum spunea N. *larga*; „Vestit de vorbă. reată, de primitoare şi de neastâmpărată”.

Ce viaţă o fi dus ea la Paris, singură, în tot timpcelor 12 ani de surghiun, nu putem şti. La început trebuie să fi avut bani, pe care bănuim că-i trimitea Gri.

gore Vodă, căci oricum era mama copiilor săi – şi ap era Domn şi, pe lângă averea lui cea mare, mai avea ş, o parte din vistieria statului la îndemână. Dar după scog.

terea lui din scaun şi căsătoria sa de-a doua, Grigore

Ghica trebuie să îi încetat de-a mai trimite fostei lui soft cele trebuincioase pentru trai, deoarece o aflăm pe Maria

Doamna trăind acolo, în capitala lumii, din împrumnturi şi aceasta numai în anii 1832, 33 şi 34, până la moartea fostului ei soţ. În timpul acestor trei ani, ea luă 9.000 de franci pe măsura trebuinţelor sale de la un oarecart

Mihai Kutzovskis *hotnme de lettres*, care s-ar putea să nu fi fost pentru ea numai „un oarecare Kutzovskis”. Pe urmă, când s-a întors în ţară, în 1835, ea nu şi-a uitat datoria, nici pe creditorul ei, rugând pe beizadea Grigore care pare a fi fost cu mult cel mai bun din toţi copiii ţi şi cel în care nu numai ea, dar şi Grigore Vodă au pu;

cea mai desăvârşită încredere – l-a rugat, zicem, să i-i asupră-şi datoria ei şi să aibă grijă de bunul Kutzovski

*hotnme de lettres*.

În 1841 beizadea Grigore se afla la Paris, locuind i rue de Provence 67, poate în apartamentul mamei salf şi încheia atunci cu creditorul Mariei Doamnei, următoarea convenţiune:

„Între subsemnaţii Domnul prinţ Grigore Ghica, prt prietar în Valahia, trăitor la Bucureşti şi aflându-se i prezent la Paris, locuind pe strada Provence Nr. 67,!

de-o parte şi domnul Mihai Kutzovskis, literat, locuind la Par strada St. Jaques Nr. 237, pe de altă parte s-au convenit şi s-au hotărât următoarele: în curs anilor 1832, 1833 şi 1834, domnul Kutzovskis a împr mutat Doamnei prinţese Maria Ghica, născută prinţe: Hangerly, mama Domnului prinţ Grigore Ghica, difer sume, care adunate, reprezintă un capital de 9.000 franci. Pe măsură ce aceste împrumuturi erau avansa mama Domnului prinţ Grigore Ghica a subscris în fav rea domnului Kutzovskis poliţe cu valoarea sumelor

374

mutate, conţinând obligaţia de a le plăti la prima jirere a domnului Kutzovskis.

Astăzi, Domnul prinţ Grigore Ghica recunoaşte că JOtnnul Kutzovskis i-a înapoiat chitanţele pe care Doam „prinţesă, mama sa, le-a subscris în favoarea ultimu-l (şi care reunite se ridică împreună la suma de 9.000 je franci şi făcându-şi din datoria Doamnei, mama sa, ofopria sa datorie faţă de domnul Kutzovskis… el deara că este gata să creeze şi să constituie în folosul domnului Kutzovskis o rentă anuală şi viageră de 12.000 franci, pe care se obligă s-o plătească în tot cursul îi domnului Kutzovskis, la două date, la 15 aprilie la 15 octombrie al fiecărui an… etc. etc.60.

*Paris, 20 februarie 1841*

*Semnează*: *Prinţul Grigore Ghica – Mihai Kutzovstds*".

Pe acelaşi beizadea Grigore îl însărcinează şi tatăl său, într-un „legat" anume şi deosebit de testamentul său, să poarte grija moşiei Colentina, a conacului, a bisericii şi

a mormintelor de acolo.

Moşia Colentina a lui Grigore Vodă Ghica era la apus de Bucureşti, în marginea oraşului, străbătută de apa şi heleşteul cu aceiaşi nume şi se întindea până în zidurile mănăstirii Plumbuita. Acolo îşi clădi Voievodul „un palat", după felul casei din Bucureşti a marelui ba-n Dumitrachi, pe care îl împodobi cu picturi, pe ziduri şi pe tavane, italianul Giacometti, cel despre care am vorbit mai sus. În faţa casei se desfăşura o grădină de toată frumuseţea, care mergea până la heleşteu, de-l înconjura din toate părţile, iar în spatele casei, era o terasă mare cu flori, de unde se întindea vederea la vale până de Parte, mult dincolo de Plumbuita. La dreapta conacului erau „corpul de gardă" şi gospodăria curţii: grajduri, Acătării şi toate celelalte; iar la stânga era biserica împrejurul căreia zac toţi Ghiculeştii, ramura Grigore ydă, îngropaţi acolo, sau aduşi de la Bucureşti, de la serică Sărindari, când a fost aceasta dărâmată de ne-PIQ a se mâini.

Conacul, deosebit de frumos, cu o scară monumentală e lemn, cu odăi pe zidurile cărora se mai văd urmele alentatului Giacometti, are, în latura dinspre biserică, să-a care ţine toată lăţimea casei, de vreo 30 de metri k –, p şi căreia i se zice „sala tronului". O cameră lângă

„Uliotecă" se spune că ar comunica printr-un subteran

375

cu ruinele Curţii lui Matei Basarab de la Plumbuit

Acolo, în palatul acela, petrecea Grigore Vodă lurij?" de vară, pentru a scăpa de zăduful capitalei, şi-i ce Colentina lui dragă aproape cât şi frumoasa EufrositJ* Drept aceea, înainte de a muri, „exceptând citata moşi din totala lui avere", el o dărui bisericii clădite de dţL6 sul, dând-o împreună cu conacul, cu moara, cu heleşteuj cu tot, în grija fiului său beizadea Grigore, care va f, epitrop, „fiindcă am mai multă încredere în haracteruj său pentru felul purtărilor sale".

Dania aceasta, legatul, e din anul 1833, deci un ai)

înainte de moarte, şi poartă iscălitura proprie a lui Qrj, gore Vodă. E redactată pe greceşte şi a fost îngrozitor de rău tradusă de către tălmaciul Francudi de la Minis. terul Afacerilor Străine, în anul 1887, noiembrie în io

Aşa cum e, vom da frânturi din ea, fiindcă e nespus de duioasă grija pe care a purtat-o omul acesta pentru acel locuşor pitoresc din preajma Bucureştilor:

„Legatul Măriei Sale întru pomenire, Grigore Ghica Vodă, pentru moşia Colentina".

„Multe dovezi de plăcute simţăminte şi de binefaceri recunoscute de toţi ortodocşii se socotesc ca simbol al sfintei şi neprihănitei noastre religii. Dovadă este tot ce se fac de fiecare dintre creştini, după puterea şi buna lor voinţă, pe de-o parte pentru crearea şi înfrumuseţase bisericilor, iar pe de alta, pentru odihna nesupărată 51 pentru mulţumitoarea petrecere a publicului61. De asemenea dorinţă şi Noi îndemnându-ne pentru înfăptuire; acestor două lucruri, luând de subiect (sic) moşia noastră domnească Colentina ce se află în apropiere de Bucureşr şi care este lipită de o alta, ce am cumpărat de la râpe satul Constantin Barbu Ştirbey, mai întâi am clădit jk această moşie casa falnică de vară împreună cu o grădiiu am făcut şi o alee frumoasă cu copaci de jur-împrejur precum şi heleşteul bine îngrijit, cu moară pe dânsul! pe urmă am înălţat în slava Domnului şi biserica în podobită cu splendoare pe dinăuntru şi pe dinafară, e celelalte dimprejur clădiri şi căsuţe, necruţând deloc che> tuiala pentru săvârşirea lor, punând dimpotrivă ostefle destul ca să le ducem la starea în care se afla şi c8 aduce o mulţumire nespusă de vedere şi bucurie tutu – locuitorilor de orice clasă prin publica şi libera plimba' a tuturor printr-însele. Pentru veşnica păstrare în ca şi stare actuală şi pentru ca după încetarea din viaţă să nu ajungă, din neîngrijirea sau din

376

*Înia* urmaşilor noştri, a se zădărnici ostenelile Noastre… p găsit cu cale ca excepţionând (sic) stata (sic) noastră moş 6 Colentina din a noastră totală avere

domnească V, O dedicăm (sic) cu a noastră bună şi nestrămutată voinţă clădi tu lui de noi sfânt Lăcaş pentru veşnica Noastră pomenire, cu credinţă şi aplicarea dispoziţiunilor Noastre pe mai sus:

I. Biserica să aibă întotdeauna ceruta orânduială şi înfrumuseţare după chipul altor biserici, ţinându-se în starea în care se află acum zidită de noi… şi să aibă doi preoţi… doi cântăreţi şi un paracliser, pentru care să se [tocmească o leafă anuală după cuviinţa fiecăruia… etc.

II. Casa împreună cu grădina, heleşteul, moara şi toate îndeobşte ce se găsesc pe moşie, să fie îngrijite fără întrerupere şi să fie reparate din vreme după trebuinţele ivite, spre a rămâne acestea toate la orice timp în întregimea lor şi în starea în care acum se află.

III. Dacă, ferit-a Domnul, sau de cutremur sau de vreo altă nenorocită întâmplare, s-ar strica vreuna din aceste clădiri, adică biserica, sau casă, sau heleşteul s-ar vătăma, să se clădească din nou aceste toate şi fără în(irziere să se aducă în starea lor de la început cu chel tuiala şi veniturile anuale ale moşiei… Deocamdată, pentru împlinirea dispoziţiunilor noastre, numim epitrop pe iubitul nostru fiu beizadea Grigore, având mai multă încredere în caracterul său pentru felul purtărilor sale, îndatorindu-l însă a nu se îndepărta de la dorinţa Noastră, ci a le păzi şi urma întocmai, luând în primirea sa şi toate actele moşiei împreună cu harta, în chipul acesta urmând fără abatere, să rămâie el cât timp va trăi ca epi trop, iar după moartea sa, să moştenească epitropia cel mai destoinic din urmaşii săi, sau dacă va rămâne fără copii, să numească din nepoţii săi sau din rudele cele mai apropiate pe oricine ar găsi cu cale ca mai destoinic şi mai cinstit pentru a-i trece epitropia în aceleaşi de mai sus ale Noastre condiţiuni şi îndatoriri spre a se păstra P-n neam în neam neclintit scopul darului Nostru. Pentru butirea scopului Nostru, supunem epitropia şi pe toţi? pitropii noştri pe rând unul după altul, sub inspecţia şi îngrijirea preasfinţilor mitropoliţi ai Eparhiei după vre juri, pe care-i rugăm a veghea’ fără încetare la această lucrare… etc., etc.

„P.rept aceia, spre veşnica arătare a voinţei şi a ho-Firi noastre, s-a făcut acest al nostru domnesc hrisov! mărindu-se cu semnătura şi pecetea noastră, care s-a lrgcut şi în condica „Sfintei mitropolii”.

377

*„În anul mântuirii 183$*

*„Gligore al Ungro-Vlahiei adevereşte”.*

— (ss) *GRIGORE GHICA „–*

Astăzi din această voinţă şi hotărâre a fostului Voievod nu a rămas mare lucru, totuşi, mai mult decât în alte părţii Moara nu mai este, dar heleşteul şi o parte din grădină, prefăcute de Primărie aduc încă „mulţumire la vedere şi bucurie tuturor locuitorilor de orice clasă prin publicg şi libera plimbare a tuturor printr-însele”. Palatul, care cam dă să se năruie e şi el încă întreg şi adăposteşte un orfelinat de băieţi cuminţi şi bine îngrijiţi, înăuntru se mai văd pe alocurea picturile lui Giacometti, cel mort la Stambul de holeră, dar aproape toate camerele sâni văruite sau urât vopsite, deşi unele din ele, ca de pildă „iatacul domnesc”, se zice că ar ascunde sub straturile de var şi de culoare, portretele murale ale lui Vodă Grigore şi ale beizadelelor sale. Comisiunea Monumentelor Istorice n-are bani pentru a le scoate la iveală.

În acest palat, lăsat în grija lui beizadea Grigore, s-a desfăşurat după moartea Voievodului, o falnică viaţă care a ţinut mulţi ani de zile. Deşi însurat de două ori (cu Aurelia Subiran şi cu Alexandrina Coressi) şi tată al unei fete frumoase, marchiza Lucia de l’Aubespine-Sully, el a lăsat totuşi folosinţa acestei case iubitei sale mame, Doamnei Maria, căreia după cum am văzut, îi plătea în 1841 şi datoriile făcute de ea la Paris.

Acolo, în încăperile pe care le poate oricine vedea cu prea puţină osteneală – cu un tramvai sau cu un autobuz, căci Curtea de la Colentina nu mai este azi lângă Bucureşti, ci în Bucureşti – îi plăcea Mariei Doamnei născută domniţă Hangerli, să uite de nenorocirile ei de altă dată şi să primească frumos, în sfârşit „domneşte”, pe toţi musafirii de vază în trecere prin capitală, pe ruşii din

Luders şi pe turcii lui Fuad-Effendi.

Dar această femeie, care mult a pătimit, a ştiut la rândul ei să facă pe alţii să sufere, în afară de cruzimea cu care a urmărit pe rivala ei Eufrosina, vrând s-o lase muritoare de foame, fără a izbuti de altfel, mai ştim despre dânsa felul cum s-a purtat cu unul din fiii ei, beizadea Panaiot, într-o chestiune în care ar fi trebuit totuşi să fie mai îngăduitoare – tocmai pentru că ştia prea bine ce înseamnă suferinţa.

În 1844 Panaiot Ghica, om de vreo 30 de ani acufli> era de mai multă vreme pus sub curatela „mamei sate – altor boieri şi rude" fiind, zice-se, „slab de minte şi rându-se în neputinţă de a vedea singur de trefaile sale". Oari slab de minte sau nu, omul era din carne şi sânge l în materie de dragoste puţin ascultător, cum fusese L vremuri şi bădia Costachi, zis Tingirică. Îi căzuse şi y o fată cu drag la inimă, mica Sultana, fiica clucerului Ion Rosetti. Din partea ei, toată lumea mulţumită je întâmplare; din partea lui, toată lumea împotrivă, marna, fraţii, cumnatele şi nepoţii. Pricina nu se cunoaşte. Poate fiindcă era Sultana nepoată de-a lui Alecu Nicolae Filipescu, vărul acelor Filipeşti care ţineau în căsătorie pe fetele Eufrosinei Doamnei. O chestie de ambiţie, de dezbinare familială, de imposibilă încuscrire, după părerea celor care urmăreau încă cu o neîmpăcată ură pe a doua soţie a lui Grigore Vodă şi pe toate rudele ei. În tot cazul, Maria Doamna – Madame de Princesse – opuse un „veto" formal, despre care slabul de minte panaiot nu se sinchisi câtuşi de puţin, în înţelegere cu părinţii fetei şi cu unchiul ei vei logofătul Alecu Filipescu, luă într-o duminică din primăvara anului 1844 pe tânăra Sultană de acasă de la Bucureşti şi o duse, pe ascuns, la Drajna, moşia lui Filipescu… din plasa Saco-jeni în ţinutul Buzăului. Acolo, la bisericuţa din sat, le cântă popa Isaia dănţuieşte, făcând din Sultana Rosetti o nevastă de beizadea.

Când auzi Maria Doamna această ispravă o apucară stenachoriile. Merse la Divan, la Vodă, la mitropolit, să se jeluiască împotriva fiului nerecunoscător, cerând anularea

căsătoriei şi trimiterea fetei înapoi la părinţi.

Dar Divanul şi Vodă – care era Gheorghe Bibescu – având în vedere că „mirele este major şi împotriva lui neînnd un act de declarare de dementă", la 14 iulie 1844, în loc să strice cununia, o confirmă.

Maria Doamna se întoarse la mitropolit, plânse, se vaită, mitui, ce anume făcu nu ştim, dar în august acelaşi an aflăm că înalt preasfântul a desfăcut căsătoria ca fiind încheiată „pe ascuns, cu înşelăciune, în altă parohie decât cea legiuită".

Aşa se isprăvi acest roman de dragoste, dând celui care dovedi astfel a nu fi fost „slab de minte" putinţa de a încheia a doua oară „o căsătorie de convenienţă" C! * bogata Alexandrina Moscu, care-i dărui şi trei fete, pe Zoe Al. Mavrocordat, pe Irina Camil de Roma şi pe Adina, nemăritată.

Despre ceilalţi fraţi ai lui Panaiot am vorbit mai sus.

379

Beizadea Costachi, după despărţirea de Veronica Tin ghir, a luat de soţte pe Sultana Costescu, cu care a avm doi băieţi şi patru fete, din care cea mai cunoscută a W Maria, o femeie de o frumuseţe orbitoare, care a W soţia consulului francez Poujade. Scarlat a ţinut pe ZOE Şuţu, cu care a avut un singur fiu, Alexandru, care din două căsătorii a avut 5 băieţi – Grigore a avut cu Al. xandrina Coressi pe Lucia de l'Aubespine-Sully, despre care am mai vorbit – iar Mitică, cel mai mic din ftjj lui Grigore Vodă şi al Mariei Doamnei care-şi făcuse studiile la München şi la Paris, a ţinut pe Charlotte Duport, o franceză, cu care a avut două fete, pe Iza Vlădoaarm şi pe Maria de Herz, mama lui A. de Herz, autorul frumoasei piese de teatru *Păianjenul*.

Aproape toţi aceşti copii, nepoţi şi strănepoţi de ai lui Grigore Vodă, zac astăzi îngropaţi în jurul bisericii de la Coientina. Cei mai mulţi din ei au foarte frumoase lespezi de marmoră cu flori întotdeauna proaspete presărate peste ele. Dar, fără îndoială, că cel mai frumos monument din acel cimitir şi cel mai vrednic de luare aminte printr-o

foarte iscusită lucrare de maestru italian, nu e nici măcar mormântul lui Vodă Grigore, ci acel al soţiei sale dintâi, pe care copiii ei au îngropat-o acolo, la Coientina ceea unde a trăit ea 39 de ani „vorbăreaţă, primitoare şi neastâmpărată". Epitaful ei sună sobru de tot:

*Principesa, Maria G hi ca, fiica* lui *Constantin Vodă Hanger li, soţia Domnitorului Grigore Gnica, născuta la anul 1779 şi răposată la 30 mai 1871*

A trăit prin urmare 92 de ani, a cunoscut viaţa fanariotă în toiul ei, la Consta n ti no pol ca şi la Bucureşti, a apucat vremile Revoluţiei franceze şi ale lui Napoleon, 3 trăit pe ale Eteriei şi ale restabilirii domniilor pământene, care nu i-au fost prielnice, şi la Paris, timp de 12 ani, zilelui Ludovic al XVIII-lea şi ale lui Carol al X-lea, a văzut domniile lui Gheorghe Bibescu şi Barbu Ştirbey, revolut 9 din 1848, războiul Crimeei, Divanul Ad-hoc, Unirea, Pe Cuza Vodă şi pe Elena Doamna, pe Mihail Rogălniceanu şi lovitura de stat.

Şi cu toate acestea poate că n-a văzut nimic şi fi"? trăit nimic, decât necazurile şi bucuriile ei, ca atâţia alt11

380

ALEXANDRU VODĂ GHICA ŞI CONTESA VAN SUCHTELN

Imp de un an şi jumătate, din primăvara 1828 până în toamna 1829, Muntenia şi Moldova au fost ocupate de armatele ţarului care erau în luptă cu ale sultanului. Războiul ruso-turc încheindu-se cu Pacea de la

,.

— Adrianopol, Principatele dunărene rămaseră *protejate* de pravoslavnica Rusie, învingătoare, care le stăpâni de atunci cu titlu de «depozit», până la achitarea datoriilor de război ce se obligase Înalta Poartă a-i plăti. Aşadar, ţările rămaseră fără Domn. În schimb, aveau un suzeran, pe Padişahul din Istanbul, sultanul Mahmud Han II, şi un protector, pe împăratul tuturor Rusiilor Nicolae Pavlovici, şi un guvernator, generalul conte Paul Kiselev. Mai aveau un simulacru de constituţie: Regulamentul Organic şi Obştească Adunare! Şi o tristă perspectivă:

aceea de a fi în curând încorporată în împărăţia ţaristă!

La Bucureşti şi la Iaşi, Kiselev este binevoitor cu toată lumea, mai ales cu boierii, pe care vrea să şi-i atragă. Dar sub o mască de bunăvoinţă mâna lui apăsa greu asupra libertăţilor; îndeosebi asupra libertăţii de a cugeta, când aceia nu se învârtea în cercul vederilor moscovite. Totuşi, pe ascuns, sufletul românului mocneşte sub dogoarea focului unei dorinţi: aceea de a fi slobod pe pământul său.

— T

Peste drum de biserica Sfinţilor Apostoli, într-o căsuţă sărăcăcioasă, este redacţia *Curierului Românesc*, Łazetă politica, comercială şi literară. Acolo, sub imboldul Patriotic al lui Ion Heliade Rădulescu, dar sub o pren UK Stele atmosfere ţariste, se elaborează opinia Publică a ţării. *Curierul* este totuşi supapa prin care scapă neon vaporii sufletului naţional, ren a-" Gneorgne Asachi îşi are *Albina Românească*, dactată în două limbi, româneşte şi franţuzeşte. E sora

381

mai mică a *Curierului* din Bucureşti, căci apare abia *a*, 1830, pe când ziarul lui Heliade are un an mai innil (1829)".

CU despre *Buletinul*, părintele *Monitorului Oficia*/ el este emanaţiunea ocârmuirii, apărută după punerea î» aplicare a Regulamentului Organic, ianuarie 1832. Acolo dictează Kiselev.

Heliade Rădulescu şi Gheorghe Asachi urmau în ţarcurentul născut sub Tudor Vladimirescu şi sub cărvunari curent menit să ducă la dezrobirea românilor de sub juguj străin, la înălţarea Patriei şi la democratizarea ei. Pentru a atinge ţelul acesta se cerea, de 12 ani, Unirea Principatelor şi o Constituţie, iar de la o vreme încoace se adăugaseră la aceste deziderate altele noi: neatârnarea şi dinastia străina.

Alături de aceşti doi mari patrioţi, care sunt premergătorii oamenilor din 1848 şi 1859, bătea inima ţării în renaştere; însă departe de ei rămăsese

protipendada Principatelor, alcătuită încă în bună parte din străini sau din înstrăinaţi. Marii boieri caâtăniţi se simţeau fericiţi sub ocrotirea Retrogradului, care prin Regulamentul Organic îngenunchease ţărănimea, sporind în schimb scutirile şi privilegiile lor. Şi nu numai boierii cei mari, ca Filipeştii de pildă, care erau trup şi suflet cu ruşii, dar chiar printre acei de mâna a doua se aflau unii care, punând interesek lor înaintea celui obştesc, credeau în Moscova ca în Messia. Colonelul Grigore Lăcusteanu, ale cărui amintiri au fost publicate de curând, e oglinda acelei mentalităţi retrograde pentru care Rusia era icoana celor care credeai! numai în «eul» lor, fără a putea înţelege, dar nici maca; bănui frumuseţea simţămintelor de dragoste obştească de iubire de neam. «Blagoslavnicei şi de Dumnezeu bine cuvântatei Ruşii», zicea ei, datorăm multe şi nenumărat, faceri de bine şi milostiviri care s-au revărsat asupra eres tinismului şi mai cu osebire asupra României… Rusia e dat românilor frumosul Regulament Organic cules du toate constituţiile Europei, cu o Obştească Adunare, catf a legiferat această Constituţie sub oblăduirea guverna torului ţării, generalul conte Kiselev. Această Constituţie revoluţionarii şi desculţii de la 1848 au nimicit-o şi a ars-o, blamând faptele milostive ale Rusiei, ca să se ure> craii şi descreeraţii cu legile lor cele desfrânate peste nunele boierilor avuţi».

382

Este o vorbă moldovenească, veche de la Papură Vodă: «*Sireacii Ştefan Vodă, unde-i să audă*!»

În aceste cercuri de «boieri avuţi» viaţa socială o fi urs în tot timpul ocupaţiei ruseşti, 1828 – 1834, ca un râu de lapte şi miere. Dar poporul gemea sub călcâiu! blagoslovitei Ruşii ca şi sub trăsnetele lui Dumnezeu, care – gândurile sale nepătrunse fiind – îi făcea să ispăşească O, ştie vini pe care nu şi le cunoştea, în 1829: ciuma, în 830: lăcustele, în 1831. *holera*, care întâia dată îşi făcea intrarea în meleagurile noastre, în 1832: epizootia vitelor, [n 1833: cutremurul de pământ.

În 1834, în martie, zburlit ca un pui de potârniche,

stătea sufletul poporului la răspântie. S-a întins vorba în ţară ca ruşii vor pleca! *Buletinul* vesteşte că la consulatul rusesc se vor vinde în curând prin mezat «echipajurile ruseşti»: trei carete, şase căleşti şi nouă trăsuri. Ar fi *o* dovadă că se pregătesc muscalii să se desfacă de rosturile lor de prin ţară. La ziua arătată se face deci îmbulzirea mare de boieri şi de prostime în curtea dumisale titulavnoi sovietnic Kirlanowski, care locuia în casa logofătului Niţu, lângă biserica Enei nr. 2251! Voiau bucureştenii să pipăie pulsul la faţa locului.

La Iaşi, lumea era mai ştiutoare, fiindcă rezidentul Kiselev locuia de la o vreme încoace acolo. Se ştia că acum 4 ani Rusia încheiase cu Turcia o convenţie adiţională la tratatul din Adnanopol, prin care se hotărâse că *ţarul* va evacua Principatele atunci când va primi cel din urmă milion din despăgubirile de război. Kiselev se împotrivise, cerând un termen de 10 ani. Dar, pe de o parte, convenţia era încheiată, iar pe de altă parte, duşmanii guvernatorului nostru intrigaseră împotriva lui, zicând că are de gând să se proclame rege al Principatelor Dunărene. Pentru a tăia scurt aceste vorbe nebune, el înaintase ţarului demisia din postul ce ocupa. Cererea îi fusese respinsă, însă intrigile nu se putură curma. La 27 iulie 1833 Kiselev reînnoi demisia, care fu primită, cu condiţia ca el să răjnână la noi până în aprilie 1834, când turcii plătind, avea tarul de gând să retragă armatele de ocupaţie peste Prut.

Toate aceste se ştiau acum la Iaşi – poate şi la Bucureşti, dar numai în cercurile oficiale. Aşa încât lumea aştepta înfrigurată desfăşurarea întâmplărilor.

La 18 martie, la Iaşi, fierbere mare, căci au sosit în nişte oaspeţi simandicoşi: de peste Mâlcov, Gheor Bibescu şi Alexandru Ghica, iar de peste Prut, şambe



*l* lanul împărătesc Volcov şi locotenentul de stat major Fanton de Verajon.

La 19 martie Sfatul Ţării a primit de la Kiselev un «ofiţ» prin care arata că cu prilejul mergerii sale la St Petersburg, administraţia Principatelor se încredinţează

generalului Mirkowici «începând de la l aprilie».

La 28 martie, Obştească Adunare încheindu-şi lucră-n le pe anul în curs, mădularii ei se înfăţişează la *palatul* lui Kiselev «spre a-i reînnoi rostirea sentimentelor de respect, de recunoştinţă şi de dragoste» şi alte nesfârşite vorbe, spuse din buze, dar nu şi din suflet.

Acum deci că plecarea sa este un fapt hotărât şi ştiut de toată lumea, acum că vestea s-a lăţit din hotar în hotar şi din conac la colibă, un ciudat simţământ a cuprins sufletul poporului. De fapt, în afară de prea puţini boieri din cei divăniţi, toată lumea ura pe ruşi, cum nu urâse niciodată pe turci, fiindcă aceştia din urmă porunceau, dar nu administrau. Poarta nu se amestecase niciodată în viaţa noastră dinlăuntru; Petrogradul, dimpotrivă, ne tratase ca pe o provincie rusească, între două rele, omul alege pe cel mai puţin dureros. Aşadar, plecarea lui Kiselev însemnând încetarea ocupaţiei moscovite, poporul nu putea decât să se bucure. Totuşi acum că excelenţa sa se pregătea să-şi ia de la noi un veşnic rămas bun, poporul înţelese deodată că rusul acesta, venit străin printre străini, era un om cumsecade, care-i voise binele, în toate ramurile activităţii sociale – indiferent de mobilul acţiunii – adusese o notă de civilizaţie, pe care ar fi trebuit românul să fie ingrat să nu i-o recunoască, şi chiar nedreptul său Regulament Organic nu putea fi privit cu expresiunea exclusivei sale voinţe. [ar încoio se arătase, în măsura permisă, îngăduitor şi blând faţă de toată lumea.

Lumea aceasta românească, blinda şi îngăduitoare şi ea, simţea deci o afinitate între dânsa şi el, care o făcu ca în clipa hotărâtoare să i se moaie inima.

Aşa încât o părere de rău – mai ştearsă sau mai adâncă – întâmpină vestea oficială a plecării contelui Kiselev.

Duminică, l april, excelenţa sa primi în saloanele palatului prezidenţial. Se întruniră acolo toţi boierii veliţi ai Moldovei, precum şi acei sosiţi din Bucureşti, în frunte cu spătarul Alexandru Ghica şi cu secretarul de stat Gheorghe Bibescu.

Aceştia înmânară lui Kiselev «un adres» din partea
384
nu nării din Ţara Românească, prin care i se arata «pă
n/ătoarea durere» a Divanului la aflarea vestei, ca extrienţa sa se gândeşte a se duce peste puţin din aceste corjn tipaturi» şi «se grăbeşte arosti sentimentele sale»
je cutare şi de cutare…
Kiselev răspunde că dacă vremea nu i-a îngăduit a ce tot ce-a vrut pentru binele ţării, totuşi pleacă cu îfloiierea că n-a avut alt gând decât a ei fericire – şi
oiţo întorcându-se deodată către Mihai Sturză şi către
jexandru Ghica, le recomandă cu căldură aşezămintele
Interesele patriei!
prin aceste cuvinte, viitorii Voievozi erau acum o fi –, [al desemnaţi. O prealabilă înţelegere între St. Peters-biirg Istanbul hotărâse că cel dintâi va fi Domnul Moldovei şi al doilea Domnul Ţării Româneşti.

A doua zi fură numiţi dregătorii guvernului provizoriu, iar marţi, 10 april, aceştia organizară, în casa hatmanului Toader Balş, un strălucit ospăţ în cinstea fostului ffuvernator. Se desfăşură acolo un lux grandios. Sufrageria fu transformată într-un fel de grădină. Florile, care împodobeau mesele şi bufetele, răspândeau un miros îmbătător, iar de-a lungul pereţilor se înşirau, grupuri, grupuri, copaci de dafini şi de măslini – emblema războiului şi a păcii – deasupra cărora atârnau de tavan zeci de policandre cu sute de lumânări aprinse. Cele patru colţuri ale sălii erau împodobite cu arme din toate ţările, în mijlocul cărora se puteau vedea iniţialele lui Kiselev şi stema familiet sale. Într-una din odăile de alături, cu uşa mare deschisă, cânta muzica miliţiei moldoveneşti, iar într-alta taraful celor mai vestiţi lăutari din Iaşi. Când păşi Kisejev spre masa ospăţului, muzicile amândouă intonară imnul «Doamne păzeşte pe împărai» şi îndată după aceea, un compatriot, Tumański, citi în slava sărbătoritului

versuri de laudă pe ruseşte. Emoţionat, Kiselev răspunse cu un glas înduioşat că Alemul administraţiei trecute se cuvine şi colaboratorilor săi – şi cu gestul modest al autorului la rampa când arata pe actori, îşi arată camarazii cu mâna.

În aceeaşi seară «noblesa ţării» dădu o reprezentaţie a teatrul Varietăţilor, a cărei organizare fu încredinţată ui Asachi, care scrise şi piesa ce se juca *Sarbarea păsurilor moldoveni*, o alegorie istorică şi omagială. Actor" erau numai persoane din înalta societate: tineri la precum şi «demoazelele» Aristia Ghica, Maria şi Ermiona Asachi.

Un cor de pastori coborî de pe scenă pentru a depu o coroană de lauri la picioarele lojei prezidenţiale, Can" însă era goală, inndea excelenta sa, durându-i căput 5 prea multă băutura în timpul ospăţului de amiază, nu încumetase să vie la teatru Totuşi sentimentalilor \5 ten moldoveni li se umplură ochii de *lacrimi* când Vg zură coroana de lauri şi începură să strige toţi într-y» glas: «Trăiască Kiselev» într-o atmosferă de necrezul entuziasm, «adunarea parterului» alege deputaţi pe COS tachi şi Lupu Balş, pe Iorgu Ghica şi pe N. N Cantacil zâno, pentru a duce acea coroană la excelenţa sa

A doua zi, miercuri îl april, la ceasul 9 dimineaţa, dregătorii politici şi militari întovărăşesc pe Kiselev a Mitropolie, unde se face o scurtă slujbă în paraclis. De acolo aiaiul porneşte înspre Copou, unde călătorul este întâmpinat de toată boierimea larii, de negustori, de me senaşi, de preoţi şi de tot poporul Iaşilor, slugi, mişei, neputernici. Miliţia naţională da onorul, iar Kiselev ţine ultima lui scurtă cuvântare, sfătuind pe toţi să păzească ordinea şi liniştea în ţară în clipa când surugiul pocnete din bici şi trăsura porneşte dincolo de bariera Copouhi, femeie şi copiii aruncă fiori sub copitele cailor, dorim călătorului ca «toată viaţa lui numai Hon să culeagă i cale».

O sută de trăsuri urmează convoiul până la conacul de la Stânca Roznovanului, unde Kiselev ia cea de pe urm masa pe pământ românesc. Cuvântarea de acolo o ţine

Mihalachi Sturză la ceasul 4 erau cu toţii pe malul Priitului, iar la 4 şi zece minute geneialul conte Pavel ki selev se urcă pe podul piu ti toi, care-l duce peste valu' nle râului, în Basarabia «lor».

Pe malul cestalalt rămase un Mirkovici oarecare, câţi\ (boieri cu ochii plânşi, şi Sturză şi Ghica cu inimi \ oioatf

Alexandru Ginca mai rămase încă 6 zile la Iaşi, une* pare a fi petrecut de minune La *17* april o ia de-al un gul Siretului în jos, ajungând, joi 19 april, la Bucure

În aceeaşi zi – joi – plecă şi Mihalachi Sturză r spre Milcov, pentru a se întâlni în capitala Munteniei° Alexandru Ghica, spre a porni apoi amândoi la Constă ti no pol să primească investiturile. Dar cum acolo se cât bătorea Bairamul, care ţine mult, după terminarea *Ci* ruia urma să se iaca mai între nunta lui Halii Pa? 3!

386

a mai mare a sultanului, urma că investitura Domni l! noştri va mai întârzia – în care vreme Principatele ţineau sub ocârmuirea lui Mirkovici, Acesta era încă f (it de departe de a se gândi a le retrage, încât în ziua ajriti ţiul său, ţareviciul Alexandru, împlini 16 am, el crimise la Iaşi şi la Bucureşti o proclamaţie prin carendemna «*pe credincioşii sat supuşi a uni* rug; le lor ca, ceţe ce a înălţat el însuşi atotputernicului penţiu a hărăzi asupra moştenitorului binelacerile sale»

Aşadar, deveniseră Principatele nişte provincii mosco-Totuşi, pe când Sturză şi Ghica se a t Iau acum ia Constantinopol, veni la 15 mai în sfârşit vestea că «potrivit convenţiunii», două luni după numirea noilor Voievozi se vor evacua trupele ruseşti din Principate

«Numirea» aceasta s-a tăcut la 19/31 mai, într-o sâmbătă

*Buletinul Oficial* trâmbiţa acest eveniment cu Iraze umflate în stilul de atunci El arată ca investitura s-a \acut la H dimineaţa, la Serai, în prezenţa sultanului, care a îmbrăcat pe Voievozi «cu hervani de principi Domnitori» şi că aceştia purtau «ordinul în bnhantun şi sabia cu pietre

preţioase» Nou Domnitoii au fost poftiţi pe urmă ia stialucita serbare ce se orânduise a se face pentru paşalele adunate la Stambui din toate unghiurile imperiului cu prilejul logodnei sultanei *Sahhe*

Cu totul altfel văzură şi simţiră lucrurile Domnitorii ei în = /şi.

La 30 mai 1834 Alexandru Ghica scria fratelui sau Mihai că fuseseră amândoi siliţi să se prezinte la Serai cu leşul în cap şi cu barba tunsă mărunt, după pilda sultanului, iar că Sturză, pentru a se pune bine cu preîentatn turci, ar fi fost gata să adopte tesul ca port a armatei moldoveneşti

Mi hai Sturză, pe de altă parte, sena lui Kiselev, chiar a doua zi după în\ eşti tura, la 20 mai că «ceremonia petrecut cu multă înjosire pentru ei», că au fost să poarte decoraţii ruseşti, şi că după ceremonie 311 lost trimis la masa papalelor, în loc de a prinzi cu Hanul şi cu ambasadori st din, Iată ne tra\estiţi în funcţionan turci", sena amărât Vodă Mihalachi

Iar ceea ce nu mai spun nici Ghica, nici Sturză, în nsorile lor, e felul cum i-a primit sultanul tolănit pe Ivan şi întinzându-le piciorul ca să i-l sărute

Obiceiurile aceste, pe care iananoţu le 'nghiţiseră



(///*M*

foarte lesne, costaseră dimpotrivă mult pe Voievozii tri români. Ghica, om mândru şi foarte de isprava fi dreaptă şi nelinguşitoare, suferise mai mult decât coleâsău, om deosebit de inteligent şi de cult, dar lacom mlădios ca trestia când suflă vântul peste ea.

Alexandru Ghica era fratele mai mic al fostului Vn ievod Grigore, fii amândoi de-ai marelui ban Dumitrachi

Vom încerca, pentru înţelegerea celor ce vor urma să descurcăm aici firele acestui neam atât de numerot* încât trebuie multă atenţie pentru a-l urmări.

Banul Dumitrachi, fiul dragomanului Alexandru % capitat la Stambul în 1751, era, după cum am mai arătat în capitolul precedent, fratele mai mic al lui Grigore Vodă

Ghica, Domnul Moldovei, cel decapitat şi el în 1777. El a fost de trei ori însurat, întâia oară, când era destul de tânăr, cu domniţa Eufrosina Caradja, fata lui Vodă Nicolae. A avut cu ea o singură fată, pe Ecaterina, măritată cu Scarlat Cornescu (Grecianu). A doua oară după moartea nevestei dinţii, banul Dumitrachi se însura cu Maria Văcărescu, fata lui Barbu, cu care a avut p? Anica Ion Florescu, Zoita Dinu Filipescu, Nastasia 1. Rallet, Aniţa Drăgănescu (Ştirbey), Elena I. Moruzi, şi trei băieţi, Costachi, mare ban, însurat cu Ruxanda Radu Cantacuzino, Scarlat, mare ban, însurat cu Maria N. Dudescu (şi mai apoi cu o Şuţu) şi pe Grigore, Voievodul din 1822 – 28, cel mai mic din copiii din căsătoria de-E două, însurat, după cum ştim din capitolul precedent, cu Maria Hangerli şi cu Eufrosina Săvescu. A treia nevastă a banului Dumitrachi a fost Elena Razu, o moldoveancă, care mai fusese măritată la Iaşi cu un Paladi. Cu dânsa Dumitrachi Ghica a mai avut următorii copii pe Eufrosina C. Varlaam, pe Profira, măritată întâi ci Mavros şi pe urmă cu Blaramberg, pe Alexandru, Voievodul din 1834 – 42, pe Mihai, mare ban, însurat cu Ca-ţinea Facă şi pe Costachi, cel mai mic din toţi copii: niE-e spătar, însurat cu Maria Văcărescu, care va fintfi apoi soţia lui Gheorghe Vodă Bibescu.

Aceşti 14 copii sunt cei care au trăit, căci încolo au mai fost încă! O, morţi tineri, banul Dumitrachi a vin” din cele trei căsătorii ale sale 24 de copii cu totul. DŁ° sebirea de vârsta între ei era atât de mare, încât în gene”. raţiile următoare ajunseră nepoţii şi nepoatele să fie m³



— Îrstă decât unchii şi mătuşile lor, iar strănepoţii ar fi!, t fi bunicii verilor lor.

Alexandrina – Ghica, fata Profirei Blaramberg, ne isto-Oste în însemnările ei că, fiind încă copilă mică, era r ” ra. bună«cu toţi bunicii şi străbunicii din ţara», având v n bunic născut pe vremea lui Brâncoveanu. «Când am „juns la vârsta de 15 ani», zice ea, „toţi moşnegii boieri jL Muntenia şi din Moldova, care-mi erau veri primari u chiar

nepoţi, îmi făcură gluma următoare: în ziua L Crăciun primii o pereche de ochelari de babă şi o labacheră de sidef umplută cu tutun de tras... cu o ad-resă a tuturor boierilor încărcaţi de zile ale amânduror Principatelor, pentru „scumpa şi venerata lor mătuşă".

Deosebirea aceasta de vârsta între copiii banului Dujfijtrachi a mai dat prilejul unei anecdote cu haz. Cică fiind odată împăraiul Leopold II în apropierea graniţelor noastre, boierii munteni merseră întru întâmpinarea lui, având în frunte pe marele ban Dumitru Ghica, „cu vreo duzină din copiii lui", din care unii cu barba căruntă, alţii abia băieţandri. Când îşi prezentă bătrânul ban familia, se zice că împăratul i-ar fi spus râzând: „Gluma e bună, dar aş vrea să ştiu, care-ţi sunt fraţii şi care fiii".

Mama lui Alexandru Vodă, Elena Ghica, născută Razu, văduvă Paladi, fusese în căsătoria ei dinţii foarte nefericită, dar marele ban Dumitrachi, om bun şi dintr-o bucată ca şi băieţii lui, o făcu să uite uşor trecutul ei din Moldova şi se zice că ea, cu felul ei glumeţ de a fi, ar fi spus o dată cuiva: „Nu ştiu care-mi va fi soarta în ceea lume, căci am avut pe pământ iadul cu bărbatul meu dintâi, am avut raiul cu cel de-al doilea. Ce-mi mai rămâne după asta?"

Era femeie inteligentă şi hazlie, moldoveancă cică până în măduvă. Sosise la Bucureşti îmbrăcată după Rioda apuseană a timpului, cu „crinolinele" uriaşe din vremea lui Ludovic al XVI-lea, cu pieptănătura à la Marie-Antoinette, un turn de păr cu bucle pudrate. Făcu aproape scandal în Muntenia de pe atunci, mai orientală în port şi obiceiuri decât Moldova. Elena Ghica găsea Pe „bietele muntence" grozav de înapoiate. De la o vreme însă îi veni ei rândul să fie «înapoiată». Lumea mergea 'nainte. Directoriul, imperiul, restauraţia trecură. Muntencele urmau moda cea nouă, mama Elena rămânea cu JHicle, pudră şi crinolină, şi în vremea când îşi făcu diata, în 1819, ea era, fără a-şi da seama, icoana vie a unui Veac ce demult nu mai era.



Crescuţi de această femeie inteligentă şi culţi\aţa toţi

copiii banului Dumitrachi din a treia căsătorie capă tară o creştere mult mai îngrijită decât ceilalţi. Alexandru Ghica, deştept, cinstit, bun, avea o cultură muţ superioară celei pe care o căpătase fratele mai mare Grigore Vodă. Călătorii străini, care au fost la Curtea 1U n-au decât cuvinte de laudă când vorbesc de el, în afarde Fehx Colson, care fiind prietenul Filipeştilor, îl cri. îică de câte ori i se înfăţişează prilejul.

Prinţul Anatol de Demidov – care a ţinut apoi jj, căsătorie pe prinţesa Matilda Bonaparte – spune de Vodă Alexandru că era „gentleman şi avea conversaţie frumoasă, vederi nobile, cunoştinîi solide şi variate. Banul Mihai şi spătarul Costachi, fraţii lui, îi seamănă", Vodă 11 primi pe Demidov „acasă la el" (locuia cu surorile, cumnatele şi ofiţerii de serviciu), într-o odaie împodobită cu portretul lui Kiselev, introdus fiind de mareşalul Curţii, contele – de Gramont-Louvigny. El fu poftit şi la „la Scufa", unde se dete în cinstea lui o petrecere în grădină cu lăutari ţigani şi joc.

Alt călător, Stanislas Bellanger, autorul *Căruţei* căreia îi schimbă pe franţuzeşte genul – *Le Kerouiza*-spune şi el de Vodă Alexandru că „vorbeşte franţuzeşte ca un francez" şi că „conversaţia lui e plină de gust, fără afectaţie". Bellanger e introdus la palat tot de Gramont. Vodă, vorbindu-i de Parent, despre care ştia ei! a suferit în 1806 când a fost întemniţat de ruşi, îi spună că a citit interesantele memorii ale acestuia, precum 51 pe ale lui Gaudin – şi scoase din bibliotecă pentru a i-o arăta, o cărticic? „*un tottit petit în 12*", tipărită la Le dentu, Paris, 1819, cuprinzând păţeniile acestor Parent *y* Gaudin.

De la acelaşi Bellanger aflăm că Vodă Alexandru er-prevenitor faţă de femei şi că pe stradă, când trecea în ce caşca sa à la Daumont trasă de 6 cai, le salută el ce dintâi. Mergea des la teatru şi chiar la baluri mascate, împreună cu frate-său MHiăi.

Dar, deşi foarte ştiutor a-şi ţine rangul, şi de Don"-„numit pe viaţă", şi de coborâtor al unui întreg şirag Voievozi, Alexandru Ghica era totuşi un om simplu şi fără

mofturi”, ea şi frate-său Grigore Vodă. La teatfij la baluri, la serbări, mergea el în caleaşca cea trasa – şase sau opt cai, cu lachei pudraţi, în livrele roşii ei escorta miliţiei după el – dar alteori, seara, când şi s-au Bucureştii în umbră, pornea de la palat singur”.

390

Îmbrăcat ca oricine, cutreierând străzile capitalei a vorbi cu oamenii” să le cunoască păsurile şi „ştie dacă-şi face ocârmuirea datoria. *5* într-una din acele seri, trecând prin faţa unei case Łracacioase, auzi venind dintr-acolo plânsetele unei feei Vodă se opri, asculta şi intră înăuntru. Găsi acoloiste copii slabi şi flămânzi şi o femeie care se vaită, i, nând în braţe pe-un bărbat care părea a-şi da sufletul. prea un neamţ, legător de cărţi fără lucru, ajuns pe ultima treaptă a mizeriei. Mângâindu-i şi dându-le încredere în ei, Vodă le lăsă 50 de galbeni pentru a-i scăpa de nevoi. Şi ca în basmele cele frumoase, sfârşitul povesţej fu următoruldouăzeci de animai târziu, când de mult nu mai era Vodă Vodă, când se afla, îmbătrânit şi amărât, în surghiun, el primi prin poştă o capodoperă a artei legăturii de cărţi, un in-folio de piele roşie, împodobită cu aur şi bronz, conţinând reproduceri ale celor mai frumoase picturi din galeriile bavareze. Era opera tânărului legător de altă dată, ajuns meşterul curţii regale din Bavaria, care, aflând numele fostului său binefăcător, îi mulţumea acum, în măsura putinţei, ca în poveştile morale.

Despre felul său simplu şi patriarhal de a fine mai povesteşte nepoata lui, Alexandrina Ghica, următoarea anecdota:

„Era într-o zi de sărbătoare, la moşie la Paşcani, în frumosul lor port naţional, ţăranii şi ţărancele veneau la Vodă ca la un părinte, înfăţişându-i cereri şi jalbe. Pentru a face Măriei Sale o glumă, mama (Pulcheria Blaramberg) ne puse, pe fraţii mei şi pe mine, în rândurile lor, îmbrăcaţi şi noi în port ţărănesc… Frate-meu, care avea numai 5 ani, îşi dete şi el jalba „către prea lalţatul Domn», iscălită cu degetul peste o cruce, pen-îru a cere să i se dea mai des… mazăre boabe la masa Domnească. Vodă ne primi cu

ceilalţi şi după ce Nicolae Golescu, aghiotantul domnesc, o citise şi o înmânase Marie Sale, petiţia avu cinstea unei rezoluţii aprobative, scrisa cu cea mai mare seriozitate în colţul coalei de care Domnitor: „De câte ori va cere Nicolae".

Pe & ltfel, Domnul acesta e cel care a desfiinţat străchiul şi umilitorul obicei ai sărutatului mânei, zicând *v* în supunerea către Vodă s-o facă boierii prin fapte, nu semne – pildă pe care Mihai Sturză al Moldovei urmat-o.

391

Să intrăm acum în adevăratul subiect al acestui pl toi. Ca

Alexandru Vodă, cel care trecând cu caleaşca pe p dul Mogoşoaiei salută el întâi femeile, era neînsurat e cum e gura lumii slobodă, unii ziceau că nu-i place femeile deloc, iar alţii că-i plăceau atât de mult, (J toate mahalalele Bucureştilor erau împestriţate de cap; lui! în tot cazul, el a avut romanul său de dragoste, car este chiar deosebit de duios.

Scurtă vreme înainte de a căpăta domnia, Alexandru Ghica întâlni la un bal la Bucureşti pe-o tânăra rusoaică contesa van Suchteln, de care se îndrăgosti deodată ca un nebun. Ca să fi rămas la dânsul toată viaţa „micul pantof de atlas alb" pe care-l purtase în seara aceea contesa la bal, înseamnă că dragostea aceasta, din chiar seara întâiei întâlniri, nu rămăsese platonică.

A iubit-o şi l-a iubit. Au pus ia cale împreună despărţenia ei, ca să se poată lua. Şi întâmplarea a \rutea soarta să le fie la început prielnică.

Când în april 1834 se zvoni în ţară că el va fi Domn, şi încă pe viaţă, paiâidele nu i-au lipsit lui Alexandru Ghica. Bogatul bancher Hagi Mo seu, ştiind că viitorul Domn va avea nevoie, ca toţi cei dinaintea lui, de muâi. bani pentru a merge cu cuvenitul alai la Constantinopol îi propuse să-l împrumute cu orice sumă îi va trebui, dacă îi va lua fata în căsătorie. Ghica făgădui, luă banii, dar nu luă fata. Şi se spune chiar că Hagi Moscu, supărat, fu atât de necuviincios cu Vodă, încât acesta fu nevoit să-l ia ocneie,

pe care le avea bancherul în arendă, şi să le dea lui Ion Ghica, ruinând astfel pe cel care crezuse o vreme că va fi socru de Domn.

Întors la Bucureşti cu sceptrul în mână, Alexandrii Vodă începu să lucreze pe lângă consulu! rusesc pentru! a-l îndupleca să intervie la Petersburg spre a se isprăvi cât mai curând afacerea divorţului contesei, îndemnai desigur de motive politice – ca să aibă pe tronul tâfl ocrotite de el o rusoaică-împăratul Nicolae încuviinţ" despărţirea soţilor van Suchteln, învoind chiar, zice-se recăsătorirea contesei cu Domnul Munteniei.

Chestiunea era deci ca şi isprăvită şi Ţara Rom" neascâ aştepta de la o clipă la alta să-şi capete Doamn3 care-i lipsea.

392

*Y/*.

par socotelile tuturor fură stricate de mama contesei, prinţesă Narîşkin, din cele mai mari neamuri ale Ru°. i femeie evlavioasă şi îngrijorată de sufletul şi de „iputaţia fiicei sale – căci divorţul era pe atunci, în Ru[ta un lucru foarte rău văzut. Ea se aruncă la picioa Jele tarului rugându-l să-şi schimbe hotărârea, căci alt-3 o bagă pe dânsa în mormânt. împăratul, mişcat, anulă „ivorţui pronunţat de el însuşi.

pentru viaţa de apoi a fetei sale, se poate ca fapta principesei Narîşkin să fi fost foarte folositoare, dar pentru \iată ei pământească a fost o mare nenorocire. Ne-vo, nd nici bărbatul să şi-l mai vadă, nici în Rusia să mă! rămâie, neputând să stea nici la Bucureşti unde nu mai putea fi Doamnă şi unde o lume întreaga îi cunoştea mă, amărâta femeie îşi lua lumea în cap şi pleca în străinătate, statornicindu-se de la o vreme în Italia.

Dar despărţirea nu folosi ia nimic. Din amândouă părţile dragostea fu învingătoare, mai tare decât întâmplările

Xernaiputând răbda această despărţire, Alexandru Vodă hotărî să plece în străinătate să-şi vadă iubita. S-a vorbit atunci că l-ar fi bătut gândul să abdice. Tot frunza

cea de lobodă!

Chestiunea a stat cu totul altfel. Pentru a o înţelege trebuie să facem o digresiune, cam înngă dar interesantă.

La întocmirea Regulamentului Organic, la care s-a lucrat în anii 1829 – 1831, boierii munteni arătaseră un spirit de neatârnare cu totul neobişnuit. Consulul rus Minciaki luând preşedinţia comitetului de redacţie al Regulamentului, în locul Mitropolitului Grigore, care fu trimis în surghiun, Iancu Văcărescu protestă împotriva faptului că se scoate Adunării «pe Preşedintele ei legal». El fu dat în judecată tribunalului militar şi surghiunit la° mmăstire. Iar patru mari boieri care îndrăzniseră şi ei să protesteze, muriră, din întâmplare, în aceiaşi săptămâna.

În atan împrejurări Regulamentul fu alcătuit şi votat bunul plac al curţii protectoare, Rusia.

Aceasta însă, care avea un gând de după ceafă, nu! ţi-razm, după cele întâmplate, să meargă prea departe, porinţa ei de a face din Principate vasalele Petrogradu – Ui nu trebuia bruscată. Ea întrebuinţa deci următoarea

ratagemă, care era numai o cale de amânare a planului ei

Când fu Regulamentul gata alcătuit, scris şi fru caligrafiat, Prezidentul consul Minciaki, adunând boi din Divan, le spuse: „Arhonţi, întrucât Dumneavoa-/1 sunteţi 190, a căror iscălituri nu încap pe pagina /q urmă a Regulamentului, vă rog să iscăliţi pe pagina în mătoare”.

Zis şi făcut. Pe ultima pagină a manuscrisului Re. a, lamentului rămăsese deci un loc gol, care la nevoie pie, îi şi umplut. „Constituţia” fu legată, cu aur şi arginj depusă la Arhive (se află azi încă la Camera Deputa’ţilor) şi publicată sub îngrijirea lui Eliade Răduiescu

Vreo doi ani şi jumătate mai târziu, începând ocupaţia rusească, se urcă Alexandru Ghica în scaunul Munteni în mai 1834. Odată cu e\ veni la Bucureşti şi un no\i consul rusesc, baronul Ruckmann, un om mic, slab, urât bătrân, deştept, harnic şi energic. El începu să ducă peji htica Ţării de Sus, ca şi cum ocupaţia n-ar fi înceta! Frecăturile între e) şi Vodă erau zilnice, dar acesta dr. urmă trebui

aproape întotdeauna să cedeze. Lucrurile merseră astfel foarte rău pentru Ghica, până în 1838, când ele ajunseră la culme.

Ruckmann, care primise probabil postul *nu* cu aceste condiţie, luase frumuşel, într-o noapte, manuscrisul Regulamentului din arhiva Obşteştei Adunări, şi, la sfârşitul pagines din urmă rămasă albă, mai adaugă un articol mititel, în care se spunea că orice lege votată de Adunaiv şi confirmată de Vodă, nu putea fi promulgata Sără con simţământul curţilor suzerană (Turcia) şi protectoare (Rusia). Cu alte cuvinte, punând puterea legislativă a statului la cheremul altor state, i se scotea ţării drepţii de autonomie!

Odată isprava aceasta împlinită, Ruckmann merse! a Ghica şi-i spuse ca văzând originalul Regulamentului Ov game, a constatat că ei nu corespunde cu cei publicai în *Monitor* (buletinul oficia!), din care lipseşte articolu' imal al Regulamentului. Rugă deci pe Vodă să binevoiască a dispune ca Obştearsca Adunare să voteze afijco) u care-e lipsă în Buletinul oficial.

Bietul Voie\od, care vedea că a nu asculta pe re p re ze n tântul Rusiei însemna a-şi pierde tronul, iar a-l ascult înseamnă a-şi pierde încrederea ţarii, îşi chema boier într-o noapte la palat, şi, arătându-le situaţia şi falsJ comis, le spuse că va supune articolul adăugat votul 1 obştesc, dar îi sfătui şi-i ruga să nu cumva să-l

Lucrul se întâmplă aidoma. Articolul fu supus



j Adunării, care-i respinse.

Înnebunind de necaz, Riickmann plecă pe dată la Con —ntinopol, unde, prin ce mijloace nu se ştie, căpătă de *lat* ian un firman prin care se poruncea Adunării să vo-l t-e articolul., **!

(*l* întors triumfător cu firmanul în proţap, consulul Ru\. îl arata Domnului şi Adunării, care fu convocată

prea se supune poruncii de sus.

Şedinţa avu loc la 15 mai. Câmpineanu avu curajul rămâie acasă. Băleanu, Filâpescu, Cantacuzino mârâiră \

oda, care trebuia să iscălească şi el, luă tocul în mina „i scăpă, iar îl luă şi iar îl scapă, în sfârşit, iscălitura domurască fu pusă, urmând apoi acele numeroase ale celorjajti boieri. Autonomia ţării fiind astfel călcată în picioare M actul de silnicie fiind consumat, Ruckmann găsi că f-ii era de ajuns, îi trebuia acum răzbunare împotrivă. pârâtului „de dobitocească nesupunere" a boierilor. Ion f, lipescu fu destituit din postul său de agă al poliţiei, Emanuel Băleanu şi Ion Câmpineanu fură surghiuniţi, Ion Câeteleşeanu şi Iancu Ruşeţ persecutaţi, iar Grigore Cantacuzino, lire pornită şi aprinsă, îşi pierdu minţile şi uaţa

Vodă, galben de mânie, tăcu, înghiţi, dar îşi pregăti răzbunarea.

El ştia prea bine că grozavul Ruckmann, deşteptul diplomat şi urâtul moşneag, era îndrăgostit de câteva luni de tânăra şi frumoasa Mimica Glogoveanu, fata marelui boier Costachi Bălăceanu. Pentru a se răzbuna pe [fraciosul consul, Vodă urzi împreună cu toţi boieru lui un fel de complot, în care intrară şi Mimica, şi tatăl ei, şi se pare chiar soţul, Constantin Glogoveanu Era o acţiune patriotică ce se punea la cale.

În trei zile, divorţul Mariei de bărbatul ei fu pronunţat fie Vodă, iar o săptămână mai târziu se făcea, cu alai mare, nunta baronului Ruckmann cu Mimica Bălăceanu – la

— 5 mai anume, 1838, exact zece zile după silnica votare's falsificatului articol din Regulamentul Organic. Nuniafii trecură (seara la 8) de la biserica ortodoxă a între

„Ia cea luterană a mirelui, şi de acolo ia consulatul şese, unde domnul baron arătă cinstitei adunări clarue «împărăteşti» pe care le primise cu prilejul nunţii k ele la Vodă Alexandru.

«Leul neîmpăcat deveni miel, unindu-se cu Domnul au interesele ţării, iar pe Ruşi a o trăgea pe sfoara», asigură acel Făcusteanu, care a trăit toată această

395

Ce a urmat cu Ruckmann nu mai are importanta

Pierzându-şi cu încetul şi prestigiul şi încrederea ţarul şi cinstea casnica şi nevasta şi minţile, el muri la \ iei într-un spital de nebuni.

Important e altceva, Alexandru Vodă Ghica nu lucrase numai din răzbunare, ci şi din interes. Divorţul Mimica) nunta, darurile cele împărăteşti „*de magnifiques cădeau**" pe care i le dăduse lui Ruckmann, aveau de scop nu numai să compromită pe domnul consul, dar să-l facă să m-i intervie la Retrograd cu toată influenta sa pentru obţinerea divorţului contesei van Suchteln. Şi se pare că intervenţiile acestuia fura atât de presante, încât în toamn; lucrul părea făcut. Cel puţin astfel crezu Vodă, care's şi grăbi să plece în străinătate pentru – a-şi îmbrăţişa logodnica şi pentru a-i da el însuşi vestea cea bună

La 2 noiembrie 1838 el părăsi Bucureştii, spunând la merge întâi la Viena să vadă doftori şi de acolo la Carisbad să facă o cură. De altfel, toată lumea ştia că este bolnav – Alexandru Vodă a fost întotdeauna bolnav – numai că se mirau toţi de ce să plece, vorba consulului francez Hubert, „într-un anotimp atât de puţin propice călătoriilor de agrement sau din motive de sănătate" şi de aceea „făceam mu de presupuneri, inclusiv cea ca el ar abdica".

Călătorind incognito, sub numele de Alexandru Sin ders, luând foarte puţine persoane cu el, „*une suite un peu nombreuse*", Vodă se opri întâi la cantina din Orşova şi de acolo merse dintr-o întinsoare, prin Ungaria la Viena. Din capitala Austriei scrise la Bucureşti că nu se mai duce la Carlsbad, ci la meste; dar scrisorile următoare în loc să le trimită din meste, le trimise din Milano Acum înţelese toată lumea despre ce era vorba: „dădea ca motiv al acestei plecări neaşteptate căsăiorts sa cu contesa de Suchteln", scria de data aceasta Huben lui Mole.

Domnul Sanders rămase la Milano aproape două în fi Deşi scria la 15 decembrie de acolo că va pleca în cu.'1" din nou la Viena şi apoi în ţară, el nu sosi la Cenii decât la 30 ianuarie 1839, unde merseră întru întâmpina – lui trei boieri din Sfatul Ţarii, iar la Bucureşti, din fi cina carantinei, îşi făcu intrarea abia la 5 februarie

Se întorcea singur, îngânduiat, supărat, mai sănătos decât plecase. Despărţenia contesei nu ei. i „acum fapt împlinit, iar nădejde era puţină să se facă vreodată Ruckmann pornise de pe atunci p l, 396

cale a nebuniei, iar Titov, care-l înlocuise, ce-l-e de urgenţă să fie mutat! a Constantinopol, părân-i: „se viaţa la Bucureşti mult prea periculoasă pentru irtutea nevestei sale. * Cele două luni petrecute împreună sub soarele Italiei transeră totuşi legăturile dintre îndrăgostiţi atât de mult leât ce de acum înainte nu se vor mai desface niciodată. 1 Con esa van Suchteln* plecă de ia Milano la Neapole, nde se statornici, aşteptând acolo, la poalele Vezuviului! fericire viitoare, care nădăjduia că poate încă, vreodată, veni.

Întors în ţară, Ghica Vodă avu de preîntâmpinat nişte oreutaţi care-l duseră după mai puţin de patru ani la pierderea domniei.

Se făcuse, demult acum, un *partid naţional* în Muntenia, ai cărui capi erau Ion Câmpmeanu, Bălăceanu, Fi-lipescu, Eliade, prigoniţii din 1832 şi 38, precum şi alţii noi, ca Cezar Boliac şi tnicolae Bălcescu. Ei, oameni întregi, un puteau sau’nu voiau să înţeleagă politica îndoielnică a lui Alexandru. Greutăţile Voievodului, om cinstit şi inimos, dar care ţinea la scaunul său domnesc, nu-i priveau. Pentru ei, nu puteau fi două măsuri, una albă, alta neagră. Şi ca atare hotărâră să scape ţara de un om care li se părea lor „slab”, în clipele acele, socotite de ei hotărâtoare, patrioţii noştri voiau să aibă în capul statului un bărbat care să fie cu totul şi cu totul în vedenle lor. Ca atare, căutară orice prilej pentru a lupta împotriva lui Vodă62 şi, când găsiră pe ce! e prielnice, se agăţară de ele.

Două fură acele prilejuri: tulburările dintre sârbi şi bulgari, sprijinite fireşte de ruşi pentru a crea greutăţi Portn, şi împiedicate de Ghica prin arestarea bandelor de insurgenţi bulgari, greci şi albanezi ce voiau să treacă la Galaţi şi Brăila peste Dunăre. Duşmanii Voievodu – în denunţară fapta aceasta la curtea din Petrograd, în ochii

căreia Domnul Munteniei fu privit de atunci ca Juşman al pravoslavnicei Ruşii, în atari împrejurări, al doilea prilej [u numai o joacă, în 1841, isprăvându-se Perioada legislativă a Obşteştii Adunări, se făcură noi al egeri, care, prin sprijinul lui Daşcov, noul consul rusesc al partidului naţional, în cap cu Eliade Rădulescu, andră o cameră potrivnică lui Vodă. Răspunsul la adre



să tronului, a acestei Adunări, făcută de Alexandru \, fără şi de Gheorghe Binescu, fu numai un şir de g „învinuiri împotriva lui Vodă.

Acest răspuns fiind, prin mijlocirea lui Daşcov şi invit articolului respectiv din Regulamentul o comunicat ambelor curţi, suzerană şi protectoare, „Rusia ceru rânduirea unei anchete, pe care Poarta o încuviinţă" Rezultatul anchetei, făcute de generalul rus Duhamei §j de delegatul turc Chechib-Effendj – care luară 4.000 de galbeni de la Ghica şi 75.000 de la Bibescu – i u depunerea lui Alexandru Vodă, în ziua de 7 octombrie 1842.

Astfel se isprăvi domnia unui Voievod deosebit de cumsecade, dar nu destul de energic.

Ghica nu aşteptă să fie ridicat cu de-a sila şi duş la Constantinopol. Colonelul Grigore Lăcusteanu arată în *Amintirile* sale, într-un chip foarte sugestiv, felul cua aflat Vodă că i s-a scos domnia, precum şi grabnica lui plecare.

„Octombrie în 13, aflându-mă seara la teatru, în antract am ieşit mai mulţi din ofiţerii şi aghiotanţii domneşti la bufet, unde conversam, între noi era şi un comerciant, Gheorghe Ghermani; între altele ne spune că în acea seară" a primit o scrisoare de la Constantinopol prin care – (scrie de *pozitiv* (pe *atunci* nu *aveam* ielegra-iuri), scoaterea prinţului Alexandru Ghica. Unul din aghiotanîi îi zice. „Îmi daţi voie să o spun Mariei Sale3" – „Puteţi să-i spuneţi", îi zise Ghermani, „şi scrisoarea o am asupră-mi". Aghiotantul îndată ce au spus-o lui Vodă. Vodă a poruncit să-i tragă careta şi s-a dus drept la Daşkov, consulul rusesc, pe care întrebându-l dacă are vreo

cunoştinţă despre scoaterea sa, consulul i-a zis că ştirea o are încă cu curierul de ieri, dar nu a voit să-i aducă o noutate neplăcută şi că turcul cu firmanul de scoatere, Chiamii-Bey, a şi plecat din Constantinopol Vodă auzind aceste, s-a întors în grabă la palat şi a început a se găti de drum.

A doua zi, 14 octombrie, ziua aniversării înţional» Domnului, am trecut în uniformă la colonelul Odobescu, şeful ştabului domnesc, ca să-i spun ceea ce auzisem în seara trecută, când deodată bate cineva la uşă. O de be seu răspunde: „Intră". «Când, ce să văd? pe iuncărul Poliz" din cavalerie". Odobescu îi zise:

— „Ce eşti dumneata! Cizmar sau mâncăr? Cine te-a învăţat să-mi ciocăneşti la uşă? Altă dată te pun o Iu11 1 la conovăţ! în sfârşit, ce vrei?"

398!

— „M-a trimis Măria Sa Vodă, îi zise Polizu, să ve-n] a palat mai în grabă, căci pleacă Măria Sa din ţara Veste gata".

„Eu am scos şarfa şi şleapă, luând o şapcă a colonelului, şi ne-am dus împreună la palat.

Domnul lipsea, se dusese la consulatul rusesc. Interlorul era plin de boieri, şi chiar cu oameni din popor, toţi plângând. În salonul cel mare de primire erau toţi agliiotanţii şi stabofiţerii, iar în cabinetul lui Vodă, Doam-a Profiriţa Blaramberg, sora Domnului, Mantica spătăreasa (a lui Costachi Ghica, mai în urmă Doamna lui gibescu), cumnată-sa, Eliza lui beizadea Scarlat Ghica, nepoată-sa, leşinate; altele în istensm; servitoarele aier-o-nid cu odicoloane şi bumbacun aprinse să le deştepte, mai încolo bagajele împachetate, careta lui Vodă cu 8 cai de poştă trasă ia scară aşteptând pe Domn.

În fine, iată şi Domnul. De ia capul scării şi până să urce treptele palatului a trebuit să facă o jumătate de ceas. Poporul înţesat pe trepte, în genunchi, îi săruta inimile, alţii hainele, strigând: „Lfnde ne laşi, părintele nostru?"

În fine, răzbind în salon, ne-a găsit pe toţi cu lacrimile pe obraz.

— „Ce plângeţi”, ne zice, «nu vă e ruşine? Lăsaţi, vor vedea ei pe cine au pierdut”.

Apoi, văzând ţipete în dreapta, răcnete în stânga, a pierdut oarecum cumpătul şi în loc de a ne zice: „Rămâneţi sănătoşi”, ne-o zis, „Ei, copiii mei, călătorie bună”. Şi nu a mai putui spune niciun cuvânt, ca îl înecau lacrimile.

În sfârşit a luat pe Costachi Cornescu (mare logofăt, nepotul lui de soră) alături în caretă şi au plecat, luând drumul Braşovului.

Alexandru Ghica a fost cel de pe urmă Domn cu mima de adevărat român şi părintele românilor.

Sosind Măria Sa la Ploieşti, s-a sculat tot oraşul, având în cap pe vornicul Scarlat Bărcânescu şi întâmpmându-l!” a barieră l-au rugat să nu lase ţara, fiindcă ei sunt gata P’na la cel din urmă să moară pentru Domnul lor. Vodă, ulţurmndu-le, le-a zis că nu voieşte să se verse nicio P’catură de sânge al copiilor săi, fiind toţi românii, copiii Săi – căci, rămânând aici, a zis el, urmează a mă lupta cu rfoua puteri, cu colosul nordului şi cu semiluna.

Şi aşa a plecat, lăsându-ne pe toţi în cea mai mare desperare.

399

Trei zile după plecarea sa, a sosit şi turcul Bey cu firmanul prin care îl scoate pe Ghica din domn fără niciun motiv”. y

Pe drum, înainte de a trece graniţa, fiindu-i frică d a nu fi ajuns în urmă de turci, Alexandru Vodă scria Billecocq, noul consul al Franţei la Bucureşti, rugându-s să inter vie pe lângă Bourqueney de a îi dispensat’s meargă la Constantinopol după mazilire: „Starea vreni ss cea a sănătăţii mele fiind departe de a-mi permite astfel de şedere”.

Firm, anul de depunere e din 7 octombrie 1842, d9 r Ghica tva părăsit Bucureştii decât la 24 octombrie (nu [a 14 octombrie, după cum spune Lăcusteanul), întrucât în Buletinul Oficial de la acea dată se mai găsesc porunci iscălite de el.

La Braşov, unde se afla la 28 octombrie, ţiind acum în siguranţă, îl găsim ocupându-se de starea sa financiară, făcând „împrumuturi”, căci „toată averea sa fund în pământ, el nu avea bani lichizi”.

De la Braşov, prin Viena, fostul Voievod se duse în Italia. Acolo era rostul său cel adevărat, deoarece acolo era inima şi sufletul lui.

Cei douăzeci de am petrecuţi de Alexandru Ghâca împreună cu contesa van Suchteln în străinătate – 1842 – 1862 – nu sunt însă de domeniul istoriei. Membri ai familiei, alţii, au avut amănunte asupra lor, dar nule cunoaştem.

În timpul acesta, ia noi în ţară, sub domniile lui al bescu în Muntenia şi a lui Minai Sturză în Moldova, se pregăteau lucruri mari. Curentul ce se născuse împotrha protectoratului rusesc şi al Regulamentului Organic creştea în fiece an, în fiecare lună, făcând pe zi ce trecea noi adepţi. Se dezmeticiră deodată boierii – nu toţi, dar cea mai mare parte – că vestita lor constituţie era tocntf o piedică la dezvoltarea adevăratului constituţionalism că Regulamentul era o păpuşerie care pune ţările noastit la discreţia şi la bunul plac al muscalului şi că scopu1 acestuia era nu dragostea de ortodoxism şi de eliberaa Principatelor de sub jugul turcesc, dar dimpotrivă în globarea lor în imperiul ţarist.

Acest curent antirusesc crescu ca o apă mare care rup1 –, zăgazurile. El răzbi în anul 1848 cu impetuozitate, aduci”.

400

Regulamentului pe rug, alungarea lui Bibesci ţara, formarea unui guvern provizoriu. e Revoluţia – u însă înăbuşită de armatele otomane şi iţe, iar convenţia de la Balta Liman hotărî e; Domnilor pe viaţă va fi înlocuită cu un mire* tor Pe 7 ani Obşteştile Adunări fură transformate în obişt te Divanuri, cu boieri, nu aleşi.

Sub noii Voievozi, Barbu Ştirbey în Muntenia şi Gri-Ghica în Moldova, ideea, înăbuşită, merge totuşi nainte. Ea merge printre stavile, aleargă.

Între 1853 – 54, ocupaţia rusească. Domniile sunt suspendate. Moscova bate din picior, patrioţii români stau cu urechea ciulită.

Între 1854 – 56, războiul franco-rus în Crimeea aduce ocupaţia austriacă. Ideea rămâne ia răspântie.

În 1856, Congresul de la Paris, Franţa a învins şi e alături de noi. Se hotărăşte întrunirea unor Divane Ad-hoc, pentru ca ţara să arate străinătăţii care sunt păsurile şi doleanţele ei.

Alegerile pentru Divanuri coincid cu expirarea termenului de 7 ani al domniilor lui Grigore Ghica şi Barbu Ştirbey, ţările, până la alegerea noilor Domni, fură înzestrate cu caimacami, numiţi de Poartă.

La Iaşi l-au numit pe Toderiţă Balş şi la Bucureşti pe Alexandru Ghica, fostul Voievod.

Întors deci din străinătate, cel care spunea el însuşi de dânsul „M-am făcut din cal măgar" 63, îşi luă din nou reşedinţă în palatul domnesc de pe Podul Mogoşoaiei, ale cărui porţi se deschiseră largi pentru primiri, recepţii diplomatice, conferinţe, serate, baluri.

„Rareori", scrie Alexandrina Ghica în *Memoriile* ei, am asistat la o perioadă de mondenitate atât de ameţitoare. Cea mai bună diplomaţie se face – şi *se făcea* mai cu seamă – în saloane. Prânzuri mari, reprezentaţiile de iluminaţiile nu mai încetau. Palatul ca şi casa Canj de alături, erau centrul festivităţilor. Come de societate, jucate de elita românească în franţu-uimeau pe diplomatul Talleyrand şi îl făceau să că nici în Franţa nu se putea găsi un ansamblu atât 1 & satisfăcător..."

Alexandru Ghica primise să se facă din cal măgar, °în<i s-a asigure izbânda aspiraţiunilor naţionale, ame

& o

401

ninţate de vrăjmaşii dinlăuntru şi din afară. Şi ca aţa el rămâne în istorie o figură deosebit de frumoasă, ca r t „inimos, de treaba şi mare patriot.

În septembrie 1857 se făcură în amândouă ţările, e, o deosebită solemnitate, deschiderea şedinţelor Divaniip lor

Ad-hoc, Adunările votând în unanimitate (7 – 9 Q (T tombrie) cererile mereu repetate de trei decenii: respec, tarea capitulaţiunilor, neutralitatea teritoriului, Unirea Constituţia şi o Adunare reprezentativă.

Pe b aza acestor propuneri şi prin mijlocirea Congre. sului de la Paris s-a putut înfăptui Unirea.

Alexandrina Ghica, nepoata fostului caimacam şi fostului Voievod, avea pe atunci 20 de ani şi era «secretara unchiului ei», cea care-i scria corespondenţa secretă şi cifrată. Tot de la dânsa ştim deci amănunte duioase cu privire la rolul jucat de Al. Ghica la înfăptuirea Unirii.

„Eram de fată", serie ea, „când Alexandrii Ghica ceru partizanilor săi să jure că vor alege Domn pe alesm Moldovei, oricare ar fi el. Nu voi uita niciodată clipa aceasta, nici câteva zile mai târziu, bucuria nespusă a bătrânului Domnitor când, cu ochii plini de lacrimi, mă trimise, în clipa în care ne vesti îndoita alegere a candidatului Unirii, să mulţumesc lui Dumnezeu în bisericuţa palatului, înaintea frumoaselor icoane împărăteşti ale lui Alexandru Vodă pe care le mai păstrez astăzi în paraclisul meu. De asemenea nu voi uita niciodată cu ce voce schimbată de patriotică ernoţiune, îmi spunea aceste, care au rămas întipărite în mintea şi în inirna mea: «Să vie lumea să zică după asta ca românii n-au nimic în suflet»".

„Eram şi eu de faţa la întrunirea de după Unire ci se ţinu la Alexandru Vodă şi în care îmbrăţişa pe generalul Barbu Vlădoianu, spunându-i: «V-aţi purtat dupinima mea de român!»".

De aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii!

Caimacamul, fost Voievod, primi de la Cuza o preş frumoasă telegramă, astfel concepută:

„Alesul Mariei Tale şi al Ţării îţi mulţumeşte".

Şi acum nu mai avea Ghica ce să mai caute lareşti. Rolul său istoric fiind jucat, el plecă, departe unde-l chema şi-l aştepta cea care tot încă mai iuta, cel care tot încă o mai iubea.

f –, Alexandru Ghica ar fi putut de fapt rămâne în ţară.

cându-şi aici pe draga lui contesă, cu care să-şi pe „Lea, la moşia Paşcani de pildă, anii din urmă ai vieţii F (Dar, pentru a nu face din pricina popularităţii sale, teo neplăcere lui Cuza Vodă, i-a plăcut mai bine să plinească cea din urmă a lui jertfă, surghiunul. 1 Se duse la Neapole – era în primăvara lui 1859 –,nde, împreună cu iubita lui, mai trăi trei ani. Acolo îl unse sfârşitul zilelor sale – în 1862 – cu capul pe Oerna în puful căreia zăcea ascuns micul pantof de atlas alb. Pe care-l purtase contesa la balul unde o văzuse pentru întâia dată.

Ea, Doamna van Suchtein, a mai trăit mult, acolo la poalele Vezuviului, lăsând poate după moarte un caiet de / (*nuntiri*, care dacă s-ar găsi vreodată, ar da un material interesant de bogat pentru o viaţă „romanţată”.

Iar el, adică ce rămăsese din pământească lui învelitoare, a fost adus la Bucureşti pentru a fi îngropat în ctitoria ghiculească de la Pantelimon.

Prietenii lui Cuza se împotriviră la facerea unei înmormântări prea strălucite, care ar fi putut ridica greutăţi într-o ţară unde principiul Domnitorului străin nu se realizase încă şi care şi-ar fi putut ca atare manifesta simpatiile pentru o dinastie care, după vorba ironica a consulului francez Thouvenel, constituia „iegimitatea intermitentă a ţării” cu cele douăzeci de domnii ale sale în amândouă principate, cu rădăcinile sale de două veacuri în trecutul ţării, cu prezenţa ei pe tron trei sferturi de veac înaintea fanarioţilor şi cu alegerea ei ca reprezentantă a pământenilor după gonârea acestora.

Dar Cuza, „cu simţul său de recunoştinţă şi cu lipsa lui bărbătească de meschinărie”, se arătă supărat de sfaturile prietenilor săi. El porunci să se primească în ţara trupul fostului Domn „cu cel mai mare alai”, rânduindu-i o îngropare de suveran, cum nu fusese mai înainte alta şi cum nu a mai fost pe urmă.

În biserica de la Pantelimon zac ciolanele celui care a fost un bun Voievod, un mare caimacam, un român şi un

om!

A\ormânţul lui de albă marmoră e cel mai frumos din toate mormintele Voievozilor României.

Cel care are şi cel care nu are drumul lui pe acolo – ar face bine să meargă uneori, dacă e român, să îngenunche pe mormântul acela de marmoră albă sub care? ace pulberea omului care, creştineşte şi româneşte, şi-a Jr! it mândria, făcându-se, din voia lui şi din cerinţa ne la – i, din cal măgar!

403

MIHAI VODĂ STURZĂ ŞI NEVESTELE SALE

E U SA BETA ROSETTI ŞI S MĂ RA N DA VOGORIDI

ar unde-s vremurile de altă dată? mândrele domniţe? Unde-i Chiajna lui Ciobanu, Ecaterina lui Alexandru şi Elisafia Im Movilă? *m*

Elizabeta Rosetti, întâia nevastă a lui Mihai Vodă, a fost mamă de beizadele, dar n-a fost Doamnă, iar Smaranda Vogoridi, a doua nevastă, a fost Doamnă, dar n-a avut decât doi fii morţi adolescenţi.

Mai înainte de a vorbi de ele, să vedem întâi cine era Mihai Vodă şi cine părinţii şi surorile lui.

Ca şi Ion Sandu Siurza, Mihai Vodă se trăgea din Chiriac, pârcălabul de Hotin, fratele vestitului portar al Sucevei Ilieş, cel care nici în ruptul capului n-a vrut să fie Domn al Moldovei.

De la copiii acelui Chiriac s-au despărţit ramurile lui Ioniţă şi ale lui Mihai. Pe când cel dintâi se trăgea din cuparul Sandu, fiul mai mic, al doilea, se cobora din feciorul cel mai mare, vei vornicul Ion.

Aşadar „*la branche alnee*".

Vei vornicul Ion a avut fecior pe Alexandru, acesta pe Dumitru, iar Dumitru pe Grigore, tatăl lui Mihai Vo dă.

Acest Grigore Sturză, mare logofăt, era un om, dupf spusele lui Anghel Valii, indolent, cinstit, cu multă carte dar cam peda-nt şi încăpăţânat. Vorbele frumoase îl înălă cărau, contrazicerea îl supăra, şi doar numai nepăsare lui îl făcea să renunţe uneori la părerea sa. Un fond e răutate, de invidie şi de şiretenie nu-l împiedica să „iubească cu

patimă fiul, pe tânărul Mihai, „tânăr, supto insinuant, şiret, dominat de interesul personal şi sacrifice orice pentru acest idol”. Era foarte bogat, „” «roape cât Iordachi Roznovanu, ce f care se îmbogăţise fiindcă fusese multă vreme vistiernic” 64 – drept dovadă „\ în lume nu este sub soare nimic nou. Lf Dragostea ce avusese marele logofăt Grigore pentru fjţil său Mihai, o dragoste egoistă, îl îndemnase să nu-şi firimită feciorul la studii în străinătate, ca aiţi boieri pe mi lor, ci să-i ia acasă un „dascăl” francez, pe abatele rhommee, om de o inteligenţă şi de o cultură rară, care s-a priceput să dea tânărului său elev învăţătură mai multă decât toată cea căpătată de alţii prin capitalele Europei. Iar mai târzm, bătrân fiind, Grigore Sturză purtă nepoţilor săi aceeaşi dragoste, cu aceeaşi doză de egoism, împiedicându-i şi pe ei de-a pleca în străinătate, la învăţătură. Mihai Vodă nu-şi putu trimite feciorii în Franţa decât după moartea tatălui său, fiindcă atâta vreme cât a trăit bătrânul „ataşamentul sau faţă de Dumneavoastră era atât de puternic”, scria Vodă fiilor săi în 1843, „încât ideea de a se despărţi de Dumneavoastră n-a putut să-i fie niciodată comunicată fără ca el să încerce o mâhnire foarte adâncă”.

Mai era, vei logofătul Grigore, şi un om căruia îi plăcea luxul (ca şi mai târziu fiului său), căruia îi plăceau „costumele de modă nouă”, pe care le comanda în străinătate, însă nu pentru el, ci pentru Mihai – căci bătrânul boier se îmbrăca cu antereu, giubea şi işiic, ca toţi cei de seama lui, după cum îi şi arată portretul în oloi ce a rămas de la el – şi căruia, în sfârşit, îi mai umblau prin cap multe fumuri de boier mare, căci era doar unul din cei şapte stâlpi ai ţării, fugiţi după Eterie în Bucovina, de unde luptau împotriva lui Ioniţă Vodă, a carvunarismului şi a nebunei de democraţii. Era din acei care cereau fie încorporarea „iubitei lor patrie” la imperiul ţarist, fie, în cel mai rău caz, un guvern oligarhic alcătuit din boieri mari care să cârmuiască ţara fără Domn, fără Adunare, fără popime, fără negustorime, ţară ţărănime, fără „dobitocească arătare a nesupunerii

— Dar, aşa cum era, om al vremurilor sale, logofătul Sturză rămâne în istorie un chip duios de iubitor Părinte, în sufletul căruia „ţara” ţinea numai locul al doilea, fiindcă tatăl şi bunicul alungase pe oligarhul pauot dincolo de hotarul gândurilor sale zilnice. Bătrân f/6 Cu şi la morţii în suflet, el scria în februarie 1830, era Iaşi, pe greceşte, fiului său Mihai care se afla la (ara „Cum vei isprăvi treaba acolo, nu mai amâna

405

sosirea ta, fiindcă sănătatea mea nu mai poate ţine ÎTL după cum zice poetul că catargele au putrezit şi ty ghiile s-au dezlegat. Te sărut şi sunt iubitorul tău iar Grigore Sturză”. a>

Dacă în locul întâi al inimii sale se aşezase fiul mjk, şi nepoţii Dumitru şi Grigore şi numai în Socul al doiU „patria”, apoi nu ştim al câtelea loc îl ţinea nevastă-s/ domniţa Maria, căci logofătul Grigore nu pare a se sinchisit vreodată de ea, ceea ce, având în vedere fire, ei zburdalnică, nu i-a putut pricinui decât plăcere.

Maria Sturză, mama lui Mihai Vodă, era născut Caliimachi, fata lui Vodă Grigore şi a Elenei Ma\rocor-dat. Era deci domniţă.

Ea se născuse în anul 1763 sau în 1764,! a Iaşi, n timpul domniei tatălui ei; fu dusă, când a fost Domnul mazilit, la Constantinopol, unde a rămas trei ani. Apoi la a doua domnie a lui Grigore Caliimachi, s-au întor; cu toţii la Iaşi, în 1767, unde n-au rămas decât doi ani, fiindcă în primăvara lui 1769 izbucnise un nou război ruso-turc, care o făcu pe Elena Doamna să-şi ia copi – (Maria, Ralu, Smaranda şi Ion) şi să fugă din noul? Constantinopol, unde-şi aveau Callimachii de fapt ade la rata lor aşezare.

Grigore Vodă rămăsese în Moldova, pe câmpul de luptă, trebuind la 28 august 1769 să plătească cu capu’» înfrângerea semilunii, de care fireşte că nu era vinovat Elena Doamna cu fetele ei (băiatul murise şi el într, timp) rămaseră deci pe malurile Bosforului, fa Curii Cizme, în casa socrului ei, foarie bătrânul fost Voievoc Ion Caliimachi, tatăl lui Vodă Grigore. Au stat acolo 11 ani,

până în 1780, când se săvârşi Ion Vodă din viaţă, k vârsta de 90 de ani. Atunci văduva acestuia, Raliţa Doamna, soacra Elenei şi bunica fetelor, hotărî să se întoarcă în Moldova spre a se călugări. Cu dânsa veniră din noi în ţară nora şi nepoatele ei.

Domniţa Maria a cea atu noi vreo 16 – 17 ani, învăţătură puţină şi o educaţie cu totul grecească. Dar's. făcut cu timpul foarte româncă, dacă nu cu sufletul, da cu apucă tu râie. Săracă era lipită pământului, căci toate* averea tatălui ei fusese confiscată de turci. Bunica, R2 liţa Doamna, merse la mî naşti rea Ciuhrului, unde murî, iar mamă sa, Doamna Elena, rămase cu fetele Iaşi, unde fură găzduite la Ioniţă Cantacuzino-Deleafl1

1° t * – i, despre care bănuim că purta fostei Doamne simţămifl mai mult decât prieteneşti. Sigur e că bătrânul vei visil

— R-înzestra el pe fetele Elenei Doamnei, măritându-le 11 toate trei cu foarte simandicoase feţe. Pe domniţa \ ţ o dete după chiar fiul său, Ion Cantacuzino-De-Jnu, Pe Smaranda după Alexandru Hangerli, care în *I*? *j* 3 fost şi un efemer Domn al Moldovei, iar pe Maria „domniţa Marghioala cum i se spunea – o manta cu merore Sturză, vei logofăt.

Nunta lor să tot fi fost prin 1788 sau 89, când avea lim domniţa cel puţin 25 de ani, cam mult, pe acele gemuri, pentru o fată de măritat. Dar fiind fără tată, ira avere şi înzestrată de un străin, se înţelege că a fost îi] CLiroasă să se mărite şi la vârsta aceea, mai ales că firele era nu numai un boier foarte mare, dar şi un om peosebit de bogat. Dar era şi ea de-o frumuseţe răpi – (oare. Dacă mai târziu se va spune de vestita Marghiolita Roznovanu, fosta noră a lui Ioniţă Vodă, că este cea mai irliinoasă femeie din Moldova, apoi despre această Mă-i (Oară Sturză se zicea că e cea mai frumoasă din Europa! Eufrosina Rosetti, bunica lui Radu Rosetti care şi-a scris *Amintiri*, ar fi spus nepotului că „altă femeie frumoasă ca domniţa Mărioara nu i-a fost dat să vadă în viaţa ei". Fire zburdalnică, după cum am spus, Maria Sturză pare a nu se

fi prăpădit de dragoste după copiii ei, nici după bărbat, în cercul familiei nu prea o întâlnim nicăieri, nici în corespondenţa, nici în memoriile timpului. Doar în treacăt câte o formulă de politeţea, ca acea scrisă în 1816 de Pezzoni din Petersburg lui Mihai Sturză la Iaşi: „Prezentaţi, vă rog, domnule vornic, complimentele mele foarte respectuoase tatălui dumneavoastră, Doamnei prinţese, mama dumneavoastră, cât şi Doamnei Roxânda Mă-uoyeni, sora dumneavoastră”.

Dar dincolo de cercurile familiei o întâlnim de mai multe ori, ca de pildă la Măcăreşti, una din moşiile bărbatului ei, „unde obişnuia domniţa Marghioala a merge şi a şedea în toate verde acolo, de făcea feredeie în Prut” şi cum la acea moşie „era un Grigore Pletosul, fecior boieresc, ţăran bine făcut, îl întrebuinţa adesea domniţa… § spre recunoştinţa îndatoririi ce-i făcea Pletosul, care avea femeie şi copii, i-a luat pe băiatul Grigore, ce era mai mare, l-a dat de-a învăţat carte şi-l avea slugă în casă (tib.

Aceste se întâmplau când era încă tânără, înainte de oOQ – dar o găsim şi mai târziu, la Iaşi de data aceasta.

«upa 1814, când avea peste 50 de ani, „iubindu-se cu

OItorul Samurcaş”, cel care „din intrigile colegilor a fost mutat la Botoşani şi adus înapoi din nou ar de Mihai Vodă Sturză, când a fost Domn, care l-a fs – protomedic şi vornic” 66. Clit

Fetele domniţei Marghioalei au fost Elena şi Ruxând surorile lui Mihai Vodă. Despre cea dintâi, care semă a cu mamă-sa, vom vorbi în capitolul viitor, căci ea a în mama lui Grigore Ghica, Voievodul cel din urma al Av dovei. Ruxanda a fost măritată întâi cu Iordachi Bgi-Despărţindu-se de el, Ruxanda se manta a doua oară ci Petre Mavroyeni, tatăl vestitului ministru de finanţe! mai târziu – iar fostul ei bărbat, Iordachi Balş, se r (! căsători şi el cu frumoasa Anica Filipescu, fosta favrj rita a lui Miloradovici.

Şi acum că ştim cine au fost părinţii şi surorile în Mihai Sturză, să vorbim de Vodă el însuşi şi de neve; tele sale.

Mihai Sturză s-a născut la Iaşi, Ia 24 april 1794, din,

părinţii mai sus arătaţi. Un emigrat al Revoluţiei fran. ceze, abatele l'hommee din Lunéville, în Lorena, fu (ţ sărcinat cu creşterea sa, care a fost deosebit de îngr, jiţa. În a fără de numeroasele limbi pe care le vorbe, Sturză: româneşte, franţuzeşte şi greceşte la perfecţie latineşte, nemţeşte şi ruseşte bine, italieneşte şi engiezeşte destul de cumsecade – el mai fusese iniţiat în i? torie, geografie, filosofie şi matematici. Dar fondul îl văţăturii sale a fost clasicismul. Având şi o memorie di; cele mai deosebite, el era în stare, la bătrâneţe încă, r înşire pe de rost tirade întregi din Homer, din Sofocie; din Virgil. Pe lângă aceste mai avea şi o vastă cultur. juridică, şi nu numai cultura, dar şi spiritul juridic, o o mare uşurinţă de asimilare şi multă pricepere în administraţie.

Îi plăcea, de tânăr, să trăiască bine, luxos chiar„Loc tumele de modă nouă", pe care i le comanda tatăl său Viena, nu le-a părăsit mai târziu niciodată, îmbrăcându-ba în Austria, ba în Germania, ba în Franţa. Purta – Domn, o vestă cu butoni de diamant, care făcea admira, tuturor, îi plăcea juvaierele, argintăria, caii, câinn, ec" pâjele elegante, o casă bine ţinută, era mâncău, primit-l şi foarte vorbăreţ. Era chiar elocvent. Dar mai mult v băreţ decât elocvent. Cu orice prilej trântea câte un fil curs kilometric, frumos uneori, deseori obositor, dar freconfortant, aşa cum ştia vărul său Ioniţă Vodă le spuie cu vorbe puţine, dar care mergeau drept la ţină de rămâneau apoi nu numai în mintea cui le auzea! r şi în îngălbenitele file ale *Letopiseţelor*, pentru tot-Minai Sturză mai avea un dar – prin care se deoebea de altfel mult de vărul Ioniţă – şi anume o inte – jenţă nu numai adâncă şi sclipitoare, dar fina. Avea! [Bvoinţă, precum şi răbdare pentru a ajunge la scop. Îi nlâcea viaţa, mişcarea, măririle şi onorurile. Era făcut, ieri (ru a fi Domn. Pe când se afla în surghiunul voit din trăinătate, de unde ducea o înverşunată luptă împotriva jj Ioniţă Vodă şi a cărvunarilor săi, el scria într-o zi văru-jjj Alexandru Sturză – era în 1824, scurtă vreme înainte e întoarcerea sa în ţara – că: „... Eu nu pot trăi în nemişcare, mai bine mor. Într-un cerc prea restrâns simte,

mul mai mult slăbiciunea sa. Cu cât arena în care Jeargă e mai mare, cu atât se aruncă mai cu vioiciune. Ştie bine că în alergarea aceasta îşi poate rupe capul, dar înseamnă asta oare că trebuie să nu se mai mişte? când toate vieţuitoarele se mişcă, când suntem pretutindeni înconjuraţi numai de mişcare?»

Dorinţa aceasta, voinţa aceasta, necesitatea aceasta de acţiune, de a-şi mari tot mai mult cercul activităţii, de a înainta tot mai mult în arena politică, au făcut din boierul Mihai Sturză un Domn al Moldovei. Dar n-a ştiut nici să ajungă frumos unde a ajuns, nici să se ţie bine şi cuviincios acolo unde a ajuns.

Mereu cu vorba de „patrie" pe buze, patriotul acesta a găsit cu cale, în surghiun fiind, să ceară şi să capete cetăţenia rusească. A luptat deci, de dincolo, pentru „binele patriei", ca rus, s-a întors din surghiun în Moldova, rus, şi s-a urcat în scaunul străvechi al Voievozilor moldoveni, rus, dar cu sprijinul turcilor. Aceasta i-a creat ijeşte o situaţie din cele mai delicate. Dar cusurul lui de Căpetenie a fost dragostea de aur. Pentru ea şi-a jertfit reputaţia de bun Voievod, pe care cu multele sale cali-i ar fi putut-o avea.

E caracteristică acea însemnare a lui Anghel Valii, orbind profetic de tânărul Mihalachi Sturză cu aproape de ani înainte de a fi Domn: „ti na r, suplu, insinuant, <lret, dominat de interesul personal şi capabil să sacrifice „He pentru acest idol".

cej ce j, au cunoscut mai târziu l-au judecat la mai vorbim de paharnicul Costachi Sion căci

409

acesta, prea vorbind de rău o lume întreagă, ar putea bănuit de părtinire. Dar beizadea Nicolae Soutzo de piM, '1 care a fost ministrul său aproape 15 ani în şir, îl judepd în mai multe locuri din memoriile sale, în felul următor

„Mihai Sturză luase puterea în toiul unei aureolert nădejde, de devotament şi de ovaţiuni. Lumea aşwjP de la el fericirea obştească şi se grăbea să-i cânte osanale El, din parte-i, îşi făgăduise lui însuşi să-şi întrebuirnW toată

activitatea, toată înţelepciunea, toată încrederea se punea în el, pentru a strânge comori. A traficat totu' [. locuri, ranguri şi dreptatea în procese; avea partea IJ în arenzile publice; îşi mări şi înmulţi moşiile, fie sancţionând singur încălcările, fie luând proprietăţi în schirn-bul boieriilor ce împărţea, fie cerând să i se facă dona tvuni cu de-a sila; vindea egumeniile, lua moştenirile vacante, cerea pentru el excedentele bugetare, căci bugetele erau întocmite de el însuşi cu cea mai mare zgjr cente, pentru a-şi putea însuşi apoi acele excedente, car? dacă ar fi fost întrebuinţate pentru folosul obştesc, s-ar fi putut da cu ele o prosperitate ţării pe care n-a cunoscut-o".

Acestea le mărturiseşte fostul său ministru, aproape un favorit.

Şi în altă parte;

„Mihai Sturză a fost, este adevărat, înzestrat cu o minte subţire şi agera. Avea cunoştânţi multe, ajutaff încă de o nemaipomenită memorie. Era bun orator; încânta pe ascultători prin luminile sale, prin felul ş, uşurinţa sa de a vorbi. Avea răbdare va muncă, discuta chestiunile cu temei şi nu se încăpăţâna în părerea sa. Era un bun administrator, un bun financiar şi un bun legiuitor, cunoscând mai bine decât oricine obiceiurile *y* nevoile ţării sale. Acum judecă cine cum o vrea, dacă rănile adânci pe care le-a pricinuit ţării, dacă mersul de-a-ndărătelea pe care l-a imprimat instituţiunilor acestei ţări, dacă scăderea legii şi a moralei ce a rezultat $" acestea, au putut răscumpăra calităţile ce avea, care calităţi ar fi putut face fericirea patriei sale, dacă, în J să-şi stăpânească patimile, nu le-ar fi folosit în propriul său interes".

Aceeaşi părere despre Mihai Sturză o aveau şi Iii străini. De ruşi nici nu mai vorbim, căci ar trebui carte întreagă pentru a arăta lupta ce-au dus-o timp 15 *an*] împotriva lui numeroşii consuli moscoviţi, ce &", perindat pe la noi, mereu schimbaţi şi râschimbat (*l*" >

4 JO

că rapoartele ce trimiteau la Retrograd cu print „ia „neregulile" Domnului Moldovei displăceau cant în n ei

împărăteşti, care avea încă încredere în fostul cetăţean 1 par *să luăm* pe francezi.

Mi m-au t. scria ducelui de Broglie, la începutul anului, 534; «Candidatul ce pare să aibă cele mai multe şanse, ntru domnie este domnul Mihai Sturză, om instruit, Oj prefăcut şi excesiv de lacom şi care s-a făcut rus a interes. Are asupra rivalilor săi avantajul de a fi arte bogat şi de a-şi putea plăti sprijinitorii", îndată după investitură, la 31 august 1834, noul consul uclos scria lui Rigny:

„Prinţul domnitor este poate boierul cel mai capabil a-şi guverna ţara; are spirit, instrucţie, atâta cită se n ia te face în Moldova... are dorinţa îmbunătăţirilor şi în faţă un lung viitor care-i va permite să-şi realizeze roiectele, dacă evenimente exterioare nu-l vor opri".

Paisprezece luni mai târziu, alt nou consul, Cochelet, scria lui de Broglie la Paris, Ia 20 octombrie 1835:

„Se credea că prinţul Sturză netrebuind să-şi mai dorească nimic în ce priveşte averea, întrucât posedă mai mult de 240 de mii de franci rentă, în afara listei sale civile de 1 200.000 de piaştri, va depune toată ambiţia în a realiza bunăstarea ţării pe care a fost chemat s-o guverneze, că se va înconjura de oamenii cei mai onorab/li şi că va face să dispară abuzurile care caracteri-îeaza administraţia foştilor Domnitori. Toate aceste – speranţe au fost înşelate. Nu se ştia că prinţul Sturză va fi dominat de cea mai murdară dintre pasiuni, de setea de nepotolit pentru aur. Odată ajuns la putere, el a căutat toate mijloacele de a-şi mări imensa sa avere... el influenţat judecăţi, a decis asupra unora înainte ca ele să" fi trecut prin toate gradele de jurisdicţie... în administraţie, el a vândut funcţiuni, fără să excepteze nici trăcar posturife de miniştri... Efectul cel mai dezastruos acestei venalităţi excesive a fost de a introduce co-lUPia în toate ramurile administraţiei", Vasăzică, un paharnic Sion, peste spusele căruia am iecut un Gheorghe Sion, despre care nici n-am vorbit, Şuţu, fost 15 ani ministrul lui Sturză, trei consuli şi patru moscoviţi, pius alte multe dovezi şi (care ar putea fi înşirate, arată până la evidenţă că Vodă a lăsat în istoria

neamului o dâră întude aviditate şi de corupţie.

4 JJ

Poate n-ar fi fost nevoie s-o mai spunem – sau bine zis s-o repetăm după alifia alţii – dacă n-am e că trebuie să cunoaştem adevărul pentru a şti de ne vin rănile şi pentru a înţelege cum trebuie ele de câte. O sută de ani de lacomă domnie fanariotă, a înscăunat în ţară moartea mândriei româneşti, din s-a născut un lichelism şi o nemernicie care mai este şi azi – o încercare de restabilire a cinstei caracterelor *sub întlile minunate domnii* pământene – O nouă prăbuşire sub Mihalachi Vodă în Moldova şi & Uf, alţii în Muntenia – un fior de entuziasm cu cele măj frumoase urmări între 1848 şi 1862 – o retrogradare dureroasă până în adâncurile firii, pricinuită de politicianism, împotriva căreia în zadar a luptat Petre Carp o întreagă jumătate de veac… ce ne mai rămâne pentru a ne întoarce la legendarele vremuri când era Ţara Românească sub Mircea şi Mihai spaima semilunii, când era Moldova sub Ştefan cel Sfânt scutul creştinătăţii?

O nădejde?

Nu. O credinţă, tare ca stânca, în jurul căreia minciuna n-are loc.

Trecem.

Cartea aceasta are alte rosturi.

n

Mihai Grigore Sturză avea 23 de ani, când s-a însurat, în 1817, cu Elizabeta Rosetti, care n-avea decât 15 primăveri.

Tatăl fetei era Vasile Rosetti, zis Cilibiul, văr primar cu Ecaterina Doamna a lui Ion Sandu Sturză, născută Rosetti Roznovanu, iar mama ei era Elena Dimachi. Fraţi n-a avut, decât numai două surori, pe Eu frosina Bofdur-Costachi şi pe Agripina Sturză, cu care a fost strâns legată toată viaţa ei.

Era o fată năltuţa, subţirică, cu privire blânda, cu ufl glas foarte dulce. Se juca încă cu păpuşa, când a chema ţ-o într-o zi tatăl ci să-i spuie:

— „Săftico, poţi să-mi săruţi mâna, că ţi-am găsâi

mire”.

Fata se înroşi, o apucă un mic tremurici, aşa fără să ştie de ce, săruta mâna babacăi şi tăcu.

— „Şi nu mă întrebi cine este mirele?”, urmă contf Vasile. „E Mihai Sturză, feciorul vornicului Grigoraş Ş al coanei Marghioalei. Un băiat cuminte, foarte bogatcu multă carte…”

412

se zice că Săftica, când îşi văzu mai apoi mirele, i urî t, mic, roş, ursuz şi nu-i plăcu. Dar parcă ce să spuie? Fată de neam, aşa vrea tata, aşa să fie. L” raapoi, nuni mari erau să fie Vodă el însuşi, Scarlat Ca-n machi, văr primar cu mama mirelui, şi Ruxanda, Doa-liiia ţa™UP° SCUL” ta logodnă, nunta se şi făcu, stră-l jejtă, la Curtea Domnească. Iar după nuntă tânăra pereche plecă acasă, la vornicul Grigoraş, în sunetul meter-harielei domneşti, între două şiruri de arnăuţi. Mireasa ra în fundul caretei, cu o cucoană bătrână lângă ea, iar icrele alături, călare pe calul primit în dar de la socrul său Ajureşi „acasă”, vornicul Grigore îşi primi nora în capul scării, o sărută şi o duse apoi drept în salonul cel mare, unde se aflau strânşi negustorii cei mai de seamă ai laşului, giuvaiergii, vânzători de „galanterii”, de stofe, de mirodenii”. Săftica n-avea decât să aleagă ce-i place, cât mai mult şi mai scump, că avea el vornicul de unde plăti.

Şi îşi şi alese din toate câte ceva, numai că pe bărbat nu şi – alese ea. De aceea poate nici nu şi l-a păstrat.

Abatele l’hommee, cel care crescuse pe Mihalachi Sturză, când află despre această căsătorie – cam târziu de altfel, după mai bine de un an – scrise fostului său elev, din Lunevilje unde (raia acum retras, că mu iţă vreme n-a ştiut nimic despre însurătoarea lui, despre care acum în urmă abia a aflat „prin doamna Bel le vi! le, fosta institutoare a Săfticăi”.

„Nu ştiu dacă pe Dumneavoastră sau pe soţia Dumneavoastră trebuie s-o felicit. Nu mă îndoiesc deloc că nu sunteţi menit să-i faceţi fericiţi atât pe unul cât şi pe celălalt. Domnişoara Săftica are toate calităţile ce pot

contribui la fericirea Dumneavoastră. Am avut suficiente ocazii să le apreciez în diferite vizite pe care i le făceam uneori doamnei Belleville; dar eram departe de a bănui că pentru Dumneavoastră învăţătoarea îi forma spiritul şi inima. Să trăiţi multă vreme uniţi şi fericiţi şi faceţi-mă părtaşul fericirii Dv., făcându-mi-o cunoscută din cm³! în când".

Un an mai târziu, la 16 iulie 1819, un alt prieten de l lui Mihalachi Sturză, Alexandru Pezzoni, îi scria din Constantine pol:

„... Primiţi felicitările cele mai sincere pentru casă Oria Dv. *Fiţi* fericiţi, căci rumeni, după părerea mea, nu are drept mai mult decât Dv. la fericirea casnică, fericire care este fără îndoială singurul bun real pe care muri

413

torii pot să-l guste fără ca el să fie amestecai eu am răciune şi cu re mu scări". el

Oare?

În

O fi, n-o fi, căsătoria n-a ţinut. După naşterea a d fii, Dumitru şi Grigore, cel dintâi în 1818 şi al doilea – 1820, neînţelegerile dintre firile atât de deosebite al e aci – tor soţi duseră ia o despărţenie. Era şi firesc: ea, „dulce, îngăduitoare"; el, „autoritar, caracter de fier, prins ca totul să i se încovoaie". Cum s-ar fi putut telegi, fără ca mândria şi amorul propriu al coanei: ticăi să nu fie supuse unei prea grele încercări? Deciţ ceartă sau veşnică supunere, mai bine libertatea.

Pe copii i-a luat tatăl. El şi bunicul, logofătul Qn-gore, au crescut pe aceşti băieţi atât de deosebiţi ca fire caracter şi inteligenţă. Totuşi mama lor îi vedea des «j băieţii o iubeau. Mai târziu, bătrân, beizadea Grigore va dovedi că n-a iertat niciodată pe tatăl său că-l Sipsise în copilărie de îngrijirea mamei.

Săftica Rosetti nu rămase însă multă vreme singură. Puţin după despărţenia ei de Mihai Sturză ea se mărită din nou cu Constantin Palladi „născut Bogdan", după cum spuneau pe atunci glumeţii.

Acest Constantin, mare hatman, zis Constantinică, era fiul vornicului Manolachi Bogdan, cel decapitat de Vodă Moruzi în 1778, frate cu Dumitru Bogdan, din care se trage neamul Bogdănescu şi cu Anica, nevasta lui lor-dachi Rosetti-Roznovanu. A fost de copil adoptat de bunicul său Palladi, al cărui nume l-a purtat toată viaţa, cunoscut fiind în istorie sub numele de Constantinică Palladi sau chiar Constantinică Pălădică. Şef al miliţiei pământene, cea înfiinţată sub Kiselev, Constantin hatmanul era un om foarte deosebit şi mai ales foarte popular Toată lumea îl cunoştea şi toată lumea îl iubea. Anglie! Valii e singurul om care-l vorbeşte de rău, dar el l-a cunoscut pe Palladi în tinereţe şi judecata lui nu corespunde cu a nici unui alt om care, mai pe larg sau îr-treacăt, a vorbit în amintiri sau aiurea de popularul mân: hatman Constantinică.

Dumitru Ghiţescu, din amintirile căruia a extras Xenopol în vremuri unele episoade, spune de el ca „era Ju bit şi stimat până şi de străini" şi toate mărturiile timpi" lui sunt de altfel numai în favoarea sa.

Însurat de tânăr cu domniţa Ralu Callimachi, fr,.1" Scarlat Vodă şi a Smarandei Doamnei, el rămăsese \", cu o fetiţă în cârcă, mica Luţică, de care trebuia îţi-11

414

*m*

(f-u a face din ea o fată cuminte, ceea ce nu era şi nu va fi. Căutându-şi deci o nouă nevastă, şi găsind ninânesele laşilor nu erau tocmai serioase, nu se putea

L J J f nici noi târî pentru niciuna, cinci află deodată că soţia cea minte a vornicului Mihai Sturză se despărţea de băr-Mtul ei. Îndată după divorţ îi ceru mâna, făcând astfel „jin fosta Elizabeta Rosetti şi fosta Eliza Sturză, o nouă Safta Pa la d'. Pe care a cunoscut-o toată Moldova de lfi până după Unire, după Independentă şi mai târziu. Au dus amândoi împreună câţiva ani de prea fericită viaţă – iarna la Iaşi, vara pe la moşii, la Valea Seacă e Grozeştii Bacăului, la Ciorăştii Tuto vei, sau la Cilibiu, ynde-şi avea coana Săftica aşezarea de zestre din partea lâosetteştilor. După înfiinţarea străjei pământeşti sub Ki-sejev, soţul ei fu

numit şeful acelei miliţii, mare hatman, o-eneralismul unei armate compusă din două batalioane de „efanterie”, un divizion de cavalerie şi un tun.

Dumitru Ghiţescu, cel cu memoriile, ai cărui tată era om de casa de-al lui Toader Balş, voind să se înscrie în strajă şi neputându-şi împlini visul din pricina maştihai sale care-l amenința cu bătaie „în unire cu Toader Balş de la Darabani, fiul lui Ciuntu Balş” – Ghiţescu, zicem, ne arată felul cum a izbutit totuşi să-şi facă pe plac, mulţumită bunului hatman Pălădică.

„Într-o zi am îndrăznit a ieşi din curtea lui Balş, unde locuiam, ca să mă plimb prin oraş. Ici, colea pe uliţă vedeam câte un soldat sau ofiţer din straja pământească ce începuse acum a se înfiinţa, făcându-mi mare plăcere a-i privi, şi cu aceasta mi s-a învăpăiat mai mult dorinţa de a intra în armată, întâlnindu-mă cu un subofiţer din cancelaria străjei, îl întreb dacă pot afla pe hatmanul Pailadi, fiindcă el era acum mai marele miliţiei, îmi zice: Vino cu mine să te duc acolo, că hatmanului! pare bine şi tare-i sunt dragi tinerii bine făcuţi şi chipeşi ca dumneata. Frate-meu voind a mă reţinea, că ce fac, că ne facem urgie, eu îi zic:

Stai pe loc şi mă aşteaptă. Intru în cancelarie şi desc-nizând uşa văd la o masă, în cap, pe hatman, la dreapta CIJ maiorul Dabija din armata rusă, ce era ca instructor Pentru cavalerie, iar la stânga sta doftorul Cihac bătrânul. Colonelul Balş spune atunci hatmanului că eu sunt tână„u Ghiţescu, fiul banului Ion Ghiţescu. Hatmanul Paladi se scoa] g vjne ja minei îmi pune mâna pe umăr cu o voce foarte plăcută şi blândă îmi face întrebare, acum întâi am arătat dorinţa a intra în miliţie, iar

415

acum maica dumitale îmi face atâta supărare, cerândy scoaterea dumitale din miliţie, punând şi pe Balş <$-[alţii din Iaşi ca să stăruie. Eu îi răspund ca tocmai!” aceea am căutat să vin a ruga pe excelenţa voastră, nu-mi înapoia jalba, fiindcă am dorinţa a sluji în mU, Atunci hatmanul Paâladi cheamă pe Dr. Cihac şi după, aude de la

doftor că sunt bun de oaste, vine de mă bpe umăr şi-mi zice să nu mai am nicio grijă, că de-a<C, e treaba lui”.

Felul acesta blând pe care-l avea Paâladi de a purta cu oamenii, fără străşnicie militară şi fără futr de boierie, îl făcu atât de iubit şi de popular, încât, îi şi foarte bogat, începu, îndată după mazilirea lui i Sandu Sturză, să se gândească – de ce nu? – că ar i, tea candida la domnie. Pe lista competitorilor de d; i 1828 figura, printre mulţi, şi numele lui Constantini. Paâladi. Dar din acei mulţi, cu încetul, nu mai rămase seră la catastif decât numai doi boieri, despre care’s spunea cu siguranţă că sau unul sau altul va fi, dup plecarea lui Kâselev, Domnul Moldovei. Aceştia erau Mihai Grigore Sturză şi Constantin Paâladi.

Închipuie-şi oricine starea de suflet a coanei Săâticăi Dacă izbuteşte Mihai, rămâne ea o boieroaică care ar putut fi Doamnă şi care nu va fi – dar şi dacă învinge Constantinică al ei, ce mulţumire pentru ea, ce răzbunare împotriva celui care credea că „totul trebuie să i se încovoaie”.

Pe măsură ce treceau anii, 1828, 29, 30, popularitatea lui Palladi creştea şi la fel şi sorţii lui de izbânda. La începutul anului 1831, în iarnă şi în primăvară, uimei1 nu se mai îndoia că viitorul Domn va fi el, hatmanu Constantinică.

Vara însă, în luna iunie, s-a furişat holera în laş» *A fost Intua ei intrare în ţară*. Şi ca orice boala noua a bântuit cu o virulenţă care a făcut mii şi mii de vie time omeneşti… printre care şi pe Constantinică al no stru.

Face însă să ne oprim o clipă asupra acelor v re mu r de groază şi spaimă prin care a trecut biata ţară în e de pomină 1831.

Alecu Russo al cărui frumos talent începe a fi dace în ce mai mult uitării, ne povesteşte următoarele:

„Un soldat adusese holera la Iaşi şi într-o clipă ni tea îşi întinsese aripile asupra marelui oraş. Ia în ocârmuirea, spre liniştea poporului, ascunsese rauK



loindu-se, în puţine zile spaima apucă pe orăşeni.

111 ură oamenii a fugi ca în bejeniile tătăreşti. Cei de 6-ţieau se străjuiau prin casele lor şi se înarmau…

1]1] cu câteva zile mai înainte strălucitor de trăsuri.

[[*e* toalete, uniforme aurite, laşul, în care se plimba fga serile pe uliţe cu ghitare şi cu muzici, cu râsete

Diurne, acum se zbuciuma în ceasurile cele de pe urmă.

toate parale se vedeau bolnavi cerând ajutor, mame

(”. plătite strigând după copiii lor morţi, chiote drăceşti

— N cârciumi şi birturi, mulţi arşi de-sete se târau pe la întini, se culcau în glod, mulţi mureau, puţini se duceau. năto şi-Pe toate uliţele care pline de trupuri, cu picioa”] e rrââinile şi capetele bălăbănind în toate părţile… De, margine până la cvartierul gheneralului întâlneam când „când câte un chip de om. Era ceva în aer şi pe uliţe din pustietăţile de care vorbesc scripturile, în locul mulţimii <} e trăsuri, de călăreţi, de negustori şi de ţărani, domnea (ăcerea grozavă a unui oraş de 17.000 de locuitori, tăcere ruptă numai de cârâiturile ciorilor, de urletele turmelor de câini sălbăticiţi şi de umbletul calului meu”.

La 12 iunie consulul Lagan scria din Iaşi generalului Sebastiáni la Constantinopol:

„Cholera morbus a ajuns a fi aici cât se poate de violentă şi mortalitatea ei este în afară de orice proporţii, în zece zile au murit la Iaşi, care are astăzi cel mult 30.000 suflete, 800 de oameni, iar ieri, de pildă, au murit 155 din 280 de bolnavi. Printre morţii aceştia se zice că ar fi un doftor, nevasta lui, doi boieri şi mai mulţi ofiţeri ruşi. Cum va veni poşta de la Constantinopoi, eu voi pleca la Bucureşti”.

La 22 iunie, sosit la Bucureşti, Lagan scria lui Sebas-fiani următoarele:

„În sfârşit, m-am decis să părăsesc laşul, acest loc de dezolare şi de doliu general. Era şi timpul, deoarece de-abia făcusem două poşte când am simţit toate simptomele holerei; dureri pe care nu le-aş putea descrie… extremităţile reci şi o jenă în articulaţiile degetelor, în

Ajunul plecării mele de la Iaşi, hatmanul fusese răpit amiliei sale la fel ca şi patru dintre primii boieri ai toi de vei. Tribunalele sale fuseseră de altfel suspendate, fiaumai mare parte a locuitorilor cât de cât înstăriţi fugi-ra sau se pregăteau să plece”.

sch ar Lagan şi soţia lui scăpară uşor de boală prin ei roba rea aerului şi îngrijirile ce li se dădură, în schimb.

Corn

Primi de la colegul său din Iaşi, agentul consular

417

la „da M PO

Mouton, următoarele rânduri:

„Mi-am pierdut în şase ceasuri soţia’! Vai! Cuâi de aici înainte? Două ore după lovitura fatală, Moise şi servitorul meu decedează şi ei. Oraşul es (mormânt deschis, toţi medicii au murit; cei mai de Sea boieri sunt morţi. Sunt case în care nici măcar un $1 – tor n-a putut scăpa. Morţii rămân mai multe zile în ţ sete lor, nu se mai găsesc căruţe care să-i ridice. q mai multe case sunt pustii, expuse jafului, spiţerii mor – nu mai sunt leacuri – într-un cuvânt, este un doi, general… Generalul Kiselev se află la via mitropoj, iar generalul Mircowitz s-a refugiat în cea de la Copoy Hoţii circulă în bande prin oraş, au despuiat două bi-i rid… un incendiu a izbucnit în cartierul de sus ai or-sulul… Dacă scap din primejdia asta, nu voi uita să \ ţin la curent cu lucrurile…”

Dar bietul om, înnebunit de spaimă, de frică şi d durere, cade el însuşi victimă a molimei. La 25 iulie la gan scria lui Sebastâani „dintr-un cătun valah din mur. Ţii Carpaţi”:

„De la ultimele ploi care au căzut, acest crud f la g. s-a înteţit. Domnul Mouton, agent consular pro\izon la Iaşi este una din noile victime şi, ca urmare, a supr, vieţui t cu foarte puţin soţiei sale, dragomanului Raimoii (Moise), paznicului şi altor indivizi decedaţi în clădirt consulară”.

Şi mai departe:

„Holera, care de o să fii ta mî na amenînţa Bucure; 1 din trei părţi diferite, s-a năpustit şi asupra acestui r fericit

oraş... Panica devenind generală mă stabile; pentru moment aici. De pe 14, ziua plecării mele, pî> pe 23, din 327 de indivizi atacaţi de holeră la Bucureş; 211 au murit în suferinţe atât de mari, încât mai mu-au fost găsiţi îndoiţi sau răsuciţi... Prinţul Brâncovean pe care partida rusească îl desemnase ca viitor Dom părăsind administraţia în fruntea căreia generalul Kiş lev îl lăsase înaintea plecării sale la Iaşi, acosta f-l urma se întoarse în mare grabă ca să prevină o de „ganizare totală..."

De altfel, colonelul Lăcusteanu are şi el numai f vi n te de laudă la adresa lui Kiselev „care ne vizita toate dimineţele cu caleaşca încărcată cu oţet nascc1 atunci de doftori şi căruia îi zicea *ui n-ai g re des cu & l voleurs*. îl împărţea la toţi ofiţerii, ne încuraja şi ne ţ dea sfaturi bune... într-o dimineaţă, Kiselev, \azi („

418

jul Filantropia care era plin de bolnavii noştri de 11 ră Ş negăsindu-i în desăvârşită curăţenie, trimise pe g să aducă pe colonelul Băleanu şi Odobescu, şi după sora dojana, îi aresta pe amândoi la spital, cu ordin a nu se mişca de-acolo până nu vor aduce spitalul în ţină curăţenie. Au şezut trei zile arestaţi, până a fost

— alul curat. I-am găsit mâncând pe taraba cârciumei de „te drum, cârnaţi de băcănie..."

par dacă la Bucureşti, cu toată grozăvia boaiei, Odo CL1 şi Băleanu mâncau, la cârciumă din colţul Filan. ipiei, cârnaţi de băcănie, la Iaşi, acasă la? 1, b cu ia t] an Pălăriuţă îşi dăduse sufletul, „răpit familiei sale" J] n primele zile ale grozavului flagel.

Jntorcându-ne de la Holboca din lagăr", scria Dumi în/Ghiţescu, „eram toţi trişti şi mâhniţi, şi unii din noi plângeau pe drum pentru că pierdusem pe un adevărat părinte, iubit şi privit cu cel mai mare respect de toţi boierime, negustori, ostaşi, îl tânguiam şi-l plângeam te-ţi fiind unul din boierii cei mai buni şi milostivi, om pe care ţara a pierdut printr-însul mult, căci de trăia nu mai era Mihalachi Sturză Domn, ci desigur Constantinică Pălăriuţă, ca cel ce era iubit şi stimat până şi de străini

Dar, din nefericire, prin moartea sa toate nădejdile s-au stins, căci de venea el Domn, n-ar fi trecut peste ţară atâta nenorocire ca în vremea domniei lui Sturză Vodă

Biata coana Săftica, ce să mai zică ea? „Domnul mi l-a dat, Domnul mi l-a luat. Facă-se voia lui!”

Nici şase ani n-a ţinut fericirea ei. Şi cum nici pe băieţi nu-i avea ca să-i crească, s-a dus atunci amărâta femeie la moşie, la Cilibiu, în ţinutul Iaşilor, pe Jijia rămânând acolo vreme îndelungată, singură, deş-i nu avea decât 28 de ani. Când soră-sa Eufrosina se despărţi de soţul ei Boldur-Lăţescu, atunci se mută şi ea cu Săftica a ţară, ducând amândouă acolo o viaţă tihnită, văzând °e moşie, de vie şi de gospodărie. Săftica mai ales era o gospodină de Frunte. Venea deseori la tră să le vadă soră, Agripina Sturză, sau alte cucoane, vecine înoşii, şi se apucau să facă pe întrecutele „dulceţi” la de fier din cămară. Şi într-o zi punându-se la întrere cu Frăsâniţa Rosetti, soţia lui Răducanu, coana Să-l – Ca în învingătoare la facerea rodozăharului., Jarna se duceau surorile deseori în străinătate. Le în – în la Viena la Prater, la Paris prin muzee şi ia Nea

— Coborându-se în Vezuviu.

Jiai târziu se statornici din nou la Făşi, când fiii ei.

419

băieţi mari acum, se întoarseră din Berlin sera învăţătura. Ei erau beizadele, şi avu mama t0; gâierea de a vedea că dragostea lor pentru dânsa şese aceeaşi. Când pleca Mihai Vodă din ţară, în o beizadea Dumitru se duse cu el la Paris, dar beiz34 Grigore rămase în Moldova, în strânse legături cu că-sa, care, atunci când fiul ei rămase văduv, luă în o, à la ea ca să le crească pe copilele acestuia, nepoatele J Elena şi Olga.

Ea locuia o casă mare, cu odăi multe, mobilate b; neşte, cu gherghir dedesubt şi cu o curte nepavată care nu lipseau „nici movila de gunoi, nici piruaşele” zilele de ploaie”. Avea coana Săftica o droaie de ţii în curte, iar în casă bucătari, sufragii, perdagu, spui torese şi o cămărăşiţa. Era credincioasa şi superstiţii şi chema pe

popa de la Patruzeci de Sfinţi să-i faj aghiazmă de zi întâi şi masle în vreme de post. Vizj primea multe, dar nu le întorcea decât foarte rar.

În casa aceea şi-a măritat ea pe nepoata Elena, fa lui beizadea Grigore, cu Mihai Sturză Bânădeanu. Şi făcut nuntă mare cum nu mai fusese de mult în las Tatăl miresei comandase, zice-se, o caretă cu poleituri i aur, o caretă atât de mare şi de înaltă, încât mireasa buia să se urce în ea pe o scară de lemn îmbrăcata atâas roş, care se cobora din trăsură ajungând până pământ.

Safta Palladi a trăit mai mult decât nepoatele să-i rămăsese la bătrâneţe „foarte subţirică şi te impresion când se ridica de pe jilţ ca să te primească, înfăşurate în şalul ei negru", ne asigură, în *Amintirile* sale, Rai Rosetti care a cunoscut-o. Dar cum începea să vorbească te simţeai atras către ea prin bunătatea privirilor şi vorbelor sale; „amabilitatea ei era firească, înnăscuta, = indulgenţa ei desăvârşită".

D. C. Moruzi, care a cunoscut-o şi el, tot foarte trână, o descrie astfel: „Era maiestuoasă, foarte mlădioa> *foarte cultă* şi cu maniere distinse. Vorbea frumoasa li t ba franceză a veacului al XVIII-lea (învăţată de la fi dame Belleviile). Era veşnic încorsetată într-o rochie mătase neagră, purta pe cap un văl de horbotă din ea* răsăreau la ambele tâmple trei rânduri de bucle scurte şi în floarea celui mai frumos argint".

Lumea îi spunea: împărăteasa Josefina tirea celeilalte femei părăsită de bărbatul ei...

A murit la 80 de ani trecuţi, în leat 1882.

420

vedem acuma, după această tristă poveste a unui e treabă care ar fi putut fi Domn dacă nu murea şi a unei femei iubitoare, bună, primitoare şi crentă, căreia soarta nu i-a îngăduit a îi fericită, să acum povestea cealaltă, a Smarandei Doamnei, cu chimirul".

Sturză nu era un om care să se prăpădească jup femei, îi plăcea însă viaţa casnică şi e deci firesc „s după despărţenia lui de Safta, fiind un bărbat încă Urte tânăr,

de 30 sau 31 de ani, să se fi gândit să se însoare din nou şi cât mai curând. Ovintrigă amoroasă îl împiedică însă să-şi îndeplinească dorinţa. El se îndrăgosti de o vară de-a lui, o femeie măritată, cu mult vino-ncoa'". Avea un năsuc în sus, o guriţă frumoasă, şi sub nişte sprâncene bine încondeiate o pereche de ochi oăprii, din acei şireţi care se uită pe sub gene. Şi-i mai cădea şi un păr mare negru peste umeri, de o făcea aproape frumoasă. O chema Smaranda, era fata logofătului Constantin Sturză de la Ruginoasa" şi nevasta agăi Alexandru Balş.

Amănuntele acestui roman de dragoste nu ne sunt cunoscute. Dar se ştie că, după câţiva ani de strânse legături prieteneşti, Mihai Sturză făgădui Smarandei Balş că dacă va fi Domn, va face şi din ea o Doamnă a Moldovei.

Femeia crezu şi aşteptă.

În primăvara anului 1834 se zvoni deodată în ţară că Turcia isprăvise plata datoriei de război pentru care za – ogise Principatele Dunărene. Ca atare, ţarul trebuia să retragă trupele de ocupaţie peste Prut, urmând, conform ratatului de la Adrianopol şi Regulamentului Organic, la ţările dunărene să capete din nou Voievozi, care vor 11 se şi pe viaţă.

În Moldova, după moartea lui Paliadi mai ales, cei se tfvneau la scaunul ţării, Roznovanu, Balş, Conachi? a în, erau rivali puţin periculoşi pentru Sturză. Ori*" la alegerile ce trebuiau să se facă, s-ar fi dat o interesantă. Dar iată că, tocmai în preajma ple – ui Kiselev din ţară, muntenii şi moldovenii aflară, marea lor mirare, că la 29 ianuarie trecut Rusia

421

Încheiase la St. Petersburg o convenţie cu Turcia, care se revenea asupra dispoziţiunilor Tratatului de Adrianopol, hotărându-se ca, *de data aceasta numai* Domni ai Principatelor nu vor fi *aleşi*, ci *numiţi* de acord de Poartă *şi* de Petrograd

Mult mai uşor venindu-i lui Sturză întru împijnjr scopurilor sale această *numire*, care atârna de intrigi a de bani, decât *alegerile* care mai atârnau şi de legă (Ul?

oricât de coruptibili ar fi fost ei, ei se puse pe lucru *în* puţină vreme îşi netezi calcă ce-l duse la domnie.

Am văzut mai sus, cum a Fost el arătat de Kiselev în ajunul plecării sale, la un ospăţ la Iaşi, ca viitor Domn al Moldovei şi cum a plecat apoi, împreună cu Alexandru Ghica, viitorul Domn al Moldovei, la Constantine-/ pentru a-şi căpăta investitura.

Se zice că atunci când a părăsit Iaşii, sărutând-o cu foc pe Smărăndiţa Balş, i-a reînnoit jurământul ce M mai făcuse de a o lua de nevastă. Iar coana Smaranda îşi găti rochia de nuntă şi coroana ei princiară în rubine e diamante… şi aştepta…

ca soţia lui Maibrough:

„*Soeur Anne, nevois-tu rien v e ni r*?" ca Soi vei g a lui Peer Gynt:

„*Mai trece o iarnă, mai trece o vară. Dar ştiu că totuşi va veni iară*".

O vom întâlni-o în curând, amărâtă, dar bună ca plinea pe frumuşica şi nenorocita de Smaranda a lui Alecu Balş.

Intenţiile lui Mihalachi Sturză erau de altfel serioase, iar jurământul şi-l făcuse din suflet şi din inimă, de el a iubit pe această femeie. Dar n-a vrut soarta să fie aşa. Soarta a vrut-o ca Doamnă a Moldovei „pe femeia cu chimirul" şi dacă a vrut-o ne-a dat-o!

Povestea a fost aşa:

Prin convenţia din ianuarie de la St. Petersburg ţaru şi sultanul hotărâseră ca unul din ei să desemneze p-Domnul Munteniei, iar celălalt pe al Moldovei. Cum Alt xandru Ghica, prin intervenţia uneia din cumnatele să k despre care se zice că era „prietena lui Kiselev", ajufi şese în curând a fi candidatul oficial al cabinetului dt 1 Petrograd (unde şi făcuse în primăvară o călătorie „<. upuşenie"), ca atare lui Minai Sturză nu-i *i* fi decât candidatul Porţii. Pentru un „cetăţean

422

*minunam* era, situaţia se arăta cam delicată. Dar ce era el să tf? Din Iaşi, în martie şi april, a lucrat atât de

bine, fflv netezindu-şi, după cum am spus, calea spre domnie, f „fu arătat de Kiselev – în numele Porţii – ca viitor fiflin ai Moldovei şi cu această „batafama" pleacă la 5; nstantinopol să capete investitura. Dar acolo se ivi nouă încurcătură, o piedică neaşteptată. O ştefanachi Vogoridi, fostul caimacam al Moldovei din Iggl – 1822, om foarte influent pe lângă mai marii zilei, i cheamă pe Mihai Sâurza la el acasă, la Arnăutchioi L Bosfor, şi-i spuse verde că sau îi ia fata de nevastă sau se p°a-e întoarce la Iaşi, căci se mai găsesc ei şi alţi [joieri pentru scaunul Moldovei. Bietul conu Mihalachi, CU gândul la Smărăndiţa lui de pe Bahlui, încearcă să îngaime fel de fel de vorbe care nu-i folosiră nimic: sau Smaranda Vogoridi şi domnia Moldovei, sau Smaranda Balş şi pe urmă o viaţă întunecată, acolo, de boier.

Mai era de ales?

Târgul se făcu. Dar cu ce greutate, căci lui Vogoridi îi mai trebuia, în afară de înzestrarea fetei care era săracă, un milion de lei pentru el – bani pe care-i va chel – (ui pentru „a dobândi domnia lui Sturză", zicea el – plus încă *şi* făgăduâaia că viitorul Domn va avea grijă de mănăstirile închinate, neridicând timp de zece ani chestiunea lor în Divan.

La 22 mai Sturză îi număra lui Vogoridi, prinţ de Samos, suma de lei 915.000, făgăduindu-i imunitatea /nmastirilor greceşti şi la 28 mai dădea logodnicei sale un înscris de zestre pentru suma de 120.000 de galbeni:

„În urma sosirii mele aici, obţinând tronul patriei noastre Moldova şi aranjând căsătoria noastră cu mul iubita Smaranda, fiica prea ilustrului prinţ de Samos Ştefan Vogoridi, am convenit să oferim, după obicei, înainte de ceremonia căsătoriei, care va avea loc mâine 29 ale lunii mai curent, o donaţie antenupţială constând în 120.000 de ducaţii imperiali. Dar nefiind în măsură să achităm imediat această sumă, ne obligăm să vărsăm rate, după înapoierea în patria noastră şi în mâinile

11 iubitei noastre Smaranda, sus-amintita sumă de ’200OO, cu dobânzile legale pe care le comportă. Drept

care oferim sus-amintita donaţie, care va garanta ferita noastră, prin prezenta! act princiar, scris şi sem „at de noi, ia Constantinopol, la 28 mai 1834, Mihai Murza Voievod”.

423

Caracteristic este, nu atât că noua lui logodnic” vine deodată*„să bien aitnee Smaragda*”, cât fapta „viitoarea fericire” a acesteia va atârna de regula ta U. a darului antenupţial! Femeia cu chimirul!

A doua zi, în palatul prinţului de Samos de] a năutchioi, se făcu nunta cea mare, într-o duirunic” J numai după aceea, Ia 31 mai (18 mai stil vechi) Dr-$ Mihai Sturză investitura, pupând cu fesul în cap pucul sultanului, care-l trimise apoi să mănânce cu n şalele în odaia de alături, pe când el primea la masă ambasadorii Rusiei, Prusiei, Angliei şi Franţei.

Luna de miere o petrecură noii căsătoriţi pe oialui încântătorului Bosfor – plecarea noilor Voievozi fjjni mereu amânată, din pricina ciumei care izbucnise la Constantinopol tocmai în acele zile de sfârşit de mai. Abila sfârşitul lui iunie părăsiră ei capitala Imperiului O-man, rămânând o vreme şi în carantină ia Galaţi înainte de a intra în Moldova.

Să vedem, acuma în clipa când va pune piciorul pe pământul ţării, cine era noua Doamnă Smaranda, cum arăta ea la chip şi la suflet şi ce creştere, ce învăţătura avea femeia care nu înţelegea fericirea altfel decât „garantată” printr-un dar antenupţial de 120.000 de galbeni împărăteşti.

Frumoasă nu era Smaranda Vogoridi, dar nici urâtă, cum o găseau unii. La trup năltuţă şi pe atunci foarte subţire, oacheşă, cu un păr negru, des, pe care-l puria lins pe frunte, ochii frumoşi, mari, căprii, ea avea o înfăţişare blândă care nu se prea potrivea cu firea ei de femeie pentru care dragostea de arginţi era cea dintâi şi cea mai desăvârşită din virtuţile pământeşti – demna soţie, în această privinţă, a iubitului ei Mihalachi.

Părinţii nu-i dăduseră niciun fel de „educaţie”. Nu cunoştea nicio altă limbă decât greceşte, învăţătură nimic,

şi nici măcar n-avusese prinţul de Samos grijă să-i dea, ca oricărei fete de neam, profesor de dans, de muzică sau de desen. Veni Doamna la iaşii anului 1834, într-o societate foarte rafinată, după cum mai jos vop arăta, veni ca o sălbatică, a cărei educaţie începu abis atunci să i-o facă soţul ei.

Kuch, consulul Prusiei, notează în amintirile sale:

„Doamna lui Mihai Vodă Sturză, luată din interes j» litic, fără zestre şi fără cultură, e incapabilă de a vorcu altcineva decât cu consulul grecesc".

DucIos, consulul Franţei, e mai îngăduitor:

424

noamna e o femeie tânără, foarte interesantă, car J", prin înfăţişarea ei blinda şi bună".

a

vai târziu, c-ne Mihai Vodă o mai şlefui, învăţând-o n (Lizeşte şi româneşte, dându-i lecţii de muzică şi de ra ambasadorul rus de la Constantine pol, Bu tenie v, la din Büyükdere, Ia 14 iulie 1837, lui Sturză la Iaşi: – ra oinoscut-o pe Smaranda Doamna, acolo pe malul Rnsforu'u* un (se fusese să-şi vadă familia, şi că atât el vi şi nevasta sa au rămas încântaţi de ea. Complimentele *CL* sincere:

*v* „... şi cât de mult a fost flatată soţia mea la rândul ei – s. cunoască şi să-i aprecieze frumoasele calităţi, cât şi panierele sale pline de graţie şi demnitate care corespun d atât de bine în acelaşi timp poziţiei sale înalte şi artă amprenta sufletului său, cucerindu-i toate sufragiile".

De fapt, viaţa Smarandei Doamnei este, chiar pentru istoria anecdotică, fără interes. Abia în timpul Unirii, când nu mai era Doamnă de zece ani, a jucat un rol oarecare politic, despre care vom vorbi mai jos. Şi apoi la Paris. Ia Baden-Baden, a dus o viaţă „mondenă" de principesă bogată, care ar putea fi interesantă dacă i-am cunoaşte amănuntele. Dar ele nu ne-au fost destăinuite, nici prin memorii, nici prin scrisori. Va izbucni apoi, foarte târziu, scandalul „chimirului", acesta, da, este interesant, dar este în legătură cu sfârşitul vieţii ei şi mai avem până atunci

încă câteva bune pagini de răsfoit.

Deocamdată să începem cu începutul: intrarea Smarandei Doamnei în ţară. Îi vom urmări activitatea vreo c'jiva ani: numai baluri, serbări la curte sau şcolare, călătorii la băi etc., fiindcă pe urmă vor fi mereu tot numai aceleaşi lucruri: baluri, serbşti, călătorii – şi doftori, căci Smaranda Doamna, care a trăit bătrână, a fost totuşi o femeie bolnăvicioasă, mereu în căutarea sănătăţii sale.

cu soţul ei, Smaranda Doamna a părăsit Carantina de la Galaţi în ziua de 23 iulie 1834. P Cu o zi înainte *Buletinul Oficial* publică un *Ofis* al Excelenţei sale viţe-rezidentul general V. Mirkovici sub

425

nr. 1376 către prea înălţatul Domn", prin care-l îţează ca „de astăzi înainte contenesc lucrările

— I

nice roşieneşti ocârmuire.

Prin urmare, Sturză putea. intra în ţară.

Prin Galaţi el trece numai, având lângă ei pe în trăsură şi apoi, din conac în conac, prin Bârlad Vaslui, ajunge la Iaşi după 48 de ore. În dimineaţa zjp de 15 iulie, la ceasul 10 şi jumătate, trei detunături <? tun vestesc sosirea Jor la barieră. Prin trei „por (j / triumf" ajunge la mitropolie unde mitropolitul Venia & min Costachi îi citeşte „vrednicul este", iar de acofo" de-a lungul Uliţei domneşti, ajunge la al patruiea arc de triumf lângă care se înalţă o tribună „plină de dame" E primul contact dintre ieşene şi noua Doamnă a ţărjj Mai târziu, mare dragoste între ele nu va fi. Ea se va ţine mândră; ele, la rândul lor, o vor ignora.

Acolo, în faţa tribunei, „douăsprezece fete de boieri în alb îmbrăcate şi cu flori încununate, purtând eşarfe cu culori naţionale", dau lui Vodă şi Doamnei, care se coboară din caretă, buchete de flori, iar fata lui Gheorghe Asachi, micuţa Eufrosina, de 5 ani, rosteşte o cuvin-tare, învăţată pe de rost acasă în schimbul unei prăjii i t „i „fii J

tun, sau poate a unei bătăi.

Pe urmă, Minai Vodă şi Smaranda Doamna se *duc pe*

*jos* la palat, unde clerul, nobleţă, dregătorii „ascultă un discurs, rostit de Vodă", care a emoţionat adânc pe ascultători, din care mulţi lăcrămau. Trimisul turc citi firmanul de întărire, tălmăcit pe româneşte de hatmanul Mă v rodi, arhimandritul Krupenski ţinu şi el o cuvântare plină de evlavie, şi apoi începu ceremonia sărutatului mâinii – creanţa ipotecară a servilismului – pe care ins> dincolo, în Muntenia, Alexandru Ghica o desfiinţase.

Gata. Mihai Sturză e Domn. Mai rămâneau serbării încoronării, dar ele se vor face abia în august.

Şi am uitat să însemn că în tot timpul acesta Sturzpurta fesul în cap, pe care se zice că ar fi vrut să-l i11 troducă şi ca port al miliţiei naţionale, pentru care şi certat" la Constantinopol cu colegul cou, Domnul Mur teniei.

Pe dată, chiar a doua zi după sosirea la Iaşi, „Doantf- începu lecţiile de dans cu maestrul Boduin, sub conducerea medicului Sachelarie".

Curtea Domnească fiind arsă din timpul lui Ionii- Vodă, precum mai sus am văzut, iar Kiselev nedânefo" osteneala s-o repare, Mihai Sturză se mută în locui 11

426

râlui său din strada Lozoński, care era o foarte fruaşa casă boierească, dar fireşte că neîncăpătoare pen-l° o Curte Domnesca. DucIos scria lui Rigny:

[110

„Prinţul continuă să locuiască în casa tatălui său, pe fg a amenajat-o ca atare, deşi e mică încât abia are! mere suficiente pentru el şi pentru prinţesă". *CS*, Curtea este dintre cele mai simple, sau mai exact, h/nu există curte, serviciul este asigurat de urî mic de servitori; miliţia moldovenească asigură garda înlocuieşte pe albanezii de care palatul vechilor Domni fa înconjurat... Nu există niciun fel de etichetă... E fricient să fie anunţat de uşierul de serviciu pentru a fi imit de prinţ sau de prinţesă. Alteţa sa iese călare sau trăsură cu patru cai şi întotdeauna însoţit de doi „valeţi şi de şase lăncieri".

Felul acesta simplu de trai va ţine i-nsă foarte puţină

vreme, în curând Mihai Vodă va face un regulament a-l etichetei şi al audienţelor, foarte strict şi foarte încurcat, pe care-l va şi publica în Buletinul Oficial. Va face de asemenea din casa tatălui său un palat princiar, mare, încăpător, frumos, care va fi mai târziu seminarul Veniamin Costachi.

Să ne întoarcem acum la încoronare, care s-a făcut (a 26 august, într-o duminică.

După un program – se zicea însă pe atunci o programă – stabilit în toate amănuntele sale şi publicat cu zece zile înainte în Buletinul Oficial, serbarea începu dimineaţa, la ceasul 9, cu o slujbă în paraclisul Curţii, şi apoi, la ceasul 10, se făcu jurământul în biserica Sf. Niculai domnesc, ctitoria lui Ştefan cel Mare de lângă Vechea Curte.

Se întruniră acolo două alaiuri: acel al miliţiei de pe câmpia Frumoasei şi acel al lui Vodă de la Curtea sa. Rânduiala acestui din urmă cortej a fost deosebit de frumos: mergea în cap o companie de infanterie cu muzică, un/na căpitanul Petre Asachi, marele aghiotant, fratele ui Gheorghe, după care venea ispravnicul de Curte cu ” copii de casă (numiţi acum paji), în urma lor umblaugătorii „ducând pe *perne de catifea*” insignele Curţii escorta a 24 ofiţeri. După ei, miniştrii, adică vei fătul (la interne) Alexandru Ghica, cumnatul lui „odă şi tatăl viitorului Doninitor Grigore, vei logofătul 1 a Justiţie) Lupu Balş, vei vistierul (la finanţe) Neculaf

vei hatmanul (la miliţie) Teodor Balş şi Postelnicul (mareşal al Curţii) Neculai Şuţu, beiza



deaua, cel cu *Memoriile*. După miniştri venea un loc şi pe urmă, aşa cum e înfăţişat şi pe portretele călărea Vodă, urmat de aghiotanţii săi. Un escadron cavalerie încheia alaiul. Doamna nu era acolo.

După ce Vodă primeşte la biserică miruirea, după „se urcă pe tron”, adică se aşează în strana de in nea sa din dreapta, sprijinit fiind de mitropolit şi de episcopul de Roman, după ce mai ascultă o scurta liturghie şi sărută

sfânta icoana a Maicii Domnului e! iese din bise râcă, cu acelaşi alai ca la venire şi, pe Un ţa mare, îndreaptă spre Palat. Era ceasul douăsprezece. Străzje ce duc de la biserica acasă sunt împodobite cu flori, Cl) drapele, cu covoare pe balcoane şi la ferestre

Acasă, în „sala tronului", clerul stă la dreapta, mi nişteii fa stânga şi boierii în fund. Pe-o masă acoperită cu un frumos covor persan se răsfaţă hatişeriful sultanului, decretul împărătesc de numire – a lui Minai Sturză ca Domn al Bogdaniei.

Douăsprezece şi jumătate! Uşile din fund se deschid şi în pragul lor apare Vodă, ţinut de subţiori la dreapta de ministrul Dreptăţii, la stânga de acel al trebilor dinlăuntru. Păşeşte mândru până în mijlocul odăii şi urcă treptele tronului, rămânând în picioare. Arhivistul statului ia hatişeriful de pe masă şi i-l dă. Măria Sa îl duce la inimă, la frunte şi la buze şi-l înapoiază hatmanului Mavrodi, care-l citeşte în auzul tuturor, aşa cum era scris, pe turceşte. Dar lumea aude şi nu înţelege, căci în 300 de ani de stăpânire turcească nu s-a putut deprinde românul să înveţe o vorbă din limba asiaticilor tirani Ceva ciulama, ceva baclava, vestita muşama, foarte încetăţenita la noi, dar încolo ioc! Vistiernicul Neculai Cantacuzino e deci nevoit să traducă hatişeriful pe moldove ne ştie.

Mereu în picioare pe treptele tronului, Vodă ţine acum o cuvântare. Vorbeşte cu fraze umflate despre Ştefan cel Mare, al cărui chip stă în faţa lui, zugrăvit pe perete. Se întinde apoi asupra unei teorii a ordinii sociale, ţinută prin orânduirea datoriilor sfinte „de bun fiu, bun soţ, bun părinte şi bun cetăţean", îi răspunde mitropolitul în vorbe scurte şi pline de înţeles, aşa cum era şi fire? bună, blajină şi cuminte a celui mai sfânt părinte bisericesc pe care l-a avut Moldova, Veniamin Costachi. Pe urmă deodată se petrece ceva duios... Pe ferestrele deschise zboară dinlăuntrul sălii afară un stol de porumbei sunt hulubii călători trimişi, câte o, pereche din fiecare



să vestească Moldovei că Mihai Sturză a fost numit)

De gâtul lor sunt legate cu panglici colorate «bilen versuri: *ic-i*

*Dinioară, în vechime, un porumb înaripat j\ dus la Arha Noii vestea cea cu bucurie. De ia Iaşi zburând eu astăzi prin a cerului tărie Zic: că Domnul al Moldovei Mihail s-a întronat.*

j\ două zi, 27 august, sărbătorile se mutară la Copou.

colo 3 orânduit Domnul să se sădească, sau mai bine! s să se înfigă în pământ, o mie de brazi pentru a închil lui o grădină (*Buletinul* zice: un parc), în mijlocul ei

a ridicat un elegant pavilion şi mai la o pa. ne «un amfiteatru cu circ, în stil antic», un fel de arene romane.

Jeci, în care s-au făcut «jocuri călări şi curse antice»

„Ub conducerea francezilor Fouraux şi Marteau, precum q asedii de cetăţi de carton, cu arderea şi luarea lor, «ca în vremurile lui Vasile Lupu şi ale lui Matei Basarab».

Serbările acestea fiind prea populare pentru obrazul ei subţire de fanariotă, Smaranda Doamna n-a venit la Copou decât abia seara la ceasul 9. «Cum s-a arătat, a început balul», care a ţinut până târziu după miezul nopţii.

O mai întâlnim apoi încă şi a doua zi la teatru, la o mare reprezentaţie de gală, unde se joacă «o piesă de ocazie» intitulată «Dragoş Vodă, întâiul Domn suveran al Moldovei» – în care aşadar Dragoş Vi col, procuratorul coroanei lui Arpad, supusul rob al regelui Ludovic d'An-jou al Ungariei, în numele căruia cucerise şi cârmuise ţinuturile din preajma Rădăuţului şi a Siretului, se înalţă deodată, după 500 de anii pe scena teatrului din Iaşi, ia rangul de întâiul Domn suveran al Moldovei! în străvechea bisericuţă a Rădăuţilor răscolitu – s-au poate în mormântul lor de piatră moaştele Voievodului Bogdan, întemeietorul cel adevărat.

Până la 8 noiembrie, de Mihail şi Gavril, Smaranda Doamna nu mai iese din palatul ei, decât doar aşa, uneori i, în trăsura ei cu patru cai să se plimbe la Copou.

de ziua lui Vodă, făcându-se la Iaşi şi în provincie serbări, «Măria Sa Doamna a primit şi ea, la ceasul

Prisprezece, pe damele în a sa spătărie». Şi cum se face în aceeaşi zi şi deschiderea şcolii de fete de la mânăs – rga Bărboi, cea dintâi de felul acesta, ea catadicseşte merge şi acolo, zâmbind frumos la toate câte le aude, ar fără a înţelege o vorbă din ce se spune.

429

Totuşi ea va învăţa cu încetul moldoveneşte rămânea în tot timpul domniei soţului ei ocrotita şcolilor de fete.**

De anul nou, în dimineaţa sfântului Vasile a an 1835, făcându-se la Curte o strălucită serbare, care dă Domnitorului prilejul să mai ţie un discurs şi alt" să-i răspundă, Smaranda Doamna primeşte în «spăts „a ei» o delegaţie a acelei scoale de fete «care vin să îl?" 3 ţişeze întâile probe ale lucrărilor lor» – cusătun, ţes „turi, broderii. Un mormoloc de zece ani, fetiţă bălaie3, deşteaptă, rosteşte o cuvântare învăţată pe de rost, *J** numele fiicelor locuitorilor acestei poliţie (oraş)». \, ţimea sa primeşte «cu plăcere darurile acestor copie> dându-le în schimb… câte o sărutare.

La 4 mai iarăşi, într-o sâmbătă, făcându-se în sala gimnaziului din Iaşi examenul public al fetelor, Doamna este acolo, împreună cu soţul ei, cu «cele întâi dame din capitahe» şi cu epitroph învăţăturii. Fetele, îmbrăcate în alb, erau împodobite «cu ghirlande de flon şi cu eşarfe, *adică briie cu uăpselile naţionale*», răspunzând «foarte bine» Ia întrebările puse în următoarea rându iată: religie, aritmetică, dictat, poezie şi lucru manual. Ele primiră daruri (premii), iar profesorii fură felicitaţi Profesori erau de altfel numai doi: părintele Ion să moil Boteza tu şi Ehzabeta Alexandrescu, directoarea Vodă, pentru a-şi arata mulţumirea, puse şcoala sub înalta oblăduire a Smarandei Doamnei!

Şi de acum înainte, timp de 15 ani cât va mai sta în scaun, Doamna Moldovei va fi întotdeauna la toate e. xa menele şi la toate serbările şcolare, primind de la fete daruri şi dându-le în schimb sărutări.

Tot aşa o întâlnim şi pe la baluri sau pe la nunţi, ca nună chiar, ca de pildă la acele a Aristiei Ghica cu

Alexandru Cantacuzino sau a Eufrosinei Cantacuzino cu bei zadea Alecu Callimachi.

Dar ea primea numai la palat, în casele boierilor nu mergea deloc. Şi era foarte firesc. La dânsa în spătărie îşi putea îngădui sau să tacă sau să vorbească greceşte, că avea cu cine, mulţi din boieri şi din jupânese mai vorbind pe atunci uşor limba care fusese până acum 15 am a Curţii Domneşti. Dar tineretul, adică «bonjuriştii şi mele» care se îmbrăcau acum după moda Vienei şi *3* Parisului şi nu de azi de ieri, ci de vreo 30 de ani – „neretul acesta care nu mai dansa decât polca şi valsul-rareori încă poloneza şi deseori săltăreţul cadril, cu „*a*

430

*mr*»

*În nle* şi *avadeurile* sale, tineretul acesta, ziceam, (iacă mai ştia greceşte, dar nu mai catadicsea sa decât franţuzeşte. Iar ea, Doamna, care abia

f nea să ia lecţii de dans, de muzică şi de franceză, nu e „inţea la îndemână în casele acestor noi pariziene ale

Şi apoi, mai era ceva. Smaranda Doamna a fost o fe

„Ic cinstită, în morala şi în principiile ei chiar severă.

societatea ieşeană era, dimpotrivă, cam exaltată, ca;

nii zicem altfel:

(< cât despre femei, cele mai multe trăiesc în dezl dine –, scria Felix Colson. «Ele nu se pricep să-şi do – Deabcă nici dorinţele, nici pasiunile şi jertfesc totul deen! or senzuale şi ale luxului. Posibilitatea divorţu-i le corupe inimile…».

E i-oarte adevărat că n-am avut o aristocraţie eredir – şi încă, doar numai fiii de boieri puteau fi boiţi, cu excepţii fireşti, ca în toate ţările din lume (no? ţ a imperiului de pildă, prinţii Bonaparte, sau ai lanţei, baronii Rothschild). N-am avut prinţi, conţi, archizi şi baroni, fiindcă sub scutul altor împrejurări i avut alte îndatoriri, cu alte funcţii, cu alte denurihatmani, paharnici, vornici, logofeţi, bani şi cneji, juzi, şi vătămani! în 1835 Gheorghe Asachi scria nu-31: «noblesa era la biserică, nobiesa era la palat, nosa zicea, noblesa făcea şi dregea». Dar Heliade

Rădupcu, într-unul din superbele sale avânturi, îi aruncă în Jă următoarele cuvinte: «*Nobleţă*? Ce-i asta? Vrei să ui boierime, căci, fiind coborâtori din Roma, nobili sunt i românii!».

Viaţa aceasta *proprie* a dat o civilizaţie *proprie*, inlenţată de bizantini, de fanarioţi, de slavi, de maghiari, poloni şi de turci, dar *proprie*. Nicăieri n-am văzut

ani *mai bine crescuţi* că ai noştri. Ţăranul român are «educaţie înnăscută, şi de o are el, să n-o aibă şi să

1 fi avut-o *boierul*? O Sima Stolniceasa Buzeasca, o

— Na Doamna a lui Matei Basarab, o Maria a lui Brân

canu? N-aveau boieroaicele de sub Mihai Sturză de de să îi moştenit creşterea bună! Astăzi abia încep amii, nu se ştie de ce, să ne găsească cusur la toate.

nu mai ales şi francezii. Un domn Morand, a căruicătoare faimă este de neînţeles, face românului un cap

acuzaţie că vorbind franţuzeşte zice «*reacţioner*» în

— de «*reagir*», parcă francezul el însuşi nu spune «*je urs à la campagne*» în loc de «*potir la campagne*», «*la*

431 fi»

*fete a mă fante*» în loc de «*la fete de mă tante*», «*a" ser d'înjures*», în loc de «*agonir d'înjures*», «*je vals b „ne* în loc de «ale *baigner*», «*garde* în loc de «*desagrafer*» în loc de crofłgrafer etc., etc. *Ne dites pas... di ţes*).

Altă dată, francezii aceştia erau mai binevoitori fat de noi. Fără să mai vorbim de Vai liant, care, cu (oaia neplăcerile ce le-a avut în ţară, ne-a iubit cum poa' (e nici nu meritam, dar să luăm alte pilde, ale unor oameif care, făcând acum 100 de ani cunoştinţă cu societatea «moldovo-valahă», nu se mai dumireu de atâta civilizaţi şi rafinament.

Am văzut mai sus pe contele de Rochechouard, ne-polul ducelui de Richelieu, cum vorbea, în 1807, de Elena Balş, născută Hangerli, şi de «budoarul ei». Tot el ne mai vorbeşte de Elena Sturză, sora lui Vodă Mihai (mama lui Grigore Vodă Ghica) care la 19 ani furase inima contelui

de Crussol. Iar pe altă Elenă Sturză, născută Cantacuzino, Vaillant o vede în 1841 la teatrul din Iaşi «în avanscenă, în primul rând din stânga». Era o doamnă elegantă «pe care, după fineţea surâsului său, după delicateţea trăsăturilor sale, după manierele sale, aş lua-o cu uşurinţă drept una dintre pariziencele noastre cele mai frumoase» O.

Prinţul Anatol Demidov, soţul prinţesei Matilda Bonaparte, admira la Bucureşti, în 1837, pe Alexandru Vodă Ghica şi pe fraţii săi, spătarul Costachi şi banu'! Mihai, ce «gentlemeni sunt, ce conversaţie frumoasă, ce vederi nobile, ce cunoştinţe solide şi variate au».

Stanislas Bellanger, nepotul consulului Parent, admira şi el pe acelaşi Vodă Alexandru, care are «o conversaţie plină de gust, fără alectaţie şi care vorbeşte franţuzeşte ca un francez».

Saint Marc Girardin spune că la 1835 «la Iaşi şi la Bucureşti limba franceză e vorbită ca la Bruxelles şi îndrăznesc să spun: mai bine decât la Bruxelles, în conversaţie, niciun cuvânt, aproape niciun sunet, nu arată pe străin».

Henoque-Meleville admira la Iaşi, în 1854, excelenţii teatru cu minunatul actor Matei Millo şi opera cu el' W Corbery. Saloanele erau «ca în Faubourg Saint-Germat-o poate cu mai puţin gust, dar se vorbea franţuzeşte *l & rA mei un accent*».

Iar Thouvenel (în 1840): «într-un salon unde se vor] beşte despre noi şi despre Paris, te poţi întreba

432 *

tr-adevăr Valahia este despărţită de el de atâtea ţări». 111 Tot la 1835, în octombrie 23, consulul Cochelet sena, icejui de Broghe;

«Se află la Iaşi un salon care-i considerat locul dentâlnirea! opoziţiei ruseşti. Este cel al doamnei Bogdan, acra hatmanului Teodor Baiş. I-am fost prezentat (...)».

Un salon *politic*, însă erau şi saloane *literare*, la fijieorghe Asachi de pildă, unde strălucea fata lui, Er-fliiona, şi Costache Negruzzi, iar mai târziu Mihail Kogăiniceanu şi Costache Gane, traducătorul lui Balzac.

Salon jjterar a fost şi al lui Alecu Balş, unde s-au citit întia dată *Doinele* lui Alecsandri şi în care, în afară de marele nostru poet, mai străluceau Costache Negri, Gheorffhe Asachi şi frumoasa Emilie Reymond. În acest salon şi-a dat Liszt concertele sale în 1846.

Dar pe lângă saloanele politice şi literare, mai erau şi saloanele «elegante», din care locul de frunte îl ţinea al aceleiaşi Elena Sturză despre care am vorbit mai sus.

Alecu Russo ni-l descrie în termenii următori:

«… unul din aceste saloane, cel al Doamnei Elena Sturză, pe cât de celebru pe atât de demn de a fi cunoscut şi frecventat de ieşence, salon care s-a declarat campion al bon tonului şi *al eleganţei europene*, unde se primeşte cu toată amabilitatea şi graţiile de rigoare pentru a face onorurile unei case nobile, a fost şi este zilnic victima unor gesturi neputincioase, de o invidie foarte naiva, după părerea mea, mai ales cui îi pasă mai puţin de vorbe (…}. După modelul acestui salon s-au mai format şi altele, deşi de proporţii mai modeste…».

Să ne întoarcem deci la Sinaranda noastră, în acele saloane, *pe atunci*, n-avea ce căuta. Mai târziu, după 15 ani de măriri domneşti şi cu educaţia pe care i-o dădu Mihai Vodă, va fi şi ea o primitoare şi rafinată prinţesă, la Paris mai ales, Rue de Verennes nr. 73, şi la Baden-Baden, Lichtenthalgasse 236.

Gustul luxului i-l dădu Vodă de la început: servitori în livrea, echipaje, grădinari străini care-i făceau «sere şi orangerii», ca la Flămânzi de pildă, bucătari de la Paris şi cameriere, să le zicem pe o neaoşă românească «iamdişambre», vieneze cu câte şase şi opt sute de lei leafă.

O interesantă corespondenţă între de Lincourt şi MI-Vodă ne arată gusturile rafinate ale acestor soţi, a căror nemărginită averele îngăduia orice ca-Pricii. Însărcinat de Vodă să-i ducă beizadelele fa Lune

28 Comanda M 99 433

vilie şi trecând în drumul său prin Vie na şi prin p1 de Lincourt mai avu şi misiunea să facă pentru Cur? S din

Iaşi cumpărături, comisioane şi procure de person

Bucătarul, Richard, fu recrutat la Paris. a

«Acest bucătar», scria de Lincourt, «aduce cu e tânăr pe care l-a format şi care poate servi drept ajijton dacă Alteţa Voastră îl acceptă în serviciul său. Ar fi e le-a de a avea o bucătărie perfect pusă la punct. Alimin" ten, un singur bucătar n-ar fi suficient, văd câte trei săi patru pe la toate casele mari. Richard costă 1500 franci celălalt ar accepta poate şase sute».

Pe grădinar l-a luat ia Lunéville:

«L-am văzut la treabă, se pricepe şi l-aş fi adus, dar cum nu ştia suficient de bine să deseneze o grădină, i-am lăsat timp să se perfecţioneze».

Grădina era şi pentru Vodă şi pentru Doamna lucrul de căpetenie. Pentru ea, toată grija. Lincourt va cumpăra 300 de pomi roditori la Viena şi 200 la Paris. A luat şi trandafiri, 20 – 30 specii, precum şi flori de ţoale felurile: dălii, anemone, renoncule, ortensia, «în sfârşit flori şi seminţe pentru a amenaja alteţelor voastre o grădină de agrement şi de utilitate». A mai cumpărat vinun de Rin, Vdsslau, Bordeaux, Champagne, untdelemn de măslină, o caretă – *calcehe* – albastra pe dinafară şi roşie de dinăuntru, de care Lincourt e încântat. «*Elle est tres joiie*», scria el. Pe urma patru perechi de hamuri şi servicii de masă. Aceste din urmă, porţelanuri şi cristaluri, i-au dat multă bătaie de cap. Norocul lui că, întâlnindu-se la Viena cu mult vestitul negustor Pop din Craiova, l-a însărcinat pe el cu aceste cumpărături:

«Am alergat prin tot oraşul ca să găsesc cristalele pe care le doriţi: un serviciu de 48 trebuie comandat A trebuit deci să fac o comandă şi ca să acţionez cu prudenţă, am socotit necesar să-l consult pe domnul Pope, negustor, care se bucură aici de cea mai mare consideraţie. El mi-a spus că a fost însărcinat cu comisioane asemănătoare de mai mulţi prinţi din aproape toate părţile Europei. Mi-a mai spus că piesele de ornament din cristal nu mai sunt la modă, se poartă cele din bronz aurit aduse de ia Paris, unde se vând mai bine decât aici, deşi extrem de scump.

Prinţul Mettermeh are un serviciu de 48 care I-a costat 80.000 florini. Acum, pentru a evita această enormă cheltuială, lumea se serveşte de piese de tablă îngropate în lemn sunt. Sunt făcute de minune! a Viena şi sunt mai puţin costisitoare. Arhiducii şi marii

434

— Ori nu fac altfel. De aceea iată hotărârea pe care am – ltvo: e nevoie din partea alteţei voastre de un pic de? dare, dar asta pentru a obţine ceva bun şi după gus- Dumneavoastră. I-am scris domnului Pope, rugându-l binevoiască să ia asupra sa această afacere, adică să mande ia cea mai bună fabrica un serviciu complet de /.). Domnul Pope vă va trimite toate desenele: recicaţi-le chiar Dumneavoastră, prinţe, după gustul Dumneavoastră şi ele vor fi confecţionate aşa cum veţi or – na Vă va costa în jur de 200 ciucaţi, dar veţi avea Lea ce are Europa mai frumos».

Scrisoarea e din 8 septembrie. La 21 a lunii de Lin- COurt sena:

«Cristalele Dumneavoastră nu vor fi gata decât în luna, anuane

Am văzut în Franţa unele foarte bine lucrate, dar nu sunt atât de aibe cum sunt cele de Boemia; toate au o uşoară tentă bleu care face un prost efect şi mă felicit că l-am rugat pe domnul Pope să ia asupra sa aceasta»

Iată o afacere de stat.

Şi în sfârşit, cu privire la comisioanele Smarandei Doamnei:

«Vă rog să binevoiţi a-i spune Doamnei prinţese că toate comisioanele sunt foarte bine făcute; totul este de cea mai mare frumuseţe, dar nu găsesc cameristă, nu se poate găsi nimic bun pentru 600 de franci».

La 24 decembrie 1834, înainte de a se întoarce în ţară, Lincourt mai adaugă:

«Îi cer iertare Alteţei Voastre, dar aş veni fără cameristă. Această problemă mi-a cauzat mii de neplăceri. Chiar alaltăieri angajasem una care mi se părea convenabilă; ea n-a putut obţine paşaport şi eu nu am avut

timp să aştept. Văd că nu trebuie să mă mai amestec în probleme de femei».

Pentru a nu mai amesteca bărbaţi în chestiuni de aceste în care nu se pricep, Doamna va comanda pe viitor toate lucrurile ei, mici obiecte de artă sau de toaleta, de-a dreptul de la Paris. Foarte caracteristică este următoarea întâmplare din anul 1841, când, deschizându-se la vama Bucovinei pachetele ce veneau pentru Doamna Moldovei de la negustorii din Paris, se găsi înăuntru a te obiecte decât cele declarate în facturi. Vamaşii le confiscară. Vodă, foarte mâhnit, poate cam ruşinat, puse Ps postelnicului său să scrie baronului Philippsborn la Veria că «*De şase am de zile* prinţul aduce mereu de la

435

Paris mici obiecc de lux şi diferite obiecte de toa! ei pentru Măria Sa Doamna» şi acele obiecte sosesc în tot deauna bine. Acum însă (în iunie 1841) vămaşii bucq” vinei au sechestrat acele lucruri, sub cuvânt că ele corespund cu facturile, «ceea ce a cauzat întristarea pe, n ţuiui, mai puţin obiectele ele însele, cât procedeul jigni” tor de care vama a uzat la adresa Alteţei Sale presupun” nându-i intenţii incompatibile cu poziţia sa».

— Am văzut-o aşadar pe Smaranda Doamna la baluri la nunţi, la şcoala de fete, acasă în ietac cu obiectele de toaletă din Paris, în sufragerie cu serviciile de cristal din Boemia, în grădina cu trandafiri, anemoane şi dălii.

S-o vedem acum la drum. Căci mereu şi mereu era peste dealuri şi văi. *Iţei n Sitzfleisch halte sie*, cum ar zice neamţul. Dar era, după cum am mai spus, şi bolnăvicioasă. Când nu mergea la ţară, era la băi. Băi de Prut, de Bistriţa, de Trotuş, de mare pe Bosfor sau la Caris-bad, la Viena şi ia Paris în căutarea medicilor.

Cum sosi în ţară după nuntă, întâia grija a lui Vodă fu să-i dea un doftor, pe Sachelarie, şi numai pe urma un «maestru de dans» sau «dascăl de gioc», cum se spunea pe atunci în Moldova. «Gioc» se mai spune de altfel şi azi, precum se spune şi «gin», şi când am întrebat odată pe un ţăran de ce spune gin în loc de vin, s-a uitat cu ochii lui

mari albaştri la mine şi mi-a tălmăcit că gin spune când cere de băut, iar vin spune când îl cheamă cineva şi-i răspunde că vine.

Dar mă fură pana.

În afară de Sacheâarie şi de mulţi alţi doftori din Iaşi pe care i-a mai avut Smaranda Doamna, ea a mă; făcut şi norocul unuia, care printr-însa s-a ridicat, de-a rămas apoi întâiul medic din Moldova timp de peste 50 de ani. E vorba de vestitul doftor Russu, un curlandez, mamoş şi hirurg. Când a născut Doamna pe fiul ei „despre copii vom vorbi mai târziu – a trebuit să fie operată. Dar se zice că operaţia era atât de grea, încât nuni3 Russu s-a încumetat s-o facă izbutind-o din pricina mâini °r sale subţirele şi mici.

Aşadar, după cum ziceam, când nu era Doamna a/ai sau la vie la Socola, sau la Flămânzii cei moştenit

436

j de la Toader Balş – despre locuinţele lor vom mai era la bai în tară sau în străinătate, n anii 1835 şi 1836 o aflăm, verile, pe malul Prutu-făcând băi de râu ca odinioară soacra ei, dar fără îi coanei Marghiolitei.

1 n 1837 i se făcu dor de-acasă. Sfătuită de doftori – şi îngrijească mai bine şubreda-i sănătate, ea hotărî *5* meargă la Constantinopol, la băi de mare pe Bosfor L vedea astfel şi pe tatăl ei, care era foarte îngrijorat je toate câte se auzeau acolo despre fata lui, Doamna Moldovei

Căci lumea spunea că e bolnavă nu numai trupeşte, jar şi sufleteşte Trăind din ce în ce mai singuratică, îşi rumega necazurile între patru pereţi, activitatea ei mărginind!! se în spionarea bărbatului pe care-l bănuia de ai fi necredincios la început, gelozia se îndreptase împotriva Smarandei Balş, care însă, plecată de doi ani din tară, nu se mai întoarse. Acum i se năzăriseră deodată altele, şi în primăvara 1837 începuse să spioneze fetele din casă. Una din ele, însărcinată, fu dată afară cu tărăboi şi la fel un fecior bănuit că înlesnea întâlnirile, precum şi doftorul care ar fi încercat să pricinuiască un avort întâmplări de acestea nu pot însă rămâne tainice şi lumea când le aude le mai şi îngroaşă, după guriţa ei.

Aşa începu să meargă vorba la Iaşi că la palat «neînţelegerile conjugale» au ajuns la culme «şi că prinţesa, foarte nemulţumită şi iritată, va părăsi curând Moldova, unde trăieşte în cea mai tristă izolare, cu intenţia de a nu mai reveni».

Acum ce era adevărat din toate aceste nu se poate şti, dar pare aproape sigur că lui Minai Vodă nu-i păsa de nimic şi că în sinea lui se gândea: «Dar ducă-se! Doamna am făcut-o, bani i-am dat, ce mai vrea de la Mai ales acum că murind de curând, foarte *fm*, marele şi bogatul boier Toadej: Balş, zis Frederick, iată-i său adoptiv, ei moştenise de la dânsul întreaga-i avere, printre care moşia Flămânzi din Moldova. «Acest Prinţ», scria DucIos lui Mole, «a cărui avere deja consi „crabilă când a ajuns la putere, s-a împătrit după aceea, j-vede acum prin această moştenire cel mai bogat proprietar din ambele principate».

cot a ’ncrezător în steaua lui, Mihalachi Vodă neso

ea un lucru: că dincolo! a Stambul, socru-sau ve

„> ea asupra fericirii fetei sale. El îi dăduse domnia Mol

437

dovei, tot el putea să i-o scoată; căci Ştefănachi Vog era încă în voie vegheată nu numai a puternicilor de acolo, dar chiar a sultanului Andul-Medgid el Aşa încât acesta, domnul socru, avu grijă să facă ginere-sau să înţeleagă bine cum stau lucrurile. Şi foarte în curând după micul scandal cu darea afară fetei din casă.

În april 1837 padişahul porni în călătorie să-şi vizite?? raiaâele nordului. La *sfârşitul lumi* urma să fie la Silistra poruncind ca Voievozii Moldovei şi Munteniei să se afle şi ei acolo ca să i se închine. Sultanul voia – a fost unul din cei mai de seamă împăraţi de-ai semilunii să împace pe aceşti doi oameni care se duşmăneau rfe trei ani, de când luaseră investitura la Constantinopoj pentru cuvinte care ni se par nouă de altfel, astăzi, copilăreşti: «*aţiaire de preseance*, ceartă asupra *purtat*alui fesului, a tributului ş.a.m.d.

Mihai Sturză şi Alexandru Ghica, de voie de ne\oie

trebuiră să se întâlnească la Silistra, unde ajunseră unui la 22 şi celălalt la 23 april, îşi întinseră mâna, fiindcă aşa era porunca. Inimile au rămas însă străine: cât au trăit amândoi, s-au dispreţuit unul pe altul şi s-au urât.

La 24 april sosi şi sultanul", în caretă verde, închisă cu *geamuri şi trasă* de opt cai din Transiivania. Se opri în faţa unui cort de pe un deal de lângă Silistra, se cobori, intra, şi-i primi pe Voievozii dunăreni acolo, aşezat pe un divan, europeneşte nu turceşte, «ţinând mâinile în şolduri» şi având la dreapta lui pe secretarul său favorit Vasaff-Effendi, iar la stânga pe tălmaci. Prin acesta din urmă dădu a înţelege Domnitorilor că «e mulţumit de ei», că le cere pe viitor ca şi în trecut să aibă grijă de «ţările ce le-au fost încredinţate» şi să fie amândoi, «supuşi împăratului lor»… Apoi deodată, întorcându-se spre Mihalachi Vodă, îi spuse, tot prin tălmaci fireşte:

«Te-ai însurat cu fata iubitului meu Vogoridi! Ce mai face? Ştiu c-a fg-l bolnavă. Spune-i să scrie tatălui ei mai des că e, sărmanul, foarte îngrijorat!».

Umbra lui Alah pe pământ, marele sultan al tuturor osmanilor şi mahomedanilor, întrebând, sfătos, de sănătatea Smărăndiţei, Doamna Moldovei, căci tatăl ci e îngrijorat din pricina ei!

Mihai Sturză a înţeles. Nici nu era nevoie să fie u „om atât de deştept cum era el, ca să înţeleagă. Din ziua aceea s-a apucat să şi-o iubească pe Smaranda lui, parca nici n-ar mai fi fost alte femei pe pământ.

438

Întors la Iaşi, o duse în mai la Flămânzi, să-i arate şi minunăţia cea de moşie pe care o moştenise şi de care randa Doamna va avea în viitor mare grijă – iar f-iunie o trimise la Constantinopol să-şi facă acolo băile J mare şi să-şi vadă pe îngrijoratul ei tată, spre a-l mişti asupra sorţii şi a sănătăţii ei. O duse el însuşi. nă ia Galaţi, căci Doamna va călători pe mare. El se! toarse la Flămânzi, unde rămase până la înapoierea fjei, care, fericită acum – căci biata femeie poate îl *bea* cu adevărat – nu mai avusese răbdare să stea colo, a Arnăutchioi, să se scalde în Bosfor.

«După ce făcut câteva băi, ea s-a grăbit să se întoarcă la soţul sgu, care a primit-o cu atenţie», scria consulul DucIos Ui Mole.

Şi de acum înainte a început adevărata fericire caşpică. Iar ceea ce e mai ciudat, e că Minai Sturză, cu încetul, s-a – apucat să-şi iubească soţia chiar de-a binelea.

În 1838 şi 39, verile şi le petrec la vila de la Socola – unde-şi clădise Vodă o foarte frumoasă vilă – sau pe la moşii, în 1840 o trimise la Borsec, unde rămâne mult, iar el se duce după ea ca s-o aducă, rămânând însă multă vreme cu dânsa acolo – «în care timp a început lucrările de mărire a palatului, care vor ţine trei ani, de vor fi nevoiţi Măria Sa Vodă şi Doamna să locuiască în tot timpul acela, vara şi iarna, la Socola, în castelul lor de vară».

În 1841 o află iar la Borsec, iar în 1842 pleacă din martie în străinătate unde rămâne până în septembrie. Vodă Mihalachi scria baronului Philippsborn la Viena pentru a cere să dea Doamnei, care merge să-şi îngrijească sănătatea, tot sprijinul său. «Pentru a înlătura neajunsurile unei etichete dăunătoare stării sale bolnăvicioase, ea va călători sub numele de *Madame Sturză*». Îl roagă să aibă grijă de ea şi să-i deschidă un credit de o mie de galbeni «la bancherul baron de Scinna» – adică Schină – căci de la Viena ea va merge «Ia Veneţia, Florenţa, Roma şi Neapole».

La 3 mai, Vodă, care nu mai putea acum fără ea, Pleacă şi el în străinătate, rămânând cu dânsa împreună toată vara.

În anii care urmează îi găsim împreună, petrecându-şi Venle ba ia Flămânzi, ba la băile Bistriţei sau ale Trotuba din nou la Borsec, la Viena, la Carlsbad, la r’s. În 1848 merse iar la Constantinopol să-şi vadă

439

— Părintele. Vara 1848 o petrec, din pricina holerjj revoluţiei, «*la vie la Copou*». Iar în 1849 sunt anii ” pribegi fa Paris, căci domnia lui Mâhalachi Vodă se şişe. [:

po.

Dar cum până atunci mai sunt multe de spus, să bim deocamdată de copiii lor, şi anume mai întâi de °F din urmă, copiii lui Mihai Vodă cu Smaranda Doamnacăci beizadelele cele mari, fiii Saftâcăi Palladi, au – vestea lor deosebită, lungă şi interesantă

Din căsătoria lui Mihai Sturză cu Smaranda Vogorjhi s-au născut doi băieţi, din care cel mai mare un an după nuntă, în 1835, căruia i s-a dat numele tatălui său, Mihai cu prilejul botezului acestui copii, Vodă care în afară de «darul antenupţial» de 120.000 galbeni ce-l făcuse soţiei sale la Constantinopol, îi mai făcuse şi la sosirea lor la Iaşi un dar de *theoritra* – *darul fecioarei* – acum cu prilejul naşterei şi botezului micului Mihai, mai făcu Doamnei «cuvenita hărăzire» potrivit obiceiului pământului.

Banii acestei hărăziri fură depuşi de Doamna, cu dobânzile cuvenite, la bancherul baron Rotschiid la Viena.

Copilul acesta muri însă ia vârsta de 11 ani, la Iaşi, în 1846. În acelaşi an Smaranda Doamna născu un al doilea fiu (la 31 decembrie 1846), pe care, în amintirea celuilalt, îl numi tot Mihai. Cu prilejul naşterii şi botezului acestui Mihai al doilea, Vodă mai făcu soţiei sale o cuvenita hărăzire, potrivit obiceiului pământului.

Banii acestei hărăziri fură depuşi de Doamna, cu dobânzâie cuvenite, la bancherul baron Rotschiid la Viena.

Copilul acesta muri însă ia vârsta de 17 ani, la Paris, în 1863, iunie 30. Băiatul, de o frumuseţe şi inteligenţa deosebită, era şcolar la liceul Bona parte când o năprasnică boală îl răpi părinţilor săi, care-l adorau. Mina' Sturză dărui, în amintirea fiului său, liceului Bonapadin Paris un premiu anual de 1.000 de franci «pentru ei evul cel mai sărac şi cel mai silitor din clasa de retorâca». Şi tot în amintirea sa clădi el biserica ortodo** din Baden-Baden, care i-a costat 2.000.000 de *frar*e-unde-şi îngroapă copilul şi în care mai târziu fu îngroP 1 el însuşi, precum şi soţia sa.

Între aceste două naşteri ale acestor doi fii, mai vae şi o fată lumina zilei: domniţa Maria. Cu prilejul na".

„Ci botezului acestei fete, Vodă mai făcu soţiei sale r – enită hărăzire, potrivit obiceiului pământului. Cnanii acestei hăraziri fură depuşi de Doamna, cu do-cuvenite, la bancherul Rothschild la Viena.

Domniţa Maria era încă foarte tânără când, în 1849, raşi tara Pentru a merge împreună cu părinţii ei la rjs. Era, ca fratele ei, frumuşică, ca tatăl ei deşteaptă ca mamă-sa «strângătoare de arginţi». S-a măritat cu nitul rus Constantin Gorteiakov şi înstrăinata el viaţa capătă pentru noi un interes trecător decât foarte tir

după moartea părinţilor ei, când vom vedea-o încinsă «chimirul mamei» luat noaptea pe ascuns de pe trupul că cald al moartei. &

Când fu numit Mihai Sturză Domn al Moldovei, el avea 40 de ani. Fiii lui şi ai Săfticăi Pailadi aveau unui 16 şi celălalt 14 ani. Învăţătura le-o dăduse acasă la Iaşi cu dascăli străini, ca de pildă acel bătrân şi foarte cumsecade francez de Lincourt. În străinătate nu-i trimisese iiindcă, după cum am văzut, bunicul copiilor, marele logofăt Grigore, ar fi fost prea mâhnit să se despartă de ei. Dar moartea acestuia întâmplându-se cam în preajma căpătării domniei, Sturză hotărî ca, nemaifiind acum nicio piedică, cum se va întoarce la Iaşi îşi va trimite copiii în Franţa, la liceu. Hotărârea fiind cunoscută dinainte de toată lumea, ofertele pentru «a completa învăţătura beizadelelor» începură să curgă din toate părţile. Pe când se afla abia de foarte scurta vreme la Constantinopol, el primi o scrisoare din Iaşi, datată 19 april 1834, de la dascălul de Lincourt care-i spunea: «Mi se pare că copiii dumitale mai pot căpăta unele mici cunoştinţe, pe ţâre le-aş putea da eu. Un an mai mult în Moldova le-ar îngădui să se perfecţioneze îndeajuns pentru a nu ajunge într-o stare de prea mare mediocritate şi judecata lor pai îndrumată le-ar uşura progresele ce le-ar putea face în străinătate. Le va rămâne pe urmă timp destul ca să se pervertească. Măria Ta te-ai format în Moldova: fi-vor ei mai bine aiurea?»

În august J834, când era acum Vodă de o lună în ţară, primi şi de la Paris o scrisoare de la generalul conte

(ja n iii °

oejjeval, care «în vederea legăturilor de prietenie cu (y i dumitale părinţi – erai atunci atât de tânăr» – O eră serviciile sale. Dar Mihai Vodă îi răspunde că-şi va trimite copiii la Lunéville, la abatele l'hommee fi *fut mon inswutetir*» şi-l ruga doar să ia «*des fenseioments sur leur conduite et teurs progres*». Iar Lui pe

Lincourt îi spuse că tot ce poate face deocamdată tru el este să-l trimită cu băieţii în Franţa, să-i plase? Ia abatele l'hommee, fiind astfel în acea lungă călătorcălăuza lor. îl mai rugă să-i facă, după cum am văzm mai sus, cumpărături pentru a! şi pentru Doamna, ja Viena şi la Paris.

Mihai Vodă, care ţinea la abatele l'hommee ca a ochii din cap, credea ca numai fostul său institutor va fi în stare să aibă o desăvârşită grijă de copiii lui. De aceea hotărî să-i trimită la Lunéville, urţde trăia acude mai multă vreme bătrânul popă, într-o căsuţă cumpă. rată de el, împreună cu o soră de a sa. Şi-i trimise acolo fără măcar să-l înştiinţeze pe l'hommee dinainte, erezând că-i va face astfel o deosebită plăcere. Ceea ce nu fu, după cum vom vedea.

În iulie deci, înainte de încoronare, el îşi înscrise beizadelele «prin înaltă poruncă de zi» în cadrele miliţiei «peste complet, fiindcă ei vor trece în curând graniţa spre a merge la învăţătură» (*Buletinul Oficial*). Beizadea Dumitru fu rânduit la «efanterie», roata I, iar fratele său Grigore la cavalerie, escadronul L

La 29 iulie ei se înfăţişează la armată – doi copii1 Vodă era acolo, ţinându-le o cuvântare de îndrumare în viaţă, în cea militară, în cea studenţească, în cea politică de mai târziu, căci nimeni nu se îndoia, nici tatăl, nici fiii, nici ostaşii rânduiţi în pătrat, că cel puţin unul din ei este menit a fi moştenitorul scaunului Moldovei.

Pe urmă, la sfârşitul lui august, îi urcă pe amândoi într-o caretă domnească, care-i duse până la graniţă, de unde porniră mai departe cu trăsura şi cu poşta. Ei aveau ca însoţitor pe domnul de Lincourt şi ca tovarăşi de drum

şi de învăţătură pe Grigore Balş, fiul lui Lupu, pe Mihai şi Niculai Kogălniceanu, fiii lui Ilie, şi pe tânărul Plagino (Plaino).

De la Cernăuţi la Lemberg se duseră cu trăsurile unu' birjar pe care i-l dăduse «baronul Musteaţă de la Sada-gura». Călătoria nu le plăcu deloc. Şi ia Cracovia, puncte ajung cu poşta, mănâncă într-un birt prost, dar «copi11 sunt sănătoşi şi veseli şi nu se resimt de oboseala drU; mului». Numai că de Lincourt, care e vistiernicul stat drumeţ, găseşte că «banii sunt uşori ca pam!» când dimpotrivă «copiii dumneavoastră-pretind mereu

442

*a*. *d* mea este prea grea şi că trebuie uşurată; dacă P11". asculta, aş cheltui fără rost». „La 6 septembrie sunt cu toţii la Viena.

jei dăm de urma nenorocitei Smaranda Balş, pără

— ţa logodnică din primăvara trecută – o icoană duioasă.

51 fla n „a aşteptat ca nevasta lui Maâbrough sau ca *Solff* a lui Peer Gynt să se întoarcă necredinciosul ei de viiliai – aces-ea sunt figuri retorice.

— Dimpotrivă, cum *'n-(ia* că, în mai, Sturză se căsătorise la Constantinopol, „plecă în străinătate să-şi înece năcazul. Vodă, care, ca ea se află la Viena, îl rugase pe de Lincourt s-o). 2 li te unde o fi, să-i dea din partea lui o scrisoare şi. ducă şi băieţii să i se închine. Căci nu trebuie una t că pe atunci Sturză încă o iubea.

Lincourt o găsi uşor, prin călăuza de la hanul unde trăsese şi care urma tocmai să intre în serviciul ei, ca fecior în casă.

La 8 septembrie el scria lui Vodă:

«Am dat scrisoarea doamnei Balş şi i-am dus şi băiet;! I-a sărutat, cu ochii plini de lacrimi, şi i s-a înecat glasul de n-a mai putut vorbi. I-a luat apoi cu ea şi i-a dus în toate părţile să le arate Viena… Ea va pleca în curând la Cernăuţi, unde-şi va petrece iarna, şi pe urmă vrea să meargă să se statornicească la Odessa. Din toate aceste eu nu văd decât o încercare de apropiere (cu bărbatul ei),

care însă nu cred să se poată face *complet*».

La 22 septembrie (după întoarcerea sa din Franţa), de Lincourt scria din nou, de la Viena:

«Doamna Balş pleacă luni la Cernăuţi unde îşi va petrece iarna. Nu sunt cuvinte bune pe care ea să nu le aibă pentru copiii dumneavoastră. Ea îi conduce peste tot, zi de zi, cu grijă de mama…»

Aşa!

Acum să ne întoarcem la beizadele. Ele se întâlniseră la Lemberg cu doamna Remond, care venea din Paris şi se ducea la Iaşi. Trecuse însă şi prin Lunéville, unde văzuse pe abatele l'hommee, care, trăind foarte sărăcăcios într-o casă micuţă, nu va putea desigur, zicea ea, Primi la el pe toţi şcolarii aceia pe care-i trimitea Vodă acolo.

«Ea pretinde că o voi face să moară de frică atunci şi când voi sosi cu toată colonia mea», scria de Lincourt nul /odă. «De aceea, pentru a îndulci lovitura, i-am scris că de la Lemberg, şi-i voi mai scrie de aici pentru al Preveni».

443

„«i

Dar bătrânul abate nu era chiar aşa fricos. O bâtă plăcere nu-i făcu sosirea «coloniei» – la 12 brie, seara la 7 – mai ales că, după cum singur Scri" lui Vodă, «eu nu contam decât pe prezenţa celor doi *f* ai Dumneavoastră, dar aceasta n-a împiedicat găsirea h *cazare* şi paturi pentru toate persoanele societăţii». e

Pe beizadele le-a luat acasă la el «într-o odaie mare şi frumos mobilată», pe Plagino şi Balş i-a pus în gazân oraş, iar pe fraţii Kogălniceanu la altă gazdă în apro. piere.

La 27 octombrie începură cursurile la liceul din Lunéville de latină, greacă, germană şi desen. Abatele l'hommee îi scria lui Vodă că «Domnul Dumitru pare a încerca mai mari greutăţi decât ceilalţi, dar domnul Grigore cu caracterul său viu şi înfocat şi domnul Mihai (Kogălniceanu) cu voinţa sa, vor putea atât unul cât şi celălalt să facă progrese». Abatele îi va duce şi la «o fermă model, la Roville» pentru a obişnui pe băieţi cu dintr-ale agriculturii, precum şi la «manevrele de la Champ-de-

Mars» ca să cunoască armata franceză.

Aşadar, multă bunăvoinţă din partea popei, dar nu şi dintr-a băieţilor. Acestora, şederea în Lunéville nu le-a plăcut deloc. După un an de zile ei cer tatălui lor să-i trimită la Berlin împreună cu Kogălniceanu de care nu se mai pot despărţi, iar Vodă, care avea acolo legături şi prietenii, le face pe plac. În 1835 îi aflăm deci în capitala Prusiei, unde Mihai Kogălniceanu se pune pe-o muncă atât de serioasă încât peste câţiva ani se apucă să-şi tipărească pe nemţeşte broşuri despre Moldova, despre ţigani ş.a.m.d. De altfel, şi beizadea Gri-gore a fost un student silitor, care a învăţat carte multă, de care va trage mai târziu folos în viaţă. Numai beizadea Dumitru era întâi la drujbă şi pe urmă la slujba. Era de opt ani la Berlin, când îi scria tatăl său, Ia 2 april 1843, următoarele ironice cuvinte:

«Fără scrisoarea pe care domnul de Neugebauer, consul general ai Prusiei în Principate, mi-a remis-o din partea dumneavoastră, aş fi fost neliniştit de tăcerea atât de îndelungată pe care aţi păstrat-o faţă de mine... în realitate, eu mi-am dat seama de această te cuna, presupunând că seratele de la curte din timp11 carnavalului au fost oarecum vinovate şi această i-ee mi-a fost pe deplin confirmată când într-o zi, citind u „ziar, am găsit amănunte despre un cadril costumat $ curtea din Berlin. Acest cadril mă interesa cu atât n131

444

It cu cât l-am văzut pe prinţul Sturză figurând sub urnele contelui de Selencis. Acest costum medieval cavaler rătăcitor mi-a reamintit întrevederea pe care avut-o împreună la Berlin în legătură cu stabili –, a dumneavoastră şi m-a făcut să mă gândesc că ar firt” aţe nimerit să încetaţi de a mai fi cavaler rătăcitor! să meditaţi serios să vă fixaţi».

E cam sângeros. Vasăzică, după 9 ani de străinătate, beizadea Dumitru, care nu prea învăţase carte, era îndemnat de tatăl său să se mai lase de cadriluri şi de ha l un costumate, chiar dacă erau prezidate la Berlin de cefele

Friedrich-Wilheim III, şi să caute să facă singurul lucru cuminte pe care-l putea face, să se însoare.

Dar cu cine? Căci, mai întâi, din voia lui tatăl său nu – i era îngăduit să iasă, şi al doilea, dacă alegea Vodă, măcar să aleagă. Vreo domniţă din Muntenia, ca vărul său Ioniţă Sturză, puţin! Vreo fată de rege, mult! Mihai Vodă găsi un compromis. O fată de prinţ german. Nici chiar su\cran european, dar nici ţoapă din ţară.

Aşadar, îşi puse ochii pe fata prinţului palatin (Kur-fiirst) de Hessen-Cassef, contesa de Reichebach-Sessonitz. Nu ştia nici măcar ce vârstă are, nici ce avere, dar ştia că, pe de o parte, tatăl ei era prinţ suveran, fost cumnat cu regele Prusiei (însurat şi divorţat de Frederica-Cristina-Augusta, fata lui Frederic-Wilhelm Îi), iar pe de altă parte, el va avea cinstea de a fi cuscrul unui prinţ de Hessen-Cassel, fost cumnat al regelui Prusiei. Baronul Philippsborn fu însărcinat cu tratativele.

Pertractările fură foarte anevoioase. Mai întâi pentru a stabili vârsta fetei, care ba avea 30 de ani, ba 13. Pe urmă pentru a stabili zestrea. Căci oricum, dacă dăduse e! Mihai Sturză, un dar antenupţial nevestei sale, aceasta nu însemna să mai dea şi nurorilor, în sfârşit, după multe dibuiri şi cercetări, Philippsborn află că fata avea 16 ani, că era drăguţă şi cuminte şi că avea o zestre de un milion de fiorini, iar după moartea Electorului v-3 mai moşteni încă o dată pe atâta.

Vodă fu încântat. El hotărî – era în april 1843 – că „îi săi, care se aflau de 9 ani în străinătate, vor trebui părăsească Berlinul, şi înainte de a se întoarce în Mol? °va să mai meargă doar un an la Paris pentru a se pertecţiona în limba franceză şi în ştiinţa dreptului, în Prurnul lor ei vor trece prin Viena, unde, punându-se n legături cu baronul Philippsborn, acesta va înştiinţa Pe beizadea Dumitru în ce stadiu se află tratativele de căsătorie cu contesa Reichenbach şi dacă e nevoie el să plece la Frankfurt, unde locuia fata, pentru a o r °a în căsătorie. Ba Vodă zorea chiar pe fiul său să înunta cât mai în grabă, luându-şi apoi nevasta cu *Q*\ Paris, unde vor rămâne

amândoi un an de zile pâng a vor întoarce la Iaşi, căci abia atunci, în primăvara 1844, «va fi aripa dreaptă a palatului gata». l! i

Beizadelele plecară deci la Viena, unde Dumitru ţi bui să afle că Electorul Wilheim II de Hessen-Cassel, cu" fata lui era născută dintr-o căsătorie morganatică şi inc înainte de căsătorie, totuşi el refuzase să o dea duna fiul Domnului Moldovei, pe care-l privea ca pe un funrţionar turc foarte şubred aşezat pe tronul său.

«Electorul împărtăşeşte convingerile ce se nutresc peste tot în Germania», scria cu multă dibăcie Philip, psborn, «şi care, atât de puţin întemeiate cum sunt, nu lasă decât să cadă umbra asupra spiritelor celor mai luminate. Asta este, dacă vrei, un fel de prejudecată, dar greu de învins, este slaba credinţă ce există în viitorul unor ţări cum sunt principatele, în stabilitatea lor. În zadar se încearcă împotriviri de către cei mai convinşi, nu au şanse de reuşită. Şi iată că evenimentele din Serbia şi Valahia (înlocuirea lui Ghica cu Bibescu") vin să întărească ideea că nu se merge decât pe bâjbâiie, că se trăieşte de pe o zi pe alia».

Domnul Moldovei înghiţi, dar nu pierdu răbdarea, îşi trimise copiii la Paris şi îşi îndreptă cercetările aiurea. Dibui astfel pe tânăra G., fata unui conte austriac şi a contesei italiene Morosini, «strănepoata dogelui Veneţiei, cunoscut prin expediţia din Moreea.

«Educaţia ei e din cele mai îngrijite, firea ei e blinda, aşa încât e foarte căutată de societatea din Viena şi din Veneţia, deşi nu se poate spune că e una din frumuseţile acelor oraşe». Şi apoi, era foarte bogată... «a cărei avere independentă este mult mai avantajoasă decât cea a contesei de Reichenbach», scria Minai Vodă lui beizadea Dumitru. Iar la urma urmei, dacă nici căsătoria aceasta nu se va putea face, tatăl sfătuia pe fiul său în feluj următor: «Puteţi, fără a spune nimic nimănui, să vă consultaţi voi înşivă şi să vă cercetaţi toate mijloacele pentru a conchide dacă sunteţi în stare să cuceriţi o a treia partidă, mai strălucitoare decât celelalte, desptf care casa Rothschild

din Franc fort m-a informat la trecerea mea prin acest oraş».

Beizadea Dumitru, «cercetându-şi puterile», văzu & 446

poate cuceri pe niciuna din aceste fete, aşa încât se j1 e liniştit la Paris unde rămase un an de zile, per – tionându-se mai mult în limba franceză decât în şti-k-a dreptului şi în studierea basilicelor. Frate-său, dim „trivă, învăţă carte multă.

— În vara lui 1844 erau acum amândoi înapoiaţi la Iaşi] pa zece ani de peregrinări prin străinătate. Beizadea pl [ftlltru avea 26 de ani şi beizadea Grigore 24 Goana după o mireasă pentru fiul mai mare începu n nou. Vodă se gândi întâi la o nepoată a vice-regelui Poloniei, contele Paskiewitch, apoi la fata generalului „Theodorov. La 29 decembrie 1845 consulul DucIos j-ia lui Guizot: «Domnii de Kotzebue şi Mavroyeni, nnalul Măriei Sale, s-au întors de la Odessa fără a fi jjjiărât nimic. Dar negocierile nu sunt rupte, căci, deşi /Letrea e mică – ea nu întrece IO.000 de galbeni – Vodă doreşte să se alieze cu o persoană puternică din Rusia». Nici această căsătorie nu s-a putut însă face. O germană, o italiancă, o. poloneză, o rusoaică, niciuna nu se lipi de beizadea Dumitru. Ce era de făcut? Mihai Vodă a se gândi la Gheorghe Vodă Bibescu. Tot ţara, îraca!

Se mai vorbise de o încuscrire între ei de cum fu-Ise ales Bibescu Domn. În mai 1842 întâlnindu-se Vo-ii amândoi fa Galaţi, consulul Billecocq scria mi-Istrului său Guizot: «Valahii şi moldovenii care au jsoţit pe Domni se potrivesc în a spune că problema pei căsătorii între fiul prinţului Sturză şi fiica mai mare mutului Bibescu va fi mijlocită».

Lucrurile rămase atunci nehotărâte, se încălziră din Su în 1846, cu prilejul călătoriei sultanului pe Dunăre, fie chemă, la Rusciuc de data aceasta, pe Domnii Mol-avei, Munteniei şi Sârbiei (Caragheorghevici) să i se [chine. Felul cum au fost ci primiţi de Abdul Medgid, totul altfel decât în 1837, îi vom arăta la domnia lui) da Bibescu. Tot

atunci vom arăta cum şi de ce, deşi Sturză rămăsese «împreună cu fiii săi» cinci săp-lâni la Bucureşti (apriliunie 1846), găzduiţi chiar la jfrtea Domnească a lui Bibescu, totuşi căsătoria lui bei-Dumitru cu una din domniţele muntene nu s-a tot face.

a-i mai rămânea acum lui Dumitru Sturză decât să o fată de boier din ţară. Dar el rămase flăcău vreme îndelungată. Se însura târziu de tot cu o ruga înl arată de a sa, Catrina Sturză din Bâriad, fata mă

447

(î l-arte, îşi iasă inima într-o seară în budoarul unei il.j frumoase şi deştepte, care, mult mai în vârstă a! te! se pricepu să-i facă farmece ca în vremuri vrăl>11 Circe lui Ulise, rege al I iacei.

vornic Alexandru Bârlădeanu şi a Smarandei COS, clic, umbla după femei în carne şi oase. La PSris, achi Din această căsătorie s-au născut în 1876, ti i1 a, 843, deşi n-avea decât 23 de ani şi deşi se ţinea şi M hai în 1879 fiul Grigore şi în 1891 fiica Mana.

sie înna imniipiainv…

căsătorie ale lui beizadea Dumitru, să vedem acum e făcea n timpul acesta frate-său mă. mic beizadea Gr făcea ni t *haivnhprt-mtel*. oorec. la r.

gore

Aceste fiind întâmplările numeroaselor încercări ţi a vedem ac i în timpul alcai-a jiul-j" «viu, ik.

goie, l. u i în cu-u l… u.

I se dete din pricină ca, înalt şi voinic cur case în tinereţe să vrea, ca Hercule, să ţină un bou spinare. Pentru a putea face această ispravă, el luă UJ viţel nou născut, purtându-l în fiecare dimineaţă câte un ceas-două pe umeri. Şi astfel, viţelul crescând, beizadea Grigore îl tot duse în spinare până se făcu aproape juncan dar nu cu totul. Şi d-aia i-a rămas numele de *beizadea-viţel*, că altfel i s-ar fi zis *beizadea-bou*.

Dar Grigore Sturză era dimpotrivă de-o inteligenţă remarcabilă, avea multă cultură, multă originalitate multă neatârnare de caracter. A fost un om interesant'intrat în

viaţa Moldovei cu o poveste de pomină.”, în Hta A nornit. din în!

cunoscut sub numele de *beizadea-viţe l*, porecla care pe doamna aceea o chema Gabrielle Anne de Cis – „i j. – „îi/. mă f şi înalt şi voinic cum era, se con... de Courtiras, era măritată cu vicontele Poilow de

ni Marş şi era născută la Poitiers în 1804. Avea deci S am mai mult decât iubitul ei.

vicontesă de Saint-Mars, tot Parisul şi toată o cunoştea sub numele de Contesa Dash, pseu-ei literar. Căci femeia aceasta era autoarea unor îjmane foarte citite pe atunci.

Legătura ei cu beizadea Grigore, care făcea parte [fi cronica scandaloasă a Parisului cel de sub Louis-PhiliPP6 – ţinea de vreo şase luni când primi tânărul po

E j, i „+ i-i – *. – j. – „” «i unea

Lăsându-şi iubita în capitala Franţei, fiindcă ştia *c3* întoarce împreună cu ea în ţară era cu neputinţa, l n spuse totuşi că o va chema în curând la Iaşi, după e va chibzui acolo cum s-o aducă fără s-o afle nimeni i făgăduise, fireşte, că o va lua de nevastă.

După o lipsă de 9 ani din ţară, beizadelele Sturză, ecati copii şi întorşi bărbaţi, fură primiţi la Iaşi cu în I ta dragoste de Vodă şi cu încă mai multă curiozitate boieri. Beizadea Nicolae Şuţu, ministrul Domnitorului, re avea între altele calitatea de a cunoaşte destul de le oamenii, îi judecă în felul următor:

„Cel mai mare, care din niciun punct de vedere nu: rea să fi profitat de îndelungatele sale studii, îşi îmirtea timpul între cai şi tratamentele necesare ca urare a exceselor sate. Grigore a dezvăluit de la îna-jerea în tară un caracter întreprinzător şi neîmblân capabil să cedeze tuturor tentaţiilor ca-e-i puteauenţă pasiunile de o dispoziţie sălbatica, de o vio U fără graniţe, el nu se temea decât de tatăl său, urui păreri le dispreţuia”.

Iar consulul Franţei DucIos:

de la tatăl său să se întoarcă în Moldova.

A

n-a n se tuni i-iu i ic. v.

toţi membrii familiei sale; a clădit la Bucureşti i în™ de marmoră de la Capul Podului, cunoscută pe care vom istorisi-o acum îndată. A pornit, runca lui Vodă, să înăbuşe revoluţia din 1848, în frur-tea întregii artilerii (un tun tras de un cal); a făcut, împotriva voinţei lui Vodă, războiul Crimeei ca general turc, în 1856, sub numele de Mucliş Paşa; a candidai la domnia Moldovei, în 1858, ca rival al tatălui său, a algătuit în 1873 *Petiţia de la Iaşi* atribuită lui P. P, Carp; a fost deputat şi senator în România constituţienală; a purtat viţelul în spinare; a scris o carte de matematică transcendentă; *Legile fundamentale ale Universului*; a – fost un cunoscător al legilor şi un bun orator; a fost bărbatul unei femei frumoase, moartă de ţinara într-un accident de călărie; a avut în urmă, adevărat pasă turcesc, toate femeile ce i-au ieşit în cale, făcându-le copii nelegitimi, legitimaţi, adoptaţi, recunoscuţi sau necunoscuţi; a făcut un proces răsunător împotriva Smarandei Doamnei, a fratelui Dumitru şi a surorii Maria Gorteiacov; a iubit cu patimă argintii, & *.”, rtrr, Krii familiei sale; a csădit la Bucureşti prăji

— Un tura de marmoră le Palatu cam deosebit de vin, în scrierea numele de Palatul Sturză, a fost într-un cuvânt un care s-a cam deosebit de semenii săi şi căruia i se aceasta depanatoare de vremuri trec

Prinţul Grigore Sturză este spiritual, nu uită de in – atură şi seamănă mult cu tatăl sau: dar el se arată abil decât acesta”. Şi aiurea: „Prinţul Grigore ci că Vlii>… – \ voinţă de fier face să pălească în faţa lui tot ce-l câteva clipe de luare aminte. nălucile abjnjoară…

— Domnul însuşi nu este la adăposf de această k, VU iij.

Aşadar, pe când frate-său uh.l., a «„r”.

449

de principese germane, italiene sau poloneze, el.

448

*K\\W*

Despre părerea paharnicului Costachi Sion în

*hondologie* nu mai vorbim, e dezastruoasa Dar său Gheorghe Sion, în *Amintiri*, se apropie în amile sale de Nicolae Şuţu: v „c'e

„Fiu lui Mihai. Vodă Sturză se întorseseră din «t „intate, unde fuseseră pentru *§tudii. Amândoi, avî" ranguri militare, căpătate fără să fi fost măcar vreodaî-într-o cazarmă, cel mai mare, Dumitru, fu pus în can 1 armatei, cu numele de hatman sau ministru de răzllv Armata Moldovei avea atunci vreo 600 de soldaţi de J fanterie, 200 de lăncieri, un tun şi o barcă canonier fără tunuri la Galaţi. Avea ce comanda hatmanul!" a

„Fiul al doilea, beizadea Grigore, frumos, voinic spiritual, cu aer de educaţie în adevăr princiară, nu găsi funcţiune care să convie temperamentului său înfo-l şi firii sale zburdalnice. Neputând pune în armonie ideile sale moderne cu ideile vechi şi ruginite ale tatălui său, negăsind un orizont destul de larg pentru dezvoltarea activităţii şi inteligenţei sale, neaflând în fine în societatea ieşană elemente care să corespundă idealurilor sale, manifestă dorinţa de a se retrage la ţară pentru ca să-şi mai completeze studiile într-o viaţă mai mult contemplativă. Vodă îi aprobă dorinţa şi-i dete în posesiune una din cele mai frumoase moşii de pe valea Jijiei, Perienn, pe care erau case mari domneşti, ocolite cu ziduri ca de cetate, grădini, curţi şi altele. Acolo, fiul de Domn, în apartamente splendid mobilate, ducea viaţa de anahoret excentric şi de filosof somptuos. Şedea zile întregi cu capul între cărţi, după ce dimineţele făcea câte o oră de gimnastică, iar când se simţea cuprins de urât, se scula ca un leu, ieşea afară, încăleca pe câte un cal sirep şi pleca în Fuga mare peste câmpun trecând dealuri şi văi, sărind peste gârle şi ponoare, ţi omorând, cu un bun pistol ce avea, aci o rândunică, aci o turturică sau o gâscă, o cârtiţă sau un porc, pe care le plătea de cinci ori mai mult decât făceau".

De altfel, până ajunse beizadea Grigore să se ducă, pustnic sălbatic şi somptuos, la Periemi de pe Jijia, e petrecuse mai întâi vreo şase luni la Iaşi, din iulie 183* la

ianuarie 1835, unde dusese o viaţă foarte zgomotoasa

„Tatăl său", spunea DucIos, „avea de gând să pa1" 3 sească domnia după câţiva ani, trecând-o acestui *w objet de să predilection*, pe care-l credea mai în stat? decât frate-său să ţie frânele guvernului. Nădăjduia ca urmând în scaunul Moldovei cu probabilitatea de a

450

simte descendenţilor săi, sprijinit de o mare avere, rji acesta se va putea uşor însura cu fata vreunui mic " cran german şi că, prin alianţele acestei alianţe, va putea 5 ll) uăra odată în familia sa pe cei mai mari mol111 1 (ai Europei. Pentru a înlesni deci beizadelei mijio-Ilii [je a-şi face partizani în boierimea care după trata le avea dreptul să şi aleagă Voievodul, Măria Sa îi în 4 *i să* facă din bucătăria şi din pivniţa sa, ce-o vrea.

se puse Pe citef. În fiecare vineri se adunau la a5 a sa boieri mulţi, de-o vârstă cu el, şi se făcea o adunare veselă, mult mai plăcută decât a tatălui său".

Se ducea, de altfel, cu prietenii săi şi prin oraş, ca de pildă la Serafim Babic, „un armean locantier, sau mai pe româneşte bucătar, care făcuse stare cu locanta lui, fiindcă jjjergeau de mâncau la el şi beizadelele lui Mihai Vodă".

*În* timpul acesta, între un chef la Curtea Domnească e! altul la Serafim Babic, beizadea Grigore mărturisi lui Vodă că-i rămăsese inimioara în Franţa. Femeia, oh! zicea el, nu numai că e frumoasă şi deşteaptă, dar e dintr-o familie care va face cinste neamului lor, dându-i chiar a înţelege că în dosul numelui de „Cisterne de Cotirtiras" se tupilau toţi burbonii şi capetinii Franţei Vodă, îngăduitor şi şiret, îi răspunse că nu are nimic împotrivă. Să mai aştepte doar puţin pentru a-şi da el însuşi seama dacă „iubirea lui este adevărată", iar apoi, dacă aşa va fi, va porni chiar el la Paris pentru a lua informaţii asupra viitoarei lui nurori.

Beizadea Grigore nu fu mulţumit de acest răspuns. Tatălui său nu-i spusese nimic, decât că ar dori, până se vor hotărî lucrurile, să plece undeva la ţară, unde-şi va petrece vremea citind, călărind, împuşcând găştile şi porcii ţăranilor şi purtând un viţel în spinare.

Vodă îi dete atunci moşia Perieni în arendă, după cum mai sus am văzut, de unde se puse beizadeaua pe lucru, foarte în ascuns, pentru a aduce fără ştirea nimănui pe iubita lui în ţară, a o lua de nevastă şi a pune aPO pe tată-său în faţa „faptului împlinit".

Înainte de a arăta felul cum a adus-o, prin cine şi Când, să dăm cuvântul lui Gheorghe Sion, care, trăind acele vremuri, s-a priceput să ni le povestească cu un jartriec a cărui taină o avea numai el – când nu făcea ltis<î fabule, şi încă una sută una!

I... în curând fui numit la secţia criminală a tribu

alului din Iaşi, unde aveam de superior, şef de secţie, e spătarul Dumitrachi Ga ne om plin de bunătate su

451

f! eteasc.i. Acesta, cum mă văzu, îmi arătă foarte mi i – dragoste, poftindu-mă deseori la masa lui. Cu – < acestei familiarităţi făcui cunoştinţă cu Costachi K care i era ginere. Ce fericire simţii întâlnind pe acele o văzând că posedă atâta spirit, a U ta gust literar, atâtea «ţ frumoase *şi* adânci cu privire la literatura în genere & cultura în special a limbii şi literaturii române. La Ia3 el era singurul om cu care „se putea vorbi despre asemp nea lucruri, căci era un adevărat enciclopedist, cunos" câtor nu numai într-ale literaturii, dar şi în istorie filosofie, ajutat de o memorie prodigioasă şi de cunos! ţinta mai multor limbi străine..."

„De la dânsul ştiu tot ce-am aflat de beizadea Grigore. Când era acesta la Perieni, într-una din nebunele sale cavalcade, s-a pomenit într-o zi într-un sat pe care nu-l mai văzuse, întrebă al cui e satul; i se spuse că este al lui Costachi Negruzzi. Merse la curte, se prezentă proprietarului şi astfel legă cu el cunoştinţa, care apoi ajunse o intimă prietenie".

„Negruzzi, care din cauza unei nuvele ce publicase într-o revistă pierduse postul (de judecător la Curtea de Apel din Iaşi) şi trăia ca şi exilat la tară, nu întârzie să-i întoarcă vizita. Este primit în salon. Acolo dă peste o damă frumoasă şi elegantă, care părea, cufundată în citirea unei cărţi ce ţinea în mână. Până a nu apuca însă a se apropia

de ea şi a-i vorbi, intră pe uşa din dreapta beizadea Grigore, care numaidecât îl prezintă acelei dame, decimându-i numele şi prenumele, iar lui îi zise: „Am onoarea să v-o prezint pe doamna contesă Dash, logodnica rrfea”. La auzul acestui nume, Negmzzi rămase uimii şi nu ştia ce să creadă: era oare roman-ţiera ale cărei opere le citise? Iată întrebarea ce mai întâi tăcu, pe româneşte, princiarului ei logodnic. Acesta îi răspunse afirmativ”.

„Contesa Dash rămase încântata de cunoştinţa aceasta, fiindcă pentru prima oară dădea peste un om cu care putea vorbi literatură în locul unde se vedea ca surghiunita. Negruzzi rămase nu mai puţin încântat de cunoştinţa acestei femei, care în societăţile cele mai înalte putea să strălucească cu spiritul şi distincţia sa. *că*! când voi să plece de la Perieni, se uimi auzind ruga c. e „făcu beizadea Grigore ca să nu spuie nimărui că a „l tâlnit la el pe contesă, fiindcă Vodă nu ştia nimic 51 că trebuie mai întâi să-l prepare, pentru ca să-i capete cofi simţământul”.

452

jtnu trecură multe zile şi, într-o duminica dimineaţă, ruzzi se pomeni invitat împreună cu doamna, la fi Perieni. Nu se putea refuza. Fură primiţi cu braţele deschise, dar ceea ce li se păru curios, era ca \azifra pe contesa în rochie de mireasă. B-eizadea Gn-oo re, care şi el era îmbrăcat de gală, descurcă lucrul punând lui Negruzzi că l-au poftit anume pentru ca să-l cunune; că înainte de a cerca să capete consimţământul U1 Vodă, s-a gândit că ar fi mai rău dacă ar întâmpina [, […] refuz şi că s-a hotărât deci a pune pe tatăl său în Faţă unui fapt împlinit. S-a cercat să refuze bietul Negruzzi, pe motiv că se temea de urgia lui Vodă, dar n-a putut scăpa. Şi fiindcă erau toate lucrurile (pregătite şi mai tot satul adunat la biserică, Negruzzi, dând braţul contesei şi beizadea Grigore doamnei Negruzzi, se coborâră şi merseră la biserică, care era în parcul din dosul casei. Acolo preotul, care sta gata înveşmântat, în voi? a facă cununia până nu i se va da *peciul* (cartea dicastenală care porunceşte celebraiea cununiei) Drept peciu, însă, i se arătă o gură de pistol,

încât aşa văzând preotul, îşi luă inima în dinţi şi cu jumătate de glas cântă Isaia ddnţuieşte, după care perechea princiară mai întâi asistă ia o horă mare de ţărani ce se făcuse în bătătura din faţa castelului, apoi se urcă sus spre a se pune la masă".

„Nu ţinu mult însă fericirea de la Perieni. A doua zi, popa se repezi la Mitropolie şi arăta pozna ce a făcut. Mitropolitul era cât pe ce să puie ca să-l radă şi să-l răspopească, fiindcă a cununa fără peciu era o greşeală care nu se putea ieria unui popă. Cu toate aceste a găsit cu calc ca mai întâi să aducă faptul la cunoştinţa lui Vodă.

Această veste a fost pentru Vodă ca o lovitură de iidsnet Nu se aştepta să vadă pe fiul său nesupus până «n aşa grad. Declarându-l deci pe fiu nesupus şi călcător de cele sfinte, pentru că a violentat pe preot sihndu-l să celebreze o cununie împotriva legii, ca părinte şi ca Domn decretă anularea căsătoriei şi supunerea sa a o pedeapsă disciplinară, care va rămânea să se determ ne după ce va fi adus la casa părintească".

„După această hotărâre, într-o bună dimineaţă, în? om de ziuă, palatul de la Perieni se pomeneşte asediat °e cei 200 de lăncieri ce compuneau cavaleria noastră Servitorii abia avuseseră timp să deştepte pe beizadeaua, acesta abia avusese timp să poruncească ca să încuie spre a se apăra de asediatori71. Beizadeaua după

453

ce se îmbrăcă, merse la poartă. Acolo p/efectul lui, care venise cu forţa armată, îi spuse că are să-l ridice şi să-l ducă sub paza la Măria Sa Vodă. „De spune", răspunse el prefectului, „că nu s-a născut! încă omul care să puie mina pe beizadea Grigore şi ce el nu se va preda cât timp va fi în viaţă". Totodată i g. făcu cunoscut că cel dintâi om ce ar cuteza să treacă peste ziduri sau să intre pe poartă cu sila, va fi mort".

„Castelul este asediat câteva zile. Nimeni n-avea \oie să intre din afară, dar nicio pornire ofensivă nu s-a făcut asupra lui. Porţile, închise şi încuiate, erau păzite de arnăuţi şi de oameni credincioşi. Celor dinăuntru însă îi se

dădea voie să iasă; şi, în adevăr, ajungând a se împuţina proviziile de mâncare, cei mai mulţi oameni de-ai casei, câte unul câte unul, se strecurară afară. Când se văzu în fine că servitorii cei mai trebuincioşi (Sion spune „indispensabili") precum bucătari, vizitii, feciori, dezertează, cetatea trebui să se predea. Forţa lucrurilor o sili la aceasta".

„Deci, într-o dimineaţă, s-a văzut deschizându-se poarta şi beizadea Grigore, cu carabina în banduliera, cu patru pistoale la cobur şi cu sabia goală în mână, călare pe cel mai sălbatic armăsar ce avea, ieşi în galop, apucând cafea pădurii. Câţiva lăncieri se făcură d se iau după dânsul, dar după ce-l pierdură din ochi, se întoarseră".

„Arnăuţii dinăuntru se predară. Prefectul intră în casă, iar contesa Dash, făcându-şi bagajele mai repede decât ar fi conceput subiectul unui roman, fu urcată cam fără voie într-o braşoveancă, apucând calea Bucovinei..."

Sion adaugă:

„Rog pe beizadea Grigore să mă ierte de orice omisiune sau erori ce voi fi comis în naraţiunea acestei nebunii a tinereţelor sale. Dar eu aşa am apucat-o de la răposatul meu prieten Negruzzi".

Beizadea Grigore, care era bătrân când şi-a publica Sion amintirile, o fi zâmbit şi o fi iertat. Căci, în adevăr, lucrurile nu stăteau *aidoma aşa* cum le povestea autorul Căsătoria şi asediul de la Perieni, da! însă mai sunt altele de adăugat şi de schimbat la începutul şintfi ales la sfârşitul acestei naraţiuni.

Pe la începutul lui 1845 ieşenii văzură pe beizad-Grigore plimbându-se toată ziua pe străzile capitalei e „un stfăm de vreo 35 de ani, înalt, voinic şi elegant. îrebat de unii şi de alţii cine este, beizadeaua răspunol.



un ofiţer din marina franceza pe care-l cunoscuse Paris.

Lumea, doritoare de a ştirnai multe, cercetă pe servitoriil acestui străin, de la care află că pe domnul marinar îi chema vicontele de Bonnemain (Charles

Antoine), că ei iea din Cernăuţi şi că se va întoarce în curând acolo ocntru a aduce la Iaşi o contesă franceză. *v* pe la mijlocul lui april acesta se înfăţişă în sfârşit ja consulatul Franţei pentru a-şi viza paşaportul, din care se văzu că îl chema în adevăr Bonnemain, proprie – (ari născut la Reggio din părinţi francezi, venind de la Paris şi mergând la Cernăuţi. Că era ofiţer de marină nu scria nicăieri.

Deşi zilnicele lui întâlniri cu beizadea Grigore puteau da de bănuit; totuşi nimeni nu-l mai luă în băgare de seamă. Aşa încât tânărul plecă liniştit la Cernăuţi, spre a aduce în Moldova pe contesa franceză, care nu era, fireşte, alta decât iubita lui Grigore Sturză.

Cu un an înainte, când erau încă cu toţii la Paris, când dragostea dintre beizadea Grigore şi contesa Dash era în toi şi-şi juraseră amândoi că se vor căsători împreună, contesa, care trăia despărţită de bărbatul ei, ceruse vicontelui de Saint-Mars „un înscris" prin care să arate că „de bună învoială" se desfăcuseră legăturile civile şi bisericeşti care-i uneau. Atât! Codul lui Napoleon era pentru ei literă moartă. O hotărâre reciprocă, un înscris, şi soţii Saint-Mars se credeau divorţaţi Aşa încât, atunci cânt beizadea Grigore fu silit să plece de la Paris, e! îşi lăsă „logodnica" în paza prietenului său de Bonne-mam, cu însărcinarea de a i-o" aduce, la cerere, în Moldova.

de al

La sfârşitul lui april, Charles Antoine de Bonnemain se întoarse din Cernăuţi cu Gabrielle Anna Cisternes, contesa Dash, dându-i-o plocon lui beizadea Grigore la Perieni, unde fusese întâlnirea. Pentru a nu da de bănuit, J intrară în Moldova nu pe la Mamorniţa sau pe la „urdujeni, ci pe la Ungheni. Bucuria lui beizadea Gri-pfe fu o clipă întunecată, când zări în tovărăşia iubitei sale pe un foarte frumos bărbat care se prezentă: ntele de Thanneberg, ofiţer al Legiunii de Onoare contesa Dash îl linişti, spunnidu-i că este un văr ei care o întovărăşise i-tr-această lungă şi plictinoare călătorie De altfel e va „ep ezenta ia cununie

aniiha ei”. Era şi hr.

urmă, întâmplările se desfăşurară cum le arată vizita lui Grigore Siurza ia Hermeziu, la Cos

455

con

e să r”.

tachi Negruzzi, nunta de la Perieni – unde Dash mai primi şi botezul în credinţa ortodoxă mările supărătoare ale „necugetatei fapte”.

Afilhai Vodă ceru îndată de la Mitropolit ca aceast-căsătoffesă fie anulată, iar popa care a binecuvântat.9 să fie dat afară din tagma preoţească. Mitropolitul de a°

făcu căsătoria, dar iertă pe popă fiindcă „oficiase ameninţare de moarte”.

Consulul DucIos fu rugat de Vodă să intervie şi el această afacere, trimiţând pe contesa Dash înapoi în fa. Acesta răspunse că nu stătea în puterea lui să nu atare lucru, dar că va încerca numai să convingă pe doamna contesă că trebuie să plece. La 13 mai îi trimise deci următoarea scrisoare:

„Doamnă.

Consulul Franţei a primit comunicarea unui aranjament, a oarui copie este aici alăturară, care s-a făcut pe 25 februarie anul trecut între domnul Eugene Jules de Poilow, viconte de Saint-Mars, locotenent-colonel al regimentului 8 de husari în garnizoană la Na n te’s, pe de-o parte, şi doamna Gabrielle Anna Cisternes, soţia sa, locuitoare la Paris, strada St. Honoré 45, pe de altă parte.

Acest act, care avea ca obiect desfacerea, prin simplul aco-rd al părţilor interesate, a legăturilor matrimoniale care-i uniseră civil şi religios, este Bpsit de toată eficacitatea şi se găseşte în opoziţie flagrantă cu legile noastre civile şi sfinte. Rămâne deci numai să se probeze că doamna Cisternes este soţia legitimă a domnului viconte de Saint-Mars.

Este obligatoriu pentru toţi francezii care sosesc în străinătate să se prezinte reprezentantului guvernului regelui pentru a-şi depune paşapoartele. Regret, doamnă,

că n-aţi îndeplinit această formalitate şi că nimic din partea demneavoastră nu m-a făcui” să presimt motivele care v-au adus în Moldova. Aş fi putut să vă lămuresc asupra funestelor lor consecinţe şi să vă fac să evitaţi neplăcerile pe care faptele recent petrecute la Perieni nu pot lipsi a avea ca rezultat...” (*Hurtnuzachi VI. Supt-V, p. 522*).

DucIos îi mai spuse, în aceeaşi scrisoare, că e feric” să afle că mitropolitul şi episcopii au anulat actele ce lx> tez şi de cununie, «căci altfel, doamnă, ai fi fost bigamă”. O sfătuieşte, prieteneşte, să plece din ţară, şi c11 mai repede.

456

Pe de altă parte, Vodă scria fiului său ca, deoarece căsătoria fusese anulată, să binevoiască a-şi trimite „ibovnica” peste graniţă, sau atunci să plece, amândoi împreună, că le dă şi paşapoarte, numai să scape „de un fiu nerecunoscător” ca el. Iar beizadea Grigore răspunse tatălui său că vor pleca amândoi cu plăcere, dacă contesa Dash va fi trecută în paşaport drept soţia lui, „Prinţesa Gabriela Sturză”.

Răspunsul lin Vodă!” u trimiterea armatei la Perierii, asediul castelului şi celelalte. Numai că Sion face în povestirea sa o arătare greşită şi care schimbă cu totul înfăţişarea întâmplărilor cum au fost. Anume că după ieşirea lui beizadea Grigore, ca un leu înfometat, din zidurile cetăţuii, contesa Dash ar fi fost ridicată de ofiţerii miliţiei şi trimisă peste graniţă la Cernăuţi. Nu Ea rămase liniştită acolo, cu vărul, contele de Thanneberg, în aşteptarea celor ce vor urma.

Grigore Sturză merse la Iaşi să se înţeleagă cu tatăl său. Pe Bonnemain îl trimise înapoi la Paris, iar pe Thanneberg îl ţinu în ţară pentru a face legătura între e! şi nevastă-sa. Vărul acesta – ca verişorii, de! – era când la Iaşi, când la Perieni, şi mai mult la Peri era decât la Iaşi. În capitală când venea, trăgea în gazdă la coana să fiica Palladi, de unde se vede că mama lui beizadea Grigore era de partea lui nu-său – cum nici nu se putea altfel, de-o fi

fost numai pentru a-i face necaz fostului ei soţ. Dumnealui aga poliţiei veni la ea pentru a o ruga să nu mai primească în casă pe străinul acela Coana Săltica se supără şi-l dete, boiereşte, pe uşă afara Dumnealui a-ga se duse atunci la domnul de Thanneberg spunându-i că Vodă îi interzice de a mai veni la Iaşi n-are decât să rămâie la Perieni! Domnul Thanneberg se supără şi el, merse la consulat să se plângă împotriva lui Vodă Consulul DucIos îi răspunse că „Domnul ministru al afacerilor străine din Paris, acordându-i autorizaţia de a intra în această ţară, nu a înţeles să silească guvernul local de a-l tolera, dacă a fost subiect de tul buiare şi de supărare, dacă domnul de Thanneberg a luat parte activă la un eveniment care a aruncat şeful acestui guvern şi întreaga sa familie într-o amară tristeţe, nu-l putea considera pe prinţ atât de sever când acesta s-a limitat a-i interzice de a mai veni în capitală Raţiunile prinţului sunt uşor de ghicit; el vrea să-şi împiedice fiul să se întărească în revolta sa, creându-şi în acest oraş prozeliţi”.

457

11 wsut” ** „wwro-BEBB

IPF

*n*

Pe de altă parte, Mihai Vodă şi beizadea Grigore cau iau să găsească un *modus viuendi*, dar nu ajungeau să se înţeleagă, în august încă, Sturză scria lui Datkov ca fiul – său are „un caracter violent şi inflexibil”. TotuM el era hotărât să nu mai întrebuinţeze mijloace violente împotriva fiului său „lăsând timpului grija de a stinge o afecţiune, care nu poate fi de lungă durată, între un tânăr de douăzeci şi patru de ani şi o femeie care are aproape dubiul acestora” (DucIos *lui Guizot*).

Pe urmă, deodată, îi veni lui Vodă un gând minunat: să-i spuie lui fiu-său: „Fă tu, dragă, ce vrei, dar eşti un caraghios. Nu vezi că-şi râd aceia de tine – contesa şi cu varul ei – la Perieni acolo… De! aşa ţi se cuvine. Fă tu cum ştii!”

Şi, fitilul o dată băgat, Vodă îşi luă pe iubita lui

Smaranda şi se duse cu ea la Târgul Ocnei, să facă băi la Trotuş. De acolo merseră amândoi la Focşani, la nunta lui Gheorghe Vodă Bibescu cu Mariţica Văcărescu, ai căror nun şi nună fură chiar ei. Se întoarseră la Iaşi abia la începutul lui octombrie.

Găsiră aici situaţia cu totul schimbată. Beizadea Grigore, după câteva scene de furioasă gelozie, se gândise că e mai cuminte să-şi vadă de treabă. Facă vărul şi venşoara împreună ce-or vrea. El se puse pe chef, în veselul Iaşi de odinioară, cu prieteni, cu femei şi cu lăutari

„Afacerea de la Perieni s-a terminat, cum era uşor de prevăzut că se va sfârşi", scria la 12 noiembrie 1845 DucIos lui Guizot. „Prinţul Grigore s-a despărţit de contesa Dash. După trei luni, alte relaţii îl ţineau departe de acest oraş unde el nu mai apare decât foarte rar. Momentul despărţirii a venit şi, printr-o înţelegere, au declarat întreruperea între ei a tuturor relaţiilor " 2.

Beizadea Grigore era însă un cavaler. El ceru tatălui său 3.000 de galbeni pentru a plăti datoriile contesei Dash, precum şi trei paşapoarte: pentru el, pentru contesă şi pentru varul ei. Ceea ce era nu numai cavalerism, dar chiar diletantism.

Pe la 15 noiembrie plecară tustrei prin Viena în Italia, unde beizadea Grigore închirie la Como o frumoasă vilă pe marginea lacului, pe care o dete, mobilată, în primirea yicontesei Gabriela de Saint-Mars şi a domnului conte de Thanneberg. Apoi, ca la operetă, luându-şi de la amândoi un duios rămas bun, se duse la Berlin să-şi îmbrăţişeze prietenii din copilărie şi să le



povestească la un chef „aventura" lui: „*Mensch, wees ie*e *de t war een Strich, wat*?"

Tot de acolo el trimise tatălui său o scrisoare pentru a-i mulţumi „de a-l fi scos, într-o manieră pe cât (le blânda, pe atât de prudentă, din încurcătura în care el s-a angajat".

La 5 februarie 1846 era din nou la Iaşi, fiu recunoscător şi foarte supus... deocamdată!

Iar dincolo la Como vestita romancieră franceză îşi scria amintirile, pe care avu fantezia să le intituleze: *Amintirile altora*.

Ne apropiem de sfârşitul domniei lui Mihai Vodă Sturză. Să aruncăm deci o scurtă privire în urmă asupra celor înfăptuite de acest al doilea Domn pământean de după Eterie. Bun financiar şi bun administrator, da. Bugetele echilibrate, ceea ce era foarte mult, deşi ar fi fost bine să nu-şi însuşească excedentele. Şoselele şi podurile aduse în bună stare, deşi ar fi fost bine să nu facă numai pe acelea ce treceau pe moşiile sale. Academia Mihăileană, şcoli, spitale, pe care le-a făcut mai mult ritmul vremii decât el. Arendarea moşiilor bisericeşti prin mezat, dar scoaterea veniturilor de sub administraţia mitropoliei... Mihai Sturză a făcut de fapt un singur lucru frumos. A dezrobit pe ţiganii domneşti şi mănăstireşti, netezind calea lui Grigore Ghica, lui Cuza Vodă şi lui Mihail Kogâiniceanu pentru mai largi şi mai desăvârşite dezrobiri, ştergând astfel din analele istoriei românilor ruşinea sclaviei. Dar orice bine ar fi încercat să facă şi chiar ar fi făcut domnul acesta, *răul* pe care l-a făcut nu se aseamănă în monstruozitate cu niciun rău făcut de cineva vreodată acestui neam românesc. *El e cel* care a adus cu duiumul pe jidani din Galiţia în Moldova, de s-au întins apoi ca râia peste tot cuprinsul ţării.

Trecem, pentru a nu pângări filele acestea de duioase reminiscenţe.

Vom trece de asemeni asupra tuturor celorlalte împrej urări a le *domniei*, fiindcă nu ele formează obiectul acestei cărţi. Despre Voievozi şi despre faptele lor au



scris alţii; aici e vorba de nevestele, de fetele, de nitr n le acestor Voievozi, de viaţa lor de toate zilele şi e \ mult de legăturile ce au f O.51 între faptele lor şi istolv neamului... şubrede legături din veacul al XVII-lea încoace, căci în aceşti 300 de ani din urma nu se pot desprindeje din filele *Letopiseţilor* decât doar numai trei icoane (je femei, care pot fi numite istorice: Elizabeta Movilă, C0,

cuta Vogoridi şi regina Maria!

Aşa încât nu vom vorbi decât în treacăt chiar despre „mareie scandal” cu demisia mitropolitului Veniamin fiindcă Smaranda Doamna n-a avut, fireşte, niciun amestec în această tristă afacere.

Vom arăta faptele după Manolachi Drăghici, fiindcă el, fiind un mare şi entuziast partizan al lui Mihai Sturză, nu poate fi bănuit deci de părtinire.

„Către al şaselea an apoi al domniei lui Mihai Sturză au urmat abdicarea mitropolitului Veniamin din scaunul păstoresc al chiriarhiei Moldovei, care împrejurări au tras asupra lui Vodă şi nemulţumirea poporului până la clasa cea mai de jos, pentru că îl iubea pe mitropolit toată ţara… Motivul pe care *moderaţii* îl presupun că ar fi căşunat catastrofa aceasta a ieşirii lui din scaun se dă asupra desfiinţării dritului bisericesc deasupra moşiilor mitropoliei, care urma a trece în administraţia vorniciei bisericeşti, rămânând mitropolitul şi episcopii mărginiţi numai la acele două şeptimi de astăzi. Lucru ce ar fi supărat la suflet pe Veniamin să vadă operându-se sub ochii săi curatoria Moldovei, fiind el în scaunul acela cu deplină stăpânire 40 de ani în şir, îngrijind de averea bisericească fără ca să-l tragă cineva de mânecă… şi nu pentru ambiţia sa, nici pentru folosul său, fiind cu totul neinteresat, decât pentru sărăcimea care trăgea din venitul acelei case printr-însul, ce nu-i ajungea de multe ori a-i îndestula, dezbrăcându-se şi de hainele ce purta pe trup ca să le deie când nu mai aveau bani în casă, în atâta grad de milostivire se afla el pentru săraci. Acest arhiereu a „fost modelul smereniei şi al blândeţilor între episcopii Moldovei”.

De ce trebuia să iasă averea bisericească din astfel de mâini şi într-ale cui trebuiau să ajungă, să zicem că nu ştim. Dar Veniamin Costachi ştia, şi din această pricină i-a plăcut mai bine să se facă călugăr la mănăstirea Slatinei, decât să rămâie mitropolitul Moldovei.

„Luarea de ziuă bună a mitropolitului Veniamin de la norod a fost o scenă din cele mai jalnice, care se poate

Închipţii. Toată mitropolia era iarmaroc plângător. Bătrî-mi cu uşile deschise primea pe fiştecare în mijlocul salonului, îl îmbrăţişa şi plângea, cerându-şi iertare de orice ar fi greşit el norodului cât au şezut el pe scaun şi zicând: «Oameni buni, iertaţi-mă! iertaţi-mă, fiii mei! Iertaţi, creştinilor, presmeritul monah Veniamin, care nu duce *astăzi cu* sine din această slavă ce au avut, decât păcatele ce le-au făcut în lume!»

Şi culmea e că:

«Vodă şi Doamna, mai târziu, au mers şi ei de l-au salutat, despărţindu-se după o lungă convorbire, foarte întristaţi amândoi».

«În faptul zilei, când lumea se liniştise puţin, Veniamin în trăsură deschisă, escortat de un pluton de lăncieri, trecea bariera Păcurarului şi se îndruma spre Slatina, unde i-au fost sfârşitul vieţii».

În timpul acesta, Smaranda Doamna trimitea bancherului Rothschild la Viena galbenii hărăzilor scoşi din chimirul de piele roşie şi se mai îndeletnicea încă şi cu cumpărături de moşii prin ţară: Cerneştii, Pătârla-gele şi Hangul.

Aceasta din urmă aşezată pe frumoasa vale a Bistriţei, la poalele Ceahlăului, cu miile ei de fălcii de păduri şi vestitul sau «Palat al cnezilor» de pe pârâul Schitului ce duce la Durau, ar putea face subiectul unui frumos roman.

Trecută în veacuri prin multe mâini, într-ale lui Movila, ale lui Balica, ale lui Gheorghe Hatmanul Coci, fratele lui Vasile Lupu, moşia aceasta ajunsese proprietatea Cantacuzinilor. Toate mănăstirile de pe ea se judecaseră cu aceşti boieri vreo două sute şi ceva de ani. La sfârşitul veacului al XVIII-lea, Hangu era însă întreg, deşi încă contestat, al lui Maici Cantacuzino, cel însurat cu Ralu Calhmachi şi plecat în 1791 în Rusia, de unde nu sg mai întoarse

Fiul acestuia, Gheorghe Maftievici Cantacuzino, cneaz, cavaler şi polcovnic (însurat cu principesa rusa

Elena Gorteeakov), fusese în Moldova în timpul Eteriei şi plecase apoi din nou cu Pendedeca peste Prut. Mai târz u, deşi rusofil şi rusificat, se întoarse fireşte din nou ’n Ţara Făgăduinţei, frumoasa şi mănoasa Moldovă, unde răi până în 1845, când îşi împărţi averea între fiii săi.

461

Întiucât, spunea el, «sănătatea nu mă iartă a şedea mai mult în Moldova», cerând în schimb de la copii o renta anuală «din care să pot sta la băi». Dar moartea întjm pânându-l înainte de a-şi împlini dorinţa, copiii săi, mai ales cnezii Gheofghe şi Leon, ce se ţineau cei mai măreţi, se apucară să cam facă brambura din averea ce moşteniseră. Le trebuia lor un palat, medieval în tot cazul, cu ziduri groase împrejur, cu turnuii în cele pa. tru colţuri, cu metereze, cu mozaicuri, cu un paraclis, cu-n corp de gardă, că erau şi boieri moldoveni şi cneji moscoviţi şi prinţi bizantini. Se străduiră deci să clădească din nou vechea aşezare a Cantacuzinilor din curtea fostei mănăstin a Pionului, pe valea Schitului dinspre Du-rău, făcând în radevăr din ea o locuinţă voievodală. Dar clădirea o dată gata, gata fu şi averea moştenită de la babacă. Creditorii scoaseră moşiile în vânzare, iar nevasta cneazului Gheorghe, Elena Başotă, ceru divorţul şi înapoierea zestrei sale. La licitaţie, Alecu Callimachi cumpără Bălţăteştii lui Leon, iar Smaranda Doamna, cu fiul ei Mihai, cumpăraseră Hangul lui Gheorghe, cu păduri, cu poieni, cu cariere şi cu palatul cnejilor cu tot. Plătiră pe ele galbeni austnaci 142.000, sau franci aur I 704 400.

Dar sfârşitul poveştii e tragic.

Cnejii Cantacuzim, rămaşi fără niciun ban, neavând unde merge, se întăresc în cetăţuia lor de la Schitu, în 1848 ei intră în «complotul Revoluţiei», fabricând în beciurile palatului arme «cu oameni anume aduşi». Sunt arestaţi, eliberaţi şi se întorc din nou la Hangu, întănndu se în cetate. Rămân acolo până la 1852, când Grigore Vodă Ghica, căruia cnejii îi datorau 10.000 galbeni, hotărăşte a-i scoate de acolo cu sila pentru a da palatul în primirea Smarandei Doamnei, care, deşi era acum de patru ani la

Paris, dar, pentru alte vremuri poate, voia să aibă în stăpânire palatul ei atât de scump plătit.

Într-o dimineaţă de toamnă aurie, căpitanul de arnăuli Inge, cu o numeroasă ceată de lefegii, înainta tiptil pe după dealuri, pe valea Bistriţei şi apoi a Schitului, cu gând să pună mâna pe cnejii Cantacuzmo. Ajunşi pe dea ful *Petru Vodă*, aceştia prinseră de veste. Strângându-şi oamenii şi înarmându-i, se închiseră în cetate şi asediul începu. O zi, două, trei, ca beizadea Grigore la Perieni cu 7 ani în urmă. Şi ca şi atunci «*Ies uivres vinrent a tnanquer*!»

Cneazul Leon, pentru a nu se preda, s-a împuşcat în 462

Cneazul Gheorghe a fost prins, pus în obezi – un răzvrătit. – şi trimis sub escortă *ia* Iaşi. Pe urmă, cică Grigore Vodă l-ar fi surghiunit, trimiţându-l «într-o căruţă descociolată» peste graniţă.

Şi aşa, cu încetul, iată-ne ajunşi la anul Revoluţiei, la paşopt.

Deşi de 14 ani în tară, Doamna Moldovei nici acum nu se arăta cu vreun amestec în întâmplările acelor vremi, în schimb, ne întâlnim din nou cu beizadea Gri-gore, încântat să-şi poată pune energia în mişcare, precum şi cu straşnicul *Inge, asediatorul de mai târziu al cnejilor Contactizino*.

În Moldova, faptele întâmplate în primăvara anului 1848 nu pot fi arătate ca o revoluţie. Revoluţia a fost în Muntenia, dar dincolo de Mjicov a fost numai o pregătire şi încercare de revoluţie, repede şi crâncen înăbuşită.

Lucrurile s-au petrecut astfel:

Din iarnă, de când izbucnise Ja 23 februarie revoluţia la Paris, spiritele bonjuriştilor noştri începură să se înfierbânte. Rusia, întotdeauna cu ochii în patru, *trimise* la Iaşi pe generalul Duharnel ca să vadă la faţa locului cum stau moldovenii cu nesuferitul lor de «*tranţuşchi duh*» Boierii, care cârcotiseră până atunci, văzând trecând pe străzile laşului pe generalul rus cu escorta lui de cazaci, tăcură, iar Duhamel, care stătea în gazdă la Costachi

Sturză, în zilnică legătura cu toată boierimea care-i dădea mese şi ceaiuri, se gândi că în Moldova sunt toate liniştite şi plecă deci după câteva zile la Bucureşti ca să vadă cum stau lucrurile acolo

Cum se duse cum începură rar bonjuriştii să se mişte \u doar ca voiau să scoale norodul, dar cereau şi ei «dreptate» adică să înceteze o dată abuzurile ocârmuini

Deocamdată atât Ei hotărâră să se întrunească în nu măr cât mai mare în ziua de 27 martie la hotelul *Peters burg* din faţa lui Petru Bacalu să ţie acolo, dacă vrea, şi ocârmuirea ca să i se spuie pe şleau ce vrea ţara de la dânsa Vodă trimise la întrunire pe Pruncu, aga poliţiei, şi pe ministrul de interne Ştefan Catargi, logofătul Sub Preşedinţia lui Grigore Cuza, fund de faţa Vasile Alee Şandri, Vasile Ghica, Alecu Cuza, Rolla, fraţii Rosetti îraţii Moruzi, începură oratorii să vorbească întâi de

463

mol, apoi răstit, pe urmă ameninţător. «Boierii şi târgnii», ziceau ei, «agricultura şi negoţul zac înăbuşiţi & *il*călcâiul ăcârmuiril. merge ţara spre pieire».

Aga şi logofătul merseră la palat să facă raportul LOR lui Vodă, iar bonjuriştii aleseră o comisie de 16 boieri şi negustori, însărcinaţi să formuleze o jalbă către cârrnuire, în 36 de puncte şi în ă4 de ore. Paşnica întrunire se prefăcu într-un club revoluţibiftar!

Jalba fu redactată de Kogălniceanu. Se cerea: «Autohomia ţarii7 egalitatea civilă şi politică a tuturor cetăţenilor, o adunare compusă din reprezentanţii tuturor stărilor, libertatea tiparului, publicarea dezbaterilor parlamentare, garantarea libertăţii individuale, inviolabilitatea domiciliului, desfiinţarea pedepsei cu moartea, inamovibilitatea judecătorilor, neamestecul Domnului în ramura judecătorească, înfrânarea corupţiei etc. etc.». Curat *franţuşchi duh*! Vodă se supără.

De altfel, el nu avea încă cunoştinţă de această «jalbă» decât din auzite. Ea fusese citită în casa lui Costachi Sturză în ziua de 28 martie, când se hotărâse ca petiţia să fie dusă la palat şi înfăţişată lui Mihai Sturză de

o delegaţie, care, dacă nu va fi primită de Vodă, va pătrunde la Curte cu de-a sila.

Bătrânul logofăt Sturză – era bărbatul coanei Marghiolitei, fosta nevastă a lui beizadea Neculai Sturză, despre care am vorbit în capitolul I – bătrânul logofăt speriat de întorsătura lucrurilor, rugă pe bonjurişti, cu lacrimi în ochi, să-i deşarte casă, căci nu voieşte să ajungă ea «teatrul unei" dragonade». Tinerii boieri hotărâră atunci să meargă cu toţii la Alexandru Mavrocordat, «aproape de bariera Copoului, într-o casă mică, cu un singur etaj şi cu faţa la uliţă». Acolo vor iscăli petiţia şi o vor duce pe urmă la palat.

Zis că făcut. După câteva ceasuri, Costachi Rolla, Vasile Ghica şi fraţii Moruzi erau la Vodă cu petiţia iscălită de peste 50 de boieri. Sturză & mă, o citi cu luare-aminte, o mai citi încă o dată şi o înapoie, zicând că multe din cereri se pot primi şi multele altele nu se pot primi. Dar unul din ei, Vasile Ghica, zice-se, îi răspunse cu hotărâre: «Naţiunea vrea sau totul sau nimic şi dacă Măria Sa se împotriveşte, poporul îşi va cuceri drepturile sale cu forţa!».

Vodă, galben de mânie, întoarse spatele şi pleca'.

Plecă şi delegaţia, acasă la Mavrocordat, unde-o aşteptau boierii.

464

seara la ora şapte.

patrioţi» adunaţi acolo începură să tălmăcească cu – arare cele întâmplate. Ce era de îacuf? Unul spuina, altul spunea alta, iar Vasile Ghica, tot el, s° De un scaun: «Fraţilor», zise, «nu vrea tiranul să ţ e de glasul poporului. Dar *vox*, *populi*, *vox Del*. Să în cu toţii mâna…». «Mil ştia, miliţia!».

q zăpăceală generală! Conu Vasihcă se dete jos de ca un, iar Mavrocordat spuse:

— «Toţi împrejurul meselor. Să ne găsească jucând îl şi fumând». Gheorghe Sion era şi el acolo. Să-i dăm deci lui cutifitul: «Alergând la fereastră, văd soldaţii aşezând tunui şi îndreptându-l asupra casei, în mâna unui soldat

văd chiar nulul aprins, gata să-i dea foc».

«O teroare ne cuprinde pe toţi, căci oricât de mic era tunul, totuşi tun era!

— Două şiruri de soldaţi cuprind şi înconjoară casa. Vreo 50 din ei se despart şi se suie pe scară. Uşile salonului se deschid cu vuiet şi o mulţime de baionete întinse intră înăuntru (şic}. Şirul de soldaţi se desface şi se arată în mijloc un arnăut ca un uriaş, ţinând o pală între dinţi (nu *în* dinţi, ci *între* dinţi, îl *n*), iar în mâini, cu degetul pe cocoş, o carabină trombon larg cât un crater. După arnăut se vede bej-dea Grigore, cu sabia scoasă:

— «Domnilor», zise el, «în numele legii va *provoc* ca să depuneţi armele».

— «Cine să le depuie? Noi, câţi suntem aici, nicio săbiuţa n-avem».

— «Ce fel? Dumneavoastră sunteţi în revoluţiune, lu'ţi s-a doborâţi pe Măria Sa Vodă din tron şi credeţi că 1111 va fi cine să-l apere?».

— «Noi ani voit să facem o revoluţie paşnică. Dacă ijăna Sa nu ne acordă dorinţele, îl va judeca lumea şi Dumnezeu, iar noi, precumi vedeţi, suntem cu ţigăriie nana».

— «Aşadar, domnilor, este o neînţelegere. Poftiţi dar întovărăşiţi de vale la palat. Acolo veţi vedea şi Să şi vom bea împreună câteva bulelei de ş-am

«Foarte mulţumim de şampanie. Dacă-i pe asta, aici şi să ne laşi în pace». «Nu se poate. Mi-a poruncit Măria Sa sa vă duc

M> 90 465

pe toţi de vale la cazarmă, unde vă aşteaptă».

— «în faţa putem, n-avem ce face. Dar de maltrataţi...». VOR*

— «Vă garantez că nu veţi şuieri nimic».

«Ne scularăm cu toţii, şi după ce ieşirăm ne văz. Înconjuraţi de soldaţi, şi urmaţi de beizadea Grigorp faţa căruia mergea arnăutul cel cu trombonul. Ar era vestitul Robert Inge, de origine din Afghanistan» &

ar aba aflam la poartă că auzim comandând: foc! Toţi

sol h ce ne înconjurau întinseră baionetele şi încă o dată a zirăm: loc! Dar o altă voce, mai puternică, strigă – „” sus! Atunci soldaţii, ridicând puştile în sus, le slobo zir în aer».

Coborând scările, ajunserăm, în Curte, dar abia în aer».

«Mulţi au crezut şi cred, încă, că primul ordin de da foc a fost dat de beizadea *Grigore*. *Dar* adevărul numai el însuşi îl poate şti…».

«Se întâmpla că un soldat, ce era tocmai în aripa din urmă, căzu lovit de-un glonte al unui alt soldat. Ram tul, expirând, tipa cu turbare. Soldaţii, ce erau în frunte crezură că cei din urmă se încăierau cu poporul. Atunci se auzi un alt comandament (o altă comandă, *n n*.): «Daţi de tot, nu-i lăsaţi cu zile!».

«Ne pomenirăm deodată atacaţi şi loviţi cu paturile puştilor, trântiţi la pământ şi stâlciţi în bătăi de soldaţii turbaţi de rachiu şi de mânie».

«Cea dintâi lovitură ce căpătai fu un pat de puşca drept între umere. Căzui în brânci, răsturnând pe un soi dat ce era dinaintea mea. Peste mine căzu soldatul ce mă lovise Văzând amestecătura aceea, îmi adunai pu tenie, pusei mina pe-o puşcă şi începui a răsturna şi eu pe câţiva dintr-înşii împiedicându-mă, iarăşi căzui, şi peste mine căzură iarăşi alţii, răsturnaţi de camarazii mei Deodată simţii că un braţ tare mă apuca de o mână şi un altul de altă mână, târându-mă până afară din rin durile soldaţilor Era Costan al meu (servitorul lui Sion *n n*), care, împreună cu nepotul său, îmi căuta scăparea

Păţaniile lui Sion mai departe sunt pasionante, dar nu acum aici e Jocul să le *povestim*

Ceilalţi boieri, tot în pumni şi în paturi de pu* fură duşi la cazarmă, unde-i aştepta Vodă, Care se re 11 glase acolo cu Doamna, cu domniţa şi cu micul Mifa’ beizadeaua cea de trei ani

Pe urmă urmară surghiunurile, cu căruţa de p°? 13 la mănăstinle Moldovei, şi în Austria şi în Turciar urmaia apoi Divanurile Ad-hoc şi Unirea, şi Con-3 şi Neatârnarea, şi tot pe voia boierilor fu!

Mim dincolo, în Muntenia, lucrurile se îngroşaseră acolo fu revoluţie, nu glumă – Rusia şi Turcia. Onorate, hotărâră să trimită în Principate o armată Jnresiune. Ea veni, cu Fuad-Effendi în frunte – Bi 1 Lr... „i. i...1...r. j... –... – i el.

Vodă abdicase şi plecase din ţară – pricinuind stita bătălie de la Dealul Spirei (10 septembrie). Mun-i a fu din nou ocupată, locotenenta revoluţionara îni, uită cu o căimăcămie domnească, iar partidul consti-Lonal arestat, maltratat, surghiunit şi risipit.

La l mai 1849 Rusia încheia cu Poarta convenţia de la Balta Liman prin care se hotăra ca Domnii Principa-[eOr Dunărene să fie iarăşi, ca mai înainte, *numiţi pe 7 O*, Obşteştile Adunări să fie desfiinţate şi înlocuite cu jbişnuitele Divanuri de boieri ca în epoca fanariota, o permanentă armată ruso-turcă să rămâie în ţară, şi doi comisari, un rus şi un turc, să stea în Principate pentru a supraveghea bunul mers al trebilor dinăuntru.

Minai Sturză, care se crezuse Domn autocrat şi pe aţă, fu mâhnit şi jignit şi se gândi să abdice. Dar bucuria boierilor, la gândul că va pleca, îl încăpăţână.

Beizadea Nicolae Sulu, fostul său ministru, care lucra acum din răsputeri pentru a-l răsturna, scria în *Amintirile* sale următoarete:

«Un boier bătrân, prieten de al nostru, care mergea uneori la palat, ne spuse că Vodă, prevăzând că nu se va putea menţine în scaun, nu înceta de a spune că era >ătul şi obosit şi că vrea să plece din tară Dar în timpul din urmă, îmbărbătat de Duhamel care-l sprijinea, spusese

«Aveam de gând să mă retrag, dar nu vreau să fac Plăcerea duşmanilor mei Voi mai rămâne patru am încheiaţi»

«Astfel vorbea Vodă, pe când noi ştiam că depunerea 13 fusese hotărâta ia Constantinopol»

«Ba mai mult, Mihai Sturză se gândea sa mai dea obtura, surghiunind o groază de boieri care – (supărau! Care rămăseseră duşmănoşi faţă de el. Trimise deci la Hicureşti pe un om de al-lui la Duhamel pentru a-l cere

voirea sa. Dar, ajuns la Focşani, omul acesta află de prinţul Bibescu, ce se afla acolo, că Sturză fusese deşti

467

«Între timp, generalul Duhamel trimisese şi el supărătoare ştire lui Vodă, sfătuindu-i să părăsească-13 înainte ca s-o mai afle şi alţii. Sturză îi urmă sfat?" >1; plecă fa Focşani. Dar cum cu o zi înainte de plecarea sosise la Iaşi un anume Sunge-Bey, trimis de pus* Effendi pentru a rămâne la porunca lui Vodă şi a *t*faţă la plecarea lui, ieşenii pricepură ce sta în acestor taine, încât plecarea lui Mihai Sturză nu s-a făcut fără huiduieli».

Un apologist, ruda lui Mihalachi Vodă, Alexandr A.C. Sturză, despre care am mai vorbit, începe astfti capitolul XIV al cărţii sale:

«Mihai Vodă Sturză, după *abdicarea* sa în 1849, s, duse la Paris. Locuia, în rue de Varennes, un frunio? palat în care-şi petrecea timpul între lecturi serioase dt istorie şi de filosofie şi primiri mondene care erau ves ţâţe. În adevăr, *Mihai Sturză era foarte stimat* şi *onorai de împăratul Napoleon III*, *care mergea chiar deseori să-l vadă*. Pe lângă asta, toate personalităţile diplomatice, politice sau intelectuale, franceze sau străine din Paris se *simţeau onorate* de a fi primite de prinţul Sturză şi de a vorbi cu el, ca de pildă Metternich, Cambaceres Thiers, ctc... El dădea în fiecare lună un prânz la clubu! zis *Des Pommes de terre*, care, mulţumită bucătarului său, vestitul Vatel, era căutat de îoţi rafinaţii Parisului Vilegiaturile, pe care le făcea în frumoasele sale vile din Sorrento şi din Baden-Baden, îl făcură să intre în strânse legături cu numeroase personalităţi din Anglia şi din Germania, îndeosebi cu împăratul Wiihetru I, cu regina Victoria şi cu fiica ei prinţesa Beatrice, cu lordul Sălii-bury etc»

Cuvintele acestea arată valoarea întregii cărţi al" 1 Alexandru Sturză Napoleon III mergând *deseori* în rue de Varennes să-l vadă pe fostul gospodar al Moldova Metternich *simţindu-se onorat* de a fi primit de el fenomenal! iar împăratul Wilhelm şi regina Vii de aflându se în strânse legături cu Mihalachi Sturză!

Alt autor o întoarce pe cealaltă foaie E francez Elias Regnault, care scria în *Istoria Principatelor Du 1 rene* (1885) că asasinatele nocturne pe care le înfăpţi”; l în 1848 rămânând atunci nepedepsite «suferă astăzi Pedeapsa morală Mai mulţi tineri moldoveni, jurând să46»

*w*

[îne pe ci, fac să-l urmărească pretutindeni spaima. & *5* ia Paris, după intrarea ruşilor în Iaşi în 1849, el le de la prefectul de poliţie autorizaţia de a fi es-*it* de un vânător înarmat, atât de mult se temea de dreapta răzbunare… Puţin preocupat că locuieşte o ţară în război cu Rusia (războiul Crimcei), Mihai za se grăbi să părăsească Parisul chiar de la începuistilităţilor şi merse să-şi ascundă spaima la Baden

„Ieri».

*Error! Hyperlink reference not valid.* acum! Asasinate nocturne, teroare, ku-klux-klan!

Istoria trebuie scrisă mai nepărtinitor. Nimeni nu jurice să răzbune «mamele morţilor» şi Mihai Sturză n-a (1[t la Paris terorizat, nici n-a umblat cu un arnăut lupa el. Dar nici n-a fost Napoleon să-l vadă *deseori*, în rlie de Varennes – mult dacă a fost el poftit la Tuille-i [e – nici nu se simţeau Metternich şi Thâers onoraţi de a calcă pragul casei sale – mult dacă l-au onorat cu prezenţa lor în saloanele lui – şi nici n-au fost între regina Angliei sau împăratul Germaniei şi el alte legă-lun decât cele mai curtenitoare, vreo audienţă sau două pe care le-o fi căpătat prin mareşalii palatelor.

Să fim serioşi.

Când a sosit familia Sturză 3 a Paris, prin iunie 1849, prima ei grijă fu să-şi pună finanţele în rânduială. Mihai „oda plecase din ţară cu Smaranda Doamna, cu domniţa Mana, cu beizadea Mihai şi cu ce! mai mare din băieţii din prima căsătorie, beizadea Dumitru. Celălalt fiu, beizadea Grigore, nu vru să urmeze pe tată i său în surgliilin, ceea ce supără mult pe Mihai Vodă care se temea nu-i facă el prin ţară vreun nou bucluc… pe care de altfel i-l şi făcu.

Motivul principal care-i îndemnase pe Grigore Sturză

– nu-şi urmeze familia în străinătate, era că n-avea ochi să i vadă mas ti ha, pe Smaranda Doamna, care-i întorce-i îndoit simţămintele aceste de vitregă iubire. Grija ei <x a deosebită era ca să facă şi să dreagă lucrurile ăst-Iel încât la moartea bărbatului ei, care avea 20 de ani flai mult decât ea, partea cea mai mare a averii lui să-i rămână ei şi copiilor ei, nu fiilor Ehsei Palladi. O ve-°efn astfel pe Smaranda Sturză, care în 1834 n-avea n ci un ban decât darul antenupţial pe care-l căpătase atunci numai pe hârtie, o vedem după 15 ani, în 1849, trei moşii în valoare de două milioane, plus juvaierile şi plus galbenii puşi deoparte la banca Rothschild

469

ban partel într-unt

Cum sosi la Paris începură socotelile cu ban ce-i al lui Vodă, ce-i al ei, şi mai cu seamă ce treh îl facă pentru ca aceea ce este al lui Vodă să fie ai U! e pe atunci Mihai Sturză dete nevestei sale – „după cum ştim o iubea acum ca ochii din cap. Ţ-Catl cursul său pentru a drege lucrurile astfel încât, a tea sa, să capete fiii mai puţin şi nevasta mai mijlocul nu era prea greu: toate cumpărăturile e făcea Mihai Vodă le făcea pe numele nevestei sale a fel, la Paris, ea, Doamna, cumpără în 1851 o casă în Fontin cu 390.000 franci şi alta rue des Ecuries d'Arti (No. 15 şi 17) cu aproximativ aceeaşi sumă, pe care ar J vânzându-le pe amândouă cu 800.000 frs, cumpără na tul din rue de Varennes 73, faubourg St. Germain, cu milion (în 1857). Tot pe numele el fu achiziţionată vii de la Baden-Baden, în 1852, cu 160.000 de franci şi în târziu, în 1871, casa de la Sorrento cu 120.000 de franj în afară de acestea ea mai avea bijuterii de o mare valoare, bani la bănci, bani în ascunzători şi 5 aJ la chimir Despre aceştia vom vorbi însă mai departe când din pricina lor se vor certa membru familiei într-fel nu tocmai voievodal.

Să facem acuma un şaiţ de 9 ani, de la 1849 la 1853; când întâmplările vremilor îl aduc pe Mihai Sturză din nou în Moldova.

Se trecuse domnia lui Grigore Ghica – pe care o vom

vedea-o în capitolul următor – războiul Crimeei, Tratatul de la Paris şi Divanurile Ad-hocă Cumnaiul M Mihai Sturză, Nicolae Vogoridi, fratele Smarandei, fusese caimacamul Moldovei, unde luptase din răsputeri împotriva Unirii. Crezuse că va putea fi el Domnul ari [Dar după hotărârile luate atât în Divanurile Ad-hoc u şi prin Convenţia de la Paris nădejdile i se spulberaseşi deoarece acum se întruniseră colegiile electorale per tru alegerea deputaţilor care vor alege pe Vodă (sufnouă căimăcămie de boieri moldoveni), Vogoridi, înainte a părăsi ţara, propuse şi sprijinise candidatura cur naiului Mihai Sturză.

Acesta, ale cărui ambiţii se treziră din nou, iuctf – (de altfel nu numai în Moldova prin cumnatul şi Pr prietenii săi, dar şi la Paris prin ambasada ruseasca, prin toţi oamenii influenţi pe care-i cunoscuse atf

470

Napoleon «care venea deseori în casa lui Sturză» al & Ljf şi el candidatura sa, aceasta nu o putem şti. Dar t! s Sinaranda Doamna, atât de ştearsă în timpul se-e, în Moldova, începu deodată să se frământe la vederea împlinirii acestui scop. Ea ştia că barei sondase cancelariile celor trei împăraţii megieşe joldova (Rusia, Austria şi Turcia) şi că aflase că se bizui pe sprijinul lor, întrucât îl ştia pe Sturză, nje gândurilor liberale, nesuferitului de *franţuşchi* – potrivnic Unirii. Dar Smaranda Doamna găsea că jle merg prea încet şi că ambasada rusească din nu punea destulă râvnă în susţinerea candidaturii Ihir Łi-Crescută pe malurile Bosforului în tradiţiile ale bacşişului, ea crezu că ambasadorul Petrolului avea nevoie de stimulente. Prin mijlocirea unui în de al ei, Vlasto, îi trimise deci, într-o zi, «toate jue sale», care făceau peste un milion de franci. Foarte reu se despărţi de ele, dar ce însemnătate avea o ţ de jertfă, când în faţa ochilr ei licărea lumina tron de redobândit. Soţului ei nu-i spuse fireşte din toate acestea, aşa încât Mihai Vodă fu foarte şi oarecum ruşinat – ca altă dată în chestia lu') arelor nedeclarate la vama Bucovinei – când primi ambasadă toate juyaierele înapoi cu întrebarea

că se înţelege ce să se facă cu ele»! în octombrie 1858 Mihai Sturză pleca din Paris! ru a-şi mai încerca o dată norocul la Iaşi. Pe Sma-fla o iasă în Franţa cu copiii, căci doar nu pleca la fi. r, ci pe încercatele. Oprindu-se la Viena, unde avu geroase şi lungi convorbiri cu bărbaţii de stat de), luă apoi vaporul şi, prin Budapesta, Belgrad, îl Severin şi Giurgiu, sosi la începutul lui noiem-la Galaţi, întâmpinat fiind la debarcader de cuscru! Alexandru Sturză Bârlădeanul, un fost duşman şi i un înflăcărat partizan, de colonelul Stratulat şi am Mihalachi (Lascăr şi Mihai). De acolo, pe şofăcută de el, porni cu trăsura prin Bârlad şi Vaslui unde partizanii săi îi ridicaseră, la marginea noi, un arc de triumf împodobit cu stemele Mol şi a Sturzeştilor şi cu literele în frunze de laur: V. = Măria Sa Vodă! Derbedeii laşilor, glumeţi ca ţderbedeii, trecând pe acolo, râdeau pe înfundate şi u că pe arcul de triumf de la intrarea în Iaşi îl J pânaseră cetăţenii cu vorbele: Mai Stai, Voinice! îi vodă trase în gazdă la coana Marghiolita Roz

471

Inovanu, femeie de vreo 50 de ani, încă în toată în] dorea frumuseţii ei. Acolo îl văzu, prin decenjh II Răducanu Rosetti, tatăl lui Radu Rosetti, cel care scris *Amintirile*. Zice că el, deşi ştia că acesta nu p un partizan de al său, Mihalachi Sturză l-a primit foa A bine, fără a-i vorbi bineînţeles niciun cuvânt de r politică, ci «întreţinând lumea prezentă despre unul ce avusese loc atunci între Nicu Rosetti-Bălănescu Eduard. Gherghel... Iar fostul Domn nu se putea în piedica să repete către fiecare din noii veniţi, că ei au şese doar prevederea să facă o legeţ împotriva duelul» Plictisită de această necontenită repetiţie, coana A la ghioaiţa zise tatii la ureche: «O făcut şi o lege împotru hoţilor şi totuşi nu s-a spânzurat pl sâni însuşi».

Mihai Sturză trăsese în gazdă la coana Marghiolit (în palatul Roznovanu de peste drum de Mitropolie fiindcă în palatul sau locuia acum beizadea Grigor iar despre acesta trebui amărâtul tata să afle, dinaiti chiar de a sosi în

Moldova, că-şi pusese şi el candida tura la domnie, luptând chiar cu înverşunare împotrj\ candida turei sale. Ca în vremuri, pe timpul şotiei e contesa Dash, încercă Mihai Sturză să-şi ia fiul cu blândeţe, să-i arate necuviinţa unei atare purtări şi – portunitatea ei, care nu putea decât să strice ambele candidaturi. Dar, tot ca în vremuri, beizadea Grigore's arătă încăpăţânat şi inflexibil. Tratativele se urmărea fireşte «prin partizan», căci tatăl şi fiul nu-şi mai vo beau. Fostul Voievod încercă atunci să momească p aceştia, să le smulgă, să le cumpere voturile pentru a Dar ei rămaseră neclintiţi şi cum mai erau şi alţi can didaţi Vasile A [ecsandri, Costache Negri, Petre Mă vroyeni, Alexandru Cuza, Lascăr Catargi şi Lascăr R< setti, se prevedea deci că voturile vor fi atât de împă ţâţe, încât nu se mai ştia ale cui vor fi sorţii de izbind

Lascăr Rosetti şi Lascăr Catargi renunţară la car didaturile lor sub glumeţul cuvânt ca, dacă unul din ar fi ales Domnitor, ar fi caraghios să se intitulez Lascăr L, Domnul Moldovei!

Rămâneau Alecsandn, Cuza, Negri, Mavroyem Anastase Panu. Toţi aceştia erau reprezentanţii «Pafidului naţional», care de fapt nu numai că nu luptau i înverşunare între ei, ci numai aşa, ca reprezenta 1 «unei idei», fiindu-le atât de indiferent care din ei ar ales Domn, încât, de pildă Cuza, el însuşi era de fapt mult, împreună cu Kogălniceanu de altfel, partizanii

472

peizadea Grigore pej care-l ştia înflăcărat de simţăminte liberale şi-i democratice. Toţi însă erau împotriva lui Mi-halachi Sturză, retrogradul reprezentant al oligarhiei.

Când aşadar în seara de 3 ianuarie 1859 se întruniră cei 30 de deputaţi naţionalişti în casa lui Costachi-Rolla (care locuia în localul Cabinetului de Istorie Naturală, lângă sala numită *Elefantul*, după scheletul unui atare animal cuprins în colecţie), niciunul din ei nu era încă lămurit a cui candidatură să fie propusă mai cu temei, şi cum la M seara nu se luase nicio hotărâre, iar deputaţii

voiau să amâne şedinţa pe a doua zi, Lascăr Rosetti se repezi la uşă, şi, încuind-o, puse cheia în buzunar zicând că nu va ieşi nimeni din odaie până nu se va înţelege asupra candidatului. Atunci Pisoski propuse într-o doară pe Alexandru Cuza şi ca o scânteie electrică trecu numele acesta de la gând la gând şi de la suflet la suflet. Hotărâre a era luată!

A doua zi, 4 ianuarie, în şedinţa adunării elective, naţionaliştii, care erau în majoritate, «propuseră pe candidatul lor. Mihăilenii şi Grigorenii amuţiră. La 5 ianuarie se păşi la alegerea Domnului. Partizanii lui beizadea Grigore, văzându-se într-o zdrobitoare minorilale, se hotărâră să-şi dea voturile colonelului Cuza, iar partizanii lui Mihai Sturză, spre a nu-şi înstrăina simpatiile noului Domn, a cărui alegere era acum asigurata prin unirea Grigorienilor cu naţionaliştii, îl votară şi ei, întrunind astfel Cuza *unanimitatea* de 48 glasuri.

La 20 ianuarie 1859 el fu ales Domn al Munteniei, înfăptuindu-se astfel mult dorita şi mult aşteptata Unire

MihaF „Sâurza îşi făcu geamantanul şi pleca la Paris Nu s-a mai întors de atunci în ţară niciodată

Mihai Sturză avea acum 65 de ani, Smaranda Doamna aproape 50. Erau deci bătrâni, dar se puseră pe un trai parcă acuma începea viaţa pentru ei. Aveau nevoie de ttângâiere şi de uitare. De la 1859 încolo – în afară de anul de doliu şi de mare jale a morţii fiului lor Mihai (1862) – începură de atunci marile primiri la Paris, rue de Varennes, şi mesele la *Clubul cartofilor*, şi vilegiaturile la Baden-Baden şi la Sorrento, unde mergeau într-un vagon special «vagonul princiar Sturză», care-i costaseră 50.000 de franci – aur.

473

Dar Mihai Sturză făcea şi liberalităţi: premiul de 1.000 de franci pentru Liceul Bonaparte din Par: pomeni spitalelor din Franţa şi din Germania şi orfelina’tului Lichtenthal din Baden-Baden, gândindu-se uneori’s” la ţara lui, cu necaz în ziua de 2 mai 1864, cu bucur – la II februarie 1866 şi cu înduioşare în 1877, când. Se zice că ar

fi trimis chiar bani pentru răniţii din război

D. C. Moruzi, autorul *Curţii Domneşti din Iaşi*, ne spune că a cunoscut pe Mihai Vodă la Paris în 1864: «El era un om de statură potrivită, cu părul barba mai mult roşcată decât blondă; avea o înfăţişare clasică şi o memorie extraordinară. Când i-am fost prezentat, era atunci bătrân şi cărunt, iar eu un băieţel de paisprezece ani, în clasa a crucea a Liceului Saint-Louis. Ce ar fi putut vorbi cu mine, dacă nu despre autorii ce se învăţau în clasa mea? Ei bine, a început să-mi reciteze pagini întregi din Eneida şi din Cyru Anabasis a lui Xenofon, de-am rămas cu gura căscată».

A murit la Paris, la 8 mai 1884, în vârstă de 90 de ani, înconjurat de întreaga lui familie, în afară de fiul său Grigore «pe care n-a vrut să-l vadă nici măcar în ultimele sale momente», după cum se exprimă I.C. Ba-rozzi, avocatul lui beizadea Grigore în procesul care va urma.

«Se vede că toţi acei care înconjurau patul muribundului», urmează Barozzi în expunerea sa, «aveau interes ca principele Grigore să nu primească binecuvântarea părintească. La 6 mai i se teiegrafiază beizadelei că Mihai Vodă e greu bolnav Grigore Sturză telegrafiază şi ei pentru a întreba dacă poate merge să-şi vadă părintele La 8 mai i se răspunde din Paris ca tatăl său a murit Beizadea Grigore răspunde ca pleacă imediat din Iaşi şi la 10 mai soseşte la Paris, tocmai în clipa. când se ridica cadavrul părintelui său spre a fi transportat la ea\oul mortuar din Baden-Baden».

Plecară deci toţi împreună în Geimama, cu vagonul special, şi-l îngropară pe fostul Voievod în capela în care zăcea iubitul său fiu Mihai. Pe mormântul său de mar moră albă, ia stânga naosului, în cavou, i s-a săpat următoarea inscripţie pe franţuzeşte:

«Aici odihneşte Măria Sa Voievodul Minai Sturză. născut ia Iaşi la 27 april 1798, mort la Paris la 8 mă 1884, Domn al Moldovei de la 1834 ia 1849, proclamat i „unanimitate de obştească Adunare a Tarn, în martie 1842 Binefăcătorul şi Părintele Patriei!»

pe urmă începură certurile, îndată, fără niciun răgaz, şi/acea Grigore plecă la Paris şi ceru să i se arate tatălui său, făcut ia 28 octombrie 1863, pe care mai adăugase 18 codicile, începând de la 1864

p; nă la 1882.

1 Din citirea acestui voluminos testament, beizadea Gri-tfolc pretindea că rezultă următoarea tristă situaţie: Iubirea pasionată ce hrănea Mihai Vodă pentru soţia sa şi voinţa lui persistentă de a-i crea o sumă de bunuri ca (jăruite de dânsul înainte şi după căsătorie, precum şi recunoaşterea unei imense averi dobândite din propriile mijloace ale soţiei sale, rugămintea şi ameninţarea ce j. O face lui însuşi, în caz că ar îndrăzni să nu recunoască averea ce el, Vodă Mihai, o recunoaşte ca proprie a soţiei sale; în fine, pentru ca el să nu poată lua niciun ban din imensele venituri pe care părintele său le capitalizase, Vodă Mihai declară prin testamentul şi codicile sale, că nu mai are niciun ban, că a cheltuit totul şi dacă cumva la moartea sa se va găsi vreun ban, atunci să se ştie că acesta aparţine Smarandei Doamnei ca produs al economiilor sale personale.

Beizadea Grigore, cel cu asediul de la Perieni şi cu candidatura din ajunul Unirii, ceru aplicarea sigiliilor la palaturile din Paris şi din Baden-Baden spre a se face inventarul averii părintelui său, care se dovedi a fi fost formată din nenumărate moşii, rente, clădiri, mobilier, bijuterii etc. în valoare totală de 122 789 903 lei.

Din această avere din care cea mai mare parte nu mai exista, deoarece la această masă succesorală se raportaseră zestrele, darurile şi cheltuielile anterioare, plus că mai era cuprinsă în ea. şi averea prezumtă a fi a Smarandei Doamnei, partea lui beizadea Grigore de o pătrime era numai de 10 024 798 franci, care reprezentau valoarea următoarelor bunuri: moşiile Cristeşti, Cozmeşti, Perieni, Pârâul Negru, Dracşani (1/4), târgurile Suliţa şi Mihăileni, via de la Socola, rentele de 10% a unor bunuri rurale, consolidate engleze şi un dar cu limbă de moarte

un milion şi jumătate.

Cu ocazia acestei inventarieri «Grigore Sturză constată cu *surprindere*: 1) că o mare parte din bunurile imobiliare figurau pe numele Smarandei Doamnei; 2) că tot Japitalul mobiliar al lui Mihai Vodă dispăruse şi 3) că °aţe registrele sale fuseseră nimicite şi distruse».

475

Toate încercările făcute de beizadea Grigore pelân maştiha sa pentru a i cere vreo tălmăcire asupra di 5” riţiei capitalului bănesc, au rămas zadarnice. Smarai-Doamna răspundea că n-a rămas nimic în afară de Cej arătate prin testament şi că prin urmare beizadea q gore n-avea decât să se mulţumească cu porţiunea ce j! cuvenea după acel testament şi după lege.**

Amărâtul fiu – foarte iubitor de arginţi şi el –, f cepu să culeagă informaţii. Află că Vodă Mihai depune bani pe la di fente bănci *din* Franţa şi din alte tău, numele său sau pe al Sofiei sale, şi că recipisele de de puneri nu se puteau afla decât în posesiunea Domnului sau a Doamnei. Mai află că agentul de schimb Carol Burat, omul de afaceri al lui Vodă, trebuia să cunoască în toate amănuntele situaţia bănească a soţilor Sturză Dar, căutându-l în mai multe rânduri pe Burat şi neputând căpăta de la el niciun alt răspuns decât că nu ştnimic, beizadea Grigore se hotărî, pe de o parte, să denunţe Parchetului din Paris *pe necunoscuţii* ce au sustras din moştenirea părintelui său capitalul mobiliar, iar pe de altă parte, să pună mai multe sechestre (popriri) a diferite bănci din Europa, pe care le bănuia de a deţine acel capital.

Instrucţia penală începu. Burat şi secretarul sau Brun, interogaţi, declarară câteva sume de mica însemnătate 24.000 franci în rentă italiană, 120.000 franci în renta franceză etc.

Afacerea aceasta ţinea de 12 luni, când, la 6 mai J885, Smaranda Doamna hotărî să plece ia Baden-Baden pentru parastasul de un an al morţii lui Mihai Vodă.

Aici începe o întâmplare ca din poveşti.

Doamna nu plecase, fireşte, singură – aşa o prinţesă

ca ea! Luase cu dânsa, în vagonul ei special, pe un fel de doamnă de companie madame Maâllard, pe duhovnicul şi secretarul ei l'Abbé Petit şi pe camerista Paulina Gut-haus. Ajunsă la Strassburg, în gară i se făcu rău. La Baden-Baden abia o mai putură duce în iatacul ei. Guthaus o dezbracă, doamna Maiilard îi făcu o Catrina Koppler, o altă servitoare, o aşează în pat, o îşi se apucă s-o vegheze.

Beizadea Dumitru era la Dieppe, beizadea Grigore I Iaşi, numai domniţa Maria era la Baden-Baden cu soţ".

476

j principele Gorteiacov şi cu verii lor, prinţul şi prinţsa Brâncoveanu.

Aceştia din urmă locuiau tuspatru la hotelui Victoria, p nu fură măcar înştiinţaţi de sosirea Doamnei, nici că era bolnavă, nici nimic. Poate unde n-au vrut semtorii să-i scoale noaptea din somn, gândindu-se că boala Doam-rio] e un nimic şi că vor avea timp a doua zi dimineaţă's; meargă să le spuie că a sosit stăpâna acasă

La căpătâiul bolnavei vegheară deci numai servitoarele Paulina Guthaus şi Catnna Koppler. Dimineaţa la 5 jumătate – era acum ziua de 7 mai – Smaranda St, rza îşi dădu ultima suflare. Paulina, speriată, alergă chină Pierre Giuste, feciorul din casă, să-i spuie că a nr. rit stăpâna lor Pierre alerga după abatele Petit pen-ţi\i a-i da această veste, iar abatele Petit alergă la hotelul Victoria pentru a înştiinţa pe Maria Gorteiacov.

Pierre Giuste se întoarse în odaia moartei, o icgă cu o Batistă sub bărbie şi-i aprinse o luminare ia căpătâi. La ora 6 sosi şi domniţa Maria. Intrând în iatacul Doamnei, ea se rugă de servitor s-o lase singură – trebuia doar ta-a să se închine şi să se recuâeagă lângă trupul neînsufleţit al mamei sale. După zece minute, domniţa descinse uşa care dădea în salon şi, chemând-o pe Catnna, îi spuse să meargă după îngrijitorul morţilor.

Acesta, pe care-Lehema Trapp, sosi la palatul Sturză la 6 jumătate. Catrina Koppler îi şopti la ureche să nu spuie la nimeni că a murit Doamna şi, ducându-l apoi în iatac, unde văzu ia căpătaiul moartei pe prinţesa

Gorteiacov, începu să dezbrace cadavrul, să-l spele şi să-l! mu r a ce apoi din nou cu rufe curate aduse dintr-o cameră de alături de domniţă şi de servitoarea ei.

Cum plecă Trapp, domniţa Maria plecă şi ea, lăsând cadavrul în seama servitorilor şi poruncindu-le să-l aşeze inimos, pe un catafalc, în salon. Ea se duse întinsă la fioicl, înştunţând abia atunci pe soţul şi pe verii Brân-co\canu despre cele întâmplate. Chemă apoi pe camerista ei, Ana Annister, şi-i spuse în taină, pe nerăsuflate «Trebuie să te duci la Paris pentru a căuta pe lăcătuşul Undry. Veţi pleca pe urmă amândoi din Paris la ceasul 9 Qi veţi fi îndărăt la Baden în aceeaşi zi, noaptea» îi dădu şi o scrisoare către Landry, rugând-o să nu-i spuie nimic despre moartea mamei sale.

Ana Annister făcu întocmai. Plecă ia 8 seara din Basosi la 5 dimineaţa la Paris – 8 mai 1885 – se acasă la lăcătuş şi-i dădu scrisoarea domniţei. Landry

477

Îi răspunse că nu cunoaşte scrisul nici iscălitura aceea §j că nu vrea să plece. Ana merse ia Louis Porquier, fecior în casă la prinţul Brâncoveanu, rugându-l să stăruie pe lângă Landry să vie” cu ea la Baden. Cum Porquier p n. mise tocmai o telegramă de la stăpânul său care-l chema acolo, se gândi că trebuie să fie ceva de seamă la mijloc merse cu Ana la lăcătuş, stărui, şi acesta se hotărî atunci ada pe-un lucrător de-al său\ Corme, pentru a pleca cu ei.

Porniră tustrei, Ana, Louis şi Corme, la ceasul 9 din Paris, sosind la Baden la „ora 11 seara. Mergând cu trăsura de-a dreptul de la gară la casa Sturză, ei găsiră acolo pe domniţa Maria şi pe prinţul Brâncoveanu care-i aşteptau cu nerăbdare.

Maria Gorteiacov o luă pe Ana deoparte şi-i şopti la ureche: «Trăsura trebuie să aştepte. Lăcătuşul va deschide ceva şi apoi dumneata o să-l duci îndată înapoi la gara de la Oos, pe unde trece trenul de noapte. El nu trebuie să rămâie aici».

Grigore Brâncoveanu merse cu feciorul la hotel, iar domniţa Maria se urcă cu Ana şi cu lăcătuşul la etaj. Acolo,

uşa salonului unde zăcea Smaranda Doamna pe catafalc fiind deschisă, domniţa apuse Anei să meargă să mai vegheze moarta – iar ea se urcă cu Corme pe scară, la mansardă.

În mansarda aceea era garderoba Smarandei Doamnei, cu dulapuri de jur-împrejur şi cu oglinzi multe, împodobite cu frumoase ornamente.

După o jumătate de ceas, Corme se coborî din nou la parter, unde-l aştepta Ana, care-i duse cu trăsura de-a dreptul la Oos. Pe drum, Ana fiind femeie şi deci curioasă, îl întrebă pe Corme ce făcuse acoao sus. Ei îi răspunse că deschisese o ladă ascunsă din dosul dulapurilor, printre ornamentele oglinzilor.

— «Dar ce?», zise el. «A murit prinţesa Sturză? Am văzut catafalcul abia când m-am coborât. Dacă ştiam asta, apoi deschideam tot. Aşa a rămas saltarul de jos încuiat».

La 2 noaptea lăcătuşul pleca de la Oos la Paris, iar Ana, întorcându-se acasă, istorisi stăpânei sale ce-i spusese Corme cu privire la saltarul rămas încuiat.

Domniţa Maria îngălbeni:

— «Trebuie să-l aduci înapoi. Vei pleca din nou la Pa râs, îndată».

Ana răspunse că n-a dormit de trei nopţi şi nu maj poate pleca. Se învoiră atunci să se ducă numai pâ113 la Strassburg şi de acolo să telegrafieze lăcătuşului să se

478 *l* întoarcă, «fiindcă de la Baden-Baden nu trebuia să-i telegrafieze». Porni deci femeia la 9 mai iar la drum, merse a Strassburg, telegrafie lui Landry, acesta-i trimise pe Corme şi la 10 mai dimineaţa erau din nou amândoi la gaden. Ana Anmsâer duse pe lăcătuş acasă la fiul ei pentru «a-şi face puţină toaletă», iar ea merse să înştiinţeze pe stăpână-sa că s-au întors. Aceasta îi răspunse speriată: «Nu poate merge acum în casă, fiindcă e prea multă lume acolo».

Aflaseră badenzii c-a murit «*die fremde Fürstin*» şi se duseseră s-o vadă pe catafalc.

Împreună cu vărul Brâncoveanu, domniţa Mana merse acasă la fiul Anei. Fără a catadicsi fireşte să-i calce

pragul, ea chemă pe Corme afară în stradă, întrebându-l acolo în margine de drum cum ar putea deschide singură saltarul rămas nedescuiat. Lăcătuşul îi tălmăci meşteşugul şi plecă apoi în aceeaşi seară din nou la Paris

A doua zi, 11 mai, urma să se facă înmormântarea, când trebuiau să mai vie din Franţa beizadea Dumitru cu soţia lui şi din Moldova beizadea Grigore, care, poftit, nepoftit, hotărâse să fie acolo când o băga-o pe maştihă-sa în groapă.

În noaptea aceea de 10 spre 11 mai se petrecu în palatul Sturză din Baden – moarta întinsă pe masă în salon – ceva straniu de tot. Servitorii care dormeau la subsol, cei care nu erau în taina stăpânilor, auziră zgomot prin casă, glasuri în şoapte, ciocănituri, paşi care urcau şi scoborau scările

Ce era oare? Stafiile morţior sau ce? Dar unul din ei, mai curajos, se aşeză într-o ascunzătoare şi văzu o fi fost Pierre Giuste, feciorul, că el era mai dornic de a şti ce se petrece în casa fostei lui stăpâne Văzu deci pe Dom nită Mana cum se urcase la mansardă în garderobă, pe soţul ei sus în capul scării şi pe Grigore Brâncoveanu jos la parter în celălalt cap al scării între aceştia doi, pe scara de la mansardă la etaj şi de la etaj la parter stă te-au abatele Petit, doamna Maillard, Paulina Guthaus, Catrma Koppler, Ana Porquier, nevasta lui Louis şi Luiza Supfle, o *Kammerzopfe* şi ea De ia unul la altul, din ttână în mână, ca la moară, de ia domniţa Mana prin lanţul intermediar până la Brâncoveanu, treceau lădiţe de metal, încuiate şi grele, unsprezece la număr Louis Pprqiner, feciorul lui Brâncoveanu, stătea lângă stăpânul său, număra lăzile, le aşeza una lângă alta, şi când fură toate 11 jos, le cară apoi cu trăsura la hotel Tot în ace

479

ca şi noapte şi tot acelaşi Louis duse lăzile acelea cu trp nul, undeva, nu se ştie unde…

A doua zi, înmormântarea. Linişte, reculegere, rus ciuni, smerenie! Corpul Sinarandei Doamnei fu dus cu ajaj la bisericuţa în ca-voul căreia zăceau rămăşiţele pătnân

ţesti ale fiului şi ale bărbatului, iar sicriul ei fu aşezat lângă sicriele lor. Uşa cavoului se închise cu un zgomot lugubru de grele fiare, dincolo de care va urma cu în cetul spulberarea la tu fui, iar dincoace de care vor urma uitarea, nepăsarea şi nerecunoştinţa.

Beizadea Grigore nu plânse. De la biserică merse [a îmbunaJ şi ceru procurortilm aplicarea sigiliilor pe vila Sturză, acum proprietatea surorii sale, domniţa Maria.

Târziu. Nu se găsi în casa nimic, decât mobilele şi glu vaierele Doamnei.

O lună, două, un an, cercetările prin scrisori şi prin procuratori nedând niciun rezultat, beizadea Grigore se hotărî, văzând că nu poate afla unde zace ascunsă averea mobiliară *a* tatălui său, să facă cu soră-sa o «tranzacţie»

Această «tranzacţie de familie», încheiata între Du mitru Sturză, Grigore Sturză şi Mana Gorteiacov, se impunea prin faptul că între timp totuşi se descoperise, prin Parchetele din Paris şi din Baden, câteva milioane numerar depuse de Minai Vodă pe la diferite bănci. Un nimic aproape, faţă de cele 60 sau 80 de milioane pe care le căuta beizadea Grigore, dar, în sfârşit, chiar un milion mai mult şi tot era ceva.

Vreo doi ani după moartea Doamnei, deodată, tot procesul se deschise din nou, din pricina bătrânului Pierre Giuste, camerierul, a cărui Jjmbă se dezgheţase. Se dezgheţase chiar mai mult decât se cuvenea, deoarece el învinuia pe soţii Gorteiacov de a fi omorât pe Doamna Smaranda

Charles Ernest Anniser din Baden, fiul Anei, scria mamei sale la Paris. «Dragă mamă, vei fi auzit desigur vorbindu-se că se dezgroapă bătrâna Sturză, căci a fost otrăvită. Vulpoiul de Pierre Giuste a povestit tot. J s-a pus ceva în ciorba sa. Gorteiacov se va afla într-o rea încurcătură. Ştii tu ce au furat la Baden-Patruzeci de *milioane* de franci».

Dar vulpoiul de Pierre pare a fi fost un mincinos, căci autopsia sau nu s-a făcut, sau dacă s-a făcut n-a dovedit nimic, aşa încât bănuiala otrăvirii căzu. Avea Doamna

peste 70 de ani, o fi murit de inimă sau de damb

480

s, în ştie Dumnezeu de ce. Boala de care a muritentei o însemnătate, ci numai faptele celor rămaşi, aţă. Căci din procesul care a urmat şi care s-a jude-incă vreo 12 ani, până în pragul veacului al XX-lea. putut lămuri următoarele: 3 „Toată viaţa ei – după 1849 fireşte – Smaranda Doamna a purtat un chimir sub rochie, în care ţinea as –, unse recipisele băncilor la care Mihai Vodă depusese „urnerarul său. Era ascunzătoarea cea mai nimerită şi pe care n-o cunoştea decât bătrânul şi fata ei. Servitoarele tjau şi ele, fireşte, că purta Doamna un chimir, dar nu puteau şti ce ţinea ascuns într-însul

Când plecase Doamna la 6 mai 1885 de la Paris la Baden pentru parastasul lui Mihai Vodă, fără a şti, sărmana, că se ducea la înmormântarea ei, ea se încinsese ca de obicei cu chimirul cel roş (s-a găsit mai târziu ia Paris, rue Varennes, în iatacul Doamnei vreo zece chimire vechi şi roase, din care cele mai multe din piele roşie) La Baden, când îi făcuse doamna Maillard frecţia în seara aceea de 6 mai, ea văzuse chimirul pe trupul bolnavei, iar a doua zi când veni Trapp să spele moarta, chimirul nu mai era. În timpul acesta dusese însă domniţa Maria acolo, în iatac, şi dăduse pe servitori afară din odaie, rămânând un sfert de1 ceas singură singurica lângă trupirî neînsufleţit al mamei sale. Au crezut servitorii că se închina; dar nu, ea dezlega chimirul de pe moartă şi şi-l încingea ei. Mai târziu, strânsă cu uşa, a şi mărturisit că ea l-a luat. Fireşte că spunea că nu era nimic înăuntru. Nimicul acesta era însă un teanc de chitanţe1 bancare pentru bani depuşi în valoare de 40 milioane.

Celelalte 40 de milioane erau în aur masiv sau în bilete de bancă sau în rente şi acţiuni, dosite în l & diţele de metal din ascunzătoarea meşteşugit întocmită din spatele dulapurilor şi oglinzilor din mansarda casei de la Baden-Baden – ascunzătoare lucrată de lăcătuşul Landry, venit pentru aceasta de la Paris la Baden, abia în anul trei ani înainte de moartea lui Mihalachi Sturză şi Patru înainte

de moartea nevestei sale.

Iată de ce în testamentul său, Mihai Vodă scrisese: «Toată averea mea *personală* consistând în moşii, clălri şi capitaluri, se găseşte indicată şi împărţită prin legate conform acestui testament şi *nu-mi rămâne, în de această succesiune niciun alt capital în numerar mei bonuri imobiliare*». Din cele 120 de milioane de raportat la masa succeso

3!

Comanda *M*> 90

481

r

NEVESTELE ŞI FETELE LUI GRIGORE VODĂ GHYKA AL MOLDOVEI

rigore Ghyka era fiul Elenei Sturză, iată vornicului Grigoraş şi al domniţei Mariei, deci sora lui Mihai Vodă Sturză. Rămânem în îamihe.

Tatăl său, Alecu Ghyka – ţiul biv vei «. logofătului din Ţara de Jos, Costachi i al Manei Cantacuzmo-Deleanu – era un om it de «cumsecade», încât toţi cei ce l-au cunoscut n-au – i u t într-un glas decât cuvinte de laudă pentru el. An –, liel Valii zice de dânsul că era «cinstit şi drept, din fire din principiu; *singurul om din Moldova care poate fi îi t ca necoruptibil,*». Cam trist pentru ceilalţi, dar cu atât mai frumos perii el. Era mic

— de stat, slăbuţ, frumos dimpotrivă, dar «bun, l'iid, cinstit, liberal şi naţionalist» şi-i plăcea snoavele, iduna lumea în jurul lui să-i spuie minciuni pentru că, espunând el niciodată niciuna, îi plăcea să le audă de a alţii. Şi aşa strângea uneori seara în casa lui pe cei mai estfţi mincinoşi ai Iaşilor, care-i spuneau verzi şi uscate, le-l făceau să se prăpădească de râs. Ventura avea tot

cauna întâietatea.

Adversar înverşunat de-al lui Mihalachi Sturză, care-i Lise se cumnat, el era privit ca fund căpetenia opoziţiei inipotriva lui Vodă şi a abuzurilor sale. Dar, deşi nu s-a mt Minai Vodă să închidă şi să surghiunească pe po* n\nici săi, oricât de mari boieri erau ei, pe fostul său nu l-a

supărat niciodată. Numai în 1848, când cu „cică i-ar fi trimis răspuns prin aghiotantul său – jgă să meargă pe o vreme să se odihnească la la Hărpăşeşti, lângă Podul Iloaei». Vei logofătul lecu Ghyka primise pe aghiotantul lui Vodă şezând în H, picior peste picior, în papuci, halat şi cu ciubucul în ina. Când S-a auzit pe cela ce voia, numai ce s-a înîruntat o dată şi dintr-o mişcare a piciorului a aruncat

483 l roa raia, nu rămâneau la moartea sa decât 40.000.000 «indicai şi împărţite prin legate, conform testamentului». Res. de 80 de milioane se aflau jumătate în mansardă şi. mătate în chimir

Şi toate acestea pentru că.

«Fiul meu Grigore *n-a* dat respectul cuvenitmentelor mele faţă de dânsul. El va recunoaşte cel acum, prin generoasa parte ce-i fac în averea mea. a, 10.000.000 din 120 de milioane, n.n.), cât de mult a FOS [înşelat. Sper că venind din nou la călduroasă căinţa, respecta memoria mea şi ultimele mele voinţe, pentru nu atinsta încă sufletul meu».

Omeneşte, durerea, decepţia şi răzbunarea acest tată, care-şi pusese tocmai în acest fiu toată nădejdea lj sunt uşoare de înţeles. Mai greu de înţeles e de ce, pentru a se răzbuna pe Grigore, îi nedreptăţeşte şi pe Du – mitru, căci acestuia îi veneau numai 10 milioane partea din cele 40.000.000 arătate de testament (cei patru moştenitori fiind: Dumitru, Grigore, Maria şi partea disponibilă pentru Smaranda Doamna). Totuşi «beizadea Dumitru, trăind cu ai săi la Paris, fusese pus, puţin, în curent cu tainele dosirii şi-şi avu partea lui din ea Acesta e şi motivul pentru care beizadea Grigore, după anularea «pactului de familie», intenta un proces împotriva ambilor săi fraţi, Dumitru Sturză şi Mana Gort-ciacov.

Sfârşitul acestui proces nu mai are însemnătate.

Interesantă este învăţătura ce putem trage din el şi din toată această vrednică de plâns întâmplare:

Anume ca aurul pierde minţile şi sufletele oamenilor un adevăr cam vechi, la care putem totuşi adăuga o nădejde noua, anume că în lupta ce se dă astăzi \r\

omenire pentru aşezarea societăţii pe temelii noi, aurul acesta va fi măturat, aruncat în dărâmăturile capitalismului ce se va scufunda, înăbuşindu-l cu ceea ce de mult trebuia să fie: o muncă-cinstită şi bine repartizata, însufleţită de un cuget drept şi de o inimă de semenii săi iubitoare.

papucul până în mijlocul odăii, strigând:

— «Spune-i... mama lui... că nu-mi place să stau i ţară şi că nu mă mişc din Ieşi. Să mă ridice cu de sila, dacă-i da mâna!». „A

Alecu Ghyka, naţionalist fiind, era şi partizan Unirii. El l-a crescut şi l-a format pe fiul său Grio-Ore de a făcut din el lui om cumsecade ca şi dânsul, şi ţ: el e cel care a făcut şi a dres lucrurile în aşa fel, mă ale’s prin trecerea ce avea pe lângă Reşid Paşa, de a puţul căpăta pentru fiul său scaunul Moldovei. A încasat Reşid ce e drept, 40.000 de galbeni, dar alţii oferiseră mai mult şi nu s-au ales cu nimic.

Marele logofăt Alecu Ghyka a murit cu cinste, ca tată de Domn, în anul 1850, la vârsta de 62 de ani.

Cu totul altă fire decât bărbatul ei avea Elena Sturză, mama lui Vodă* Grigore. Ea era bucăţică ruptă fata domniţei Mărioara Callimachi, cea cu Grigore Pletosul, cu doftoruj Samurcaş şi cu grecul Papazoglu despre care mai sus s-a vorbit.

Despre Etena Sturză s-au scris multe, verzi şi uscate.

S-a spus că era «cea mai Frumoasă femeie din Moldova din întâia jumătate a veacului trecut», dar cum s-a spus despre atâtea îemei acelaşi lucru, ajungem a nu mai şti căreia din ele să dăm întâietatea; paharnicul Sion zice că era o... Foarte urâte lucruri zice paharnicul Sion, dar cum despre atâtea femei spune el aceleaşi lucruri, ajungem a nu mai şti dacă erau pe vremea lui femei cinstite în Moldova. S-o depanăm deci noi cu bimşorul. Vom vedea atunci că nu era nici cea mai frumoasă, nici cea mai rea femeie din Moldova, dar că era desigur şi frumoasa şi iubitoare de ale lumeştilor plăceri.

Mai întâi era o brună cu ochi albaştri, ceea ce dă

îndeobşte un deosebit farmec femeilor. Avea un păr mare negru, un oval al feţei foarte regulat, o gură frumoasă cu buza de jos puţintel înaintată, şi apoi mai avea şi nişte nări pe care le umfla şi le strângca, nări saltarele şi spirituale, de multe taine dezvăluitoare.

fe Era născută în anul 1786 la Iaşi, din vei logofătul Grigoraş Sturză şi din soţia acestuia domniţa Mario ara. fata lui Grigore Vodă Callimachi, Bine crescută, ca şi soră-sa Ruxanda, ca şi fratele ei viitorul Minai Vodă de vreo dăscăliţă străină al cărei nume nu-lrmai-cunoaş

484

tern, dar desigur şi de abatele l'hommee care i-o fi dat noţiuni de istorie, de geografie şi de literatură Elena's tu r za se mantă de tânără cu Alecu Ghyka, fiul marelui t Costachi. Avea în 1803, când făcu nunta, 17 am, înţelegea, ea zburdalnica fetiţă romantică şi senti –, cu liniştitul, seriosul şi patrioticul ei soţ, ca piş! Ca eu câinele. Un an după căsătorie, născu un fiu, pe care-l boteză Grigore, după numele tatălui ei. Dar curând jupa aceea se şi întâmplă să-i răsară în cale «ursitul», cel care va fi iubit întotdeauna, cel fără care nu se poate trăi, cel pe care-l aşteaptă fetele şi femeile noaptea, la fereastră, alunecând pe o rază.

Era un străin, Theodore de Crussol, un conte francez, venit în Moldova în 1807 împreună cu contele de Roche-chouard, de la Odessa, cu armatele ţarului Alexandru în (luptă cu ale sultanului. Rochechouard şi de Crusol erau emigraţi de-ai Revoluţiei franceze în serviciul Rusiei l-am văzut mai sus sosind la Ungheni pe Prut, unde-i întâmpinară boierii Iordachi Balş (fiul lui Costachi Balş Cruntul) şi Ion Canano (fiul lui Şerban Canano, cumnatul lui Ioniţă Vodă Sturză). Am arătat şi întâlnirea dintre Rochechouard şi Elena Balş, domniţa Hangerli, în «budoarul» acesteia şi impresia ce făcuse frumoasa greacă asupra nobilului francez. Cât despre de Crussol, el îşi pierde cu totul minţile după încântătoarea Elena Sturză

«În această Capua modernă – e vorba de Iaşi – unde noi am întâlnit aproape toţi frumuseţi puţin crude,

Theodore de Crussol s-a îndrăgostit nebuneşte şi ceru mâna unei tinere văduve de 18 ani, încântătoare brună cu ochi albaştri, fiica unei prinţese Sturză. Această căsătorie reunea: tinereţe, frumuseţe, naştere, avere; partea morală singură lăsa de dorit».

Numai că Ilenuţa noastră avea 21 de ani, nu 18, nu era nici văduvă şi nici încă divorţată, iar despre partea morală e greu de presupus, deşi nu e exclus, ca să şi îl lăsat la vârsta aceea de dorit.

Theodore de Crussol şi Elena Ghyka se iubiră, într-un chip încă foarte onorabil, hotărând să se căsătorească împreună, în carescop ea va trebui să ceară divorţul, iar ei fiu de familie catolică, să capete consimţământul părinţilor săi. Tânărul scrise deci acasă, la Peârograd, unde trăiau bătrânii emigranţi. Tatăl său, ducele d'Uzes, nu avu nimic de întâmpinat împotriva acestei căsătorii, dar mama, şi maj ales sora ei, ducesa de la Tremoille, principesă de Tarente (amândouă din neamul de Châtillon).

485

«dând informate de nebunia pe care era băiatul pe se facă», se opuseră cu îndărătnicie ia această «Piedicile acestea întăriră dragostea tinerilor şi incintă loarea moldoveanca nu mai putu refuza nimic adora torului ei».

Conu Alecu Ghyka, soţul brunei cu ochi albaştri, găsind că gluma se cam îngroşase, hotărî să ceară el divorţul Dar pentru a nu-şi compromite soţia, căută un motiv elegant împotriva căruia să nu aibă gura lumn nimic de zis Aşa încât, cfrid în iunie 1807 domniţa Manoara Sturză, soacra dumisale, dădu o serbare mare urmată de ospăţ în cinstea generalului rus Mayendorff, el opri pe nevastă-sa să meargă în acea seară acasă la părinţi, ştiind ca ea nu va asculta de porunca lui. Şi în adevăr, sfătuită şi de mamă-sa, cu care semăna şi la fizic şi la moraj, ea nu numai că se duse la ospăţ, dar se mai şi întâln acolo cu contele de Crussoi, în văzul tuturor, mai ales că divorţul acela, care ştia că va urma după această înfrângere a poruncii soţului, era şi pe placul dânsei.

A doua zi chiar, Alecu Ghyka ceru de la Divan

despărţirea, pe cuvânt că el nu putea îngădui să ştie că soţia lui a dat mâna cu generalul Mayendorff. Şi el mai ceru ca copilul ce urma să nască nevastă-sa peste câteva luni să-i fie dat lui. Divanul pronunţă divorţul şi mitropolitul Veniamin îl sancţiona, Elena consimţind să dea copilul soţului ei.

În iarnă, însă, când se născu şi copilul – o fată, Elena – contele de Crussoi trebui să părăsească Iaşii, fund chemat la armata, pe front. Nu se mai întoarse niciodată, îmbolnăvindu-se acolo de oboselile războiului, el zăcu multă vreme suferind, până-şi dete într-o zi duhul, în 1813, într-un sat de lângă Varşovia.

Elena, rămasă şi fără bărbat şi fără iubit, nu se ţinu de cuvânt şi nu vru să se despartă de fetiţa ei. Divanul domnesc fu nevoit să judece şi această pricină dintre foştii soţi, luându-i, un an m-ai târziu, copilul cu de-a sila şi dându-i tatălui, care îi dete o deosebită creştere, măntând mai târziu pe această odraslă dragă* lui după Pavel Şubin, strănepotul neîencitului favorit al faunei Elizabeta.

Elena Sturză – rămasă acum nu numai fără bărbat şi fără iubit, dar şi fără copil – începu, şi de necaz şi din pricina firii ei şi după pilda mamei, să ducă o viaţă foarte neregulată, prin Iaşi şi pe la Chişinău, unde o chemau pe de o parte interesele ciobăneşti (moşii Ia



t) a Orhei), iar pe de altă parte rudele sale apropiate, teailat Sturză, guvernatorul Basarabiei (fratele tatălui, Grigoraş Sturză) şi copiii acestuia, veni ei primari.

La Chişmău cunoscu pe generalul Harting, numit tfil\ ernator ai Basarabiei după moartea lui Scarlat Stur-ga Acesta, un om foarte cumsecade şi un administrator je mina înth, avu nenorocul să se îndrăgostească! a rândui sau de frumoasa nepoată a fostului guvernator 5! s-o mai şi ceara în căsătorie, deşi avea treizeci de ani mai mult decât ea în iarna Lui 1812 se şi făcu, acolo ja Chişmău, nunta mare, la care nu veni însă din Iaşi nicio ruda de a Elenei, afaraxpoate de mamă-sa dar la care fura faţa toţi Sturzeştu şi toţi boierii moldoveni şi ruşi din cuprinsul Basarabiei.

La 25 iunie 1813 se născu din această căsnicie – fiul Scarlat, sau Carol sau Karl Harting, frate vitreg aşadar cu celălalt fiu al Elenei, Grigore Ghyka, viitorul Domn al Moldovei, precum şi cu Elena Şubm.

Căsătoria Elenei cu Harting ţinu cam tot atâta cât ţinuse şi aceea cu Ghyka. Certurile casnice duseră în curând la o despărţenie, şi încă cu un nemaipomenit tărăboi. Elena se pricepu să ridice o întreagă rebeliune în Basarabia împotriva guvernatorului. Sabotat de boieri în toate întreprinderile sale, protestând zadarnic la Peiersburg, unde Alexandru Sturză şi Ruxanda Edling ţineau partea verei lor, bietul Harting fu destituit din postul de guvernator (l septembrie 1817), rămânând şi fără pensie, şi fără soţie, şi fără cinste iar divorţul odată pronunţat, Elena, în loc să se întoarcă în Moldova să-şi vadă de treabă, rămase în Basarabia, urmărind pe fostul ei soţ cu procese băneşti şi cu învinuiri de smecurie, de luare de mita, de furtun de bani, până-l aduse la sapă de lemn, ia exasperare.

La 2 august 1831 ea muri acolo, la Chişinău, femeie încă tânăra de 45 de ani, iar patru luni mai târziu (21 decembrie) se stinse şi chinuitul ei soţ, generalul Harting. În cimitirul central fim Chişmău stau mormintele lor la câţiva zeci de paşi unul de altul, pe atât de aproape ciolanele pe cât le erau sufletele de departe

Testamentul Elenei Sturză, fosta Ghyka, fostă Harting, ’începe cu frumoasele cuvinte ale vechilor diate:

„În numele lui Dumnezeu, în Treime slăviţi, Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh, amin Eu, roaba atotputernicului, Elena, fiica boierului moldovean marele logofăt Sâurza şi a răposatei Domniţe Măiioara Calli



Împart machi, aprobăindu-mă de bătrâneţe” ş. c. l –, în averea precum urmează…”

fopnlor din căsătoria dinţii, Grigore şi Elena Ghyka> lasă în Basarabia, la Bălţi, moşiile Ciobani şi Tomeşti, e „iazuri, mori, case ş. c. 1., luate, de la părinţii ei ca zestre, jar în Moldova lasă moşiile moştenite numai de la mama *q*\

fetei Elena. lui Scarlat, din căsătoria de-a doua, II Iasg în Basarabia Pograbe-ii de la Orhei şi în Moldova Bucleş, ţii. Tot lui Scarlat în lasă pe toţi *ţiganii şerbi*, „căci ceilalţi din copii vor mai moşteni ţigani şi moşii de *la* tafăt lor”. Şi cum fiul atesta era nevârs tnic, îtaşează sub tutela fratelui ei Mihalachi Sturza –, a cumnatului „Petrachi Mavroyeni şi a vărului de la Pe-trograd, Alexandru Stur-za. Încheie testamentul cu o vorbă de amintire despre fostul ei soţ, generalul Hartâng, despre. care, deşi ea, roaba mî Dumnezeu, îşi făcea diata în numele Sfintei Treimi, nu găseşte totuşi să spule o vorbă de creştinească milă sau de iertare, ci numai că „el ca „retrăieşte acum cu altă femeie, mi-a mâncaf şi mi-a risipit zestrea, şi a pierdut ca atare drept asupra moştenirei (? ()”.

Aceasta a fost mama lui Grigore Vodă Ohyka, căruia în afară de mqşiile din Basarabia, i-a lăsat moştenire şi frumuseţea ei. Nu însă şi sufletul. Pe acesta l-a moştenit Grigore Vodă de la tatăl său, vei logofătul Alecu.

Născut în 1 & 04, la Iaşi, Grigore Ghyka, deşi lipsit de îngrjjfrile mamei de la frageda vârstă de trei ani, capătă totuşi o creştere deosebit de aleasă şi o învăţătură, dacă nu ca a unchiului său Minai Vodă, dar în tot cazul, pentru vremea aceea, foarte îngrijită. Vorbea curent şi foarte corect moldoveneşte, greceşte, franţuzeşte şi nemţeşte. Era, ca şi tatăl său, un om cinstit, iubitor de bine-le obştesc, iubitor de neam şi partizan înfocat ai Unirii. Consulul prusian Kreuchely scria despre el că „era un tânăr care prin creşterea şi talentele sale se deosebea nu nu – mai *o*ş toţi ceilalţi Ghiculeşti, dar chiar de toată boierimea ţării”, ceea ce, privind frumoasele sale? calităţi, nu era deloc departe de adevăr.

N-avea decât 20 de arii când se „însura cu domniţa Elencu, fata lui fonifa Vodă Sturză şi a Ecatennei Doamnei.

Despre nunta aceasta şi despre domniţa Elencu am v. orbit mâi – sus la capitolul I, Am arătat că această soţie dintâi a lui Grigore Ghyka, femeie nu tocmai frumoasă, dar credincioasă, bună mamă şi gospodină de frunte, era lipsită de cultură-şi de ide-a-l, din care pricină nu se pU

(Lise înţelege cu bărbatul ei, ai cărui suflet era mereu [rământat de „ideologia vremii” pe care ar fi vrut s-o împărtăşească cu tovarăşa vieţii sale, care nu se pricepea însă decât să-şi crească copiii, să-şi fiarbă dulceaţa, *să-şi* coacă cozonacii şi să-şi administreze moşule.

După naşterea a patru copii, Constantin, Ion, Alexandiu şi Catinca, Grigore Ghyka, întâlnind pe o altă femeie, care-i răpi inima şi sufletul, o părăsi pe Elencu, căpătând prin sentinţa de divorţ şi pe copii în seama lui.

Acestea se întâmplaseră scurtă vreme după mazilirea lui Ioniţă Vodă, iar în timpul surghiunului acestuia în Basarabia, Domniţa Elencu se mărită din nou cu Aiecu Baiş, zis Cocoşul”, care mai fusese şi el însurat cu Casandra Cantacuzmo Paşcanu

Mai puţin idealist decât Grigore Ghyka, acesta se înţelese de minune cu noua lui soţie, cu care-şi petrecu viaţa în cea mai deplină înţelegere. Trăiră împreună fie la Iaşi în frumoasa casă de pe Uliţa Mare colţ cu Podul Verde, fie la ţară în Adjud, moşie de 7.000 de fălci. Dar aceste 7.000 de fălci de la Adjud nu erau nimica faţă de cele 40.000 de fălci de la Broşteni pe Bistriţa, de cele 10.000 de ia Poieni lângă Iaşi şi de alte 20.000 în alte părţi ale ţării. Alecu Baiş avea cu totul 80.000 de fălci de pământ în Moldova *şi* trecea drept cel mai bogat boier din ţara, pana veni Domn Mihai Sturză, care-i luă mult înainte, am văzut în ce chip.

Alecu Balş era un om foarte cumsecade, foarte înfumurat şi foarte potrivnic al Unim. Dar era şi foarte curajos Când, mult mat târzm, s-a votat în Divanul Ad hoc acea mult dorita Unire, el a fost singurul boier care a îndrăznit să voteze „contra” întrebat de preşedintele Divanului: „Cine este acel care votează împotrivă?” conu Alecu răspunse liniştit şi răspicat, în auzul ţarii şi al istoriei:

— „Ia eu, vei logofătul Alecu Balş, proprietar a 80.000 de fălci de pământ”.

Cu omul acesta domniţa Elencu a fost fericita. Bună cum era ea – am văzut mai sus cum o lăuda mamă-sa Catrina Doamna în diata ei – ea se pricepu să nu facă nicio deosebire între copiii din căsătoria dintâi, Constantin, Ion, Alexandru şi Catinca Gh-ka, măcar că aceştia din urmă erau crescuţi de tatăl lor, pe care oricum, trebuie să fi fost rămas cu un resentiment. Dar a mers cu – „iertarea" atât de departe încât a îngăduit fiului ei Constantin Balş să se însoare cu una din fetele fostului ei bărbat

489

din a doua căsătorie, cu domniţa Nataha Ghyka, care pricina mult a trebuit să sufere biata femeie, cum mai jos vom vedea

Să arătăm deocamdată aici ca domniţa Elencu, deşi bună, iertătoare, gospodina şi celelalte, era totuşi foarte energică şi vedea de averea ei şi de a bărbatului ca un bun vechil şi conştiincios administrator. Era mereu U moşie pe câmp, sau la Broşâeni în pădure, şi chiar dacă şedea la Iaşi apoi îşi vedea de gospodărie, de cai, de păsări şi de vaci. Locuia, după cum am văzut, în casa cea frumoasa din colţul Podului Verde cu Uliţa Mare (La-puşneanul cu strada Carol).

În curte, murdară ca toate curţile de pe atunci, roiau găini, gâşte, raţe, curcani, porci, ţigani şi ţiganici. Pe de laturi se făceau nişte beciuri joase şi lungi – gospoda-na – iar în fund erau surele, grajdurile şi şoproanele

Aceste toate din urmă au ars într-o iarna, prin 1860 – 61, de s-a ales praf din ele.

Larma mare în oraş: ard grajdurile domniţei! Alergară pojarnicii, lăncieru Roznovanului şi infanteria lui Solomon, dar degeaba! Abia de s-a putut scăpa casa şi biserica sfântului Neculai de flăcările mistuitoare.

Stăpâna fiind la moşie, vătavul de ogradă îi trimise a doua zi o depeşă în felul celei din cântecul franţuzesc „*A pari ceia*, *toni va Ires bien*, *Mă da* în *la marquise*":

„Luminării Sale Domniţei Elencu, sărut mâna Maria Fa, să nu te superi, în curte la noi cenuşă, slugă plecata, eu vătavul Gheorghe".

Sosind a treia zi Luminarea Sa cu cai de poştă la Iaşi, când dădu cu ochii de cenuşa şi de vătav, nu mai întrebă nimic, ci numai ce mi-i ridică pe Gheorghe dintr-odată la rangul de dobitoc başa şi de vei măgar – două cinuri căpătate într-o zi, după merit şi dreptate. Fiindcă domniţa Elencu era straşnică la mânie şi iute ca ardeiul

Despre desele călătorii pe care le făcea ea în străinătate, când singură, când cu soţul ei Alecu Balş, când cu copiii sau cu vreunul din ei, se povestesc multe întâmplân hazlii.

Era, zice-se, zgârcită, şi când ia vreun hotel din Viena sau din Paris era nemulţumită de felul cum era slujită, apoi zicea secretarului ei Bolorney: „Nicio para să nu dai bacşiş servitorilor”; iar când din întâmplare era mulţumită, apoi zicea: „— Etplomey, dă-le câte o jumătate de sorcovă ţ”. Bolomey le dădea însă cât li se cuvenea şi apoi se apuca să *direagă* socotelile, majorând preţurile la odaie sau la mâncare.

490

Într-un rând, fiind prin Austria de sus, la bai cu fiul ei, beizadea Alecu Ghyka. se supără pe un hangiu care nu voia să-i scadă dintr-o socoteală ce i se părea prea mare Ridică glasul, ceia îl ridică şi el, şi atunci domniţa începu să strige şi să bată din picior, poruncind fiului ei „Alecuie, trage-i câteva perechi de palme, acum îndată Ce stai ca un prost?”

Dobitoc başa şi vei măgar nu-l putea face, ca neamţul n-ar fi irrţeles-o, prin urmare trebuia Alecu să-l croiască Beizadeaua, cuminte, îşi linişti mama vorbindu-i de legile austnace şi de supărătoarele obiceiuri ale poliţiei de acolo, iar domniţa, pentru a-şi mai potoli necazul, Jipi ţigancei pe care o lua după ea pretutindeni în chip de camerista, cele două zdravene perechi de palme pe care beizadea Alecu nu voise să te dăruiască hangiului.

Aceste debuturi orientale ale boierilor români în străinătate au rămas de pomină în istoria anecdotica a ţării. Despre soţul domniţei Elencu, Alecu Baiş, logofătul, se zice ca tund într-o zi la Paris cu fiul nevestei sale,

acelaşi Alecu Ghyka de mai sus, şi plimbându-se cu trăsura prin „*Avenue des Champs Élysée*”, a dat de un nesâârşit şir de trăsuri după care trebui să-şi ţie rândul. Pierzându-şi răbdarea, el zise supărat fiastrului său: „Da spune poliţistului cela că sunt eu, marele logofăt Alecu Balş, să ne lese să trecem înainte”.

Şi fiindcă nici beizadea Alecu nu zise nimic, nici poliţistul nu părea a-i băga în seamă, se ridică boierul puţin în trăsură şi strigă pe franţuzeşte sergentului că vrea să treacă înainte, fiindcă el e logofătul Alecu Balş. Dar capătă drept răspuns un „*Voulez-vous tăiere vot bec, bourgeots*” de se făcu logofătul verde la faţa şi trântindu-se îmbufnat în fundul trăsurii, zise doar fiastrului: „Ce spune? Mi se pare că se obrăzniceşte! Zi-i să tacă, că acuşi îl pocnesc cu câobucu-n cap!”

A doua soţie a viitorului Voievod, care nici ea n-a ajuns a fi Doamnă, a fost Ana Catargi, fata lui Iordachi Catargi şi a Elizabetei Rosetti.

La vârsta de 13 ani, părinţii o măritară după Ion Buhuş, vlăstar al unuia din cele mai mari neamuri ale Moldovei, dar pe atunci puţin în decădere. Boierul acesta nu avea nicio minte deosebit de ageră, nicio tinereţe prea agedă. Era bogat, cinstit, bătrân şi ursuz. Ea, o copilă trecută din odaia păpuşilor în iatacul bărbatului, era, împotrivă, plină de viaţă, veselă, zglobie, deşteaptă şi oarte spirituală. Avea un duh nemaipomenit, cu care



Error! Hyperlink reference not valid.

cucerea pe toţi cei ce stăteau de vorbă cu ea. Nu-şi puf sufen bărbatul, care totuşi o iubea cu o nebună pa ti m-l încercând, pe cât îi stătea în putinţă, să-i facă pe p să-i Iaca toate mendrele şi să i îngăduie toate nazbirul ei de copila Merse deci căsătoria aşa, şchioapa-şchioap L până în ziua când se întâlniră faţă în faţă Anicuţa B u h m şi Grigore Ghyka. A fulgerat atunci din senin în sufle! tul amândurora, de s-au iubit ca-n basmul cu Ileana Co sânziana şi cu Fătul cel Frumos. Nici n-au mai stat a gând: s-au despărţit îndată, ea de Ion Buhuş, el de Elencu Sturză,

şi s-au cununat împreună.

Aceste se întâmplau în 1832, când avea acum Anica 22 de ani. Şi a urmat o poveste de dragoste, frumoasa dar scuria, cum e şi fericirea pământească.

După naşterea a doua fetiţe, Aglaia şi Na talia, după câteva călătorii, vara, în străinătate, după câteva strălucite primiri, iarna, în frumoasa lor casă de la Iaşi, într-o zi de sfârşit de primăvară plecară amândoi peste Prut pentru nişte daraven băneşti pe care le avea Grigore Ghyka acolo. Pe drum soţia lui răci. Şi cum era însărcinată, fu nevoită să zacă în pat, la duşman, vreo două luni de zile, până când, în dimineaţa de 17 iunie 1839, născu, înainte de vreme şi foarte anevoios, o fetiţă, Ioana, care nu putu trăi. În aceeaşi zi, două ceasuri după naştere, frumoasă, tânăra, vesela, fericita Anica Ghyka îşi dete duhul în braţele nemângâiatului ei soţ, cu care trăise împreună, biata, numai 4 ani.

Împlinise, în zilele acele, 26 de primăveri.

O înmormântară Grigore Ghyka acolo, în cimitirul de la Chişmău, unde zăcea şi mama lui, Elena Sturză. Pe frumosu-i mormânt de marmo-ra albă a pus să i se sape pe franţuzeşte – fiindcă pe atunci limba românească era încă „nevrednică” – nişte versuri.

Durerea care a urmat a fost însă atât de copleşitoare, încât, întors la Iaşi – după gânduri de sinucidere pe care „credinţa”, care-i veni deodată, le alungă – el *înţelese* că încercarea aceasta îi venise „ca o osândă trimisă de cer pentru ateismul lui de până atunci, începu să se închine, să meargă ia biserică, să facă milostenii, ducându-se chiar până la Ierusalim, la mormântul mântuitorului, de unde se întoarse *hagiu*, credincios, curăţat de păcate, dar tot încă trist, melancolic şi aproape nemângâiat. Va iubi şi altă femeie, va fi şi nebun, să vă vindeca, va fi Domn şi mazil şi pribeag şi un foarte bun

„492

I3 triot, dar îşi va isprăvi totuşi viaţa prin gestul dezna-jduit al sinucigaşului.

Dar s-o luăm acum de la început, înainte de a vorbi i:

domniţele lui, să vedem mai întâi cum a ajuns în aunul Moldovei şi o dată aşezat în el, ce treabă s-a – îceput să facă.

Ca şi tatăl său, vei logofătul Alecu, Grigore Ghyka i putea suferi pe unchiul său Mihai Sturză. Nu-i ierta ci felul său despotic de a domni, nici abuzurile sale, nici lipsa lui de ideal patriotic. Vodă, care dorea totuşi

a atragă pe nepotul sau în cercul admiratorilor săi, îi oieri vistieria cu atâta stăruinţă, încât acesta fu silit s-o primească, rămânând în slujba numai de la 1843 la 1844.

Fireşte că a fi vistiernic cinstit sub Mihai Vodă nu tia lucru comod nici pentru Domn, nici pentru ministrul – au Părăsându-şi postul cu oarecare tărăboi, Grigore uhyka se învrăjbi cu unchiul său atât de mult, încât în timpul întâmplărilor de la 1848, Minai Sturză trimise pietutindem după el pentru a-l aresta. Dar nu-l putu găsi nicăieri fiindcă el se afla la Viena, unde se dusese pentru a aduce în ţară, din pension unde se afla, pe însa Aglaia. Întorşi pe Dunăre, vaporul pe care se aflau Gn-gore Ghyka şi fata lui s-a încrucişat la Giurgiu cu cel care ducea la Baziaş pe „revoluţionarii ieşeni" evadaţi din lagărul de la Brăila de sub supravegherea lui Miscenko. De pe puntea unui vapor la puntea celuilalt – s-au putut vedea „tovarăşii de luptă", schimbând între ei că le va cuvinte de prietenească înţelegere şi de revedere în curând în vremuri mai bune.

Întors în Moldova, unde rămase un timp ascuns până u trecură furiile lui Mihai Vodă, Grigore Ghyka începu din nou uneltirile sale cu „tineretul dornic de reforme", al cărui călăuză era bătrânul său tată, logofătul Alecu

Pe urmă, începând să i se-clatine scaunul lui Mihai S'urza, acest bătrân şi inimos logofăt lucră cu atâta di bă –, c'e pe lângă Reşid Paşa, ministrul afacerilor din afara la S ambul (prin prietenul său Fuad-Effendi), încât – nu însă fără a face un mic dar de 40.000 de galbeni – căpătă pentru fiul său domnia Moldovei.

La 14 iunie 1849 Fuad-Effendi trimitea din Bucureşti, unde se afla el încă din anul 1848 ca comisar ai Porţii, ştirea la Iaşi că Grigore Ghyka «a fost rânduit Domn Şi să i

se încredinţeze lui frânele ocârmuiru Moldovei”.

La 22 iulie a venit şi firmanuldi n Ţarigrad, cu trimisul special Nuredin-Bey, şi a doua zi, 23 iulie, el a

493

fost citit şi tălmăcit la Iaşi, în spătăria Curţii Domneşti „cu o solemnitate neobişnuita până atunci în Moldova ia niciun Domn”.

Era în ziua aceea „o vreme foarte plăcută, ca soarele lui iulie s-a ivit de la răsăritul zorilor, aruncându-şi razele pe armele şi uniformele militarilor, de se părea ca pluteşte asupra oştilor o pară de foc...».

Toată Uliţa mare de la răspântia mitropoliei până în dreptul Sfântului Neculai domnesc era împănata cu oşti ruseşti, care au prezentat armele Domnului când a trecut cu careta pe stradă, *fără a închina însă steagurile*, iar miliţia pământească era aşezată în ograda Curjn „în cerc împrejurul intrărilor” cu muzica în frunte, şi când a intrat Domnul pe poarta, ostaşii au prezentat armele, *pie-cind steagurile toate*, la comandă înăuntru, în spătărie, unde erau adunaţi numai boiem şi popii şi consulii străini, s-a dat citire firmanului împărătesc în fiinţa Domnylui şi a (ui Fuad-Effendi, reprezentantul Porţii. S-a întâmplat atunci acel lucru de mirare şi care a bucurat pe mulţi, că deşi, desigur înadins, generalul Du ha mei a întârziat mult peste ceasul orânduit, Fuad-Effendi şi Grigore Vodă *nu l-au aşteptat*, şi m-au amânat pentru aceasta solemnitatea”, încât, când a intrat în spătărie mândrul reprezentant al ţarului, ceremonia era isprăvita 4.

Îndată după aceea au început însă a se arăta semne rele, care au urmat apoi în tot timpul domniei acestui bun, vrednic şi nenorocit Voievod.

Când s-a scoborât Vodă din spătărie de a mers la scară şi s-a urcat în caretă, „n-au vrut caii a porni din loc cu toată stăruinţa vizitujor şi aşa s-au încurcai în hamuri, sărind şi zvârlind, de s-a văzut Ghyka silit a se da jos din trăsură, până au scos-o cu Tnâinile de sub bolta careta să-i pornească... Patru din acei cai erau chiar ai ginerelui Măriei Sale lui Mavrocordat, ce i-a vândut apoi îndată

după întâmplare, ca săjnstrăineze nenorocirea din familie, dar soarta omului nu se preface într-acest chip, ci prin voinţa lui Dumnezeu cu îndreptarea cugetului", zice Manolachi Drăghici cronicarul".

S-au mai arătat pe urmă multe alte semne rău prevestitoare La 6 august, când s-a întors Vodă din Ţarigrad după primirea investiturii şi a intrat iar cu alai în laşi, a căzut peste oraş o ploaie cu piatră de s-a uda-l lumea toată până la oase – şi mă; târziu altele încă s-au arătat, de stăteau toţi şi se mirau ce are soarta cu omul acesta.

194

care era doar acum *hagiu* şi credincios şi milostiv şi bun ca pâinea lui Dumnezeu.

Mu mai vorbim de fapte ca acele arătate de nepotul sau de fiică, Radu Rosetti, ca de pildă că pălmuind într-o zi pe un „paj" din Curtea Domnească, i-a fost apoi atât de năcaz de fapta lui încât a dăruit copilului o pungă cu bani. Aceste sunt slăbiciuni. Dar să arătăm ce a făcut el de cum a luat frânele ocârmuim în mina şi cum 3-a priceput sau în tot cazul cum ar fi dorit să domnească i

De cum s-a urcat în scaun a trimis mitropoliei un oiis, prin care o ruga sa se vestească tuturor popilor din ţara înscăunarea lui, poruncindu-le să înalţe rugăciuni spre al lumina pre el şi p re toţi bunii moldoveni „ca în unire şi în dreptate să putem lucra cu toţii intru fericirea patriei".

„Pre lângă aceste, luând aminte ca la ruga lui Dumnezeu ce se tace în biserica s-a obişnuit a se zice, pomenind numele Domnitorului, *de a se supune supt picioarele lut pe tot vrăjmaşul şi pizmaşul*. Noi socotim că întrucât se atinge de persoana Noastră să nu se mai întrebuinţeze de acum acea zicere, ci numai rugăciunea de a ne învrednici pre Noi şi familia Noastră de binje-cuvântarea dumnezeiască".

Dorind deci ca împreună cu tovarăşii săi de luptă, cei ţoşti pe la închisori, pe la mănăstin şi prin surghiunuri, să poată lucra întru fericirea patriei, prima lui grija tu să schimbe pe miniştrii lui Mihai Sturză mi-o cuindu-i cu

oameni de ai săi

4 două lui grija tu să „mature judecătorii vechi din slujbe până la unul” rânduind pe alţii după arătarea sa, oameni pe care i ştia cinstiţi şi neruşfetan

A treia lui grijă fu să înlăture pe cât se putea *din toate slujbele* pe boierii cei *bătrân*, „încredinţând posturile publice *tinerilor* ce se închinau ideilor moderne, predicând o reformă radicală a ţării”.

Pe urmă a înfiinţat corpul jandarmeriei (în locul vechilor „slujitori”), rânduindu-l pe picior ostăşesc şi întrupând pe tot ţinutul câte o companie de la 80 ia 100 de oameni cu ofiţerii lor, al cărui buget se urca la un milion de lei pe an.

A făcut apoi cazarma cea mare pentru infanterie de la Iaşi, cea de la Copou, care se înalţa astăzi încă mândră în capitala Moldovei, mărind şi miliţia cu un batalion şi înzestrând artileria cu 5 tunuri în loc de unul

495

Î W

cât avusese sub Mihai Vodă. Făcu frumoasa închisoare de (a Târgui Ocnei şi pavarea Iaşilor cu pietre cubice şi în chiar casele răposatului sau părinte, Institutul z\ & Gregonan pentru moşit şi pentru copiii găsiţi, dăruind din banii lui pentru acest institut şi 15.000 de galbeni

În afară de aceste şi multe alte îmbunătăfin şi re-forme, Grigore Vodă a avut curajul, după plecarea ruşilor din Moldova, să desfiinţeze cenzura, mtroducând libertatea presei, şi să atace şi problema reformei sociale regulând raporturile dintre proprietari şi ţărani. Lui îi da ton m şi reorganizarea învăţământului public, pe care-l împărţi în primar, secundar şi înalt, obligând pe toţi profesorii, chiar pe cei străini, să-şi predea lecţiile în limba română.

Toate aceste îngreuiară însă bugetul statului, care de unde dăduse sub Minai Vodă excedente (pe care acesta şi le însuşea, nu e vorba), se tăcu dimpotrivă, sub Grigore Vodă deficitar – lucru pe care duşmanii săi nu-l iertară şi i-l scoaseră întotdeauna pe nas. Dar Grigorş Ghyka a nădăjduit mereu că până la urmă va ieşi cu bine din toată

încurcătura aceasta bănească, făcută doar numai spre binele ţării, şi niciodată sub niciun cuvânt nu a îngăduit nimănui a se abate de la principiile morale, fie în interes personal, fie chiar în interesul statului.

Astfel, cu privire la el însuşi care dădea pilda, se cunosc două fapte foarte în cinstea lui.

El cheltuise cu luarea domniei frumuşica sumă de o sută de mii galbeni (40.000 l-ul Fuad-Effendi şi 60.000 celorlalţi potentaţi ai Stambulului) care apăsa greu asupra averii sale. Dar, deşi împăratul Neculai îi trimisese răspuns că, în urma intervenţiei sale pe lângă Poartă, aceasta n îngăduia să-şi acopere cheltuiala din înfiinţarea unei noi dări asupra sării, Grigore Vodă răspunse, mulţumind, că nu-i stă în putinţă să împovăreze poporul cu biruri menite să plătească datoriile sale personale.

Alta:

Cerând autorizaţia Porţii să urmărească în averea sa imobiliară din Moldova pe fostul Voievod Mihai Sturză pentru toate „neorânduielile" făcute de acesta în timpul domniei sale, generalul rus Duhamel se împotrivi, po – runcindu-i să înceteze. orice urmărire împotriva administraţiei fostului Domn, Grigore Ghyka trimise atunci o scrisoare cancelarului Nesseirode la Petersburg, *zi*cându-i curat: „Ferice de Moldova că are acum un Domn

496

„Rlstit, căci, văzând ocrotirea cu care cabinetul împârâ – se acopere nedreptăţile şi delapidările *im* Mihai Sturză, n putea fără teama să merg pe urmele sale".

Multe alte gesturi şi fapte frumoase a mai făcut acest Voievod, cel din urmă pe care l-a avut Moldova. Şi te cuprinde un simţământ de duioşie când te gândeşti că şirul *Voievozilor moldoveni* se încheie cu unul care a încercat să meargă, după 500 de ani, pe urmele celui dintâi: Bogdan din Maramureş înînnţând Moldova şi Gridin Pind75 luptând pentru înfiinţarea României!

N-am zice, ca Radu Rosetti, ca Gregore Vodă a fost întemeietorul partidului unionist, dar a fost desigur, şi înainte şi în timpul domniei, unul din înfocaţii săi partizani

şi pentru un Domn în scaun, care ştia că prin Unire îşi va pierde tronul, lupta ce a dus în vederea acestui ideal scump tuturor românilor este pe deasupra oricărei laude

La începutul războiului Crimeei, în 1853, el se pur tase cu gândul recrutării unei legiuni de voluntari moldoveni, în capul cărora să se puie el însjaşi, pentru ca prin vărsarea sângelui moldovenilor să aibă ţara lui dreptul la sfârşiâui războiului să-şi spuie cuvântul, legând viitorul neamului românesc de soarta armatelor aliate, sau mai bine zis de izbânda lor, de care nu se îndoia. Radu Rosetti ne asigură că cuvintele cântecului războinic cu care oştenii lui aveau să intre în foc erau făcute de el:

*Buciumul român răsună*, *Pe-ai săi fraţi el U adună*

Iată aşadar şi poet.

Ca realizare a politicii sale „progresiste", cea de căpetenie a fost dezrobirea ţiganilor boiereşti. Dar povestea aceasta fiind în legătură cu alta, o lăsăm mai la urmă. Să vedem deocamdată neajunsurile ce i s-au întâmplat bietului om când cu „pierderea minţilor" şi cealaltă, când cu „fuga peste hotar", căci domnia lui Grigore Ghyka Vodă a fost de două ori întreruptă.

Ajuns în stare de a face, ca Domn, cel mai mare bine cauzei naţionaliste dragă inimii lui, Grigore Vodă trebui să lucreze cu multă băgare de seamă, fiindcă altfel jandarmii de la spate, rusul şi austriacul, l-ar fi lovit de s-ar fi rostogolit din domnescul său scaun. Reacţionarii aceia



Comanda J & 90

— «»

nu puteau îngădui ca nebuniile revoluţionare *şi* ideea Unire să se întărească în sufletele românilor, ei aveau nevoie de două mici ţări înapoiate pe care să le poată înghiţi, nu de o ţară unită şi mare care îi tăiat calea Bizanţului, în atan împrejurări, Ghyka în putu face mai mult decât făcu, lăsând doar prietenilor Să, mână liberă să lucreze pe ascuns la pregătirea şi la râs pândirea patrioticelor lor idei. Dar suferinţa lui era mare că, ajuns domn, să-i fie totuşi acţiunea atât de restrânsă Mai târziu,

în 1855, ei se va gândi până şi la recucerirea Basarabiei „când ruşii alungaţi din Crimeea ne vor înlesni putinţa de a da un contingent în oameni şi bani, căci va trebui în tot cazul să participăm la acea expediţie prin botezul sângelui pentru a ne putea apoi prevala faţă de puterile aliate în vederea reîncorporam acelei provincie la ţara mumă", scria ei lui Negri şi lui Ralet la Constări timpol în toiul războiului din Crimeea (Scrisoarea e din 26 septembrie 1855)

Frământările acestea al e inimosului Voievod, neputinţa în care se afla de a lucra după îndemnul inimii sale, rana pricinuită de moartea nevestei sale, precum şi descoperirea unei bande de falsificatori de acte publice, în care tristă afacere duşmanii Domnului voiră să amestece şi pe unii membri din familia sa, îl aduseră la începutul leatului 1853 într-o stare de nervi încât începu să aiurească.

„S-a cuprins Vodă de o ipohondrie serioasă „ce i-au slăbit mintea de nu putea ocârmui", zicea Manolachi Draghici, iar ministrul sau Nicolae Şuţu arata în *Anunţi nle* sale toate tristele amănunte ale acestei boli ce întuneca, toarte vremelnic de aittel, mintea bietului Vo levod

La 23 ianuarie el încredinţa domnia Sfatului extraordinar al ţării şi se duse la mănăstirea Neamţului să se odihnească acolo, ia aerul (are de munte. Prin Iaşi se zvoni fireşte ba că e mazilit, ba că e nebun, turbat, fiindcă „era şi foarte oprit a se vedea de cineva", ceea ce putea da naştere la toate bănuielile. Dar pe la i februarie, simţindu-se mai bine, merge la moşia sa Har-păşeşti unde rămase vreo 5 sa p la mini, în timpul postului mare, aducându-şi şi familia acolo şi primind de la o vreme şi lume străină, pe miniştrii săi şi chiar pe consulii străini.

La 3 martie el era atât de vindecat de neajunsuristării sate nervoase, încât putea da colegului său Barbu

498

l f jă Ştirbey, la Bucureşti, ştiri despre sănătatea sa, din, e putem cunoaşte cum a simţit şi judecat el însuşi c' (j,

nplarea ce vremelnic îl doborâse:

1 (oprincipe”, îi sena el. „Încredinţat tund de Simţa-01 n lele pe care Mâna Ta ai binevoit să mi le arăţi prin crisoarea din 27 februarie, mă grăbesc a-ţi spune ce Jâcere mi-a făcut această dovadă de simpatie şi ce bună altiintire îmi va lăsa ea. Boala mea, în fel de feluri privita şi tălmăcită, a fost totuşi numai urmarea unor oboeji fără margini, amestecate cu amare păreri de râu, a silinţele şi jertfele inele nu sunt în stare să îndruiieze minţile spre acelaşi scop fericirea ţării – şi nu jiung a stinge patimile care, veşnic în mişcare, caută ia paralizeze acţiunea guvernului meu Dacă s-au vădit cu acest prilej, dovezi de simpatie pentru mme în ţară, e totuşi păcat ca unu din compatrioţii mei se îndărătnicesc a nu voi să recunoască abnegaţia pe care o dove dese şi vederile părinteşti şi împăciuitoare care mă călăuzesc. Dar, oricare ar fi nerecunoştinţa ce am cules până acum şi cea care mă mai aşteaptă, nimic nu va putea slăbi dragostea şi dezinteresarea cu care am înţeles a-mi face întotdeauna datoria faţă de ţară; şi acum, când puterile mele stoarse s-au întărit prin odihnă, voi consacra statornicele mele osteneli grelei sarcini pe care am luat-o asupră-mi…”

La 8 martie Grigore Vodă era din nou la Iaşi, Juind trineie guvernului în mină.

Dar bucuria celor ce-l iubeau nu ţinu mult, căci peste vreo trei luni şi jumătate se întâmplă celălalt bucluc, al intrăm oştilor moscovite în Moldova La 21 iunie ele veniră la Iaşi sub comanda generalului Danenberg, care pleca însă în curând la Bucureşti, lăsând în locui pe capul lui Grigore Vodă pe cneazul Gorteiacov.

Cauzele războiului din 1853 nu le vom mai arăta, ei e fiind prea cunoscute: Cheia bisericii sfântului mor-ftânt, ca pretext, şi celelalte… Fapt e că ruşii au ocu Pat în iunie ţările dunărene înainte ca războiul să fie clarat. Abia în septembrie s-au hotărât turcii să-i dedare ei, în care timp Gorteiacov plecând şi el la Bucu-j-şti, Moldova rămase mai departe sub ocârmuirea lui figore Vodă, a cărui îndatorire era însă să facă aprovzionarea oştirilor muscăleşti. După

declararea războ-ruşii, care fireşte că nu puteau avea mare încre în Domnul Moldovei pe care-l ştiau neprietenul lor, iseră la Iaşi pe generalul Urusov „ca să îeie stapî

499

«v\\unirea din mina Ghykâj şi să ocârmuiască el ţara piria o altă regulansire".

Grigore Vodă nu se grăbi să plece. El se duse a de zi abia fa via sa de la Socola, unde mai rămase citpua zile împreună cu toată familia lui, făcându-şi socoteli]5 stnngându-şi buclucurile, mai dând prietenilor săi sle> tun, şi pornind abia după aceea, agale, prin Mamorrm. şi Lemberg, la Viena. a

După un an, întâmplările politice şi ale războiului, 1 vor aduce din nou în ţară. Franţa şi Anglia declarând în iarna anului 1854 război turcilor, teatrul operaţiunilor mu. tindu-se de pe malurile Dunării în Crimeea şi în Austria veşnica *profitoare*, ocupând în toamna Moldova părăsită de ruşi, Grigore Vodă se întoarse de la Viena la Iaşi sub ocrotirea generalului baron Hess, urcându-se din nou în scaunul din care însese alungat de [rusov (2 octombrie 1854)

Despre petrecerea sa la Viena nu ştim aproape nimic E de presupus că beizadea Costachi şi domniţele Catrina şi Aglaia, fund căsătoriţi, au rămas la Iaşi; şi mai trebuie să credem că tot acolo rămăseseră şi domniţa Natalia împreună cu beizadea Ion (beizadea Alecu fund încă de mai multă vreme în străinătate la studii), deoarece atâta ştim de Grigore Vodă, că luase cu ei la Viena pe ibovnica lui, Eufrosina Leroy, şi pe cei doi copii pe care-i avusese cu dânsa, din care prinţişorul Ferdinand avea abia 4 luni. Trăind deci acolo cu „metresa" lui şi cu copiii ei, nu putea deci avea pe lângă el pe beizadelele şi pe domniţele sale legitime

Pe această *Eutrosine Leroy* o cunoscuse Grigore Gh> ka la Paris, înainte de domnie, într-un chip toarte roman tic. Se plimba într-o zi viitorul Voievod printre mormintele marilor francezi din cimitirul *Père Lachaise*, el, un străin, care se închina amintim unui Molière sau La Fontaine, ea o

pariziană care se ruga la mormântul unei prietene moartă de cimnd. Au intrat în vorba, fiindcă aşa a vrut soarta, s-au plăcut şi s-au iubit. Când a fost numit Domn, a adus-o la Iaşi, i-a luat casă, mobile, servitori

— *A*

şi trăsură, ţinând-o departe de toată lumea şi mergi no el însuşi s-o vadă un ceas-două pe zi şi în toate nopţi 6 între 12 şi 3 dimineaţa. Aşadar un fel de doamnă de Maintenon, fără strălucirea acesteia şi fără aceeaşi influenţa asupra iubitului ei.

*Madame Leroy* era femeie plăcută, cam grăsulie. cu trăsăturile feţei fine. Semăna destul de bine – ne aşi

500

P1”.

j secretarul francez al lui Vodă, Édouard Grenier – t *Madame Matlulde* a lui Hemndi Hei ne deşi mai iteapta şi mai cioplită decât aceasta. Va fi mai târziu, 1 pranta, după mazilirea lui Ghyka, soţia sa legitima, 1 o vom intilm-o de câteva on în cursul acestor povestiri înainte de a arăta a doua domnie a lui Grigore Vodă... a arunca o privire asupra frumoaselor sale domniţe, 5C cuvine să facem un mic popas lângă chipurile beizadelelor sale, fiindcă întâmplanle ce-i privesc, ale lui beizadea Ion în tot căzui, s-au desfăşurat în timpul domniei dinţii

Cei trei tu ai lui Grigore Ghyka cu domniţa Elencu Sttirza au fost, după cum am văzut, beizadelele Costachi, [On *şi* Alecu. Studiile şi le tăcură la Freiburg în Elveţia, unde au fost crescuţi de *Grégoire de Girară*, ofiţer şi fiu de ofiţer şviţeran, pe care, după întoarcerea fiilor săi în ţara, Grigore Vodă îl chema la Iaşi, dându-i grad de colonel în armata moldovenească. Girard pare a fi fost un om foarte de treabă! a care feciorii lui Vodă ţineau atât de mult, încât după moartea tatălui lor, ei se îndatoriră printr-un act judecătoresc „drept recunoş-tmfă pentru creşterea şi îngrijirea” ce au avut de la el pe când eraucopii, să-i dea o pensie de 720 de galbeni pe an tot timpul vieţii sale.

Copni aceştia, foarte mici la stat, foarte oacheşi la lata, cu par castaniu, cu ochii frumoşi, aveau fin blânde şi

iubitoare, erau sentimentali şi pătimaşi ca şi părintele lor

Beizadea Costachi, cel mai mare, a fost în timpul domniei tatălui sau postelnic, apoi magistrat şi membru la Curtea de casaţie. S-a însurat de tânăr cu Caută Balş de la Dumbrăveni, cu care a avut două fete, şi mai târziu cu fiica unui boier grec din Muntenia, Zoe Plagino, cu care a avut un fiu, pe Grigore Ghyka. A murit în anul 1874 la vârsta de 47 de ani.

Beteadea Ion, sau Iancu, după cum i se mai zicea, lui mijlociu, a fost cu mult cel mai deştept din toţi, Ce mai cu carte şi cei mai simpatic. Era la stat şi cel „fi.ai mititel. Grenier spune despre el că era, prin 1855, „frumuşel, harnic şi încăpăţânat".

Băiatul avea abia 10 ani când îi trimise tatăl său, împreună cu fraţiorii, la Freiburg în Elveţia. Trecut apoi



*v/m*

a *ia* Paris unde-l prinse revoluţia din 48, el se întoarse Iaşi, rămânând acolo până în 1849, când *n* trimise tat-a sau din nou în Elveţia, la Geneva de data aceasta, uni avu ca tovarăş de studii pe prinţul Leopold de înhar şi ca profesori pe Ernest Naville la filosofie, pe Cher i chept şi pe Girard la arta miittara

În 1851 el se întoarce definitiv la Iaşi, când tatăl Sau îl numeşte locotenent în miliţia Moldovei şi aghioaan (domnesc. E tânăr, frumos, nebunatic, mor fetele după ei Dar băiatul e cuminte, nu se meuică, deocamdată, cu niciuna, şi se apuca să serie amintiri, schiţe, călătorii o *tqr. na la Iaşi* e o icoană a vieţii moldoveneşti de altă dată, care are un farmec şi un pitoresc cu totul deosebii E în telul ei una din cele mai bune lucrări ce se cunosc mai interesantă chiar decât ale lui Aiecu Russo, şi nu se va putea scrie vreodată istoria societăţii ieşene în veacul al XIX-lea iară a se consulta acest document viu, plăcut, *„pris sar te m* „Tot atât de buna e şi scrierea lui intitulată: *O călătorie în Car păţi* din care mai ales partea de la început şi povestirea lui Iordachi despre haiducul Petraru sunt nişte mici juvaiere

literare. Mai slabe sub *Chipurile româneşti*, în care autorul, prea tânăr şi prea puţin documentat, încearcă să ne arate „pe boier, pe ţăran, pe popă şi pe ciocoi” într-un Jel cum nu puteau să fie.

Răsfăţatul beizadea Iancu nu stă totuşi toată ziua închis în casă cu pana în mână. Mai are slujba şi nu se dă îndărăt nici de la petreceri, îi place să se plimbe la Copou, iarna cu sama mai ales, să meargă la teatrul francez unde admira pe Gatmeau şi pe domnişoara *Any Roiand*, la teatrul românesc unde se prăpădeşte după Miile, pe care-l compară cu Molière, şi la bal mascat „unde muzica ne tace să auzim acele valsuri de Strauss, cărora nu-ţi stă în putinţă să te împotriveşti”. La balurile acele, care încep seara la opt şi se isprăvesc abia în zon când trec lăptarii pe stradă strigându-şi marfa cât îi iau gura: lap-te, iap-îee! – la balurile acele, bătrânii boieri se plimba încet prin sală cu mâinile la spate. iar cei tineri joaca de ţi-e mai mare dragul să-i vezi „cum pornesc, cum se învârtesc, şi cum şâiu perechile să ocolească perechile”.

Când nu e la teatru sau la bal, beizadea Iancu, democrat cum fusese şi babacă, se duce uneori seara prif1 cafenelele negustorimn. Îi place să vadă acolo, într-un nour de fum, pe divanurile ce se înşira de-a lungul pere

502

la mese rotunde şi joase „pe turcul grav până-n tjián, sorbindu-şi narghileaua, pe armeanul în strai său port, gustându-şi tacticos ca felii ţa moka, pe gre-/ (Tomotos făcând gesturi, pe jidan numărându-şi banii neamţ bându-şi halba de bere”.

— Ł unu după miezul nopţii… se pot deci mea face Căci toată ziua şi toată noaptea casele boiereşti deschise, de stai să te întrebi când lucrau şi când oamenii aceia. Dar dormeau, cică, între 3 şi 10, TUneaţa, slujba, de la 11 la 4, masa, de la 4 la 5; apoi, r Lin mic somn până la 7, şi de la 8 m sus… viaţa… Car – (e mai ales, obicei luat de la ruşi de la 1827 încoace, Lre până acum a făcut să cadă mai multe iamilu bogate în cea mai neagra mizerie… Câţiva boieri ţin toată iarna casa lor deschisa, la rând, de două ori pe

săptămână. ntra lumea acolo ca la birt, se aşază la una din cele [O sei – U 20 de mese din salon, şi joacă cu aprindere, cu nesaţ când pe covorul verde se îngrămădesc, licărind, nalbe ni i de aur, obrajii se îmbujoresc, ochii strălucesc şi tremură sufletele bieţilor pătimaşi... Se joacă mize de 10, de 20 de mii de lei dintr-odată, avea întregi se duc într-o seară... şi uneori nenorocitul care a pierdut tot ce avea se duce cu ochii aiuriţi să-şi zboare creierii acasă". Jocurile obişnuite erau: cele *de noroc*, ca stosul, lans-kenc şi maca, cele zise *speculative* precum vist, preferanţa, pichet, şi cele *distractive*, precum ghiordurhul, concina, calul alb. Vitejii jocurilor „de noroc" erau Ionica Greceanu, zis Badaşcu, Va silică Ghica, Neculai Negruzzi, Leomda Mavrodm şi Nicu Pavh. Cucoanele ucau şi ele, dar mai mult concina şi pe bani puţini.

Lui beizadea Iancu nu-i plăceau nici cărţile, nici vizitele. Se ducea uneori prin casele acele, fiindcă *trebuia*. Dar el, când nu era seara nici la spectacol, nici la bal mascat, nici la cafenea, nici la cărţi, apoi îl găseai sus la *Coana Frosa*, în grădiniţa de lângă teatru, acel

*Re's la Urant Du the Atre*

spre care am mai vorbit. Acolo mergeau „artiştii" şi-i Plăcea lui Iancu Ghyka să facă haz cu ei... şi mai ales cu ce în vara anului 1852 a zărit în grădina aceea, întâia ta, pe dansatoarea Rose Pompon. I-a rămas la ea gândul 51 mima şi nu s-a lăsat până n-a cunoscut-o şi până n-a

503

Iubit-o. A fost marele roman al vieţii sale.

Rose Pompon a avut minunata idee să-şi scrie a, tinle, aşa încât avem despre ea toate amănuntele tre'!" meioase pentru alcătuirea, pe scurt, a acestui roman)!

Mica burgheză Elvira din Paris, crescută la sa. Dems, se mărită fa cincisprezece ani şi jumătate cu \ crgiul Bonze, un om ursuz şi grosolan cu care nu putut înţelege. Ea era veşnic în mişcare şi cu zâmbet 1 pe buze, ei morocănos şi tăcut. Nici nu trecuse „luna i miere", ca juvaiergiul îi şi spune într-o zi: „Eşti în] e moaşă şi prea veselă; mie îmi trebuie o femeie liniştita" care să aibă grijă

de casă, o bucătăreasă”. S-au despărţit fără a divorţa, fiindcă erau amândoi catolici Elvira Bonzd şi-a luat buclucurile şi a început să cutreiere Parisul după o slujbă A fost guvernanta, croitoreasa, a umblat de tei colo să şi câştige viaţa, până a nimerit, într-o seară ca să mai şi petreacă, la *Mabille*

*Le samedi, dans le jardin Mabille Vous vous livrează de joyeur ebats. C’est la qu’on trouve zie vertit facile E t des a p pas Qu’on ne aii pas*.

Mogador şi Clara Fontaine făceau pe atunci furori în grădina Mabille. Mica Elvira – avea abia 16 ani – holba ochii la ele şi nu se putea sătura de a le privi cum joacă, cum saltă, ce drăgălaşe şi pline de farmec sunt împreună cu prietena ei Eliza, cu care nimerise în seara aceea acolo, începu să iaca planuri ca şi ele sunt tinere şi iru moaşe şi le place dansul la nebunie şi au dreptul la viaţă, ca celelalte, întoarse deci acasă, încep fetele în sărăcăcioasa lor odăiţă sa joace împreună, să sară, să se învârtă, să se plece şi să se ridice, întocmai ca Mogador şi Clara Fontaine. Născocesc dansuri noi, le repetă, a doua seara, a treia şi a patra, iar în seara a cincea se duc, de-a braţetă, din nou la Mabille. Dansează împreună lumea le priveşte mirata, apoi fermecată şi la urmă entuziasmata. Li se dau nume noi: Eliza devine Regina Po mare şi Elvira Bonze – Rose Pompon! Au cucerit Mă-billul, vor cuceri Parisul.

Începu viaţa mare a „demimondenelor” paji sie ne apartament, mobile, echipaj, rochii şi juvaiere. „În vremea aceea nu se punea nici pudră pe obraz, nici roş P1 buze”, scria Rose Pompon. Tinereţea şi frumuseţea erai

504

ajuns. Pentru ele dădeau bărbaţii bani, pe care fetele „Liau, îi cheltuiau şi cereau alţii. Dar Rose Pompon, Li atât de tânără, se gândea uneori la viitorul ei: când l, a „fi bătrână să aibă un capital pentru a putea trăi din Cultul lui. STrângătoare nu era; îi trebuia deci un capital mare, care să i se dea, aşa deodată, „pentru a avea fentă”. Dorinţa aceasta devenise o boală la ea. Cum se înrârtea vreun bărbat împrejurul ei, Roşa de colo: „*Fai-fes-tnoi des*

*rentes*”. În schimbătoarea-i viaţă, ba de lux, 1, 3 de boemă, dansând pe scenă sau în grădini, azi bogata, mâine săracă, se întâlni fata într-o zi „*à la sorite* des [taliens” cu prinţul Palia, un străin. Tânăr şi frumos, ei o găsi pe Roşa tânără şi frumoasă, îi zise. „Te iubesc” ea îi răspunse: „*Faites-moi des rentes*”.

Tânărul nu păru mirat. „*Rente*?” *h* zise „Îţi dau câte vrei Şi n t bogat, am moşii şi castele... O sută de mulţi ajunge?”

— „Oh, da!”, răspunse Roşa.

Şi se iubiră amândoi, o lună, două, şase. Dar suta de mu nu venea. Supărată, Roşa începu să bată din picior. Strâns cu uşa, tânărul mărturisi că nu are banii asupra-i, dar se va duce acasă pentru a-i aduce. O sută de mii de franci erau pentru el un nimic. Peste o lună va fi înapoi la Paris, cu banii în geantă.

Porni deci... tocmai în Moldova. Căci prinţul Palia era român, un Pe l la oarecare sau cine ştie cine!

Domnul Palia, sau poate Palladi, nu se mai întoarse Dar nici Rose Pompon nu renunţa la rente. După vreo şase luni, găsind o prietenă, Olimpia, care era gata să meargă ia Iaşi pentru a-şi vedea acolo „iubitul” îşi făcu geamantanul şi plecă cu ea

Prin Viena, unde joacă pe scenă pentru a mai strânge bani, prin Lemberg, prin Cernăuţi şi Mamorinţa, Rose Pompon şi Olimpia sosesc la Iaşi către începutul primăverii 1852. Trag amândouă la un han, şi a doua zi Rose Pompon se şi înfăţişă la „prinţul Palia” acasă, cerându-i suta de mii! Când a dat cu ochii de ea, fostul „şinechej: „a îngălbenit. A început a bolborosi cuvinte fără şir, din care totuşi înţelese fata prea bine că bărbatul nu avea nici moşii1, nici castele, nici bani, şi că pe lângă toate mai era şi logodit, gata să se însoare.

Dar Rose Pompon era fată bună. Dacă nu are omul bani, nu e nimic de făcut. Se-puse deci pe chef: o viaţă *fa* noapte cu dans, cu joc, cu băutură. Merse cu Olfmpia pe la *Coana Frosa* unde o zări, pare-se, într-o noapte, t Iancu Ghyka.

După vreo două trei luni, sătula de viaia aceasta, 10 tându-se să se întoarcă la Pa n’s, se muta de la han h nişte evrei prin Târgul Cucului, se pregăti de drum merse iar, de mai multe ori, la Palia al ei să-i ceară bani barem pentru poşta şi diligenta Dar cela nu i dădu nimic, ba o şi amenințe că o va expulza din ţara când de-o dată, într-o seară, primi de la el o scrisonca, prin care era rugată să vie până la Copou, căci avea ceva foarte însemnat să-i spuie „La poarta te aşteaptă o trăsură” sena domnul Palia, „poţi avea toată încrederea în cinstea şi discreţiunea vizitiului” – „O ţi-o cursă”, se gândi Rose Po nipon „Vrea să mă omoare1” Dar Fata ţiind curajoasa, se hotărî să se ducă Ce-o fi o li

„Pentru orice eventualitate, în am tăcut toarte îru moaşa o rochie de velur bleu, un mare mantou garnisit cu blana şi o palane din aceeaşi stoia ca a rochiei Eram Ioane reuşita Trebuie să la întotdeauna pregătită”.

Împopoţanata cum era, se urca în trăsura cea cu \i-ziâiul discret, care o duse la Copou, dincolo de Copou, toarte departe de Copou. Începea tocmai să-i fie încă, când se opri deodată trăsura în faţa unui han, în uşa căruia o aştepta, zâmbitor, domnul principe Palia… Lângă el stătea un alt om, foarte mic şi foarte în întuneric. Intrară tustrei într-o odaie, un fel de birt, şi înainte de a se aşeza la masa, Palia îşi prezintă prietenul Popescul

Un hohot de raşi Pe Popescu acesta, Rose Pompon îl cunoştea după portretele care se rastaiau în vitrinele tu tuturor negustorilor din Iaşi Era hui lui Vodă, beizadea Ion – *Le Prince Jean*.

— „Domnule Popescu, te cunosc”, Îl zise vesela pariziana. „Te văd în fiecare zi la terestrele tuturor prăvăliilor. Bună seara”.

Beizadea Ion începu să râdă şi el:

„Buna seara, Rose. Îmi placi, şi te iubesc”.

— „Faceţi-mi rente”, răspunse ea.

Beizadea Iancu Ghyka îi dădu mai mult decât rente şi mai mult decât obişnuitele daruri de rochii, pălării,

juvaiere, trăsuri şi servitori – îi dădu micii Rose inirna lui toată, şi-i mai făcu un dar la care nebunatica dansatoare nu s-ar fi aşteptat: o făcu să simtă deodată, în sfârşit să înţeleagă, ce înseamnă iubirea!

Bătrână, devenită iar o burgheză aşezată, îi tremura încă sufletul la amintirea acelei dragoste:

„A fost povestea mea de dragoste cea mai frumoasă, cea mai sinceră, cea mai aleasă, anii cafe se vor scurge

Ilti vor putea pierde intensitatea amintirilor mele”.

De-acum, lumea era a lor. Nu mai puteau trăi fără a fi împreună o dată, de două, de trei ori pe zi. Şi cum *se* despărţeau îşi scriau, după cum merg – cine nu ştie? – lucrurile în dragoste!

„Iubita mea”, îi scria Iancu, „nu vom avea deseară bal mascat. Aşa a ho târî t mitropolitul, care găseşte ca petrecerea de la biserică ajunge. Aşadar ne vom vedea deseară la tine. Pregăteşte tu cina. La revedere. Te iubesc. Te mai sărut din toată inima”.

Sau:

„Drăguţa mea, te gândeşti tu la mine? Eu, toată noaptea numai pe tine te-am visat. Se făcea că ieşii lângă mine, lipită de mine, te ţineam în braţe şi te sărutam… Voi veni deseară să te văd, dar ceva mai târziu ca de obicei, căci trebuie să mă duc la întrunirea unui aşa-zis *jockey Club*… De ar veni odată seara! La revedere, îngerul meu. iubeşte-mă cum te iubesc”.

Şi aşa mai departe…

Cucoanele din Iaşi erau mâhniie şi zurlii. La niciuna din ele nu se uitase beizadea Iancu, şi acuma dansatoarea asta i-a furat inima şi minţile. Tot ce era mai frumos în capitală, era pentru ea. Cum voia vreuna să cumpere o rochie mai abitir de la Derigault, vreo mătase mar fină de la Lupu Carniol, vreo mobilă noua de la Miculi sau vreo statuetă din porţelan de Saxa de la Meii don, răspunsul negustorului era mereu aceiaşi: „E vândută franţuzoaicei!”. Nu mai era de trăit. Cuconetul ieşean făcu împotriva ei o alianţă defensivă întâi, şi pe urmă ofensiva. Merseră boieroaicele până sus la Vodă, să-i vor-uească de

scandalul ce pricinuia fiuj său în societate cu felul vieţii ce ducea… cu o dansatoare, cu o venetica!

Grigore Vodă, care se făcuse până atunci ca nu ştie nimic, văzând ca „scandalul” a devenit public, trimise răspuns fetei că-i porunceşte să părăsească Iaşii şi ţara. Ea, femeie deşteaptă şi inimoasă, răspunse aghiotantului a e în ne se care-i adusese porunca;

— „Suntem aici trei pariziene; eu, Olimpia şi d-na Leroy. Sau ne dă afară pe toate trei, sau nu pleacă niciuna!”

Îndrăzneala Rosei Pompon era mare, dar logica şi bunul simţ erau din partea ei. Era greu pentru Vodă, când îşi ţinea o ibovnică franceză, să oprească pe fiul său să-şi ţie şi el una. Domnitorul închise din nou ochii. Nu mai văzu şi nu mai ştiu nimic.

507

Dar beizadea Iancu se simţise jignit de porunca cei. Se dăduse iubitei sale. Buna-voinţă părintească nu-l hn [s, tea şi-i era teamă ca nu cumva, într-o bună zi, să&; schimbe gândurile şi să-i trimită „îngerul” peste graniţă Propuse deci felei s-o ia de nevasta. Ea, cu veşnicul ei bun simţ, n răspunse că era măritată şi nu are pofta să fie bigamă, fie chiar aici în capătul Europei. Iancu Ghyfca u povesti atunci toată întâmplarea încă proaspătă a contesei Dash cu beizadea Grigore Sturză, asigurând-o ca odată cununaţi, Grigore Vodă nu va face ca Vodă Mihai] Era doar iată! său un om mult prea înţelegător în materie de dragoste!

Rose Pompon îl iubea prea mult pentru a se împotrivi. „Dacă vrei tu”, zise, „hai să ne căsătorim!”

Şi aşa într-o zi se duseră amândoi, *fără martori*, la o bisericuţă de la Copou, unde un preot cumpărat cunună pe Elvira Bonze cu luminarea sa beizadea Ion Ghyka.

Îşi pusese mireasa rochia ci de mătase albă cusută cu aur, diamante şi briliante în păr şi braţare până-n coate „Era am superbă şi triumfătoare… Ion era nebun de bucurie… ne-am jurat deci dragoste veşnică şi fidelitate”.

După nuntă se întoarseră amândoi acasă la ea,

cinară, se culcară, se iubiră şi adormiră.

Dimineaţa la 7 – dormeau încă duşi amândoi – bătu cameriera la uşă. Rose Pompon se sculă şi o întrebă supărata ce vrea. Cameriera, o pariziană şi ca, răspunse în jargonul lor:

— „Poliţia, consulul şi toată şleahta!”

Vai de mine! Ce este de făcut? Roşa îşi deşteptă bărbatul, începând amândoi a se sfătui dacă să fugă sau ce să facă. Căzură la învoială să meargă ea să vorbească cu dânşii, să-i întrebe ce vor, şi în tot cazul să tăgăduiască cununia, cu orice preţ s-o tăgăduiască.

Rose Pompon se spăla, se pieptănă, se parfumă şi îmbrăcă apoi „un lung capot de batist alb garnisit cu dantelă”, fiindcă atunci când ai de luptat cu bărbaţii, trebuie să fii frumoasă, zicea ea.

Intră în salon ca o regină, ca o domniţă ce era de-o zi.

— „Ce doriţi, domnilor?”. Consulul îi răspunse:

— „Dumneata le-ai măritat aseară cu beizadea Ion!”

— „Eu?”

— „Dar cine, eu? Dumneata, la o bisericuţă de ia Copou”.

— „Nu-i adevărat”.



— „Ba-i adevărat. î? f întriicât eşti măritata în Franţa, jată-le acum bigamă!”

— „Nu-i adevărat. Sunt măritata în Franţa, dar nu măritata aici. Fost-au martori la cununia mea?”

— „Nu. A fost numai un popă. Ţi-l pot aduce aici”.

— „Adă-i aici, să vedem... Iar dumneata, domnule consul, în loc să-mi faci astfel de înscenări, mai bine m-ai jua sub scutul dumitale. Sunt franceză, eşti consulul Franţei, trebuie să mă aperi, nu să mă învinovăţeşti”.

Consulul nu-i răspunse nimic, trimiţând după popa, care veni îndată, fiindcă era după uşa. Când îl văzu, Rose pompon – ca la teatru – se duse la e! şi cu multă îndrăzneala îl întrebă, uitându-se drept în ochii lui.

— „Dumneata eşti părintele care spui că m-ai cu nuna t aseară? Uită-te bine la mine, eu sunt aceea? Mă

recunoşti? Poţi jura dumneata că mă cunoşti?”

Popa, aiurit, nu ştiu ce să spuie. Bolborosi câteva cu vrute neînţelese – de altfel fusese a Ut de întuneric în bisericuţa de aseară – încât nu mai ştia nici el de era ea, de nu era ea, pe cine cununase şi pe cine nu.

Rose Pompon avu atunci o inspiraţie dumnezeiască, în dispreţul tuturor convenienţelor şi al solemnităţii momentului, o adevărată „*ga mine de Paris*” ce era, dar drăguţă şi nostimă foc, se întoarse râzând la sfinţia sa şi-i arăta limba.

Popa îşi puse potcapul şi ieşi buzna pe uşa afară, st/i-gând cât îl lua gura: „Asra-i dracu’ împiejiţat... Dracu’... Dracul”.

— „Ei vezi?”, zise Rose Pompon, încântată.

— „Eşti o comediană!”, îi răspunse consulul, care abia se ţinea de râs.

— „Nu”, adăugă ea. „Nu sunt o comediană, dar nu vreau să mă las jucată, îmi veniţi cu iei de fel de mofturi pentru a mă desparţi de prinţul meuiubit. Azi bi gamă, mâine hoaţă, ştiu eu ce veţi mai *născoci*... Mă pun, domnule consul, sub înalta dumitale protecţie!”

Dădu uşor din cap, foarte mândră, întoarse spatele şi plecă.

Consulul, poliţia şi „tot bataclanul” teşiră pe o uşă şi Rose Pompon pe alta. În iatac, „ea istorisi lui beizadea Iancu cele întâmplate, făcând haz împreună de mutrele consulului, poliţaiului şi popei.

Beizadea Iancu şi domniţa Roşa petrecură împreună, nedespărţiţi, acasă, ziua, seara şi noaptea întreagă. A doua zi – a treia după nunta – un fecior aduse o scri



soare de la un prieten de-al beizadelei, care-l ruga s-vmă numaidecât în oraş să se întâlnească cu el, căci asă-i spuie ceva foarte interesant.

— „O fi vreo cursă”, îi spuse Roşa.

— „Nu cred. E unul din bunii mei prieteni. Mă duo să văd ce vrea”.

Dar cui i-ar fi trecut prin gând, că din ceasul acela

beizadea Iancu şi Rose Pompon nu se vor mai vedea niciodată în viaţă, niciodată. *Tot* ce a ţesut anul, s-a rupt într-o clipă.

Trei ceasun după plecarea lui Iancu, Roşa primi de ia ei următoarea scrisoare:

„Iubita mea, am fost arestat în numele Manei Sale. Pe tine voiau să te trimită cu căruţa de poştă. M-am lăsat prins numai cu condiţia să te trimită cu trăsura şi să-ţi dea 200 de galbeni Tata mi-a dat cuvântul că-ţi va trimite banii M-au dus la închisoare la Socola. Nu poţi şti, îngerul meu, cât sufăr aici. Nu mai trăiesc, sunt nebun. Stau singur într-o odaie, plâng ca un copil şi mă bat cu capu'! de pereţi. Rose, îţi jur pe tot ce am mai sfânt în lume, că niciodată n-am iubit cum iubesc acum. lar-ta-mă dacă până acum n-ai avut cu mine decât neplăceri; dar vom trăi la Paris zile mai fericite. Aşteaptă numai. Să ştii, îngerul meu, că sunt pentru tine mai mult decât un iubit, mai mult decât un frate. Tot ce am e al tău. Să nu te schimbi faţa de mine, să rămâi bună şi iubitoare. Îmi ard cuvintele de dragoste pe buze şi nu le găsesc, sunt nebun, mi-am pierdut minţile, scrisoarea aceasta e poate fără înţeles…"

Ba scrisoarea aceasta e cu mult înţeles. Roşa a sărutat-o, a plâns, a citit-o iar, şi Tar a sărutat-o şi a plâns.

La ferestrele casei sale a început să se strângă lumea Aflase laşul că „drăguţul de beizadea Iancu" zace la închisoare din pricina ei, şi veniseră derbedeii poliţiei şi slujftorimea cucoanelor s-o ameninţe şi s-o insulte:

— „La moarte franţuzoaica! *A mort la F ranţaise*!" Noaptea, când s-a mai împrăştiat lumea, Rose Pompon şi-a făcut geamantanele, şi-a luat camerista şi pe bucătar, şi s-a dus la consulatul Franţei să ceară acolo găzduire şi ocrotire.

A doua zi ea primi o nouă scrisoare de la iubitul ei, mai înfocată decât cea dintâi, în care o sfătuieşte să plece cât mai curând la Paris şi să-l aştepte acolo, căci va veni după ea „îndată, îndată ce va putea". Să vândă t ce are şi să plece prin Galaţi, pe mare, la Constantinopoj

pe acolo va lua vaporul pentru Marsilia

Biata fată, ce să facă? Vându lucrurile toate, pe care e cumpărară cucoanele „învingătoare”, capătă de la Vodă cei 200 de galbeni Făgăduiţi, cu care-şi va avea de acum înainte „rentele sale”, se urcă în trăsura cu patru cai ce i-o împrumutase Nicu Mavrocordat, ginerele Manei Sale, şi se duse, prin Vaslui şi Bârlad, la Galaţi să ia vaporul.

Când să iasă din Iaşi, trecu pe la Socola. Beizadea Iancu era la fereastra închisorii ca s-o vadă măcar aşa de departe… şi-şi trimiseră amândoi, cu degetele pe buze, prin văzduh, sărutări, pe care le luă vântul să le impra ştie şi să le îngroape sub damnaturile unei fericiri ce-ar fi putut să fie

] „Fu le ai oprit”, n scria Iancu la Galaţi, „sub pre textul că-ţi aranjezi ceva la trăsura Te am văzut, ţi-am făcut semn cu batista Erai îmbrăcată într-o rochie neagra şi purtai o palane de pai. Alături de tine, aveai un servitor îmbrăcat în gri…”

Şi:

„La revedere la Pans, te iubesc, la revedere, nu mă uita, gândeşte-te la mine. Adio, sunt pentru toată vsaţa al tău soţ iubit”.

Da, ăsta-i amorul!

Pe vapor Rose Pompon, mititica, plângea mereu. Dar era fată deşteaptă şi se mângâia zicându-şi „… Totuşi, am de-acuma rente… Şi de fapt, Vodă e un om toarte de treaba Mi-a mai trimis, în afară de bani, şi un dar prin clar, un briliant de toată frumuseţea îl înţeleg prea bine pe Domnul Moldovei, că nu vrea să aibă o dansatoare în iamihe., Nu i păstrez niciun fel de ranchiuna ga şese dimpotrivă că el s-a purtat astâel intrucii se impunea să o facă”.

La Constanâmopol izvorul lacrimilor secase. Oraşul n plăcu. Turcii cu turbanele lor, femeile cu lacmacurile, sunt atât de ciudaţi, şi plimbările pe Bosfor, în calce, am de plăcute. şi la marele bazar din Stambul îl întâlneşte pe Théophile Gautier „care pare mai oriental decât musulmanii”.

Iar călătoria pe Mediterana o încântă. Era gata să-l şi uite pe „prinţul Ion”, dacă nu găsea la Marsilia o scrisoare de ia el. Însă beizadea Iancu – care ieşise de ia închisoare a doua zi după plecarea ei din Iaşi – e mai statornic în dragoste decât ea. Îi scrie la Marsilia, îi scrie

511

la Paris, îi trimite bani şi-i repeta mereu. «Te iubesc, te iubesc, aşteaptă-mă, ca vin!».

Dar nu veni. Nu l-a lăsat tatăl sau să plece.

Rose Pompon intră din nou în viitoarea vieţii pariziene. Cunoscu pe Altred de Musset, pe marea tragediană Rachel.

Pe urmă începe să călătorească în Italia, în Austria, şi în 1854 e la Bucureşti Vrea să capete de la mareşalul rus Paşkievici-Envański, comandantul militar ai principaâelor, învoirea de a merge la Iaşi să-l vadă pe fostul ei bărbat de-o zi Dar nu poate capătă de la bătrânul ofiţer rus, care are *70* de ani, decât o întâlnire amoroasă, noaptea în palatul Ştirbey, pe care, nebunatica cum e, o povesteşte a dooa zi la toată lumea, de răsuna Bucureştii de aceasta «aventura»

*şi* atât. Se întoarce apoi la Paris, unde mai duce vreo câţiva ani o viaţă zgomotoasa, până se satura «de toate prostule acestea», şi cum avea acum «*rente*» cumpăra o terma, vaci, găini şi porci, ininnd din nou în rândul micu’ burghezii din care ieşise.

O viaţă de om, dar care n-a fost pierduta, inndcaja străbătui printr-insă scânteia iubim

Beizadea Iancu ambit-o încă multă vreme, a suferit, a plâns, s-a mângâiat şi s-a însurat la urmă cu alta. A luat pe Alexandra Blaramberg din Bucureşti, fata colonelului Moret de Biaramberg şi a Pulchenei Ghica, sora Voievozilor Grigore şi Alexandru. Am vorbit mai sus despr-e nunta lor în palatul de pe Podul Mogoşoaiei şi la biserica Sărindar.

După Unire, Cuza Vodă, care fusese prieten şi om de casă al lui Grigore Vodă, chemă pe Iancu şi pe Alexandrina Ghica la Bucureşti, zicându-le, în le la l său glumeţ şi hazliu:

«Dragii mei prieteni, îi vedeţi pe Burghezul Gentilom urcat pe tronul Principatelor Unite. Mă adresez vouă pentru a mă învăţa noua mea meserie. Dumneata, dragul meu prinţ Ion, vei veghea corespondenţa mea. Cât despre prinţesa Alexandrina, ea se va ocupa de soţia mea. Vă rog să veniţi în fiecare zi la palat în acest scop şi să luaţi prânzul cu noi în familie».

Mai târziu, beizadea Ion fu numit aghiotant domnesc şi chiar ministru de război, când lucră alături de Domn.

512

ni comisia franceza, la organizarea armatei române. Ca Ministru al afacerilor străine, lucră împreună cu Cos-[ache Negri la soluţionarea afacerii mi naşti n Io r închinate. Şi e probabil că ar h rămas încă multă vreme ată-îlin de Cuza, dacă nevasta lui, împrietenită acum cu kleiia Doamna, n-ar fi găsit că «viaţa la Curte devenise f [, neputinţă», din pricina «domniei» Manei Obrenovici, lavonta lui Vodă.

D: n căsătoria lui beizadea Ion cu Alexandrina Blaramberg s-au născut patru copii: o fată Ella, moartă de unăra, şi trei băieţi, Alexandru, zis Rapmo, fost pe vremuri o foarte cunoscută figură a Bucureştilor; Dumitru, ministru plenipotenţiar, şi Vladimir, episcop catolic, 1 autor al acelor *Spicuiri istorice* mereu citate în cartea de faţă.

Al treilea tiu al lui Grigore Vodă şi al domniţei Elena a fost acel Alexandru, sau Alecu, pe care l-am întâlnt cu mamă-sa în Austria, la băi, şi cu tatăl său vitreg, Alecu Balş, la Paris la *Bois de Boulogne*.

A avut şi el romanul sau de dragoste.

Nu vom mai povesti copilăria şi tinereţea lui, căci ele se confundă cu ale fraţilor Costache şi Ion: educaţia dată de Édouard de Girard la Freiburg şi Geneva, studii superioare făcute în Elveţia şi în Franţa, călători; mai multe poate decât fraţii lui, cu mama Elencu, al cărei copii răsfăţat pare a fi fost, şi întoarcerea în Mol-do la abia prin 1855, deoarece era cel mai mic din întâia Ldsătorie a lui Grigore Vodă.

Abia sosit la Iaşi în iarna lui 1855, tânărul beizadea

care avea numai 22 de ani (născut în 1833, anul divorţului părinţilor) se şi îndrăgosteşte de o vară de a lui, Adela Roselti-Roznovanu, fiica Ruxandei Catargi.

Avea, cică, tata «nişte ochi minunaţi, când verzi ca marea, când albaştri ca cerul – un păr negru şi catilchu – un nas lunguleţ şi încovoiat deasupra unei guriţe provocatoare».

Beizadea Alecu era mort prăpădit după o atare fiinţă. şi ea, de aitfel, după el, căci era băiat frumuşel ca fra – e-sau Iancu, dar cu ochi poate încă mai focoşi decât jadia. Ei! dar era rudenia prea apropiată – stăteau canoanele de strajă – şi deasupra canoanelor, paznicii °r, mitropolitul şi Vodă. Şi mai era şi coana Ruxanda, mama fetei, habotnică în de-ale credinţei. Toată h deci împotriva tinerilor îndrăgostiţi. E parcă o pe a sorţii, să se amestece întotdeauna bătrânu' unde 9 Ie fierbe oaia, uitând că au fiert odată cu ea când P! II) tineri… *f*

De fapt, cel mai Jârz era, fireşte, mitropolitul, îl, ne era şi datoria lui să fie. Vodă n-ar fi zis ba, dar în & sit, nici da nu putea spune, căci nu-i era îngăduit să d el pilda unei înfrângeri a legilor. Cât despre coana R, 9 xanda, habotnicia ei era prefăcătorie, într-o zi, foarf, scoasă din sărite, ea spuse lui beizadea Alecu:

— «Plec cu fata la Paris… Afară dacă, fără să slin eu nimic, până într-o săptămână te-ai şi cununat cu Adela».

Băiatul atâta aştepta. Se sfătui cu fraţii şi cumnaţlui, punând împreună la cale «o fugă în străinătate» de unde să se întoarcă tinerii cu patalamaua de căsătorie la mină. «De obicei, în astfel de încurcături», zice secretarul domnesc Grenier, care pare a fi fost şi el în complot, «tinerii fugeau peste graniţă şi se întorceau căsătoriţi». Dar acum, din pricina războiului Crimeei, graniţă era ca şi închisă. Rămânea graniţa austriacă.

Beizadea Alecu aşteptă deci încă vreo două-trei zile, până plecă Vodă la Focşani întru întâmpinarea lui Ştir-bey, urmând să lipsească din capitala vreo săptămână întreagă. Cum trecu tată-său rohatca Păcurarilor, o luă cu logodnica lui prin Hârlău spre Botoşani şi Suceava şi apoi în Galiţia.

Acolo însă austnacii îi făcură atâtea greutăţi cu «formalităţile», încât treaba nu se urnise din loc nici după şase zile. Cu totul scos din fire, beizadea Alecu se întoarse în graba la Iaşi, spre a fi acolo înainte de sosirea lui Vodă. Întrunind pe dată pe «conspiratori», ei se sfătuiră să exercite o hotărâtoare intervenţie pe lângă mitropolit.

«Beizadea Costache, fratele cel mai mare, nu pierdu niciun minut. Chemând pe capul bisericii la el acasă, n, vorbi atât de energic, încât obţinu, în sfârşit, dispenshles – Şi îndată după aceea, tot fără a-şi pierde vremea, chemă un popă, cumpărară două luminări, beteală şi lămâiţa 5 trimise după beizadea Alecu şi după duduia Adela Căsătoria se săvârşi acolo, în apartamentul lui beizadea Costachi, chiar la Curtea Domnească.

Vodă urmând să se întoarcă în aceeaşi seară, fin înmiseră întru întâmpinarea sa pe unul din cumnaţi.

514

Mavrocordat sau pe Kăducanu Rosetti, «pentru a-i mama». Când sosi deci Măria Sa la Iaşi, ştia toate cum se întâmplaseră. Pe scara mare a palaini el găsi «pe răzvrătiţii iubirii» rânduiţi în şir pe Lnte; pe cea mai de jos stăteau smeriţi cei doi vino –, atât beizadea Alecu şi domniţa Adela, care înaintarălă, sărute mina.

«Iar Grigore Vodă», zice Grenier, «sărută cu drag *ce* toată lumea, trase *puţintel* de ureche pe Alexandru, Lfieninţă cu degetul pe Costachi, *antreprenorul căsătoriilor*, şi treaba se sfârşi astfel», ca la operetă.

Din această nouă căsătorie se născură trei copii: *lucia*, Ion (ofiţer, însurat cu Elena Lahovan) şi Grigore şi el, însurat cu Constanţa Cfmpiarm). Iar ne-ţii, copiii lui Grigore şi ai Constanţei, sunt Olga, Grigore, Constantin şi Alecu.

Am ajuns deci la a doua domnie a lui Grigore Ghyka. Înainte de a vorbi de domniţele sale, să mai arătă în că Voievodul acesta, pătimaş în de-ale dragostei, nu se sfia, în timpul legăturilor sale cu doamna Leroy, să iubească şi alte femei, şi încă cu mult foc. Édouard Grenier spune în amintirile sale, că primind într-o zi la Curte pe o foarte

frumoasă fată, care venise să-i ceară ceva, după ieşirea «domnişoarei» Vodă se uită râzând la secretarul său, spunându-i: «S-ar fi cuvenit să-i fac puţină curte. Aş fi completat astfel sena; ea ar fi reprezentat generaţia a treia».

Iar Gheorghe Sion povesteşte o întâmplare la care era de faţă şi care este din cele mai caracteristice pentru înea acestui pasionat şi sentimental Voievod.

E vorba de văduva unui colonel, adjutant domnesc, pe care Sion n-o numeşte – o femeie «deosebit de frumoasă, distinctă, spirituală, graţioasă şi fermecătoare». Ea plăcuse lui Vodă şi se dăduse uşor, «fiindcă era greu Pentru o femeie de a se împotrivi unui om ca acesta, °are după ce că era unul din cei mai frumoşi bărbaţi *fa* pe vremea lui, apoi era şi Domnul Moldovei şi cunoscut şi pentru frumuseţea sufletului său».

Sion avea nevoie de sprijinul acestei favorite în chestia lui Dincă ţiganul, despre care vom vorbi mai jos.

«Îmi făcui toaleta şi mă dusei la ea», zice el în amin-sale. «Deşi servitoarea îmi spuse ca cucoana este

515

bolnavă, îi trimisei cartea mea de vizită. Mă pofti ina un tru şi mă primi în camera de culcare, spunându*m* că e foarte bolnavă, că doftorii i-au spus că are cancer la sân şi că trebuie să meargă ia Paris să se opereze o rugai să intervie la Vodă pentru Dincă, dacă se poate când iată că se anunţă vizita lui Grigore Ghyka. Arti vrut să plec, dar m-a oprit. Vodă, cum intră, merse de-i sărută mâna, întrebând-o cum se mai simte; apoi întorcându-se la mine, îmi mulţumi că vin să ţin tovărăşie *acestui înger nenorocit*, după cum o numea el. După trecere de câteva minute, ea îmi spuse să povestesc istoria mea cu privire la Dincă. Vodă o ascultă cu mult interes şi mă binecuvântă de zelul ce arătam ca să vin în ajutorul bietului rob. Dar iată că bolnavei îi veni un acces de dureri teribile. Vodă o apucă de mină, chemându-md ca s-o ţiu eu de cealaltă. Ţipa femeia scrâşnind din dinţi şi-mi strângea mâna ca într-un cleşte. Vodă era atât de pătruns, încât îmi dete şi cealaltă

mâna s-o ţiu; spre a da avânt durerilor sale, gemând şi frângându-şi mâinile şi tăvălindu-se pe canapea ca un copil. După o jumătate de ceas, trecu accesul. Bolnava rămase ca leşinată, cu ochii întorşi spre nobilul ei consorte, făcându-mi semn ca să mă ocup de el. Atunci intră şi medicul. Eu mă strecurai pe uşă afară…».

Povestea aceasta fiind în legătură cu a lui Dincă şi a lui Dincă cu dezrobirea ţiganilor, o vom arăta aicea pe scurt, fiindcă ea evidenţiază frumoasele calităţi sufleteşti ale lui Vodă Grigore.

Cică trăia în Iaşi prin jumătatea întâi a veacului trecut un boier mare şi bogat, Dumitrache Cantacuzino Paş-canu, mare logofăt. Era un om de treabă şi un soţ credincios care-şi iubea atât de mult nevasta, încât perechea aceasta era arătată ca un model de fericită căsnicie: la plimbări, la vizite, ia biserică, la petreceri, în călătorii, în toate părţile şi întotdeauna, conu Dumitrachi şi coana Profiriţa erau nedespărţiţi. Şi doar era femeia mult mai în vârstă decât ei şi nici frumoasă nu era; dar bună ca pâinea, harnică, gospodină, deşteaptă – căci era fata lui Alexandru Beldiman, autorul *Jalnicei Tragedii*.

În căsnicia lor, un singur punct negru: nu aveau copii. Şi de aceea se apucară a iubi pe ai altdra. Până

— dancuşii ţiganilor le erau dragi, iar plăcerea cea mai Jnare a coanei Profirei era să-şi mărite roabele, dân-ju-le daruri când aveau 6 ţigămişi, iar când treceau de case le dădea şi o vacă şi un porc şi câteva găini. *Şi* aşa iiilr-o zi, cam prin anii 1830 sau 31, aduse7 coana Profira de la moşie o droaie întreagă de dăncuşi, acasă la Iaşi, jumătate băieţi şi jumătate fete, unii pentru meseriile din curte, alţii pentru a sluji în casă. Printre ţi-o-ancile acelea era una Maria, fată de vreo 14 ani neagră fa faţă, dar frumoasă ca ziua şi vrednică tare. O luă jlipâneasa Anghelina în primire, o spălă, o pieptănă, o îmbracă, o puse întâi la cuptor, ia dulceaţă, fa murătun, apoi la cârpit, la cusut, la gherghir, şi dacă văzu că se pricepe la toate, o dete stăpânei ca fată în casă. Coana profira o puse la frecatul picioarelor, că era atunci un obicei din părinţi că nu

puteau boierii, şi mai vârtos cucoanele, ba chiar vlădicii şi mitropoliţii, nu puteau să adoarmă până nu le dezmierda cineva picioarele, uşurel, cu vârful degetelor. Şi la asta, ca în toate celelalte, Mana fu mare meşteră. Coana Profira, fără a se mai gândi la altele, începu s-o laude în toate părţile şi mai ales lui conu Dumitrachi îi tot vorbea de vrednicia ţigăncii şi de felul cum se pricepe ea la frecatul picioarelor. Conu Dumitrachi, de! vru să încerce şi el, că era acum om de 40 de ani trecuţi, şi când se punea seara la aşternut, nu prea-i venea somnul aşa dintr-odată. O chemă pe Maria în iatacul lui să-i frece şi lui picioarele. Dar ce i se păru, că era fata frumoasă – avea acum vreo 17 ani – că-i erau ochii focoşi, buzele roşii şi trupul mlădios. Şi freca… zău că avusese Profirţa dreptate! O mai chemă şi a doua seară, şi a treia, şi aşa în toate serile, până se făcu anul, şi văzu deodată Păşcăniţa, uitându-se bine la fată, că începuse a se rotunji, îşi chemă jupâneasa:

— «Bine, Anghelino, Mariei i s-a făcut de măritat şi tu nu-mi spui nimic».

— «Zău, cuconiţă, dacă am băgat de seamă».

— «Ia nu minţi. Mai bine spune-mi cu cine trăieşte». Jupâneasa Aghelina, că câr, că mir, că ea nu ştie, până într-un târziu îi spuse că o vede ieşind uneori de la frecatul picioarelor din iatacul boierului. Coana Profiriţa nu se supără.

— «Bine, dar ascultă, să rămâie lucrul numai între noi. E şi frumoasă, bat-o noroacele, şi a putut să cadă bietul Dumitrache în ispită. De! toţi bărbaţii cad în păcate de aceste… Asta nu strică casa. Râu e and se curcă ei pe afară, cu nemţoaicele sau cu unguroaice1/” care le storc pungile, sau cu cucoane de-ale noastre, silesc să se despartă, ca să le ia pe ele. Dar nişte biet” roabe… ei! plăceri trecătoare ca nişte stele sclipitoare

Deşteaptă femeie găsi şi calea de îndreptare. Pe e, n’ J era boierul, într-o zi, la Divan, o îmbrăcă repede pe jv\a. na mireasă, pe vizitiu în mire, chema un popă şi-i Cl] nună. Apoi o trimise la grajd, cu bărbatul ei.

Conu Dumitrache – ce să zică? – înghiţi.

Peste câteva luni se născu Dincă, acolo lângă grajd cu sângele jumătate din ţigani şi jumătate din împăraţii Bizanţului.

Coana Profira îl luă în casă lângă ea, îl fi, îl crescu îl dete ia azi-buchi şi făcu din el un băiat cu carte, cuminte şi vrednic cum era şi mamă-sa. La 12 ani îi îmbrăcă în «livreie» făcându-i «groom», adică un fecioraş în casă deştept, gingaş şi frumuşel. La 16 ani era sufragiu, de se lăuda coana Profira cu el, zăcând că altul ca dânsul nu mai era în Iaşi.

Conu Dumitrachi nu zicea nimic. Decât într-o zi, *u*\tându-se şi el cu drag la sufragiul lor, apucă drumul grajdului, intră în odaia Manei şi-i dete, toarte în taină, o scrisoare de dezrobire, o «carte de iertare», cum se spunea pe atunci.

— «Să faci cu ea, când îi vrea, ce-i şti». Maria plânse, băgă cartea în sân, şi rămase mai departe roaba boierilor care o hrăneau.

Cam la un an după aceasta întâmplare, într-o dimineala, tară a prinde măcar de veste, conu Dumitrachi muri, de inimă pesemne, fără a fi împlinit nici 60 de ani L-au îngropat cu alai mare, plâns de toţi citi l-au cunoscut, că fusese un om cinstit şi bun şi milostiv, iar coana Profira, care l-a plâns cel mai mult, i-a făcut pa rastasele toate după cum cere rânduiala popilor, i-a pus o lespede pe mormâni cu litere chirilice aurite, s-a îmbrăcat în haine cernite şi a rămas 12 luni în casă, ţâra a ieşi din iatacul ei decât pentru a se duce la biserică şi de la biserică la cimitir.

Pe urmă, după un an de zile, îşi arendă moşiile toate şi plecă la Paris.

Cică era un vis de-al ei din tinereţe, să cunoască şi ea capitala lumii.

Dincă plecă cu ea şi Maria rămase la Iaşi.

Călătoria ei de la Iaşi ia Paris fu vrednică de-o come

518

„De Vasile Alecsandri. O reproducem aci după Gheor

J3 Sion:

„«Chemi n d deci pe cel mai voinic din surugiii ei, îi în noi să înhame 6 poştalion! din grajd la careta1 cea”. nouă din şură, şi cu Dincă pe capră, într-o bună zi, luna iulie 1851, cucoana noastră ieşi din Iaşi, apu-ţi (j calea spre graniţa Mihăilenilor, iar de acolo, înaie prin Bucovina, Gaiiţia şi Germania, în direcţia Paqjlui. Călătorea numai patru ceasuri pe zi, oprindu-se toate hanurile pentru a-şi odihni bine caii, fără a-şi rjnti ceasurile prânzului sau cinei şi fără a duce lipsa. nimic. După 45 de zile originalul echipaj al coanei profiritei făcu intrarea triumfală în Paris. Pocnetele biciului şi chiuiturile lui Ion surugiul stârniră câinii din mahalale, iar când a intrat în străzile mai mari, un alai de ştrengari s-a strâns împrejurul trăsurii, imitând ţipetele surugiului şi urând bun sosit cucoanei, care saluta în dreapta şi în stânga, luând aceasta drept o manifestaţie de cinste ce i se făcea».

Mai adaugă Sion – *se non e vero*... – a doua zi unele ziare pariziene, la rubrica faptelor diverse, «amuzară» pe cititori cu povestirea intrării cucoanei moldo-vence la Paris, iar peste alte câteva zile, alte ziare anunţau, la pagina a patra, vânzarea originalului ei echipaj. Un gentlemen englez, original şi el, se prezintă să-l cumpere, dar coana Profiriţa, pentru a nu plăti drumul lui Ion Surugiul în tară, nu vru să-l vândă fără ţigan, pe care cerea cât preţul unui cal. Englezul şovăi întâi, apoi cumpără pe Ion, trimiţându-l pe cheltuiala lui, «cu o carte de iertare», prin Marsilia la Galaţi! Şi coana Profira se puse pe trai!

Închine un apartament *rue de la Patx*, se abona la marele restaurant *des Frères Prouenceaux*, cumpără un echipaj modern cu care se plimba, cu Dincă pe capră, la *Bois de Boulogne*.

Dincă învăţă repede franţuzeşte, iar în orele libere, căci multă treabă nu avea băiatul, se ducea la muzee, ia concerte şi la teatru, ba chiar prin Cartierul latin, la cafenelele pe unde mergeau studenţii români, de la care auzi, pentru întâia dată în viaţă, vorbindu-se de principiile revoluţiei franceze, de libertate, egalitate, fraternitate,

emancipare...

Într-o zi, coana Profiriţa, sătulă de bucatele «fraţilor Provinciali», îşi luă bucătar în casă. Dar mâncărurile franceze nu-i pruau. Schimbă bucătarul: un neamţ, un

519

Italian, un leah, niciunul nu-i plăcu. Îi spuse atunci! Dincă: «Să-mi cauţi o bucătăreasa, poate s-o price – mai bine decât proştii ăştia». Dincă cutreiera Parisulpţ

— «j tânăra şi îrumoasă şi deşteaptă, dar numai uueatâre; nu era. Dar băiatul n o luase de asta, o luase pentru că se întoarse cu Clementina, care era de toate, adică as

I plăcuse. O ţinea în bucătărie, însă bucatele le răcea

6

sarmale, pârjoale, ghiveciuri, baclavale, de rămase coan Prolira uluită: «Aşa da, zicea ea, halal bucătăreasă în], a găsit, Dincule». DincŁ de colo nu zise nici piş. Dar Clementina într-o zi, pierzându-şi răbdarea, dezvălui slapi, noi sale taina bucătăriei. Coana Protisiţa, bună cum era nu se supără nici de data aceasta; ba dimpotrivă, ea prinse a-l îndrăgi pe Dincă mai mult ca oncind. Îi îndoi leata şi-l tăcu «şef» şi «*mattre d'hôtel*». Apoi, cu astfel de bucătar în casă, se puse pe primit, că-şi tăcuse acuma la Paris «relaţii mondene», ca de pildă, între altele, pe contesa de Montijo, viitoarea soacră a viitorului Na poleon al III-lea J Era acum şi ea nu doar o Prolira Paşcămţă acolo, ci o simandicoasă *Princesse Cantacuzene*, *nee comiesse de Mirosiava*. Îşi părăsi apartamentul de lângă Operă şi se mută în *Quartier Saint-Germain*, cu lachei, valeţi, cameriste şi subrete, saloane luxoase, sere cu plante şi policandre şi mese cu sarmale şi cu baclavale, împăcând Parisul cu Iaşii şi făcând admiraţia prietenelor sale, pentru care aristocraţia moldo-valaha era o noutate pitorească şi plăcută.

Fanarul ei «*maître d'hôtel*» se înfăţişa bine chiar în a istocraţia aceea şi Clementma era mândră de el, căci dincolo în «oficiu» se iubeau copiii ca rândunelele pe o streaşină.

V, aşa aceasta, în salon şi în bucătărie, ţinu aşa încă

vreo trei ani. Apoi, într-o zi de primăvară a anului 1855, coana Prolinţa făcându-şi socotelile, văzu că n-o mai poate scoate la capete şi că trebuie sau să-şi vândă moşule sau să înceteze cu cheltuielile. Femeie deşteaptă cum era, hotărî să se desfacă de tot ce are acolo şi S2 se întoarcă la Iaşi. Zis şi făcut. Prin mai al acelui an erau toţi din nou pe malurile Bahlumiui; toţi, adică coana Profira, Dincă şi Clementina.

În timpul acesta, la Iaşi, Mana ţiganca, tot tinjfde dorul fiului ei, hotărî să facă un lucru mare. Ea se tăcuse spălătoreasă, aşa, prin casele oamenilor, ajungi n „într-o zi şi la vie la Gheorghe Sion, la Valea adâncă deasupra Galatei Acolo cunoscu pe vierul lui «com1

520

Jorge», pe Ion Buruiana, om cam de seamă cu ea, je vreo 40 de ani, de două ori văduv. Se dădu cu el, pe cerealele, o lună de zile: de s-or împăca, se vor cununa, de nu, cale bună. Şi fiindcă s-au împăcat, a scos Kganca Mana «cartea de iertare» din sân, a arătat-o şi un conu Gheorghe, care i-a spus că «e bună», şi s-a jiiantat cu Ion (bărbatul ei murise demult), făcându-se tini roaba, femeie slobodă şi din ţigancă, romînca.

Acuma, cum auzi că se întoarce coana Protira de la Paris, în capul scării din casa Paşcanului, ea era – şi cum o zări Dincă, numai ce sări pe capră, şi aruncându-se în braţele ei începu s-o sărute, de-o podidi plânsul pe biata Mana.

Clementina de colo, urcând scările alături de stă-iină-sa, o întrebă mirată:

— «Cine este această femeie?»

— «Ia o ţigancă, roaba mea… mama lui Dinca».

— «Cum? Dincă e ţigan? şi rob?»

— «Ce, nu ştiai?»

Clementina căzu jos leşinată Dinca după ea, min-îind-o, dându-i mirodenii şi oţet de vin, până o trezi leşin. Dar ea nimic; îl alungă ca un rob nemernic ce era, un ţigan care a înşelat-o.

Păşcâmţa trebui să afle dintr-odată o mulţime de Iu-

auri: că Dincă şi Clementina se iubeau, că Mana se măritase cu un moldovean şi că după cartea de iertare a conului Dumitrachi ea nu mai era roabă, că ţiul ei nădăjduia şi el să capete de la dânsa iertarea de robie, putându-se astie! însura cu camerista ei... prea multe deodată pentru o femeie de 70 de ani! Dragostea tinerilor, dezrobirea Manei, bine, treacă-meargă – dar pe Dincă al ei pentru nimic în lume nu-l va ierta de sclavie. Ea îl crescuse, ea îl făcuse om, de dânsul nu se va despărţi, încercă băiatul să-i arate că era singura lui nădejde de a cuceri din nou inima Clementinei. «Nu-mi pasă de mirna Clementinei», răspunse coana Prohnla. Îi mai spuse Dincă cum îl sfătuise Vârnav, decanul studenţilor din Paris77, să rămâie în Franţa, bucurându-se de libertate, şi oferindu-i chiar un loc de custode la biblioteca românească de acolo, iar el, din recunoştinţă pentru stăpână-sa şi în nădejdea că de dânsa va fi slobozit de robie, se întoarse la Iaşi. «Atâta mai lipsea, să roai rămâi şi acolo cu nebunul de Vârnav», răspundea Paşcăniţa cu ochii afară din cap.

Amărât, deznădăjduit, Dincă se duse ia Gheorghe

521

Sion, binefăcătorul mamei sale, să ceară sfat de la ei iar acesta, după cum am arătat mai sus, merse la iubita lui Vodă şi întâlnind pe Măria Sa acolo, îl povesti din fir în fir toată trista poveste a bietului nu de ţigancă cu sânge boieresc în vine.

Grigore Ghyka era nepotul coanei Profinţet şi se ducea adesea pe la ea să i se închine. Aşadar, într-o seară, când se gătea bătrâna să se coboare la masă, numai ce se pomeni cu feciorul, spunându-i că a venit Măria Sa Vodă să cineze la ea. Mirată nu fu Păşcăniţa, dar măgulită da. fi pofti în sufragerie şi-l aşează la masă, lată în faţa cu ea, între două nepoate frumoase. Vorb! Vodă de toate, numai de ce venise să vorbească nu. Pe urma, în salon, Măria Sa se aşează pe un divan ca să-şi soarbă cafeaua şi ciubucul, rugând pe coana Protira să se aşeze lângă el. Şi apoi îi spuse deodată aşa:

«Ştii, mătuşica, că am mâncat foarte bine şi vreau să-

ţi cer plată pentru osteneala dinţilor».

— «Bucuros, mărite nepoate, dar ce pot da eu Mariei Tale?»

— «Pentru una ce mi-i da, o să-ţi dau o sută».

— «Glumă, Măria Ta!»

— «Pentru un rob, îţi dau o sută!» Coana Profiriţa se făcu verde la lată:

— «Asta nu se poate!»

Abia atunci înţelese de ce o cinstise Vodă cu fiinţa lui la masă. «Asta nu, asta nu». Vorbe bune, vorbe aspre, rugăminţi şi ameninţări, degeaba: «Asta nu!»

Intru târziu abia îşi deschise bâtnna sufletul.

— «*Măria Ta*, dă-mi voie să-ţi spun! Când s-a nas cut copilul, eu am ştiut că s-a amestecat sânge le ţigăncii cu al răposatului meu bărbat. „Am fost mâhnita, dar am iertat. Nimănui n-am spus nicio vorbă. L-am crescut, i-am răsfăţat, l-am iubit, fiindcă era al lui şi s-a în vrednicit alta să facă ce nu făcusem eu. Am prins de el o dragoste, de nu mai pot trăi fără dânsul, nicio zi nu mai pot trăi fără dânsul. A ieşit şi băiatul mai bun decât mă aşteptam: blând, cuminte, deştept, frumos… dar uite la el… e Dumitrachi leit… Acuma ce să fac? Să-l iert? Dar mâine se duce cu franceza lui şi eu nu-l mai văd. Atunci ce? Să mor?»

Mai zi ceva! Lume, lume! câte ascunzişuri în sufletul omului!

Grigore Vodă amuţi. Sărută mâna mătuşii şi se întoarse, îngândurat, la Curte.

522

Dar de-abia plecă Domnitorul, coana Profira se şi apucă să-l cheme pe Dincă în salon:

— „Până când o să mă necăjeşti, domnişoriile? De aceea le-am crescut, te-am alintat, te-am învăţat, te-am îndopat cu de toate? Mi se cuvine mie supărările pe e, are mi le iaci?… Asculta, Dincă, te-am chemat ca să-ţi spun – a mai înghite-ţi lacrimile – că atâta vreme cât voi n-ai eu, nu vei avea-o, fiindcă, precum îmi eşti tu după lege rob, şi eu, după mima mea, sunt roaba slăbiciunii mele. Vreau să le

am lângă mine, să te văd zilnic, la toate orele, aşa mi-e voia, aşa plăcerea. Şi ieşi afară!»

Dincă, plângând în hohote, bolborosi doar printre lacriimi: „Clemen-tma…!” Coana Profirita-l plesni:

— „Na-ţi Clementina, ţigan fără obraz!”

Dincolo, în odaia ei, franţuzoaica îşi făcea bagajele, gata să plece la Paris.

Pălmuit, ţigănit, şi fără dragoste şi fără nădejde, Dincă îşi pierdu cumpătul şi minţile. Alergă în camera sa, îşi luă pistolul cu două ţevi, se repezi pe scară în odaia Clementinci, o împuşcă şi se împuşcă. Ea în inimă, el în creier.

Ascunzişuri de suflete şi nepotriveli.

Şi astfel se sfârşi povestea bietului Dincă ţiganul, cel cu sânge din împăraţii Bizanţului – şi începea cealaltă poveste, a ţiganilor care, vorba lui Kogălniceanu, „contopindu-se în masa naţiunii şi nemaicunoscându-se decât prin faţa lor smolită şi prin vioiciunea imaginaţiunn, ne-au dat industriaşi, muzicanţi, ofiţeri, administratori, medici şi chiar parlamentari!”

Căci urmarea povestei dinţii *şi* începutul celei de-a doua s-a desfăşurat cam aşa:

După cina de la coana Profira, Vodă se întoarse la Curte să prezideze Divanul. Era în seara de 27 noiembrie 1855.

Boierii toţi de tată: Costachi Negri, Petrachi Mavroyem, Dimitne Rajiet, Anastase Panu, Costachi Ghica, Ştefan Catargi şi colonelul Miclescu – toţi, afară de Catargi, tinen, inimoşi, progresişti, umonişti, prietenii mai mult decât ministru lui Grigore Vodă.

Dăm cuvântul lui Anastase Panu:

„Aşezându-se în capul mesei, Vodă ne rugă să şedem. Până a nu veni la ordinea zilei, se rezolvară câteva numiri de pretecţi, apoi eu, luând cuvântul, zisei că, sub preşedinţia domnească, s-ar cădea să ne ocupăm de chesi

*

r”.

— /* / *
*r} Apt i
(i t; – i îi! l îi li li îi i, ţi lio i
Şi-l
—!”
r* r* /*
* f*
r*
— R*
s*
*
— /*
X
— /
— Y*
— Y*
?» \!
— P

—!”

ţiunile cele mari „a căror dezlegare le aşteaptă opinia publică cu nerăbdare. Rallet zicea că ar fi timpul să se ia averile mănăstirilor acaparate de greci şi să dea egu: menii acestora peste hotar. Negri stăruia ca mai întâj să se desfiinţeze cenzura... în sfârşit, după ce toţi mi, nişteii, uniţi de altfel în principii, cereau fiecare prioritatea „tratării subiectelor care-i interesau, Domnitorul ne spuse, că părerea sa este de a se trata mai întâi chestiunea emancipării ţiganilor, care i se pare mai uşoară” neiiind de natură a provoca complicaţiuni exterioare! Rallet şi cu mine ziceam că ajunge să dea un simplu de-cret, declarând sclavia desfiinţată fără nicio despăgubire. Catargi începu să strige că aceasta ar însemna o spoliaţiune. Eu susţineam că ţiganii îşi plătiseră preţui prin lunga lor robie, adăugând că ar fi o crimă de a taxa valoarea sufletelor omeneşti. Cuvintele mele provocară o aprigă discuţie şi vorbeam încă toţi laolaltă, când deodată un aghiotant domnesc veni să înştiinţeze pe Vodă că aga

oraşului doreşte să-i vorbească. Ghyka îi spuse să intre, întrebându-l dacă are ceva de comunicat.

— „O tragedie, Măria Ta!”, zise aga. „Bucătarul cu coanei Profiritei Paşcanu a omorî t pe o franceză, came rista cucoanei, şi-apoi şi-a tras şi lui un glonte”.

— „Şi a murit?”, întrebă Vodă.

— „Amândoi”.

Vodă se sculă d. e la masa, alb la faţă, şi începu a se plimba prin odaie, frecându-şi tâmplele şi bătându-se pe frunte.

Ştefan Catargi, ministrul de interne, porunci p re fee-jtului poliţiei să meargă pe dată pentru a cerceta cau-i zele crimei. S

— „Ce să mai cerceteze?”, zise Vodă. „Noi suntem răspunzători pentru asemenea crime. Ce să cerceteze?! Cauza o cunosc eu. Acum un ceas am vorbit cu ne no! rocitul acela. Să fi avut mai multă tărie de suflet, acum? în loc de două cadavre, ar fi fost în lume doi oameni fericiţi. Păcatul e al meu... Vă rog, domnilor miniştri, să nu plecaţi de aici până nu veţi rezolva chestiunea emancipării ţiganilor. Robia aceasta barbară este înjositoare” j

Emoţionat şi supărat, Vodă ieşi din odaie.

După o scurtă discuţie, ne înţeleserăm cu toţii, ho-3 tărind să se facă emanciparea cu o despăgubire de zecej galbeni de suflet. Dar greutatea era: de unde să mai scoatem banii aceştia, când erau finanţele sleite şi ţara: biata, secată de atâtea străine ocupaţii!! Petrachi Ma



vroyeni, ministrul de finanţe, ne arătă singurul mijloc practic: emiterea unor bonuri fiscale, care urmau să fie plătite din impozitele ce se vor înfiinţa asupra emancipaţilor.

Când, la 10 decembrie 1855, proiectul de lege elaborat de Petre Mavroyeni şi de Mjhai Kogălniceanu, Tu votat aproape în unanimitate, ţara tineretului generos se îmbrăca în haine de sărbătoare. Pusese Ghyka Vodă bornele de hotar între trecutul ţării, glorios dar dureros, ţi între viitorul pe care-i aşteptau oamenii de atunci.

Boierii cei tineri au trimis guvernului declaraţia că nu primesc despăgubirea ce le-o dădea legea... Iar coana Profirita, renitnţând şi ea la despăgubiri, a mai cerut ca robii ei emancipaţi să fie scutiţi timp de zece ani de orice dare către stat, sau atunci va plăti ea această dare pentru ei. Pe urmă şi i, a închis bătrâna casă, şi-a făcut diata, lăsându-şi toată averea epitropiei sfântului Spiridon, şi şi-a dat apoi sufletul.

Desfiinţarea cenzurii şi alte îmbunătăţiri făcute de Grigore Vodă în a doua sa domnie îşi au locul lor în istoria politică şi socială a tam. Noi să ne întoarcem la ale noastre: istoria anecdotică.

Am vorbit până acum de Grigore Ghyka, de părinţi, de neveste şi de băieţii lui. Le-a ajuns rândut pe domniţe.

Ele au fost trei. Una din căsătoria dintâi cu domniţa Elencu Sturză, soră bună deci cu beizadelele Costachi, Iancu şi Alecu, anume domniţa Catinca. Măritată foarte ti nară –, în 1847, înainte de a se urca deci tatăl ei în scaun, cu Nicolae Mavrocordat, fiul hatmanului Alexandru şi al domniţei Smaranda Moruzi. Viaţa acestei temei a fost Ioane ştearsă. O vom întâln-o doar sporadic în rândurile care vor urma. Ea a avut un singur copil, pe Elena G. Băleanu.

Domniţele din căsătoria de a doua cu Ana Catargi, au fost vestitele Aglaia şi Nalaha, vestite mai ales prin îrumuseţea lor.

E greu să le despărţim una de alta şi să facem biografii deosebite pentru fiecare din ele. Pentru a le cunoaşte bine, aşa cum erau ele când erau tinere şi frumoase şi zăpăceau prin farmecul lor pe toţi bărbaţii care le vedeau, va trebui să ne iolosim de memoriile acelui

525

secretar domnesc Édouard Grenier, care a trăit în zin, e, lor tovărăşie timp de aproape doi ani de zile. e

Acest Grenier era un francez din Baume-ies-Darnes în Doubs, născut la anul 1819 şi mort foarte bătrân, dim – 1900. Fusese în tinereţe „negrul" lui Hemricn Heine, adi că secretarul care-i scria pe franţuzeşte tot ce apărea în

această limba sub iscălitura marelui poet, Heme, cart vorbea o franceză pocită, dădea lui Grenier un text ger mân şi deseori sumar, din care secretarul sau trebuia se alcătuiască „originalul" prozei sau versurilor acelui seri i tor. „Édouard Grenier" – zice autorul *V.*I. Ghica – era foarte rău tratat de către poetul care „lacom, dârz hursuz, supărăcios, îl covârşea cu munca zi şi noapte Jâsându-l uneori nemâncat...". Colaborarea se isprăvi printr-o ceartă. Părăsindu-l pe Hei ne Grenier intră în undunie tinerimii literare de pe vremea lui Louis-Phi-Iippe, şi cunoscându-l cu acest prilej pe Lamartine cu care se împrieteni, acesta *n deschise* calea în diplomaţia franceză Fu trimis secretar de ambasada la Berlin şi la Berna, carieră pe care o paraşi însă în 1851, când cu Io vitura de stat de la 2 decembrie. Grenier era liberal, republican şi deci antibonapartist. Retuză ca atare de a îi secretarul regelui Jérôme, dar primi de a fi al lui Gri-gore Vodă Ghyka al Moldovei, „fiind acest domnitor cunoscut pentru ideile sale liberale". Propunerea îi venise de la Ubicini, cunoscutul scriitor iilo-român, prin prietenul acestuia, Vaisile Alecsandri. l se oferea locuinţă la palat, tainul şi o leafă de 12.000 lei pe an.

Luându-şi deci rămas bun de la prietenii săi, printre care se numărau pictorul Schetter şi astronomul Arago, ei părăseşte Parisul la 12 ianuarie 1855, la 13 e la Stras-sburg, ia 14 (a Dresda, ia 15 la Cracovia şi la 16 la Cernăuţi Până aici venise cu trenul De acum începe a merge cu sania până la M.ihâilem, pe un frig de 28 de grade Crivăţul n degeră obrazul şi „gâsca cu usturoi" îi vătăma maţele. De la Mihăilem încolo face cunoştinţă cu afurisita de căruţă de poştă, cea fără arcuri, cu care trece râurile în vad. Ajunge cu oasele frânte ia Botoşani, unde boierul Vârnav îl găzduieşte acasă la el, pregătindu-i patul în salon, pe-un divan, lucru ce mult îl minunează, în sfârşit, la 28 ianuarie e la Iaşi. Toate neajunsurile au trecut. De acum va începe viaţa cea dulce şi frumoasă pe care toţi străinii ce au cunoscut-o pe atunci nu o vor uita-o niciodată.

Sosit va *laşi*, *Grenier* merge de-a dreptul ia consulul
526
pantei, Tastu, pe care însă nu-l găseşte acasă, fiindcă ira la Bucureşti. Supărat, obosit de drum, merge ia „han”, iştrinţând pe Alecsandri că a venit. O jumătate de ceas ia] târziu Vasile Aiecsandri era faţă în faţă cu Édouard Orenier în odăiţa acestuia de la hotef Binder – doi poeţi care făceau cunoştinţă.

„Înfăţişarea lui Alecsandri îmi plăcu peste măsură”, sena Grenier. „Era un om cam de vârsta mea, cu un port cam ca al meu, cu o nunte pieşuvă cam ca a mea. Părul lui începea să încărunţească, ţinuta şi manierele îi erau toarte distinse, ochii săi, mari şi adânci, străluceau sub o mustaţă tufoasă şi retezată...”. Veselia şi isteţimea acelui zâmbet luminau năprasnic înfăţişarea lui, plăcută şi deşteaptă. Uitându-ne unul la altul, ne împrietenirăm de la început, deodată – căci prietenia ca şi iubirea are „*şes coups de foudre*!”

Prieteni au rămas pe urmă oamenii aceştia toată viaţa.

La 30 ianuarie Grenier este introdus de Alecsandri la palat, adică ia Vechea Curte Domnească, zidita din nou după locul din 1827 de Mihai Vodă Sturză, dar rămasă sub domnia acelui Voievod nelocuită, slujind numai de local pentru Divan şi pentru ministere. Grigore Ghyka după ce locuise o vreme în casa logofătului Costachi Ghyka, peste drum de Curte, după ce curaţi, vopsi şi mobila vechiul palat domnesc, se mută cu toată numeroasa lui Jamilie acolo.

Cu ajutorul lui Grenier vom pătrunde acum şi noi în el, cunoscându-i tainele şi viaţa cea de altă dată care s-a pierdut pentru totdeauna.

Era o clădire mare, aşezată la capătul oraşului, în luându-i unei pieţe nepavate, baltă iarna, strat de praf vara. Astfel o descrie Grenier. „N-are stil, dar are dimensiuni colosale”. Vodă locuieşte numai într-o parte a palatului, putându-şi adăposti într-însul toate ministerele.

„Urcai deci scara cea mare, călăuzit de Alecsandri, şi

păstrez încă acuma o amintire vie despre şederea mea în sala de aşteptare de lângă cabinetul principelui. Eram un loc cu ministru şi aghiotanţii, doritori să afle cine era noul venit, acest francez pe al cărui rost nu-l cunoşteau, căci se păstrase cea mai mare taina despre aceasta mică lovitură de stat, care însemna o schimbare a politicii Domnitorului… Eram cufundat în gândurile mele, când uşa se deschise deodată şi un aghiotant mă pofti în cabinetul prinţului. Deşi fusesem înştiinţat despre felul rece şi nepăsător al lui Grigore Vodă, el îmi întinse mâna cu

527

multă amabilitate, întrebându-mă de sănătate, după călătorie atât de lungă şi de grea, pe un astfel de «Gr Convorbirea hoinări de la politica Europei şi de la Seystopol la opera de aseară şi la trupa italiană din ia", Ridicând apoi audienţa, Domnitorul spuse lui Alecsandr „Du-l pe domnul Grenier la copiii mei; se va simţi j, familie". Cuvintele acestea fura rostite cu mult natura 1 dar cu acelaşi ton de nepăsare ca toate celelalte vorb, ce spunea. Le socotii totuşi binevoitoare şi ieşit de a e, încântat".

Până a-l vedea pe domnul secretar în mijlocul farril. liei domneşti, să-l urmăm mai întâi în apartamentul Co i se pregătise la Curte, pe stânga, lângă scara, fa parter

Grenier îl găsea „mare, curat şi elegant". Era alcătuit dintr-un mare vestibul, din care o parte cu geamuri un fel de seră. Era locul unde se culca feciorul, iar cealaltă parte, adică celălalt capăt, era biroul *copistului* său francez, Cevaroc. „Acel vestibul ducea la locuinţa me; propriu-zisă, o odaie pătrată şi foarte mare, de 15 metr, lungime, cu tavanul înalt, susţinut prin două arcuri, care formau trei bolţi, decorate cu arabescuri zugrăvite ca îi1 Italia.

O perdea albastră şi albă, armonizată cu vopseaua tot albăstruie, a pereţilor, despărţea bolta cea din urm). de celelalte două, alcătuind o foarte încăpătoare aicovă, în care se găsea o întreagă odaie de culcare cu toate mobilele şi cu tot confortul dorit. Celelalte două părţi ale odăii erau transformate în cabinet de lucru şi în salon. Mobilierul era

foarte complet: 12 scaune, două canapele, două mese, două birouri, iar între cele trei ferestre, nişte mese, jilţuri, mai ştiu eu ce... Şi când ridicau1 perdeaua din fund, aveam, din pricina lungimii camerei, un minunat *prometioir*".

Domnul secretar se trezea dimineaţa la 7, se scula la 8, şi la 10 îi venea dejunul pe o tavă de argint: două cotlete sau un pui fript, mici ca pumnul, şi o minunată cafea într-un ibric turcesc. La ceasul 12 lua poruncile lui Vodă. Aştepta întâi, împreună cu miniştrii, cu aghiotanţii domneşti şi cuofiţerii de serviciu, în salonul de lângă cabinetul Domnitorului, sus la etaj. Când îi venea rândul, îl găsea pe Vodă fumându-şi ciubucul în picioare, îi dădea lucrările făcute în ajun şi primea pe cele noi-Se aşeza uneori la masă scriind sau luând note despre cele ce-i dicta Voievodul, care avea obiceiul să umble prin odaie de ici până colo. Pe urmă, când era treaba gata.

528

O-enier se cobora în odaie la el, lucrând până la ceasul Auzului, care era de obicei la 4 după amiază. Se imLrâca atunci „în mare ţinuta", adică în frac, şi se urca n salonul cel mare, unde găsea întruniţi pe beizadele, e domniţe, pe nurori şi pe gineri, pe aghiotant! şi pe colonelul de serviciu. Era uneori acolo şi secretarul gre-C05C, Bibica, coborâloru! lui Antonie Vodă Ruşeţ, înrudit cu toţi Domnii ce s-au perindat în scaunele Moldovei şi, U.inteniei în veacul al XÂX-lea, de la lonâţă Sturză şi Gnoore Ghica bătrânul, ia Grigore Ghyka cel tânăr şi la uheorghe Bibescu. Lumea aceea aştepta în salon până \ei iea feciorul să spuie că s-a aşezat Vodă la masa, A urnei intrau cu toţii în sufragerie, aşezându-se fiecare.] a locul lui, ai secretarului fiind de obicei lângă ai dom. niţei Natalia.)

Bucătăria era franţuzeasca şi băutura la lei – un V Chiâeau Lafitle, un Medoc, şi arareori un vin romanesc, un Cotnar sau un Uneam. Masa era deci Ioane „eurof; peana", afară de un singur amănunt: în spatele Mă.). noi Sale stătea un copil de casă, numit acum *paj*, tmind în mină un

uriaş evantaliu din pene de păun, pe care-l legăna încetmel spre a alunga muştele ce s-ar fi m-cumetat să tulbure liniştea Voievodului.

Prânzul se sfârşea repede, fiindcă Vodă mânca iute şi fiindcă nu vorbea. Domnea în tot timpul mesei „o-tăcere voievodală" – un *silence prinaer* – necutezând nimeni să ridice glasul în fiinţa Măriei Sale. Dar Grenier, francez, poet şi zburdalnic, obişnuit cu de-al de Heine, Cha tea u bria n ci şi Arago, nu era tocmai el să se sfuască de un Grigore Ghyka, cât de mare Domn al Moldovei era. Fără a întreba niciodată pe Vodă nimic, fiindcă nu era şi nu este nici azi îngăduit a cuteza să faci o întrebare unui cap încoronat, el începu, aşa pe nesimţite, să povestească anecdote. Vorbea de Paris, de Franţa, de Napoleon, de călătorule şi întâmplanie vieţii sale. Vodă se înveselea, răspundea, întreba el acum, conversaţia se întindea de la un capăt al mesei ia celălalt, schimbând cu totul înfăţişarea acestor prinzun domneşti, roşte înainte de sosirea secretarului atât de plictisitoare.

După masă, sindrofia se muta în salonul de lângă iatacul lui Vodă. Acesta se aşeza pe divan, penndându-se n faţa lui copiii, numai ei, la *sărutatul mlinu*. Pe urmă i se aducea cafeaua şi ciubucul, *domniţele aprindeau ţigaretele* – ce amestec de vechi şi noi obiceiuri! – mai cu toţii oleacă de vorbă. Cum îşi isprăvea Domnul

Comanda – Vs 90 529

v ciubucul, toată lumea se scula în picioare, una din (joftl nite dădea Manei baie halatul Vodă îl îmbracă, spuneg, La revedere, copii şi se ducea în iatac să-îi Saca sieş la care ţinea de obicei până la mit/ui nopţii Atunci se scula iar, se îmbracă şi mergea la doamna l eroy, untjG raminca până ia 3 – 4 dimineaţa

Lumea cealaltă, beizadelele domniţele, ginerii, oh terul de serviciu şi secretarul francez după retragerea lui Vodă, părăseau Curtea, ducmdu se fiecare unde i tra gea inima, la Copou, ia Opera italiana la teatrul francez sau romanesc, la vreo serata ia bal mascat sau la masa de joc Grenier, lepadindu-şi în graba nesuferitul de trac mergea

la consulat să mai stea de vorbă cu concetăţeni] lui, consulul lastu (întors din Bucureşti la l apriI), can celarul Castamg, doctorii Basscreau şi Bontour, sau la prietenii lui romani, Vasile Alecsandn, doamna RollJ cumnata acestuia, Zmn Cantacuzino, crescut la Fapte la Geneva, „Irancez de mima, de suflet şi de maniere]

Doamna Rolla ţinea şi ea „salon1, ca odinioară Elei Murza, dar salonul ei era un ciudat amestec al înturc celorlalte, o adunare unde se ia cea şi politica şi literj tura şi „cozerie, dar iară dans şi fără muzica

Nevasta lui Costachi Rolla era o mnta gingaşa bolnăvicioasa „care trebuie să îi lost frumoasa' bure nle ei, doamnele Docan şi Ion Alecsandn, erau şi el toarte plăcute – şi toate trei erau partizane intocal de ale lui Costachi Negri, pe care ar fi dorit să-l \adl Domn, mai târziu, al Principatelor Unite deşi merge! în salonul acela şi Alexandru Cuza, care însă pe alura nici nu visa ce era sa se mămole cu dmsul peste patr ani când nu citea Vasile Alecsandn sau vreun alţi poezii, când nu istorisea Grenier anecdote pariziene de al lui, apoi conversaţia se învârtea numai în jurul răzbe mlui Carneei, a politicii din afara sau dinăuntru şi năzuinţelor neamului. Se disecau şi se criticau toate administraţia, tara control şi fără tradiţie, magistraturi fără stabilitate şi iară autontate, clerul tara cultura fără influenta, Domnul, stapm pe viaţă şi pe moarte mă untrul ţării, dar atârnând de bunul plac al celor din afară, proprietatea în mumie unei singure caste „un neam bun, voinic şi naiv, dar sărac şi supus, cum nu i era inga duit a li, şi în locul unei burghezii pământene, care lipsea, „nişte venetici, îndeletnicindu-se cu toate jamunte negoţului, de ia corsetele femeilor la juvaienle lor şi de ia rachiul de la sate la înalta finanţa din capitala, su

530

x\!

sângele ţăranului cu camătă ce le o luau şi ruinând pe boieri cu împrumuturile tara socoteala ce le tăceau Cum ar fi putut Vodă, ziceau oamenii adunaţi în casa doamnei Roda sa aducă un leac atâtor rele3 Era şi Ghyka

*Liberat*, nu e vorba dar a\enturile sale se potic ne-au de încăpăţânarea Porţii şi a Petrogradului

Dacă ar fi să urmărim pe Grenier în povestirile sale, ai trebui să ne mai oprim puţin şi asupra societăţii ieşene din 1855 sa facem cunoştinţa mai de aproape cu bo ierii cei mari şi cu cucoanele lor, de al de Marghiolita Roznovanu sau de sora sa, contesa Sturdza, sau de Co cuta Vogondi, de ielele lui Costin Catargi, ale lui Spiro Paul şi am d Dar ar însemna s-o lungim prea mult ba le lăsam deci pe altă dată, când *om* face, poate, un îs tone al societăţii romaneşti din secolul al XIX le-a

Acum să ne întoarcem în sfârşit la domniţele Agiaia şi Valaha, fetele lui Grigore Ghyka şi ale Anei Catargi

Rămase orlane de mama când erau mici, ele au fost crescute de sora tatălui lor, Elena Şubin care le lua cu ea la Vaslui unde locuia împreună cu bărbatul şi copiii ei lângă oraş, la moşia ei de zestre Slobozia (şi vemtu n le oraşului Vaslui erau ale ei, tot de zestre) Fetele lui Grigore Ghyka şi copiii Şubin au crescut prin urmare împreună, de a valma, rammind apoi aceşti veri primari toată viaţa lor buni prieteni

Agiaia Ghyka, născuta în 1832, era ca copila o letita mica roşcata şi pistruie dar buna şi simţitoare Deşi mătuşa ei din „sluta mamei" n o scotea, totuşi o iubea Ioane mult în 1840, la vârsta de opt ani, tatăl ei o aduse la Iaşi, pentru a o pune în pension la *doamna Gaiet*, *o* franceza la care se aflau pe atunci toate fetele de boieri mai simandicoşi Rămase acolo doi ani, petrecându-şi doar \acantele de vara la mătuşa Elena la Slobozia, împreună cu veni şi iratu ei vitregi, Na talia, Costachi, Ion şi Alecu 3 n 1842 Iu scoasa de la Garet şi plasată în alt pen sion, tot francez, la *doamna Haddig*, nevasta lui Fran cois Haddig aga şi şei de secţie la secretariatul de stat pentru limbile străine După alţi doi am, în 1844, în scoasă şi de acolo şi dusă de tata! ei la Viena, la m-stituiul de domnişoare *van Demerzel*, unde Agiaia Ghyka, fată de 12 ani tot roşcata, pistruie şi untica, învaţă, foarte silitoare nemţeşte, englezeşte, italieneşte.

l literatura şi artă, pictura şi muzscă. O duceau doamnei, profesoare prin muzee, Ia Operă, ia Burg Theatru, să se adapte ia civilizaţia cea orientală de care musa trebu! aij acum romăncele să fie pătrunse. Ea rămase a-olo cinci ani, întorcându-se însă în fiecare vară în ţara, la Vaslui la mătuşa Şubin, precum am şi întâlnit-o mai sus, venind cu tatăl ei în zilele tulburi ale anului 1848, când Grigore Ghyka în nevoit să se ascundă o vreme în munţi pentru a scăpa de urgia unchiului sau Mihai Vodă, carvoia să-l aiesteze, fiindcă era, zicea el, naţionalist şi revoluţionar.

În toamna lut 1848 pleca la Viena şi sora Nataliţa, mai mică decât Agsaia, rămânând împreună acolo piua îţi 49, când Grigore Ghyka îşi întoarse lata mai mare detinitiv în ţară.

Ea avea acum 17 ani şi când o văzură ieşencele nu voiră sa creadă că e ea, din mică, pisâruie şi roşcată, se tăcuse tata înaltă, subţire, cu părul negru-castamu, cu lata alba, o arătare de frumoasă ce era. Cucoanele din laşi ziceau că e alta, că a lăsat Io gotatul Grigore pe lata lui ia Viena şi a adus în locul ei la Iaşi pe-o nemţoaică, care nici într-un lei nu semăna cu cealaltă. Pentru a o încerca, o întrebau tel de tel de amănunte din copilăria ei, doar nu şi-o aminti de nimic. Dar duduia Aglaia avea o minunată memorie şi răspundea fără să se încurce la toate întrebările ce i se făceau. Numai românească ei lăsa de dorit, că tot numai limbi străine vorbise şi ia pensioanele din Iaşi şi la acel din Viena. Şi deşi acolo vorbise moldoveneşte cu soră-sa Nataliţa şi cu prietena ei Smărândiţa Rosetti, colegă de clasa, totuşi cam încurca sintaxa limbii părinteşti, de trebui, când se întoarse la Iaşi, să ceară ea însăşi un profesor de limba lomână. I se dete pe Teodor Codrescu, vestitul strângător de mai târzm al vechilor hârţoage pe care le-a publicat în *Uncarul*.

Foarte curând după sosirea sa ia Iaşi, tatăl ei primi domnia Moldovei. Duduia Aglaia devenind domniţă, peţitorii începură să roiască împrejurul ei. Cel mai de seamă, pe care îl voia şi Vodă, tu Alexandru Sâurza, zis

Coco, ţiul logofătului Costachi Era un băiat tânăr, frumos, bogat, deştept şi cu duh. Dar cică era „vicios”, şi domniţa Aglaia, pătrunzându-i sufletul, l-a respins. I-a plăcut mai bine să-i ia pe Râducanu Rosetti, un om care avea 19 ani mai mult decât ea, dar care era serios, aşezat şi toarte bogat. O garanţie de lenei re, deci, pentru viitor. Căsătoria s-a tăcut în 1830, un an după întoarcerea ei din

532

ţ\sion, când avea frumoasa domniţă numai 18 pnină-i. I s-a dat ca zestre, pe lângă multe altele, moşia igineni, în ţinutul Neamţului, iar Vodă i-a cumpărat ia laşi casa Casandrei Sturză de la Herţa (născută Ghyka), pentru a n cât mai aproape de casa în care locuia el în –, Ll-i, domniţa Aglaia înnd fata lui cea mai iubită, de care „e despărţea cu greu şi pe care o ţinea la curent cu toate pijiectele sale.

În casa aceea de pe Podul Roş a dus tânăra pereche O \iată din cele mai largi, cu slugi nenumărate, cu pn-râun şi mese. renumite pentru bogăţia şi bunătatea lor, Răducanu Rosetâi innd un vestit mâncău. Domniţei însă mi-i plăcea acest le! de viaţă. Ea avea o fire sentimentala şi contemplativă, poetică chiar, şi, decât să mănânce şi să danseze, îi plăcea mai bine să adune împrejurul ei oameni cu care să vorbească literatură, artă, ba uneori şi politică. Se ducea la teatru, la Operă, iar banii ce-i avea de prisos îi băga mai cu drag în îmbunătăţiri la moşie decât în rochii şi în pălării. Fiul ei, Radu Rosetti, spune în amintirile sale, că rochia cea mai scumpă pe care şi-a tăcut-o în viaţă a cosâat-o 36 de galbeni şi ca a cheltuit această suma numai din porunca părintelui ei, pentru un bal la Curte. Era o rochie de „*velours bleu epingte*” pe care, 15 ani mai târziu, o lăuda încă Vasile Alecsandn hului ei Radu.

E vremea când, între 1850 şi 53, veni la Iaşi pictorul bavarez *Rietsciwl*, un acvarelist trimis de regele Bavanei Ludovic I pentru a aduna, de la noi ca de aiurea, chipuri de femei frumoase. Portretul domniţei Aglaia, tăcut de el, a fost în urmă gravat şi strâns împreună cu celelalte în colecţia intitulată *Mddelwn aus aer Moldau*, dilator la München în *Album schöner Frauen*.

După 1853, când Grigore Vodă plecă la Viena, domniţa Aglaia se mută, cu bărbatul şi copiii, la ţara la Pralea, un trup de-al moşiei Căluţul de pe Valea Trotuşului a hatmanului Râducanu Rosetti. Ea rămase acolo un an întreg, până în toamna lui 1854, când s-a întors tatăl ei în scaun cu ajutorul austriecilor. Se mută atunci iar în casa ei de pe Podul Roş, dar o găsim pe vremea aceea mai mult la Curiea Domnească, unde-şi lua aproape regulat masa la prânz. Sora ei, domniţa Natalia, se întorsese ea mai demult de la pensionul din Viena, era măritata, şi pe amândouă împreună le vom cunoaşte de-acum ’n intimitatea vieţii lor zilnice, mulţumită indiscreţiunilor lui Édouard Gremer, noul secretar al părintelui lor.

533

*Wlllff/ ffM*

*w*”.

finem minte că în ziua cea de februarie 18 & 5, avu Giemer întâia întâlnrc cu Grigore Vodă, acesta şese lui Alecsandn la despărţire: „Du-l pe domnult copiii mei, se va simţi cu ei în familie” a

Aşa a şi fost. Cum n văzu, îi tura simpatici, şi cu n cunoscu, n fură diagi... mai ales unul din ei1 jv despre aceasta mai la vale. Pe băieţi n arata „mici, Oa cheşi, frumuşei, inteligenţi şi harnici”.

Beizadea Ion, încă nelecuit de dragostea lui pentru Rose Pompon, era asaltat de toţi ai lui pentru a lua ne fata multimilionarului baron Şina. Dar tânărul se mea dârz. Despre domniţa Aglaia n vorbise Vasile Alecsan-dn. Îi spusese de ea „cât este de frumoasa”.

„Când o văzui, rămasei totuşi uimit. Fot ce se putea spune nu era nimic faţă de adevăr, căci ea era cea mai strălucită şi mai desăvârşită frumuseţe ce am mliinit vreodată. Oacheşa, ca ş) tatăl ei, cu trăsături îjne şi regulate, te privea iemeia aceea cu nişte ochi mân şi falnici, împodobiţi cu gene lungi şi încununaţi cu nişte sprâncene minunat încondeiate, Rafael n-ar Şi putut desemna ceva mai perfect. Şi toată înnţa ei era deopotrivă de frumoasă: mai înaltă decât fraţii ei, era mlădioasă şi

legănata. Inteligenţa îi era dezvoltată, cultura întinsa şi se înnebunea după muzică. Cânta mult, dar nu tocmai în ton. De! avea, ca şi frumuseţea, vocea păunului! Era măritata cu Râducanu Rosetti, ministru de justiţie, un adevărat burduf, bondoc, pântecos şi straşnic la mâncare…»

„Domniţa Natalia, cea mai tânără, era foarte frumoasa şi ea, însă cu totul altfel decât sora ei. Bălaie, cam grăsulie, având, cu ochi mari verzui, o faţă ruptă din soare. Veselă, zâmbitoare, zburdalnică, copilăroasă, răsfăţată, dar fermecătoare. nici 18 am nu avea. Era măritată de trei am cu un copil, Cosâică Balş…"

„Domniţa Catinca, sora lor mult mai mare, căsătorita cu Nicachi Mavrocordat, avea ochii negri, o faţă smeada şi gălbuie, o fizionomie plină de larmec. Într-o ţara mai puţin bogată în trumuseţi, ar fi fost socotită frumoasă. Bărbatul ei era nesuferit tuturor".

„Eticheta la Curte nefund prea severa, tusei repede primit cu familiaritate. Beizadelele şi domniţele, toţi tineri, veseli şi zburdalnici, făceau zilnic cu mine iei de fel de *ghiduşii*".

Gremer face cu acest prilej o mărturisire profetica: „Pretutindeni la Iaşi am găsit aceeaşi prietenoasă primire. Datoram aceasta, înainte de toate, *ţara căreia apar*

534

*— J*»

În niciun colţ al pământului *n-am* văzut Franţa de iubita. Aveam acolo comori de simpatii. Nu ştiu 1 s-a făcut cu ele. Dacă le-am pierdut, suntem vinovaţi! di i e nu era mai lesne decât a le păstra în veci…" iar despre un bal la Curtea Domnească, secretarul raiâcez notează;

„Rămasei ameţit de atâta lux, de a fi ta eleganţa, de l, la simţ estetic. Treci prin toată Germania, prin toată Hnstna, ca să te trezeşti la Paris, în ce priveşte luxul 1 frumuseţea femeilor… O altă serbare data de Petre J\a\ royeni, ministrul finanţelor, într-un mare şi frumos jalon, lunguleţ şi rotunjit la colţuri, spori mirarea mea întâri impresia cea dintâi. Toate femeile erau frumoase, clu ar mamele şi bunicele… căci erau şi bunici la bal. Acestora le

rămânea ceva, o măreţie în veştejirea trăsăturilor, care te silea să te gândeşti ce frumoasa trebuie să îl lost!”

Iarna mergeau seara ia teatru, „unde lojele deveneau saloane, în care se primea vizite”. Vara se duceau la Copou, până la grădina publica, unde trăsurile şi călăreţii se opreau, stând în şir „*ca la Bots de Boulogne*. Domnii – bonjuriştii – se apropiau de cucoane, vorbind cu ele mai în glumă, mai în şoapte, tot ca într-un salon. „Acolo şi numai acolo era îngăduit să umble cineva pe jos. În oraş ar fi fost o mare necuviinţa. Dar eu, tara a mă uita la această lege a modei, începui să merg pe jos în mijlocul Iaşilor. Ajunsei chiar să le convertesc pana ţi pe domniţe…”

Şi aşa, într-o zi, Grenier cu beizadelele şi cu domniţele dădură năvala într-o băcănie „pentru a tace o orgie de mezelfcun” sau, cum s-ar zice azi, „pentru a lua un apentiv”. Iar într-altă zi, merseră împreună la o cotetane Oh, ce timpuri, ce moravuri! Dar să nu uităm ca dom-l niţele acelea „turnau ţigarete” şi încă babacă tund de lata!

La via lui Vodă de la Socola, unde mergeau cu toţii toarte des, de stătea tineretul acela să asculte, în grădină, cum cântă privighetorile, domniţa Nataha se apucaj odată, sentimentală cum era, să sărute poeziile lui Goej the – Goethes Lieder. Era în mai.

*Nach Mittage sassen wir lunges Volk im Kutilen, Amor kam, und stribt der Fuchs Wollt ei mit uns spielen.*

535

I. \\M

„*Ştirbi aer Fusch*” era un joc, un fel de „*Petit bQ – homme viţ encore*”, pe care se apucă să-l joace într „zi domniţa Natalia cu un „omuleţ” de ofiţer, baronul von Stollberg, locotenent austriac în garnizoană la Iaşi JJ Moldova fiind pe atunci încă ocupată de armata f-i Franz-Joseph, după cum mai sus am arătat.

Domniţa avea 18 ani, locotenentul 22, iar bărbatul 23 Acesta, Costică Balş, fiul lui Alecu Balş şi al Domniţei Elencu, frate vitreg cu beizadelele Ghyka, deci frate vitreg de-al nevestei sale, o iubea pe micuţa lui Natalia cu multă

patimă. Grenier spune că şi ea, domniţa Natalia zburdalnică, uşuratică, cu toane cum era, îşi iubea totuşi foarte mult soţul. Numai că ofiţerul austriac se arătase prea pe faţă, prea fără tact, admirator înfocat al acelei femei, care de altfel, la rândul ei, se purtase faţă de el „cu o nechibzuită cochetărie de copilă”. Aşa încât tânărul Balş crezu de datoria lui să provoace pe Stollberg la duel. Ieşiră pe teren, la Copou, în dimineaţa zilei de întâi iunie 1855 – exact trei săptămâni după acea încântătoare zi de mai când domniţa Natalia pupase la Socola liedurile lui Goethe. Un singur schimb de focuri şi glontele lui Stollberg îl nimeri pe Balş drept în inimă, culcându-l mort la pământ.

Scandalul fu nemaipomenit. Costică Balş, fiu de domniţă, frate de beizadele, ginere de Domn şi aga poliţiei capitalei, era iubit şi stimat de toată lumea. Grenier notează: „Toată societatea moldovenească se afla val-vârtej. Consulul Franţei, Tastu, şi eu însumi rămăseserăm trăsniţi, întâmplarea căpătând şi un fel de caracter naţional. Austriecii începură a fi priviţi cu ură. Acest duel şi această moarte, socotită ca un asasinat, răzvrătiseră toate sufletele şi toate inimile, înmormântarea fu nemaipomenită, de se şi aştepta lumea la o mişcare a gloatei împotriva armatei de ocupaţiune… După obiceiul pământului, sărmanul Costică fu adus la biserică cu fata descoperită, înfăşurat în coroanele şi florile care-i acopereau sicriul… Şi nici nu mai vorbesc de durerea lui Grigore Vodă. Ziua întâi n-am îndrăznit măcar să mă duc să-l văd. Abia după parastas mi-am luat inima în dinţi şi m-am dus la dânsul. L-am găsit şezând, zdrobit de durere. Pentru întâia oară i-am sărutat mânaj i-am sărutat-o ca un fecior părintelui său. El mi-a luat capul şi m-a sărutat pe frunte; nişte lacrimi, fierbinţi îi curgeau până în mustăţile-i cărunte…”

Dacă aceasta era starea sufletească a socrului, apoi



I-pi poate închipui oricine ce se petrecu în sufletele neit-ociţilor părinţi. Alecu Balş era la ţară când se întâmpla nenorocirea, întors în graba la Iaşi, el se apucă, după

înmormântare, îndemnat poate şi de nevastă-sa, să serie *Sfatului Administrativ al Moldovei* următoarele îndurerate şi răzvrătite cuvinte, pe care le arătam întocmai:

„Întorcându-mă din drum în urma unei fatale înştiinţări, am găsit în mijlocul capitalei pre hui meu, marele \ornic Costică Balş, ce era şi chiar setul poliţiei sale, ucis şi îngropat, miercuri, în mtii iunie. Trupul său, străpuns şi sângerând, s-au fost adus la casele sale în careta luminării sale Costachi Ghica, secretarul de stat, şi aruncat pe mâinile slugilor de căţie dumnealui Râducanu Roset, mare logofăt ai dreptăţii".

„Datoria cârmuim în orice ţară, până şi în cele mai sălbatice, ar fi fost că de la sine, chiar din acea zi, să se ia de-aproape şi grabnice măsuri spre a se descoperi împrejurările crimei, a se arăta şi a se supune judecaţii pe toţi constatuitoru. Nimic din aceste nu s-au făcut pentru moartea ţiului meu, şi pe când toată populaţia Eşului în iacnmi întovărăşea la mormânt trupul şefului poliţiei, numai poliţia, mica şi mare, nu se socotea chemata de legi şi de cuget pentru a proceda la cea mai mică cercetare. Ocârmuirea, pururea gata de a interveni în chestii străine competinţu sale, în această dureroasa m-iimplare privita ca o obştească nenorocire, a rămas surdo-mută ia glăsui unui întreg norod, care cerea şi cere răzbunare pentru sângele vărsat".

„Părinţii noştri au tăcut jertfe seculare spre a do-bmdi ca viaţa, onorul şi averea moldovenilor să ne puse sub scutul legilor. Cu toate acestea, în mijlocul capitalei, zma mare şeful poliţiei, ginerele Domnului stâpmitor, nul unui boier care a slujit ţării sale cu nvnă şi cu credinţa, se ucide, sângele sau stropeşte mai multe uiiţe ale oraşului, trupul sau se azvârle cu dispreţ pe poarta caselor sale de către marele logolai ai dreptăţii, acela care tocmai păzirea legilor îi este încredinţata; ba, ce este şi mai scandalos, acesta, împodobit cu decoraţii şi în mănuşă albe, întovărăşeşte trupul fiului meu la mormânt; şi în toată ocârmuirea nu se găseşte un jandarm, un comisar de poliţie, un funcţionar mai inalî, care să ceară de la

Râducanu Roset şi lui beizadea Costachi Ghica seama de viaţa vornicului Costică Balş, măcar ca celui mai de rând om. Pentru ce dar avem poliţie-l pentru ce dar s-au mai publicat *Condica* în care se statornicește

537

anume procedura ce trebuie a se păzi la asemenea cazuri? pentru ce avem legi şi tribunale?”

„Înaintea celei mai sfinte datorii, adică apărarea societăţii, nu trebuie să fie nicio împrejurare care să poată paraliza lucrarea legieor, căci dală cutezarea s-a suit atât de sus şi ocârmuirea s-a ţinut în stare pasivă, apoi ce mai pot aştepta acei care, prin mica lor stare, prin neputinţă, prin depărtarea locurilor, n-au mijlocul de a-şi înălţa glasul în această epocă de adâncă nepăsare? căzut-am noi atât de jos, ajuns-au moldovenii atât de nenorociţi, încât măcar viaţa să nu le mai fie sigură. – 1 şi trebuie ca pentru apărarea ei să fim siliţi a ne adresa la străini?”

„Pătruns de adâncă şi îndoită durere, şi ca părinte pentru pierderea liului, şi ca moldovan pentru decadenţa ţarii, vin à la ce *Statului Administrativ al Principalului* o trista deşteptare, şi în puterea legilor pe care vad că le-au uitat tocmai acei ce sunt însărcinaţi a le păzi, cer ca măcar acum, când este mai o sapâamma trecută, să se ia măsuri serioase spre a se descoperi pe toţi constatuitorn acestei crime şi a-i da pe mina justiţiei spre aplicarea osmdei, după legi, pentru o tapta ca aceasta – pentru ca, prin urmare, sângele nevinovat al nenorocitului meu fiu să primească legala răsplătire, iar societatea ameninţată în chiar condiţiile existenţei sale să se liniştească prin facerea t noi aspre şi mântuitoare pilde”.

Logo la t, *A. Balş* i800, iunie 7

„Pătruns de asemenea durere şi datorie unesc şi a me către acea a fratelui meu”.

Logo făi: *T Bats* hata de atare accente ale omului care mai rârzm peste patru ani, va avea trista dar bărbătească tărie de a vota în Divanul Ad-hoc împotriva Unim, e greu să mai credem în caraghioasa şi îoarie răspândită anecdotă despre aceiaşi Conu Aiecu, care ar fi

cerut la Paris sergentului de stradă să-l lase să treacă cu careta lui înaintea altora, fiindcă el este „vei logotât al Moldovei”!

Urmarea acestei întâmplân a fost următoarea: în urma stăruinţei lui Vodă, baronul Stollberg a fost rechemat în Austria. Râducanu Rosetti, inndea fusese martor la duelul cumnatului său, a fost trimis în surghiun! a mănăstirea Neamţului, iar domniţa Natalia, inndea avea nevoie de pocăinţa, a fost dusă la Agapia Acolo.

538

departe de a se pocăi, dar cu aceeaşi „nechibzuita cochetărie de copila” despre care vorbeşte Grenier, ea se fi mo rea za de Constantin Mi Ho, nici două luni după moartea bărbatului ei. De altfel, Grenier era şi el mort după ea. Îşi pierduse omul capul de atâtea farmece ale iemen cu ochii verzi. Obişnuit să fie mereu în tovărăşia ei, la [aşi, la Curte şi în oraş, la Socola la vie, el nu mai putu răbda s-o ştie la o sută de kilometri de el; aşa că într-o zi călduroasă de august, el îşi luă pălăria, bastonu-l şi sacul cu merinde şi merse să se plimbe prin munţi, nimerind, nu se ştie cum, drept la mănăstirea Agapia. O găsi acolo pe tânără domniţa văduvă, care, ştiind că francezul este îndrăgostit de ea, îi iasă întâi să aştepte o jumătate de ceas pentru a se găti şi a-i pregăti o primire ca în basmele cu zâne şi cu feţi îrumoşi:

„Era în odaia stareţei, palidă, în veşminte cernite, mai frumoasă decât oncind. Două tinere maici stăteau în picioare lângă ea, privindu-i mişcările, sorbindu-i cuvintele. O căprioară de munte, albă, blinda, îşi razama capul de genunchii ei...”

Când sosi secretarul Grenier, ea se ridica puţin de pe scaun, inâinzindu-i mâna. El i-o luă, închinându-se, şi

O duse ia buzele sale iară a cuteza s-o privească ochii

I se umpluseră de lacrimi.

În lipsa domniţei, Curtea se pustiise şi îamiha se împrăştiase. Vodă se mutase la Socola, în căsuţa de la vie, singur îmbătrânise omul deodată, lucra toată ziua, vorbea puţin, nu mânca aproape deloc. Domniţa Catinca plecase

în Germania, după soţul ei, trimis acolo de Vodă nu se ştie de ce – domniţa Aglaia se mutase la ţară, unde urma sa nască Era mâhnită şi supărata, şi din priona surores şi dintr-a bărbatului, care era acum nu numai în surghiun la N’camţ, dar scos şi din slujba „Nu mă voi întoarce”, spusese ea lui Grenier „Voi petrece iarna la ţara Mă voi îngropa în zăpada” – Beizadea Alecu era în Franţa – Beizadea Costachi la moşie – Toată lumea împrăştiata, de sufla vântul prin încăperile

Curţii Domneşti

Şi deodată, pe la mijlocul lui septembrie, pe un început de toamnă cu trunze aurii, domniţa Matalia se întoarse de la mănăstire.

Îşi ispăşise ea oare păcatul?

În tot cazul Vodă se întoarse şi el de la vie şi pregăti fetei sale „un apartament la Curte, la catul inin”, lângă ai sau

539

Veniră de la o vreme şi ceilalţi: domniţa Nicu Mavrocordat, beizadelele. Se începură iarrile cele mari, şi începu iar Grenier să înşire poveşti, după masă, în salon, Grigore Vodă îşi fuma iar c’m bu cui şi domniţa Natalia îi ţinea iar halatul, şi viaţa, r & dobândindu-şi încetul cu încetul drepturile, se scuvgea iar domol, ca mai înainte, de parcă n-ar fi trăit vreodată pe pământul acesta şi în casa aceea, bietul mare vornic Costică Balş.

Numai că domniţa – totuşi – vorbea puţin, primea puţin şi nu se mai ducea nicăieri. Doar la dânsa în odaio cu vremea, începură a se strânge fraţii şi cumnatele sora şi câţiva prieteni. Printre aceştia, înește că şi Gre nici, şi noul consul francez Victor Place şi Beclard, car & va fi în curând ginerele lui Barbu Catargi. Tastu fusese mutat la Bagdad şi Alecsandri era în Crimeea, căci el simţise „imperioasa nevoie de a merge să vadă undeva oleacă de eroism”. Acestea-i fuseseră la plecare, cuvintele”.

Sevastopolul căzuse la 9 septembrie. Pe la 20 Vodă dădu la Curte un mare prinz, iar la 30 septembrie Tastu plecă la Constanţi no pol pentru a se înfăţişa

ambasadorului Thouvenel. Grenier, care voia şi el, măcar puţin, să se apropie de locurile unde se desfăşura vitejia oştilor aliate, ceru lui Vodă încuviinţarea de a întovărăşi pe Tastu până în capitala otomanilor. Grigore Ghyka, deşi avea la Poartă pe Negri şi pe Rallet, învoi pe secretarul său să plece, însărcinându-l şi cu o misiune oficială şi dându-i chiar o scrisoare către marele vizir.

Călătoria lui Grenier, arătată cu amănunte destule, nu prezintă vreun deosebit interes. Doar că pe vaporul austriac ce-l ducea de la Galaţi la Sulina, el întâlni „negustori greci mergând la Stambul, turci întorcându-se la Brusa, evrei" care voiau să moară la Ierusalim şi un harem de cea din urmă treaptă, menite să aducă desfătări învingătorilor de la Sevastopol".

La Constantinopol, care-l încânta, el văzu pe vizir, pe Thouvenel, pe Costachi Negri şi pe Şteâanachi Vogoridi, în casă la el, la Arnăut-Chioi. La 19 octombrie domnul secretar e din nou pe malurile Bahluiului.

„Vodă mă primi cu aceeaşi bunăvoinţă ca la plecare, dar în lipsa mea se făcuse la Iaşi o cabală împotriva-mi- Lumea se apucase să spuie că fusesem îndepărtat de la Curte, din pricina admiraţiei prea vădite ce arătasem iată de domniţa Natalia. Ba se dăduse chiar amănunte:

540

că fusesem surghiunit, timdea mă găsise Domnitorul în genunchi la picioarele tucei sale Grigore Vodă, caună z\ unul u pătrunsese la urechi, tata drumul binalei o ironie una şi dispreţuitoare".

Domnul secretar se făcu totuşi – o spune el însuşi – „mai rezervat şi mai puţin expansiv. Şi penţiu a-i trece de unt, să zicem „de dor", ci s-apuca să meargă în toate serile la teatru, mai ales la Opera, unde văzu m-tr o iarna de 30 de ori *Trovatore*, nu însă „iară a rămâne credincios avantscenei domniţelor, cu alte cuvinte nu be ducea el la Opera numai de dragul lui Verdi

Era, în decembrie, o zăpada de un cot Grenier se plimba cu sania la Copoii şi mergea apoi pe la prietenii bdi să bea un ceai iierbinte, o caleluţa turceasca şi să mai

tragă un ciubuc. Se tăcuse, dorea să se iaca, moldovean. În zilele din urmă ale anului 1855, după Crăciun, marele logotat Costm Catargi, fratele Anei, fosta soţie a lui Vodă, mantându-şi pe tânăra şi tiumoasa lui lata Olga cu ţiul lui Rosetti-Balanescu, Gienier se ducea zilnic în casă, penţiu ca, împreună cu prietenele şi prietenn miresei, „să taie juiubiţele de aur ale betelelor

Şi aşa, îl apuca anul cel nou, 1856. Viitorul lui atârnă de al lui Vodă, al lui Vodă de soarta Principatelor şi soarta Principatelor de hotannle congresului, care urma sa se întrunească în martie la Pans „Puteam", zice el, „să rămân moldovean încă puţina vreme, sau poate totdeauna' Cu cât era nesiguranţa mai mare, cu atât i se părea timpul mai scurt. Iar în fundul sui le tu lui ţi al minţii, mereu chipul domniţei.

Iarna se ţinea Inguroasa şi însorita Carnavalul a fost o nebunie o volbura de petreceri cuprinsese lumea Balurile mascate în toi, ca niciodată Ş\ ce era, în timpul acesta, să tacă biata de domniţa Na talia Sa ramue singura, închisă în casă, mtasurata în rochia ei neagra, ja când un bărbat mort de şapte-opt luni".

În cea mai mare taina, se hotărî deci într-o seară sa se costumeze, să se mascheze t? i s-a meargă şi ea acolo, la balul de la teatru, unde petrecea lumea – dacă se poate aşa ceva – tara dânsa1 Nimeni în lume, afară de Grenier îneşte, care o însoţea, n-a aliat atunci despre aceasta nouă „nechibzuita copilărie a domniţei şi cum prin mintea nimănui nu putea să treacă vreodată că ar putea ea să fie acolo, tânăra temele petrecu de minune fără a îi recunoscuta nici de cei mai buni prieteni de-ai ei De la o vreme, însă, Anastase Pa nu – pot fi în tocmai's

ei, severul patriot – se apucă s-o urmărească cu atât indiscreţie, încât domniţa fu nevoită să părăsească balul.

Acum începea greutatea cea fără seamăn: intrarea acasă pe nesimţitele!

De-a braţetă cu Grenier, intră domniţa în palat, Pt întuneric, pe uşa cea mare. Suiră scara fără zgomot. Da du

ră sus de vestibu la l cel mă re, cu uşile de geamuri şi de acolo în coridorul cel lung, care tăia palatul în toată a sa lungime. De o parte locuinţa lui Vodă, sufrageria şi capela, de cealaltă parte apartamentele beizadelelor. Iar, în faţă, „sala tronului”, care forma centrul palatului. Odaia aceea avea o uşă mare încuiată cu două canaturi, care nu se deschidea decât cu prilejul voievodalelor serbări. Locuinţa domniţei venea lângă această odaie. Mai avea o uşă care dădea în coridor, dar pe acolo nu îndrăznisă între, fiindcă putea fi văzută de dincolo de geamlâc de garda care şi plimba pe acolo, în sus şi în jos, cu coiful în cap şi baioneta la armă.

Grenier încercă deci să descuie lăcăţue. uşii de la sala tronului, cu chei nepotrivite, care scârţâiau, care nu încăpeau, dar care totuşi, ca-n romane, până la urmă le veniră de hac.

„Prin vasta sală cu divane de catifea şi cu jilţuri poleite, dormind în tăcere şi în praf”, domniţa ajunse în sfârşit în apartamentele sale, nevăzută de nimeni şi nevătămată… dar-aceasta nu se poate garanta”.

„De altminteri”, zice Grenier, „doliul ei era pe sfârşite”. Acest*de altmin trelea* e o poemă!

Scurtă vreme după această întâmplare, deci înainte să treacă anul de doliu, domniţa Natalia se mărită cu tânărul pe care-l cunoscuse la mănăstirea Agapia, acel Constantin Miile, o rudă de-a lui Matei, actorul şi autorul dramatic *Molierul Moldovei*, cum îi zicea beizadea Iancu. Grenier, gelos, descrie pe omul acesta în culori foarte negre. De altfel, nici domniţa Natalia nu pare a fi rămas multă vreme îndrăgostită de el, deoarece o vom întâlni, peste doi ani, divorţată, iar peste alţi trei sau patru, măritată din nou, a treia oară.

În martie se deschise congresul de la Paris, unde trebuia să se pecetluiască soarta Principatelor. Moldova şi Muntenia erau în fierbere. Bucurii şi nedumeriri, nădejdi şi deznădejdi! Sufletele înflăcărate aşteptau din zi



În zi, din săpâămână în săptămâna, rezultate care nu,

eneali. Grigore Ghyka era gata să abdice, pentru a înlesni Unirea şi alegerea unui Domn străin.

Din februarie, de cinci sosise la Iaşi protocolul coniermtei de la Constantinopol, Mana Sa îşi întrunise sfatul, însărcinându-l să redacteze împreună cu Grenier un răspuns care să fie trimis la congresul de la Paris.

— „Când veţi sfârşi redactarea – îi spusese Voda secretarului sau – îmi vei aduce lucrarea la doamna Le-roy, chiar în astă-seară, la orice oră".

Lucrară miniştrii până noaptea târziu, acasă la Mavroyeni, în salonul sau în sunetul unei vioare care venea din odaia de alături, unde fetele ministrului de finanţe, vestitele Maria, Lucia şi Natalia, luau lecţii de muzica şi de dans. Mult după miezul nopţii – încetase şi vioara – memoriul în sfârşit redactat şi Édouard Grenier îl luă la subsuoara pentru a-l duce Domnitorului. Până atunci el nu mai fusese niciodată la doamna Leroy, fiindcă:

„Voiam să am, pe de-o parte, libertatea mea, iar pe de altă parte, nu vedeam ce are cinstea mea de câştigat printr-o atare frecventare. Mă tăcusem ca nu înţeleg insinuările discrete ale lui Vodă şi nici răspunsurile pe care mi le trimitea doamna Leroy prin mijlocirea viceconsulului Franţei, Castamg. Însă nu voiam să mă arăt mai sfncios decât eram, nici să dovedesc o cerbicie ce ar fi putut jigni pe Vodă. Eram deci mulţumit de acest prilej ce-mi dăduse Voda într-un fel foarte simplu, de a mă găsi faţă în faţă cu ea. Presupuneam de altfel ca staturile rele, pripita lui dorinţă de a abdica, veneau de la această *Maintenon*, care nu vedea pe nimeni la Iaşi, care se plictisea şi care nu dorea deci decât un singur lucru: să se întoarcă în Franţa cu orice preţ şi cât mai repede".

„Mă prezintă deci Voda celei pe care o numea *sa mei t le u re amie*. După obişnuitele politeţe, înmânai Domnitorului fructul muncii noastre din noaptea aceea. Erau ceasurile două către dimineaţă. Rămasei puţin... dar mă întorsei după câteva zile. Doamna Leroy era acum singură. Atunci abia, *foarte uşor*, îi arâlai acelei temei ce rău făcea să împingă pe Mâna Sa la abdicare, în loc să-l

lase în ţară, în luptă până la sfârşit. Şi-i mai arătai ca, de-ar pleca acuma, înainte de a încasa cele două luni ce i se cuvin din lista civilă, aveau să se găsească în urma stnmtoraţi la Paris. Doamna Leroy era o femeie tru

543

\\\\>

moaşa, dar şi o desăvârşită negumoreasa Ea mă foarte bine".

A doua zi Domnul, mulţumit de redactarea memoriu lui, îl trimise la Pans, unde el fu toate preţuit. Toate reformele cerute de Gh-ka lura mai târziu primite Şi sancţionate (a congres, afară de cererea de unire a Principatelor. La 30 martie tratatul de pace fu încheiat între învinsul tar al ruşilor şi învingătorul împărat al francezilor. Clauzele lui dispuneau desfiinţarea protectoratului rusesc şi punerea Ţarilor Dunărene în garanţia colectiva a celor şapte mari puteri. Mai dispuneau ca ţările noastre, vasale ale Porţii, să devină autonome Basarabia de Sud să fie înapoiata şi navigaţia pe Dunăre să fie libera. Şi în acelaşi timp, pentru a şti cum vor urma sa ţie administrate Principatele, congresul propunea întocmirea unor Divane Ad-iioc ia Iaşi şi la Bucureşti, care să hotărască crupul acelei organizări.

În atari conditium Grigore Ghyka nu mai avea ce caută în Moldova, mai ales ca dorinţa lui, ca şi a Domnului Munteniei, ca şi a tuturor patrioţilor, era ca întoarele Divanun Ad-hoc să proclame Unirea şi să se procedeze apoi la alegerea unui Domn mâr-o *Românie* nouă. De altfel, cum potrivit Tratatului de la Balta *Liman*, puterile sale erau orânduite numai pe 7 am, în iunie 1856, termenul domniei expna de la sine. Aşa încât cererile lui mereu repetate de a îi scos mai curând din scaun, înainte de termen, trebuie să fi avut drept cauza dorinţa lui de a rămâne în Moldova ca simplu particular penţiu *a putea* lupta *împreună cu prietenii săi la* înfăptuirea Unim. Poarta îi trimise însă răspuns, „îl ademeni, îl ruga chiar să rămână Domn nu numai până în iunie, dar până „se va lămuri complicaţia situaţiunii internaţionale", cu alte cuvinte,

lucru de care el nu-şi dădu seama, până va putea ea lucra în aşa chip, încât să zădărnicească la întrunirea viitoarelor Divane, ideea Unim

Ghyka se învoi deci să mai râmi le Domn. Dar abia luase aceasta ho ta n re, ca, pe la începutul lui mai, ziarele străine anunţau mazilirea lui şi înlocuirea sa cu un caimacam. După câteva săptămăm, pierzându-şi rabdaiea, el se hotărăşte a trimite pe Grenier la Constantinopol spre a vedea cum stau lucrurile. Călătoria aceasta care a ţinut două săptămăm, nu tolosi la nimic. Grenier se întoarse din Turcia fără a Îi aflai nimic.

Aflăm noi în schimb, din amintirile acestuia, ca a doua zi după întoarcerea sa la Iaşi se făcu la Curtea

544

Domnească căsătoria domniţei Na talia cu Constantin jvţiile. Era la 23 iunie. Slujba o citi un episcop în paraclisul curţii. Gremer, stând lângă strana voievodala drept în spatele miresei, a putut să vadă, să audă şi să observe toate. Cu acest pnlej, i se păru în sfârşit că domniţa era, sau se făcea „din ce în ce mai neserioasă, cu apucături de copilă prea răsfăţată". Dar cum şi des? pre mire face un portret prea din cale afară de aspru, judecata lui de atunci poate să fi fost puţin întunecată şi de simţământul acela prin excelenţa. subiectiv: gelozia.

La *27* iunie Vodă pleacă prin ţară «spre a încălzi spiritele în vederea Unirii şi a reînvierii naţionale". Zilele! lui de domnie fiind acum numărate, el se făcea iar patriotul de la 48, ştiind că de data aceasta închisoa-ea nu-ameninţa de nicăieri, iar mazilirea îl aştepta de p re tu-i Undeni.

În timpul acesta Gremer asculta la Stânca la *cian* Marghioala Roznovanu, pe Puicheria Sturză, viitoarea!; mama a reginei Natalia a Serbiei, cum cânta la pian „cu vocea Jei de contralto limpede şi adâncă" *Adio M→ldo\ vei-a* lui Aiecsandri: j

O, *Moldovă, ţara mea*!

*Cine pleacă şi te lasă E pătruns de jale grea*.

Plutea în aer un duh de plecare, ce înduioşa sufletele

La 4 iulie Vodă se întoarse. Era mulţumit de călătorie

ca şi de spiritul ce găsise la concetăţenii lui, pătrunşi de necesitatea Unim. Dar la Iaşi îl aşteptau veşti rele Consulii îl înştiinţară, ca toate cabinetele lor, chiar Franţa ea însăşi, erau mai curând potrivnice Unirii.

La 6 iulie se zvoni ca Poarta hotărâse să puie capăt domniei principilor, înlocuindu-i cu caimacami. La 8 iulie veni vestea din Focşani că Barbu Ştirbey a părăsit Bucureştii, în ziua de 9 vice-consulul Castaing aduse o depeşă a lui Beclard, lămurind situaţia; caimacamii au şi fost numiţi, deşi nu h se cunoaşte încă numele. La 15, Grigore Vodă plecă deodată la Slobozia, moşia surorii sale, de lângă Vaslui. Ei primise dimineaţa o depeşa de la Fotiade (ginerele lui Ştefanachi Vogondi) prin care era înştiinţai ca Teodor Balş era numit caimacam pentru Moldova şi Alexandru Ghica pentru Muntenia (fostul Voievod).

Nevoind cu niciun preţ să încredinţeze ci însuşi pu

35 Comanda Jfs 90

545

*A*

™

terea lui Balş, cu care era de mai multă vreme în crâncenă duşmănie, el se dusese la soră-sa Elena Şubin la ţară, să aştepte acolo plecarea celui dintâi vapor austriac, care urma să-l ducă pe Dunăre, prin Ungaria şi Austria, spre Franţa.

Plecarea lui din Iaşi fusese nu numai duioasă, dar prin felul ei liniştită, aproape măreaţă. Reproducem aici scrisoarea lui Gremer către mamă-sa:

„... Vodă era calm, demn, plin de nobleţă şi de simplicitate. Toţi miniştrii au fost chemaţi în grabă şi am luat masa împreună cu el. După prânz ne-am dus în iatacul Domnitorului, să aşteptăm împreună înhămarea cailor la rădvan.

Fiică-sa mai mare, înştiinţată de mine, veni să şi ia de la el rămas bun şi să-i aducă şi pe copiii ei. Vodă îi binecuvânta, şi pe urmă ne sărută pe rând, unui după altul. Toată lumea plângea. A trecut apoi prin sala tronului,

ticsită de lume. Mulţimea ceea s-a repezit să-i sărute mina, să-i dorească drum bun. Şi s-a dus singur, fără aghiotant, fără vreun ministru cu el, fără copii. N-a vrut să aibă pe nimeni cu el. Nici eu nu-l puteam însoţi, nu eram gata… şi n-aş fi vrut să plec fără a-mi lua rămas bun de la prietenii mei. De altfel mă voi întâlni cu el la Galaţi şi vom face drumul împreună până în Franţa. Acolo vom fi împreună, pe când de unde pot eu şti de mă voi mai vedea vreodată cu scumpii mei prieteni de aici, pe cei de la Stânca, pe Zizin Cantacu-zino, pe frumoasa Ema Beldiman de la Mirosâava, pe Petre Mavroyeni, pe Costin Catargi cu fiicele sale, pe doamna Rol la pe doamna Docan…”

De la laş: Ia Vaslui, pe o ploaie cumplită, de-i puse şi viaţa în primejdie, Vodă plecase deci singur singure.1. Avea în chinuitul sau suflet o silă de prieteni, şi mai ales în clipele acelea, o silă de vorbe goale, de zadarnice păreri de rău, de moleşitoare suspinuri şi lacrimi. Singur! O măreţie mai mult!

Grigore Ghyka a rămas la soră-sa Elena o săptămână încheiată. Noaptea de la 23 la 24 iulie sosiră la Slobozia secretarul sau Grenâer cu consulul Prusiei, The-ramin care venise înadins de la Berlin pentru a-i înmâna din partea ducelui de Anhalt decoraţia „*Albert l’O urs*”.

Vodă îi primi în toiul nopţii, în iatac, stând în pat şi rugându-i să se aşeze la căpătâiul său. Îi ţinu două ceasuri. „Este imposibil să fii în acelaşi timp mai amabil, mai demn, mai inteligent, mai încântător decât a fost el”.

546

La 4 dimineaţa Theramin plecă, întorcându-se la Iaşi, jar Vodă şi Gremer se culcară. A doua zi, 24 iulie, la ceasul 5 după amiaza, Grigore Ghyka şi Édouard Grenier, numai ei doi şi nimeni altul, apucară calea Galaţilor „în careta Măriei Sale”.

Tot timpul drumului Vodă a vorbit. Nu de ei, de ţară, şi nu de rude, de neam!

A fost un om şi jumătate Voievodul acesta, despre care azi, sunt români care nici nu ştiu c-a domnit cândva prin necăjitele noastre de meleaguri.

Plecarea lui din ţara a fost aproape simbolică.

Să-i ascultăm iar pe Grenier, cel care stoarce lacrimi fără să ştie, fără să vrea să le stoarcă:

„Tot vorbind aşa, mă uitam la apusul soarelui…”

Un apus de soare în Moldova, un apus de frumoasă domnie, într-o seară de iulie a anului 1856.

„Spre miezul nopţii mî nea ram ceva pâme şi viţel rece în cocioaba căpitanului de poştă, împreună cu doi tineri ispravnici, veniţi întru întâmpinarea lui Vodă. Unul din ei era pârcălabui Galaţilor, Alexandru Cuza, cel menit de soartă să domnească şi el într-o zi. El ne înveseli povestindu-ne, cu un duh aspru şi duios în acelaşi timp, sosirea turcului purtător al firmanului caimacamului Balş, întovărăşit de grecul lui mărunt, prietenul Fotiade”.

„Ne urcarăm din nou în trăsură, în toiul nopţii. Domnitorul învins de oboseală îşi plecă capul pe umărul meu şi adormi. Mă gândeam înduioşat la toate durerile care încărunţise frumosul lui cap… Sosirăm la Galaţi la 4 dimineaţa, iar seara la 10 ne urcarăm pe vapor. Vodă nu primise pe nimeni, poate şi de plictiseală, dar mai ales din delicateţă. El nu voia să pricinuiască vreo supărare bieţilor slujbaşi, care ar fi putut fi compromişi prin această cinste făcută fostului lor suveran. *Numai Cuza fu primit*. El, pârcălabui ţinutului, poruncise să se ilumineze oraşul în cinstea călătorului Voievod, deşi ştia că-şi pune situaţia în joc şi că noul guvern nu era să-i ierte frumosul sau gest. Seara, veni să ne însoţească pe vapor. Vodă, foarte mişcat, îl sărută din toată inima… Cuza a fost cel de pe urmă român pe care l-a văzut Ghyka pe pământul Moldovei, şi mi s-a părut mai târziu că prin această sărutare îi trecuse pe frunte coroana lui voievodală!”

547

Gata. De-acum urmează scurtul şi chinuitul său surghiun.

La 26 iulie vaporul *Franz-loseph* porni la drum, dis-de-dimineaţă, şi şase zile merse înainte pe Dunăre. Timpul îrecu repede. Grigore Ghyka avea ca tovarăşi pe punte oameni plăcuţi, neaşteptate întâlnm: pe prinţul Emil Witt-

genstem-Berieburg, aghiotant al împăratului Rusiei, însurat cu o moldoveancă, Puicheria Cantacuzino, fata marchizei de Ledmar născută Palladi (despre care am mai vorbit). Bărbatul era deştept şi fata frumoasă. Avea numai 16 ani „*gentitle*, *simple*, *naive*" – pictată mai târzm de Nadar. Tovărăşia amândurora înveseli pe Vodă.

Dap un alt călător, pe care-l avură numai o zi pe vapor, atrase îndeosebi luarea aminte a tuturor. Era tfii om bătrân, ia vreo 70 de ani poate, cu un gât ca de taur, cu mersul puternic şi greoi, mijlociu la stat, părul scurt şi alb, sprâncene cărunte, ochii capni, nasul drept şi cărnos, cu vârful puţin despicat, ca la unii copoi, îmbrăcămintea lui era modestă, dar înfăţişarea puternică şi poruncitoare

Vodă îi spuse lui Grenier:

— „Ştii dumneata cine e omul acela?"

— „Nu, Măria Ta".

— „E Milos Obrenovid, fostul Voievod al Sârbiei, eroul războaielor pentru neatârnare. Se plimba mereu pe Dunăre, rătăcind ca o vedenie împrejurul Belgradului, de unde a fost surghiunit; nădăjduieşte să-i mai bata vreodată ceasul, şi rabdă şi aşteaptă!"

Ca mai dăunăzi la Galaţi, aici în preajma Porţilor de Fier, iâhâiajdin nou simbolul din aripi.

Cu ochii săi de şoim, bătrânul Milos la rându-i lui îl cu no seu, sau îl ghici, pe fostul Voievod al Moldovei. E! trimise răspuns lui Grenier, c-ar dori să-i cunoască. Gngore Ghyka, fireşte, se învoi, «şi cei doi se consolară între ei».

Numai că doi ani mai târziu, bătrânul mic la stat, cu nas de copoi şi cu ochii de şoim, era din nou Domnitor în Sârbia, pe când încărunţitul fost Voievod al Moldovei trebuia peste un an să-şi plătească, obştească datorie către măria sa, moartea.

La Budapesta părăsiră vaporul. Grigore Ghyka voia să ocolească Viena şi curtea Habsburgilor, care-i fusese lui poate de folos, dar care astăzi, împreună cu Petroşi cu Stambulul, se împotrivea la visurile sale naţionaliste. Merse deci cu trenul la Berlin, unde nu limase decât două-

trei zile.

La 3 augusî 1856 era la Paris, la *Hotel Mirabeau*, unde rămase până la sosirea acolo a Eufrosinei Leroy, care veni în curând cu copilaşii ei Grigore şi Ferdinand Ceilalţi fii, beizadelele, rămaseră, ca şi domniţele toate, în Moldova.

Grigore Ghyka crexu de datoria lui de a legitima, în sfârşit, legăturile sale cu doamna Leroy, care ţineau de aproape zece ani. În ziua de 9 noiembrie 1856 el se căsători cu ea la Paris, la primăria arondismentului I, în faţă lui *Maître Massion* şi apoi la capela românească din rue Racme 22, ceremonia religioasă fund celebrată de episcopul loseâat. Câteva zile mai târziu, la 16 octombrie, el scria de la castelul Le *Mee*, pe care-l cumpărase de curând de la marchizul Fraguet, următoarele rânduri surorii sale Elena Şubin! a Vaslur

«Iubită sora, sosit de două zile la castelul *Le Mee* unde m-am statornicit, întâia mea dorinţă este de a sta de vorbă cu tine, mai ales pentru a te înştiinţa că m-am însurat. Aruncat de întâmplările politice departe de ţara şi familia mea, am adoptat Franţa, ca o a doua patrie şi am ales castelul *Le Mee* ca reşedinţă»

«Persoana cu care mi-am legat soarta nu-u este necunoscută. Cunoşti ca şi mine fineţea spiritului ei, marele-i bun simţ şi calităţile inimii sale A fost, sărmana, destul de singuratică şi de nenorocită în Moldova... şi apoi mai am cu ea şi doi copii, de viitorul cărora trebuie să am grijă...».

«Casteiui *Le Mee* e frumos atât prin aşezarea cât şi prin împrejurimile sale. Dominat de Sena care şerpuieşte la picioarele lui, el e înconjurat de un parc mare, sădit cu copaci bătrâni, care-i dau umbră multă şi o foarte variată privelişte. M-am hotărât să trăiesc, iarna şi vară, în acest mic rai, departe de zgomotul oraşelor, îngropat în uitare, după vorba fabulei: pentru a trăi fericiţi, să trăim ascunşi. Mi-ai făgăduit să vii şi tu în Franţa. Te aşteaptă odăiţa ta... Sunt iubitorul tău frate, Gr. Ghyka».

Dar chinuitul suâlet al fostului Voievod nu putu găsi

nici acolo odihna pe care o căuta. Gândurile sale mereu îrământate de întâmplările din Moldova şi de viitorul Principatelor erau din fundul surghiunului său îndreptate numai către ţelul pentru care luptase şi înainte şi după domnie: Unirea.

549

*La* 5 iulie, 1857, ei scria fiului său Ion la Iaşi:

«… Partida naţionala ar trebui totuşi să încerce să facă o legătură cu separatiştii cei mai puţin îndârjiţi pentru a-i face să înţeleagă că respingi n d Unirea, ei compromit şi cauza lor, deoarece ei doresc, ca şi naţionalii, să-şi redobândească *drepturile ab antiquo*. Fără Unire, drepturile aceste nu li se vor putea da, căci astfel de concesiuni Europa nu le-ar putea acorda decât unei naţiuni de 4 – 5 milioane de locuitori… Ce rău îmi pare de a nu fi cu voi împreună în aceste clipe de criza politica pentru a dojeni pe aceşti răi patrioţi care fac ruşine Moldovei. Din nefericire împrejurările nu-mi îngăduiesc măcar a mă gândi la o întoarcere în ţară înainte ca totul să se fi isprăvit… Prezenţa mea în Moldova n-ar fi tolerată căci se zice c-am lovit prea mult în interesele unei mari puteri, dezvăluind proiectele sale de ocupare a Principatelor…»

La aceste chinuitoare frământări se mai adăugau două altele de natură mai mult personală, întâi făptui că Napoleon III, care fusese mai înainte în strânse legături cu el, refuza, acuma că era în surghiun în Franţa, să-l vadă. Al doilea, faptul că se răspândiseră în ţară şi în străinătate la Iaşi, la Bucureşti, la Viena şi la Paris, nişte pamflete împotriva lui, ridicole dar scârboase. Erau pornite din oficina caimacamului Teodor Balş şi mai ales dintr-a nevestei sale Catinca, născută Dimachi, care-i ura. Se răscolise în acele pamflete toată afacerea Harriav-Sion, cu plăsmuirea actelor falsificate, în care duşmanii săi încercau a implica şi pe ru’dele sale cele mai apropiate, ba chiar pe Vodă el însuşi.

Grigore Ghyka, cu firea fui simţitoare şi înclinată spre melancolie, îşi mai închipui pe lângă toate că pamfletele acestea răciseră pe Napoleon şi-l indispuseseră

împotriva lui, pe când de fapt refuzul împăratului de a-l vedea era întemeiat pe faptul că el, *pentru a nu indispune Anglia, nu voia să se lase convins de fostul Domn al Moldovei de necesitatea Unirii Principatelor*.

Şi aşa, într-o zi, din cauza lui Napoleon, care după ce-i scrisese când era Domn, că «voi folosi toate ocaziile pentru a vă da semne ale stimei şi bunăvoinţei mele», iar acum că era mazil nici nu voise să dea cu ochii de ei – din cauza Catincăi Balş care-şi urmărea răzbunarea dincolo de timp, din cauza separatiştilor care-l chinuiau dincolo de ţări – şi mai ales din cauza inimii sale prea simţitoare la întâmplările acestei lumi – aşa deci, într-o

6 W

l zi de vară a anului 1857,! a 4 august către seară, abiaf 12 luni după mazilire, fostul Voievod al Ho ido vei, ce B de pe urmă şi unul din cei mai inimoşi, îşi curma zilelel prin împuşcare, acolo, în fundul Franţei, la castelul Le *Mee*".

Cu gestul acesta disperat ai unui om care a simbo-j Uzat mai mult decât alţii manie aspiraţiuni ale neamu-l! lui, se încheie unul din capitolele istoriei românilor, după care au urmat altele şi vor mai urma altele; vor mai urma aspiraţiuni şi vor mai urma fapte, şi va veni vremea când vom fi mândri că am fost, că suntem şi că vom fi români, iar pe cei care n-au înţeles, care nu înţeleg şi care nu vor înţelege ce înseamnă a fi român şi nimic altceva decât român, îi vor ajunge odată blestemul neamului oriunde vor fi, în veşnicie!

Pe masa de lucru a lui Grigore Vodă se găsi o hârtie scrisă de mâna lui cu câteva clipe înainte de moarte «Castelul *Le Mee*. 24 august 1857» «Sunt victima unei uneltiri înfiorătoare, nu mai pot rămâne în viaţă

Va veni ziua când adevărul va ieşi la lumină îmi aştept duşmanii în faţa judecăţii lui Dumnezeu» Şi ziua aceea a venit târziu, când Ion Brătianu vorbind la Cameră, de pe banca ministerială, împotriva calomniatorilor, a spus: «Nimic nu e mai josnic decât calomnia! Grigore Vodă Ghyka a murit nevinovat, din pricina ei. Calomnia trebuie

nimicită». Şi luând, broşurile domnilor Istraâi şi Mourphy, oamenii oficinei Balş, le scuipă, le rupse în două şi le aruncă pe jos.

Prinţesa Eufrosina Ghyka, fosta doamnă Leroy, avu gândul cel de pe urmă al fostului Voievod:

«Adio, soţie dragă, tu, pe care te ador şi care mă iubeşti, îmbrăţişează micii noştri îngeri din partea mea. Tu ştii cum am suferit în timpul domniei şi iată că în timp ce credeam că voi trăi fericit şi liniştit în sânul familiei mele, duşmanii mei m-au urmărit până şi în retragerea mea».

Această biata femeie avea numai 40 de ani. Ea era mai bună, mai simţitoare, mai deşteaptă şi mai energică

551

le-a cum o descrie Grenier Corespondenţa ei, destul de voluminoasa ne o arata sub cea mai frumoasă lumina? puiem înţelege din ea ca în timpul şederei sale la Iaşi amilia Voie\odului a cunoscute a frecvenâat-o şi a spre trai o cum trebuia Cumnata ei mai ales, Elena Şubin pare a h stat cu dânsa în cele mai strânse legături După moartea bărbatului ci legăturile acestea se stnn sera prin scris şi mai mult A rămas în lamihe o întreagă corespondenţa din cele mai interesante

«Draga mea sora» scria ea din *Le Mec* ia 30 ociom brie 1857 (prima scrisoare după moartea lui Ghyka) «Domnul Vaillant înapoindu se în Principate, l-am rugat să binevoiască a merge la Bucureşti în drumul său spre se va asista a reglementarea aâacenior mele în *o de* la smi-a promis de asemenea că ţi iaca n-are importanţă când o vizita venind din partea mea să ţi aducă medalionul conţinând o şuviţă de păr al iubitului meu soţ Ţi o trimit fără ca vreo mina străina sa proia neze această relicvă Eu însămi am pus-o acolo, era fără îndoiala ah doamne, pătată de sângele său… ()".

„Ah, surioară, viaţa mi-a devenit un chin îngrozitor, am moartea în suflet şi vad aici doi copii ai căror ani adunaţi nu sunt mai mulţi de zece Câtă vreme va trebui să petrec pe acest pământ pentru a le purta de grijă *şi* ai face oameni? Când dar, doamne, voi merge să-l regă şese pe cel

pe care-l am pierdut şi fără de care nu mai pot trap ţ)

Euirosma Lero> iscăleşte duios *Princesse veuve Ghyka*

Cât despre Jiteligenţa ei, o putem judeca după următoarele rânduri închinate amintim lui Barbu Ştirbe}, şi scrise tot cumnatei sale Elena Şubin (mai 1869)

„Aţi aflat, fără îndoială, draga mea soră, de moartea prinţului Ştirbey. Ea mi-a cauzat o adevărată tristeţe Era ultima legătură cu timpurile fericite. El a fost colegul, dacă nu prietenul intim al sărmanului nostru frate. El a venit de câteva ori să mă vadă, am vorbit despre vremurile trecute.

Paneginştn să-i i-au dat o grandoare pe care ci n-o avea. Era un bun administrator, dar nu avea imaginaţie creatoare; nu visa mari destine pentru patria sa; desigur, deoarece avea un spirit al amântmtelor, nu putea îmbrăţişa un vast orizont. Era lin spirit greoi la înţelegere, dar care reţinea bine. Făcându-se profetul destinelor Orientului, le denatura esenţa. Era un doctrinar aşcolii. lui Guizot, avea uscăciunea şi pozitivismul aces

552

tuia Asta i-a adus mari onoruri Este atât de simplu, nu-ţi \me a crede".

În aceeaşi scrisoare, datata deci cu 12 ani după moar tea bărbatului ci, prinţesa Euârosma se plânge cumnatei de toate neajunsurile ce i se fac în Moldova cu privire la moştenirea copiilor ei „Am fost groaza\ de ca lom

— Mata iminuita de captaţiune, aproape de omor Pentru nste ne\oi băneşti, au \rut nişte oameni să mânjească iată publica şi privata a bietului meu bărbat".

4. ceşti, oameni" erau toştu gineri ai lui Grigore Xoda Radu anu Rosetti şi Constantin Mi l Io care îndată

Ipa moartea socrului loi încercară să i anuleze testa ne n tu încă de a 27 de embr e 1857 prinţeca Eufrosina e phngea urmatei Mena de purtarea acestora *y* a ne estelo o Io în m te le A-glaia şi Natalia care n avea a ppta p să ea a p mă mi u ru de la copiii ei n ru it ele mseseră bine înzestrate de părintele lor cu moşii bani şi scule Grigore Vodă îţi lacuse testamentu în anul 1855, împărţindu şi

averea în felul următor Fiecare din cele trei beizadele căpătau câte *două moşii o vie şi bani*, cei doi fu din căsătoria (viitoare) cu doamna Leroj, căpătau câte o singură *moşie* în Moldova, precum şi banii de care mai dispunea Vodă (din care a cumpărat mai târziu castelul *Le Mee* şi altele), iar fetele nu mai căpătau nimic, fiindcă fuseseră bogat înzestrate la atare beizadelele Costachi, Iancu şi Alecu nu avură, d-upă moar tea tatălui lor, nicio pretenţie împotriva frăţiorilor cei mici, Grigore şi rferdmand, apărându-i chiar împotriva surorilor, Ei vor fi deci cinci contra doi" serie Euâro şina Ghjyka Flenei Şubin zicând că nu se mira de purtarea bietei Natahei care e o femeie iară mima însă „niciodată n as îi crezut acta despre Aglaia

Domniţa \ataha, care nu era deloc tara mima, ve nişe chiar în Franţa după surghiunul tatălui ei La 5 august 1857 ea era la *Le Mee* „totdeauna îrumoasă şi suri zătoare", de unde pleca să facă băi la Dieppe, unde nu putu rămâne decât câteva zile „pentru că s-a plictisit" Rămăsese deci aceeaşi mititica, neserioasă dar fermecătoare prinţesa pe care o cunoscuse şi ne-o descrisese Grenier. Pe la 15 – 20 august era din nou pe lângă părintele ei la *Le Mee*, pe care-l părăsi aşadar câteva zile numai înainte de drama de la 24. Întoarsă în ţară şi fiind încă sub influenta bărbatului ei, ea se dădu de partea surorii sale Aglaia împotriva minorilor ei fraţi. Dar cum se despărţi de Mâllo, reveni la sentimente mai bune, renun

553

tând de a mai ataca testamentul, ocrotindu-şi chiar fră. Ţiorii, mergând mereu în Franţa să-i vadă şi devenind astfel pentru prinţesa Eufrosma „încântătoarea Natalia", „adorabila prinţesă Natalia", „neasemuita Natalia Gh-ka".

Împotriva văduvei lui Grigore Vodă şi a copiilor ei rămăsese deci Răducanu Rosetti singur. Dai trebuie să fi necăjit mult pe maştiha-sa, pentru a o vedea, biata, încă după 12 ani jăluindu-se împotriva lui. Prinţesa Eufrosma a luptat totuşi bărbăteşte pentru a păstra puţina avere ce-i rămăsese de la bărbatul ci Numeroase corespondenţe ale

Eufrosinei Ghyka cu prinre la moştenirea şi fa creşterea copiilor ei le aflam din arhiva lui Ale xandru Grigore Ghyka, nepotul ei Vom da aici numai următoarele două scrisori a) Răspunsul Ministerului Afacerilor Stiaine din Pams, Direcţiunea politica din 11 oct. 1857

„Doamnă, împăratul mi-a transmis scrisoarea pe care i-aţi scris-o Majestăţii Sale pentru a i anunţa moartea prinţului Ghyka, soţului dumneavoastră, şi a-i cere protecţie pentru copiii \ostn… împăratul a binevoit să primească favorabil comunicarea voastră… etc.”

fa) După 9 am o mai găsim pe această nenorocită mamă scriind la Bucureşti (după alte scrisori către Kiselev, către sultan etc.), domnitorului Carol I, urcat de curând în scaunul ţării, spre a cere *dreptate* pentru fiu ei Vodă fi răspunse

Bucureşti 1/13 septembrie 1866

Prinţesa, i!

Scrisoarea \oastră graţioasă, pe care aţi avut amabilălitatea să mi-o scrieţi, mi-a panenit de câteva zile. Mă k grăbesc să vă exprim mulţumirile mele cele mai sincere JS, pentru această amabilă atenţie. Voi fi încântat să am ÎS prilejul de a vă cunoaşte într-o zi, prinţesă, de aseme k nea de a vă vedea copiii… etc”. JS

Cât au fost copiii mici, i-a crescut dânsa, acasă, la icastelul *Le Mee*. Apoi când s-au făcut mai mărişori, a k vândut castelul fostului ei proprietar, marchizul Fraguet, N şi mutându-se la Paris, îşi trimise băieţii la Liceul Conv dorcet de lângă gara Saint-Lazare, pe care-l absolviră \ amândoi prin preajma anilor 1868 – 70. N

Eufrosina Ghyka a murit la Paris, la 28 decembrie v 1889, în vârstă de 72 de ani. Copiii ei îi duseră rămăşiţele k pământeşti la cimitirul din *Le Mee*, îngropând-o alături N de bărbatul ei, alături de singurul bărbat pe care pare a-l vi şi iubit în viaţă.

554

„Vad atâţia ani care se ridică în faţa mea ca nişte bariere pentru a împiedica reunirea noastră”, scrisese ea după drama din 1855. Anii aceştia au fost treizeci şi doi, de

chinuri, după zece numai de fericire.

Domniţa Natasia, despărţindu-se şi de Millo, s-a măritat a treia oară cu Gheorghe Filipescu (mai târziu mareşal al Curţii Regale). Nici cu el n-a trăit mult. S-a făcut din nou o domniţă Ghyka, încă frumoasă prin 1885, care a trăit în Bucureşti o viaţă cum îi era şi firea, zburdalnica, deşi nu necuviincioasă, capricioasa, nepăsătoare, buna şi simpatică Icoana ei va trebui să rămână în mintea untorimei, cea pe care în cuvinte ne-a zugrăvii-o Gremer

O văduvă cernită, de 17 am, mâhnită şi nu prea, frumoasă ca un vis, stând în jilţul maicei stanţei de la Agapia, cu două „surori" lângă dânsa, care \ pândesc mişcările pentru a o sluji şi-i sorb domneştile-i cuvinte pentru a se minuna. Jos, pe-un covor, btd culcata o căprioară cu căpşoru-i răzimat de genunchii ei, şi ea îi netezeşte creştetul şi e gânditoare şi ar vrea sălie tristă şi nu poate fi tristă… Unde eşti, maestre, să ne-o zugrăveşti?

Arătarea aceasta de zână din poveşti şi-a trăit apoi viaţa pământească până la vârsta de 56 de ani, când puteai, zice-se, să spui de ea, nu numai că a fost frumoasă, ci că este încă. S-a stins de boală timpurie, în anul 1895, şi-a fost înmormântată la Bucureşti, la cimitirul Bel Iu, în cavoul neamului Plagino, acel al cumnatei sale, soţia lui beizadea Costachi.

Iar Domniţa Aglaia, cu maiestuoasa-i frumuseţe de marmoră, avea şi ea de fapt o inimă simţitoare. Dovadă că după moartea bărbatului ei, Ră ducă nu Rosetti, dar mult mai târziu, s-a măritat şi ea a doua oară cu fostul învăţător al copiilor ei, francezul Allaux – *„ta princesse a Veaa" 6*. Despre ea şi viaţa ei de mai târziu se găsesc amănunte multe în scrisoarea fiului dânsei, Radu Rosetti. Femeia aceasta pare a fi fost, nu numai strălucii de frumoasa şi deosebit de inteligentă, dar şi foarte energică, în alte lucrări, altă dată, noiK sau poate alţii, vom mai vorbi de ea.

NEVESTELE LUI GHEORGHE VODĂ BIBESCU

JOIŢICA BRÂNCOVEANU-MAVKOCORDAT ŞI M-AR – ffilA VACARESCU-GHICA

le că sunt scrise de străini inteligenţi talentaţi, sau de români lipsiţi de amândouă, pamfletele îndreptate asupra lui Gheorghe Vodă Bibescu sunt, ca toate pamfletele, n dicole în istorie ca şi în literatura, genul acesta minor, care se crede major, poate influenţa minţile slabe ale contemporanilor, dar în perspectiva timpului întotdeauna se întoarce împotriva lui însuşi şi întotdeauna pamfletul, prin micimea sa, stă ce la cot cu ridicolul.

Lăcusteanu zice că stând de vorbă cu Alecu Filipescul Vulpe despre alegerea Domnului Munteniei, care urm (să se facă la 30 decembrie 1842, bătrânul boier, el însuţ candidat la domnie, i-ar fi spus.

«Ascultă, fătul meu, eu sunt bătrân, tu eşti tânăr săaduci aminte de vorbele mele: mie, puţin îmi pasa daci! m-or alege sau nu. Mă vezi bine că-mi ţin maţele îi mână, că sunt în vârstă de 70 de ani trecuţi – dar nu cu *olteanul herghelegiu* la vreun bine mare să nu aştepte ţara».

Olteanul herghelegiu era Gheorghe Bibescu.

Iar Regnauit, în *Histoire des Principautes Danu\ biennes*, zice:

«Ori, este cunoscut de toţi, că bunicul lui Ştirbey şi al lui Bibescu a fost negustor de cai la Craiova» (p. 232)

«Acest parvenit de o zi se mira ca întâlneşte obsta cole în calea puterii sale» (p. 240) ... Prinţ de-o zi, ieşi din grajdurile Craiovei» (p. 242).

De altfel acelaşi autor afirma că Cantacuzinii n-ai nimic de împărtăşit cu Bizanţul, ca Racovilă e din Asia Mică, Şuţu din Bulgaria şi Caradja din Raguza (p. (265)

Şi n-o fi însemnând oare asta ridicol?

Ce-or fi având Bibeştii de împărţit cu geambaşii şi cu herghelegiii, o ştiau doar numai duşmanii lui Vodă J Căci dacă bunicul Bibeştilor o fi vândut în adevăr c'aij

556

aceasta înseamnă că era un boier cuminte şi gospodar, care se pricepea să-şi fructifice averea în loc s-o risipească. De altfel, Alccu Balş în Moldova vindea lemne, bi prin 1838 făcea chiar o intensă reclamă prin ziare pentru negoţui lui, fără ca să se fi gândit cineva să spună

de el că nu era boier, ci herestegiu.

Boieria Bibeştilor se urcă documentar, la sfârşitul veacului al XVII-lea, când trăia prin părţile Craiovei căpitanul Minai, dregător de hotare, fiul lui Tudor şi coborâtor din îndepărtatul străbun moşneagul Bibu din Gorj. Ł'l era înrudit cu Crăsnarii, cu Sauieştii, cu toată boieria ţinutală de pe acolo.

Copiii lui au fost Ion, Dumitru, Constantin şi Anuţa.

Ion era tatăl lui Ştefan, iar Ştefan tatăl lui Dumitrachi (1772 – 1831). Acesta, care şi-a ridicat neamul, luă de soţie pe Eeaterina Văcărescu (fata lui Constantin Văcărescu, înfiată de Barbu Ştirbey), prin care intră în legături de rudenie cu toată boieria cea mare a ţării.

Dumitrachi Bibescu şi jupâneasa Catrina erau oameni buni, iubitori de credinţă şi de neam. În tulburile vremuri ale lui Pasvantoglu, când veniră cetele acestuia să cuprindă Oltenia şi să ardă Craiova, ei merseră peste Dunăre la Vidin, constituindu-se de bunăvoie ostaticii răzvrătitului turc pentru a scăpa capitala Olteniei de pârjol. Făgăduiră că, dacă în timpul şederii cetelor turce în Craiova oraşul va rămâne neatins, ei vor plăti Pasvantoglului o însemnată sumă de bani, pe care i-o şi dădură – o poliţă trasă asupra Craiovemior, pe care nu ştim dacă o plătiră vreodată.

Acolo, în cetatea Vidinului, se născu în aceste clipe de restrişte ale anului 1804 fiul lor Gheorghe, viitorul Domn 79.

În 1817, la vârsta de 13 ani, copilul fu trimis în Franţa la învăţătură. Ei rămase acolo şapte ani, până în 1824, când se întoarse doctor în drept de la Paris.

Intrat în administraţie, generalul Kiselev îl numi secretar de stat! a Departamentul Justiţiei, iar mai târziu şeful secretariatului de stat, în care calitate intră în aproape zilnica legătură cu consuli străini, de la care prinse cu uşurinţa «învârteala sforilor diplomatice». El va ajunge în scurtă vreme unul din boierii cei mai de seamă ai Munteniei şi candidatul la domnie cu cei mai mari sorţi de izbândă. Această situaţie i-o va aduce însă în mare parte

averea şi vaza pe care le dobândi prin căsătoria ce făcu, prin 1826, îndată după întoarcerea sa de la Paris

557

Povestea aceasta e cu cântec. Pentru a-i tâlmaci rosturile trebuie s-o luăm foarte de departe, de la Adam Babadam. Şi mai înainte de toate trebuie amintit un lucru, mereu repetat şi care mereu se uită, fie din neştiinţă, fie din rea voinţă, anume că mai înainte vremuri, atât în Ţara Românească cât şi în Moldova, coroana voievodală era *electiva*, *dar într-un netăgăduit spirit de continuitate*. Cu alte cuvinte Voievodul *ales de boieri* şi chiar mai târziu cel *arătat de Sultan* (până la fanarioţi, când Voievozii începură a fi *numiţi* de Poartă) trebuia să fie 05 *de Domn*, adică să fie fiu legitim sau din flori, indiferent, sau fiu, nepot sau strănepot de domniţă, dar în orice caz în vinele noului Voievod trebuia să curgă sânge voievodal. Acesta e şi motivul pentru care s-au dat în vremuri atâtea «bătălii» între pretendenţii care doreau să fie aleşi Domni, dar este şi motivul pentru care s-au păstrat timp de peste 300 de ani dinastiile devenite oarecum ereditare ale Basarabilor în Muntenia şi Muşatinilor în Moldova.

Şi încă ceva: aceste dinastii ale unor Voievozi electivi în nişte state întâi suverane şi apoi semisuverane din sud-estul european, state mai mari decât majoritatea stătuleţelor din vestul Europei – din care, cele mai multe, nu aveau nici ele un drept de suveranitate mai întreg decât al nostru – aceste dinastii româneşti erau deosebit de bine văzute în istoria încuscrirlor heraldice.

În Moldova de pildă, Muşatinii zis şi Bogdăneşti (care din Muşata, lata lui Bogdan, întemeietorul Moldovei, se trăgeau din conţii de Ugoci, voievozi de Maramureş, iar din bărbatul acesteia, Costea, se trăgeau din voievozii de Şepenit), Muşatinii aceştia s-au încuscrit în veacuri cu regii Poloniei prin Ringala, nevasta lui Alexandru cel Bun, şi prin Marinca, nevasta lui Ilie Vodă; s-au încuscrit cu Corvinii de/Hunyade prin nevasta lui Petru Aron, cu ducele de Kiev prin Eudoxia şi cu Comnenii Bizanţului prin Maria, nevasta lui Ştefan cel Mare, cu ţarii Moscovei, prin Elena,

fata aceluiaşi Voievod, măritata cu ţarul Ion cel Tină r, cu despoţii Sârbiei prin Elena lui Petru Rareş, şi aşa mai departe.

În Muntenia, Basarabii au ţinut de la început numai membri din familii domnitoare. Copiii lui Alexandru Vodă (1 – 340 – 1364) erau: Anca, re%ina Serbiei, Ana, ţarină Bulgariei, Elizabeta –, palatina Ungariei, Viadistav Voievod, însurat cu fata regelui Bosniei, şi Radu Vodă cel Mare, însurat cu Calinichia Paleofogul din împăraţii



Bizanţului. Fiul acestui Radu cel Mare, Dan I, ţinea pe Milita, fiica regelui Vuc Brâncovici al Serbiei, iar Vlad Ţepeş pe Elena Corvin, vara lui Maâiaş Corvin, regele Ungariei...

E de presupus că oamenii aceştia ştiau ce fac şi aveau conştiinţă de mărirea şi de menirea lor.

Vasăzică în fiecare voievodat era câte o dinastie, electivă dar dinastie, cu cele mai strălucite încuscriri.

Când mai târziu, cu începutul, din pricina «mezatelor» care începură a se face la Stambul pentru căpătarea scaunelor româneşti, se strecoară în ele elemente străine nu numai de osul domnesc, dar chiar de neamul românesc (un tancul Sasul, un Aron Vodă), cei care mai rămăseseră din vechile dinastii voiră cu tot dinadinsul să dovedească drepturile lor dinastice. Pentru aceea un Matei, aga din Brâncoveni, îşi spuse Basarab (Matei Basarab), fiindcă, deşi era fiul lui Danciu din Brâncoveni, nepot (ui Vlăsan ot Brâncoveni şi strănepot lui Mareea Brân-coveanui, el era totuşi prin Marga, nevasta acestui Mareea (vei postelnic în 1510) un Basarab, deci os de domn, această străbună Marga fiind sora lui Neagoe Basarab Voievod.

Când a venit în scaun Şerban Cantacuzino cu dreptul său dinastic de Basarab prin maică-sa domniţa Elenca, fiica lui Radu Vodă Şerban, dacă şi-a păstrat numele de Cantacuzino, în loc de a-l lua pe al Basarabilor, motivul trebuie să fi fost că i se părea lui că strălucirea acestui neam de împăraţi Bizantini întrecea strălucirea neamului românesc al Basarabilor. Dar când după ei a urmat nepotul

său de soră, Constantin din Brâncoveni – cel din urmă Domn pământean până la restauraţia din 1822 – acest nou Voievod s-a intitulat «Constantin Brân-coveanu-Basarab-Cantacuzino», deşi, după cum foarte bine arăta Dimitrie Cantemir, el nu era nici Cantacuzin, nici Basarab, nici Brâncovean… după străbuni… dar după mamă, bună şi străbună era din toate trei, de trei ori os domnesc, şi voia ca să se ştie în ţară şi în istorie lucrul acesta.

Constantin Brâncoveanu, cel cu vaste concepţii politice, voia să întemeieze o dinastie, în vederea căreia se sprijinea pe tradiţie, pe continuitate, pe un drept, pe care voia să-l lase moştenire urmaşilor săi. Strălucirea viitoarei dinastii o mai întări prin titlul de prinţ al sfântului imperiu, pe care îl capătă de la împăratul Germaniei cu drept de moştenire pentru progenitură.

559

Întâmplările vremurilor au vrut ca tocmai omul acesta să moară decapitat împreună cu toţi feciorii lui, patru ia număr (1714), care au fost omorâţi pentru a stârpi neamul în mintea căruia s-ar fi putut încuiba atare gânduri nebune şi nemăsurate ambiţii, potrivnice politicii Porţii.

Dar tot întâmplarea a vrut ca copilaşul fiului mai mare al lui Constantin Brâncoveanu să scape de măcel, şi să treacă sângele şi ambiţia bunicului din generaţie în generaţie până la marele ban Grigore, cel din urmă vlăstar Brâncovean-Basarab, mort în 1832.

Dar mai mult, când în 1714, după moartea lui Brâncoveanu şi fuga lui Cantemir, Poarta hotărî a scoate Ţarilor Dunărene pe *Domnii far* pământeni, înlocuindu-i cu hospodarii fanarioţi devotaţi ei, încă atunci, poate din respect pentru tradiţie sau poate pentru a nu jigni susceptibilitatea neamului românesc, ideea continuităţii dinastice fu păzită prin trimiterea la Iaşi întâi, şi pe urmă la Bucureşti, a lui Nicolae Mavrocordat, care era prin bunică-sa os de Domn moldovean.

Şi poate că şi cuvântul acesta, că erau Mavrocordaţii coborî ton din Muşatini, îndemnase pe Constantin Brâncoveanu, care-şi căsătorise majoritatea copiilor cu

«oase domneşti», să dea pe fată-sa Ilinca după Scarlat Mavrocordat, fiul lui Alexandru şi fratele Lui Nicolae – *deşi* desigur că încuscrirea sa cu Exporitul, omul Păcii de la Karlowitz, îi înfăţişau şi alte foloase mai reale decât teoretica idee a continuităţii dinastice.

În tot cazul ideea aceasta, care în suta de ani de minaţie fanariotă ce adusese în scaunele noastre elementele cele mai eterogene şi mai străine de neam, idee; aceasta, zicem, care în veacul al XIX-lea se pierduse acui cu totul, rămăsese totuşi vie în mintea şi în sufletul marelui ban Grigore Brâncoveanu, ultimul vlăstar al lui Constantin Vodă.

După Etene, când hotărî Poarta să restabilească în Principate domniile pământene, unul din primii candii daţi la scaunul «Ungro-Vlahiei» Iu fireşte marele bani Grigore, în vinele căruia se răscoli tot sângele Basarab al străbunelor sale. Şi cum în 1822 domnia, în loc să-n fie dată lui, fu încredinţată lui Grigore Ghica, banuf Grigore, deşi bătrân, urmă să nădăjduiască mai departe că măcar după mazilirea acestuia se va urca în scaunul străbunilor săi – cu atât mai mult cu cât de la 182 (încolo se ştia că după plecarea lui Kiselev şi potrivij

560

Tratatului de la Adrianopol, noii Voievozi vor fi de acum *aleşi pe viaţă*, şi ca atare, întorcându-se la cele de odinioară, poporul nu va putea alege alt Domn decât pe el, coborâtarul din vechea dinastie voievodală a Basarabilor! Aşa credea bătrânul ban, care însă murind în 1832, cu doi ani înainte de a părăsi Kiselev ţara, nu-i îngădui astfel să vadă urmarea întâmplărilor cum au curs.

Ideea aceasta de a înnădi firul rupt al vechii dinastii, o întări banul Grigore Brâncoveanu, care n-avea copii, printr-un sistem de înfieri, chibzuit cu mult tâlc.

El era însurat cu o moldoveancă, Safta Balş, fiica lui Toader şi a Elizabetei. Această căsătorie fiind însă stearpa, nenorocirea trebuia fireşte îndreptată printr-o adopţiune. Ar fi putut banul Grigore să înfieze, dacă era vorba de asta, vreo rudă din Muntenia în vinele căreia să fi curs sânge de-

al Basarabilor, căci erau pe atunci mulţi din aceştia prin ţară. Dar în chestia aceasta a trebuit şi inima să-şi aibă amestecul.

S-a întâmplat ca într-o zi, prin 1819 sau 20, băneasa Safta Brâncoveanu, nevasta lui conu Grigore, să roage pe sora ei Catrina Mavrocordat, care locuia la Iaşi, să-i trimită pe una din fetele ei la Bucureşti pentru a o face să-i mai treacă de urât în pustietatea casei sale fără copii. Pe fetiţa aceasta o chema Zoe, mângâiată Joiţica; era micuţă, frumuşică, deşteaptă, vioaie şi ştia la frageda ei vârstă de 13 – 14 ani să vorbească moldoveneşte, franţuzeşte, nemţeşte şi italieneşte. şi cum mai cânta şi din harpă, lunecându-şi cu îndemânare degetele pe coarde, boier Grigore de cum o văzu se prăpădi după ea. Ce se gândi deci el, că deoarece tot nu are copii, de ce n-ar înfia-o? Mai ales că era după mamă-sa Bălşoaie, ca şi coana Săftica şi ca şi străbuna lui, Anica Brâncoveanu, iar după tată era Mavrocordat, coborâtoare din Nicolae Vodă, din Alexandru Exaporitul şi din domniţa Casandra, fiica Voievodului Alexandru Ilieş Muşatinul. Era deci vrednică de a moşteni numele cel foarte vechi şi averea cea foarte mare a Basarabilor – Brâncoveni!

În 1821, pe vremea Eteriei «în împrejurările grele în care se găseşte ţara în clipa de faţă», spune Grigore Brâncoveanu el însuşi într-un act de danie ce face în 1823 bisericii greceşti din Braşov, «nemaiputând suferi jalnicele întâmplări ce s-au îngrămădit peste noi, am fugit şi am scăpat iarăşi 80 într-acest oraş al Braşovului, cu toată familia noastră…».

Comanda JVS 90

561

Acolo rămase patru ani cel ce, în ţara Habsburgilor, se iscălea simandicos: «Grigore, principe al Austriei, cavaler al Rusiei şi mare ban al Ţării Româneşti, din străvechea şi prea strălucita familie românească Basarab-Brâncoveanu».

În timpul şederii sale în Braşov se împlini şi «lothesia», înfierea Zoiţei Mavrocordat, care se făcu astfel,

în martie 1824, moştenitoarea numelui şi averii Brân-co veni lor.

În 1825, în urma împăcării dintre boierii fugari şi Grigore Vodă Ghica, banul Brâncoveanu se întoarse cu toţi ai lui la Bucureşti. Joiţica avea acum vreo 19 ani şi părinţii ei adoptivi se gândiră că-i venise vremea sa se mărite. Dar deoarece toţi flăcăii boierimii Ţării Româneşti râvneau la cinstea de a o avea de nevastă şi se topeau de dorinţa zestrei făgăduite, bătrânul ban începu să intre la grijă. Tot chibzuind şi cumpănind, găsind ca unul e prost, altul beţiv, altul lacom şi altul leneş, se hotărî deodată să-şi dea fata după vornicul Gheorghe Bibescu, care, pe lângă că era mai cumpătat, mai harnic şi mai ambiţios decât alţii, apoi se mai şi înrudea cu el. Şi astfel se făcu Bibescu bărbatul celei mai mari şi mai bogate boieroaice din ţară.

Din această căsătorie se născu la 12/24 decembrie 1827 un fiu, cel mai mare din copii, pe care-l botează banul Brâncoveanu, dându-i numele său, Grigore. Bătrânul boier ar fi vrut să înfieze şi pe acest copil, care era fiul fiicei sale adoptive, ceea ce legea nu îngădui, căci printr-o atare ficţiune pravilicească fiul ar fi devenit fratele mamei sale. Ca atare el se mulţumi a-i (da numai dreptul, prin scrisoare iscălită şi pecetluită de el, de a-i purta numele şi titlurile.

Iată traducerea (din greceşte) a acestei scrisori, care poartă data de 27 august 1828:

«Fiindcă prea iubitul fiu al fiicei mele adoptive Zoita este finul meu, numit prin taina sfântului botez Grigo-ne, purtând acest nume al meu, naşul său, am socotit să-i dau şi voia mea de a se numi şi iscăli Brâncoveanu, el, precum şi copiii, urmaşi şi coborâtori de ai lui, în veci să se iscălească Brâncoveanu, pentru pomenirea acestui vechi neam. De aceea, pentru întărirea acestei învoiri din parte-mi, pentru ca să meargă într-o glăsuire numele şi fapta, dăruiesc acestui fin al meu, Gri-gorie, moşia mea Brâncoveni, ca, după săvârşirea mea din viaţă şi a soţiei mele, să o ţină în deplină stăpânire

şi cu drept de moştenire veşnică pentru el şi pentru urmaşii săi, şi ca să ne pomenească în veci”.

„Că astfel este voinţa noastră, precum şi mai sus se arată, am scris cu mâna mea această carte de învoire de a se iscăli numitul meu fin, Brâncoveanu, şi am întocmit legatul cuprins în ea al moşiei Brâncoveni, dăruită de mine, naşul finului meu, şi am adeverit-o şi am întărit-o cu propria mea iscălitură şi pecete, ca să aibă deplină valoare şi putere”.

„Grigore Brâncoveanu, adeverez”.

Aşadar, prin actul de înfiere a Joiţicăi din martie 1824 şi prin această scrisoare din august 1828, se asigura perpetuarea numelui şi averii Brâncovenilor. Rămânea de acum, pentru a perpetua şi continuitatea tradiţiei dinastice, să se urce bătrânul ban, după plecarea lui KJselev, în scaunul străbunilor săi, iar dacă cumva l-ar apuca moartea înainte, să lupte măcar ginerele său Gheorghe Bibescu pentru a căpăta domnia tării, pe care s-o lase apoi moştenire fiului său mai mare, micuţul Grigore Basarab-Brâncoveanu.

După câţiva ani de fericită căsnicie, coana Joiţica se îmbolnăvi de nervi, şi c-o fi fost boala din sânge sau din alte pricini, nu se ştie.

Fapt e că doftorii, nici cei din ţară nici cei din străinătate, nu se pricepură s-o vindece. O apuca deodată aşa rătăciri în felul Ofeliei lui Hamlet: se îmbrăca în alb, îşi despletea părul, îşi punea o cunună în cap, lua un coş cu flori pe care apoi le presăra prin coridoarele palatului sau prin aleile grădinii, râzând, plângând, cântând… Apoi se potolea, trăind o vreme viaţa cea mai liniştita din lume, până o apuca iar. Medicii, neputincioşi în arta vindecării, dar mari savanţi în meşteşugul vorbelor, găsiră pentru boala bietei femei un nume sonor şi impresionant: nebunia circulară.

Dar, circulară sau nu, bărbatul obosi de atâta căutare fără leac, de atâtea flori risipite, de atâta râs şi plâns fără rost, încât fără vrerea lui, din cauza firii, din cauza

— Sorţii, din pricina ceasului rău, lunecă încetul cu

încetul pe povârnişul adulterului…

Banul Grigore Brâncoveanu murise acum demult, din 1832; nevasta lui, băneasa Safta, plecase în Moldova ei.

* trăind singuratecă printre maicile de la Văratic, Joiţica

563

Înnebunise, conu Gheorghe cu gândul la ibovnică – O întreagă tragedie pândea casa moştenitorilor averii Brâncovemlor – Basarab-Cantacuzino!

Dar o aştepta şi strălucirea unei domnii demult şi dibaci pregătită.

Am văzut mai sus că după domnia lui Grigore Vodă Ghica urmaşe în scaun fratele mai mic al lui Grigore Vodă, Alexandru, numit Domn al Ţării Româneşti odată cu Mihai Sturză în Moldova Domniile acestea, ale lui Alexandru Ghica şi Minai Sturză, ar fi trebuit să fie, conform tratatelor dintre turci şi ruşi, elective şi pe viaţă Dar „de data aceasta numai" Domnii fură numiţi, în loc să fie aleşi, şi, deşi ei? e credeau a fi Voievozi pe viaţă, era totuşi învederat că erau Domni temporari, deoarece vorbele „de data aceasta" însemnau *ipso facto* că după data aceasta vor urma alte daţi, când alţi Domni vor fi aleşi de naţiune în loc de a fi numiţi de Poartă.

Lucrul acesta nu-i scăpase lui Gh. Bibescu din vedere, în tot timpul domniei lui Alexandru Ghica el uneltise împotriva lui, arătându-l lumii ca pe un duşman al progresului, nădăjduind astfel că va grăbi căderea sa, şi înfăţişându-se el însuşi dinaintea naţiunii ca apărător al intereselor publice şi ca reprezentant al vechilor boieri băştinaşi cu amintiri de neatârnare, ca moştenitor deci al coroanei Basarabilor, atât prin socrul său cât şi prin fiul său.

Aşadar, prin 1840, erau doi viitori candidaţi siguri: Gheorghe Bibescu, al bătrânilor boieri români, şi frate-său Barbu Ştirbey.

Ar mai fi trebuit să fie un al treilea candidat al tinerilor naţionalişti, al bonjuriştilor uniomşti. Partidul nu era însă pe atunci îndeajuns de închegat, aşa încât în loc

de un candidat, se arătau de pe atunci *treizeci şi cincil* Ambiţia cea prostească ce nu putea fi smulsă din sufletul românului: de ce tu şi nu eu? Trecuseră 50 de ani de când cântase Văcărescu:

*La fapta bună puţini s-adună*, *Multi-puţini*, *buni împreună*, dar poezia rămăsese poezie şi faptele altfel se arătau.

Aşadar 37 de candidaţi, din care 35 ai bonjuriştilor unionişti, unul singur al bătrânilor boieri şi unul al lui Daşcov. Fireşte că şansele erau pentru aceştia doi din urmă – cu atât mai mult cu cât caimacamii (*regenţii* de b64

atunci, care înlocuiau pe Voievozi de la mazilirea unuia până la numirea celuilalt) „pentru a înlesni alegerea", ziceau ei, împărţiră pe candidaţi în mai multe serii de câte cinci, dând alegătorilor patru bile negre şi una albă. Ei băgară însă pe candidaţii serioşi în aceeaşi serie, paralizându-le astfel şansele de reuşită, iar pe de altă parte puseră pe Bibescu şi pe Ştirbey în serii deosebite cu candidaţi neserioşi, înlesnind astfel alegerea unuia din ei

Pregătirile acestea ţinură două luni, în care timp mai circulară printre viitorii alegători mici sume de bani şi mari făgăduieli. De la Constantinopol veni trimisul Safet-Effendi „pentru a supraveghea operaţiunile electorale", pe care urmă să le mai supravegheze şi consulul rus Daşcov şi caimacamii ţării, fiecare în felul lui.

În sfârşit, la I ianuarie 1843, începură alegerile la mitropolie. Toate porţile fură închise, „punându-se santinele ca să nu intre şi să nu iasă suflet de om, până nu se va proclama Domnul". La poarta mitropoliei erau două companii de infanterie, înăuntrul Curţii, iar pe din afară escadroane de jandarmi şi de cavalerie.

Guvernul pregătise „în ospelui Adunării un bufet splendid, socotind că votarea poate să dureze două sau trei zile. Însă a ţinut numai 24 de ore, lucrând toată ziua şi toată noaptea până a doua zi".

Dimineaţa la 10 mitropolitul Neofit (Geanoglu, fost episcop de Râmnic) cu toţi episcopii în haine sacerdotale

au făcut o slujbă după săvârşirea căreia a cetit o rugăciune de dezlegare pentru deputaţii „care vor fi făcut jurăminte pe la candidaţii11 de domnie, ca astfel să voteze în cuget curat”.

Niciun jurământ în niciun suflet n-a intrat, şi nicio dezlegare la nimic n-a slujit! întâile alegeri de Domn ce s-au făcut după 300 de ani de slugărnicie, la slugărnicie şi ipocrizie mai departe au dus. Colonelul Lăcusteanul el însuşi, de la care ţinem multe din aceste amănunte, zice fără niciun înconjur şi fără nicio ruşine, că în timpul „recreaţiei”, găsind pe Ştirbey plimbându-se prin curtea mitropoliei „absorbit în gânduri”, l-a rugat ca nu cumva să-şi retragă candidatura... căci „deşi eu am votat pentru nimeni altul decât pentru Ştefan Bălăceanu, totuşi Ştirbey mă conta printre prozeliţii săi”.

Rezultatul acestui început de slobodă viaţă parlamentară fu următorul:

Două balotaje şi un scrutin definitiv (la 2 ianuarie 565

către dimineaţă) prin care Gheorghe Bibescu căpătă I3 j de voturi, Barbu Ştirbey 91, Gheorghe Filipescu 84, Erna-nuei Băleanu 79, Alexandru Filipescu Vulpe 63 şi aşa mai departe.

Trăiască deci Măria Sa Gheorghe Vodă Bibescu!

Investirea s-a făcut în februarie, cu mare solemnitate, noul Voievod purtând la acea serbare o manta alba şi o căciulă copiate după portretele lui Minai Viteazul. Voia prin aceasta să arate că primul Domn ales după veacuri de subjugare va fi un Voievod cu dragoste de neam, în felul celor de odinioară.

Consulul Franţei, Biflecocq, scria lui Guizot la Paris (la 15 februarie 1843) că înainte de a pleca de la Bucureşti la Constantinopol, Safet-Effendi veni să-l vadă, întrebându-l ce părere are despre Bibescu Billecocq, care nu-i putea suferi, răspunse ea un diplomat ce era, că-l găsea pe noul Voievod „foarte amabil” şi că era încântat de a vedea că relaţiunile dintre Domnul Munteniei şi agentul consular al Franţei erau din cele mai bune.

„Safet Effendi, care nu aştepta decât sfârşitul frazei mele pentru a da curs exploziei sentimentelor sale, mi-a spus îndată cu căldură: „Mulţumesc Domnului că nu vă lăsaţi aşa de repede cuceriţi de noul principe şi că Poarta poate să vă prenumere întotdeauna aici printre observatorii cei mai drepţi. Fără să vă repet impresiile pe care mi le-am făcut după citirea scrisorii contelui de tyesselrode, plec de aici cu convingerea că numirea domnului Bibescu ca principe, numire care, pentru a nu mai îi nicio îndoială, a fost pregătită aici de multă vreme, să nu fie un revers pentru puterea suzerană”.

Părerea noastră este că Bibescu a făcut, din împrejurările vremi Io r după cum din acelaşi motiv îl făcuse şi Mihai Vodă Sturză în Moldova, un lucru frumos: dezrobirea ţiganilor domneşti şi mănăstireşti.

Cam atât... în politică! Să trecem dar acum la întâmplările vieţii private din care vor răsări din nou chipurile scumpelor noastre domniţe.

Joiţica Doamna, cu nebunia ei circulară care ţinea de mai mulţi ani, fu trimisă să se caute în străinătate. O ţinuse bărbatul ei cât o ţinuse acasă la el, în palatul Bibescu, păzită şi îngrijită de o seamă de călugăriţe de la Pasărea sau de prin alte mănăstiri, dar din ziua când se văzu Domn i se păru că toate puterile autocrate din lume cuvenindu-i-se, o chestie personală ca aceea a izgonirii nevestei sale era un lucru de nimic. O trimise

566

deci la Viena „în căutarea medicilor” – îndată după investitură, în martie 1843 – iar în locul ei intră triumfătoare în Palatul Domnesc coana Mariţica, o femeie frumoasă ca un juvaier, dar ambiţioasă, vanitoasă, nervoasă şi nerăbdătoare. Ea voia să fie Doamnă, îndată... şi ceea ce femeia vrea!

Născută Văcărescu, deci vară cu Vodă, a cărui mamă era şi ea o Văcărească, şi măritată de mai mulţi ani cu Costachi Ghica, fratele mai mic al foştilor Voievozi Grigore şi Alexandru, Mariţica, de cum se văzu stăpână în palatul Bibescu, ceru de la Divan despărţirea de bărbatul

ei, sub cuvânt că, deşi au patru copii, totuşi neînţelegerile dintre ei ţin de la începutul căsniciei, şi a o duce aşa mai departe ar însemna a da prilejul unei neîmpăcate un Ea scoase în faţa Divanului o scrisoare, un zapis iscălit de dânsa, de soţul ei şi de trei martori, prin care se arată că convieţuirea mai departe între soţii Ghica este cu neputinţă... iar Divanul, faţă de această declaraţie a bărbatului şi a nevestei, întărită de martori, pronunţă divorţul. Dar mai rămânea dezlegarea mitropolitului, care va mai da coanei Mariţicăi încă multă bătaie de cap.

Deocamdată însă ea fu mulţumită şi cu atât, şi două zile după pronunţarea divorţului de către Tribunalul Civil, Ia 22 iulie 1843, viitoarea Doamnă a ţării, întovă răşită de Nicolae Bibescu, vărui şi aghiotantul Domnului, plecă la Borsec în Transilvania, cu gândul să aştepte acolo ziua cea mare când se va putea iscăli: Maria Bibescu, Doamna ţării. Ziua aceea urma s-o apropie Vodă prin două socoteli: cerând el însuşi despărţenia, civilă mai întâi, de bolnava Joiţica, iar dacă mitropolitul, care i se arăta duşmănos, ar refuza să întărească hotărârile Divanului, atunci să ceară dezlegarea patriarhului din Constantinopol.

Se înţelege de la sine că dacă tribunalul pronunţase divorţul lui Costachi Ghica de Maria Văcărescu nu era el să respingă pe al lui Vodă Bibescu de Zoe Brâncoveanu, mai ales că aceasta din urmă mai era şi o bolnavă fără leac. Dar legea oamenilor judecă într-un fel şi cea dumnezeiască într-altul. După canoanele bisericeşti boala, de orice natură o fi ea, nu constituie un motiv de despărţenie, ci, dimpotrivă, constituie o obligaţiune a soţului sănătos de-a căuta pe cel bolnav. Aşa încât mitropolitul Neofit, cu părere de rău, zicea el, nu putea hotărî împotriva canoanelor şi nu putea deci încuviinţa „nele

567

gminle" ce i se cereau Billecocq, consulul Franţei, 1UJ partea mitropolitului, iar Daşkov, consulul Rusiei, o jua pe a lui Bibescu Lupta începu acum să se dea pe chestia coanei Manâicai, între Franţa şi Rusia

Vodă împins de Daşkov ceru rechemarea lui Balie cocq şi înlocuirea lui cu Cochelet, care mai fusese consul la Bucureşti Acesta răspunse însă indignat ca nu arp de gând ca şi „lucreze colegul” şi ca în afară de asta n *ar* putea sta nici 24 de ceasuri în capitala Munteniei d martor al celor ce se Petre acolo fără a şi cere pe dataş echemarea

Afacerea e ngrosa Bibes u trimise a Paris pe un oarecare Picolos (un gre fost cenzor rus a Bu u* eşti ca ca vorbească din partea u Guizot mimstiu ducerilor stră ne enndu nlocu rea ui Billeco q Cu zot a spunje că va ace u plăcere dacă taru Nicolap îl va rechema pe Daşkov

Niciun pas înainte1 Dai nici nu era coana Mantica să se lase de treaba ei pentru câteva poticneli întoarsă de la Borsec, unde rămăsese pana în preajma Crăciunu lui, ea îşi lua din nou reşedinţa la palatul Bibescu, ca şi cum ar fi fost Doamnă Nu primea fireşte pe nimeni nu se arăta nicăieri, dar toată lumea ştia că este acolo în primăvară, după mai bine de un an de despărţenie de Ghica şi de convieţuire cu Bibescu, Mantica simţi că va fi mamă Acum lucrurile erau deci prea urgente pentru a i mai fi îngăduit să suporte îndărătnicia mitra politului şi duşmănia lui Billecocq care o întărită ea hotărî ca plece în Franţa pentru a lucra mgura deoarece altn n o putuseră ajuta Lua cu ea bani mulţi biju ferii frumoase şi o scrisoare de *recomandare* către principesa Lieven8, prietena lui Guizo-l în mai 1844 era la Paris

Prinţesa Lieven o primi cu multă bunăvoinţă Vor biseră în favoarea Mariţicăi şi aurul şi diamantele, dar şi posibilitatea unei intrigi feminine, în care Dorothea de Lieven se credea mare maestră.

„Doamna Ghica a fost imediat în budoarul protectoarei şi lucrurile au fost aranjate pentru ca ea să-l întâlnească aici pe domnul Guizot”, scria Renault unsprezece ani mai târziu. De la prima discuţie, ranchiunele ieşiră la iveală. Rechemarea domnului Billecocq a fost imediat cerută ministrului. Dar pentru el situaţia era delicată, presa şi tribuna puteau să-i ceară socoteală. El arăta deci mai puţină uşurinţă, ceea ce nu

prevăzuseră.

568

Partida părea pierdută, când deodată prinţesa Lieven primi de la Petersburg „instrucţii”, pe care le-am numi porunci, de a sprijini cauza Manţicăi Rechemarea lui Billecocq, care fusese la început o treabă nimerească devenea pentru doamna de Lieven o misiune politica

„Ea depuse un zel sporit Domnul Guizot a fost ru gât cu stăruinţa, hărţuit, persecutat”.

Ministrul scăpa printr-o tangenta din care rezulia de altfel lucrul acesta ciudat ca un om ca Guizot era *puţin* situaţia, nu de a hotărî o chestiune politica între Franţa şi Rusia sau fie chiar Ţara Românească ci de a hotar dacă Mantica Ghica va fi sau nu va fi principesa Bibescu Pentru a arăta că fondul chestiunii îi este prea bine cunoscut el răspunse ea nu poate lua nicio notanreri. privire la consulul Billecocq până nu va pronunţa mitr politul din Bucureşti sentinţa sa în divorţul 5 patarulu Costachi Ghica şi într-acel al prinţului Gheorghe Bi bescu!

Hodoronc tronc!

Mariţica se întoarse la Bucureşti, mâhnită, îndure. aţă, gânditoare. Sfătuindu-se cu iubitul ei, ei puseră la cale două lucruri, din care unul foarte firesc şi celălalt oarte ciudat. Firească în hotărârea ce luară de a face o rugăciune din urmă mitropolitului pentru a-l îndupleca să încuviinţeze despărţeniile Dacă nu vor reuşi, atunci vor trece peste voia lui, adresându-se dea dreptul la patriarhul din Constantinopol Rezultatul acestui demerâl vom vedea îndată

A doua hotărâre cea ciudata fu de a se răzbuna pe Joiţica, parcă ar fi avut ea vreo vina în toată aceasta afacere închisă la Viena de un an şi jumătate, ea poate nici nu avea habar de cele ce se uneltiseră la Bucureşti şi la Paris, Totuşi Vodă hotărî, deodată aşa, să fie mutată fosta lui nevastă din Austria în Franţa întrucât îamilia Joiţicăi era cu dânsa la Viena, stabilită acolo pentru a o îngriji, porunca domnească strică acestor oameni toate rosturile lor, căci ei îşi luaseră în capitala Austriei case,

apartamente, trăsuri, servitori ş. c. 1. Protestară deci cu toţii, cerând gălăgios să le fie lăsată Joiţica acolo, fiindcă au ei grijă de dânsa mai mult decât fostul ei bărbat. Dar Bibescu, fie din spirit de şicană, fie din alte cuvinte numai lui cunoscute, rămase înfipt în hotărârea lui, aşa încât Joiţica Doamna fu nevoită să plece, într-un început de toamnă ploioasă, cu diligenta, de la Viena la naris (octombrie 1844).

569

M t

Acolo, alt bucluc, la care Vodă Bibescu în tot cazul nu s-ar fi aşteptat. La Paris locuia fiul său şi al Joiţicăi cel mai mare din ei, Grigore, nădejdea neamului, moştenitorul tronului lui Brâncoveanu şi moştenitorul tronului lui Bibescu. Băiatul acesta de 18 ani, care stătea în capitala Franţei la învăţătură, era brâncovean, ne-brâncovean, dar inimos foarte. El îşi iubea mama şi înţelegea, tocmai fiindcă era bolnavă, s-o ocrotească.

„El a declarat că-şi ia mama sub protecţia sa, că nu va avea pentru ea decât o grijă tandră şi delicată, care lui i-a lipsit, că ea nu va intra într-o casă de sănătate şi că nu va avea o altă locuinţă decât cea pe care el o va împărţi cu ea”.

Vodă Bibescu se afla în Oltenia când primi acest răspuns de la fiul său El se întoarse îndată la Bucureşti „unde el se arătă mai sumbru şi mai îngrijorat ca niciodată” Ce poruncă o îi trimis la Paris şi cu ce ameninţări, nu se ştie. Fapt e că o aflăm pe coana Joiţica din iarna 1844 45 totuşi într-o casă de sănătate, la doctorul Blanche, în îngrijirea căruia rămăsese o vreme destul de îndelungată.

În aceeaşi iarnă, în decembrie 1844, hotărât să apeleze la patriarhul din Constantânopol pentru a isprăvi odată cu divorţul şi a contracta o nouă căsătorie, Vodă Bibescu tranşă şi chestiunea averii nevestei sale, pentru care se făcuse în ţară, de cum venise el Domn, o nemaipomenită vâlvă. În martie 1843, deci abia două luni după alegerea sa, Gheorghe Bibescu propusese Obşteştii

Adunări un proiect de lege pentru modificarea regimului dotai, prin care se prevedea, printre altele, că zestrea femeii putea fi zălogită (ipotecată) de bărbat cu dreptul de întâietate a creditorului. Textul era următorul:

„Art. 1… când muierea, întrebată fiind de judecătorie, va da în scris sub a ei iscălitură, că nu are pretenţie de lipsă de zestre asupra lucrului nemişcător dat de către soţul ei spre zălogire, nu va mai fi primită sub niciun cuvânt a cere protimisia (întâietatea) asupra acestui lucru, ci se va protimişi totdeauna zălogaşul".

În afară de ameninţarea obştească a înstrăinării zestrelor pe care o făcea acest proiect de lege, mai era şi învederat că scopul lui principal fusese acel de a îngădui Domnitorului să pună mâna pe întreaga şi imensa avere a soţiei sale.

Obştească Adunare. modifică acest articol „cerând să se arate împrumutătorului actul de zestre şi a i se atrage

570 U

atenţia că „femeia va avea precădere asupra zălogaşului". Vodă, drept răspuns la această „necuviincioasă nesupunere" a mădularilor Obşteştii Adunări, porunci închiderea sesiunii. Aceasta a fost întâia frecătură între Vodă şi ţară. Au urmat pe urmă altele, iar după afacerea Trandafiiov, când Obştească Adunare s-a opus la concesionarea tuturor bogăţiilor subsolului ţării, Bibescu ceru şi primi de la Poartă un decret de dizolvare a Adunării, în urma căruia el a domnit multă vreme „fără parlament".

Deocamdată, pentru a mai potoli spiritele şi a se putea însura cu scumpa lui Mariţica fără ca să umble vorba că a luat zestrea nevestei dinţii pentru a o da celei de a doua, el aşează toată averea Joiţicăi sub un sechestru judiciar, administrat de nişte tutori numiţi de el, „având în vedere", zicea *Ofisul* său către Departamentul Dreptăţii, „că avem de gând să nu mai administrăm de acum înainte noi înşine averea Zoiţei Doamnei". Tutorii, numiţi de el, fură: episcopul de Buzău, A. Filipescu, Em. Bălea-nu, Villară şi Opran, toţi oamenii lui cei mai devotaţi Aşa încât

lumea crâcni mai departe în primăvara următoare, martie 1845, mitropolitul îşi dete în sfârşit hotărârea definitivă în divorţurile lui Bibescu şi Ghica. Cu privire la acesta din urmă, el zicea

„Maria, fata răposatului Nicolae Văcărescu, prin cererea sa din 13 februarie trecut, ne-a arătat că de doi ani de zile s-a înţeles cu Constantin Ghica, bărbatul ei, pentru a nu mai locui sub acelaşi acoperiş – că de fapt de patru ani nu mai trăiesc împreună din pricina *dezbinării care din nefericire* s-a *arătat de la început în căsnicia lor* – şi unul şi altul fiind siguri, că de vor mai ţine lucrurile aşa, se va da prilejul unei uri neîmpăcate... Domnia sa ne roagă să pronunţăm divorţul religios, pentru a nu mai fi legată în *zădar* de bărbatul ei, şi să se poată gândi şi la viitor, după cum o fi voia Domnului".

„Întrebând-o care sunt pricinile care au dus la dezbinare şi la ură, ea ne-a răspuns că pricina de căpetenie şi cea mai gravă este nepăsarea ce i-a arătat bărbatul eil *chiar a doua lună după căsătorie*, nepăsare care se înl tindea până şi la interesele casnice, în atari împrejurări au urmat nişte certuri, de a şi trebuit, de trei ori, să plece de acasă şi să meargă la moşia ei de la Băneasa. Numai rugăminţile-rudelor şi prietenilor au hotărât-o să se mai întoarcă la bărbatul ei, nădăjduind întotdeauna că H se va schimba viaţa. Dar schimbare n-a fost niciodată...

571

4»

.< +

Aşa încât trebuie să se despartă pentru a se gândi viitorul ei şi la soarta celor trei fete ale lor, pe care vrea să le crească şi care au nevoie de dragostea ei de mamă şi de o educaţie mai morală".

Mitropolitul, după ce a ascultat vorbele coanei Măriţicăi, a trimis după bărbat, spătarul Costachi Ghica. Acesta a venit a doua zi, cerând să nu fie „confruntat" cu nevasta lui, fiindcă el nu are nimic de adăugat la cele pe care le-a arătat în scrisoarea ce-au ticluit-o împreună şi

prin care au hotărât să nu mai trăiască sub acelaşi acoperiş, ci să se despartă.

„Singurul lucru pe care-l tăgăduieşte el din spusele nevestei sale”, zice mitropolitul, „e faptul că nepăsarea de care vorbeşte ea ar fi urmat a doua lună după căsătorie, pe când adevărul e că nepăsarea şi ura s-au născut acum de curând, după cum se şi poate vedea din cuprinsul scrisorii pe care au iscălit-o amândoi”.

Mitropolitul Neofit, citind şi copia acelei scrisori, a mai dat soţilor câteva zile de gândire, după scurgerea cărora, înfăţişându-se ei din nou – fireşte că nu împreună – au declarat şi unul şi altul că nu mai au nimic de adăugat la cele spuse de ei şi au rugat pe înalt prea sfinţia sa să hotărască despărţenia. Iar înalt prea sfinţia sa a hotărât dimpotrivă: că, având în vedere cutare şi cutare, şi „potrivit canonului 115 al sfântului Consiliu de la Cartagina, după doctrina evanghelică (Matei 5, 32) şi apostolică (Scrisoarea către Corinteni, 7), nici bărbatul părăsit de femeie, nici femeia părăsită de bărbat nu se pot căsători a doua oară, ci trebuie sau să trăiască despărţiţi, sau să se împace”.

„Aşa să fie”, încheie mitropolitul. „Şi-i silesc să aibă grijă de creşterea copiilor lor, potrivit cuvântului legii”.

Sentinţa e din 19/31 martie 1845. La 16 april Billecocq scria lui Guizot:

„Această noutate care atrage atenţia întregii ţări devine motivul necontenit al argumentărilor celor mai diferite. Unii se bucură de acest rezultat ca de un incident care-l supără pe prinţul Bibescu; ceilalţi se mâhnesil ca de un rezultat care-l salvează de cel mai mare buf duc al domniei sale... Există în acelaşi timp o a treia mal nieră de a judeca şi eu cred că este singura rezonabil; şi bună: purtarea prinţului Bibescu şi a doamnei mŁ Ghica de doi ani încoace cere o satisfacţie în favoarei moralităţii publice; prea multe scandaluri s-au făcut pentru ca prinţul Bibescu să nu simtă nevoia de a intra



de bună credinţă pe calea îndreptării. El a făcut-o,

cerând cu insistenţă căsătoria sa cu Doamna Ghica şi nu mă îndoiesc câtuşi de puţin că mâhnirea care-l încearcă astăzi nu este adâncă şi adevărată... Doamna Ghica, dimpotrivă, n-are nimic plăcut în ea însăşi şi nu urmăreşte în această afacere decât ceea ce se leagă de toate vederile cele mai interesante; fără inimă, fără educaţie, ea culege astăzi fructul amar al tuturor greşelilor pe care le-a făcut şi pe care a făcut să se facă. Închizându-l întotdeauna din calcul, pe prinţul Bibe? cu într-un cerc atât de strâns, încât el să nu poată ieşi decât prin căsătorie, ea este în stare acum să lărgească acest cerc şi este de crezut că el va deveni în viitor un fel de închisoare unde ei vor lâncezi de plictiseală amândoi...

Lucrurile nu stăteau nici cu totul aşa, nici cu totul altfel. Mariţica, despre care vom vedea că nu era nici rea nici fără creştere, cum o arată Billecocq, era fără îndoială ambiţioasă şi era şi foarte nervoasă. Trăind doi ani de zile închisă în palat, nu atât pentru a-l ţine pe Vodă departe de lume, cât pentru că o ţinea lumea departe de ea, o apucaseră un fel de draci, şi dorinţa ei de a fi Doamnă mai era acum îmboldită şi de un simţământ de ură împotriva cucoanelor din Bucureşti care o priveau ca pe o femeie pierdută, şi pe care ce se va mai răzbuna ea când va fi soţia Voievodului!

Deocamdată trebuia însă dres ce stricase mitropolitul. Prin mijlocirea lui Daşcov, Mariţica Ghica ceru patriarhului din Constantinopol să strice hotărârea lui Neofit şi să pronunţe ei divorţul. Se vede treaba că patriarhul era şi el un popă conştiincios, deoarece răspunsul lui fu ca „nici canoanele, nici morala" nu-i îngăduia să facă lucru! acesta. Bibescu găsi atunci altă cale. Cumpără, cu aur mult, pe membrii Divanului din Stam-bul, care înlocuiră pe încăpăţânatul prelat cu un alt patriarh mai înţelegător, căruia i se spuse „de ce l-au numit pe el şi ce treabă are de făcut". Acesta primi, cu condiţia însă să i se aducă din Bucureşti trei boieri care să mărturisească cum ca „în căsnicia dintre soţii Ghica, toată vina neînţelegerilor e numai a bărbatului". Şi boierii se

găsiră: E. Florescu, V. Cornescu şi Ion Slătineanu. Merseră ei ia Fanar, îşi luară jurământul în suflet, mărturisiră ce nu era, şi pe urmă patriarhul, cu conştiinţa împăcată, desfăcu căsătoria dintre spătarul Costache Ghica şi soţia lui, Maria Văcărescu.

Şi acum că era calea în sfârşit netezită, urma fireşte



să se facă cât mai în grabă nunta. Dar coana Mariţica era *iar în* străinătate, în căutarea sănătăţii. I se trimise răspuns să se întoarcă în ţară, căci căsătoria se va face în septembrie, la Focşani, nuni mari primind a II Mihai Vodă Sturză al Moldovei şi Smaranda Doamna, în sep. tembrie: fiindcă Bibescu mai avea de pus puţină rândui ăla în finanţele sale, dorind să constituie logodnicei sale o mică zestre de 3500.000 lei (aur). La Focşani: fiindcă la Bucureşti mitropolitul refuza să slujească la cununie! Mihai Vodă şi Smaranda Doamna nuni: fiindcă aşa poruncise domnul consui Daşkov!

Pe când se pregătea Mariţica să vie în ţară, în sâârşât triumfătoare, aflăm şi de dincolo, de la biata Joiţica, o veste duioasa cât se poate. I se îngăduise să se întoarcă de la Paris în Moldova, unde va rămâne în îngrijirea familiei sale, iar mama ei adoptivă, Safta Brâncoveanu, care stătea de 12 ani la Văratic, hotărî să plece de la mănăstire şi să se statornicească la Iaşi „pentru a sta de acum până la sfârşitul zilelelor sale împreună cu dânsa”.

De la Comarnic, unde-şi petrecuse vara, îşi fulgerase Bibescu Vodă domneştile-i porunci:

Nunta se va face la Focşani, în ziua de 21 septembrie 1845. Episcopul de Buzău va sluji la cununie. Mă-l riţica Văcărescu se va întoarce în ţară pe la Orşova, cu vaporul, mergând apoi pe Dunăre până la Brăila, unde – va fi primită de boierii Alecu Filipescu şi Constantin Cornescu şi de cucoanele Zinca Florescu şi Elena Herescu. l’La graniţă va fi întâmpinată de însuşi fratele Domnului, Ion Bibescu, şi de soţia acestuia, cucoana Anicuţa.

Astfel se şi întâmplă. La Orşova, „preaînaâta Doamnă” fu primită de viitorii ei cumnaţi, precum şi de

„autorităţile politice militare” care i se închinară, în toate celelalte porturi la fel până la Brăila, unde serbarea luă o înfăţişare de tot strălucită. Ea fu întâmpinată acolo de întreaga garnizoană, infanterie şi cavalerie, cu drapel şi muzică, precum şi de toate, autorităţile „politice, militare şi comerciale” rânduite în şiruri de câte doi de-a lungul malului Dunării. Când sosi vaporul austriac cu care venea Doamna, „bărcile canoniere” traseră 51 de lovituri de tun, iar căpitanul tuturor celorlalte corăbii din port „înălţară pavilionul”! De pe vapor, primită cu tot alaiul acesta, Mariţica, mândră ca Minerva, dar şi frumoasă ca Afro



dita, se urcă în careta domnească, escortată de un escad-ron de cavalerie, pe de lături, şi de guvernatorul oraşului, în faţă. Acasă ta gazda unde trase erau postate santinele la toate intrările; soldaţi la poartă şi la uşi ofiţeri. Seara, Brăila fu Iluminată!

A doua zi, „*t’itlustre fiancee*”, după cum i se zicea Mari-ţicâi în „programul” francez al primirii, plecă de la Brăila la Râmnicu-Sărat, unde, cu acelaşi alai, fu primită de ispravnicul ţinutului şi de dorobanţii săi, apoi de acolo, unde făcu numai un mic popas, Doamna plecă la Focşani. Când intră în oraş, sunară toate clopotele de la toate bisericile şi fură slobozite 21 de tunuri şi toată garnizoana îi prezintă armele şi se îmbulzea lumea pe străzi ca s-o vadă şi se urcau ştrengarii pe garduri Ţ, i-i aruncau flori!

Acestea se petreceau la 20 septembrie. Cu o zi înainte sosise şi Vodă cu episcopul de Buzău, iar a doua zi, 21 septembrie, veniră de la Iaşi Minai Vodă Sturză şi Smaranda Doamna.

La cununie fură de faţă „toţi miniştrii în uniformă”, infanteria şi cavaleria rânduită în faţa bisericii, artileria care mai trase 101 de ghiulele, două muzici, zece popi, toată boierimea ţinutală, toţi negustorii focşăneni şi prostime şi neputernici cât lumea. Pentru prostimea aceasta se întinse după slujbă o masă îmbelşugată „un ospăţ în piaţa mare”, cu vin şi lăutari, de băură „mişeii”, cum li se spunea pe atunci săracilor, până în dimineaţă. Iar

Voievozii Gheorghe şi Minai cu Doamnele lor Maria şi Smaranda numai ce-şi muiară buzele în cupe de şampanie, şi apoi se despărţiră, întorcându-se Sturză la Iaşi şi Bibescu la Comarnic (moşia lui), unde urma să-şi petreacă cu frumoasa Mariţica o întârziată lună de miere.

În aceeaşi zi la Bucureşti, se făcu şi acolo din domnească poruncă trei ospeţe publice în trei pieţe publice: a Primăriei, a Sfintei Vineri şi a Amzei, cu câte 1500 de tacâmuri fiecare. La Şosea, la Filaret şi la Cişmigiu erau muzici, jocuri şi „petreceri obşteşti", iar seara focuri de artificii şi luminări la toate ferestrele din toate străzile. Un lucru numai a lipsit, în toată capitala ţării a lipsit: că la nicio biserică, nici dimineaţa, nici ziua, nici seara, n-a fost o singură slujbă în cinstea celor de la Focşani. Mitropolitul oprise popimea să se roage pentru fericirea celor ce se căsătoriseră fără binecuvântarea sa.

Dar" „spiritualul" e stăpân numai pe suflete şi în
575
1 „W
viaţa de apoi, iar pe trupuri şi.pe pământ e „temporalul" stăpân. Aşa încât domnul acela Daşkov despre care am mai vorbit, bătând din picior, şi alt domn Aristarchi, capuchihaia lui Bibescu ia Constantânopoi, veni dintradins de pe malurile Bosforului pe ale Dâmboviţei să-i spuie mitropolitului Neofit că felul său de a fi supărat şi pe Vodă şi pe sultan, de stau ei şi se întreabă: „Nu cumva sfinţia ta crede poate că va avea sprijinul Angliei şi al Franţei?", domnii aceştia, zicem, cu bătăi din picior, cu pumnii pe masă şi cu vorbe de aceste ironice sau ameninţătoare, îl făcură pe Neofit Geanoglu să înţeleagă! că vremi le smereniei de la Canossa erau demult trei cute, iar până îi va da Dumnezeu mitropolitului dreptate în cer, aici pe pământ el îşi va pierde păstoricescutl său scaun. *i*

De la 4 octombrie încolo toate bisericile din Bucuireşti au sunat de rugăciunile evlavâoşilor preoţi, care se-i înălţau către cer întru fericirea căsniciei lui Gheorghe-Vodă Bibescu şi a Mariei Doamnei. t

Iar chestia cu Biliecocq fu şi mai fată, fiindcă în

povestea lui cea tristă, rolul cel mai trist l-a jucat Gui-zot:

Întorşi la Bucureşti după vreo trei săptămâni de şedere la Comarnic, Gheorghe Vodă şi Maria Doamna începură să se poarte cu consulul Franţei într-un fel care-l zăpăci, îl pofteau la masă, îi şopteau vorbe dulci, îl lăudau şi-l tămâiau, de nu mai ştia bietul om ce să mai zică. Alţii îi spuneau: „Păzeşte-te, când vrea unul să omoare un om, îl îmbrăţişează până îl înăbuşe". Dar nici aşa! Asta n-ar fi crezut-o Biliecocq în ruptul capului. Până într-o zi primi de la Paris o scrisoare de la ministrul afacerilor străine (tot Guizot), care-i spunea cu vorbe dulcegi, că majestatea sa regele (Louis-Philippe) a hotărât să-l scoată din diplomaţie, înlocuindu-l la Bucureşti cu domnul Dore de Nion.

Plecând din ţară în Franţa în luna mai, pe Dunăre (1846), prin Pesta şi prin Viena, Biliecocq sosi la Paris după l iunie, prezentându-se pe dată fostului său ministru pentru a-l întreba de ce a fost rechemat.

„Am luptat", zise el, „ani în şir pentru binele ţării în care m-aţi trimis, precum şi pentru a înlocui influenţa rusească în Orient cu aceea franţuzească. Pentru ce mă daţi afară? Linia mea de purtare n-a fost ea dreaptă!"

„Dreaptă, dreaptă, dreapta!", răspunse Guizot supărat. „Şi ghiuleaua de tun merge pe o linie dreaptă!"

576

De unde se vede, că istoricul, diplomatul şi poh cianul Guizot nu cunoştea fizica nici matematica, deoarece traiectoria ghiulelei e curbă, nu dreaptă.

Acum, înainte de a arăta ce viaţă a dus Mantica Bibescu din ziua când a fost Doamnă şi până în ziua când n-a mai fost, să ne oprim o clipă asupra curţii lui Bibescu înainte de căsătoria din septembrie 1845.

Cele dintâi luni ale domniei sale le-a petrecut Vodă împreună cu Joiţica Doamna, din ianuarie la martie 1843. Pe urmă, izgonindu-şi din casă bolnava nevastă, care plecă la Viena, el luă la Curtea sa Domnească pe ibovnica lui, care, fiind încă măritată cu spătarul Costachi Ghica, fiind şi ea fostă cumnată de Domn (a lui Grigore şi Alexandru Ghica) şi înrudită cu toată protipendada ţârii, nu putea

fireşte să se arate nicăieri, nici să primească pe nimeni, până nu va fi fost divorţată şi din nou măritată. Aşa încât, deşi locuia la Curte, nu ieşea niciodată din apartamentul ei. Când i se întâmpla lui Vodă să primească, de sfântul Gheorghe, onomastica lui, de Anul Nou sau de Paşti, onorurile casei le făcea cumnata lui, Safta Ştirbey – viitoare Doamnă şi ea. Legăturile dintre fraţii Bibescu şi Ştirbey erau, din pricina rivalităţii din trecutele alegeri, foarte şubrede; în faţa lumii însă, de ochii ei, aceste simandicoase feţe trebuiau să pară a fi foarte unite, şi de aceea coana Safta era întotdeauna acolo, Ia Curte, când se făceau primiri.

Cea dintâi mare serbare pe care a dat-o Bibescu în palatul său de când fusese ales Domn, a fost 6 luni după investitură, în iunie 1843, cu prilejul sosirii la Bucureşti a prinţului Albert al Prusiei, fratele regelui inedrich-Wilhelm.

Acesta venea dintr-o călătorie de plăcere – Atena şi Constantinopol – şi întorcându-se prin Viena şi Dresda la Berlin, trecuse prin Bucureşti. S-a spus despre petrecerea lui în ţară fel de fel de lucruri, chiar că era menit să fie în curând voievodul viitorului regat al Daciei. Parcă Bibescu, care credea că va domni până la moarte, iar după el va urma în scaunul *Basarabilor* fiul său Grigore Brâncoveanu, l-ar fi primit pe prinţul Albert cum l-a primit, dacă ar fi fost cu putinţă să fi mijit un astfel de gând în mintea cuiva!

*Crăiască sa mărire*, cum i s-a spus la Bucureşti prin

37 Comanda Ws 90 577

ţului Albert (Seine Königliche Hochheit), sosi ia Giurgiu în dimineaţa zilei de 21 iunie, întru întâmpinarea sa „afară din barieră" s-au dus spătarul Ghica (bărbatu Mariţicai) şi polcovnicul Banov. „Dincoace de barieră1 fu primit de Urdăreanu, directorul poliţiei, şi de Constantin Bibescu, vărul lui Vodă, aghiotant domnesc. La ora îi prinţul Albert se urcă într-o caretă poleită trasă de şase cai, având lângă el pe consulul Prusiei în trăsură, alături de care umblau călări spătarul pe de o parte şi maiorul A. Popescu de cealaltă, în faţa şi în urma convoiului, câte o jumătate de escadron de cavalerie. Astfel intră fratele

regelui Prusiei în capitala lui Vodă Gheorghe Bibescu.

El fu dus întâi la „Palaiul de Rezidenţie”, adică la gazda ce i se alese. La ora 6 merse Vodă *incognito* „să – (heretisească de bună venire”, şi la 7 se duse Albert la Curte, oficial. Prin urmare protocolul fusese următorul: întâi Vodă la prinţ, dar pe ascunselea, şi pe urmă prinţul la Vodă, dar în văzul tuturor. Jos, la capul scării, îl aşteptau toţi miniştrii în uniformă – ca pe Mariţica Doamna mai târziu la Focşani – iar sus, pe treapta întâi, stătea Domnitorul în mare uniformă de general rus (fără mantaua lui Mihai Viteazul), „în odaia pregătită” au stat ei împreună o jumătate de ceas, şi pe urmă, urcându-se din nou în caretă, prinţul Albert s-a dus „la plimbare prin oraş” să vadă şi el minunăţia cea de capitală a Ţării Româneşti. Seara a fost la palat „o masă strălucită” la care a cinat „crăiască sa mărire”, dar despre care lipsesc amănuntele.

„Dejurnă” la locuinţa prinţului erau căpitanul Nicolae Bibescu, alt văr de al lui Vodă, şi mareşalul Curţii, vicontele de Grammont. Acesta, rămas moştenire de la generalul Kiselev şi de la Alexandru Vodă Ghica, îndeplinea la palat toate funcţiunile: mareşal, şef de miliţie, *maître d* ho tel*. „Era”, spune Billecocq, „un fel de renegat francez, care luase titlul de viconte de Grammont, deşi se crede că este fiul bucătarului unui fost emigrat”.

A doua zi, 22 iunie, prinţul Albert s-a mai dus dimineaţa la Curte să facă o vizită, pe care Vodă Bibescu i-a întors-o seara la 7, sau, după graiul gazetăresc de atunci, s-a dus să-i facă o „contravizită”. După amiază la ceasul unu, „crăiască sa mărire” a făcut un lucru de care au rămas toţi bucureştenii uimiţi; „s-a dus pe jos prin Bucureşti, la plimbare prin târg, fără suită, numai cu Nicolae Bibescu, care era îmbrăcat civil; şi pe te fi heretisea, după obiceiul europenesc! 82. Aşa ceva n „se mai văzuse în ţară. Boierii nu umblau pe jos nici de la o casă până la cea de peste drum. Ei mergeau în trăsură sau călare; picioarele erau făcute numai pentru gloată. Şi apoi să mai şi heretiseşti, în loc să fii heretisit, şi încă evropeneşte, ca bonjuriştii cei nebuni, care scoteau pălăria

din cap în loc să se închine. Şi-o îi spus bucureştenii anului 1843 că acolo în sălbatica cea de Prusie o fi fost toţi oamenii într-o ureche, de vreme ce fratele regelui dădea astfel de pilde proaste.

Dar prinţul Albert nu se dusese prin oraş numai ca să se plimbe; el mersese la cazarmă să vadă pe soldaţi şi uniformele lor, la spital să vadă bolnavii şi îngrijirile ce li se dau, la şcoală să vadă pe profesori şi pe elevi. Ştia omul „să se uite" şi va dovedi că ştia să şi vadă.

Seara a fost „un bal strălucit la Barbu Ştirbey" în palatul său de pe Podul Mogoşoaii, cel care mai este astăzi aidoma cum era pe atunci. Au venit acolo „toţi consulii şi o parte din boieri cu damele şi demoazelele lor". „Măria Sa Vodă şi crăiască sa mărire au sosit la ora 10, întâmpinaţi la uşa întâi de marele logofăt Barbu, iar la uşa a doua de dumneaei *logofeteasa Safta de Ştirbey*, şi îndată a început muzica". Saloanele erau gătite cu „gust şi eleganţă", bufetul era îmbelşugat, iar grădina atât de frumos luminată „încât semăna a farmec". Pianistul Leopold Mayer a cântat „din clavir" şi domnişoara Karl „din gură". Muzici erau două: a ştabului şi lăutarii. „A fost una din petrecerile cele mai frumoase şi mai rare ce s-a văzut vreodată în această ţară", zice *Vestitorul românesc*.

În sfârşit, a treia zi, 23 iunie, prinţul Albert părăsi Bucureştii, mergând prin Braşov, Sibiu şi Oradea, la Budapesta întâi şi apoi la Viena şi la Dresda. El sosi la Berlin abia pe la începutul lui septembrie, când, gândindu-se la frumoasele clipe petrecute la Bucureşti – străinilor de atunci le plăcea foarte mult societatea românească – rugă pe fratele său regele Friedrich-Wilhelm să scrie lui Vodă Bibescu o scrisoare de mulţumire pentru felul cum fusese primit de el, trimiţându-i şi o decoraţie.

Prinţul Albert a mai venit e dată în ţară, trei ani mai târziu, în 1846, când a cunosut-o atunci şi pe Maria Doamna, de care a rămas atât de încântat, încât, întors în Germania, a ţinut o întreagă corespondenţă cu Bibescu, trimiţându-i „mici daruri" pentru nevasta lui.

l probe „pentru echipamentul armatei”, „memorii militare” şi exprimându-i dorinţa de a veni şi a treia oară în ţară...! de ochii cui?

Amănuntele asupra vizitei prinţului Albert la Bucureşti din anul 1846 n-am putut găsi. Dar suntem în măsură să publicăm aici două din scrisorile sale, deosebit de interesante:

*Berlin, 30 septembrie 46*

Prinţul meu!

Amabila dumneavoastră scrisoare din 22 august, însoţită de încântătoarea surpriză a Doamnei prinţese, se* ţidumneavoastră, mi-a cauzat o extremă plăcere.

Nimic în lume nu face atâta bucurie ca dovada de a nu fi uitat persoanele care ne sunt dragi.

Vă rog să depuneţi la picioarele Doamnei nimicurile alăturate, pe care le-am ales în timpul şederii mele la Dresda.

Dorinţa mea cea mai vie, pe care sper s-o realizez mai devreme sau mai târziu, este de a vă prezenta personal, dumneavoastră şi Doamnei prinţese, mulţumirile mele.

În aşteptare, vă rog să prezentaţi respectele mele Doamnei şi să primiţi asigurarea respectului meu cel mai înalt.

*Albert, prinţ de Prusia*

*Alteţei Sale serenissime prinţul Gheorghe Bibesca*
*Bucureşti*

Prinţul meu!

Cu foarte multă plăcere am folosit ocazia plecării domnului de Richthoven în calitate de consul general pe lângă Alteţa Voastră pentru a vă trimite câteva eşantioane ale echipamentului armatei prusiene. Vă rog şi le primiţi ca o neînsemnată dovadă a prieteniei mele ca amintire a recunoştinţei pe care o port bunăvoinţei cu care Alteţa Voastră m-a copleşit în timpul interesantei şi plăcutei mele şederi în tarife Dumneavoastră.

Interesul pe care mi l-aţi arătat pentru instituţiile militare din ţara mea m-a determinat să vă trimit un

memoriu asupra organizării, forţei şi echipamentului armatei. Acest memoriu, care este departe de a fi complet, va fi poate în stare să dea Alteţei Voastre o privire generală suficientă pentru a vă determina să-mi faceţi cunoscute toate obiectele asupra cărora desluşiri mai amănunţite v-ar putea fi plăcute.

580

Primiţi, vă rog, asigurarea prieteniei mele sincere şi a întregii mele consideraţii.

*Albert, prinţ de Prusia* Berlin, 28 octombrie 1846.

În aceiaşi an 1846, în decembrie, Bucureştii avură norocul să-l găzduiască pe tânărul, dar pe atunci marele Franz Liszt. Venind din Ardeal, unde la Sibiu fusese fluierat de saşi, fiindcă cântase „Marşul lui Râcoczi” în loc de a cânta bucata cerută de nemţi („Erlkonig” al lui Schubert), el sosi în Ţara Românească enervat şi bolnav. Era întovărăşit de conţii unguri Bethlen şi Teleky, de Parray, secretarul acestui magnat, şi de impresarul său francez Belloni. Dar cum trecu graniţa, Liszt se înveseli. Rădvanele noastre cu gălăgioşii lor surugii, poştele unde se schimbau caii, hanurile unde petrecea nopţile, mămăliga, pelinul, ciubucele, jocul de cărţi, tarocul mai ales, care-i plăcea foarte mult, îl făcură să sosească la Bucureşti sănătos şi zâmbitor.

El fu găzduit la banul Mihai Ghica, fratele spătarului Costachi şi al foştilor Voievozi (tatăl Dorei D’Istria), în casa căruia cunoscu societatea bucureşteană, pe bătrânii boieri, pe bonjurişti, pe scriitori, pe patrioţi şi mai ales pe elegantele şi rafinatele femei, de care rămase încântat.

Întâiul concert îl dădu în sala Momolo, la 22 decembrie, cu fantezii din Lucia de Lamermoor, Norma şi Puritanii, Tarantella de Rossini, o Mazurcă de Chopin şi Invitaţia la vais de Weber, Erau de faţa 300 de persoane „din societatea înaltă” care i-au primit cu atâta căldură, încât „sufletul artistului s-a vărsat în toată sala şi inimile auditorilor au devenit clavirul, în care vibrau ca prin electri sm sunete le ce se! neo r po ra se eu am şti P (Zia – rele timpului).

După Crăciun Liszt dădu al doilea concert, tot în sala Momolo, iar la l ianuarie 1847, de sfântul Vasile, îl pofti Vodă să vie la palat. Aici a cântat el întâia dată o improvâzaţiune de melodii româneşti, care a strâmtt în boierească adunare un entuziasm de care marele artist fu mişcat83. Mariţica Bibescu, care cânta şi ea puţin la pian şi care în tot cazul trebuia să treacă drept o bună cunoscătoare într-ale muzicii, *deoarece era Doamnă*, încercă în seara aceea să cucerească pe Liszt precum îi cucerise cu patru luni mai înainte pe prinţul Albert al Prusiei. Nu cunoaştem sfârşitul povestei… Dar ştim despre Doamna aceasta că era nu numai frumoasă, după cum o arată toate chipurile ei, şi nu numai deşteaptă şi ambiţioasă, dar şi deosebit de vanitoasă. Femeile acestea din mijlocul veacului trecut, fiindcă aveau o educaţie, nu numai o *poleială*, după cum zic răuvoitorii, ci o desăvârşit de bună educaţie franceză, credeau că li se cuvine orice, nemaifnnd în stare să-şi măsoare puterile, ceea ce e chestie de bun simţ şi nu de educaţie. Dar atunci când ajungeau a fi şi Doamne?! Mariţica, cum s-ar zice, „era în stare de orice”. Faţă de fratele regelui Prusiei se arătase Doamnă a Ţării Româneşti, faţă de Liszt – cunoscătoare şi ocrotitoare a muzicii, iar mai târziu, faţă de Grigore Alexandrescu, vru să facă pe dama medievală din vremea *Minetisăngerilor*. Cel puţin aşa ne asigură Ion Ghica, de la care aflăm următoarele:

„Deşi Alexandrescu era în mare favoare la Curtea lui Vodă Bibescu, dar nici intriga nici linguşirea nu s-au putut apropia vreodată de dânsul. Vorbea tare, fără a-şi ascunde gândurile şi credinţele” 84.

„Odată, aflându-mă la Câmpina, m-am dus să-l văd la Breaza (moşia lui Vodă). Doamna Bibescu, aflând că eram în odaie la Alexandrescu, a trimis de m-a poftit la masă. Prânzul a fost vesel; poetul, bine dispus, a povestit multe snoave ţărăneşti în care vestitul Carcalechi, ziaristul Curţii, juca rolul principal. Doamna, care-l asculta cu plăcere, îi zise:

— „Să vii să mănânci în toate zilele cu noi”.

Apoi, întorcându-se către Vodă, cu un ton poruncitor:

— „Numeşte-l poet al Curţii”.

*Poet al curţii*! N-avem dreptate să zicem că era în stare de orice? Al Curţii lui Bibescu, 50 de ani după Revoluţia Franceză şi un an înainte de paşopt!

Aşa cum era, de fapt era simpatică această Maria a lui Bibescu, şi cunoaştem despre ea mici poveşti care ţi-o fac aproape dragă.

Ajunsă Doamnă, ea n-a putut uita toate neajunsurile pe care i le făcuseră bucureştencile pe când, ibovnică de Voievod, trăia singură, părăsită şi dispreţuită în apartamentul ei din Palatul Domnesc. Mai târziu deci, după decembrie 1845, când începuseră boieroaicele să năvălească



H

la Curte pentru a se închina Doamnei ţării, ea nu vru să le mai primească. De bine de rău, din când în când, se arăta pe la serbări sau acorda şi audienţe. Dar foarte rar. Şi aşa într-o zi, nişte cucoane, stăruind să fie numaidecât primite de Măria Sa Doamna, Mariţica, de pe divanul pe care stătea culcată, îşi aruncă papucul dintr-o mişcare din picior tocmai în celălalt capăt al odăii, strigând ca să fie auzită:. „Lui să i se închine!”

D-aia ziceam mai sus despre Mariţica că era nervoasă! Dar era şi bună, şi în chestie de dragoste mai ales, foarte înţelegătoare, după cum îndată vom-vedea.

Câteva cuvinte acum despre domniţele lui Bibescu. Ele au fost de toate cinci: trei din căsătoria cu Zoe Brâncoveanu, şi anume Eliza, Catrina şi Zoita, şi două din căsătoria cu Maria Văcărescu, anume Maria şi Elena. Aceste două din urmă fiind născute abia în vremurile de care vorbim aici, erau nişte copile ale căror vieţi, de altfel scurte, s-au desfăşurat mai târziu. Însă cele trei dintâi, ale Joiţicăi Doamnei, erau când a ajuns tatăl lor Domn, fete de măritat. Despre ele se cunosc câteva amănunte interesante, pe care le vom arăta mai la vale.

Am văzut că atunci când se hotărâse Vodă Bibescu să

dea administraţia averii fostei sale neveste, şi deci şi a copiilor ei, în mâini străine, el poruncise tutorilor să înzestreze pe fiicele sale „ajunse la vârsta de a îi mărităte”. De altfel, chiar înainte de a ajunge la această vârstă, tatăl lor se gândise să le căpătuiască. De cum fu ales Domn, începu să umble vorba că Bibescu îşi căuta gineri.

Aşa în august 1843, când se întâlni cu Mihai Vodă Sturză la Galaţi, pentru a vorbi cu el despre întâmplările din Balcani, Billecocq scria lui Guizot că: „Muntenii şi moldovenii, aflaţi la Galaţi în timpul întrevederii celor doi Domnitori, erau de părere că problema unei căsătorii între fiul prinţului Sturză (Dumitru) şi fata cea mai mă-e a prinu’ui B’bescu E isa1! a fost discutată acolo”.

Cincisprezece mm mai târziu, în noiembrie 1844, Bibescu şi Sturză se întâlniră din nou, la Focşani de data aceasta, oraş de graniţă care era jumătate în Muntenia şi jumătate în Moldova. Scopul întâlnirii era punerea la

583

cale a desfiinţării vămilor dintre cele două principate, dar s-a vorbit şi de data aceasta despre încuscriri între neamurile Bibeştilor şi al Sturzeştilor:

„Se consideră că cei doi principi, având unul doi fii şi celălalt două fiice de că s-a ton t, cu mari averi în aceste două ţări, s-ar putea să se pună chestiunea unei uniri între cele două familii domneşti”, scria din nou Billecocq lui Guizot.

Bibescu şi Sturză se mai inftiniră încă de două ori, odată la Focşani la nunta din 1845 şi a doua oară la Bucureşti în 1846, când plecară împreună la Silistra întru întâmpinarea sultanului, după cum vom vedea mai jos. Se mai întâlniseră şi înainte, în 1834 la Iaşi, când fusese Gheorghe Bibescu să întovărăşească pe generalul Kiselev la plecarea lui din tară, ducându-l până la Un-gheni. Erau acum prieteni şi, crezând amândoi că sunt Domni pe viaţă şi că după dânşii vor urma fui lor în scaunele principatelor, era deci firesc să fi dorit o încuscrire între neamurile lor. Dar încuscrirea n-a fost. În materie de căsătorie princiară am văzut mai sus că bei acea Dumitru Sturză era un

ghinionist. Iar domniţa Ehza Bibescu era o fată încăpăţânată. Inima ei era dată şi femeia aceasta înţelegea să-şi facă viaţa ei, nu fericirea altora, Ceea ce, cu un tată ca autocratul Bibescu, nu era lucru uşor. Adică ce uşor? a fost un lucru cu neputinţă, întâmplările ei sentimentale ar fi putut face subiectul unei tragi-comedii vrednică de un Vasile Alecsandri.

S-o luăm deci cu binişorul.

În vremea aceea era în Bucureşti un consul al Marii Britanii, pe care-l chema Mister Colquhoun, om de aproape 40 de ani, neînsuraf şi *cu* pretenţii de ameţitoare aristocraţie. Era, zicea el, coborâtor din vechii regi ai Scoţiei! Aşa cum era, bătrâior, cam sărac, prost nu şi boier foarte, ei plăcu domniţei Eliza. Şi ea lui, de altfel, că era micuţă, oacheşă şi „picantă". Nici nu se ştie bjne când şi unde s-au putut vedea, fiindcă, vorba lui Biilecocq – tot el – Colquhoun „n-a putut întâlni în viaţa lui pe fetele lui Bibescu mai mult de 3 sau 4 ori în salonul tatălui lor, deoarece Vodă *noi avea salon pentru nimeni*". Dar în sfârşit, de trei-patru ori la Curtea Domnească şi cam tot de atâtea ori la consulatul Angliei, unde la

T CJ

serbări mersese Vodă cu domniţele lui, au ajuns, se vede treaba, ca oamenii aceştia să se iubească. Se întâmplă să ajungă o dată, dar încă de opt! Şi pe urma mai erau plimbările la şosea, iarna în sania cu zurgălăi, vara

584

În caretele cu arnăutul la spate. Acolo mai ales s-g, întâiait ei, scoţianul şi munteanca, în atmosfera ceea ţ] „flirt, când se putea, pe şoptitele, spune multe lucrurtv şi dezvălui multe simţăminte.

Domniţa Eliza mai avea pe lângă dânsa un fel q „doamnă de companie", o franceză foarte tânără şi care alimenta focul, ducând biletele, aducând altele înlesnind întâlniri şi aşa mai departe, un fel de ca în comediile lui Molière. Cu ajutorul ei, al de la şosea şi al seratelor de la Curte şi de la lat, romanul de dragoste se desfăşurase în

aşa fel, în toamna 1844 toată lumea îl cunoştea, afară de Vod 4 fireşte, „care nu bănuia nimic”. il

S-au găsit însă două persoane care şi-au luat să-l înştiinţeze, şi anume consulul Austriei, Timoni, demnat de altfel de Daşkov, şi prinţesa Trubeţkoi, primară cu Vodă.

j; 1 „l

Conspiraţiei Timoni-Daşkov, care şi-au băgat unde nu le fierbea oala, nu i se poate da altă tălr „u decât ca ei nu-l puteau suferi pe Colquhoun, pe care ill altminteri nu-l iubea niciunul din colegii lui Cât dă1 prevara Domnului, ea avea un foarte puternic cuvânt «a împiedica o eventuală căsătorie între nepoata ei sului Angliei. Şi anume următorul:

Colquhoun, care trăia foarte retras, ţinea ia în casă pe sora lui, doamna Vaucher, văduva unui ţian, mort de curând la Bucureşti. Acest Vaucher în vremuri, în Rusia, intendentul, vechilul vestitului p, X Trubeţkoi, cel implicat în conspiraţia din 1825 şi dep-l tat în Siberia. Ba fusese chiar cu dânsul dincolo de Utv-Vara Domnului era cumnata acestui Trubeţkoi Fi. cunoscuse pe Vaucher în Rusia pe când era un simadministrator de moşie „Ea povesteşte, celor ce vor fi asculte, poziţia răposatului Vaucher în casa său” Ca atare, cum ar fi putut domniţa Eliza să se te cu un om care a fost cumnatul intendentuluitului mătuşii? S-ar fi năruit tot ighemonicul şi n-ar mai fi rămas nimic din voievodala Basaraba-Brâncovenilor. Ziceau ei. Iar Colquhoun spcă, fiind coborâtor din regii Scoţiei, i se pare lui ca 1), pe Eliza Bifeescu cinstea era mai mult pentru ea *ţ*\ pentru el.

Acuma, toate acestea erau bune pentru gura Hotărâtoare era numai părerea lui Vodă

Când auzi el, pe la 25 noiembrie, de la vară-sa ţesa Trubeţkoi şi de la domnul Timoni, austriacul, tot ce se urzise fără ştiinţa lui, îngălbeni de mânie. Faţă de Colquhoun avu o purtare atât de aspră – să nu uităm că Bibescu se credea Domn autocrat pe măsura ţarului Nicolae – încât începu să-l duşmănească ca şi pe Bil-lecocq

şi se spunea chiar că va cere „rechemarea lui”. Iar faţă de fiică-sa Eliza se purta ca un „*pater familias*” cu drepturile pe care i le îngăduiau instituţiunile lui Justinian. Vom vedea îndată până unde a mers credinţa ce avea în drepturile ce i le acordau aceste perimate legi.

Deocamdată, după vreo 2 – 3 zile de chibzuială şi cu ajutorul guvernantei franceze pe care o mitui, el hotărî, decretă, că domniţa Eliza se va mărita, dar repede-re-pede, cu Ion Filipescu, fiul marelui Alecu Filipescu-Vulpe.

Uimirea fu obştească şi printre boierii ţării şi printre consulii străini. Nu de altă, căci Filipeştii erau fără îndoială boieri mai mari şi mai vechi decât Bibeştii, dar tocmai acest Ion era opil din flori, înfiat numai de tatăl său, care nu fusese niciodată însurat. Şi atunci, dacă această căsătorie era cu putinţă, de ce n-ar fi fost cealaltă cu Colquhoun?

Dar poruncile Domnilor autocraţi se execută, nu se comentează.

Greşeala domniţei Eliza fu necunoaşterea zicătoarei de mai sus. Ea, încăpăţânată cum era, vru să comenteze: „De ce Filipescu şi nu Colquhoun? Eu îl iubesc pe scoţian, pe dânsul îl vreau, cu dânsu! mă voi mărita”.

Drept răspuns, Vodă o pălmui şi o trase de păr... da, da, o pălmui şi o trase de păr, aşa prin odăile palatului, de cozile părului.

Această pitorească scenă se petrecu pe la 25 noiembrie. La 3 decembrie se săvârşea cununia domniţei Eliza cu Ion Filipescu într-una din încăperile Curţii, fiind de faţă numai Vodă, nunii şi câteva rude mai apropiate.

La 6 decembrie, mare bal la palat de sfântul Nicolae – aşa era obiceiul, fiindcă de sfântul Nicolae era ziua ţarului. Portretul acestuia, mărime naturală, era aşezat în sala tronului, în fund, acoperind scaunul voievodal la propriu deci o perdea şi la figurat niciuna!

La serbarea aceea toţi ochii erau pironiţi ba asupra consulului Angliei, ba asupra domniţei E îi zei. Se spusese despre ea că ar fi vrut să se omoare, iar acum se aştepta lumea s-o vadă făcând deodată un scandal, acolo, în faţa

tuturor, fiindcă era fata, zice-se, „foarte exal

tată”. Dar nu se petrecea nimic, decât că Colquhoun veni la bal fără să *salute pe Vodă*, şi apoi, aşezându-se într-un colţ al salonului pe un divan, începu să vorbească în şoapte cu domniţa Catrina, sora mai mică a miresei. Vodă trimise răspuns fetei sale să se scoale îndată de acolo, căci altfel o dă afară din bal.

Fata aceasta, mult mai cuminte şi pai ascultătoare decât soră-sa, se duce deci în altă odaie unde-i pierdem urmele până peste un an şi jumătate, când o întâmpinăm deodată pe cale de a se logodi şi ea cu acelaşi beizadea Dumitru Sturză, pe care soră-sa Eliza nu-l voise din pricina unui englez pe care nu l-a putut căpăta de bărbat.

Romanul Catrinei e interesant şi el, deşi e mai scurt – doar o scenă prinsă în treacăt şi povestită apoi din gură în gură până azi.

Am văzut că Voievozii Sturză şi Bibescu, întâlnindu-se de mai multe ori, la Iaşi, la Galaţi şi la Focşani, se făcură acum prieteni, fiind chiar în corespondenţă împreună în primăvara anului 1846 ei se văzură din nou, la Bucureşti de data aceasta.

Sultanul Abdul-Medgid, care mai făcuse o călătorie pe Dunăre acum câţiva ani, venea iar să se plimbe prin raialele sale, poruncind vasalilor lui din vecinătate să se întrunească cu toţii la Rusciuc pentru a i se închina – cu toţii, adică: Mihai Sturză al Moldovei, Gheorghe Bibescu al Munteniei şi Caragheorghevici al Sârbiei. El însuşi nu trecea niciodată dincoace pe Dunăre, trebuiau vasalii să treacă dincolo.

Bibescu ceru atât lui Sturză cât şi lui Caragheorghevici să vină la Bucureşti spre a porni de acolo împreună spre Giurgiu (vom vedea de ce). Mai veniseră de altfel în capitala Ţării Româneşti o întreagă misiune de străini, întruniţi acolo spre a pleca toţi împreună să „prezinte sultanului la Rusciuc omagiile lor”. Aceştia erau: un general rus din partea ţarului, prinţul Lichtenstein din partea împăratului Austriei, conţii Zichy şi

Paffy din partea Ungariei şi a Ardealului, precum şi tânărul conte de Monte-Nuovo, fiul contelui de Neipperg şi arhiducesei Maria Luisa, fosta împărătească a Franţei (nevasta lui Napoleon I). Ce căuta acesta la noi, nu se ştie, dar e interesant să aflăm că fiul Mariei Luisei a fost în România. Toţi aceştia, împreună cu Sturză, sosiră la Bucureşti pe la

587

sfârşitul lui april 1846. Numai Caragheorghevici nu voi să vie, fiindcă e) zicea că, fiind un om simplu şi sărac, nu se putea împăca cu Voievozii munteni şi moldoveni şi cu luxul pe care-l desfăşurau ei.

Mihai Vodă Sturză, care nu era nici simplu, nici sărac, fu, dimpotrivă, încântat să-şi desfăşoare fastul. El veni cu amândoi fiii săi, beizadelele Dumitru –, şi Grigore, şi fură găzduiţi tustrei chiar la Curtea Domnească, în palatul lui Vodă Bibescu. Locuind acum sub acelaşi acoperiş, beizadelele moldovene şi domniţele muntence se putură cunoaşte mai de aproape. Din fetele lui Vodă, cea mai mare, EJrza, nu mai era de măritat, deoarece era acum nevasta lui Ion Filipescu. Cea mai mică, Zoita, era încă o fetiţă de vreo cincisprezece ani; nu o băga nimeni în seamă. Cea mijlocie, Catrina, de vreo 17 ani, frumuşică, vioaie şi cuminte, plăcu lui beizadea Dumitru. Se hotărî deci s-o ceară în căsătorie şi se făcu chiar, acolo la Curte, un fel de logodnă cu totul intimă, rămânând ca schimbul de verige să aibă loc abia după ce se vor fi întors Voievozii de la Rusciuc, unde urma sultanul să sosească pe la 30 april. Dar se trecu şi toată frumoasa lună mai şi împăratul semilunii încă nu se arătase pe malurile spumegândei Dunări. În timpul acesta, fiind mai bine de o lună zilnic împreună, logodnicii avură timp să se cunoască. Ceea ce în paguba lui beizadea Dumitru în sfârşit, pe la l iunie, Voievozii porniră cu toţi cei. lalţi prinţi şi conţi după ei, fiindcă H se trimisese ras-ţi puns ca padişahul a sosit la Vama. Beizadelele lui Sturză îl merseră şi ele. Iar la Bucureşti rămăseseră domniţele lui „«Bibescu.

Şi aşa, într-o zi, se întâmplă la Curte, dintr-un nimic,

deznodământul unei comedii care ar fi putut fi o dramă.

Mariţica Doamna stătea în iatacul ei, într-o dimineaţă, la oglindă să se pieptene. Cum erau vremâle pe atunci, cucoanele mari, dar mai vârtos Doamnele, aveau când „îşi făceau toaleta” o sumedenie de cameriste care o ajutau să se îmbrace. Una, la dreapta, îi poleia unghiile, alta, la stânga, îi încondeia sprâncenele, iar în spate stătea în ziua aceea fiica ei vitregă, domniţa Catrina, cu pieptenele de fildeş în mână pe care-l trecea prin părul mătăsos şi negru al maşii hăi să) e.

Şi cum stătea aşa Mariţica Doamna pe scaun, urmărind cu privirea ba unghiile ei, ba văpseaua sprâncenelor, deodată zări în oglindă chipul domniţei care o pieptă

588

na. Şi văzu că frumoşii ei ochi erau plânşi. Mirată, o întrebă:

— „Ce ai tu, Catrino? Te doare ceva?”

Fata nu răspunse. Doamna se întoarse şi se uită la ea

— „Dar ce ai, Catrino? de ce-ţi sunt ochii roşii?”

— „Măria Ta”, răspunse domniţa, „n-aş fi vrut să vorbesc. Dar dacă e Măria Ta atât de bună de vrea să ştie de ce-mi sunt ochii plânşi, apoi să spun Mariei Tale că-mi sunt ochii plânşi fiindcă îmi este inima amară. Căci bei zadea Dumitru îmi este nesuferit. E roş la păr, pistrui ia faţă şi ia suflet posomorât. Şi nu-l pot iubi şi sunt nenorocită”.

— „Atât?”, răspunse Doamna. „Lasă, dragă, că „îi dre ge eu ce-au vrut alţii să strice. Şi fii pe pace, dacă nu-ţi place, n-o să-l iei”.

Iată de ce spuneam eu, orice ar fi zis lumea pe atunci despre Mariţica, Doamna cea ambiţioasă, vanitoasă şi nervoasă – e. a era totuşi o femeie bună şi deosebit de simpatică. Fiindcă, de cum s-a întors bărbatul ei de la Rusciuc cu Mihalachi Vodă şi cu beizadelele sale, a stat de capul lui să strice logodna, care s-a şi stricat.

Domniţa Catrina s-a măritat curând după aceea cu un ales al inimii ei, Ion Florescu, viitor general şi om politic,

iar beizadea Dumitru a luat pe o rudă de a lui din Moldova, după cum mai înainte am văzut.

Martoră a micii povestiri de mai sus a rămas marea oglindă de argint a Mariţicăi Doamnei, cu toate lucruşoarele de primprejur, pieptene, perie, foarfece, degetare. Ele se află *astăzi* toate la prinţesa Maria Bibescu, scriitoarea.

Dacă-i rugase Bibescu pe Sturză şi pe Caragheorghe viei să vie la Bucureşti pentru a pleca toţi trei împreună

— La Rusciuc, înseamnă că trebuia să fi avut el cuvintele sale pentru aceasta. Domnul Munteniei, ca şi colegul său din Moldova de altfel, era un om inteligent şi energic în orice acţiune *a lui* s-a sprijinit numai pe consulul rus, Daşkov. Cu ajutorul acestuia a închis Obştearea

Adunare în 1843 şi apoi a dizolvat-o în 1845, cu ajutorul lui a obţinut rechemarea lui Billecocq, ş.c.l. Dar el ştia l foarte bine că Poarta, nesimţindu-se destul de tare pentru a se împotrivi cererilor Retrogradului, dacă, pe de-o foarte, de câte ori i se cerea să îacă voia lui Bibescu, o

I 589

*u*

făcea, pe de altă parte, ea nu putea decât să-l urască pe Domnul acesta care, sprijinindu-se pe protectoratul rusesc, obţinea întotdeauna ce voia într-o ţară care la urma urmei nu era decât vasala Turciei. Cunoscând deci Bi-bescu simţămintele Porţii faţă de dânsul, îi fu frică să nu cumva să vrea sultanul să se răzbune pe el, urni lindu-l în ziua când va merge la Rusciuc să i se închine. Acesta era motivul pentru care Domnul Munteniei ar fi vrut să se înfăţişeze padişahului având pe Voievodul Moldovei de-a dreapta şi pe al Sârbiei de-a stânga, plecând de la Bucureşti la Rusciuc tustrei împreună ca un bloc de oameni hotărâţi să arate semilunii că pe viitor nu se va mai putea nesocoti spiritul de solidaritate între nişte ţări ale căror legături de vasalitate faţa de Poartă deveniseră foarte şubrede.

Sturză a înţeles lucrul acesta, iar Caragheorghevici nu – sau n-a vrut să-l înţeleagă. Aşa încât Domnii Ţărilor

Dunărene sosind la Rusciuc pe la Giurgiu şi cel al Sârbiei pe Dunăre, „solidaritatea” la care visaseră cei doi dintâi fu spulberată, iar planul sultanului uşurat. E de altfel puţin probabil ca marele padişah să se fi fost lăsat intimidat de jocul vasalilor săi.

În tot cazul lucrurile se petrecură întocmai cum le fusese Voievozilor noştri frică. Ce deosebire între primirea aceasta şi cea de la Silistra, cu’câţiva ani în urmă! „Cu fesul în cap, pe jos, prin noroi şi ploaie, cu braţele încrucişate, cu ochii la pământ”, astfel au mers de data aceasta Mihai Vodă Sturză şi Gheorghe Vodă Bibescu să sărute mâna sultanului.

Lecţia a fost pentru Domnul Munteniei destul de aspră, pentru a-l face să mai scadă din ifosurile şi îndrăznelile fui, ajungând lucrurile chiar, doi ani mai târziu, la silnicul său act de abdicare.

Istoria Revoluţiei din 1848 nu-şi are locul aici. Am văzut la domnia lui Mihalachi Sturză, că rău închegată, ea a fost în Moldova uşor înăbuşită, în Muntenia însă mişcarea din 48 a dus la o adevărată revoluţie, împotriva căreia Bibescu nu s-a putut apăra.

După Proclamat 3 de la Islaz, după arderea Regulamentului Organic şi după mişcările de stradă din Bucureşti, armata fiind nehotărâtă şi Vodă neputându-se bizui pe ea, abdicarea lui se impunea de la sine.

La 14 iunie, Gheorghe Vodă Bibescu părăsi Ţara Românească şi tronul Basaraba-Brâncovenilor, luând cu el peste hotare pe iubita lui Doamnă Mariţica, cea care nu



s-a putut aşadar bucura de măririle domniei decât numai doi ani şi jumătate.

De altfel nici de viaţă nu s-a putut bucura multă vreme această femeie frumoasă foarte, ambiţioasă tare şi mult mai bună decât s-a crezut. Plecată cu bărbatul ei la Viena şi de acolo, mai târziu, la Paris, unde au locuit mai mulţi ani, ea muri prin 1860, de cancer, în capitala Franţei.

În 1872 muri şi Vodă Gheorghe Bibescu, tot la Paris, într-un accident de trăsură, cu capul s-fărâmat de gratiile

gardului de la Tuileries.

Joiţica Doamna, întâia nevastă a lui Bibescu, a trăit dimpotrivă foarte bătrână.

Pentru a o înţelege pe ea, va trebui mai întâi s-o cunoaştem pe mătuşa şi mama ei adoptivă, cea care a crescut-o şi în vinele căreia curgea acelaşi sânge – băneasa Safta Brâncoveanu.

Născută la Iaşi în anul 1776, Safta, fata lui Toader şi a Elizabetei Balş, fusese crescută cu o deosebită îngrijire, „învăţând mai multe limbi evropiene, iară mai cu seamă în limba elinică au fost unică din sexul său, în veacul său şi în naţia sa”, în lunga ei viaţă, scrisorile pe care le va scrie vor fi toate greceşti. Era bună, credincioasă, iar „talentele de care era înzestrată, atât în privirea sufletească, cât şi cea firească, o puneau mai presus decât multe alte fiice ale boierimii Moldovei”. Astfel fiind fata „model de toate zilele, în toată privirea la toate fiicele naţiei române” era şi firesc că nu putea face decât cea mai strălucită căsătorie, însoţindu-se cu tânărul ban Grigore din Ţara Românească, „căci familii mari şi domneşti şi boiereşti are patria din mila lui Dumnezeu destule, dar nici mai slăvită, nici mai veche n-are decât pe a Basarabilor, care mai pe urmă s-a numit a Brâncovenitor”.

Avea, în 1793 când făcu nunta, numai 17 ani. Ajunse deci la Bucureşti, o copilă desţărată, care se topea de dorul Moldovei ei, pe care n-o va uita niciodată.

Zestrea ei fusese mare, dar numai în juvaiere, scule şi bani. Moşii nu i se dădură, fiindcă se ducea peste ho



tare şi pentru că era şi soţul ei atât de bogat, încât nu mai avea nevoie de pământuri în Moldova.

Căsnicia a fost din cele mai fericite, căci banul Grigore era un om deosebit de cumsecade, bun, blând, deştept, harnic, cu carte multă şi patriot foarte. Când izbucni războiul din 1806, banul Grigore Brâncoveanu se mută cu toată casa lui din Bucureşti la Braşov, îl întovărăşiră acolo băneasa Safta, nevastă-sa, şi părinţii lui amândoi, Manolachi şi Zoita Brâncoveanu (o moldoveancă

şi ea, născută Sturză), precum şi surorile sale Elena Cantacu-zino şi Mărioara Băleanu, cu copiii lor.

Acolo la Braşov rămaseră ei şase ani, până la sfârşitul războiului în 1812. Acolo se stinse, de bătrâneţe, socrul coanei Săâticăi, Manolachi Brâncoveanu, şi, de boală, cumnată-sa Elena Cantacuzino, care fuseseră îngropaţi în biserica neuniţilor de la Şchei.

Întorşi la Bucureşti sub Vodă Caradja, ei nu putură rămâne în ţară decât 9 ani, Vaci întâmplările Eteriei îi alungară din nou peste hotar, „în împrejurările tragice în care se găseşte ţara în momentul de faţă", scria banul Grigore pe greceşte, „nemaiputând îndura jalnicele evenimente ce s-au îngrămădit peste noi, am scăpat iarăşi cu toată familia în acest oraş al Braşovului, unde s-a întâmplat şi moartea preaiubitei mele maice Zeiţa, care a fost îngropată în acelaşi mormânt al răposatului meu tată".

Băneasa Saâta avea acum, în 1821, patruzeci şi cinci de ani. Simţea că îmbătrâneşte şi nu se putea mângâia, nici ea nici bărbatul ei, că-şi vor da într-o zi obştescul sfârşit fără să aibă copii, cărora să le lase moştenire numele şi averea neamului brâncovenesc. De aceea adusese ea, încă la Bucureşti fiind, pe micuţa ei nepoată de la Iaşi, Joiţica, fiica surorii sale Catrina Mavrocordat, pentru a-i ţine de urât, mângâindu-i singurătatea. La Braşov o luară cu ei şi după câţiva ani de şedere împreună, bătrânii simţiră că nu se mai pot despărţi de dânsa. Urmă deşi, acolo la Braşov, înfierea copilei, în martie 1824, despre care s-a vorbit mai sus, în iarna lui 1825 banul Grigore, băneasa Safta şi tânăra Joiţica se întorceau în sfârşit la Bucureşti, fiindcă neînţelegerile dintre Grigore Vodă Ghica şi boierii fugari luaseră o întorsătură care le îngăduia repatrierea. Aici, foarte curând, o măritară pe copila lor cu postelnicul Gheorghe Bibescu, iar cele ce-au urmat, şi din vina cui, mai sus au fost arătate.

Când se arătară întâile semne ale bolii Joiţicăi – din pricina unei lehuzii sau nu se ştie de ce – banul Grigore mai trăia, însă puţină vreme după aceea îşi dete şi el obştescul sfârşit, la 65 de ani, în 1832, aprilie 26, într-o

miercuri spre joi, la un ceas din noapte „după boala cu zăcere peste 20 de zile, şi s-au îngropat la mănăstirea sfântului Gheorghe Nou din Bucureşti, cu mare alai şi cinste şi cheltuială îndestulă”. Episcopul Argeşului Chir Ilarion ţinu o cuvântare în faţa raclei încă descoperită a fostului ban: „Închisu – s-au gura cea izvo-rătoare de dulceaţa cuvântului şi frumos vorbitoare! închisr s-au ochii cei pătrunzători de adevăr! îngheţat-au picioarele, care în calea vieţii cei fără prihană umblau în legea Domnului şi în căile poruncilor lui! Ce, dar, să facem noi? Să plângem pentru paguba ce ne pricinuieşte despărţirea lui de trup, sau să ne bucurăm împreună cu sufletul lui cel nemuritor pentru viaţa ce-a dobândit-o el acum?…”

În alaiul acesta, descris de Eliade cu un mare lux de amănunte, o aflăm pe biata coana Safta, într-o caretă după dric, „în braţele prietenelor sale, nemişcată, mută, deznădăjduită, cu ochii rătăciţi şi aţintiţi să nu piarză din vedere pe soţul său…”

Apoi, cam la 6 săptămâni după înmormântare, mai aflăm şi o scrisoare de la «a către mitropolitul Venia-min al Moldovei (8 iunie 1832), în care biata văduvă, cu fiiască plecăciune şi adâncă evlavie închinându-se, sărută blagoslovita dreaptă a preasfinţiei sale, şi-i spunea frumos şi trist:

„Amar mie, preasfinte părinte, că sabia ascuţită a pătruns ticălosul meu suflet, despărţindu-mă de preaiubitul meu soţ… întristare mare foarte şi nespusă obidă m-au cuprins încât nu pot afla mângâiere, căci amărâta durere a cuprins creştetul meu. Ce, dar, rămâne să fac, ticăloasa?”

Sărmana femeie! Mângâierea şi-a căutat-o în cuvântul lui Dumnezeu, şi trăgând-o din nou pământul Moldovei, s-a dus acolo să-şi îngroape durerea şi să se închine, de zi de noapte, la sfintele icoane din vechea mănăstire a Văraticului, departe în munţii Neamţului.

Dar şi acolo, ce viaţă a mai dus! Dezbrăcându-se de toate, dăruind tot ce are, moşiile rămase de la bărbatul ei, banii şi juvaierele de zestre, argintul pe care l-a topit

pentru a face odoare mănăstirii – de rămăsese numai „cu 12 linguriţe, pentru dulceaţă” – nimic nu-i folosi.

38 Comanda Jfs 90

593

şi-i tot venea, în fundul acela de ţară, veste proastă peste ştire rea! Boafa Joiţicăi se înăsprea, bărbatul ei o înşela… şi mai trebui pe urmă să afle că, ajuns Domn, ginerele ei îi alungase fata din casă şi din ţară.

Atunci, în august 1843, deşi îşi făcuse diata de cinjb ani, Shimonahia Safta mai aşterne odată pe hârtie «uni mele ei dorinţi», care încep cu vorbele: H

«Mişcată de dragostea mea de mamă, am socotit op înainte de sfârşitul meu să împlinesc predarea averii ce am dat iubitei noastre fiice Zoita… şi cum din juvaiere nu mi-a mai rămas nicio verigă, pentru că le-am dat toate după cum mi-a poruncit sufletul meu; argintăria toată câtă am avut-o, am topit-o şi am făcut vase ce le-am dăruit mănăstirii…» de aceea, în afară de toate moşiile din Muntenia date Joiţicăi de zestre sau lăsate prin diatele ei şi a banului Grigore, ea îi mai lăsa acum «*o besactea*», pecetluită cu pecetea ei «pe care, după încetarea mea din viaţă, s-o deschidă ctitorii bisericii domniţa Bălaşa şi să dea cele ce sunt înăuntru prea iubitei mele fiice adoptive Zoita».

În 1845 o găsim pe bătrâna călugărită alergând la Iaşi să-şi vadă fata întoarsă din străinătate şi vrând să rămână acolo «până la sfârşitul zilelor ei» ca s-o caute. Dar cum Joiţa Doamna nu rămase în Moldova decât până după revoluţia din 1848, întorcându-se apoi, după abdicarea lui Bibescu la Bucureşti pe lângă copiii ei, Saâta Brâncoveanu se întoarse la Văratic, la măicuţele şi la icoanele ei.

De acolo, mereu cu grija tuturor, o mai aflăm dăruind moşia Mogoşoaia, fosta a lui Constantin Vodă Brâncoveanu, nepoţilor ei de fată, beizadelele lui Bibescu, fa 27 april 1849. Dar cum moşia aceasta fusese prin diata ei lăsată Joiţicăi, pentru a o despăgubi acum pe ea, h mai dăruieşte la 26 ianuarie 1850, 400 de galbeni împărăteşti.

Şi, deşi tot spunea că nu mai are nimic, încă foarte puţină vreme înainte de moarte, la 8 august 1857, o mai aflăm dăruind mănăstirii Văratic moşiile Osica şi Vlădulemi din Romanaţi. Iar ucenicelor sale le Iasă tot ce are în casă, «în chiliile ei», mobile, scoarţe, rochii «fiindcă m-au slujit şi cu dragoste m-au căutat la toate bolile mele». Tot lor le lasă şi casa făcută cu cheltuiala ei la Văratic, iar când simte că i se apropie sfârşitul, roagă pe soră-sa Prohinţa, *pe dulcea ei soră Prohinţa*, o roagă stăruitor «să nu lase să mă îngroape în mormântul mă



mei mele» – care fusese şi ea călugăriţă la Văratic – «ci afară, în curtea bisericii, unde nu este apă».

Săraca! Câteva zile mai târziu, se stinge, cum s-ar topi o luminare, iar la mormântul ei, afară în curte unde nu este apă, Neofit Scriban, în odăjdii, spune lucruri atât de frumoase:

«... Pentru ca mai bine să ne încredinţăm de adevăratul suflet al răposatei, să ne fie iertat ca să intrăm aici puţin în casa sa şi să cercetăm viaţa ei, cea ascunsă de lume. Pentru că în viaţa casnica a oamenilor virtuoşi se pot afla mai multe şi mai adevărate fapte, decât în viaţa lor cea publică... Văzut-aţi cândva vreo fărădelege în casa ei? Fost-aţi cândva năcăjiţi de fumurile sale, precum alţii păţesc pe la cei mân? Vă primea ca pe nişte fiinţe în veci menite ca să slujească poftele cele rele ale unui stăpân, precum adesea fac stăpânii cei fără de Dumnezeu cu slugile şi cu supuşii lor?... Sau răposata, dimpotrivă, împlinea în ascunsul cămării sale faptele milosteniei şi ale îndurării, neştiind stingă ce face dreapta, ca o mamă blinda făcătoare de bine, iubitoare de oameni?...»

Fata ei, Joiţica Doamna, era atunci la Bucureşti, şi bolnavă fiind, n-au lăsat-o copiii să se ducă la înmormântarea maicei sale adoptive. Decât s-au întrunit ei, împreună cu epitropii Joi ţi că i, la spitalul Brâncovenesc, august în 29 de zile, ca să deschidă testamentul, să vadă fiecare ce şi cât i-a rămas (prin diferite «besactele», căci încolo moşiile erau toate împărţite de mai înainte şi apoi să

se puie pe trai, cheltuind ce alţii au strâns, după cum merg lucrurile întotdeauna şi pretutindeni.

Copiii aceştia, foarte numeroşi, s-au purtat deosebit de bine cu nenorocita lor mama, care a trăit însă mai mult decât aproape ei toţi. A avut, biata, soarta cea mai de plâns, căci nu se poate spune de dânsa că boala ei, nebunia ei circulară şi blinda, ar fi făcut din ea o fiinţă nesimţitoare. Dimpotrivă, o scrisoare datată din 1877 şi trimisă din Bucureşti fiului ei beizadea Gheorghe Băbescu la Viena o arată, puţin confuză în scris, dar bună, iubitoare, plină de grijă pentru copii, nurori, nepoţi.

Joiţica Doamna, pe care o vedem iscălind după divorţ «Zoe B. B.», adică Basarab-Brâncoveanu, şi-a petrecut lungii ei ani de boală fie la Breaza, la moşia fetei ei

595

*a*
*— Mi*
*— L*
*Mi i*
*I* A

Eliza Filipescu, fie la Bucureşti în îngrijirea măicuţelor de pe la mina ştiri le de primprejur. *A* murit în vârstă de 87 de ani, în strada Manea Brutaru, în anul 1892. E îngropată la biserica domniţa Bălaşa, pe stânga, în faţa mormântului domniţei Bălaşa Brâncoveanu, fata lui Constantin Vodă. Pe mormântul ei de marmoră se poate, vedea o cruce, o pernă pe care e aşezată o coroană domnească şi o inscripţie: *Zoe Doamna Princesă de Valahia 1805 – 1892*.

NOTE EXPLICATIVE

1 Fiul vestitului Iordache Ruşeţ.

2 Sau poate cealaltă soră, Suitana, măritată şi ea cu un Caradja.

3 Poreclele acestor Voievozi sunt caracteristice: *Firans* înseamnă *Fugarul*, iar *Delybei – Prinţul îndrăzneţ*.

4 Constantin Racoviţă a domnit în Moldova de la 1749 la 1754; în Muntenia de la 1753 – 56; a doua oară în

Moldova 1756 – 57, şi a doua oară în Muntenia 1763 – 64.

5 *Afionul* era un stupefiant, opium sau cocainã. E singurul exemplu cunoscut în trecutul nostru a întrebuinţării acestor droguri.

*G Halca* se juca prinzând cu suliţa, din goana calului, nişte cercuri atârnate de crengile copacilor sau aruncate în aer.

7 Camă rasul Costachi poate să fi fost Sulgearoglu, nepotul lui Vodă.

8 Toată întâmplarea, expresiile, precum şi conversaţiile sunt luate din pitoreştife *Efemeride* ale banului Constantin Caradja.

Parcă Sulgearoglu n-ar fi fost şi el «un grec de acela».

10 Care mitropolit era de fapt în fruntea conspiratorilor, cu toată vârsta lui înaintată, de 97 de ani. El ar fi dorit să vadă Domn al Moldovei pe Alexandru Callimachi, fiul fratelui său Ion Vodă.

„Erau doi Lupu Balş şi nu ştim despre care este vorba. Unul era văr primar cu Nicolae, ginerele lui Vodă, celălalt era chiar tatăl lui Nicolae. E greu de presupus ca să fie acesta din urmă.

12 Numele lui era: Cară Hissarli-Zade-Ahmed-Bey, Capugi-Başa.

13 Când Bogdan Orbul a trimis pe logofătul Tăutu la Stambul să închine Moldova turcilor, acesta şi-a lăsat încălţămintea la uşă vizirului, în paza feciorului său – «Dar ce? Ţi-e teamă să-ţi fure cineva ciubotele»? – l-a întrebat vizirul. Iar Tăutu a răspuns: «De oameni care-ţi iau totul trebuie să le păzeşti pe toate». – «N-aveţi ce vă teme» – îi spuse atunci vizirul – «căci turcii vă sunt acum prieteni». – «Aş dori» – încheie logofătul – «să fiţi tot atât de buni prieteni pentru cap, precum ne sunteţi pentru picioare!» (1505).

În 1672, după bătălia de la Oamenija, Mahomed al IV-lea întrebă pe Mtron Costin, solul Domnului Moldovei: «Pare-vă vouă bine că a luat împărăţia Cameniţa, ori ba?». Iar Mâron a răspuns: «Suntem noi, moldovenii, bucuroşi,

să se lăţească împărăţia peste toată lumea, iar peste tara noastră să se lăţească nu ne place».

14 Foarte interesantă trebuie să fi fost întâlnirea din 1788 sau 89 (despre care nu se vorbeşte însă nicăieri), între Iosif al II-lea şi Alexandru Ipsilanti. Desigur că împăratul trebuie să fi fost curios să cunoască pe tatăl zburdalnicilor fii din 1782, şi vedem că, precum rugase atunci pe acesta să nu facă niciun neajuns băieţilor, astfel intervenise acum pe lângă sultan să-l lase pe tată în pace.

15 Aşadar, încercarea lui Mavroyeni, despre care vom vorbi în

597

Capitolul următor, de a reconstitui o armată naţională, nu fu nici cea din urmă, precum nu fusese nici cea dintâi.

16 Mavroyeni fusese marinar şi ca atare e probabil să fi fost tatuat.

17 Peloponezul.

18 *Tăuşan* însemna pe turceşte «iepure», expresiune de dispreţ pe care o dăduseră musulmanii grecilor insulari.

19 Marinari turci.

*20* Lipsa de judecată i-a fost imputată îndeosebi de Văcărescu. Dar vom vedea mai jos că marele nostru poet a putut şi el să se înşele odată, stăpân fiind pe patimile trecătoare ale lumii.

21 Comandantul oraşului.

32 *Grosul variei* – închisoarea gărzii. „Dur – staţi!

*34 Maslahat* – care se bucură de dragoste. 25 *Suret* – copie; *arz* – cerere.

2 fi Curtea Veche, pe care o refăcea Moruzi de patru ani. Ei locuiseră tot timpul acesta într-o casă boierească, foarte simplă, cu încăperi văruite în alb, abia mobilate. «Nu se vedea acolo – zice Christâna Rheinhard – nici zugrăveli, nici coroane, nici urmă de lux».

27 Toate localităţile acestea sunt pe malul european al Bosforului, ţinându-se lanţ de la Pera-Galata până lângă malul Mării Negre, începând cu Dolmabacce (noul palat al sultanului), ele vin în şirul următor-Ortachioi, Curu-Cisme,

Arnăutchioi, Bebec, Rumeli-Hirsar, Balta Liman, Emirjan, Stema, lenichioi, Therapia, Buiuc-Dere şi Cavac.

28 *Teftedar* – funcţionar de la finanţe, chiatib – scrib.

29 Radu Rosetti în *Amintiri* arată că Doamna Zoe a fost închisă, în 1812, în Cele Şapte Turnuri, împreună cu copiii ei. «Ea a arătat în aceste împrejurări», zice Rosetti, «o întregime de minte, care ar fi făcut cinste oricărui bărbat. După ce a rămas văduvă a ştiut să apere interesele copiilor ei cu o rară şi deosebită agerime». Zoe Moruzi era sora bunicului lui Radu Rosetti, încât o fi ştiut autorul lucrurile acestea din spusele bătrânilor. Dar în documente, urmele ei se pierd cu desăvârşire.

30 *Capuchihaiele* erau agenţii Domnilor noştri la Poartă, cei prin care se scurgea toată corespondenţa domnească, prin care se făcea plata tributului şi care vedeau mai puţin de interesele ţării decât de ale Domnilor care-i trimiteau acolo.

31 *Terziman* este cuvântul turcesc pentru dragoman.

*yî* Draco, sau Dracu', era o poreclă tradusă din turcescul *Şeitan* (Satana), pe care o dădeau turcii oamenilor ageri la minte. Astfel, primul Cantacuzino ce cunoaştem a fost supranumit Şaitan-Oglu (Fiul Satanei), iar primul Rosetti era tot Draco

33 *Pa re* ţi se în seamă demisie

31 De la 29 noiembrie ruşii pătrunseră în Moldova, ocupând apoi amândouă principate, ceea ce însemna starea de război, aşa încât turcii nu mai aveau să menajeze pe Voievozii protejaţi de ţarul Alexandru în afară de aceasta, o revoluţie izbucnită în mai 1807 la Stambul răsturnă pe sultanul Selim, aducând la putere prieteni de-ai lui Callimachi.

35 Ne-a rămas o singură stampă veche înfăţişându-ne Curtea Veche. Din felul cum e alcătuită această stampă, ea pare a reproduce destul de credincios Curtea Veche cum era prin anii 1700 Contrar altor stampe vechi, ea nu pare a fi o închipuire, ci o destul de exactă reproducere a Curţilor Domneşti, cum era sub Vodă Nicolae Mavrocordat.

36 Ciuma care fusese în toiul ei între octombrie 1813

şi octombrie

598

1814 descreşte în 1815 şi dispare cu toiul din ţară în iarna 1815 – 1816, „3I Domniţa Ralii muri bătrâna, la 16 aprilie 1807, în oraşul Thorn „tferg din Germania.

38 Lapte se spune pe turceşte *şut*. iar lăptar *suteiu*, sau chiar în dialect *suţiu*.

39 *Calpacele* erau făcute din piei de miel.

40 *Saricul* era un fel de turban.

41 «*Vew-vă ea romaâca*» era ameninţarea grecilor oprimaţi de musulmani, nădejdea lor în marea zi a răzbunării, când elenismul va fi din nou învingător, împlântând crucea pe cupola Sfintei Sofia (grecii bizantini se numeau romaici).

„Alexandru Ipsilanti, frământat de mândre gânduri, dar care n-a fost la înălţimea situaţiei, mai era şi înconjurat de tovarăşi, din care o parte s-au dovedit a fi nişte nemernici. Printre aceştia din urmă fruntea o ţinea Pendedea. Şi tocmai pe el, după pornirea peste Milcov a «armatelor eteriste», tocmai pe grecul acesta, om fără inteligenţă, fără cultură, fără caracter şi fără suflet, găsise cu cale Ipsilanti să-l lase mai mare peste Moldova.

4 J Răspunsul sfatului ţării la scrisoarea din 1804 trimisă de boierii liberali lui Constantin Vodă Moruzi pentru a-i cere reforme ameninţând cu răscoala ţărănească (vezi în D.V. Barnovski: Originile *Democraţiei Române*).

44 *De Monolies* era ocrotitul contesei Braniska, venit în Moldova cu bărbatul acesteia spre a vedea armata lui Prozorowski.

45 Era fiul lui Gheorghe Tăutu şi nepotul lui Ion Tăutu, vornicul care întovărăşeşte pe lonâţă Sturză la Constantinopol. A fost trimis mai târziu şi el secretar de-al lui beizadea Nicolaehi la Poartă şi muri acolo, pe malurile Bosforului, «de dragoste» la vârsta de 30 de ani (1828) E cunoscut mai ales ca redactor al *Constituţiei* de la 13 sept. 1822.

*46* Croitorii greci trebuie să fi fost pe atunci la modă Ioniţă Sturză a adus şi el unul din Constantinopol, pe

vestitul Andricu

47 Cei şapte stâlpi ai ţării, după cum singuri se porecleau aceşti boieri moldoveni, uniţi între ei ca un fel de reacţiune împotriva boieri lor fanarioţi, erau: Costachi Ghica şi fiii săi Dumitrachi şi Alecu, Grigoraş şi Dumitrachi Sturză (veri), Iordachi şi Costachi Ralş şi Iordachi Rosetti-Roznovanu (fratele Catrinei Doamnei), în 1822 unii din ei nu mai trăiau, ca de pildă Costachi Ghica, şi se ridicaseră alţii noi, ca Mihai Sturză, viitorul Domn, fiul lui Grigoraş.

48 Reprezentantul Porţii la Iaşi.

49 Botoşani, oraş domnesc, a fost din vechime «apanajul» Doamnei, adică venitul acestui oraş se vărsa în vistieria ei.

50 Cuvântarea lui Vodă e dată aproape cuvânt cu cuvânt, căci Manolache Drăghici a copiat-o de la Ion Tăutu, care era secretarul lui Vodă, până a nu se duce la Ţarigrad.

51 Legăturile diplomatice fuseseră rupte din 1821, turcii învinuind pe ruşi de a fi sprijinit Eteria Restabilirea lor se făcu prin încheierea Convenţiunii de la Cetatea Albă n2 Consulul Rusiei la Iaşi.

33 Cu o zi înainte, la 2 februarie, murise de aceeaşi epidemie marea boieroaică Pulcheria a lui Costachi Cantacuzmo-Paşcanu, născută Ro-setti, şi o zi după, la 4 februarie, muri Elena Alexandri, născută Cozqni, mama poetului.

** Dumitrachi Ghica a avut trei neveste: pe domniţa Eufrosâna Cara-gea, pe Maria Văcărescu şi pe Elena Razu.

să alexandru Vodă era văr de-al doilea cu Grigore Vodă. Fata lui

599

Ruxanda Doarmă, soacra lui Grigore, venea nepoată ginerelui ei – iar Maria era sfrănepoată soţului ei.

S60 glu înseamnă fiu, iar Tinghir este Tanger, oraşul din Africa de unde era Agob originar.

57 Felix Colson spune că un turist englez ar fi făcut din aventurile lui beizadea Costachi un roman. Această carte n-a ajuns până la noi.

58 Cucoanele acestea se purtau legate la cap cu turban de tulpan împănat cu stefe de diamant, rochii de mătase sau de marţelin sau de poplină, mâneci cu bufanturi şi ciupag scurt după moda «Imperiului». Jar jupânesele mai în vârstă păstrau încă fesul alb, legat cu ţes temei cu bibiluri de aur bătute în pietre scumpe, şi cu şal în spate. Cât despre boieri, dacă erau tineri, se îmbrăcau după moda de la Viena sau de la Paris, iar dacă erau bătrâni, cu ciacşiri roşii cu meşi, papuci sau cizme galbene de meşină, din acele cu botul ascuţit, întors în sus şi fără toc. Anterile erau de ghermeşit, de citarie, calemcheriu, cutnie, sefimie sau sevai; brâul din şal de Indii, scurteica îmblănită (iarnă şi vară) cu pacea de samur, de sângeapsân de cacom, iar pe deasupra giubea de postav, sau, la sărbători, biniş. La alaiuri, veliţii boieri purtau pe cap gugiuman de samur cu fundul de postav roş – vara, feregea, şi iarna, contoş. Numai Vodă şi beizadelele purtau fund alb la gugiuman iar la zile mari, Domnul îmbrăca «cabaniţa», cea care-i fusese data la Silistra odată cu tuiurile cabaniţa, un fel de contoş cu ceaprazuri de fir şi cu parfiruri de samur

Să ne arătăm aici că Doamnei i se mai spunea pe greceşte *Kera* Fetele lui Vodă erau «domniţe», surorile «cuconiţe», iar celelalte rude, parte femeiască, «duduce».

59 Felix Coison pretinde că samavolniciile erau făcute de însuşi Alexandru Vodă, care ar fi întrebuinţat toată domneasca lui influenţă pentru a hotărî Divanul să despoaie pe acele minore de dania tatălui lor. Dar lucrul acesta nu-l putem crede, fiindcă atunci n-ar fi încercat el însuşi, după înmormântarea lui Grigore Vodă, să împace pe fraţi cu surorile lor. Şi de altfel nici nu stătea în firea acestui om să facă atare treabă. Dar nu trebuie uitat că Felix Colson era perceptorul copiilor şi prietenul lui Filipescu, şi că acolo în casă a auzit despre Ghiculeşti şi îndeosebi despre Alexandru Vodă tot răul pe care-l spune, fără sfială şi fără control, în cartea sa.

60 Beizadeaua Grigore impune această sarcină copiilor săi, în caz că ar muri el înaintea creditorului s’ Ne-

am permis a înlocui în traducerea (ui Francudi câteva neologisme prea barbare, dar încolo n-am putut schimba stilul său, necunoscând originalul actului

62 Ei merseră până a-i propune lui Minai Sturză al Moldovei domnia Munteniei

63 Vorbele aceste au fost spuse de fostul Voievod în prezenţa ne poate i sale Alexandrina Ghica

64 iordachi Rosetti Roznovanu era fratele Ecaterinei Doamnei a lui Io în ţa Vodă Sturză şi tatăl acelui Nicofae Roznovanu, care va fi al treilea soţ al vestitei Marghiolitei Ghica, despre care am vorbit Valii îl descrie în felul următor. «Nul prin facultăţile sale morale şi intelectuale, fără talent, fără carte, fără creştere şi ale cărui merite le datora doar naşterii sale, bogăţiilor sale, memoriei sale, precum şi obişnuinţei în trebile vistieriei, pe care nu era de altfel în stare să le ducă singur, deşi printr-însele s-a îmbogăţit»

65 Grigore Pletosul, boierit în 1806, s-a poreclit mai târziu Plitos Feciorul său Ion, însurat cu fata agăi Tzigara, a fost aghiotantul lui



Mihai Vodă Sturză, iar fata lui, Elena, măritată cu Iorgu Hartulari, a lăsat nişte amintiri pasionante, publicate în *Convorbiri literare*, anul 1927.

GS încă în 1818 a mai fost o afacere, nu bine desluşită, cu un anume Constantin Papazoglu, pentru care scrie Mihai Sturză Consulului von Pini, intervenind să i se aducă mamei sale cuvenitele reparaţii împotriva unei «injurioase inculpaţii» făcută de acel «calomniator» de Papazoglu.

67 Radu Rosetti: *Amintiri*. Autorul ne asigura că ţine amănuntele de la însăşi coana Săftica, pe care a cunoscut-o foarte bătrână.

68 E o credinţă generală că Mihai Vodă Sturză a fost numit Domn pe viaţa, pe care biograful său, Al. Sturză, o confirmă, dar aceasta este o eroare, deoarece art. 2 din Constituţia de la Petersburg sună clar că viitorii Domni vor

fi numiţi de comun acord şi numai de data aceasta. «*Numai de data aceasta*» înseamnă că data viitoare ei vor fi *aleşi*, precum a şi fost în Muntenia Gh. Bibescu. Ca atare Sturză şi Ghica au fost numiţi fără termen, dar nu pe viaţă. Ba Onciul (Din *Istoria românilor*) scrie chiar că ei au fost «numiţi pe 7 ani», ceea ce nu este exact.

69 Euârosâna Asachi era sora Ermionei, care va fi nevasta lui Edgar Guinet.

*70* Era soţia marelui logofăt Constantin Sturză de la Ruginoasa, văr de-al doilea cu Mihai Vodă şi primul său ministru în timpul domniei acestuia.

71 Sion spune: «spre a definde intrarea asediatorilor» *A definde* nu ştim ce înseamnă. Vrut-a autorul să spuie *defendre* – a opri, sau *se defendre* – a se apăra? Toate aceste necuviincioase neologisme au fost înlocuite de mine cu vorbe româneşti.

72 Rose Pompon în *Amintirile* ei şi Nicolae Soutzo în *Memorii* istorisesc faptele într-un fel deosebit. Dar relaţiunile oficiale ale consulului Franţei ni se par, fireşte, cele mai vrednice de crezare.

’3 Radu Rosetti tălmăceşte această poreclă într-un fel pe care nu-l putem crede, anume calul i se părea că-i cântă un cucoş în burtă şi că doftorii ar fi fost nevoiţi să-l adoarmă pentru a simula o operaţie, arătându-i apoi un cucoş viu pe care îl făcură să creadă că! l-au scos din pântece. Alecu Balş era frate cu Costachi, bărbatul domniţei Elena Hangerli (cel care fusese la Sculeni să primească pe Rochechouard) De la întâmplărilij din 1848 ţările dunărene fuseseră din nou ocupate de armatele ruse şi turce Duhamel din partea ţarului şi Fuad-Effendi dintr-a sultanului erau de un an de zile în ţară

75 Ghiculeştii sunt macedoneni

’6 Napoleon al III-Tea a fost proclamat împărat în decembrie 1852, iar acestea se petreceau prin primăvara acelui an.

77 Fondatorul bibliotecii şi capelei române din Paris, cunoscut mai târziu la Bucureşti sub numele de Popa Vârnav

78 Joc de cuvinte: «prinţesa de apă».

79 Relaţii orale de la prinţesa Marta Bibescu – dar dacă este în adevăr ştiut că Vodă Bibescu s-a născut în 1804, apoi o nouă invazie a lui Pasvantoglu din acel an nu este cunoscută.

80 El mai fusese la Braşov cu părinţii, nevasta şi surorile sale în timpul războiului ruso-turc din 1806 – 1812.

81 Dorothea Benkendorff, prinţesă de Lieven, nevasta fostului ambasador rus (la Berlin şi la Londra) generalul de Lieven. Ea avea la Paris, unde a şi murit în 1857, un salon renumit, iar influenţa ei asupra lui Guizot era de notorietate publică. A lăsat fragmentul de *Memorii* şi o importantă corespondenţă

601

82 A heretisi însemna deci a saluta, a se închina, dar şi a face vizită.

83 Câteva zile mai târzm Liszt pleacă la Iaşi, unde-şi dădu primul concert la 18 ianuarie 1847 în salonul lui Alecu Balş, transformat în sală de concert. A mai cântat apoi ia Teatrul Nou, şi în februarie ia Vasile Alecsandn la Mirceşti, unde avu loc vestita lui întâlnire cu Bărbii Lăutarul.

*M* E vorba de Grigore Alexandrescu, poetul.

602

FIŞA BIOBIBLIOGRAFICĂ

Constantin Gane n. 27 martie 1885, Botoşani m. 12 aprilie 1962, Bucureşti

Studii secundare la Liceul *A.T. Laurian* din Botoşani, absolvent în 1903; studii superioare în Germania la Facultatea de drept din Rostok, licenţiat în 1910.

A practicat avocatura la Botoşani şi în Judeţul Ilfov.

Istoric şi publicist, Constantin Gane prezintă istoria romanţat, întemeiat însă pe o «cunoaştere perfectă a bazei documentare» (N. Iorga)

A adus contribuţii importante la conturarea imaginii vieţii cotidiene în Principatele Române şi în domeniul genealogiei

În 1933 a primit Premiul *Gh. Asaclu* al Academiei Române

A colaborat la numeroase ziare şi reviste, dintre care menţionăm *Epoca*, *Libertatea*, *Cuvântul*, *Cele trei Crişuri*

OPERA.

— *Amintirile unui fost holenc*. Buc., Editura *Minerva*, 1914, 241 p

— *Prin viroage* şi *coclauri*. 1916 – 1917 Buc., Editura *Cultura Naţională*, 1922, 214 p

— *Pe aripa vremii*. Buc., Tip. *Steaua*, 1923, 131 p.

— *Întâmplarea cea mare* Buc, Editura *Cartea Românească*, 1926, 161 p.

— *Trecute vieţi de Doamne şi domniţe* Voi. 1 – 3. Cinci ediţii diferite, apărute între anii 1933 – 1944. Buc, Editura *Universul*, voi I – 453 p., vol. II – 367 p., vol. III – 318 p

— *Farmece Viaţa lui Despot Vodă* Buc., Editura *Universul*, 1933, 184 p.

— *Acum o sută de ani. Cronica lunară a anului 1834* Buc., Editura *Geller*, 1935, 126 p.

— *Acum o sută de ani. Cronica lunară a anului 1835* Buc., Editura revistei *Libertatea*, 1935, 151 p.

— *P.P. Carp şi locul său în istoria politică a (arii* (2 vol.), Buc., Editura *Universul*, 1936. vol. I – 430 p. Vol. II – 608 p.

— *Domniţa Alexandrina Ghica şi contele d'Antraignes*. Buc., Editura *Universul*, 1937, 141 p

— *Dincolo de zbuciumul veacului*. Buc, Editura *Cugetarea*, 1939, 267 p

— *Neamurile Mavrodineşti din Ţara Românească şi Moldova şi*

603

*Monografia familiei Ion Mavrodi vei hatman*. Buc., Editura *Frăţia Română*, 1942, 186 p.

— *Ştiri noi despre Toader şi Gavril Gănescu*. Buc., Editura *Fun daţiei culturale Mihail Kogălniceanu*, 1942, 246 p.

— *Amarate şi vesele vieţi de jupânese şi cucoane*.

Buc., Editura *Moderna*, 1942, 514 p.

— *Portrete de femei* Buc., Editura *Cugetarea*, 1943, 267 p

— *Rădăcini*. *Romanul Mădşercilor*. Buc., Editura *Vatra*, 1947, 373 p.

— *Trecute vieţi de Doamne şi domniţe*. Ediţie îngrijită de Victor Leahu. Iaşi, Editura *Junimea*, 1971 – 1973.3 voi; vol. 1 – 341 p., vol. II – 487 p, vol. III – 335 p.

*Ionel*

604

CUPRINS

EPOCA FANARIOTA (1714 – 1821)

Familia Mavrocordat 11

Nevestele lui Nicolae Vodă şi Doamna lui Ion Vodă... 11

Nevestele lui Constantin Voievod 18

Doamnele lui Alexandru Delibey şi Alexandru Firaris... 24

Familia Racoviţă 30

Doamnele lui Constantin Vodă şi a lui Ştefan Vodă. 30

Familia Ghica 33

Doamna Zoe a lui Grigore Vodă ai II-lea... 33

Doamnele Voievozilor Matei, Scarlat şi Alexandru Ghica ţ 41

Răpirea Bucovinei şi moartea lui Grigore Vodă ai III-lea 46

Familia Ipsilanti 71

Alexandru Vodă, Doamna Ecaterina şi fiu lor 71

Doamnele lui Constantin Vodă... 93

Familia Mavroyeni 103

Doamna Marioara şi minunatul ei soţ. 103

Familia Hangerli 139

Doamnele Voievozilor Constantin şi Alexandru. 139

Familia Moruzi. 151

Doamna Smaragda a lui Constantin Vodă... 151

Doamna Zoe a lui Alexandru Vodă... 163

Familia Calliirachi 183

Doamna Raliţa a lui Ion Vodă... 183
Doamna Elena a lui Grigore Vodă. 206
Doamna Ruxanda a lui Alexandru Vodă. 214
Doamna Smaragda a lui Scarlat Vodă 223
Familia Caradja. 239
Nicolae Vodă, Doamna Tarsita şi familia lor 239
Ion Vodă, Doamna Elena şi domniţa Ralu 253
Familia Şuţu 268
Minai Vodă Bătrânul şi Doamna Sevastia. 268
Doamna Eufrosina a lui Alexandru Vodă şi domniţele ei 282
Minai Vodă cel Tânăr şi Doamna Ruxanda 302
RESTAURAREA DOMNIILOR PĂMÂNTENE (1822 – 1848)
309
348 381
Ecaterina Doamnă a lui Ion Sandu Sturză Nevestele lui Grigore D. Ghica Voievod
Domniţa Maria Hangerii şi Eufrosina Săvescu Alexandru Vodă Ghica şi contesa van Suchtein
Minai Vodă Sturză şi nevestele sale
Ehsabeia Rosetti şi Smaranda Vogoridi
Mama, nevestele şi fetele lui Grigore Vodă Ghyka al Mol dovei...
Nevestele lui Gheorghe Vodă Bibescu
Joiţica Brâncoveanu-Mavrocordat şi Mantica Vacărescu-Ghica.
Note explicative...
Fişa biobibliografica...
KOHCTaHTHH
O >KM3HH pymb IHCKHX ROCFIO) KEH H KH5DKOH.
CTpanhiţu H3 nppnuioro
(*na* pyMHHCKOM jiaijke)
Se! de redacţie M Adauge
Redactor A Danu
Picior I Pelin
Reiiacior artistic N Tarasenco

Tehnoredactor G Andreeva
Corector C Crăciun
FI N° 474
Dat la cules 2201 91 Bundetipar03 07 91 Formatul 84 X N» V32 Hirfae de tipar Nr 2 Garnitura literară Tipar fefcH Cf>k tipar 31 92 + 1, 6» pl Impr crom conv 34, 13 Coli editoriale 38, 08 + 1.13 pl Tirajul 75.000 Comanda Nr 90 Preţul 8 Tub
Editura „Unt verşi ta's".
Chişinău, 277004 bul Ştefan cel Mare, 180
Tipografia Centrală, 277068, Chişinău, str Florilor,*!*
Departamentul de Stat al Republicii Moldova pentru editun poligrafie şi comerţul cu cărţi

*Monografia familiei Ion Mavrodi vei hatman*. Buc, Editura *Frăţia Română*, 1942, 186 p.

— *Ştiri noi despre Toader şi Găurit Gănescu* Buc, Editura *Fundaţiei culturale Mihail fţogălruceanu*, 1942, 246 p.

— *A mărite şi vesele vieţi de juptnese şi cucoane*. Buc, Editura *Moderna*, 1942, 514 p.

— *Portrete de femei* Buc, Editura *Cugetarea*, 1943, 267 p.

— *Rădăcini*. *Romanul Macişetulor*, Buc., *Editura Vatra*, 1947, 373 p.

— *Trecute vieţi de Doamne şi domniţe*. Ediţie îngrijită de Victor Leahu Iaşi, Editura *Junimea*, 1971 – 1973.3 voi; vol. 1 – 341 p, vol. II – 487 p., vol. III – 335 p.

*Ionel Maftei*.

604

CUPRINS

EPOCA FANARIOTA (1714 – 1821)
Familia Mavrocordat.
Nevestele lui Nicolae Vodă şi Doamna lui Ion Vodă…
Nevestele lui Consfantin Voievod…
Doamnele lui Alexandru Dehbey şi Alexandru Firaris. Familia Racoviţă…
Doamnele lui Constantin Vodă şi a lui Ştefan Vodă. Familia Ghica…

Doamna Zoe a lui Grigore Vodă al II le-a.

Doamnele Voievozilor Matei, Scanat şi Alexandru Ghica

Răpirea Bucovinei şi moartea lui Grigore Vodă ai III-lea Familia Ipsilanti…

Alexandru Vodă, Doamna Ecatenna şi în lor

Doamnele lui Constantin Vodă… Familia Mavroyeni…

Doamna Mănoara şi minunatul ei soţ. Familia Hangerli.

Doamnele Voievozilor Constantin şi Alexandru. Familia Moruzi…

Doamna Sinaragda a lui Constantin Vodă.

Doamna Zoe a lui Alexandru Vodă. Familia Calhrrachi

Doamna Raliţa a lui Ion Vodă.

Doamna Elena a lui Grigore Vodă.

Doamna Ruxanda a lui Alexandru Vodă.

Doamna Smaragda a lui Scanat Vodă Familia Caradja…

Nicolae Vodă, Doamna Tarsita şi familia for

Ion Vodă, Doamna Elena şi domniţa Ralu Familia Şuţu…

Mihai Vodă Bătrânul şi Doamna Sevastia.

Doamna Eu f răşina a (ui Alexandru Vodă şi domniţele ei

Minai Vodă cel Tânăr şi Doamna Ruxanda

RESTAURAREA DOMNIILOR PĂMÂNTENE (1822 – 18

Ecatenna Doamnă a lui Ion Sandu Sturză Nevestele lui Grigore D. Ghica Voievod

Domniţa Mana Hangerli şi Eufrosina Săvescu

Alexandru Vodă Ghica şi contesa van Suchteln

Mihai Vodă Sturză şi nevestele sale

Elizabeta Rosetti şi Smaranda Vogondi

Mama, nevestele şi fetele lui Grigore Vodă Ghyka al Av dovei…!

Nevestele lui Gheorghe Vodă Bibescu

Joiţica Brâncoveanu-Mavrocordat şi Mantica Vacăreţ.

Ghica – ... – i
Note explicative...
Fişa biobibhograucă...
348 381
404 483
597 603
Fane
O KH3HH Pymb IHCKMX TOCno) KEA H KHA) KOH. H3 npouijioro
(na pymhi HCKOV nauke)
Şef de redacţie M Adauge
Redactor A Danii
Picior I Pelin
Redaclor artistic N Tarasenco
Tehnoredactor G Andreeva
Corector C Crăciun
FI N° 474
Dat fa cules 220 (91 Bun de tipar 03, 07 91 Forraatui 84 Xl08 /32 Hirte de tipar Nr 2 Garnitură literară Tipar taiaH. C & u ce tipar 31, 92 + 1, 68 pl. Impr crom-eonv 34, 13 Coli editoriale 394) 8 + 1, 13 pl Tirajul 75.000 Comanda Nr 90. Pre (ui 8 rob
Editura „U în verşi ta's".
Chişinău, 277004, bul Ştefan cel Mare, 180
Tipografia Centrală, 277068, Chişinău, str Fiorilor,!
Departamentul de Stat al Republicii Moldova pentru edituri, poligrafie şi comerţul cu cărţi.
Atragem atenţia cititorului că la editura «Universitas» în anul curent, 1991, vor vedea lumina tiparului un şir de lucrări de valoare, dintre care menţionăm mai jos câteva:
l Ştefan Ciobanu. Unirea Basarabiei
2. Victor Spinei Moldova în secolele XI-XIV
3. Nicolae Iorga o viaţă de om. Aşa cum a fost
4. Ernest Renan. Viaţa lui Iisus